

ไถ่วัลยธรรม

ธรรมบรรยาย ที่ลานหินโค้ง
สวนโมกขพลาราม อำเภอไชยา
ภาควิสาชบชช พ.ศ. ๒๕๑๖

ของ

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมทานมูลนิธิ

จัดพิมพ์ด้วยดอกผลทุน "ธรรมทานปริวรรตน์"
เป็นการพิมพ์ครั้งที่ ๓ ของหนังสือธรรมโฆษณ์ หมวดที่ ๒ ชุดปกรณ์พิเศษ
หมายเลข ๑๒.ก บนพื้นแถบสีแดง จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม
พุทธศักราช ๒๕๔๖

ฉบับที่ระลึกครบ ๑๐๐ ปี พุทธทาส

[ลิขสิทธิ์ไม่สงวนสำหรับการพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน, สงวนเฉพาะการพิมพ์จำหน่าย]

ธรรมทานมูลนิธิ สวนโมกข์ ไชยา
จัดพิมพ์

พิมพ์ครั้งแรก	พ.ศ. ๒๕๒๓	พ.ศ. ๒๕๒๓	จำนวน ๑,๕๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒	๓๐ กันยายน	พ.ศ. ๒๕๓๖	จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๓	๒๗ พฤษภาคม	พ.ศ. ๒๕๔๖	จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

พุทธทาสจักอยู่ไปไม่มีตาย
แม้ร่างกายจะดับไปไม่ฟังเสียง
ร่างกายเป็นร่างกายไปไม่ล่าเอียง
นั่นเป็นเพียงสิ่งเปลี่ยนไปในเวลา
พุทธทาสคงอยู่ไปไม่มีตาย
ถึงดีร้ายก็จะอยู่คู่ศาสนา
สมกับมอบกายใจรับใช้มา
ตามบัญญัติของค้พระพุทธไม่หยุดเลย

พุทธทาสยังอยู่ไปไม่มีตาย
อยู่รับใช้เพื่อนมนุษย์ไม่หยุดเฉย
ด้วยธรรมโฆษณ์ตามที่วางไว้อย่างเคย
ไอ้เพื่อนเอ๋ยมองเห็นไหมอะไรตาย
แม้ฉันทายกายลับไปหมดแล้ว
แต่เสียงสั่งยังแจ้วแว่วหูสหาย
ว่าเคยพลอดกันอย่างไรไม่เสื่อมคลาย
ก็เหมือนฉันทไม่ตายกายธรรมยัง

ทำกับฉันทอย่างกะฉันทนั้นไม่ตาย
ยังอยู่กับท่านทั้งหลายอย่างหนหลัง
มีอะไรมาเชื่อได้ให้กันฟัง
เหมือนฉันทนั่งร่วมด้วยช่วยชี้แจง
ทำกับฉันทอย่างกะฉันทไม่ตายเกิด
ย่อมจะเกิดผลสนองหลายแขนง
ทุกวันนัดสนทนาอย่าเลิกแล้ง
ทำให้แจ้งที่สุดได้เลิกตายกัน.

พุทธทาส อินฺทปญฺโญ

กรมการพาณิชย์

อุษิตวิกรมการพาณิชย์
บริษัท ๑๐๐ ปี ๒๕๓๗-๒๕๓๘

อะไรคือ? หรือได้ไม่ไปดัดแปลงมนุษย์ จนผิดใจ ยึดมั่นทุกๆ? มี
โลกที่คนได้บ้าง มีอะไรให้ พูดกันรู้เรื่อง หรือคนที่ถามเข้าไว้กับ
ได้? ว่างมีอีกได้ 9 คนแรกได้ใจที่ถูกต้องตามหน้าที่ 6 อันที่ลึกลับจะ
กลายเป็นอะไรต่ออะไร ประคองโลกไว้ 9 คนนี้สุด.

โลก ที่ลึกลับแต่ธรรมะดีและคนดีมีอยู่ ไม่เห็นอย่างแค่นี้ที่คน
โดยที่ลึกลับไปว่า ที่ขาดศีลธรรมแล้ว ธรรมะดีและคนดีมีอยู่ นั้นแหละ
คือเดรัจฉานที่ตายไปโลก; ว่างแต่เท่าไร ยึดมั่นตายไปโลก ไร้ซึ่งในแผ่นดิน
และอันตายนี้ที่จากส่วน คือส่วนที่ว่างของจิตใจมนุษย์ คนหมด ความ
เห็นมนุษย์ นั้น คือ.

การพูดพูดเข้าใจทุกคน ไปหาโลกที่ประจวบเหมาะด้วยดี -
ธรรมะแผ่นดิน ที่ละอันในโลก กลับมีจิตใจ เป็นโลกที่ของพระผู้
ที่สร้างมา สักอันให้มนุษย์ อยู่กัน โดยยาก, แทนที่จะอยู่กัน
ในธรรมที่ถูกต้องแล้ว สักอัน หรือใครก็ตาม ไปดูตลอด เช่น
มี ธรรมที่คนประจวบเหมาะ เป็นสิ่งหนึ่ง ที่ละอันไปให้โลก หมด
พูดเข้าใจทุกคน กลับมีศีลธรรม และแก้ปัญหาคงอยู่ อันเป็น
ดีทุกอย่าง ของมนุษย์สักอันได้; ว่างนั้น สักอัน สักอัน
อันให้ ธรรมที่คนประจวบเหมาะ เป็นไปได้ สักอันที่รู้สิ่งพอใจ
และอันมีทุก; และพูดกันว่า ธรรมที่คนประจวบเหมาะ นั้น จึงเป็น
ไปได้ ทั้ง ดูมันเห็นชัดลึกลับ, และทั้ง ธรรม อันเป็น เดรัจฉาน
กระนั้นโลก ให้มันนั้น, มี โลก เป็น ความสงบสุข ของโลก
ทุกอย่าง.

พุทธทาส อนันต์ ป.ท.

เมืองพุทธธรรม, เชียง
๖๖ พฤษภาคม ๒๗

คำปรารภพิมพ์ ของธรรมทานมูลนิธิ

[ในการพิมพ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๔๖.]

ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส พิมพ์มาแต่ต้นจนบัดนี้ มีจำนวน ๗๒ เล่ม หรือ ๗๒ เรื่อง, เล่มที่ขาดคราวพิมพ์มีอยู่หลายเล่ม; ได้มีผู้ประสงค์สั่งซื้อไปยังธรรมทานมูลนิธิ เนื่องๆ แต่ก็ไม่อาจส่งให้ได้ สำหรับเล่มที่ขาดคราวพิมพ์ เพราะหมดแล้วบ้างหมดไปนานแล้วบ้าง, หลายท่านหลายหน่วยงานประสงค์จะมีไว้ให้ครบชุดทั้ง ๗๒ เล่ม ก็ไม่อาจส่งให้ครบชุดตามประสงค์ เพราะยังไม่มีโอกาสนำมาพิมพ์ใหม่ให้มีครบทุกเล่มด้วยเหตุผลหลายประการ. (เล่มที่หมด คือเล่มที่ว่างไว้ ไม่มีพิมพ์บอกว่า [พิมพ์มาครั้ง...]) ในอันที่จะทำเล่มที่ชื่อหนังสืออื่นๆ

ในระหว่างลำดับพิมพ์ออกเล่ม (๑) ถึง (๖๑) ส่วนเล่มนอกนั้นไม่ครบหมด).

วันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ เป็นปีที่ครบ ๑๐๐ ปี แห่งการเกิดมาทางชีวิตร่างกายของท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ, ในการนี้ ธรรมทานมูลนิธิขอถือเอาเป็นโครงการหนึ่งในโครงการทั้งหลายเกี่ยวกับ “ฉลอง ๑๐๐ ปีพุทธทาส” คือจะพิมพ์ “ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส” เล่มเดิมๆ ที่ขาดคราวพิมพ์ให้ครบ (ประมาณ ๓๐ เล่ม) เพื่อเป็นอนุสรณ์, โดยจะทยอยพิมพ์ออกมาเรื่อยๆ ในเล่มที่ขาดนั้นๆ ตั้งแต่ต้น; ท่านผู้ใดประสงค์จะมีหนังสือธรรมโฆษณ์เล่มที่ขาดไว้ให้ครบ โปรดทยอยติดต่อสั่งซื้อได้ที่ธรรมทานมูลนิธิ หรือที่สวนโมกขพลาราม, ซึ่งมีรายละเอียดที่อยู่และหมายเลขโทรศัพท์ที่อยู่ในหนังสือพิมพ์ “พุทธศาสนา” รายตรีมาส ของคณะธรรมทาน, หรือตอนท้ายเล่มแห่งหนังสือธรรมโฆษณ์นี้.

อนึ่ง ท่านผู้ใดมีศรัทธาประสงค์จะขอรับเป็นเจ้าของภาพพิมพ์หนังสือ “ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส” เล่มที่ขาดคราว หรือรับเป็นเจ้าของภาพพิมพ์ “ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส” เล่มที่จะออกใหม่ ซึ่งคณะผู้จัดพิมพ์หนังสือตั้งปณิธานทำต้นฉบับธรรมโฆษณ์อีก ๒๐ กว่าเล่ม ให้ได้พิมพ์เป็นหนังสือธรรมโฆษณ์ครบ ๑๐๐ เล่ม เพื่อเป็นอนุสรณ์ และเป็นธรรมทานมัยกุศลฉลอง ๑๐๐ ปีพุทธทาสด้วย โปรดติดต่อรับเป็นเจ้าของภาพพิมพ์ได้ที่สวนโมกขพลาราม หรือที่ธรรมทานมูลนิธิ ตามที่อยู่ดังกล่าวแล้ว.

สำหรับหนังสือธรรมโฆษณ์เล่ม “ไถวัลยธรรม” นี้ เป็นเล่มที่ ๕ ที่ขาดคราวพิมพ์ นำมาพิมพ์ใหม่เป็น “ฉบับที่ระลึกครบ ๑๐๐ ปีพุทธทาส”, พิมพ์ขึ้นด้วยทุน “ธรรมทานปริวรรตน์”.

คำปรารภ*

ธรรมโฆษณชู้ต ไกวัลย์ธรรม นี้ จัดพิมพ์สำเร็จได้ด้วยทุนธรรมทาน
ปริวรรตน์ ซึ่งท่านพระใสว สิวณาโณ แห่งสวนโมกขพลาราม บริจาคไว้ที่
สวนอุสมมุลนินิ เป็นจำนวนเงินเท่ามูลค่าของการพิมพ์หนังสือชู้ตธรรมโฆษณ ๑ เล่ม
เพื่อจัดพิมพ์หนังสือชู้ตนี้ เล่มโตเล่มหนึ่ง ขึ้นไว้ในพระพุทธรศาสนา เป็นพุทธรบูชา
แต่สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า, และเป็นธรรมบูชา แต่ท่านอาจารย์
องค์บรยาย.

คณะเจ้าหน้าที่จัดทำหนังสือชู้ต ธรรมโฆษณ จึงได้เลือกพิมพ์ชู้ต
ไกวัลย์ธรรม ให้เป็นฉบับธรรมทานของท่าน สิวณาโณ เพื่อถวายส่วนหนึ่งแก่ท่าน
องค์บรยาย สำหรับแจกจ่ายแก่บุคคลหรือสถาบัน ชู้ตแก่ท่านจะพิจารณา. อีก
ส่วนหนึ่งจำหน่ายแก่ผู้สนใจ ในราคาสินคทีเือกุศลเป็นกำไร บัจจยทีได้จากการ
จำหน่าย จะได้ตั้งเป็นทุนปริวรรตน์ไว้ สำหรับจัดจ่ายเป็นค่าพิมพ์หนังสือธรรมโฆษณ
ชู้ตอื่น ๆ ต่อไป.

หนังสือชู้ตไกวัลย์ธรรมนี้ เป็นการบรยายทางภาษารวมระดับสูงชู้ต
จักต้องศึกษาอย่างพินิจพิจารณา จึงจะเข้าถึงจุดมุ่งหมายของเรื่อง; หากเข้าใจแล้ว
จะพบอนิสงส์อย่าง “ไกวัลย์” อันเป็นธรรมสัจจะอย่างยิ่ง; รู้จักไกวัลย์แล้ว, ปฏิบัติ
ตนให้ถูกต้องตามธรรมสัจจะ, แล้วทั้งบัจเจกชนและสังคม จักประสบสันติภาวะ
และสันติสุขจะพียงมี แก่เพื่อนร่วมทุกข์เกิด แก่ เจ็บ ตาย ทั่วหน้ากันได้เป็นแน่นเอน.

สวนอุสมมุลนินิ

๗๗ หมู่ ๖ ต.หนองบอน เขตพระโชนง,

ชอย ๑๐๓ สุขุมวิท ก.ท. ๑๑

* เมื่อพิมพ์ครั้งแรก

อรรถาธิบายเกี่ยวกับไกวัลยธรรม

ต่อไปนี้เป็นอรรถาธิบายเรื่องทุกเรื่อง เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า ไกวัลยธรรม, เป็นการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะ ความหมาย คุณ ค่า ของไกวัลยธรรม โดยทั่วไป โดยใจความก็คือ **สิ่งทั้งปวง** ซึ่งหมายถึง **สิ่งที่มีประโยชน์ ไม่มีประโยชน์ และมีใช้ทั้งมีประโยชน์และไม่มีประโยชน์** ซึ่งเรียกว่า **“สิ่งทั้งปวง”** อย่างเป็นอนันตะ ให้สัมพันธ์กับหน้าที่ของพุทธทาส ซึ่งมุ่งหมายจะนำเพื่อนมนุษย์ ให้ถึงที่สุดแห่งความใช่และความไม่ใช่ แห่งสิ่งที่เป็นไกวัลย์ ทั้งนี้โดยความตั้งใจระวางมิให้เกิดอุทธรณ์ และอุปพิละ คือความตื่นเต้น แม้การเดือดแห่งวิจิกิจจา.

สิ่งที่เรียกว่า **“ทั้งหมด”** เรียกว่า **“ไกวัลย์”** รวมไปถึง **สิ่งที่มีประโยชน์ ไม่มีประโยชน์ และมีใช้ไม่มีประโยชน์.** แม้แต่พระนิพพาน ก็มีชื่อเรียกว่า เกวล หรือ ไกวัลย์ ซึ่งตามคัมภีร์สือ แปลว่า **สิ่งทั้งหมดทั้งสิ้น.**

สิ่งที่เรียกว่า ไกวัลย์ นั้น อยู่เหนือสังขยา กล่าวคือ การนับ, มิใช่สังขยา ที่อยู่เหนือหน้าขนม ซ้อมันพ้องกัน แต่ว่าความหมายมันผิดกัน สังขยา แปลว่า การนับ ก็คือการนับให้รู้ว่าเท่าไร หรือแม้แต่การคำนวณให้รู้ว่าเท่าไร หรืออย่างไร ก็รวมอยู่ในคำว่า สังขยา ด้วยเหมือนกัน และเป็นสังขยาแห่งการนับ มิใช่สังขยาหน้าขนม.

ไกวัลย์ มีความหมายว่า **เหนือคุณค่า เหนือการตีราคา** คือเป็น **อนัตตะ** จึงมีความหมายว่า **เหนือสิ่งทั้งหมด หรือ ทุกสิ่ง** อย่างไม่มีที่สิ้นสุด.

อรรถาธิบายนี้ ท่านอาจารย์พุทธทาส อินทปัญโญ ทำไว้ก่อนละสังขาร เริ่มทำต้นฉบับเมื่อวันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๓๕ ทำได้ ๒ วัน (รวม ๖ ชม.) ก็หยุดไปเลย เพราะร่างกายไม่อำนวย และไม่มีเวลาว่างพอจะรวบรวม. ข้อความทั้งหมด บันทึกเทปเสียงคำบอกของท่านอาจารย์ไว้โดยตลอด. (ท่านฯ ทำต้นฉบับนี้ แบบบอกคำต่อคำให้นักถอด กระทั่งบอกการแก้ตัวอักษรด้วย.)

(๒)

ไกววัลย์ หมายถึง สิ่งที่มีความงามถึงที่สุด อยู่เหนือความบริสุทธิ์
เหนือความบริบูรณ์ เหนือความเป็น ต้น กลาง ปลาย คือ อยู่เหนือความมีการ
บัญญัติ นั่นเอง.

ไกววัลย์ หมายถึง ความสมบูรณ์ ทั้งโดยพยัญชนะ โดยอรรถะ และ
ความมีประโยชน์ ซึ่งหมายถึง ทางหนังสือ หรือ ทางภาษา อยู่ในฐานะเป็นสิ่งสูงสุด.

ไกววัลย์ อยู่เหนือกาลเวลา หรือนอกกาลเวลา ไม่สมมติ หรือ
บัญญัติได้ ในเรื่องอันเกี่ยวกับกาลเวลา ดังนั้น จึงอยู่นอกเหนือกิจกรรม และอำนาจ
แห่งกิจกรรมของ “พระเป็นเจ้า” ที่กล่าวอย่างบุคคลาธิษฐาน คือมิใช่กฎของธรรมชาติ.

ไกววัลย์ อยู่เหนือความศักดิ์สิทธิ์ ของสิ่งที่เรียกว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะ
เหตุว่ามันเป็นเสียทุกอย่าง ไม่ยกเว้นอะไร เลยไม่มีความหมายของคำว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์.

ไกววัลย์ อยู่เหนือบัญญัติทางมิติ (*dimension*) ที่ใช้กันอยู่ในโลก เช่น คำว่า
การมา การไป การถึง การจุด การอุบัติบังเกิด ซึ่งเรียกโดยภาษาบาลีว่า *อาคตฺติ คตฺติ*
ฐิตฺติ อุตฺติ อุปฺปตฺติ ซึ่งจะรวมเรียกได้ว่า ความว่าง จากมิติใดใด โดยสรุปแล้ว เป็นการ
ไม่ตั้งอยู่ เป็นการไม่เป็นไป และมีใช้อารมณ์ หรือ ความมีอารมณ์.

ไกววัลย์ เป็นสิ่งที่มีไว้พูดกันในทุกๆ ศาสนา ที่อ้างตัวเองว่ามีสิ่งสูงสุด
เหนือสิ่งทั้งปวง จนไม่มีอะไรจะเปรียบเทียบกันได้ เพราะมันหมายถึง ทุกสิ่งไม่ยกเว้น
อะไร.

ในเบื้องต้นนี้ จะพูดกันแต่ฝ่ายสัมมัทตะหรือนิพพาน ขอให้ตั้งเป้าหมายแห่ง
การพูด โดยตั้งไปถึงที่นั่น อันเป็นสิ่งสูงสุด หรือ เป็นสิ่งทุกอย่าง แห่งสิ่งทั้งปวง.

(๓)

สำหรับเด็กๆ ขอให้รู้แต่เพียงว่า สิ่งนั้นมีอยู่ ก็พอแล้ว โดยที่ยังไม่สามารถจะทำให้เข้าใจได้ว่าอะไร ขอให้เข้าใจรวมๆ กันว่า หมายถึงทุกสิ่ง ก็แล้วกัน.

หน้าที่ของพวกเราเกี่ยวกับไควล์ยธรรม

เราจะต้องกระทำเกี่ยวกับไควล์ยธรรม ให้เป็นไควล์ยธรรมประกาศิต เพื่อให้เราบังคับตัวเองเกี่ยวกับไควล์ยธรรมตามที่ควรจะเป็นไป หรือต้องเป็นไป ดังนั้นจึงต้องมีการปรารภเรื่องไควล์ยธรรมเป็นเบื้องต้น จะมีการสนทนาพูดคุยอะไรๆ หรือพยายามกระทำสิ่งใดๆ ก็ต้องมีการปรารภเรื่องไควล์ยธรรม เป็นหลักเป็นประธาน.

เราจะมีการขยายขอบเขตของการศึกษา การปฏิบัติ การเห็นแจ้ง ทั่วตลอด และรับประโยชน์จากไควล์ยธรรม ให้ได้ ให้มี ตามที่สมควร.

เราจะต้องมีการวิจัยวิจารณ์ต่อสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ยธรรม ให้ละเอียดลออในทุกแง่ทุกมุม จะต้องมีการ เห็นไควล์ยธรรมในไควล์ยธรรม ด้วยไควล์ยธรรม ในตัวไควล์ยธรรม จนสามารถวิจัยและวิจารณ์สิ่งนี้อย่างครบถ้วน เราจะต้องสังเคราะห์สิ่งที่เรียกว่าไควล์ยธรรม อย่างสังเคราะห์หมวดธรรมต่างๆ ตามชนิดตามลักษณะ เมื่อมีการแยกแยะ และวิจัยวิจารณ์ จนครบหลักเกณฑ์แห่งไควล์ยธรรมนั้นๆ การสังเคราะห์คือการสรุปความโดยรายละเอียด ให้สั้นเข้า แล้วมีการวิจัยให้พบใจความสำคัญเป็นหมวดหมู่ และมีการวิจารณ์ข้อปลีกย่อยโดยรายละเอียด.

เราจะต้องทำการผนวกไควล์ยธรรมแต่ละหมวดๆ ให้เข้ากันได้ โดยใจความ และรวบรวมรายละเอียดแห่งเรื่องนั้นๆ ไว้ เป็นการบรรจบไควล์ยธรรมเข้าให้ได้

(๔)

ด้วยกันทุกคน ทุกคน หรือทุกชนิด เป็นการรวมแห่งไภวฉลยธรรมอันหาที่สุขมิได้ อยู่ตลอดเวลา.

เราจะต้องจัดกระทำให้เสมือนหนึ่งว่า ไภวฉลยธรรม นำจักรวาล กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็ว่า ให้มีไภวฉลยธรรม และมีธรรมไภวฉลย เข้าด้วยกัน โดยวัตถุประสงค์ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า มีวัตถุประสงค์แห่งไภวฉลยธรรม เป็นการรวมไภวฉลยธรรมกันทั้งโลก.

เราจะต้องค้นหาไภวฉลยธรรมในประวัติศาสตร์แห่งไภวฉลยธรรม แม้จะมีอาการแห่งการถอยหลังเข้าคลอง ก็มีการรุกหน้า หรือการเบิกบานในทางประวัติศาสตร์ ไม่ทำตนให้เป็นมนุษย์หลงทางของไภวฉลยธรรม เหมือนอย่างที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ในบัดนี้ก็ดี ในกาลก่อนก็ดี ตถาคตบัญญัติ เฉพาะเรื่องความทุกข์ และความดับทุกข์ เท่านั้น ดังที่ตรัสว่า “ปุพฺพ เจหํ ภิกฺขเว เอตริ จ ทุกฺขญฺเจว ปญฺญาเปมิ ทุกฺขสฺส จ นิโรธํ”.

เราจะต้องไม่มีการหลงทาง ไม่มีการหลงตัวเอง ไม่มีการหลงโลก ไม่มีการหลงพระเป็นเจ้า. (อย่างบุคคลาธิษฐาน) อันมีอยู่อย่างมากมาย.

เราจะต้องมีไภวฉลยธรรมสถาปนา อาณาจักรแห่งไภวฉลยธรรม ตามอำนาจแห่งตน ให้ไภวฉลยธรรมนั้นเป็นอาณาจักรแห่งตัวเอง มีลักษณะเป็นธรรมประกาศิต.

เราจะต้องนำจักรวาลทุกจักรวาล โดยไภวฉลยธรรม มีไภวฉลยธรรมนำสันติภาพอีกต่อหนึ่ง.

เราจะมีไภวฉลยธรรม นำ อตัมมยตา คือความเป็นอิสระแก่ตัวเอง ไม่ยอมให้สำเร็จมาแก่สังขารใดๆ หรือปัจจัยใดๆ ไม่อาศัยสิ่งทีเนื่องกันเป็นสายอย่างปฏิจสุมุปาบาท

(๕)

หรืออิทัปปัจจยตา เพราะว่า ไกวัลยธรรม เป็นสิ่งๆเดียว หรือทั้งหมด อยู่ในตัวมันเองแล้ว.

เราจะต้องมีไกวัลยธรรม นำ พระนิพพาน คือให้เกิดความถูกต้องในการเข้าถึงพระนิพพาน โดยอาศัยสัมมัตตธรรม คือความถูกต้องทางความคิดเห็น ทางความปรารถนา ทางการพูดจา ทางการทำงาน ทางการประกอบอาชีพ ทางความพยายาม ทางความมีสติ ทางความมีสมาธิ ทางความมีญาณ ทางความมีวิมุक्ति ซึ่งเป็นสัมมัตตะสูงสุดอย่างที่เราองค์ได้ตรัสไว้.

เราจะต้องมีไกวัลยธรรม นำ ประทีป ทั้งที่ดวงประทีปก็เป็นการนำอยู่ในตัวเองแล้ว คือเราจะต้องจัดให้มีการใช้ประทีปที่ถูกต้อง จนนำตัวเอง เรียกได้ว่า ประทีปนำประทีป ปรากฏการนำปรากฏการ ให้ ประทีปดวงน้อย นำ ประทีปดวงใหญ่ อยู่เสมอ.

เราจะต้องจัดให้ไกวัลยธรรม นำ ไกวัลยธรรมเอง ในลักษณะไกวัลยธรรมที่ยั่งยืน หรือยังต่ำ นำไกวัลยธรรมที่มากหรือสูงขึ้นไป.

โดยใจความก็คือ ไกวัลยธรรมนำชีวิต. ทุกอย่างสำเร็จประโยชน์อยู่ที่การมีชีวิต ซึ่งมีการนำอย่างถูกต้อง อะไรๆ ก็สำเร็จอยู่ที่ชีวิต ชีวิตตั้งอยู่ได้ด้วยชีวิต ชีวิตสำเร็จอยู่ด้วยชีวิต ดังนั้น จึงได้มีไกวัลยธรรมนำชีวิต ซึ่งเป็นชีวิตนิรันดร คือประกอบอยู่ด้วยไกวัลยธรรมอันไม่มีที่สิ้นสุด.

ประโยชน์ของไกวัลยธรรม

ประโยชน์ของไกวัลยธรรม เกี่ยวข้องไปถึงสิ่งที่เรียกกันว่า การไถ่บาป โดยเหตุที่ว่า เป็นการไถ่บาป รับการไถ่บาป ผู้ไถ่บาป และการหมกบาป พันบาป อยู่ในตัว เพราะมีไกวัลยธรรมแล้ว บาปคงอยู่ไม่ได้ กลายเป็นผู้อิสระจากบาป. และ

(๖)

อิสระจากการทำบาป. กล่าวสั้น ๆ ก็ได้ว่า ตัว หรือ องค์ ของพระเป็นเจ้าเอง ก็เป็น ไกวัลยธรรม ซึ่งทำให้พระเป็นเจ้าอยู่เหนือบาปและหมกบาป ทำให้ไม่จำเป็นต้องมีการไต่บาป เพราะเป็นการไต่บาปหรือหมกบาปอยู่แล้วในตัวของไกวัลยธรรมนั้น.

คำว่า ไกวัลยธรรม เฉย ๆ คำนี้ ยังไม่มีใครรู้จัก จึงเป็นเสมือนหนึ่งว่า ไม่มีเกียรติ ไม่มีน้ำหนัก ไม่มีควมหมาย ไม่สูงสุด เท่ากับคำว่า สัพพัญญุตญาณ หรือ คำว่า สัมมาสัมโพธิญาณ ซึ่งที่แท้ก็หมายถึงไกวัลยธรรมทั้งหมดทั้งสิ้นนั่นเอง.

ถากล่าวถึงไกวัลยธรรมในฐานะที่เป็นกฎ ก็ได้แก่กฎที่เรียกว่า กฎของพระไตรลักษณ์ กฎของอิทัปปัจจยตา และ กฎของอริยสัจ ซึ่งก็มีคำขอบเกี่ยวกับปัญหาของไกวัลยธรรมทั้งหมดทั้งสิ้น.

ไกวัลยธรรมเพื่อประโยชน์แก่ใคร

ถ้ามีคำถามขึ้นมาเช่นนี้ ก็ตอบได้ว่า เพื่อประโยชน์ของธรรมชาติ เพื่อประโยชน์ของไกวัลยธรรมเอง เพื่อประโยชน์ของประโยชน์ประจำโลก.

กล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า เพื่อประโยชน์ของพระพุทธเจ้า ในส่วนที่เป็นบุคคลาธิษฐาน, และเป็นประโยชน์แก่พระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า, และเพื่อประโยชน์ของพระนิพพานเอง ในคำครุฑที่ว่า *อายตนะนั้นมีอยู่ (อตฺถิ ภิกฺขเว ตถายตฺนํ)* คำว่า อายตนะนั้น หมายถึงพระนิพพานอยู่ในตัว. อายตนะนั้น เป็นที่สุดแห่งความทุกข์, เป็นความไม่ตาย, เป็นความว่างนิรันดรของสิ่งที่เรียกว่า ตัวตน.

กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็ว่า เพื่อประโยชน์ หรือ เป็นประโยชน์ แก่สันติภาพของโลก หรือของทุกคนในโลก หรือเพื่อความสงบเย็นและเป็นประโยชน์ของทุกคนในโลก

(๑)

อยู่ในตัวมันเอง. กล่าวอย่างอุปมาถือว่า เพื่อเป็นรูส้วมชักโครกโดยอัตโนมัติ ในตัวมันเอง เพื่อสิ่งไม่พึงปรารถนาของสากลจักรวาล อธิบายว่า รูส้วมชักโครกโดยอัตโนมัติ นั้น อะไรๆ ที่ไม่พึงปรารถนา ก็วิ่งไปลงรูของส้วมชักโครก จะเป็นสสารหรือจะเป็นพลังงานล้วนๆ มันก็วิ่งไปลงรูส้วมชักโครกรูนั้น มันจึงกลายเป็นที่สิ้นสุดแห่งการวนเวียน ของสสารและพลังงาน ซึ่งจะรวมเรียกว่า “ของสังขารทั้งปวง”

ทั้งหมดนี้ เพื่อความไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นกิเลสของทุกคน เพื่อความไม่เป็นคู่ตรงกันข้าม คือบวกหรือลบ, *positive* หรือ *negative*, *supply* หรือ *demand*, *subjective* หรือ *objective* หรือแม้ที่สุดแก่ ความเป็นกรต หรือ ความเป็นค้าง ในทางวัตถุ.

กล่าวอย่างเอาเปรียบอีกอย่างหนึ่งก็กล่าวว่า ไม่มีพระธรรมที่แบ่งเป็นพระวินัย พระสูตร หรือ พระปรมาัตถ เพราะมันกลายเป็นไภวัญญธรรมเสียทั้งหมดทั้งสิ้นนั่นเอง.

การพิมพ์หนังสือไภวัญญธรรม

การจัดพิมพ์หนังสือเรื่องนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อช่วยให้ลูกเด็กๆ ได้สนองพระคุณของแม่; หรือเพื่อช่วยให้คนแก่ ได้สนองพระคุณของพระศาสนา ในที่สุดก็เพื่อช่วยให้ชาวประชาได้สนองคุณของพระพุทธเจ้าเอง.

ประโยชน์อันกว้างขวางของไภวัญญธรรม

ประโยชน์อันกว้างขวางของไภวัญญธรรมนั้น มุ่งหมายเพื่อประโยชน์ของทุกคนในโลก ซึ่งจะทำให้โลกได้มีสันติภาพเป็นส่วนรวม, เป็นสันติภาพที่หาไม่ได้

(๘)

จากเหตุจากปัจจัย ที่มีอยู่เป็นธรรมชาติ แต่จะหาได้จากไควล์ธรรม ด้วยการทำให้เหมาะสม
ทุกอย่าง ด้วยเหตุด้วยปัจจัยจากไควล์ธรรมโดยตรง, และแม้แต่จากสิ่งที่เนื่องกันอยู่กับสิ่ง
สูงสุด เช่นพระเจ้า (โดยบุคคลาธิษฐาน) และหรือที่เนื่องจากทุกสิ่งที่เกิดจากความถูกต้อง
ของศาสนา และทุกอย่างของศาสนา ที่เกิดมาจากไควล์ธรรม อันเกิดมาจากกิเลส ที่เกิด
เพราะไม่มีความถูกต้องของศาสนานั้นเอง คือ การปฏิบัติผิดต่อสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ธรรม.

ไควล์ธรรมมีประโยชน์ถึงขนาดที่จะกำจัดกิเลสของโลก ซึ่งยังไม่มี
สันติภาพ และเป็นการทำให้เกิดความถูกต้องของการมีไควล์ธรรม ที่จะขับไล่กิเลสออกไป
เสียด้วยความถูกต้อง ของการมีไควล์ธรรมนั่นเอง.

การมีไควล์ธรรมที่ถูกต้อง

การมีไควล์ธรรมที่ถูกต้อง คือการมีและการใช้ไควล์ธรรมอย่างถูก
ต้อง จากความสำเร็จแห่งการมีและการใช้ไควล์ธรรมที่ถูกต้องนั้น ทำให้เกิดความสำเร็จ
ในการที่จะมีศาสนา ที่สามารถควบคุมกิเลส และสร้างสันติภาพ ให้แก่มนุษย์ทั่วไปนั่นเอง.

พระพุทธเจ้าพระองค์เดียวตรัสเรื่องสันติภาพไว้อย่างถูกต้อง คือเรื่อง
ไควล์ธรรม, คือเรื่องสัมมัตตะ เพียงคำเดียว ก้องจักรวาล ตรงจุดที่เหมาะสมสำหรับ
ช่วยโลก ให้อยู่เหนือโลก เป็นโลกุตระที่แท้จริง. พระองค์ทรงเน้นคำว่า "อติ ภิกขเว
ตถายตนํ" ซึ่งแปลว่า อายตนะนี้มีอยู่. และทรงเน้นที่คำว่า เอโส อนฺโต ทุกฺขสฺส ซึ่ง
แปลว่า นั่นเป็นที่สุดแห่งความทุกข์. ความหมายเหล่านี้ เป็นหน้าที่ของผู้เป็นพุทธศาสน
ทุกคน ต้องรู้ ต้องรับรู้ ในฐานะเป็นหน้าที่อันสูงสุด เป็นความสวัสดิ์ของโลกทั้งปวง เป็น
เสมือนหนึ่งน้ำล้างบาปของสรรพโลก ซึ่งจะต้องตะโกนว่า "อยู่ทีนี้เองไว้" ให้ทุกคน
ได้ยิน.

สันติภาพอันถูกต้องของมนุษย์นี้ อยู่ที่นี้ มิใช่อยู่ในโลกไหน หรือในดาวดวงไหน แต่อยู่ที่ไถวัลยธรรมอันสูงสุด คืออยู่ตรงที่จิตว่างจากตัวตน เป็นสุญญตา ถึงขนาดเป็น ปริมาณบุตรสุญญตา อย่างมุ่งหาที่อื่นเลย และเป็นไถวัลยธรรมอันโนมัตติ อยู่ตรงธรรมสูงสุด ที่เรียกว่า *สัพพสงขารสมโณ* ที่พูดเป็นอุปมาว่า ดลิ่งหยุดไหล คือ สังขารทั้งปวงหยุดไหล ไม่ว่ายเวียน. ที่แล้วมามีกันแต่จิตกุบาท ที่เต็มไปด้วยอุปสงค์และอุปทาน เต็มอึดอยู่ในจักรวาล ไม่มีในปริมาณแห่งสุญญตา เราจึงไม่มีหวังในสันติภาพ ขอให้ทุกคน น้อมจิตกุบาทไปสู่เอกัคคตาจิต แห่งสุญญตา บังคับจักรวาลให้รู้จักมีสันติ. หนทางอื่นไม่มี มันยิ่งไปกว่าหาเลือกจะปู โดยที่ไม่รู้ว่า ปูมีเลือกใส สีไม่มี.

มวยปล้ำของสันติภาพ

มวยปล้ำอันไม่รู้จักจบจักสิ้นของสันติภาพ ก็คือสิ่งที่เรียกกันว่า *supply* และ *demand* คือการที่โลกมีหน้าที่เสนอและสนองสิ่งที่ต้องปรารถนาของโลกเอง อย่างไม่มีที่สิ้นสุด. มวยปล้ำอีกคู่หนึ่ง ก็คือ สิ่งที่เรียกว่า *energy* และ *material* ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงและปลุกปล้ำอย่างไม่มีที่สิ้นสุด. *matter* ถูกเปลี่ยนเป็น *energy*, *energy* ถูกเปลี่ยนเป็น *matter* อย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยอาการแห่งมวยปล้ำ. อีกคู่หนึ่งก็คือ *positive* และ *negative* ซึ่งเป็นมวยปล้ำแห่งการเห็นแก่ตัว เป็นเรื่องการยึดมั่นของความคิดความชั่ว การได้การเสีย อย่างไม่มีที่สิ้นสุด. มวยปล้ำคู่สุดท้าย คือความรู้จักกันแต่เรื่องกาม หรือ *sex* ชื่อนี้ขอระบุไปยังความรู้สึกแห่ง มิพิ์หุสุข อันไม่มีที่สิ้นสุด เปรียบได้กับความสุขแห่งรูสัว่มชักโครก ซึ่งจะได้พิจารณากันโดยละเอียด ให้สมกับชื่อที่มันเป็นมวยปล้ำ แห่งรูสัว่มชักโครก อันไม่มีวันเต็ม ซึ่งเป็นภาวะตรงกันข้ามกับความหมายของคำว่า ไถวัลยธรรม.

โลกกำลังมีแต่ความขัดแย้ง

สิ่งที่เรียกว่า ไกวัลย์ มีได้ทั้งสิ่งที่เรียกว่า สังขาร และ วิสังขาร ฝ่ายสังขาร เป็นเรื่องของวิกฤตการณ์ บ่อเกิดแห่งความทุกข์ เราไม่มีฝ่ายวิสังขาร ซึ่งชวนให้เกิดสันติภาพ นี้เรียกว่า “คุมเกมไม่ได้” เป็นเรื่องเศร้าของโลก เป็นไกวัลย์ในระยะวิกฤต ก็มีแต่สิ่งที่ จะออกมา ในรูปของวิกฤต พวกมิชฌาภิกขุ “ฝันหวาน” กันอยู่แต่ในเรื่องฝ่ายมิชฌาคะ ไม่มี ฝ่ายสัมมัตตะ นี่เป็นเหตุให้เขา พุค หรือ กำลังพุค กันแต่เรื่องของ “กาม” เพราะถูกลวง ค่ายของเบ็นกู “อย่างสิ้นเนื้อประดาตัว” เราจะต้องพุกกันอย่างละเอียด ตรงกันข้ามในฐานะ เป็นไกวัลย์แห่งสัมมัตตะ.

โลกไม่มีไกวัลย์อย่างสัมมัตตะ มีแต่ไกวัลย์แห่งความขัดแย้ง จะเป็นโรคกาย โรคจิต หรือโรคตัวตน ก็มีแต่ฝ่ายขัดแย้ง *positive* หรือ *negative* ก็เป็นการขัดแย้ง คือ บวก ก็ขัดแย้ง ลบ ก็ขัดแย้ง *demand* ก็ขัดแย้ง *supply* ก็ขัดแย้ง อยู่ในฐานะเป็น *energy* ก็ขัดแย้ง ในฐานะ *material* ก็ขัดแย้ง อยู่ในฐานะ *subjective* ก็ขัดแย้ง *objective* ก็ขัดแย้ง ในฐานะอัตถนัย หรือ ปรนัย ก็ขัดแย้ง มันมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรอบรู้ สามารถละได้ จนกระทั่งละสัถกายภิกขุ จึงจะเลิกซึ่งพอ ที่จะถอนความขัดแย้ง หรือไม่มีความขัดแย้ง.

ถัดถอนสัถกายภิกขุได้ ก็จะระงับความขัดแย้งได้ ไม่มีจิตเศร้าหมอง ค่าย อุกุศลกรรมบถ ไม่มีบวก ไม่มีลบ ไม่มีชีพพลาย ไม่มีตีฆานก์ ไม่อยู่ในฐานะแห่งสสารหรือ พลังงาน ที่เป็นเหตุให้กระทำไปตามความเห็นแก่ตัว โดยหิวข้อธรรม แล้วจะต้องมีวิบัติสนา- ญาณ ในระดับทศพลญาณ สำนักในสติปัญญา ๑๐ ประการ เช่น อนิจจสติปัญญา อนัตตสติปัญญา และอสุภสติปัญญา เป็นต้น. ไม่มีนันทิราคะ ไม่มีอัททควาทุปาทาน ไม่มีอาการแห่งฉมบี (สะคัง) อุกราสี (หวาคเสียว) และปลาญี (วิ่งหนี) ไม่ถูกกระทบกระเทือนอยู่ด้วยอำนาจของเศรษฐกิจ

การเมือง สังคม ไม่มีปัญหาใดๆ ในความไม่ถูกต้อง (มิจฉัตตะ) ไม่มีจิตชกชั้นชกกลง
เหมือนการหอบของสุนัข ที่หอบอยู่เสมอ ไม่มีรูตัวชกโครกที่เข้าออกอยู่เสมอ.

สันติภาพไม่อาจจะเกิดขึ้น เพราะไม่สามารถควบคุมปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหา
การเมือง ปัญหาสังคม เพราะไม่สามารถควบคุมปัญหาทางศีลธรรม เป็นเหตุให้ต้องทำลาย
ธรรมชาติ ทำลายสัตว์ ทำลายต้นน้ำลำธาร ภัยของคลองบึงบาง ไม่สามารถควบคุม
การกินคืออยู่ที่ เพราะความตะกละในอาหาร หรือความเอร็ดอร่อย แม้ในหมู่คนที่เรียกว่า
นักศึกษา คนร่ำรวย ไม่สามารถควบคุมลภสักการะของนักบวช ไม่สามารถควบคุมปัจจัย
ที่ห้า คือการได้ตามใจตัวเอง ซึ่งเป็นอบายมุขของประชาชน อันเป็นกระแสนิจแห่งการ
ชกแย้ง.

รู้จักกันแต่กาม

คนในโลก รู้จักกันแต่เรื่องกาม ในความหมายของคำว่า *having a good time*
ต้องเป็นกบ จมอยู่ในมิพท์สุข เป็น "กาวใจของอวิชา" อันเป็นมิพท์สุข คือความสุขที่เกิด
ทางท่อปัสสาวะไม่มีที่สิ้นสุด.

ไม่ต้องรู้ว่า อะไรดี อะไรสูง อะไรว่าง อะไรเป็นสันติภาพ รู้กันแต่เรื่อง
เอร็ดอร่อย มีลักษณะแห่งความเป็นกาม ที่มีเรื่องแห่งความเอร็ดอร่อย สนุกสนาน ซึ่งมีรส
อันลึกถึบรวมอยู่ในคำว่า กาม ตัวอย่างเช่น สุนัขกัดผ้าขี้ริ้ว ทิ้งกันเล่นอย่างเอร็ดอร่อย เกี่ยว
ยางพารา หรือหมากรัง ชกเหล้ากันอย่างเอร็ดอร่อย แม้แต่ขี้ผึ้งสีปากของคุณย่าสมัยโบราณ
ก็มุ่งหมายความเอร็ดอร่อย ชกน้ำชาของคุณปู่อย่างไม่รู้เบื่อ แม้แต่ว่านักดนตรีหนวดคิ้ว
แห่นบอย่างไม่รู้เบื่อ ของนักดนตรีหนวด ก็มีสิ่งที่เรียกว่า กาม รวมอยู่ในนั้นด้วย แม้แต่

หมอบที่มีบุคลิกของเครื่องวัดความดันโลหิต ก็ยังมีลักษณะแห่งความเป็น กาม หรือ sex เช็ก. ทั้งหมดนี้รวมอยู่ในความหมายของคำว่า มีฟีหฺสุข หรือ สุขทางกาม.

คู่ให้เกิดขึ้น มันเป็นเพียงความรู้สึกหลอกลวงชั่วเล่น ของสิ่งที่เรียกว่า *having a good time* ซึ่งเป็นคำโฆษณาชักชวนลูกค้าของหญิงโสเภณี. ภิกษุหนุ่มและสามเณรน้อยๆ และสตรีชนตึกๆทั้งหลาย จำเป็นที่จะต้องรู้จักความหลอกลวงของคำพูดประโยคสั้นๆว่า *having a good time*. มันเป็นอัสสาหะ (ความอหังการ) อันหลอกลวงอยู่หลายร้อยชั้น.

เมื่อไรโลกจะมีสันติภาพ

คำถามนี้มีคำตอบชนิดที่เป็นคำตอบอย่างคร่าวๆ ไม่รัดกุม หรือเรียกว่า ตอบอย่างเอาเปรียบเกินไปก็ได้. เมื่อมีคำถามว่า เมื่อไรโลกจะมีสันติภาพ ก็ขอตอบว่า.

๑. เมื่อโลกมีสัมมัตตะ ๑๐ ประการ คือความถูกต้องทางทฤษฎี ทางความปรารถนา ทางการพูดจา ทางการกระทำกรงาน การทางประกอบอาชีพ ทางความพากเพียร ทางความมีสติสัมปชัญญะ ทางความมีสมาธิ ทางความมีวิปัสสนาญาณ และความหลุดพ้น ซึ่งเรียกโดยบาลีว่า *สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปิ สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวาจาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัมมาญาณะ และ สัมมาวิมุตติ.*

๒. เมื่อทุกๆศาสนา มีความยุติ ในไถวัลยธรรม เป็นสัมมัตตะ คือความถูกต้องดังกล่าวแล้ว.

๓. เมื่อพระเจ้า (อย่างปุคคลาธิษฐาน) ทั้งหมดทั้งสิ้น มี หรือเป็นสัมมัตตะ.

๔. เมื่อมีสิ่งสูงสุดเพียงสิ่งเดียวแห่งสิ่งทั้งปวง เป็นสัมมัตตะ หรือเป็นความถูกต้อง ในความหมายของคำๆนี้.

๕. เมื่อโลกทั้งปวง ในทุกๆ จักรวาล ถูกคุกคามด้วยภาวะแห่งมิกสัญญี อย่างเพียงพอ คือความรู้สึกหวาดเสียวสูงสุด ของความพินาศในโลก.

๖. เมื่อสากลโลก มีการกลับใจ ที่จะมีไภวฉัตรธรรม เป็นสากลธรรม ในความหมายที่ถูกต้อง.

๗. เมื่อโลก มีศีลธรรม ในความหมายที่ถูกต้อง เป็นไภวฉัตรธรรม.

๘. เมื่อไภวฉัตรธรรมนั่นเอง มีฐานะเป็นสากลธรรม.

๙. เมื่อพระเป็นเจ้า (โดยปกเกล้าธิษฐาน) ไม่ต้องมี หรือมี แล้วหยุดสร้างโลก.

๑๐. เมื่อทุกชีวิต ไม่มีคณาที่เรียกว่า นันทิวาสหคทา ตตฺร ตตฺวามินนุทินิ

๑๑. เมื่อโลกไม่มีความขัดแย้งของธรรมคู่ตรงกันข้าม ซึ่งมีอยู่เป็นคู่ๆ ซึ่งเป็น การขัดแย้งโดยอัตโนมัติอยู่ในตัว.

๑๒. เมื่อโลกมีความว่างจากตัวตนอยู่ในความรู้สึก คือมีสัมมัตตะ มีภาวะที่เป็น ความไม่ปรุงแต่ง คือว่างจากสังขาร อย่างที่เรียกว่า ตลิ่งหยุดไหล.

๑๓. เมื่อโลกไม่มีสังขารธรรมฝ่ายมิัจฉัตตะ คือความเป็นผิด ที่ตรงกันข้าม จากสัมมัตตะ.

๑๔. เมื่อจิตใจของมนุษย์ทุกคนในโลก ไม่มีอุปาทาน คือความยึดมั่น ว่าตัวตน หรือว่าของตน.

๑๕. เมื่อสัตว์โลกทั้งปวงรู้จักควบคุมความต้องการที่เรียกว่า คณา ทั้งโดย กามคณา ภวคณา และวิภวคณา อย่างสิ้นเชิง.

๑๖. เมื่อโลกเข้าถึงความหมายอันแท้จริง ของคำว่า ความถูกต้อง และปฏิบัติได้ตามความหมายนั้น อย่างสมบูรณ์ คือมีสัมมัตตะ.

เมื่อไรโลกจะมีสันติภาพอีกปริยายหนึ่ง

คำกล่าวนี้ กล่าวอย่างสะทกๆตามความพอใจ ของผู้กล่าว.

๑. เมื่อสัตว์โลกเกลี้ยกมิัจฉัตตะ และบูชาสัมมัตตะ อย่างสูงสุด.

๒. เมื่อสวนโมกข์นานาชาติ หรือธรรมทานมูลนิธิ ดำเนินงานดังต่อไปนี้
ได้ถึงความประสงค์.

- ก. มีการแสดงธรรมได้ดังประสงค์.
- ข. มีการฟังธรรมได้ดังประสงค์.
- ค. มีการเข้าใจธรรมได้ดังประสงค์.
- ง. มีการรู้จักธรรมได้ดังประสงค์.
- จ. มีความพอใจในธรรมได้ดังประสงค์.
- ฉ. มีการวิจัยวิจารณ์ธรรมอย่างอิสระ.
- ช. มีการเห็นธรรมอย่างเพียงพอ.
- ซ. มีการบรรลุธรรมอย่างน่าอัศจรรย์ อย่างมีเหตุผล อย่างมีปฏิหารีย์.
- ฌ. มีการเผยแผ่ธรรม.
- ฎ. มีความสำเร็จในการบำเพ็ญธรรมทาน สามารถนำสันติธรรมสำเร็จ
ได้ตามความหมายของคำว่า สัมมัตตะ.

๓. เมื่อโลกปรากฏผล เป็นความสงบเย็น และความเป็นประโยชน์พร้อมกัน
ไปในตัว.

พระเป็นเจ้าที่แท้จริง

พระเป็นเจ้าที่แท้จริง ในรูปของธรรมาธิษฐาน มีการปรากฏในที่ทุกแห่ง มีความยิ่งใหญ่ในที่ทุกแห่ง รอบรู้ในสิ่งทุกสิ่ง.

สามารถอำนวยการสันติภาพ พร เมตตา ได้ทุกอย่าง.

ทำให้เกิดสันติภาพในที่ทุกแห่ง.

ไม่มีที่ว่างเปล่า สำหรับพระเจ้าที่แท้จริง.

สามารถครอบงำทุกสิ่ง เป็นเหตุให้ได้ทุกสิ่งที่จะควรจะได้.

อิที่บปัจจยตาเป็นงานประจำของพระเจ้า แต่ความจริงมีอยู่ว่า ถ้าไม่ต้อง
เกี่ยวข้องกับพระเจ้าหรือเทพเจ้าเสียเลย เกี่ยวข้องกันแต่สัมมัตตะจะมีสันติยิ่งกว่า.

สารบัญ

ไถวัลยธรรม

๑.	ไถวัลยธรรม คือ สิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง	หน้า	๑
๒.	ไถวัลยธรรม ในฐานะเป็นสิ่งที่ควรแก่นามว่าธรรมทั้งปวง	,,	๓๐
๓.	ไถวัลยธรรม ในฐานะกฎแห่งสามัญญลักษณะ	,,	๖๒
๔.	ไถวัลยธรรม ในฐานะเป็นกฎแห่งอิทัปปัจจยตา	,,	๑๐๓
๕.	ไถวัลยธรรม ในฐานะจตุราริยัตถ์จจ์	,,	๑๕๒
๖.	ไถวัลยธรรม ในฐานะที่เป็นธาตุ	,,	๒๑๕
๗.	ไถวัลยธรรม ในฐานะที่เป็นธรรมชาติแห่งพุทธภาวะ	,,	๒๔๕
๘.	ไถวัลยธรรม ในฐานะที่เป็นกฎชีววัฒนาการ	,,	๒๗๒
๙.	ไถวัลยธรรม ในฐานะที่เป็นสิ่งคงกระพันชาตรี	,,	๒๙๘
๑๐.	ไถวัลยธรรม ในฐานะที่เป็นหลักมูลฐาน เพื่อทำความเข้าใจอันดี ระหว่างศาสนา	,,	๓๓๓
๑๑.	ไถวัลยธรรม ในฐานะที่เป็นหลักมูลฐาน ฯ (ต่อ)	,,	๓๗๓
๑๒.	ไถวัลยธรรม ในฐานะที่เป็นหลักมูลฐาน ฯ (ต่อ)	,,	๔๑๒
๑๓.	ไถวัลยธรรม เมื่อมนุษย์ยอมรับเอาเป็นเครื่องค้ำครองโลก	,,	๔๕๙

(โปรดดูสารบัญละเอียดในหน้าต่อไป)

สารบัญละเอียด

ไถวัลยธรรม

๑. ไถวัลยธรรม คือ สิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง.		หน้า
เรื่องนี้เริ่มบรรยายครั้งแรก, ภาควิสาขบูชา พ.ศ. ๒๕๑๖	๑
ปรารภเหตุของการบรรยายธรรมในวันเสาร์	๒
ข้อธรรมะนี้ชื่อว่า "ไถวัลยธรรม" มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวงอย่างไร	๓
ศึกษาคำว่า "ไถวัลย" ให้เข้าใจก่อน	๔
ไถวัลย มีอยู่ก่อน โดยไม่มีจุดตั้งต้น	๕
ศึกษาในข้อที่ว่า "มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง"	๖ - ๗
ไถวัลยเป็นสิ่งเดียวกับนิพพาน, อสังขตะ, หรือสุญญตา	๘
ไถวัลยมีอยู่ตลอดเวลาและสถานที่ทั้งปวง	๙
ถ้ารู้จักไถวัลย มนุษย์จะเป็นมิตรกันหมด	๑๐
ถ้าเข้าใจ "ไถวัลย" ทุกศาสนาจะไม่ใช่ข้าศึกแก่กัน	๑๑
รู้จักไถวัลยแล้ว จะรู้จักพุทธศาสนาถูกต้องด้วย	๑๒
ไถวัลยธรรม เป็นเหมือนธรรมแม่ ซึ่งไม่รู้จักเปลี่ยนแปลง	๑๓
ถ้าเข้าถึงธรรม หรือพระเจ้าได้จริง จะแก้ปัญหาได้หมด	๑๔
ไถวัลยธรรมเป็นทุกสิ่งที่จะแก้ปัญหาของมนุษย์ได้	๑๕
ร่องรอยของไถวัลยธรรมมีพระพุทธรักษาในพระไตรปิฎก	๑๖
มีพระพุทธรักษาหลายตอนในบทเกี่ยวกับบิณฑบาต	๑๗

	หน้า
พระพุทธเจ้าตรัสยืนยันว่า "สิ่งนั้นมีอยู่ก่อน ฯลฯ"	๑๘
ตัวอย่าง : คำว่า ดตถตา, อวิตถตา, อนัญญถตาฯ	๑๙
ยังมีคำว่า ดตตา, อวิตถตา, อนัญญถตาฯ	๒๐
พิจารณาในแง่วิทยาศาสตร์ ก็มีสิ่งที่เรียกว่ากฎ	๒๑
พวกที่เรียกว่าธาตุ, ทรงตัวอยู่, ตรงกันกับไควล์ยธรรม	๒๒
สิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง พระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่าธาตุ	๒๓
ทางประเทศจีน เหล่าจ้อค้นพบเช่นกันเรียกว่า "เต๋า"	๒๔
ทางฝ่ายอินเดียเรียกว่าปรมาตมัน ; ฝ่ายคริสต์เรียก God	๒๕
ทุกศาสนามีสิ่งหนึ่งอยู่, เราอาจเรียกภาวะนี้ว่า ไควล์ย	๒๖
"สิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง" เราจะพูดเป็นคำเดียวว่า ไควล์ยธรรม	๒๗
ควรสนใจศึกษาสิ่งที่มีอยู่ก่อนคือ ไควล์ยธรรมบ้าง	๒๘
ถ้าเข้าใจเรื่องอทัปปัจจยตา จะเข้าใจไควล์ยธรรมได้	๒๙

๒. ไควล์ยธรรมในฐานะเป็นสิ่งควรแก่นามว่า ธรรมทั้งปวง. ๓๐

ต้องทบทวนคำว่าไควล์ยธรรม ก็คือธาตุ ให้เข้าใจเสียก่อน	๓๑
สิ่งที่มีอยู่ก่อนใดๆ ใจความตรงกันที่ว่า เป็นปฐมเหตุ	๓๒
ศาสดาทั้งหลายค้นพบสิ่งที่มีอยู่ก่อนโดยเรียกชื่อต่างๆ กัน	๓๓
พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงสิ่งที่มีอยู่ก่อนเรียกว่า ธรรมธาตุ	๓๔
ทรงย้ำว่า ดตถตาจะเกิดหรือไม่เกิด สิ่งนั้นได้มีอยู่แล้ว	๓๕
ธรรมธาตุทุกรูปที่เป็นกฎ จะเรียกชื่อใหม่ว่า ไควล์ยธรรม	๓๖
ทรงแสดงกฎของธรรมธาตุ ในรูปไตรลักษณ์, ปฏิจสมุปบาท, และอริยสัจ ๔	๓๗

	หน้า
สภาวะเดิมของธรรมนั้น ก็คือ ไกวัลยธรรม, เป็นกฎมีอยู่ก่อน	๓๘
ทุกสิ่งออกมาจากกฎตายตัวของธรรมชาติ	๓๙
พระพุทธองค์ทรงยืนยัน "ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นตถาคต ฯ"	๔๐
การเห็นธรรม หมายถึงเห็นกฎ หรือไกวัลยธรรม	๔๑
พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม ก็คือแสดงกฎของธรรมชาติที่มีอยู่	๔๒
ถ้าเข้าใจไกวัลยธรรมกันแล้วจะทำให้โลกเป็นหน้าหนึ่งใจเดียวกัน	๔๓
แม้ในเรื่องกฎของกรรม ทุกคนจะหนีผลของกรรมไม่พ้น	๔๔
พระพุทธเจ้าตรัสถึงสังขะซึ่งเป็นกฎ ก็มีความหมายตรงกับอสังขตะ	๔๕
ไกวัลยธรรมมีความหมายตรงกับกฎที่มีในศาสนาอื่นด้วย	๔๖
เพื่อเข้าใจคำว่า "ไกวัลย" คือกฎจะเปรียบเทียบกันดูเป็นคู่:-	
- คู่ที่ ๑ ธรรมดั้งเดิมกับ ธรรมแปรรูป	๔๗
ธรรมดั้งเดิม คือกฎ; ธรรมแปรรูปคือทั้ง สังขตะ, อสังขตะ	๔๘
- คู่ที่ ๒ ตัวธรรมแท้ กับประกายธรรมซึ่งเกิดขึ้นมาก	๔๙
- คู่ที่ ๓ ธรรมที่เป็นปฐมเหตุ กับผลนานาประการ	๕๐
- คู่ที่ ๔ ธรรมเบื้องต้น หรืออาทิธรรม กับธรรมที่เปลี่ยนแปลง	
กฎก็เป็นดั่งพระเจ้า นอกนั้นออกมาจากพระเจ้า	๕๑
ไกวัลยธรรมเป็นอยู่โดยธรรมชาติ จะเรียกพระเจ้าหรือผู้สร้างก็ได้	๕๒
สังขธรรมที่เป็นกฎ ตั้งอยู่ในฐานะเป็นธรรมชาติ	๕๓
"กฎ" มีอยู่ในฐานะเป็นปฐมเหตุ, เป็นกฎของธรรมชาติ	๕๔
สิ่งทั้งปวงทรงรูปธรรม นามธรรม ออกมาจากกฎ	๕๕
ทุกสิ่งเป็นไปตามกฎ; รู้เรื่องนั้นถูกต้องแล้วจะไม่วิวาทกัน	๕๖
รูปธรรม-นามธรรม นั้นเป็นของชั่วขณะ, เปลี่ยนแปลงเรื่อย	๕๗
ธรรมที่เปลี่ยนแปลงเรื่อยเป็น สังขารธรรม; ธรรมแท้เป็นไกวัลยธรรม	๕๘

รัฐธรรมนูญแท้เป็นอสังขตะหรือนิพพาน แล้วจะหยุดหลง	๕๙
จะหยุดหลงได้บ้าง ก็ต้องรู้จักไควล์ยธรรม	๖๐
ธรรมแท้หรือไควล์ยธรรมนี้ พระพุทธเจ้าก็ทรงเคารพ	๖๑

๓. ไควล์ยธรรมในฐานะเป็นกฎแห่งสามัญญลักษณะ ๖๒

ถ้าเข้าใจไควล์ยธรรม มนุษย์จะไม่ใช่ศัตรูกันทุกชาติศาสนา	๖๓
ไควล์ยธรรม ทำหน้าที่เหมือนกับพระเจ้าเพราะเป็นกฎ	๖๔
ธรรมชาติมีอำนาจบังคับให้เป็นไปตามกฎ	๖๕
ไควล์ยธรรมทำหน้าที่ตามธรรมชาติได้แก่ ๑. กฎของไตรลักษณ์	๖๖
ที่เรียกว่าไควล์ยก็เพราะภาวะนั้นมันต้องเป็นอย่างนั้น	๖๗
ในศาสนาไหนเขาใช้ไควล์ยคือนิพพาน, ศาสนาอื่นใช้บ้างก็มี	๖๘
การยืมคำมาใช้ในความหมายที่พ้องกันมีมาก	๖๙
ที่บรรยายมา เพื่อให้เข้าใจว่าอย่าตีตรองเรื่องคำพูด	๗๐
คำว่านิพพาน ต้องหมายถึงดับสิ้นแห่งตัวตน	๗๑
คำว่า “ไควล์ย” ที่นำมากล่าวมุ่งหมายให้เห็นว่าเป็น “กฎ”	๗๒
กฎที่พุทธบริษัทควรศึกษากฎที่ ๑ คือกฎแห่งสามัญญลักษณะ	๗๓
กฎที่ ๒ คือกฎแห่งอิทัปปัจจยตา, ทังปฏิจสมุปบาทและกรรม	๗๔
กฎที่ ๓ กฎแห่งอริยสัจจ ๔ หรือจะเรียก “พระเจ้าแห่งความรอด”	๗๕
ไควล์ยหรือกฎ เราจะเรียกว่า “พระเจ้า” บ้างก็ได้	๗๖
ที่เรียก “พระเจ้าได้” เพราะกฎมีในที่ทุกแห่งทุกเวลา ฯลฯ	๗๗
ฟังศึกษากฎข้อแรก คือ อนิจจังอันเป็นฐานแห่งการเปลี่ยนแปลง	๗๘
ความเปลี่ยนแปลงย่อมสามารถเปลี่ยนไปในทางดีขึ้น	๗๙

	หน้า
อาการเกิด-ดับ ๆ นี้เป็นความเปลี่ยนแปลงไหลเรื่อยของอนิจจัง	๘๐
เพราะมีกฎอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา; ทำให้สะดวกแก่การบรรลุนิพพาน	๘๑
ศึกษาให้เห็นความไม่เที่ยงของจิต จะเข้าใจเรื่องนามธรรม	๘๒
จะดูให้เห็นความเปลี่ยนแปลงชัดต้องดูที่จิต	๘๓
ดูให้รู้จักอนิจจังให้ชัดแจ้ง แล้วจะเห็นทุกขัง อนัตตาได้เอง	๘๔
ทุกสิ่งเป็นอนิจจัง เพราะมันไหลเรื่อย เห็นจริงแล้วจะเกิดวิราคะ	๘๕
เพราะเห็นความไหลเรื่อย ก็ให้เห็นสภาพของความเป็นทุกขัง	๘๖
ความทุกข์เป็นได้ทั้งที่ทรมาน และน่าเกลียดน่าชัง	๘๗
เพราะมันน่าเกลียด ไปยึดถือเข้า ก็ต้องเป็นทุกข์	๘๘
ถ้าเห็นความไม่เที่ยงและเป็นทุกข์จะเห็นได้อีกว่าเป็นอนัตตา	๘๙
การเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี้เป็นกฎอันหนึ่งที่มีอยู่ตลอดเวลา	๙๐
กฎแห่งอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี้เป็นไภวัญญ์ หรือพระเจ้าก็ได้	๙๑
เห็นกฎของพระเจ้าคือสามัญญลักษณะแล้ว ถึงนิพพานได้ง่าย	๙๒
ฉะนั้นเพื่อความสิ้นทุกข์ ต้องเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาให้ถูก	๙๓
เมื่อเห็นธรรมก็คือเห็นพระเจ้า, หรือเห็นพระเจ้ายกคือเห็นธรรม	๙๔
ไภวัญญ์ธรรมเป็นธรรมสูงสุด ที่พระพุทธเจ้าทรงเคารพ	๙๕
เมื่อเห็นไตรลักษณ์ จิตจะถอยจากสังขารทั้งปวง	๙๖
มีคำอุทเทสในพระไตรปิฎก เขียนไว้ชัด	๙๗
ผู้เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จิตจะโน้มไปสู่อมตธาตุ	๙๘
ถ้าเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา โยมนเกิดนิพพิทา, วิราคะ	๙๙
ภาวะที่สิ้นวิราคะ โทสะ โมหะ, สันกรรม, เรียกว่านิพพาน	๑๐๐
ถ้ารู้ว่าไภวัญญ์ (คือกฎ ๆ) มีอยู่ทั่วไปเราไม่อาจหลบไปทำชั่วที่ใด ๆ	๑๐๑
การเห็นธรรมะ จะช่วยให้เราเดินไปในทางถูกต้องพ้นทุกข์ได้	๑๐๒

๕. ไควล์ยธรรมในฐานะ เป็นกฎแห่งอิทัปปัจจยตา.

ทบทวนให้เห็นว่าคำ “ไควล์ยธรรม” มีประโยชน์มาก	๑-๑๐๘
คำบรรยายครั้งนั้นจะเรียกโดยสมมติว่า พระเจ้าแห่งกรรมและวิบาก	๑๐๙
ความหมายลึกของไควล์ยธรรมมีทั้งเถรวาทและมหายาน	๑๑๐
มหายานเรียก อมิตาภะบ้าง อมิตายุบ้าง	๑๑๑
แม้ในศาสนาคริสต์ก็มีความหมายพ้องกับไควล์ยธรรม	๑๑๒
คำในคัมภีร์ฝ่ายคริสต์ทั้งเก่าใหม่ ตรงกับความในบาลีก็มี	๑๑๓
ฝ่ายมหายานเขามีพระพุทธเจ้าอมิตาภะ, อวโลกิตศวร เป็นต้น	๑๑๔
การเข้าถึงพระอมิตาภะ คือนิพพาน, ซึ่งคุณสมบัติเรียกว่าอวโลกิตศวร	๑๑๕
พุทธฝ่ายมหายานสร้างพระเจ้า เพื่อให้เข้าถึงง่าย	๑๑๖
การเข้าถึงอวโลกิตศวร ง่ายกว่าถึงอมิตาภะ	๑๑๗
ถ้าจะปฏิบัติทางโลกุตระก็เข้าถึงอมิตาภะ	๑๑๘
ถ้าจะปฏิบัติให้ถูกใจพระเจ้า ก็บำเพ็ญอย่างพระอวโลกิตศวร	๑๑๙
ฝ่ายเถรวาทก็มี ไควล์ยคือกฎเป็นเสมือนพระเจ้า	๑๒๐
ไควล์ยเป็นพระเจ้า เพราะเป็นกฎสร้างและควบคุม	๑๒๑
พิจารณาโดยถ้อยคำ กฎก็มีเสียงคล้าย God	๑๒๒
โดยความหมายที่เหมือนกันอาจเรียกไควล์ยหรือพระเจ้านี้ได้	๑๒๓
ไม่ควรจะต้องเถียงกัน เพราะโดยหลักใหญ่เป็นอย่างเดียวกัน	๑๒๔
กฎของธรรมชาติ คงเป็นอยู่ตลอดเวลาไม่เป็นอย่างอื่น	๑๒๕
กฎแห่งอิทัปปัจจยตา, กฎแห่งกรรม, มีบาลีระบุไว้ชัด	๑๒๖
ถ้าปฏิบัติให้จิตอยู่เหนืออดีต จะเข้าถึงระดับอิทัปปัจจยตา	๑๒๗
การศึกษาธรรมจะต้องปฏิบัติโดยทางศีล, สมာธิ, ปัญญา	๑๒๘

ปัญญาต้องเสด็จถึงสติปัญญาที่จะหาและใช้ความรู้นั้น	๑๒๙
การเข้าถึงอิทัปปัจจยตาจึงต้องมีการศึกษาปฏิบัติอันถูกต้อง	๑๓๐
ต้องเรียนรู้กฎนั้น ๆ แล้วนำมาปฏิบัติจนพ้นโลกียธรรม	๑๓๑
กฎแห่งอิทัปปัจจยตา มีทั้งฝ่ายทุกข์และดับทุกข์	๑๓๒
อิทัปปัจจยตาที่มีผลเป็นทุกข์ ก็มีอยู่มาก	๑๓๓
อำนาจของอิทัปปัจจยตาทำให้คนเห็นแก่ตัวมากขึ้นก็ได้	๑๓๔
แต่เพื่อความพ้นทุกข์ก็ใช้อำนาจของอิทัปปัจจยตาได้	๑๓๕
เพราะกฎอิทัปปัจจยตาว่า ถ้าทำอย่างนี้, อย่างนี้จะเกิดขึ้น	๑๓๖
หรือว่า เมื่อสิ่งนี้มี; สิ่งนี้จึงมี	๑๓๗
โดยกิริยาของกฎ จะเกิดปฏิกริยาออกมาเรื่อย ๆ	๑๓๘
อิทัปปัจจยตา ทำให้เกิดมีธาตุต่าง ๆ ขึ้นมา	๑๓๙
ที่แรกไม่มีอะไรเลยนอกจากกฎอิทัปปัจจยตา ต่อมาจึงเกิดอื่น ๆ	๑๔๐
กฎอิทัปปัจจยตา ทำให้เกิดปฏิกริยา ผลิตสิ่งต่าง ๆ ไม่สิ้นสุด	๑๔๑
วิวัฒนาการของสิ่งที่มีชีวิต มีได้ตามกฎอิทัปปัจจยตา	๑๔๒
อิทัปปัจจยตาทำให้เกิดวิวัฒนาการดุจพระเจ้าสร้าง	๑๔๓
วิวัฒนาในส่วนกาย-จิตของคนก็เป็นไปตามกฎ ๆ	๑๔๔
ทั้งความสามารถ, ความชั่วเกิดขึ้นก็เพราะกฎอิทัปปัจจยตา	๑๔๕
การแก้ปัญหาก็ต้องใช้อำนาจอิทัปปัจจยตาฝ่ายดับทุกข์มาแก้	๑๔๖
ศึกษาให้รู้ทันกระแสอิทัปปัจจยตา จะดับทุกข์ได้	๑๔๗
ทั้งฆราวาสและบรรพชิต ต้องรู้จักกฎการป้องกันกระแสแห่งกิเลส	๑๔๘
ทุกสิ่งต้องเป็นไปตามกฎของพระเจ้า (อิทัปปัจจยตา)	๑๔๙
ไภวฉัลยธรรมส่วนที่เป็นกฎแห่งอิทัปปัจจยตา จะสมมติเป็นพระเจ้าได้	๑๕๐
ไภวฉัลยธรรมมีอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง	๑๕๑

๕. ไภวัญญธรรมในฐานะที่เป็นกฎแห่งจตุราริยสังข์.

๑๕๒

ทบทวนครั้งก่อน	๑๕๑-๑๕๗
ความหมายของไภวัญญธรรมในฐานะจตุราริยสังข์	๑๕๘
ควรเข้าใจกันได้ว่าทุกศาสนามี "พระเจ้า" แต่เรียกชื่อต่างกัน	๑๕๙
กฎแห่งอริยสังข์ ๔ นี้เป็นกฎช่วยให้พ้นทุกข์	๑๖๐
กฎนี้จะใช้ได้เฉพาะสัตว์ที่ยังมีชีวิตอยู่	๑๖๑
กฎแห่งอริยสังข์ ๔ เป็นไภวัญญ เพราะเป็นตถตา	๑๖๒
กฎทั้ง ๔ ประการของอริยสังข์ พระพุทธเจ้าทำให้ค่าน	๑๖๓
กฎข้อ ๑. ความทุกข์มีลักษณะทนยาก, คนโง่ไปยึดจึงทุกข์	๑๖๔
อาการของความทุกข์ ๑๑ อย่าง, โครไปยึดเข้าจะเป็นทุกข์	๑๖๕
ความทุกข์เป็นของไม่เที่ยง, ดูแล้วน่าเกลียด	๑๖๖
ลักษณะอาการของทุกข์เป็นธรรมชาติ โครยึดเป็นของตนก็ต้องทุกข์	๑๖๗
มีบาลีกล่าวชัดว่า ภารทาน์ ทุกข์ โลก, คำสอนของคริสต์ก็มี	๑๖๘
นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรเกิดขึ้น, ไม่มีอะไรดับไป	๑๖๙
ชาติที่มีอยู่ตามธรรมชาติทำหน้าที่ร่วมกับอายตนะจึงเป็นการเกิด	๑๗๐
การเกิดแห่งขันธ์มชน เพราะมีความรู้สึกยึดมั่นถอมัน	๑๗๑
ความทุกข์จะมีมากน้อยขึ้นอยู่กับ ตัณหา, อุปาทาน, อวิชชา	๑๗๒
ทุกข์บางอย่างสลัดไม่ไคร่ออกก็เพราะมันมีอวิชชาตัณหาอุปาทานมาก	๑๗๓
ความทุกข์มีลักษณะอาการอย่าง ึ่งต้องรู้จัก จึงจะดับได้	๑๗๔
กฎข้อ ๒. เหตุให้เกิดทุกข์ข้อแรกได้แก่ตัณหา	๑๗๕
ตัณหา ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นตัวกู้อยาก	๑๗๖
ทั้งอวิชชาและตัณหา เป็นสิ่งทำให้เกิดทุกข์	๑๗๗
พระพุทธเจ้าทรงแสดงเหตุให้เกิดทุกข์ไว้ถึง ๑๑ อย่าง	๑๗๘

	หน้า
๑-๒-๓ เพราะอุปธิ, อวิชา, สังขารเป็นปัจจัย	๑๗๘
๔-๕-๖ เพราะผัสสะ, วิญญาณ, เวทนาเป็นปัจจัย	๑๗๙
๗-๘-๙-๑๐ เพราะตัณหา, อุปาทาน, อารัมภะ, อาหารเป็นปัจจัย	๑๘๐
๑๑ อิญชิตา คือหวนไหว้ วิตกกังวลเป็นปัจจัย	๑๘๑
ในสูตรปัจฉิมสมุปบาททรงระบุชาติเป็นปัจจัยให้เกิด	๑๘๒
เมื่อไรเกิดความรู้สึกเป็นตัวกู-ของกู เมื่อนั้นเป็นทุกข์	๑๘๓
การดูเหตุให้เกิดทุกข์ต้องดูลึกเข้าไปในจิตใจ	๑๘๔
กฎข้อ ๓. ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ มีคำบาติระบุไว้ชัด	๑๘๕
ต้องมีการนำออกเสียซึ่งเหตุแห่งทุกข์ เช่น ฉันทราคะ ฯลฯ	๑๘๖
ต้องดับเหตุที่กล่าวมาแล้วจนพบวิชาและวิมุตติ	๑๘๗
กฎข้อ ๔. ทางถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ได้แก่มรรคมืดแปด	๑๘๘
การปฏิบัติในส่วนสมณะ, วิปัสสนา จะถึงความดับทุกข์ด้วย	๑๘๙
การปฏิบัติโดยทางมัชฌิมาปฏิปทาเท่ากับมรรคมืดแปดด้วย	๑๙๐
ดูโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ซึ่งเป็นมัชฌิมาปฏิปทา	๑๙๑
แต่ละข้อเป็นทางเข้าถึงความดับทุกข์ได้	๑๙๒
แนวปฏิบัติตามกฎของปัจฉิมสมุปบาทก็เป็นมัชฌิมาปฏิปทา	๑๙๓
การปฏิบัติต้องรู้จักความเป็นจริงใน ๕ อย่าง ได้แก่:-	
๑. อตนะภายใน, ภายนอก, วิญญาณ, ผัสสะ, เวทนา	๑๙๔
๒. ทรงสอนให้ระวัง ๕ อย่างดังกล่าว เพลอนิดเดียวจะเกิดทุกข์	๑๙๕
๓. เป็นอยู่โดยอภิวรรค เรียกว่าเป็นอยู่ชอบ	๑๙๖
๔. มีการอยู่โดยชอบ โลกนี้จะไม่ว่างจากพระอรหันต์	๑๙๗
๕. กฎเรื่องอริยสัจ ๔ นี้เป็นไภวฉลยธรรมตลอดกาล	๑๙๘

	หน้า
อริยสัจเป็นกฎที่เปลี่ยนไม่ได้ มีหลักฐานในพระบาลี	๑๙๙
การพันทุกข์โดยไม่รู้อริยสัจ เป็นสิ่งที่มิได้	๒๐๐
รู้เห็นอริยสัจด้วยปัญญาอันชอบ จึงจะได้สละอนิแกษม	๒๐๑
การถึงพระพุทฺธ, พระธรรม, พระสงฆ์ ต้องเห็นอริยสัจด้วย	๒๐๒
บุคคลไม่เห็นอริยสัจ จักสร้างเหว แล้วก็ตกเหว	๒๐๓
เพราะไม่เห็นอริยสัจ จะตกในความมืด, เร่าร้อน, เป็นทุกข์	๒๐๔
ถ้ารู้อริยสัจ จะเชื่อตัวเอง ไม่มีความท้อหนัใจ	๒๐๕
ผู้ที่ไม่รู้อริยสัจ ย่อมเป็นคนโง่. มีวิชา, ตบทุกข์ไม่ได้	๒๐๖
พระพุทฺธองค์เองตรัสยืนยันว่า ถ้ายังไม่รู้อริยสัจก็ยังไม่เป็นสัมพุทฺธ ฯ	๒๐๗
ความสำคัญของอริยสัจก็คือส่วนเข้มข้นที่ตรัสรู้	๒๐๘
พระองค์ทรงกระทำได้ตามที่บัญญัติขึ้น	๒๐๙
การรู้อริยสัจไม่เหลือวิสัย, ต้องทำความเพียรหลักเร้น	๒๑๐
ถ้ามีแต่เวียนปริยัตซึ่งประกอบด้วยองค์ ๙ จะไม่รู้อริยสัจ	๒๑๑
อริยสัจ พูดอย่างสั้น ความจริงก็คือเรื่องทุกข์	๒๑๒
อริยสัจ ๔ นี้เรียงลำดับไว้ตายตัว อย่าทำเป็นอย่างอื่น	๒๑๓
กฎแห่งอริยสัจนี้เป็นไภวตัณหา หรือพระเจ้าก็ได้	๒๑๔

๖. ไภวตัณหา ในฐานะที่เป็นธาตุ. ๒๑๕

ทบทวนครั้งก่อน	๒๑๕ - ๒๒๑
ความมุ่งหมายการบรรยายวันนี้ : ไภวตัณหา ที่เป็นธาตุ	๒๒๑
จะแบ่งธาตุเป็น ๒ พวก : พวกที่รู้จักแล้วกับไม่รู้จัก	๒๒๒
ไภวตัณหา เป็นธาตุชนิดหนึ่ง	๒๒๓

	หน้า
ธาตุที่มีตัวของตัวเองโดยเฉพาะที่เรียกตถาตา, อวิตถตา ฯ	๒๒๔
ธาตุที่เป็นไควลยธรรม เทียบกับสิ่งใดไม่ได้	๒๒๕
ธาตุพวกสังขตธาตุเกี่ยวกับเหตุปัจจัย	๒๒๖
ไควลยธรรมสัมพันธ์กับมนุษย์ทุก ๆ ปริมาณ	๒๒๗
ไควลยธรรมเป็นความว่าง; ไม่มีการตั้งต้นหรือสิ้นสุด	๒๒๘
พระพุทธเจ้าตรัสว่า "พระองค์จะเกิดหรือไม่ก็ตาม"; ธาตุตั้งอยู่แล้ว	๒๒๙
ธาตุที่เป็นไควลยธรรมนี้มีอยู่จริง	๒๓๐
ทุกสิ่งเป็นเพียงธาตุ เป็นไปตามเหตุปัจจัยปรุงแต่ง	๒๓๑
ไควลยเป็นสิ่งเดียว, ทั้งหมด, ไม่ขึ้นกับเวลาหรือพื้นที่	๒๓๒
สิ่งทั้งปวงขึ้นอยู่กับจิต; จิตถูกปรุงไหลเชื่อมเป็นเกลียวไป	๒๓๓
จิตเป็นธาตุชนิดหนึ่ง ซึ่งเปลี่ยนได้ตามเหตุปัจจัย	๒๓๔
ไควลยธรรมอยู่เหนือภาวะชนิดที่มีเหตุปัจจัย	๒๓๕
ไควลยธรรมจะเรียกว่าสังขตธาตุก็ได้	๒๓๖
ทำนองเดียวกับนิพพานมีอยู่ตามแบบของอสังขตะ	๒๓๗
จิตนี้ถ้าอบรมดีจะเปลี่ยนสภาพจากโลกิยะเป็นโลกุตตระ	๒๓๘
อบรมจิตให้สูงจึงจะเห็นว่าไควลยธรรมมีอยู่	๒๓๙
ไควลยธรรมนี้เห็นได้ยาก, ไม่มีคำพูดจะบรรยายลักษณะได้	๒๔๐
ต้องใช้ภาษาอย่างที่ตรัสว่า "ไม่ใช่อย่างนั้น ๆ"	๒๔๑
เข้าใจความหมายของไควลยแล้วจะเข้ากันได้ทุกศาสนา	๒๔๒
ไควลยธรรมเป็นธาตุที่ไม่เป็นไปตามการปรุงแต่งของธรรมชาติ	๒๔๓
ความหมายของไควลยธรรมเป็นเพียงอสังขตธาตุ	๒๔๔

	หน้า
๑. <u>ไควล์ยธรรมในฐานะที่เป็นธรรมชาติแห่งพุทธภาวะ.</u>	๒๔๕
ทำความเข้าใจเกี่ยวกับคำ “พุทธภาวะ”	๒๔๖
ทบทวนครั้งที่แล้วมา	๒๔๗-๒๔๘
ธรรมชาติของสิ่งมีชีวิตย่อมเจริญขึ้นตามลำดับๆ	๒๔๙
ความเจริญของสิ่งมีชีวิตเป็นไปตามแนวของวิทยาศาสตร์	๒๕๐
ทุกอย่างเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตาและสามัญญลักษณะ	๒๕๑
ธรรมชาติมีเชื้อแห่งความเป็นพุทธะ	๒๕๒
ธาตุที่ประชุมปรุงแต่งกันมาโดยลำดับมีเชื้อแห่งพุทธะ	๒๕๓
ชีวิตทุกชีวิต มีเชื้อแห่งความเป็นพุทธะ	๒๕๔
เชื้อแห่งความเป็นพุทธะมีอยู่ในทุกสิ่งแน่	๒๕๕
ทุกชีวิต มีความรู้สึก ซึ่งเป็นธาตุแห่งความเป็นพุทธะ	๒๕๖
พุทธบริษัทมีความรู้สึกสูงสุด ที่ดับทุกข์ได้	๒๕๗
ชีวิตมีความรู้สึก เพราะธาตุประสมกันถูกส่วน	๒๕๘
ชีวิตจะต่ำเพียงไร ก็มีความรู้สึกอยู่ด้วย	๒๕๙
เชื้อที่ทำให้รู้สึกและมีชีวิตนั้นคือเชื้อแห่งพุทธะ	๒๖๐
ทุกสิ่งมีเชื้อแห่งพุทธะ แต่กว่าจะถึงจุดต้องเปลี่ยนแปลงอีกนาน	๒๖๑
ความรู้สึกของจิตกว่าจะเบิกบานคิดนึกอะไรได้ต้องใช้เวลา	๒๖๒
ธรรมชาติความเป็นพุทธะจะรุดหน้าไปถึงจุดที่สมบูรณ์จนได้	๒๖๓
คนโง่หรือฉลาด ล้วนมีธรรมชาติความเป็นพุทธะในส่วนตัว	๒๖๔
ทุกคนมีเชื้อแห่งพุทธะ จิตอาจถึงนิพพานได้	๒๖๕
เพราะกฎของธรรมชาติไม่ได้จำกัดสถานที่หรือเวลา	๒๖๖
ไควล์ยธรรมในฐานะเป็นกฎ มีความหมายทำนองเดียวกับพระเจ้า	๒๖๗

				หน้า
ทำความเข้าใจกันได้ในทุกศาสนา ก็จะเมตตากรรมกัน	๒๖๘
แม้จำต้องต่อสู้ป้องกันตัว ก็จะกระทำด้วยเมตตากรรม	๒๖๙
ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะจะวิวัฒนาการไปตามกฎ	๒๗๐
บุคคลควรจะได้วิวัฒนาการไปในทางดีงามถึงที่สุด	๒๗๑

๘. ไควล์ยธรรมในฐานะเป็นกฎวิวัฒนาการ. ๒๗๒

ทบทวนครั้งก่อน	๒๗๒-๒๗๕
ซ้อมความเข้าใจเรื่องธรรมชาติความเป็นพุทธะ	๒๗๖
กฎเกณฑ์ของควมมีชีวิตทุกชีวิตนั้นเป็นไควล์ยธรรม	๒๗๗
คำบรรยายชุดนี้มุ่งหมายทำความเข้าใจกันในทุกศาสนา	๒๗๘
พิจารณาให้เห็นเถิด ชีวิตมีเชื้ออย่างเดียวกัน	๒๗๙
ชีวิตวิวัฒนาการมาจากไข่เล็กๆ ค่อยๆเปลี่ยนแปลงต่อมา	๒๘๐
คนโบราณยังคิดได้ว่า สัตว์โลกเกิดจากไข่ของพรหม	๒๘๑
สุริยจักรวาลก็มีเชื้อแห่งพุทธภาวะวิวัฒนาการมาเรื่อย	๒๘๒
ทุกสิ่งเป็นไปตามกฎ ตรงกับภาวะว่า God หรือพระเจ้า	๒๘๓
ชีวิตที่ยังเป็นเพียงเชื้อ กระทั่งเติบโตเป็นพืช, สัตว์ ฯลฯ มีหลายระดับ	๒๘๔
ทุกชีวิตเป็นไปตามกฎแห่งวิวัฒนาการ	๒๘๕
ชีวิตวิวัฒนาการ เป็นไควล์ยธรรมทั่วถึงกัน	๒๘๖
เชื้อแห่งชีวิตก็วิวัฒนาการไปตามกฎแห่งไควล์ยธรรม	๒๘๗
วิวัฒนาการแห่งชีวิตอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่าง	๒๘๘
ชีวิตสูง ต่ำ ดี ชั่ว บัญญัติกันขึ้นทีหลัง	๒๘๙
ความผิด-ถูกเป็นเพราะกฎของวิวัฒนาการมีเหตุปัจจัยต่างกัน	๒๙๐

	หน้า
ในรูปธรรมมีชีวิตที่ยังไม่แสดงตัวออกมาทันที	๒๙๑
ทั้งรูปธรรมนามธรรม มีความรู้สึกเดียวกันคือไม่ต้องการทุกข์	๒๙๒
ชีวิต, แสงสว่าง, จิต, ทั้งสามนี้แยกจากกันไม่ได้	๒๙๓
ชีววัฒนาการทั้งสามอย่างนับว่าเป็นไควล์ยธรรมด้วย	๒๙๔
พิจารณาให้เห็นไควล์ยตา, จิตเข้าถึงสิ่งนี้ แล้วจะเป็นอยู่มีความสุข	๒๙๕
จิตเจริญได้ด้วยแสงสว่าง ความรู้สึกจึงเจริญเป็นพุทธะ	๒๙๖

๘. ไควล์ยธรรมในฐานะที่เป็นสิ่งคงกระพันชาติ

ทบทวนครั้งก่อน ๆ	๒๙๙-๓๐๒
ความหมายของคำ "คงกระพันชาติ"	๓๐๓
คงกระพันชาติจริงหมายถึงอสังขตะคือไม่เปลี่ยนแปลง	๓๐๔
ในภาษาคน หมายถึงเครื่องรางทั้งเป็นพุทธและไสย ๆ	๓๐๕
ความขลังของเครื่องราง เป็นเรื่องทางจิตวิทยา	๓๐๖
ถ้าเป็นไปทางขลัง, ศักดิ์สิทธิ์ก็เป็นความมกมาย	๓๐๗
คงกระพันชาติมีได้ทั้งมกมายและมีสติปัญญา	๓๐๘
คงกระพันชาติจริงต้องตั้งอยู่บนธรรมะ	๓๐๙
ภิกษุจริงเริ่มเห็นภัยในวัฏฏสงสารซึ่งเป็นไควล์ยธรรม	๓๑๐
ภิกษุจริงจึงไม่แขวนเครื่องราง, แต่มีธรรมะอยู่ในใจ	๓๑๑
ความคงกระพันแท้จูงใจให้ถึงอมตธรรม	๓๑๒
มีความคงกระพันจิตต้องถึงอมตธรรมหรืออสังขตธรรม	๓๑๓
ความเป็นคงกระพันชาติ ต้องทนต่อการพิสูจน์	๓๑๔
ไควล์ยธรรมเป็นสิ่งคงกระพัน เพราะเป็นกฎครอบงำสิ่งอื่น	๓๑๕

ทุกศาสนาสันนิษฐานว่าปฐมเหตุแต่ใช้คำต่างกัน	346
ปฐมเหตุ จะเรียกให้ถูก ควรจะเรียกว่าปฐมธรรม	347
ยกตัวอย่างเรื่องอาทิตยเป็นที่ให้เกิดสุริยจักรวาล	348
ดวงอาทิตยเป็นปฐมเหตุทางวัตถุธรรม	349
ตัวอย่างเสียงระฆังออกมาจากเหตุคือตัวระฆัง	350
ปฐมธรรมเป็นแดนออกของสิ่งต่าง ๆ เป็นอนันตะ	351
ถ้าจำกัดความของปฐมเหตุคือสิ่งที่มียูก่อนสิ่งที่ไหลมา	352
ในพุทธศาสนาก็มีปฐมธรรม หรือปฐมเหตุของธรรมชาติ	353
เพราะพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในสูตรวิทักข หรือปัจจุสมุปบาท	354
พระพุทธเจ้าตรัสมากมีคำว่า อสังขตา ธาตุ, ฟังศึกษาต่อไป	355
มีสิ่ง ๆ หนึ่งไม่เกิดไม่ดับ นั่นคือนิพพาน	356
ในพุทธศาสนามีอีกหลายคำที่หมายถึงปฐมธรรมเช่นตถตา ฯลฯ	357
ปฐมธรรมทำให้มีสิ่งออกมาตามกฎอิทัปปัจจยตา	358
ปฐมเหตุ ทำให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ไหลเวียนเปลี่ยนไป	359
เรื่องอนันตะในศาสนาไม่ใช่ปรัชญา; พระพุทธเจ้าประสงค์อย่างนี้	360
ปฐมเหตุในพุทธศาสนา มุ่งเฉพาะเรื่องของความทุกข์	361
และสอนให้ ไม่ยึดถือปฐมธรรมเป็นตัวตนหรือของตน	362
พิจารณาดูปฐมเหตุของศาสนาอื่นในอินเดียบ้าง	363
เขาถือว่าเทพเจ้าหรือผีเป็นปฐมเหตุ	364
ยุคแรกเป็นยุคพระเวท; ต่อมายุคอุปนิษัตยถือทางจิตมากขึ้น	365
ยุคอุปนิษัตยถือปรมาตมันเป็นปฐมเหตุ	366
ฝ่ายพุทธมีปฐมเหตุอยู่ที่กฎ หรือสังขตธรรม	367

ฝ่ายโน้นยังถือพระเจ้า เรียกปรมาตมันว่าพรหม	368
ยังมีคำปฐมเหตุคล้ายพุทธ เช่น โมกษะ, ไกวัลย์, นิพพาน	369
ทั้งพุทธและพราหมณ์เกิดในอินเดียก็ยั้งวิวาทกัน	370
ถ้ามีสติปัญญาสูงด้วยกัน จะเห็นว่าเป็นสิ่งเดียวกัน	371
ควรจะคิดช่วยโลก ศาสนาเป็นเหมือนแสงสว่าง, ไม่ควรวิวาทกัน	372

๑๑. ไกวัลยธรรมในฐานะที่เป็นหลักมูลฐาน ฯ (ต่อ) 373

ซ้อมความเข้าใจเรื่องไกวัลยธรรม	374
ทบทวนการบรรยายครั้งก่อน ๆ	376-382
ขอให้หัดพิจารณาเรื่องทางจิตวิญญาณในทุกกรณี	383
ต้องนึกถึงธรรมชาติ ที่สอนโดยไม่เจตนาอยู่ทั่วไป	384
การศึกษาเรื่องไกวัลยธรรมต้องไตร่ตรองให้รู้แจ้ง	385
แต่ละศาสนาเรียกพระเจ้าหรืออะไรอื่น ต้องศึกษาพิจารณาให้ดี	386
ศาสนาอื่นจะใช้คำว่า ปฐมเหตุก็ไม่ควรไปว่าเขา	387
เราจะสมมติให้ไกวัลยธรรมเป็นปฐมเหตุก็ได้	388
คำสอนที่ใช้คำ "พระเจ้า" ก็เพื่อสอนคนที่ไม่รู้จักภาวะนี้	389
อย่างพวกเวทาคณะยังต้องใช้คำว่าพระพรหมคือปรมาตมัน	390
พระพุทธศาสนาไม่พูดว่า "พระเจ้า" แต่เรียกว่ากฎ ๆ	391
ระบอบศาสนาชนิดหนึ่งต้องมีอยู่เพื่อคนชนิดนั้นอย่างนั้น	392
ทางประเทศจีนสมัยพุทธกาลก็มีคำว่า "เต๋า"	393
เต๋า เขาแปลว่า ธรรม เช่นเดียวกับธรรมชาติในพุทธ	394
คำสอนในเต๋าเข้ากันได้กับพุทธและปรมาตมันของฮินดู	395

ต้องรู้ภาษาคน, ภาษาธรรม, จึงจะทำความเข้าใจศาสนาได้	๔๒๔
ศาสนาคริสต์นมีข้อเปรียบเทียบทำนองเดียวกับพุทธ	๔๒๕
การพูดเรื่องสวรรค์, เทวดา, มีคล้ายกัน	๔๒๖
ทั้งพุทธและคริสต์ ต่างยังไม่เข้าใจคำสอนชั้นลึก	๔๒๗
ความจริงบางอย่างของคริสต์กับพุทธ มีทำนองเดียวกัน	๔๒๘
เช่นพระเยซูว่ารับกรรมมาจากพระเจ้า, พระพุทธเจ้าว่าจากธรรมชาติ			๔๒๙
คำกล่าวในศาสนาที่ต่างกันย่อมสันนิษฐานได้	๔๓๐
ธรรมชาติอันเป็นกฎเกณฑ์เรียกสังขตะ หรือพระเจาก็ได้	๔๓๑
คำว่าธรรมหมายถึงพระเจาก็ได้ ธรรมแท้จริงเป็นอสังขตะก็ได้		๔๓๒
ธรรมแท้จริงแสดงด้วยรูปไม่ได้, มองดูด้วยตาไม่ได้	๔๓๓
ฝ่ายที่เขาเขียนภาพพระเจ้าเป็นคน ๆ ต้องทำไปตามความจำเป็น		๔๓๔
บ้านเมืองของพระเจ้าตามที่เขียนไว้ก็เป็นเรื่องวัตถุนิษฐาน	๔๓๕
พูดอย่างสมมติว่าบ้านเมืองพระเจ้า ไม่สมมุติก็คือนิพพาน	๔๓๖
นิพพานในศาสนาคริสต์ก็มี; ถ้ารู้จักพิจารณาแล้วจะพบในไบเบิล		๔๓๗
ยกตัวอย่างแม้เพียงไบเบิลหน้าแรก ๆ	๔๓๘
ทั้งศาสนาฝ่ายประเทศอินเดียและฝ่ายตะวันตกมุ่งหมายออกไปพันโลก			๔๓๙
แต่ละศาสนาล้วนสอน ไม่ให้ยึดมั่นถือมั่น	๔๔๐
คำสอนของยิว, คริสต์ คล้ายพุทธในเรื่องไควล์ธรรม	๔๔๑
ถ้าเราไม่ลำเอียงเกลียดฝ่ายอื่นแล้ว จะเข้าใจไควล์ธรรม	๔๔๒
สุข-ทุกข์, เทียง-ไม่เทียง, เป็นสัจจะและเป็นไควล์ธรรมเช่นกัน		๔๔๓
ธาตุทั้งหลายเป็นไปตามธรรมชาติ, เป็นสังขตะเหมือนกันหมด		๔๔๔
ทุกศาสนามีหลักปฏิบัติเพื่อหลุดพ้นเหมือนกัน	๔๔๕
คำสอนของฝ่ายคริสต์เช่นเดียวกับพุทธในเรื่องดับทุกข์ก็มีมาก		๔๔๖

เพื่อความเข้าใจอันดีต่อกันควรรู้จักพระเจ้าให้ถูกต้อง	๔๔๗
พระเจ้าก็คือธรรมชาติดั้งเดิมแท้เป็นไควล์ยะมีอยู่ในทุกศาสนา	๔๔๘
พระเจ้าในศาสนาฮินดูกล่าวไว้ในนารายณ์สิบปางนั้นพูดไว้ลึกมาก	๔๔๙
พระนารายณ์, พระพรหม, พระศิวะ ล้วนแต่เป็นกฎที่เป็นอสังขตะ	๔๕๐
เปรียบเทียบธรรมชาติกับการอวดตารของพระเป็นเจ้า	๔๕๑-๔๕๓
นารายณ์สิบปางเป็นวิวัฒนาการอย่างวิทยาศาสตร์, และเป็นไควล์ยะตา	๔๕๔
ในศาสนาคริสต์นิยมมีไควล์ยะธรรมแสดงด้วยคำต่างๆ	๔๕๕-๔๕๖
ทุกศาสนาจะเรียกว่าพระเจ้าหรืออะไรก็ล้วนเป็นไควล์ยะธรรม	๔๕๗
ทำความเข้าใจกันได้ทุกศาสนา ประโยชน์จึงมีแก่ทุกคน	๔๕๘

๑๓. ไควล์ยะธรรม เมื่อมนุษย์ยอมรับเอาเป็นเครื่องคุ้มครองโลก ๔๕๙

ทบทวนคำบรรยายครั้งก่อน	๔๕๙
พึงเข้าใจความหมายของไควล์ยะธรรมให้ถูกต้อง	๔๖๐
จะรู้จักสิ่งต่างๆ ได้โดยวิธี คือ ๑. ด้วยการศึกษา	๔๖๑
๒. ต้องใช้เหตุผลให้ถูกต้อง	๔๖๒
๓. ปฏิบัติตามที่มีเหตุผลชัดเจนถูกต้อง	๔๖๒
๔. ชิมรสของการบรรลุธรรมนั้นๆ	๔๖๒
การกล่าวตั้งข้างต้นกล่าวไปตามหลักของพระพุทธศาสนา	๔๖๓
คำว่า "พระเจ้า" สมัยเริ่มแรกยอมคิดว่าสิ่งสูงสุดเป็นบุคคล	๔๖๔
ยุคต่อมา พระเจ้าอย่างบุคคลวิวัฒนามาเป็นนามธรรม	๔๖๕
ต่อมาอีก เอาธรรมะประเภทอสังขตะมาเป็นพระเจ้า	๔๖๖
มนุษย์ฉลาดขึ้น จนรู้ว่าต้องดับความยึดมั่นถือมั่นจึงจะถึงที่สุด	๔๖๗
ทางประเทศจีน มีผู้รู้ชื่อเหลาจื๊อรู้จักเรื่องความไม่มีอะไร (ว่าง)	๔๖๘

พุทธบริษัทไม่ได้ใช้คำว่า “พระเจ้า” แต่ใช้ “ธรรม”	๔๖๙
เรารู้จักกันแต่สังฆธรรม ไม่รู้จักธรรมชาติตรงข้ามคือไภวฉลยธรรม	๔๗๐
ในพุทธศาสนามีบรมธรรมหลายแง่ :	๑. เป็นสังฆะ, กฎตายตัว	๔๗๑
	๒. เป็นส่วนการปฏิบัติของมนุษย์	๔๗๑
	๓. ผลของการปฏิบัติ คือดับทุกข์สิ้นเชิง	๔๗๒
ถ้ารู้จักไภวฉลยธรรม ก็จักรู้จักธรรมชาติอันสูงสุด	๔๗๓
พุทธบริษัทยังถือพระเจ้าบ้างก็มี เช่นพูดว่า “พรหมลิขิต”	๔๗๔
ถ้าเข้าถึงไภวฉลยธรรมจะได้สิ่งที่ตรงกันข้ามกับที่ได้อยู่	๔๗๕
ถ้าเข้าถึงไภวฉลยธรรมจะถึงความสิ้นลงของทุกข์	๔๗๖
การเข้าถึงไภวฉลยธรรมได้จะไม่ต้องวิวาทกันทั้งบุคคลและสังคม	๔๗๗
ในการปฏิบัติให้เกิดผลข้อแรก อย่าดูหมิ่นว่าเราเป็นมิจจาทิฎฐิ	๔๗๘
ปัญหาของมนุษย์มีอย่างเดียวกันคือต้องการดับทุกข์	๔๗๙
คำบางคำ พูดต่างกัน แต่ความหมายอย่างเดียวกัน	๔๘๐
เราสร้างทุกข์ และแตกแยกกัน เพราะไม่รู้จักไภวฉลยธรรม	๔๘๑
ถ้ารู้จักไภวฉลยธรรม ทุกคนจะมีธรรมชาติบริสุทธิ์สงบเย็น	๔๘๒
เราพยายามเข้าถึงไภวฉลยธรรมแล้วจะดับทุกข์, ถึงนิพพานได้	๔๘๓
ความมุ่งหมายของคำว่าพระเจ้าควรต้องหมายถึงสงบเย็น	๔๘๔
สันติสุขจะมี ได้อยู่ที่ ได้รู้จักความจริงของธรรมชาติ	๔๘๕
เข้าใจธรรมชาติแต่เพียงวัตถุนั้นไม่พอ ต้องรู้ทางนามธรรม	๔๘๖
คนรักจะมีตัวกู-ของกู ไม่เข็ดหลาบต่อทุกข์จึงไม่รู้จักไภวฉลยธรรม	๔๘๗
พระพุทธเจ้าตรัสสอน : อย่าประมาทให้รู้จักสิ่งทั้งหลายสักว่าธาตุ	๔๘๘
ทางลัดให้ถึงความสะอาดสว่างสงบก็คือรู้จักไภวฉลยธรรม	๔๘๙
ไภวฉลยธรรมเป็นอสังขตะ, เป็นกฎปฏิบัติไม่มีตัวกู-ของกู	๔๙๐
กฎเกณฑ์ของไภวฉลยธรรมเป็นความคงกระพันชาติวิ	๔๙๑

ไกวัลยธรรม

— ๑ —

ทินโค้ง ๗ เม.ย. ๑๖

ไกวัลยธรรมคือสิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ในวันนี้ เป็นการเริ่มภาคใหม่ คือ ภาควิสาขบูชา. ในภาคที่แล้วมา เราได้บรรยายถึงเรื่องปรมัตถสภาวะธรรม รวม ๑๓ ครั้ง; เป็นที่สังเกตเห็นได้ว่า ในหนึ่งภาคคือ ๓ เดือนนั้น จะมี ๑๓ วันเสาร์เป็นส่วนใหญ่. สำหรับคราวนี้ก็จะเป็นภาควิสาขบูชา ๓ เดือน ซึ่งก็จะมี ๑๓ วันเสาร์เช่นเดียวกันอีก; นี้ขอให้ถือว่า วันนี้เป็นวันแรก หรือเป็นการบรรยายครั้งแรก ของภาควิสาขบูชา พ.ศ. ๒๕๑๖ นี้ ซึ่งจะขึ้น เรื่องใหม่ ชุดใหม่ โดยจะให้ชื่อว่า “ไกวัลยธรรม”

เพียงได้ยินแต่ชื่อ ท่านทั้งหลายก็คงจะงง คงจะสงสัย, บางคนก็ไม่เคยได้ยินด้วยซ้ำไปว่าจะไร? เดียวกันจะได้วินิจฉัยกันในส่วนนั้น.

[ปรารภเหตุของการบรรยายวันเสาร์].

เราควรจะปรารภกันถึงประโยชน์ ของการบรรยายในวันเสาร์ เป็นการทบทวนกันอีกครั้งหนึ่ง. เดียวเริ่มภาคใหม่ บางคนอาจจะลืมไปแล้วก็ได้ว่าบรรยายวันเสาร์นี้บรรยายทำไมกัน? ถ้ายังจำได้ก็จะนึกได้ว่า ส่วนสำคัญนั้นต้องการจะให้พุทธบริษัทรู้เรื่องที่ควรรู้ ไม่ม่งมาย อย่างที่กำลังม่งมายอยู่เป็นส่วนใหญ่; เพราะว่า ไม่ได้ยิน ไม่ได้ฟัง สิ่งที่ควรจะได้ยินได้ฟัง ซึ่งบางทีก็มีข้อแปลกออกไป หรือถึงกับมีความลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป, ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ควรจะรู้อันไปตามลำดับ จึงจะสมกับการที่เป็นพุทธบริษัท; การบรรยายในวันเสาร์ มุ่งหมายในส่วนนี้ยิ่งกว่าอย่างอื่น. ขอให้ทำในใจต่อไปในข้อนี้ว่า เพื่อจะเขียนฐานะของความเป็นพุทธบริษัททั้งในส่วนวิชาความรู้ และทั้งในส่วนการปฏิบัติ; ส่วนผลของการปฏิบัตินั้นย่อมจะตาม มาเองโดยสมควรแก่สัดส่วนของการปฏิบัติ. ดังนั้น เราจะต้องพูดกันวันเสาร์ต่อไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะเพียงพอสำหรับก้าวยกสถานะของพุทธบริษัท.

....

ส่งมอยู่ก่อนส่งทงปวง.

ที่นี้จะได้กล่าวถึง สิ่งที่เป็นหัวข้อสำหรับการบรรยายในภาคนี้ คือ สิ่งที่เราเรียกว่า “ไควล์ธรรม”; สิ่งที่มีข้อแปลกประหลาดนี้ ที่จริงมันก็ไม่ควร

จะแปลกประหลาด, ไม่ควรจะเป็นสิ่งที่แปลกประหลาด เพราะว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่ตลอดเวลา และมียู่ก่อนสิ่งทั้งปวง และก็ต้องมียู่หลังสิ่งทั้งปวงด้วย; นี้เรียกว่าพูดภาษาธรรมดาสามัญที่สุดแล้ว.

ท่านทั้งหลายลองนึกเอาเอง ว่าถ้ามันมีสิ่งใดสิ่งหนึ่ง *มียู่ก่อนสิ่งทั้งปวง* หลายทั้งปวงหมด *ก่อนสิ่งใดทั้งหมด* แล้วมันก็ยังมียู่จนกระทั่งบัดนี้ แล้วมันก็จะเหลืออยู่ หลังสิ่งทั้งปวงหมดอีกเหมือนกัน แล้วมันควรจะเป็นอะไร? ตามที่ได้ยินได้ฟังมาแล้วในพระพุทธศาสนา นี้ ควรจะได้แก่สิ่งใด? คือว่ามีสิ่งหนึ่งซึ่งไม่รู้จักเปลี่ยนแปลงไป ไม่รู้จักสิ้น ไม่รู้จักหมด มียู่ก่อนสิ่งทั้งปวงแล้วจะอยู่หลังสิ่งทั้งปวง จนกว่าสิ่งทั้งปวงจะกลับมาอีก มันก็ยังอยู่.

สิ่งทั้งปวงจะเปลี่ยนแปลงสูญหายไป มันก็ยังเหลืออยู่, ให้สิ่งทั้งปวงกลับมาอีก มันก็ยังอยู่ และ อยู่อย่างที่ไม่เปลี่ยนแปลง. ลองทายเดาดูเอาเองว่า ควรจะเรียกว่าอะไร? หรือเคยได้ยินได้ฟังมาว่า เรียกว่าอะไร?

ถ้าผู้ที่เคยฟังเรื่อง *ปฏิจจสมุปบาท* เข้าใจ คงจะเดาออก, ว่าสิ่งนั้นเรียกในที่ไหนว่าอะไร? แต่ถ้าฟังเรื่องปฏิจจสมุปบาทแล้ว ลืมหมดแล้ว มันก็เลิกกัน เพราะว่าเรื่องปฏิจจสมุปบาทนั้น ได้บรรยายแล้วตั้งแต่ปกกลายโดยละเอียด. เอาละ, *สิ่งนั้น* เป็นอันว่า เราจะตั้งต้นกันใหม่ก็ได้ เพื่อเข้าใจสิ่งที่มีชื่อแปลกประหลาดนี้ว่า “*ไควล์ธรรม*”.

ในชั้นแรก มานึกถึงคำว่า “*ไควล์ธรรม*” พอได้ใจความก่อน. คนที่อ่านหนังสือหรือกาพย์กลอนมาก คงจะอ่านพบสักครั้งหนึ่งกระมังว่า *ไควล์*,

ทัวไควล์ยี้ นั่นนะคือคำว่า ไควล์ยะ; แต่คำว่าไควล์ยี้ในภาษาไทยชนิดนั้น มันมีเนื้อความไม่หมด มันแคบนิดเดียว. *ทัวไควล์ยี้* คล้าย ๆ กับว่าทัวประเทศ ทุกหนทุกแห่ง ไม่ยกเว้นที่ไหน; แต่แท้จริงคำว่าไควล์ยี้ นั้นมากกว่านั้น จนไม่มีคำจะพูดให้ครบถ้วนได้เหมือนกัน จึงต้องค่อย ๆ ศึกษาไป, และเราอาจจะ ต้องพูดกันถึง ๑๓ ครั้ง ด้วยคำ ๆ นี้เพียงคำเดียว คือคำว่าไควล์ยี้ มันจะหมายถึงอะไร?

ถ้าเป็นภาษาบาลี ก็ชินกันอยู่กับคำคำนี้ว่า *เก-วะ-ละ*; *เก วะ ละ* แปลว่า *สิ้นเชิง* ก็มีความหมายแต่เพียงว่า สิ้นเชิงหรือหมดสิ้นไม่มีอะไรเหลือ, ก็มีความหมายที่แคบนิดเดียว. คำว่า *เก วะ ละ* มันมีความหมายมากกว่านั้น ซึ่งก็ต้องพูดพร้อมกันไป เพราะมันเป็นคำเดียวกันกับคำว่า ไควล์ยี้ ไควล์ยะ หรือ *เก วะ ละ* ก็ตาม เป็นคำคำเดียวกัน. เราเคยได้ยินแต่คำว่า *ทงหมด ทงสิ้น หรือสิ้นเชิง หรือทัวไป* นั้นเป็นภาษาธรรมดา, ภาษาพูดตามธรรมดา; ถ้า ภาษาธรรมะ มันมีความหมายกว้างขวางมาก.

ทีนี้จะบอกว่า ในปทานุกรม คำว่า *เก วะ ละ* หรือไควล์ยะ นั้นนะที่แรก เช่นที่มาใน *คาลาที่ ๔ ของอภิธานปทีปก* เป็นต้น ก็หมายถึง *นิพพาน* คำว่า *เกวะละ* แปลว่า *สิ้นเชิง* หรืออย่างเดียวนั้น มันหมายถึง *นิพพาน*

ส่วนที่มาในคาลาอื่น ที่แสดงความหมายไม่จำกัดนั้น มันแปลได้หลาย อย่าง : *เก วะ ละ* *สิ้นเชิงหรือทงหมดทงสิ้น* แปลว่า *ความเต็มไปหมด ไม่มีที่ว่าง* อย่างนี้ก็มิ, แล้วแปลว่า *ความเดี่ยวโดดที่สุด* อย่างนี้ก็มิ, แปลว่า *ความแบ่งแยก* ซอยตียิบละเอียดออกไปเลยก็มิ, แล้ว *ความแข็ง เป็นคัน เป็นก้อนก้อนเดียว*

ก็มี, *ความไม่รู้จักพอ* คือจะเอาอะไรมาใส่ให้เท่าไร มันก็ไม่รู้จักเต็มไม่รู้จักพออย่างนักมี. นี่ลองคิดดูว่า มันจะยุ่งตัวสักเท่าไร ถ้าจะพูดไปตามตัวหนังสือเหล่านี้; แต่เราก็ต้องค่อยทนฟัง คิดนึก ศึกษากันไป ในวันหลังๆ.

ในวันนั้นต้องการแต่จะให้เราฟังข้อเดียว ว่า “สิ่งที่มียู่ก่อนสิ่งทั้งปวง”; หมายความว่า การบรรยายในครั้งนั้น, ตลอดทั้งครั้งนั้นจะพูดกันถึงความหมายของคำว่า “สิ่งที่มียู่ก่อนสิ่งทั้งปวง” เป็นชื่อของการบรรยายตอนนั้น.

แต่แล้วก็อย่าลืมว่า ถ้ามัน *มียู่ก่อนสิ่งทั้งปวง* แล้วมันต้องเก่งขนาดที่ *มียู่ตลอดไป* แล้วอยู่หลังสิ่งทั้งปวง แล้วสิ่งทั้งปวงกลับมาอีก มันก็ *มียู่ก่อนสิ่งทั้งปวง* อีก กระทั่งมัน *อยู่ตลอดไป* จนกระทั่งเหลืออยู่หลังสุดท้ายของสิ่งทั้งปวงอีก; จะเป็นอย่างนั้นเรื่อยไป. เก - วะ - ลิง นั้น คือ สายที่ยืดยาว ที่ไม่เปลี่ยนแปลง เรียกว่าไควล์ยะ ภาษาสันสกฤต, เรียกว่า เก วะ ละ เป็นภาษาบาลี. ทัวไควล์ยะ นั้น มันต้องทำอย่างนั้น; แต่หนังสือคำกลอนของคนที่ไม่รู้จักสิ่งนี้แต่ แล้วมันก็หมายถึงไควล์ยะไควล์ยะนี้เองว่า ทัวแผ่นดินทั่วโลก ทัวอะไรทำนองนี้.

ส่วนคำว่า “*ไควล์ยะ*” นั้น มันไม่รู้จะตั้งต้นอย่างไร? ที่ตรงไหน? มัน *มียู่ก่อนสิ่งทั้งปวง* ไม่รู้ว่ามาตั้งแต่เมื่อไร? มันไม่มีจุดตั้งต้น ว่าก่อนสิ่งทั้งปวงนั้นก่อนเมื่อไร? แล้วมันอยู่หลังสิ่งทั้งปวงก็อีก; มันก็ไม่มีจุดตั้งต้นว่า มันอยู่หลังได้อย่างไร? เพราะสิ่งทั้งปวงมันวิ่งเวียนไปเวียนมา : เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป, เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป, ในสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ยะนั้น.

ขอให้เข้าใจ ความหมายโดยสังเขปของสิ่งนี้ ไว้ก่อน แล้วก็จะค่อยๆ เห็นว่า มันคืออะไร, จนมันเป็นอะไรกันแน่, จะบัญญัติความหมายว่าอย่างไร? ท่านจึงบัญญัติความหมายไว้มากมาย จนติดกันเองยุ่งไปหมด; เช่น ความหมายคู่แรกว่า ความเต็ม ทั่วไปหมด ไม่มีที่ว่างเว้น, แล้วก็ความโดดเดี่ยว เต็มไปหมดไม่มีที่ว่างเว้น มันก็เป็นลักษณะหนึ่งของไควล์; แล้วความโดดเดี่ยวก็นิยามความว่า มันอยู่อย่างโดดเดี่ยว เพราะว่ามันไม่มีอะไรเปรียบเทียบ ไม่มีอะไรแต่ต้องได้.

แล้วก็ความแยกได้ละเอียด แผลงไปหมด มันก็แยกได้; แต่แล้วความเป็นก้อนเดียว ดุ่นเดียว แข็งเป๊กมันก็เรียกได้.

แล้วความไม่รู้จักเต็ม เอาอะไรมาใส่ให้ ก็ไม่เต็ม ไม่รู้จักพอ; เหมือนกับเอาอะไรมาให้กินมันก็กินหมด อย่างกับไฟอย่างนี้ เอาเชื้อเพลิงมาใส่เท่าไร มันก็กินหมด ไม่รู้จักอิ่มด้วยเชื้อเพลิง. สิ่งที่เราเรียกว่า ไควล์นั้นก็เหมือนกัน จะเอาสิ่งทั้งปวงมาใส่ลงไปเท่าไรมันก็ไม่รู้จักพอ มันก็ไม่รู้จักเต็ม; ความเป็นอย่างนี้เรียกว่า "ไควล์ธรรม" คือเรื่องที่จะพูดกันวันนี้.

....

ศึกษา ในข้อที่ว่า "มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง".

ที่พูดใน แง่แรกที่จะศึกษา ก็คือว่า สิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง มันเป็นสิ่งที่มียุ่จริง ไม่ใช่มีอยู่อย่างสิ่งทั้งปวง. สิ่งทั้งปวงมิได้มีอยู่จริง เพราะ

เดี๋ยวมันเกิดขึ้นแล้ว มันตั้งอยู่แล้ว มันหายไป, มันเกิดขึ้น ตั้งอยู่ หายไป, **มันเรียกว่าสิ่งทั้งปวง** หรือสังขารทั้งปวง. แต่สิ่งที่เรียกว่า “ไควล์” นั้น ไม่เป็นอย่างนั้น; การมีอยู่ของมัน จึงไม่เหมือนกับการมีอยู่ของสิ่งทั้งปวง หรือสังขารทั้งปวง. นี่เราเตรียมที่จะศึกษา เข้าใจ รู้จัก สิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง; นั่นคือหัวข้อย่อย ๆ ของเรื่องที่เราจะพูดกันตลอดภาควิชาขบขาน.

ทนก็คงจะมีผู้สงสัย หรืออยากจะทราบบ้างว่า **ทำไมจะต้องไปรู้จักสิ่ง** ให้มันเสียเวลา ให้มันยุ่งยาก, หรือว่ามันจะมีประโยชน์อะไร?

ข้อนี้มันเป็นเรื่องที่ต้องการ บางคนก็ไม่อาจจะรู้อะไรมากไปกว่าแต่ที่รู้ว่าเบ็บข้าวเข้าปากอย่างไร; นี่ รู้เท่านี้ก็พอ. แต่บางคนต้องการจะรู้อะไรมากกว่า ไม่มีที่สิ้นสุด กระทั่งไปรู้ว่า มีสิ่งหนึ่งซึ่งมีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง ในฐานะเป็นสิ่งที่เหมือนกับเป็นรากฐาน พื้นฐานของสิ่งทั้งปวง. สิ่งทั้งปวงออกมาจากสิ่งนี้ได้ ไม่ทำให้สิ่งนั้นหมดสิ้นไป, หรือว่าสิ่งทั้งปวง จะแตกสลายลงไป ในสิ่งนั้น สิ่งนั้นก็จะมีรู้จักเต็ม มันพร่องก็ไม่ใช่ มันเต็มก็ไม่ได้; มันมีลักษณะอย่างนั้นจะมีประโยชน์อะไร?

ยกตัวอย่างว่า **สิ่งนี้มันมีอยู่ตลอดเวลา** กระทั่งบัดนี้ แล้วมันก็อยู่หลังเขาทั้งหมด. เดี่ยวนี้เรากำลังร้อน แล้วก็บ่นว่าร้อน อากาศมันร้อน; ถ้าใครสามารถจะเอาความร้อนออกไปเสียได้, ถ้ามีอะไรเหลืออยู่เอาออกไปเสียอีก, ดันเหตุแห่งความร้อนก็เอาออกไปเสียอีก; ที่สุดมันก็จะเหลือแต่ไควล์เท่านั้น แล้วเราก็จะหายร้อน. นี่ใครสามารถเอาความร้อน และเหตุของความร้อน ซึ่ง เป็นเพียงสิ่งทั้งปวง ที่เป็นสังขารออกไปเสีย, ออกไปเสียให้ได้, แล้วจะมีอะไรเหลืออยู่? มันก็คือไม่ร้อน.

นี่ถ้าสิ่งทั้งปวงมันไม่เที่ยง เอาออกไปเสียได้ มันก็จะเหลือแต่สิ่งที่เที่ยง, ถ้าสิ่งทั้งปวงเป็นทุกข์ มันก็เอาออกไปเสียได้ มันก็เหลือแต่ไม่ทุกข์ ไม่มีความทุกข์.

ถ้าว่าสิ่งทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน เอาออกไปเสียได้ มันก็จะเหลือแต่สิ่งที่มีลักษณะเป็นตัวตน; แต่ข้อที่ใครจะเรียกว่าตัวตน หรือไม่เรียกว่าตัวตนนั้น มันอีกปัญหาหนึ่ง. นักกล่าวแต่ในแง่ที่ให้เห็นว่า สิ่งนี้มันจะต้องตรงกันข้ามกับสิ่งทั้งปวงเสมอไป จึงควรจะรู้จักสิ่งนี้ ซึ่งมันตรงกันข้ามจากสิ่งที่มันรบกวนบีบบั่น หรือทรมานเรา.

ท่านต้องนึกถึงสิ่งนี้ หรือต้องการจะ ศึกษาถึงสิ่งนี้ ในฐานะที่มันเป็น สิ่งที่ต้องตรงกันข้ามจากสิ่งที่มันเป็นข้าศึกแก่เรา เช่นว่า ความทุกข์มันเป็นข้าศึกแก่เรา ก็มีสิ่งไหนนั่น ที่จะไม่เป็นข้าศึกแก่เรา.

ฉะนั้นจึงถูกต้องแล้ว ที่ในปทานุกรมท่านบัญญัติคำว่า *เก-วะ-ละ* นี้ไว้ว่า นิพพาน; แต่เมื่อสิ่งที่เรียกว่านิพพาน ก็ยังไม่รู้ว่าอะไรอีก ก็ยากที่จะเข้าใจความหมายต่อๆ กันไป กระทั่งถึงคำว่า ไควล์ยะ เป็นต้น. ที่จริงคำว่า นิพพาน, นิพพาน, นี้ก็แปลว่าดับหมดแห่งสิ่งที่ปรุงขึ้นมา หรือความร้อน มันก็เย็นอีกเหมือนกัน.

ที่นี้ ไควล์ยะ แท้จริงนั้น เมื่อเอาสิ่งทั้งหลายออกไปเสียหมด มันก็เหลือแต่สิ่งนี้ซึ่งก็ไม่ร้อนอีกเหมือนกัน. นี่ไปๆ มาๆ ก็จะไป เป็นสิ่งเดียวกัน ที่เรียกว่า อสังขตะ หรือ นิพพาน หรือ สุกุญญา ก็แล้วแต่จะเรียก.

นี่จะนำศึกษาหรือไม่นำศึกษา? ก็ขอให้ลองคิดดู. หรือว่าถ้าเรารู้เรื่องนี้ ความเป็นพุทธบริษัทของเราจะค่อนข้างน่าดูขึ้นบ้าง หรือไม่? ก็ไปคิดเอาเองก็แล้วกัน; ความเป็นพุทธบริษัทของเรา มันกำลังอยู่ในฐานะที่ตกต่ำคือมันหลับ; เมื่อพุทธะแปลว่า ตื่น แล้วเรามันก็หลับอยู่เรื่อย; มันจะมีความเหมาะสมอย่างไร? เราจะต้องทำให้มันตื่น จึงจะสมกับคำว่า “พุทธะ” คือ ตื่นไม่หลับ.

เอาละ, เราดูกันไป ทีละนิดทีละหน่อย จนกว่าจะรู้จักสิ่งนี้ ในแง่ที่กล่าวว่ามันมีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง, และมันจะมีประโยชน์ในข้อที่ว่า เราจะได้รู้จักสิ่งที่มีหรือที่เป็น อยู่ตลอดเวลา และตลอดสถานทั้งปวง.

มันมีอยู่ตลอดเวลา และมีอยู่ตลอดพื้นที่ คือ space ทั้งปวง, แล้วมันยังเป็นตัวเวลา และเป็นตัว space ทั้งปวงที่นั่นด้วย; แต่เราไม่มอง หรือว่าไม่ศึกษากัน ในแง่ของวิทยาศาสตร์ธรรมดาสามัญ จะมองกันในเรื่องของธรรมะ : ถ้าเป็นวิทยาศาสตร์ ก็วิทยาศาสตร์อย่างธรรมะ อย่างพุทธบริษัท เพื่อให้รู้ว่ามันมีสิ่งอยู่สิ่งหนึ่ง ซึ่งมีอยู่หรือเป็นอยู่ตลอดเวลา และตลอดเนื้อทั้งปวง ไม่ยกเว้นอะไร.

คำว่า “เวลา” มันก็แสดงความไม่มีที่สิ้นสุดอยู่แล้ว นี่เข้าใจง่าย. ถ้าว่า “เวลา” นี้เป็นสิ่งที่ไม่มีที่สิ้นสุด เราจะคาดคะเนเอาด้วยความงี้ก็ได้ ว่า “เวลา” นี้ไม่มีที่สิ้นสุด, ถึงจะคาดคะเนเอาด้วยปัญญา สติปัญญา มันก็เห็นได้ว่ามันไม่มีที่สิ้นสุด.

ทันทีเมื่อพูดถึงพื้นที่ ถ้าเราเอากันแต่ "พื้นที่" ที่เรารู้สึกได้ มันก็อาจจะสั้นสุด; เช่นว่า โลกนี้, แล้วก็อยู่ในสุริยจักรวาลนี้, แล้วก็ยังมีสุริยจักรวาลอื่น; รวมกันหมดนั้นแล้ว เราออกไปไม่ได้ เราคำนวณไปไม่ถึง อย่างนี้เรียกว่ามันนิดเดียว. ไควล์ย์ นั้นมัน มากกว่านั้น จะเรียกว่า สามหมื่นโลกธาตุ คือสามหมื่นระบบสุริยจักรวาล หรือสามหมื่นอะไรก็สุดแท้ มันก็ยังไม่หมด มันยังมากกว่านั้น.

นั่นแหละ ขอให้เข้าใจโดยประมาณ หรือโดยอนุมานว่า มันมีสิ่งหนึ่งซึ่งมันมีอยู่ตลอดเวลาและตลอดพื้นที่ และมันเป็นตัวสิ่งนั้น ๆ อยู่ตลอดเวลาและตลอดพื้นที่.

ที่ว่า "สิ่งทงปวง" มันอาศัยสิ่งนี้ มันก็เพียงแต่ว่า ได้มาปะทะเข้ากับสิ่งนี้ ก็เกิดปฏิกิริยาอะไรขึ้นมา แล้วก็ เป็น "สิ่งทงปวง"; แต่ว่าไม่ได้ทำให้สิ่งนี้ร่อยหรือไป. *เรารู้จักแต่สิ่งที่ไปกระทบแล้วเกิดขึ้น แล้วตั้งอยู่ แล้วดับไป* แล้วร่อยหรือไป แล้วก็ทิ้งร่องไว้ นิ่งหัวเราอยู่ เฉพาะแต่อาการของสิ่งใหม่ๆ นั้นทงนั้น; ฉะนั้นถ้าเรารู้จักสิ่งนี้กันบ้าง ก็เรียกว่าหูดางจะสว่างขึ้นบ้าง สมกับความเป็นพุทธบริษัท.

มนุษย์จะเป็นมิตรกันหมด ถ้ารู้จัก "ไควล์"

ทีนี้อยากจะพูดเอาเปรียบหน่อย โดยพูดต่อไปว่า ถ้ามนุษย์รู้จัก สิ่งนี้ เข้าถึงสิ่งนี้บ้าง ตามสัดส่วนแห่งสติปัญญาของตนแล้ว มนุษย์นี้จะเปลี่ยนแปลง

ไปมากทีเดียว, คือมนุษย์จะเข้าใจซึ่งกันและกัน ในทางที่จะเป็นมิตร มีความเมตตาต่อกัน ไม่ข่มเหงกัน ไม่มุ่งร้ายกัน เหมือนอย่างมนุษย์ในโลกเวลานี้ : แบ่งกันเป็นพวก ๆ หมายมั่นแต่จะทำลายกัน, แบ่งเป็นประเทศนั้น เป็นประเทศนี้ เป็นของเรา เป็นของเขา คอยแต่จะแสวงหาประโยชน์ของตนเอง โดยไม่คิดถึงผู้อื่น, หรือว่าทำลายผู้อื่น ก็ยังเห็นว่าเป็นการถูกต้องอยู่นั้น; เพราะมันไปเห็นของนิดเดียว ว่ามีค่ามากมายสูงสุด. แต่ถ้ามันไปเห็นของที่ใหญ่โตกว่านั้นมากมายเหลือประมาณ มีค่ามากมายเหลือประมาณแล้ว มันก็จะหายใจในสิ่งเล็กๆ น้อยๆ หรือว่ายึดมั่นในสิ่งเล็กๆ น้อยๆ นั้นได้. นี้เรียกว่าจะทำให้มนุษย์เปลี่ยนไปมากทีเดียว ถ้ามาเกิดรู้จักสิ่งที่เรียกว่า “ไควล์ยะ” นั้นขึ้นมา.

หรือว่าถ้าเกิดเข้าใจสิ่งที่เรียกว่า “ไควล์ยะ” นี้แล้ว ยังจะทำให้ศาสนาทุกศาสนาในโลกนี้ เข้าใจซึ่งกันและกัน และ มองกันและกันด้วยมิตรภาพ คือด้วยสายตาของมิตรภาพ.

เดี๋ยวนี้แม้แต่สิ่งที่เรียกว่า ศาสนา, ศาสนานั้นแหละ มองกันด้วยสายตาแห่งยักษ์มาร ศัตรู ข้าศึก มุ่งจะทำลายกันในระหว่างศาสนา; แม้แต่ศาสนาเดียวกัน ก็ยังมุ่งทำลายระหว่างนิกายกัน เป็นอย่างนี้ทุกศาสนา ยิ่งปรากฏชัดยิ่งขึ้นทุกที; ขออย่าให้ต้องออกชื่อเลย มันกระทบกระเทือน. แต่ก็ก็จะเข้าใจมองเห็นได้ด้วยกันทุกคนว่า กำลังมุ่งมาดคิดร้ายกันระหว่างศาสนา แล้ว ในหนึ่งศาสนาที่แยกกันเป็นนิกายๆ ก็มุ่งมาดคิดร้ายกันในระหว่างนิกาย.

แต่ถ้าหากเป็นไปได้ว่า คนเหล่านั้นเกิด รู้จักสิ่งที่เรียกว่าไควล์ยะ คือความเป็นอันเดียวกันทั้งหมดนี้จริงๆ แล้ว ศาสนาก็จะเลิกเป็นข้าศึกแก่กัน,

หรือว่านิยายส่วนย่อยของศาสนา ก็จะไม่เกิดขึ้น เพราะเข้าใจสิ่งๆ หนึ่งตรงกันหมด ระหว่างบุคคล ระหว่างนิกาย ระหว่างศาสนา, หรือว่าถ้าจะมีโลกอื่นอีก มันก็ระหว่างโลก ระหว่างทุกอย่างไปเลย ในบรรดาสิ่งทั้งหลาย ที่มันอาศัยอยู่บนสิ่งที่เรียกว่า สิ่งเดียว คือ ไควล์นะ นี้.

หรือจะพูดกันอีกอย่างหนึ่งว่า ถ้าเกิดเข้าใจถึงไควล์นะ นี้แล้ว คำพูดอื่น ๆ จะไม่เป็นหมัน เหมือนที่พูดกันอยู่เดี๋ยวนี้แล้วเป็นหมัน; เช่นว่าเข้าใจธรรมอย่างนี้ ถ้าไม่เข้าใจถึงไควล์นะนี้แล้ว บัญญัติที่จะพูดว่า "เข้าใจธรรม" หรือว่าจะพูดว่า "เข้าใจพระเจ้า เป็นอยู่กับพระเจ้า" อย่างนั้นก็บัญญัติ, ถ้าไม่เข้าใจสิ่งสิ่งนี้ ไม่มีเวลาที่จะอยู่กับพระเจ้า หรือเป็นอันเดียวกับพระเจ้า ถ้าไม่เข้าใจสิ่งเหล่านี้ หรือบางพวกที่เขาถือ อุตตา ตัวตน มีอาตมัน มีปรมาตมัน ก็อย่างเดียวกันอีก; ถ้าไม่เข้าใจสิ่งๆ นี้ ก็ไม่มีทางที่จะเรียกว่าเข้าใจปรมาตมัน เป็นต้น.

นี่มันจะทำให้ความมุ่งหมายของศาสนาทุกศาสนา หรือทุกลัทธิของมนุษย์ ที่จะถือหลักเกณฑ์ของตนอย่างไรนั้น ได้เป็นความมุ่งหมายที่มีความจริงมีประโยชน์. พุทธบริษัทเราเมื่อรู้จักสิ่งนี้ ก็คือ รู้จักพุทธศาสนาจริง; ถ้าพุทธบริษัทรู้จักสิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรมนี้ ก็คือ จะรู้จักพุทธศาสนาจริง, จะไม่ยกหูหูหางอีกต่อไป.

เดี๋ยวนี้มีพุทธบริษัท ทดตั้งตนเป็นนิกปราชญ์เป็นผู้นั้น เท่วยกหูหางว่าศาสนาพุทธเท่านั้นถูก ศาสนาอื่นผิด หรือว่าศาสนาอื่นไปได้แค่ครึ่งๆ กลางๆ อยู่ที่โคนต้นไม้ หรือต้นเขา ศาสนาพุทธเท่านั้นไปได้สุดยอด; อย่างนี้มันก็พูดได้ ถ้ามองกันในวงจำกัด. แต่ถ้ามองให้ลึกซึ้ง ถึงสิ่งที่เรียกว่าไควล์นะนี้แล้ว

มันก็ไม่มีทางที่ว่า จะไปดูถูกคนอื่น อย่างนั้นได้; เพราะสิ่งนี้มันจะมีอยู่
ทั่วไป ในที่ทุกแห่ง ในทุกเวลา คือในทุกศาสนานั้นเอง.

เพราะฉะนั้นถ้าพุทธบริษัท เข้าใจ สิ่งที่เรียกว่าเกวละ หรือ ไควล์ย
นี้แล้ว ก็จะช่วยขึ้น มากทีเดียว ที่จะเข้าถึงสัจจธรรม หรือจะเข้าถึงนิพพาน หรือ
จะเข้าถึงอสังขตธรรมอย่างนี้เป็นต้น.

นี่เป็นเหตุผลตัวอย่าง หรือตัวอย่างแห่งเหตุผล ว่าเราควรจะสนใจ
กับสิ่งๆ นี้ ในฐานะที่ว่า มันเป็นสิ่งที่มีอยู่ได้เอง ตลอดอนันตกาล แล้ว
อนันตเทศ. อนันตกาล คือ เวลาอันไม่สิ้นสุด, อนันตเทศคือพื้นที่อันไม่สิ้นสุด,
หรือราวกับว่า มันเป็นมารดาแห่งสิ่งทั้งปวง. สิ่งทั้งปวงทั้งหลายเป็นลูก เป็น
หลาน เป็นเหลน ที่ออกมาจากสิ่งที่เรียกว่าไควล์ยนี้ เรียกว่ามันเป็นแม่; ถ้า
เป็นธรรมะก็เป็นธรรมะแม่ นอกนั้นมันเป็นสิ่งที่ออกมาจากแม่ แล้วก็ไม่มีโอกาส
จะใหญ่โตเป็นแม่ได้; เพราะว่ามันเป็นแม่เสียเองคนเดียวเรื่อย คือไควล์ย-
ธรรม; นอกนั้นก็เพียงเหมือนกับว่า ฟองน้ำที่เกิดจากผิวหนัง เมื่อลมมา
กระทบ มันจะเกิดขนชั่วคราว แล้วมันก็ดับไป มันจะกลายเป็นตัวน้ำไปไม่ได้.

ถ้าจะเรียกสิ่งนี้ว่าธรรม ก็เรียกว่าไควล์ยธรรม แล้วก็เหมือนกับ
ธรรมแม่, ธรรมแม่ เป็นที่ออกมาแห่งธรรมะลูกทั้งหลาย แล้วก็ดับหายไป—
ดับหายไป—ดับหายไป; ส่วน ธรรมะแม่นี้ ไม่รู้จักเปลี่ยนแปลง.

ถ้าจะเรียกว่าพระเจ้า ก็ต้องเล็งถึงสิ่งนี้ เพราะว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่ง
ทั้งปวง; สิ่งทั้งปวงออกมาจากสิ่งนี้ อาศัยสิ่งนี้ตั้งอยู่. นี่ถ้าว่าพวกฮินดูเขา

เรียกของเขาว่าปรมาตมัน; มันก็คือตัวใหญ่ ตัวเดียวทั้งหมด ในเวลาอันไม่สิ้นสุด ในพื้นที่อันไม่สิ้นสุด.

ถ้าใครเข้าถึง ก็เรียกว่าเข้าถึงพระเจ้าจริงๆ, เข้าถึงธรรมะจริงๆ. ถ้ามนุษย์รู้จักสิ่งนี้แล้ว มนุษย์จะแก้ปัญหามนุษย์ได้หมด. เดียวนี้ มนุษย์ไม่รู้จากสิ่งนี้ จึงได้เต็มไปด้วยความยึดมั่นถือมั่น เห็นแก่ตัว สร้างปัญหาขึ้นมาในโลกนี้ ไม่มีที่สิ้นสุด, แล้วก็คิดว่าจะแก้ แล้วแก้ได้แค่ ไม่รู้จะเปรียบด้วยอะไรดี แต่ผิวหนังก็ยังมากไป. มนุษย์แก้ปัญหามนุษย์ได้แค่ผิวหนังมันก็ยังมากไป; มันเหมือนกับไม่ได้แก้อะไร แล้วบางทีก็จะเป็นโรคมากขึ้นอีก เพราะว่ามนุษย์เดี๋ยวนี้ยังเห็นแก่ตัวมากขึ้นไปอีก.

ขอให้ฟังให้ดี ไม่มีทางจะแก้ได้ เว้นไว้แต่จะมารู้จักสิ่งนี้จนเสียเท่านั้น คือรู้จักธรรมะให้จริง ให้ถูก ให้ตรง ให้ถึงที่สุด แล้วจิตใจมันจะเปลี่ยนไปเอง จากการทำจะเป็นผู้เห็นแก่ตัว แล้วสร้างปัญหามาหาชนิดขึ้นมา.

เดี๋ยวนี้เรียกว่ามนุษย์นั้น มันยังไม่ใช่มนุษย์ อย่างมากก็เป็นเพียง สักว่าคน มีความรู้สึกเอร็ดอร่อยทางเนื้อ ทางหนัง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เป็นต้น; แล้วมันก็สาละวนอยู่แต่เพียงเท่านั้น มันไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น. มนุษย์อุตส่าห์เรียน ก็เพื่อจะได้เงิน หรือได้กำลังปัจจัยแห่งการซื้อ ที่เรียกว่าเงิน, แล้วมันก็มาสร้าง มหา มาสะสมสิ่งที่จะให้ความเอร็ดอร่อยแก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็มีเท่านั้น, มันมีเพียงเท่านั้น; แล้วมนุษย์จะแก้ปัญหามนุษย์ได้อย่างไร.

ยิ่งโลกมาก ก็ยิ่งมีความทุกข์มาก, ยิ่งยึดถือมาก มัน ก็ยิ่งมีความทุกข์มาก. เดียวมันมันแสงหามา เก็บรักษาไว้ บริโภคอยู่ด้วยความยึดถือทั้งนั้น; ดังนั้นจึงเป็นความทุกข์. **นัก เป็นปัญหาส่วนตัว** แล้วมันก็ **ขยายออกไป เป็นปัญหาส่วนของสังคม** คือระหว่างบุคคลกับบุคคลเรื่อยออกไป: อย่างที่ทะเลาะวิวาทกันอยู่ในระหว่างสังคม หรือว่ารวมกันเป็นหมู่ใหญ่ ๆ เป็นประเทศชาติ เป็นค่ายประชาธิปไตย หรือค่ายคอมมิวนิสต์ อะไรก็สุดแท้ ก็ล้วนแต่ยึดแย่ง สิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่น เพราะว่าเขาไม่รู้จัก สิ่งที่เรียกว่า "ธรรม" ในที่นี้ ซึ่งเราจะเรียกว่าไถวัลยธรรม คือ ธรรมที่จะเป็นทั้งหมดของทุกสิ่ง ที่จะแก้ปัญหาได้สำหรับมนุษย์.

พระศาสดาทรงทราบเรื่องทั้งหมด แต่ทรงเอามาสอนเฉพาะที่จำเป็น อย่างที่ทรงเปรียบเทียบไว้ด้วยอุปมา ว่ามาสอนนี้เท่ากับไปไม่กำมือเดียว ที่รู้แล้วไม่ได้สอน ไม่ได้เอามาบอกนั้น เท่ากับไปไม่ทั้งหมดที่มีอยู่ที่ไปโน่น; ฉะนั้นจึงมีคำกล่าวไว้ชัดว่า พระองค์ทรงสอนอะไรบ้าง ซึ่งเราจะได้พูดกันต่อไป. เดียวนี้พูดพอให้เห็นว่า มันมีความสมควรแล้ว มีความจำเป็นแล้วที่จะรู้เรื่องนี้ คือเรื่องไถวัลยธรรมนี้.

ความหมายของคำ "ไถวัลยธรรม".

ต่อไปนี้จะได้อธิบายถึง "ตัวสิ่งนั้น" ให้โดยเจาะจงยิ่งขึ้นไปอีก ว่ามันคืออะไร? บางคนอาจจะปิดหูปิดตาเสียแล้วก็ได้ว่า คำว่า "ไถวัลยธรรม" นี้ภาษาอะไร

ก็ไม่รู้, ในพุทธศาสนาก็ไม่ค่อยจะได้ยินได้ฟัง, ได้ยินบ้างก็แต่ว่าเกวลงหรือ
เกวละ. ไควล์ยะ นั้นมัน เป็นภาษาสันสกฤต แล้วจะเป็นพุทธศาสนาได้อย่างไร.

เรื่องภาษานี้ มันไม่สำคัญ ความหมายนั่นแหละสำคัญ. พุทธ-
ศาสนานี้ก็มีทั้งอย่างบาลีและอย่างสันสกฤต; ฉะนั้นใครจะชอบคำว่าไควล์ยะก็ได้
ชอบคำว่าเกวละก็ได้. แต่โดยเหตุที่ภาษาไทยเราทั้งหมดอิงภาษาสันสกฤต ถ้า
อย่าล้าเอียงและอย่าหลับหูหลับตาเกินไป ขอให้ไปทดสอบดูคำแต่ละคำทุกคำ ใน
ปทานุกรมแห่งภาษาไทยแท้ จะเห็นว่าอิงภาษาสันสกฤตทั้งนั้น; เช่นธรรม
ร. หันไม่ใช่ รัมม มม เป็นต้น. ภาษาที่ปรุงแต่งขึ้นใช้ในภาษาวรรณคดีชั้นสูง
เป็นภาษาสันสกฤตทั้งนั้น; เดียวนี้ก็ใช้รูปสันสกฤตว่าไควล์ยะ แทนคำว่าเกวละ
มันก็ได้อยู่แล้ว.

ทีนี้จะดูต่อไปว่า มันมีอยู่ตรงไหน? ร่องรอยของสิ่งที่เรียกว่าไควล์ย-
ธรรมนี้ มัน มีอยู่ที่ตรงไหน ในพระไตรปิฎก เป็นต้น?

นี่ก็ต้องขอย้อน กลับไปถึงคำที่กล่าวเมื่อตะกัณว่า ถ้าไม่ลมเรื่อง
อิทัปปัจจยตาเสียแล้ว ก็จะไม่คิดว่าตรงไหน เป็นต้น. ในพระไตรปิฎกนั้น ถ้า
จะสำรวจดูก็จะพบว่า พระพุทธภาษิตที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า *อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว*
ตถาคตานิ อุปฺปาทา วา ตถาคตานิ อย่างนี้แล้ว จะพบว่า มีอยู่ ๒ ชุด : ชุดหนึ่ง
ก็ถึงถึง ไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, ชุดหนึ่ง ก็ถึงถึงอิทัปปัจจยตา
คือปฏิจัสสมุปปาท. อย่างเมื่อตะกัณ พระสงฆ์ทั้งหลายก็ได้สดนนำเรื่องนี้ไปแล้ว
ฟังหรือไม่ฟังกัน, แล้วก็เข้าใจกันหรือไม่? นี่ก็เอามาพูดกันอีกทีหนึ่ง ให้เข้าใจ.

เมื่อเข้าใจข้อความ แห่งพระพุทธรภาษิตนี้แล้ว ก็จะพบ ร่องรอย ของ
 สิ่งทีเรียกว่าไถวถยธรรม ที่มีอยู่ในพระพุทธรภาษิต และในคัมภีร์ของพระ
 พุทธศาสนา. ขอให้ค่อยสังเกตดูให้ดี พระบาลีนั้นว่า อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว
 ตถาคตานิ อนุปฺปาทา ว ตถาคตานิ ซึ่งแปลว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย, เพราะพระ
 ตถาคตทั้งหลายจะเกิดขึ้นก็ตาม พระตถาคตทั้งหลายจะไม่เกิดขึ้นก็ตาม; ฐิตา ว
 สา ธาตุ - ธรรมชาติคั้งอยู่แล้วนั้นเทียว, ฐมฺมฏฺฐิตตา ฐมฺมนิยามตา - คั้งอยู่
 ในฐานะเป็นธรรมดาแห่งธรรม เป็นกฎตายตัวแห่งธรรม. สฬฺหเส สงฺขารวา อนิจฺจา ตี
 ว่าสังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง ดั้งนเป็นต้น น้อย่างหนึ่ง.

ทีนี้อีกอย่างหนึ่งก็ว่า อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตานิ, อนุปฺปาทา วา
 ตถาคตานิ - ภิกษุทั้งหลาย, เพราะเหตุที่ตถาคตทั้งหลายจะเกิดขึ้นก็ตาม ตถาคต
 ทั้งหลายจะไม่เกิดขึ้นก็ตาม, ฐิตา ว สา ธาตุ - ธรรมชาติคั้งอยู่แล้วนั้นเทียว,
 ฐมฺมฏฺฐิตตา - เป็นความคั้งอยู่แห่งธรรมดา, ฐมฺมนิยามตา - เป็นกฎตายตัวแห่ง
 ธรรมดา. อิหปฺปจฺจยตา คือความเป็นอิหปฺปจฺจยตา - ได้แก่ความที่เมื่อสิ่งนี้ สิ่ง
 เป็นบจฺจย สิ่งนี้ สิ่งนี้ยอมเกิดขึ้น, อวิชฺชา ปจฺจยตา สังขารวา ตี - ว่าเพราะอวิชชา
 เป็นบจฺจย สังขารทั้งหลายจึงเกิดขึ้น, ดั้งนเป็นต้น.

ทีนี้สำหรับคำนี้ ก็มี ความหมายไกลออกไป ที่พูดว่าเป็นการคั้งอยู่
 แห่งธรรมดา เป็นกฎตายตัวแห่งธรรมดา, เป็นอิหปฺปจฺจยตา คือกฎที่ว่า
 เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ยอมมี. นี้เรียกสรุปล้ำใหม่ว่า ตถตา คือความเป็นอย่างนั้น,
 อวิตถตา คือความไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น, อนนฺตฺยตถตา - ความไม่เป็นไป
 โดยประการอื่น, อิหปฺปจฺจยตา - แต่จะเป็นไปตามอิหปฺปจฺจยตา คือความที่เมื่อ
 มีสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นบจฺจย สิ่งนี้สิ่งนี้จะเกิดขึ้น.

นี่คือ ร่องรอย ของสิ่งที่เรียกว่า “ไถวัลยธรรม” ที่มีอยู่ในพระพุทธ-
 ภาสิตในพระพุทธศาสนา. ขอให้นึกทบทวนไปถึงข้อความตอนต้นที่ว่า พระ
 พุทธเจ้าหรือพระตถาคตทั้งหลาย จะเกิดขึ้นหรือจะไม่เกิดขึ้นก็ตาม, อิตา ว สา ธาตุ
 - ธรรมธาตุนั้นตั้งอยู่แล้วนั้นเทียว. ตัวพระบาลีแท้ ๆ ใช้คำว่า ธา-ตุ เจย ๆ ว่า
 ธาตุ, ธา-ตุ หรือธาตุ ธาตุนั้นตั้งอยู่แล้วนั้นเทียว, พระพุทธเจ้าจะได้เกิดขึ้น
 ก็ตาม จะไม่ได้เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนั้นตั้งอยู่แล้วนั้นเทียว. นี่เป็นเครื่องแสดง
 ว่า ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด หรือพระพุทธเจ้าจะเกิดแล้ว หรืออะไรก็ตามแท้
 ธาตุนั้นตั้งอยู่แล้วนั้นเทียว; ธาตุนั้นเรียกเต็มความหมายหน่อย ก็ว่าธรรมธาตุ
 หรือธรรมะธา-ตุ แล้วขยายออกไปจนเป็นธัมมัญญิตตา, ธัมมนิยามตา, อิทป
 บัจจยตา, ตถตา, อวิตถตา, อนัญญุตตา เป็นต้น; ส่วนแต่สิ่งถึงความที่มี
 สิ่งหนึ่ง ซึ่งมีอยู่อย่าง เป็นกฎตายตัว เป็นช่องตายตัว เปลี่ยนแปลงไม่ได้,
 แล้วก็มิอยู่โดยไม่คำนึงถึงว่า พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นหรือจะไม่เกิดขึ้น.

นี่คือความหมายที่ว่า “มีอยู่ก่อนสิ่งใด” ถ้าพระพุทธเจ้ามิได้เกิด
 ขึ้น ก็ไม่มีใครรู้อะไร หรือรู้อะไร ก็ไม่ได้เอามาพูดกัน; แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า
 ความว่า สิ่งนั้นมีได้มี. เดียวนี้พอบุคคลประเภทพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น ก็เป็นอัน
 ว่า ท่านรู้สึกไปจนกระทั่งรู้อะไรสิ่งหนึ่ง ท่านก็เอามาพูดมากล่าว มาสอน มาบอก มา
 บัญญัติ มาประกาศเปิดเผย ก็ทำให้เป็นของเข้าใจง่ายขึ้น.

นี่เห็นชัดอยู่แล้วว่า ไม่ใช่ว่าพระตถาคตเหล่านั้นได้สร้างสิ่งเหล่า
 หนึ่งขึ้น; เพราะท่านได้ยืนยันแล้วว่า ตถาคตจะเกิดหรือไม่เกิด นี่ไม่สำคัญ สิ่ง
 นั้นมีอยู่แล้วเทียว, พระบาลีมีอยู่ว่า ตถาคตทั้งหลายจะเกิดขึ้นหรือจะไม่เกิดขึ้น
 ก็ตาม อย่างนั้น.

ทันทีเมื่อพูดถึงคำว่า จิตตา ว สา ธาตุ มันก็ขยายความออกไป เป็นธรรม-
 ชาติ—ตุ คือธรรมชาติ แล้วธรรมชาตินี้ขยายความออกไปเป็น ธรรมภูจิตตา ธรรม-
 นียามตา กระทั่งสรุปกลับเข้ามาให้สั้นที่สุดว่า ตถตา—ว่าอย่างนั้น, ความเป็น
 อย่างนั้น, หรืออวิตถตา—ความไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น, อนนฺตตถตา—ความ
 ไม่เป็นอย่างอื่น คืออิทัปปัจจยตา คือกฎตายตัวที่ว่าอิทัปปัจจยตา—เมื่อมีสิ่งหนึ่ง
 เป็นปัจจัย สิ่งหนึ่งย่อมเกิดขึ้น.

จะนั้นขอให้เล็งดูว่า ท่านหมายถึงอะไร ที่เป็นตัวประธานของคำพูด
 เหล่านี้? ที่เป็น ตัวประธาน แห่งประโยคเหล่านี้ จะเห็นได้ทันทีว่าเป็นตัวกฎ
 คือสิ่งที่เรียกว่า กฎนั่นเอง มีความหมายสำคัญมาก. มันตั้งอยู่ในฐานะที่เป็นกฎ
 ธรรมภูจิตตา กัตติ ธรรมนียามตา กัตติ อิทัปปัจจยตา กัตติ ตถตา กัตติ อะเรกัตติ ตั้งอยู่
 ในฐานะที่เป็นกฎ.

จะนั้นสิ่งที่เรียกว่า กฎ นี้ เป็นสิ่งที่จะต้องสนใจในกรณีนี้ โดยเฉพาะ
 ในคำพูดที่ได้เรียกว่าไภวฉลยธรรม. ไภวฉลยธรรมนี้คือธรรมที่เป็นตัวกฎ มัน
 มีอยู่ก่อนสิ่งใดหมด, แล้วมันไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งใด แล้วมันอยู่หลังสิ่งใด,
 จนสิ่งทั้งหลายหายไปหมด จนกว่าจะมีสิ่งมาใหม่. กฎนี้ก็จะอยู่อย่างนี้เรื่อยไป
 ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า จิตตา ว สา ธาตุ—ธรรมชาตินั้นตั้งอยู่แล้ว ตถาคตจะเกิด
 หรือไม่เกิด; ก็เป็นอันว่าไม่มีที่สิ้นสุด ในการที่ตั้งอยู่. ตถาคตเสียอีกมีการ
 เกิดขึ้นตั้งอยู่, เกิดขึ้น ตั้งอยู่; หมายความว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะเกิดขึ้น
 ในโลก อีกเท่าไรก็ตามจะปรินิพพานไป สิ้นไปเท่าไรก็ตาม จะวนเวียนกันอยู่
 ก็ร้อยองค์ พันองค์ หมื่นองค์ แสนองค์ ล้านองค์ ไภวฉลยธรรมก็ตั้งอยู่ตามที่
 จิตตา ว สา ธาตุ นี้ ธาตุนี้ตั้งอยู่แล้วนั้นเทียว. จะนั้น สิ่งนั้นไม่ใช่พระ-

พุทธเจ้า หรือพระตถาคต; สิ่งนั้น เป็นสัจว่าธรรมตาอันหนึ่ง, หรือกฎอันหนึ่งแห่งความเป็นอย่างนั้น ความต้องเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างอื่นไม่ได้ นั้นแหละจะคงอยู่ เรียกว่ากฎ.

ศึกษาสิ่งทั้งหลายในแง่วิทยาศาสตร์.

ทีนี้เราก็ไปศึกษา ในแง่ของวิทยาศาสตร์ธรรมตาสามัญ ทั่วๆไปก็ได้ว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ปรากฏออกมาเรื่อยๆก็เป็นไปตามกฎนี้; อย่างว่าโลกนี้ไม่เคยมี แล้วเกิดขึ้นมา จะว่ามาจากดวงอาทิตย์ หรือว่าจะมาจากหมอกเพลิง หรือว่าจะมาจากอะไรอีกก็ตามใจ นั้นมันออกมาได้ด้วยอำนาจของอะไร? นี่คือออกมาได้ด้วย อำนาจของกฎของอิทัปปัจจยตา ซึ่ง ตั้งอยู่ในฐานะเป็น ไควล์ธรรม เป็นสิ่งเดียวเท่านั้น ไม่เปลี่ยนแปลงกับใครได้เลย แล้วก็เป็นผู้มีอำนาจสูงสุด ที่จะให้สิ่งทั้งหลายออกมา หายไป ออกมาแล้วหายไป, ออกมาหน้าฉาก แล้วหายไปหลังฉาก, ออกมาหน้าฉาก แล้วก็ให้หายไปหลังฉาก. บังคับสิ่งทั้งหลายทั้งปวงให้เป็นอย่างนั้น คือสิ่งที่เรียกว่ากฎ.

เมื่อพูดอย่างนั้นแล้ว ไม่มีใครจะคัดค้าน, พุทธบริษัทก็ไม่คัดค้าน, และพวกที่เขานับถือว่ามีพระเป็นเจ้า เขาก็ถือเอาสิ่งนี้เป็นพระเป็นเจ้า; ฉะนั้นเราอย่าไปตลกเขาด้วยเรื่องพระเป็นเจ้า. เรายังต้องยอมรับ สิ่งนี้ ว่ามีสิ่งหนึ่งซึ่งตั้งอยู่ตลอดกาล แล้วก็เป็นที่ตั้งกฎ ตั้งอยู่ในฐานะเป็นกฎ ให้สิ่งทั้งหลายมันเล่นละครไปไม่มีที่สิ้นสุด; แต่เราไม่เรียกว่าพระเจ้า เราเรียกว่ากฎ โดย

เฉพาะอย่างยิ่ง คือ กฏอิทัปปัจจยตา หรือจะเรียกว่า กฏตถตา กฏอวิตถตา หรือ กฏอนัญญุตตา อะไรก็ได้แต่จะเรียก, มันมีคำแทนชื่อกันได้มาก. แต่ ถ้าเรียกให้เป็นสามัญนามที่สุดแล้วก็ต้องเรียกว่า ธรรมชาติ, ธรรม ธา-ตุ, ธรรมชาติ แปลว่า ความมีอยู่แห่งธรรม.

คำว่าธาตุ ธา-ตุ นี้^{๕๕} แปลว่า *ทรงตัวอยู่*; รากศัพท์ตรงกันหมด ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาละติน แปลว่า ทรงตัวอยู่^{๕๖} ที่นั่น คำว่าธาตุ; แล้วมันทรงตัวอยู่อย่าง^{๕๗} ที่เรียกว่า ประหลาด. พวกที่ทรงตัวอยู่จริง ก็ล้วนแต่เป็น ไถวัลยธรรม^{๕๘} นี้. นอก^{๕๙} นั้นเป็นเพียงปฏิบัติที่ถูกปรุงขึ้นมา ถูกทำให้กระโดด ออกมา แล้วกลับหายไป; นั่นเป็นการทรงตัวอยู่ของความเปลี่ยนแปลง. ถ้า เป็น การทรงตัวอยู่ของความไม่เปลี่ยนแปลง แล้ว ต้องเป็นสิ่งที่เรียกว่า ไถวัลย-ธรรม^{๖๐} นี้ หรือว่าเป็นธรรมชาติ อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “ตถาคตจะเกิด หรือไม่เกิด ธรรมชาติ^{๖๑} นั้นตั้งอยู่แล้วเทียว คือตั้งอยู่ตลอดกาลเทียว”.

เอาเป็นว่า ขอ^{๖๒} ให้รู้จักสิ่ง^{๖๓} สิ่งหนึ่ง ซึ่ง^{๖๔} มีอยู่ก่อน^{๖๕} สิ่ง^{๖๖} ทง^{๖๗} ปวง^{๖๘} ก็แล้วกัน. วัน^{๖๙} นี้จะเสียเวลาสักชั่วโมง พุด^{๗๐} เพื่อให้เข้าใจคำคำเดียวว่า “สิ่ง^{๗๑} ที่มีอยู่ก่อน^{๗๒} สิ่ง^{๗๓} ทง^{๗๔} ปวง^{๗๕}”.

สมัยพุทธกาลมีผู้พบ “สิ่ง^{๗๖} ที่มีอยู่ก่อน^{๗๗} สิ่ง^{๗๘} ทง^{๗๙} ปวง^{๘๐}” พอง^{๘๑} กันมา.

เราจะมองดู^{๘๒} ให้กว้างออกไปว่า มนุษย์^{๘๓} ในโลก^{๘๔} ตลอดเวลา^{๘๕} ที่ผ่าน^{๘๖} มา^{๘๗} ที่รู้จัก^{๘๘} กัน^{๘๙} อยู่ในประวัติศาสตร์^{๙๐} นี้; ถ้า^{๙๑} พุด^{๙๒} ไปถึง^{๙๓} ก่อน^{๙๔} ประวัติศาสตร์^{๙๕} มันก็จะมากไป

เท่าที่รู้จักอยู่ในประวัติศาสตร์นี้ มนุษย์ก็มีความสนใจที่จะรู้จักต้นตอของสิ่งทั้งปวง ที่เรียกว่าปฐมเหตุ หรือผู้สร้าง ก็แล้วแต่จะเรียก โดยภาษาธรรมะหรือภาษาชาวบ้าน. ถ้าเรียกว่าปฐมเหตุ นั้นน่าจะจะเป็นภาษาธรรมะ, ถ้าเรียกว่าผู้สร้าง ก็เป็นภาษาชาวบ้านไป.

มันมีเหตุอันแรก มีต้นตออันแรกมีที่มาอันแรกสำหรับสิ่งทั้งหลายทั้งปวงจะออกมา หรือจะยอมรับว่ามีสิ่งนี้ คือสิ่งที่ พระพุทธเจ้าท่านตรัสเรียกมันว่า ธรรมธา-ตุ หรือธา-ตุ เจยๆ ที่มีอยู่แล้ว. ที่นี้ที่เปลี่ยนแปลงก็เปลี่ยนแปลง, ที่ไม่เปลี่ยนแปลงก็ไม่เปลี่ยนแปลง. ที่เปลี่ยนแปลง ก็เรียกว่าสังขตธรรม เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย, ที่ไม่เปลี่ยนแปลง ก็เรียกว่าอสังขตธรรม. อสังขตธรรมไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งได้; เพราะฉะนั้นจึงเป็นสัจจะ คือของจริง และของจริงนี้ เรียกว่า กฏ อีกทีหนึ่ง.

บรรดากฏทั้งหลายของธรรมชาติ แล้วจะต้องเป็นอสังขตธรรม ไม่อย่างนั้นมันไม่เป็นกฏอยู่ได้. แต่ถ้ากฏที่มนุษย์ตั้งนี้ มันเรื่องหลอกลวง ตั้งกฏอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วก็ไม่ได้จริง, แล้วก็ตัวเองก็ไม่ปฏิบัติตามนี้. นี้เรียกว่ากฏที่มนุษย์ตั้งนี้ ไม่ใช่สิ่งเดียวกับกฏที่ธรรมชาติตั้ง เช่นกฏอิทัปปัจจยตานี้ ตายตัว, มันเป็นตัวมันเอง, มันตั้งตัวมันเอง, มันบังคับสิ่งทั้งปวง. ใครปฏิบัติถูกต้อง ก็ได้ผลตามที่ควรจะได้, ใครปฏิบัติไม่ถูกต้อง ก็ได้ผลผิดไปจากนั้น; นี้เรียกว่ากฏ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือกฏอิทัปปัจจยตา มีอยู่ในฐานะที่จะเรียกได้ว่าเป็น “ปฐมเหตุ”

เนื่องจากมีคนค้นกันมากมาแต่เดิม เท่าที่เราจะพบได้ในหนังสือ ที่มีอยู่เป็นหลักฐานนี้ ก็ไม่เห็นใครได้ค้นพบเรื่องนิตไปกว่ายุคที่พระพุทธเจ้าท่าน

เกิดขึ้น คือพระพุทธเจ้าในประวัติศาสตร์นั้นะ ไม่ใช่พระพุทธเจ้าร้อยองค์ พันองค์ที่ล่วงไปแล้ว นั้นเรารู้ไม่ได้. แต่ถ้าสำหรับพระพุทธเจ้าที่มีในประวัติศาสตร์ ที่มีในหลักฐานอยู่ เช่น พระไตรปิฎกเป็นหลักฐานอยู่นั้น จะพบว่าพระพุทธเจ้าท่านพบปฐมเหตุของสิ่งทั้งปวง.

เดียวเปลวไฟก็จะกลายเป็นยกตนข่มท่าน ก็ขอให้คิดอย่างที่ได้ออกที่แรกแล้วว่า อย่าเพื่อตลกผู้อื่น. ในยุคพุทธกาลนั้น มันเป็นยุคที่ประหลาดมาก แล้วโดยเฉพาะในประเทศอินเดียหรือทวีปเอเชีย ถ้าเราจะมองไปทางทิศตะวันออกสุดในประเทศจีน ก็คงจะไปเจอคนที่เรียกว่า *เหลาจื่อ* ที่ทำรูปตาแก่หนวดยาวขี้ควายอย่างนี้ เรียกว่าเหลาจื่อ; นี่เป็นคนพ้องสมัยกับพระพุทธเจ้า. เหลาจื่อแก่กว่าขงจื่อ ในฐานะเป็นลูกศิษย์อาจารย์ได้, แล้วขงจื่อเกิดเมื่อก่อนพระพุทธเจ้าหนีพพาน ประมาณ ๘ ปี หรือ ๖ ปีนี้ ก็แปลว่า ขงจื่อมีอายุ ๖ ปี หรือ ๘ ปี พระพุทธเจ้าหนีพพาน ฉะนั้น *เหลาจื่อ* เป็นคนพ้องสมัยกับ *พระพุทธเจ้า*.

ทีนี้ถ้าไปดูหนังสือของเหลาจื่อ ก็พบคำสอนของเหลาจื่อข้อหนึ่ง ที่พูดว่า มีสิ่งอยู่สิ่งหนึ่ง มีอยู่ก่อนโลก ไม่ใช่วัตถุ ไม่ใช่จิตใจ สิ่งนั้นเรียกว่าเต๋า คือมีสิ่งหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่วัตถุ; ไม่ใช่วัตถุอย่างวัตถุธรรม หรือว่าร่างกายเนื้อหนัง, แล้วก็ไม่ใช่นามธรรม เช่น จิตใจ ความคิดนึกรู้สึก เป็นต้น; ไม่ใช่ทั้ง ๒ อย่าง มันมีอยู่ก่อนมีโลกนี้. เอาซิ, แล้วสิ่งนั้นเรียกว่าเต๋า.

สำหรับคำว่าเต๋านี้ ต่อมาก็ แปลว่า *ธรรม*; แปลอย่างอื่นไม่ได้ แปลว่าธรรมกันไปหมด ไม่ใช่แก่งัดแปล มันต้องจริงอย่างนั้น. มันมีคำว่า

“ธรรม” นี้ ที่ใช้กันอยู่ในความหมายเดียวกันหมด ทว่าทวีปเอเชียในยุคหนึ่งก็ได้ คำว่า “เต๋า” เสียงมันก็ตรงกับคำว่า ธ - รัน นี้, เต๋าแปลว่า ธาระ ระ คือแปลว่า ทรงนี้. นี่ทาง ฝ่ายตะวันออกสุดก็มีหลายชื่อที่รู้จักสิ่งสิ่งหนึ่ง ที่มีอยู่ก่อนโลกเกิด.

ทางใน อินเดีย ก็มีสิ่งที่เรียกว่า **ปรมาตมัน** ซึ่งเขาพูดชนบัญญัติชน ก็ตามเถอะว่ามีมัน มีอยู่ตลอดอนันตกาล; แล้วก็มียะไรต่างๆ แยกออกมาจาก ปรมาตมัน เป็นนั่น เป็นนี่ เป็นวัตถุ เป็นกาย เป็นจิต เป็นอะไรก็ตาม, จะเรียกว่าอาตมันตัวน้อยๆออกมา แล้วก็กลับเข้าไป แล้วก็แบ่งออกมา แล้วก็ กลับเข้าไปนี่ เป็นเรื่องของปรมาตมันกับอาตมัน.

ทีนี้ถ้าไปดูไกลออกไป ทางโน้นก็ยังไม่ปรากฏ คือว่าทางตะวันตกสุด นั้นก็ยังไม่ปรากฏ ก็ปรากฏอยู่เพียงแค่วิวเอเชียต่อกับทวีปยุโรป คือดินแดน ปาเลสไตน์ ของพวกยิวนี้ ก่อนแต่จะเกิดศาสนาคริสต์เลย เขาก็มีคำพูดบางคำ ที่เรียกสิ่งสิ่งหนึ่งซึ่งมีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง ด้วยเหมือนกัน เขาเรียกว่า **พระเจ้า** ซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษตอนหลังหรือภาษาอะไรก็ไม่ทราบ ที่เรียกกันว่า **กอด (God)** นี้คือพระเจ้า.

พอมาถึง สมัยศาสนาคริสต์เลย ก็มีคำว่า **God** หรือ **พระเจ้า** นี้ มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง มีอยู่ตลอดอนันตกาลนี้ เพิ่มชนอีก. แต่ว่าศาสนาคริสต์นี้ ก็หลังพุทธศาสนาตั้ง ๕๐๐ ปีกระมัง; แต่ถ้าสำหรับศาสนายิว ซึ่งเป็นต้นตอ ของศาสนาคริสต์ในตอนที่แรกแล้วมันก็เรียกว่าไม่หลังพุทธศาสนา; ฉะนั้น คนทางปาเลสไตน์ตะวันออกออกไป ก็รู้อะไรสิ่งที่มีอยู่ตลอดอนันตกาลนี้เหมือนกัน. เขากล่าวไว้ในลักษณะ เป็นไควล์ธรรม คือ มีอยู่ในที่ทั่วไป อยู่ตลอดเวลาใน ที่ทุกหนทุกแห่ง ไม่เปลี่ยนแปลง.

แล้วก็มีเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ อีกหลายแขนง ที่ล้วนแต่แสดงให้เห็นว่า คนยุคหนึ่งได้ยอมรับตรงกันไปหมด ทุกมุมของแผ่นดินนี้ ว่ามัน มีอยู่สิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งก่อนสิ่งทั้งปวง, เป็นที่มาแห่งสิ่งทั้งปวง, ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งทั้งปวง จะอยู่ตลอดอนันตกาล, เป็นเหมือนกับที่รองรับสิ่งทั้งปวง ให้สิ่งทั้งปวงเกิดดับ, เกิดดับ อยู่ในฝ่ามือของสิ่งนี้.

นี่เรียกว่า สิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง ในความหมายทั่วไป ไม่เฉพาะพระพุทธศาสนา นี่จะเป็นสิ่งที่เราควรจะรู้จักหรือไม่ ก็ขอให้คิดดูเองเถิด. แต่ถ้าจะมาพิสูจน์กันในข้อที่ว่า *พระพุทธศาสนาปฏิเสธสิ่งนี้ไหม?* ก็ตอบได้เลยว่า *ไม่ได้ปฏิเสธ*, ยอมรับว่ามีสิ่งชนิดนี้ ก็โดยอ้างหลักพระบาลี ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า *ไอ้นั้นมีอยู่. ตถาคตจะเกิดหรือไม่เกิด ไอ้นั้นมีอยู่;* ก็หมายความว่า *ธรรมธาตุ หรือ ชัมมัญญิตตา ชัมมนิยามตา* นั้นมีอยู่; อย่างนี้ก็แปลว่าพระพุทธศาสนาก็ไม่ได้ปฏิเสธสิ่งนี้.

เป็นอันว่า โดยหลักใหญ่ ก็ "ไม่ได้ปฏิเสธสิ่งนี้ด้วยกันทั้งนั้น"; แต่ที่ว่าโดยข้อปลีกย่อยนี้ อาจจะกล่าวผิดพลาดกันไปบ้าง ก็จะได้ทำความเข้าใจกันต่อไปตามลำดับ ตามความมุ่งหมายของการบรรยายในชุดนี้ ที่จะพูดถึงเรื่องสิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรม คือสิ่งที่มีอยู่ตลอดไควล์, สิ่งหนึ่งซึ่งมีอยู่ตลอดไควล์. ไควล์ก็คือสิ่งนี้เอง เรียกว่าไควล์ธรรมก็แปลว่า ธรรมที่มีอยู่ตลอดไควล์ ตลอดเวลาอันไม่สิ้นสุด ตลอดพื้นที่อันไม่สิ้นสุด ล้วนแต่ ไม่สิ้นสุด ไปทั้งนั้น นี้เรียกว่าไควล์.

จะเป็นอะไร? จะใหญ่หรือจะเล็กสักเท่าไร? จะสั้นหรือจะยาวสักเท่าไร? จะเก่าหรือจะใหม่สักเท่าไร? ใครๆเอาไปคิดดูซิ. ถ้าเข้าใจแล้วจะพบว่า สิ่งที่เป็นคู้ๆ เหล่านี้ ใช้กับสิ่งนี้ไม่ได้ เพราะมันไม่มีเกิด มันไม่มีดับ มันจึงไม่มีรูปร่างว่าสั้นหรือยาว ว่าเก่าหรือใหม่ ว่านานหรือเร็ว; มันไม่มีอะไรที่จะไปใช้กับสิ่งเหล่านี้ได้.

นี่แหละคือสิ่งที่เรียกว่าสังขตะ, อสังขตธรรม, หรือบางทีจะเรียกว่าสุญญตา, หรือจะเรียกว่า นิพพาน ในความหมายหนึ่ง. แต่ในที่นี้เราจะเรียกว่า สิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง ประกอบขึ้นเป็นคำพูดว่า “ไภววลัยธรรม”.

ถ้ารู้แล้วจะมีประโยชน์มาก ในข้อที่จะทำให้มนุษย์เข้าใจกันได้ง่ายขึ้นไม่ต้องตนเป็นศัตรูต่อกัน เพราะว่ามันเป็นเพียงฟองน้ำที่เกิดขึ้นในทะเลด้วยกันทั้งนั้น. ถ้าเข้าใจเรื่องนี้แล้วก็จะเข้าใจได้ง่าย สำหรับคำว่าไภววลัย. ให้ถือว่า *สรรพสิ่งที่มิขจัดทั้งหลายหรือมิขจัดก็ตาม เป็นเหมือนฟองน้ำที่กำลังเกิดอยู่ในผิวพื้นของทะเล* เท่านั้นแหละ แล้วจะมามีทะเลสาบวิวาทกันทำไม; รู้จักตัวใหญ่ตัวแม่ ตัวดั้งเดิม ที่ไม่รู้จักเกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่รู้จักเปลี่ยนแปลงดีกว่า; เพราะถ้าถ้ารู้จัก หรือเข้าใจถึงธรรมะนั้นแล้ว มันก็จะไม่มาเกิดเป็นฟองน้ำเรื่อย ๆ ไปอยู่อย่างนี้ มันจะสิ้นสุดแห่งความทุกข์ ก็สิ้นสุดแห่งความเกิด แก่ เจ็บ ตาย

นี่คือสิ่งที่เรียกว่าไภววลัย, ไภววลัยธรรม หรือแถวลัง หรือแถวลธรรมอะไรก็ตาม มันน่าสนใจอย่างนี้, มีพุทธมีเดชเหลือประมาณ จนพระพุทธเจ้าท่านก็ต้องยอมแพ้. พระพุทธเจ้าท่านยอมแพ้ว่า *ศกาคคจะเกิดขึ้น หรือ*

จะไม่เกิดขึ้นก็ตาม เจ้านั้นมันมีอยู่แล้วอย่างนั้น: จิตา ว สาทา ธมฺมุฏฺฐิตตา
 ธมฺมนิยามตา, แล้วก็ไปเรื่องไตรลักษณ์ก็มี มีว่าธัมมฏฺฐิตตา ธัมมนิยามตา
 อิทํปัจจยตา มาในเรื่องปฏิจฺจสมุปบาทก็มี,

ที่จริงเรื่องไตรลักษณ์ กับเรื่องปฏิจฺจสมุปบาท ก็เป็นเพียงเรื่องที่
 เนื่อกันอยู่อย่างไมแยกกัน; ในบางกรณีเอามาเป็นเรื่องอริยสัจจก็มี เรียกว่า
 ตตา อวิตตา อนัญญตา, อย่างนี้เป็นเรื่องอริยสัจจก็มี เพราะมันเนื่อกันอยู่
 แยกกันออกเด็ดขาดไม่ได้. เรื่อง ไตรลักษณ์ เรื่อง ปฏิจฺจสมุปบาท เรื่อง
 อริยสัจจนี้ มัน เป็นกฎเกณฑ์อันเดียวกัน ที่มาจากกฎที่เรียกว่าอิตํปัจจยตา;
 ฉะนั้นพระเจ้าจึงรวมอยู่ที่อิตํปัจจยตา ในฐานะที่เป็นกฎแล้วก็ให้สิ่งเหล่านั้นเป็น
 ไปตามกฎ.

ฉะนั้นเราอย่าอวดดีไป เราจะมีอะไร เราจะมีเงิน เราจะมีอำนาจ
 วาสนา มันก็เป็นเรื่องเหมือนกับว่า ฟองน้ำที่เกิดขึ้นบนผิวน้ำในทะเลเท่านั้น
 แหละ; มันไร้ความมั่นคง มันไร้ความทนทาน ไม่มีอะไรเลย, มันจะเหมือน
 ฟองน้ำที่ว่ายกลมเข้าก็เกิดเป็นฟองน้ำชนบนผิวน้ำในทะเลเท่านั้น, มันก็มีเท่า
 นั้นแหละ. ทะเลคือวิภูฏสงสาร เดี่ยวชน เดี่ยวลง. เดี่ยวชน เดี่ยวลง,
 เดี่ยวเกิด เดี่ยวดับ, เดี่ยวเกิด เดี่ยวดับ.

ฉะนั้น รู้จัก สิ่งที่ไม่เกิดไม่ดับ และเป็นแม่แห่งสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนี้
 กันเสียที่ที่จะเรียกว่า ไควล์ยธรรม; เมื่อยอมรับว่าสิ่งเหล่านั้นมี หรือจะยอมรับ
 ไปที่ก่อนว่าสิ่งเหล่านั้นมี ก็ต้องถือว่าเป็นสิ่งที่ ควรจะสนใจ ติดตามต่อไป เรียกว่า
 สิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ตั้งอยู่ในฐานะเป็นไควล์ย ไควล์-ยะตา หรือ

ไถวัลยธรรม สำหรับจะได้ใช้เป็นตัวข้อสำหรับบรรยายวันเสาร์เรื่อยๆไป กว่า
จะหมดภาควิสาขบูชา.

ถ้ารู้จักสิ่งนี้แล้ว จะรู้จักหมดทุกสิ่งในพระพุทธศาสนาได้ โดยไม่
ยากเลย. ขอให้สนใจ และผู้ที่จำได้เข้าใจดีเรื่องอิทัปปัจจยตา จะเข้าใจเรื่อง
นี้ได้โดยง่าย เพราะมัน เป็นสิ่งเดียวกัน แต่เรามาเล็งในแง่มุมที่ต่างออกไป
เท่านั้นเอง.

เป็นอันว่า ในวันนี้ขอยุติการบรรยายไว้เพียงเท่านี้ก่อน เพียงแต่
ประเดิมด้วยคำว่า “สิ่งที่มียู่ก่อนสิ่งทั้งปวง” สำหรับเป็นเครื่องสนใจกันต่อไป.

ขอให้พระสงฆ์ได้สวดกณสาขยาย สรรเสริญคุณพระพุทธเจ้าตามเคย.

ไถวัลยธรรม

— ๒ —

หินโค้ง ๑๔ เม.ย. ๒๕๑๖

ไถวัลยธรรมในฐานะเป็นสิ่งที่ควรแก่นามว่า ธรรมทั้งปวง.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

ในการบรรยายประจำวันเสาร์ ครั้งที่ ๒ แห่งภาควิสาขบูชาในวันนี้
จะได้กล่าวถึงเรื่องไถวัลยธรรม ต่อไปตามเดิม.

ในครั้งที่แล้วมา ได้กล่าวถึงไถวัลยธรรม ในฐานะเป็นสิ่งที่มียู่ก่อน
สิ่งทั้งปวง; ส่วนในวันนี้จะได้กล่าวถึงไถวัลยธรรมนั้น ในฐานะเป็นสิ่งที่ควร
แก่นามว่าธรรมทั้งปวง เป็นอย่างยิ่ง.

[บททวน.]

ในชั้นแรก ควรจะทบทวนถึงคำคำนี้ กันอยู่เรื่อยๆ เพราะว่า เป็นคำใหม่
เกินไป ไม่เคยได้ยินได้ฟังกันอยู่ในหมู่พุทธบริษัทเรา; หากแต่ว่าเป็นสิ่งที่มีความ
ใจ ความ หรือคำอธิบายแสดงอยู่ ปราภฏชัดในพระบาลีอย่างทีพระสงฆ์ได้นำมาสด
เป็นคณสาชยายเมื่อตะกนแล้ว. แต่ในที่นี้ ๆ เรียกแต่เพียงว่า “ธาตุ” เจย ๆ, หรือ
จะขยายความออกไปอีกนิตหนึ่ง ก็ว่า ธรรมธาตุ. สิ่งที่เรียกว่า ธาตุ หรือ ธรรม
ธาตุนั้น จะได้เรียกต่อไปข้างหน้าว่าไถวัลยธรรม คือธรรมอันเป็นไถวัลย คือ
ไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งโดยเวลาและโดยเนื้อที่ และเป็นสิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง.

ถ้าจะเข้าใจสำหรับคนทั่วไป คนทั่วไปจะต้องนึกเอาเองก็ได้ ว่ามัน
มีอะไรอยู่สักอย่างหนึ่ง หรือเปล่า ซึ่ง มีอยู่ก่อนสิ่งใด? นี้อันหนึ่ง. ก่อนสิ่งใด
ทั้งหมด, แล้วก็มีเต็มไปในที่ทุกแห่ง ไม่ยกเว้นที่ไหน; โลกธาตุนี้อีกที่มัน
โลกธาตุ, หรือมากไปกว่านั้นอีก มันก็มีสิ่งนี้ครอบงำอยู่ทั่วไป และว่าโดยเวลา
มันก็ไม่ได้จำกัด มันไม่ขึ้นอยู่กับเวลา เพราะว่ามันไม่ได้มีการเกิดขึ้น หรือการ
ดับลงไป เพราะฉะนั้นมันจึงไม่เกี่ยวกับเวลา จึงเรียกว่า มันมีอยู่ตลอดเวลา.

.....

[เริ่มการบรรยายครั้งนี้.]

บางคนอาจจะคิดว่า *ทำไมจะต้องไปรู้จักสิ่งชนิดนี้?* มันจะมีประโยชน์
อะไร? การกล่าวเช่นนั้นก็ถูกต้อง; แต่กลัวว่ามันจะไปเป็นเรื่องราวที่น่าหว้า อย่าง
เดียวกับเรื่องไก่ ที่พูดว่าเพชรพลอยนี้จะมีประโยชน์อะไร, จะสู้ข้าวสารเม็ดเดียว

ก็ไม่ได้. นี่ก็เพราะว่า มันไม่ได้มีอยู่ อย่างที่ตรงกับความต้องการ ของบุคคล
นั้น ๆ ในทันที; แต่ในเมื่อสิ่งนั้นมันได้มีอยู่จริง, และถ้าเขาได้รู้จักสิ่งนี้ แล้วอะไร
จะเกิดขึ้นนั้น จะค่อยพิจารณากันไปเป็นลำดับ.

ลักษณะของสิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง.

ในโอกาสนี้ จะพูดกันแต่เพียงว่า สิ่งนั้นมีอยู่อย่างไรก่อน; แต่
เป็นที่คาดหมายได้ว่า ถ้ารู้จักสิ่งนี้แล้วจะมีประโยชน์มาก คือว่าอย่างน้อยมันก็
รู้อะไรมากกว่าที่รู้อยู่แล้ว อย่างที่จะเปรียบเทียบกันไม่ได้ทีเดียว. บางทีจะ
ให้คนทุกคนในโลก กลายเป็นคนคนเดียวไปได้ คือไม่มีเขา ไม่มีเรา; ในเมื่อ
รู้ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงนี้ มันเป็นเพียงขุ่น หรือเป็นสะเก็ด หรือเป็นเพียง
ประกายนิด ๆ ที่ออกมาจากแม่ของมัน คือธรรมชาติแท้ หรือที่เรียกว่าไควล์,
ไควล์ธรรมนี้.

คนทั่วไปแต่โบราณกาลมาแล้ว ก็เคยสนใจเรื่องนี้; ถ้าพูดกันถึง
พวกที่เก่า เก่ากว่าเขาทั้งหมด ก็น่าจะเป็น คำพูดของชาวฮินดู ที่พูดถึง สิ่งซึ่งมีอยู่
ก่อนสิ่งทั้งปวง. บางพวกก็เรียกว่าพรหม, บางพวกก็เรียกว่าปรมาत्मัน, บางพวก
ก็เรียกว่าไควล์, แล้วแต่ละจะเรียกตามถนัดแห่งนิกายของตน, แต่ใจความตรงกัน
หมดในข้อที่ว่า สิ่งนั้นมีอยู่ก่อนสิ่งใด เป็นปฐมเหตุ เป็นที่ออกมาแห่งสิ่งทั้งหลาย

๒ คำสาคทงหลายเคศพบตังทมอชูกอนสัึงทงปวง.

อยากจะเตอนให้นัีกอื่ทหนึ่งว่า แม้ในประเทศจีน พ้องสมัยกั้พระ-
พุทธเจ้า ค้อสมัย **เหลาจ้อ**; **เหลาจ้อ**ก็ได้พูดว่า “มีสัึงอยู่สัึงหนึ่ก ซึ่งไม้ใช้รูป
และไม้ใช้นาม ค้อไม้ใช้วัตถุ และก็ไม้ใช้จิตใจ มีอยู่ก่อนแล้วในโลก” สัึงนั้น
เรียกว้า **เต๋า** ก็ม็อยู่ก่อนแล้วในโลก ไม้ใช้ร่างกาย ไม้ใช้จิตใจ ไม้ใช้วัตถุ ไม้
ใช้จิต; นัี้ ก็เรียกว้า “เต๋า” ซึ่งคำๆ นัี้ต่อมากั้นิยมเปลลกันว่า “ธรรม” เจยๆ
เหมือนกัน.

หรือว่าใน**คัมภีร์ไบเบิล** ที่ใช้ร่วมกันทงยิวและทงคริสเตียน ก็ยอมรับ
ว่า แรกเริ่มเดิมทีก่อนนัั้นทงหมด สัึงที่เรียกว้าคำ **พระคำ** หรือ **The Word** ได้มี
อยู่แล้ว อยู่กั้กับพระเจ้า เป็นพระเจ้า. พระค่านัั้นเป็นพระเจ้า พระค่านัั้นสร้าง
สัึงทงปวง; ถ้าไม้มีพระค่านัี้แล้ว ไม้มีอะไรที่จะได้ถูกสร้างขึ้น. นัี้ก็เปลลว่า
เขาม็ความรู้เรื่องสัึงๆหนึ่ก ซึ่งม็อยู่ก่อนสัึงทงปวง เป็นที่ออกมาแห่งสัึงทงหลาย;
แต่ก็ไม้แนใจนัี้ก ค้อไม้รู้ซัดเจนพอถึงที่สุด จึงได้กล่าวไว้ใ้รูปร่าง ไ้แนใจในมุ้ม
ที่ต่างๆกัน; แต่ความหมายเหมือนกันหมด ในข้อที่ว่า มันมีอยู่ก่อนสัึงทงปวง
แล้วก็มีทุกหนทุกแห่ง แล้วก็มีตลอดเวลา ดัังนั้นเขาจึงเรียกว้าพระเจ้า.

คำว่า “พระเจ้า” นัี้กั้เหมือนกัน เราก็ไม้ค้อรู้แน้วว่า ในภาษาเดิมแท้ๆ
ภาษายิวหรือภาษากรีกนัั้นมันเปลลว่าอะไร; แต่ที่เขาเปลลมาเป็นภาษาอังกฤษนัั้น
มันซัดแล้ว เรียกว้า **The Word** ค้อคำพูด. คำพูดนัี้ไม้ใช่คำพูดของคนธรรมดา
พูด มันเป็นคำพูดของธรรมชาติ; ดัังนั้นมันจึงได้แกกกฎที่ธรรมชาติมีอยู่อย่างไร,
ธรรมชาติมีกฎอยู่อย่างไร, นัั้นค้อ **The Word** หรือคำพูดของธรรมชาตินัั้น **The**

Word นั้นอยู่กับ God. The Word นั้นเป็น God เสียเอง, The Word นั้นสร้าง
 สิ่งทั้งปวง; รวมความแล้วก็ได้ความว่า เขาเรียกสิ่งนี้ว่า พระเจ้า.

นี่เราจะพบร่องรอยว่า ใน *ศาสนาพราหมณ์* หรือ *ฮินดู* ก็น่า *ศาสนา*
 ไกลออกไปทางตะวันตกก็ดี สุดโต่งมาทางตะวันออก คือ *ศาสนาเต๋า* ของเหลาจื
 ก็น่า ได้พูดถึงสิ่งสิ่งนี้ ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่ง ซึ่งตรงกันหมด มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง
 มีอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง มีอยู่ตลอดเวลา. นี่แหละคือจะได้แก่อะไรก็ตามแต่
 จะเอามาเรียกในที่นี้กันทีก่อนว่า "ไควล์ธรรม" คือสิ่งที่มีอยู่ตลอดไควล์: ตลอด
 ไควล์ของเวลาก็ได้, ตลอดไควล์ของเนื้อที่ก็ได้, คือตลอดความเป็นสิ่งเดียวกัน
 เป็นอันเดียวกัน เป็นเวลาเดียวกัน ไปหมดทุกหนทุกแห่ง.

๖๔๔ ๖๔๐ ๖๔๔ ๖๔๔ ๖๔๔ คัมภีร์สายพุทธบริษัทมลาครสังฆมอญก่อนคือธรรมธาตุ.

ที่นี่เราจะมองเห็น แต่ที่เกี่ยวกับ คัมภีร์ของพุทธบริษัท โดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งก็ในพระไตรปิฎก และยิ่งไปกว่านั้นก็คือ ที่อยู่ในรูปของพระพุทธรูป
 คือ คำที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสเอง.

สำหรับพระพุทธรูปนี่ ก็สรุปความได้ว่า พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า
ตถาคตจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้น จิตตา ว สา ธาตุ — ธาตุนี้ตั้งอยู่แล้วนั้นเทียว.
 คำว่า "ธาตุนี้ตั้งอยู่แล้วนั้นเทียว" มีความหมายมาก คือตั้งอยู่แล้ว. พระ-

พุทธเจ้าจะเกิดขึ้น หรือจะไม่เกิดขึ้น, พระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือก็พระองค์ก็ตาม จะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้น, สิ่งนั้นตั้งอยู่แล้ว.

ขอให้คิดว่าสิ่งนั้นคืออะไร? เรียกว่า ธาตุ เจย ๆ ก็ต้องมีความหมาย เป็นพิเศษ คือธาตุพิเศษชนิดหนึ่ง ซึ่งในการบรรยายอันว่าด้วยธาตุ หรือสภาวะธรรมนั้น ก็ได้บรรยายให้ทราบกันแล้วว่า มันมี ธาตุพิเศษ อยู่ ก็คือ อสังขตธาตุ; ถ้าธาตุธรรมดา ก็คือสังขตธาตุ. เมื่อพิจารณาดูพระบาลีนี้ แม้จะกล่าวไว้เพียง คำเดียวว่าธาตุ แต่เมื่อมีความพิเศษถึงขนาดนี้ ก็ต้องเล็งถึง อสังขตธาตุ มันจึงจะเป็นสิ่งที่ตั้งอยู่ได้ตลอดไป โดยที่ว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะเกิดขึ้น หรือจะไม่เกิดขึ้นก็ตาม มันก็มีอยู่แล้วตลอดเวลา.

การที่พระองค์ได้ทรงนำข้อนี้นี้มากล่าวอย่างนี้ ก็เพราะว่า เพื่อจะเปลื้อง พระองค์ออกไปให้พ้นจากสิ่งนี้ ในข้อที่ว่า มิใช่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสิ่งนี้ขึ้นมา หรือทรงบังคับสิ่งนี้ให้เกิดขึ้น แต่มัน เป็นสิ่งที่มียูก่อนและมีอยู่ตลอดเวลา, เพียงแต่ว่า การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์ ก็ตรัสรู้สิ่งนี้ โดยบทย่า อภิสมฺพุชฺชติ อภิสเมติ, อภิสมฺพุชฺชติ - รู้พร้อมยิ่ง, อภิสเมติ - เข้าถึงเฉพาะ ช่งสิ่งนี้. ครั้นเข้าถึงแล้ว จึง อาจิกฺขติ - บอก, เทเสติ - แสดง, ปญฺญเปติ - บัญญัติ, ปญฺญเปติ - ตั้งขึ้นไว้, วิวริติ - เบียดเศย, วิภวติ - แจกให้คนอื่นรู้, อุตฺตมานิ กโรติ - กระทำให้เป็นของเห็นได้ง่าย เหมือนกับหงายของที่คว่ำอยู่.

นี้หมายความว่า สิ่งนั้นถูกนำมาสอนอีกทีหนึ่ง แล้วก็ไม่ได้ทรงนำมา สอนทั้งหมด เพราะไม่จำเป็น; อย่างที่พระองค์ได้ตรัสว่า สิ่งที่เกิดจากตรัสรู้แล้ว นำมาสอนนั้น เท่ากับใบไม้กำมือเดียว ในเมื่อเทียบกับใบไม้ทั้งป่าที่มีอยู่บนต้นไม้.

นั่นแหละแต่เป็นเครื่องแสดงว่า สิ่งที่เรียกว่าธรรม ในความหมายแรก หรือ ธรรมชาติ นั้นมันมาก มากเหลือประมาณ ที่เอามาสอนเป็นพุทธศาสนา นี้คนเดียว; **เทียบกับใบไม้หมดทั้งป่า กับใบไม้กำมือเดียว;** ก็แปลว่า มนุษย์ไม่จำเป็นจะต้องรู้จักสิ่งนั้นไปทั้งหมด หรือทุกแง่มุมม ก็แค่ส่วนที่จำเป็น ที่จะดับทุกข์ได้ก็แล้วกัน. แต่อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ดีควรจะรู้มัน ก็คงอยู่ในฐานะเป็นธรรมชาติอันนั้น หรือไป เป็นไควล์ยธรรม อันนั้นเอง เท่าที่จำเป็นที่มนุษย์จะต้องทราบ และปฏิบัติให้ได้.

เดี๋ยวนี้พระพุทธรองค์ ก็ตรัสด้วยคำกำกับขึ้นมาอีกหลายคำ มีคำว่า **สมมุติจิตตา** - เป็นความตั้งอยู่แห่งธรรม, **สมมุติยามตา** - เป็นกฎตายตัวแห่งธรรม, **ตถตา** - เป็นความเป็นอย่างนั้น, **อวิตถตา** - เป็นความไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น, **อนณฺณตตา** - เป็นความไม่เป็นไปโดยประการอื่น และทรงระบุชัดว่า **อิทูปัจจยตา** คือกฎที่เมื่อมีสิ่งเป็นปัจจัย สิ่งสังขยย่อมเกิดขึ้น.

ธรรมชาติทุกรูปที่เป็นกฎ เรียกชื่อใหม่ว่าไควล์ยธรรม.

ทีนี้สิ่งที่เรียกว่า ธรรมชาติ นั้น ได้ทรงนำมาแสดงอยู่ในรูป ๓ รูปด้วยกัน คือแสดงในรูปไตรลักษณ์ ว่าสังขารไม่เที่ยง สังขารเป็นทุกข์ ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา นรูปร่าง.

อีกรูปหนึ่ง เป็นรูปของ ปฏิจจสมุปบาท ว่า เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงเกิด, - เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงเกิด, - เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงเกิด, อย่างนี้เรื่อยๆ ไป จนถึงความทุกข์เกิด.

ไควล์ ก็แปลว่า อันเดียวกันทั้งหมด คงจะเข้าใจคำนี้กันมาบ้างแล้ว; เมื่อพูดว่าท้วงไควล์ก็หมายความว่า ท้วงทุกหนทุกแห่ง. แต่เท่าที่มนุษย์รู้ มันยังน้อยเกินไป เพราะว่าไม่ได้เล่าเรียนมา เพื่อจะรู้จักสิ่งนี้ถึงขนาดนี้ เพียงแต่ว่าไควล์แล้วก็ทั้งหมดก็แล้วกัน เท่าไรก็ไม่ทราบ; แต่สำหรับสิ่งนี้โดยแท้จริงแล้ว ต้องทั้งหมดจริงๆ คือทั้งหมดไม่มียกเว้นที่ไหน.

สถานะเดิมของธรรมนั้นคือไควล์ธรรม.

ไควล์นี้ เป็นสิ่งที่ถ้าเข้าใจแล้ว ก็เรียกว่า เข้าใจต้นตอของสิ่งที่เรียกว่าธรรม; ฉะนั้นจึงขอร้องเป็นพิเศษเฉพาะเรื่องที่ไม่ชวนฟังนี้ ให้ทนฟัง เพื่อว่าจะได้รู้ไว้ อย่างน้อยสักแวบหนึ่งก็ยังดี ว่ามันมีอะไรอยู่อย่างหนึ่งแน่นอน ที่มีอยู่ก่อนใคร, ก่อนพระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าก็ทรงทำอะไรแก่สิ่งนี้ไม่ได้ นอกจากรู้แล้วนำมาเปิดเผยให้คนอื่นรู้อีกบ้างเท่านั้น แต่จะบิบบังคับสิ่งเหล่านี้ หรือว่าจะเลิกสิ่งนี้ก็ไม่ได้.

ที่พูดว่า “สิ่งนี้มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง แล้วสิ่งทั้งปวงออกมาจากสิ่งนี้” ก็อาจจะพูดเสียได้เลยว่า แม้แต่พระพุทธเจ้าเองก็ออกมาจากสิ่งนี้. การพูดอย่างนี้ คล้ายๆ กับลบหลู่พระพุทธเจ้า แต่ว่ามันเป็นความจริง หรือว่ามันจำเป็นที่จะต้องพูดอย่างนี้.

เมื่อเราพูดถึงพระพุทธเจ้า เราจะพูดถึงพระพุทธเจ้าในส่วนไหน แง่ไหน ปริยายใด ความหมายไหน มันก็ล้วนแต่ออกมาจากสิ่งนี้สิ่งเดียว; เพราะ

ว่าสิ่งนั้นคือกฎ คือกฎตายตัวของธรรมชาติที่ว่ามันต้องเป็นอย่างนั้น, มันต้องเป็นอย่างนั้น, มันต้องเป็นอย่างนั้น, ต้องออกมาอย่างนั้น. รูปธรรมกัตติ นามธรรมกัตติ อยู่นิ่งไม่ได้ ต้องปรุงแต่งกันขึ้นมา ออกมา กิริยาอาการที่เป็นออกมา ก็ต้องเป็นไปตามกฎนี้.

ทุกสิ่งทุกอย่างออกมาจาก “กฎ” ตายตัวของธรรมชาติ.

ทุกอย่างมัน ออกมาจากสิ่งที่เรียกว่ากฎ คือธรรมชาติ หรือตตตา หรือ อวิตตตา หรือ อนัญญตตตา แล้วแต่จะเรียก; แต่จะเรียกด้วยคำคำเดียวว่ากฎ ขอให้จำไว้ด้วย. เมื่ออาตมากล่าวเพียงพยางค์เดียวว่า “กฎ” ก็ขอให้เข้าใจว่าสิ่งที่ พระพุทธองค์ทรงเรียกว่า ธา—ตุ; ธาตุ, หรือ ชมฺมุ ธา—ตุ ธรรมธาตุ หรือ ตตตา หรือ อวิตตตา อนัญญตตตา ทิฏฐุชัมมตา ชัมมนิยามตา ชัมมัญญิตตา, หลาย “ตา” เหลือเกิน; แต่ล้วนแต่ว่ามันต้องเป็นอย่างนั้นเท่านั้น มันเป็นอย่างอื่นไม่ได้ ในฐานะที่เป็นกฎ.

นี่ถ้าเราจะเล็งพระพุทธเจ้า ถึงรูปธรรม นามธรรม คือร่างกายจิตใจของพระองค์แล้ว มันก็คือ สภาวธรรมธรรมดาที่ออกมาจากกฎ หรือเป็นไปตามกฎ. แม้เราจะเล็งถึงคุณธรรมของพระองค์ คือการตรัสรู้ หรือสติปัญญาของพระองค์ มันก็เป็นสิ่งที่เบญมาตามกฎ ไม่ออกพ้นไปจากกฎ. พระพุทธเจ้าก็ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น จะเป็นร่างกายของท่านก็ดี จิตใจของท่านก็ดี คุณธรรมที่มีอยู่ในจิตใจของท่านก็ดี มันก็ล้วนแต่เป็นไปตามกฎ : เกิดขึ้นมาได้แล้วก็ดับไป ตามอำนาจของสิ่งที่เรียกว่ากฎ.

นี่เราพิจารณากันดูเป็นข้อแรกก่อนว่า แม้แต่ พระพุทธเจ้าก็ยังต้องเป็นไปตามกฎ : เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปนี่; แม้ในส่วนที่เป็นธรรม เป็นพระธรรมที่ตรัสว่า “ธรรมที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว จะอยู่เป็นศาสดาของพวกเขาเธอทั้งหลาย”. นี่มันก็ต้องเป็นไปตามกฎ อยู่ไปได้ตามกฎ, หรือมิฉะนั้นก็ให้รวมเข้าไปในสิ่งที่เรียกว่ากฎเสียเอง.

ถ้าไปรวมเข้าไปในสิ่งที่เรียกว่ากฎเสียเอง มันก็กลายเป็นไภวฉัตรธรรม เป็นพระพุทธเจ้าที่เป็นไภวฉัตร คือไม่รู้จักตาย ไม่รู้จักสิ้นสูญ แต่ไม่มีใครพูดอย่างนี้; แม้ว่าถ้อยคำที่ตรัสไว้ จะเปิดโอกาสให้พูดอย่างนี้ไม่มีใครกล้าพูดอย่างนี้ เพราะถ้าพูดอย่างนี้ มันก็จะไปเข้าพวกกันกับความที่พระเจ้าหรือพระพุทธเจ้าแท้จริงก็เป็นพระเจ้า ที่ไม่รู้จักตาย ที่มีอยู่ตลอดกาล มีอยู่ในที่ที่ปวงเสีย.

นั่นแหละขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าท่านยังทรงมีชีวิตอยู่ ท่านก็ปฏิเสธว่า ร่างกายเนื้อหนังไม่ใช่ตถาคต; ต่อเมื่อผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นตถาคต, ผู้ใดเห็นตถาคต ผู้นั้นเห็นธรรม. ผู้ที่เห็นแต่เพียงเนื้อหนังร่างกาย หรือว่าเกาะแข็งเกาะขา ลูบคลำจีวรอยู่ ก็ยังไม่ชื่อว่าเห็นตถาคต; ต่อเมื่อเห็นธรรมจริงจึงจะเห็นตถาคต ธรรมในที่นี้ หมายถึงกฎที่ปฏิบัติจรรยา.

๘ ๖ ๕ ๘

การเห็นพระพุทธเจ้านอกเห็นธรรม.

ท่านเห็นธรรมนี้ ไม่ใช่เห็นเฉพาะเมื่อพระพุทธเจ้าท่านยังมีชีวิตอยู่ หมายความว่าที่ไหนก็ได้ เมื่อไรก็ได้ เดียวกันได้ ออกจากกันก็ปฏิบัติได้. ถ้า

ใครไปเกิดเห็นธรรมเข้า คนนั้นเห็นตถาคต คือเห็นพระพุทธเจ้า นักเป็นเหตุผลแสดงว่า พระพุทธเจ้าท่านก็เป็นอนันตกาลในแง่.

และเมื่อพระพุทธเจ้าจะปรินิพพานในวันนั้น ก็มีคนโศกเศร้า ว่าดวงประทีปจะสิ้นสุดไปเสียแล้ว นี่พระพุทธเจ้าท่านก็ยังตรัสว่า "อย่าว่าอย่างนั้น, ธรรมอันเราแสดงแล้ว วินัยอันเราบัญญัติแล้ว มันจักอยู่เป็นศาสดาสำหรับพวกเธอตลอดกาล" คือไปข้างหน้า เมื่อตถาคตล่วงลับไปแล้วโดยร่างกาย.

ประโยคที่กล่าวเช่นนั้น เราอาจจะถือเอาความหมายว่า พระพุทธเจ้าท่านจะอยู่ตลอดไปก็ได้ เพราะว่าท่านได้เปิดเผยสิ่งหนึ่งขึ้นไว้แทนพระองค์ท่าน คือธรรมที่ทรงแสดงแล้ว, แล้วธรรมที่พระองค์ทรงแสดงนั้น ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่ากฎ ที่เป็นตัวไถว้ลัยธรรม ที่มีอยู่ตลอดกาลนั้น. พระองค์ตรัสรู้ แล้วก็ทรงนำมาสอน เปิดเผยขึ้นไว้แล้ว ก็ให้สาวกทั้งหลายถือว่า นั่นคือตถาคต ที่จะอยู่กับเราทั้งหลายตลอดกาลนาน.

การเห็นธรรมก็หมายถึงเห็นกฎหรือไถว้ลัยธรรม.

คำว่า "ธรรม" ในที่นี้ หมายถึงกฎ. คำสอนทั้งหลาย อย่าถือเสียว่ามันเป็นแต่เพียงคำพูดหรือตัวหนังสือ เพราะว่าคำพูดหรือตัวหนังสือมันมันแสดงซึ่งกฎ; เช่น แสดงอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันคือแสดงกฎ; แม้มันไม่ใช่ตัวกฎ แต่มันก็แสดงกฎ. แต่ถ้าเราพูดว่า ธรรม, ธรรม แล้วก็ต้องหมายถึงตัวกฎ จึงจะเป็นตัวจริง อย่าไปเล็งถึงตัวหนังสือหรือคำพูด.

นี่จะเห็นได้ง่ายตรงตามพระบาลี ที่พระท่านได้สวดไปเมื่อตะกแล้ว ว่า
 ธรรมชาติอันตายตัวลงไป ชันชื่อว่า *ความทุกข์* แล้ว ต้องเป็นอย่างนี้ ๆ เป็นอย่าง
 อื่นไม่ได้, ว่า *เหตุให้เกิดทุกข์* แล้ว ต้องเป็นอย่างนี้ ๆ เป็นอย่างอื่นไม่ได้, *ภาวะ*
ดับไปไม่เหลือแห่งทุกข์ ก็ต้องเป็นอย่างนี้ ๆ อย่างอื่นไม่ได้, *การปฏิบัติเพื่อให้งถึง*
ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ก็ต้องเป็นอย่างนี้ ๆ; อย่างนี้เรียกว่ากฎ; ต่อเมื่อ
 ไปปฏิบัติตามกฎเข้า มันจึงจะเกิดการปฏิบัติ และได้รับผลตามสมควรแก่
 การปฏิบัติ.

เดี๋ยวนี้ พระองค์ทรงประสงค์จะแสดงกฎ, และแสดงในลักษณะที่ว่า
 พระพุทธเจ้าทั้งหลายจะเกิดขึ้น หรือไม่เกิดขึ้น นั้น, ไม่เกี่ยวกับ *ไม่เกี่ยวข้องกัน* ;
กฎนี้มีมันมีอยู่แล้ว เพียงแต่ว่าตถาคตได้เข้าถึงกฎนี้, ได้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งกฎนี้
 แล้วเอามาแสดงให้คนอื่นรู้, ก็แปลว่า ทรงแสดงถึงสิ่งที่ เป็นกฎ, แล้วสิ่งที่เรียก
 ว่ากฎนั้น ต้องมีอยู่เป็นไถวัลย์ ไม่จำกัดเวลา ไม่จำกัดสถานที่; นี่เรียกว่า
 ธรรมชาติ หรือจะเรียกอะไรก็แล้วแต่จะเรียก แล้วแต่จะมุ่งหมายจะให้คนเขาฟัง
 กันในแง่ไหน.

พระองค์ทรงใช้คำว่า ชาติ หรือ ธา—ตุเฉย ๆ, มันก็ธาตุเฉย ๆ เท่านั้น
 แต่มันเป็นธาตุที่มีชื่อพิเศษอย่างนี้. ใครเข้าถึงชาติอันนี้ ก็คือเข้าถึงไถวัลย-
 ธรรม ตามชื่อที่อาตมากำลังเรียก เพื่อให้สะดวกแก่การฟัง, หรือว่าถ้าใครเข้าถึง
 ชาติอันนี้ คนนั้นก็เข้าถึงสิ่งที่ *พวกคริสเตียนหรือพวกยิวเขาเรียกว่า พระเจ้า,*
หรือที่เหลาจิอเรียกว่าเต๋า หรือที่พวกฮินดูหลาย ๆ พวกเรียกว่าพรหมบ้าง เรียกว่า
 ปรมาत्मันบ้าง เรียกว่าไถวัลย์บ้าง.

แต่ความหมายของคำว่า ไควล์นี่เหมาะที่สุด ที่จะเรียกสิ่งนี้ และ มันออกจะเป็นประโยชน์แก่การเมืองสักหน่อย; เพราะว่าโลกสมัยปัจจุบันนี้ ต้องการความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน, อย่ารบราฆ่าฟันกัน อย่าแบ่ง เป็นพรรค เป็นพวก เป็นดำ เป็นขาว แล้วทะเลาะวิวาททำลายกัน.

.....

ถ้ารู้จักไควล์ธรรม จะทำให้โลกเป็นนาหนึ่งใจเดียวกัน.

โลกกำลังต้องการความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก็ยังทำไม่ได้ เพราะว่ายังไม่รู้จักสิ่งซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาแต่ที่แรก แล้วลูกหลานที่ออกมาจากสิ่งนั้น มันเกิดแบ่งแยก เป็นพวกๆกัน จนได้ทะเลาะวิวาทกัน.

นี่อยากจะทำเอาประโยชน์อันนี้เป็นส่วนใหญ่ เป็น ประโยชน์รับด้าน เฉพาะหน้า ว่าเราควรจะรู้จักสิ่งสิ่งหนึ่ง ซึ่งมียูเพียงสิ่งเดียว; มันแปลกที่ว่า มันเป็นเพียงสิ่งสิ่งหนึ่ง ซึ่งมียูเป็นเพียงสิ่งเดียว จะที่ไหนก็ตาม เมื่อไรก็ตาม สิ่งนั้นมัน มียูเพียงสิ่งเดียว, เพียงสิ่งสิ่งหนึ่งที่เขาเรียกว่า ไควล์ยะ นั้น มันมีค่าเปลอย่างนั้น ซึ่งวันก่อนก็ได้อธิบายถึงคำคำนี้ ไปบ้างแล้ว, แล้วยังจะต้องอธิบายกันต่อไปอีก ถึงความหมายของคำว่า เกวะละ หรือไควล์ยะนี้.

มันเป็นสิ่งเดียวเท่านั้น, มันเป็นสิ่งเดียวเท่านั้น; ไปคิดเอาเอง ว่ามันเป็นสิ่งเดียวเท่านั้นเมื่อไรก็ตาม ที่ไหนก็ตาม มันเป็นสิ่งเดียวเท่านั้น. ให้เข้าถึงสิ่งนี้, แล้วจิตใจของผู้เข้าถึงสิ่งนี้จะเปลี่ยนไปหมด, จะเปลี่ยนเป็น ไควล์ยะ ไปด้วยก็ได้ ก็จะเห็นทุกคนเป็นเพียงสิ่งเดียวในที่ทุกแห่ง ในที่ทุกเวลา.

แต่ว่าคำคำนี้ มันยังมีความหมายต้นโตตามวิธีพูด หรือว่าตามวิธีที่เรา จะมองกันในแง่ไหน ว่าสิ่งสิ่งเดียวเท่านั้น แต่มีในที่ทุกหนทุกแห่ง ไม่ว่าจะที่ ไหน ก็หมายความว่าสิ่งๆ นั้น มันแบ่งแยกได้ ซอยละเอียดดีบี ยิ่งกว่าปรมาณู เสียอีก. ถ้าจะแบ่งมัน มันก็จะละเอียดเล็กยิ่งกว่าปรมาณูเสียอีก เพื่อจะเข้าไป อยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง.

เช่นเดียวกับไม่มีใครหนีพ้นกฎแห่งกรรมได้.

นี่ชนชื่อว่า กฎ ต้องเป็นอย่างนี้; เช่น กฎแห่งกรรม ทำลงไปแล้ว มันก็หนีผลกรรมไม่พ้น, ไม่ว่าจะหนี ไปอยู่ที่ ไหน มันก็หนีผลกรรมไปไม่ พ้น; เพราะว่ากฎแห่งกรรมนี้ มันมีอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง. ฉะนั้นใครจะ คิดว่า เราไปทำกรรมที่ตรงโน้น ตรงนี้เกิด จะไม่ต้องรับผลของกรรม อย่างนี้ มันเป็นไปไม่ได้. เพราะสิ่งที่เรียกว่ากรรม นั้น มันละเอียดจนมัน ไปคอย อยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง :-

จะว่ามันละเอียดมากนับไม่ไหว อย่างนี้ก็ได้;

หรือจะว่า มันเป็นอันเดียวโดด มันไม่มีสอง ไม่มีอะไร ก็ยังได้.

มันเป็นความเต็มปรี ไปหมด ไม่มีที่ ไหนจะเว้นว่างจากสิ่งนี้ อย่างนี้ก็ได้,

เป็นสิ่งที่แข็งยิ่งกว่าสิ่งใด บรรดาสิ่งทั้งหลายที่มนุษย์จะรู้จัก ว่ามัน เป็นของแข็งไม่มีสิ่งไหนจะแข็งกว่าสิ่งนี้, คือไม่มีอะไรไปทำให้มันเป็นอย่างอื่น ให้ มันเปลี่ยนรูป หรือว่าไปกด ไปบีบ ไปเปลี่ยนแปลงอะไรมันได้.

แล้วมันก็ไม่รู้จักพอ, ไม่รู้จักพอน้อธิบายยาก คือว่า จะให้มันถูกกระทำ หรือว่าจะเอาอะไรใส่ลงไปในเรื่องนี้เท่าไร ๆ มันก็ไม่เต็ม, หรือจะให้มันออกมาๆ เป็นสิ่งอื่น ๆ เท่าไรมันก็ไม่รู้จักหมด. นี่เรียกว่าเป็นอนันตะ ทงเข้าทงออก จะเข้าไปก็เป็อนันตะ ไม่รู้จักเต็ม, จะออกมาก็เป็อนันตะ ไม่รู้จักสั้น นี่เรียกว่าไม่รู้จักพอ.

ไถว้ลยัช มีคหามาตรงกั “อสังขตะ” คัช.

นี่คหามาตรงกั แต่กัมีความสำคัญ ของสิ่งที่เรียกว่าไถว้ลยัช อย่งนี้; แต่ทงหมดนั้นมันไปตรงกัคหามาของคาคักคาคาหนึ่ง เป็นคาคาคักนเคยกันมาก กัคือคาคาคาสังขตะ, อสังขชรรณ. พระพุทธเจ้ากัได้ครัสไว้ว่า สัชใจเป็นสัจจะ สัชใจต้องเป็นอสังขตะ; ถ้าไม่เป็นอสังขตะ จะเป็นสัจจะไปไม่ได้. สัจจะ นั้นคือ ความจริง ความจริงนั้นคือกฎ; ดั่งนั้นกฎทงหลาย กัต้องเป็นอสังขตะ; ฉะนั้นไถว้ลยัชนี้ต้องเป็นอสังขตะ คือสิ่งที่อะไรทำมันไม่ได้ หรือปรุ่มันขึ้นไม่ได้ ควบคุมมันไม่ได้ มันเป็นตัวมันเอง มันชนะ หรือยังกว่าชนะสัชท้งปวง เป็นที่ออกมาแห่งสัชทงหลาย แม้แต่พระพุทธเจ้า ไม่ต้องพูดถึงรูปชรรณนามชรรณ. นี่คือสิ่งที่เรียกว่า อสังขตะ, แล้วเป็นสัจจะ, แล้วเป็นอมุสาคือไม่เคยโกหก.

เราควรจจะรู้จักสัชใจกันมากขึ้น โดยเหตุที่เอาตมาเห็นว่ เรายังรู้จักสัชใจกันน้อย แล้วกัไม่สนใจ. บาลีชัมมนิยามสูตร พระกัเอามาสวดทุกคราวที่ว่ มีการทำบุญ ๑๐๐ วัน ๕๐ วัน นี้ แล้วกัฟังกันไปอย่งนั้นไม่รู้ว่หมายถึงอะไร :

“ตราบใดจะเกิดขึ้น หรือจะไม่เกิดขึ้นก็ตาม จูดา ะ สา ธาตุ ธาตุ^{๕๕}นั้นตั้งอยู่
แล้วนั้นเหียว คือ ธัมมัญญิตตา ธัมมนิยามตา ตตตา อวิตตตา; มันเป็นคำ
ไวพจน์ ที่พูดกันเท่าไรมันก็ไม่หมด แต่ใจความมั่นคงเดียวเท่านั้นแหละ คือ
มันเป็นอย่างนั้น มันไม่เปลี่ยนแปลง.

จะนั้นขอให้เข้าใจสิ่งนี้ ในฐานะอย่างนี้ แล้วก็เพื่อความสะดวกแก่
การศึกษา ต่อไปข้างหน้าก็ จะขอเรียกว่า ไควล์ยธรรมไปเรื่อย ๆ เพราะยังจะต้อง
พูดถึงสิ่งนี้กันอีกหลายคราว.

ไควล์ยธรรมมีความหมายตรงกับที่ใช้ในลัทธิอื่นด้วย.

เดี๋ยวนี้หน้าหว่า หรือว่าจะบังเอิญอย่างไรก็ตาม ไควล์ยธรรมนี้เป็น
กฎ มีความหมายอย่างเดียวกับเด้า, มีความหมายอย่างเดียวกับว่า The Word
ของคริสเตียน คือพระเจ้า; ฉะนั้น พระเจ้าก็คือกฎ เด้าก็คือกฎ อะไร
ก็คือกฎ.

แล้วมันหน้าหว่าตรงที่ว่า คำที่ฝรั่งเขาใช้กันอยู่ คือคำว่า 'God แปลว่า
พระเจ้านั้นเราก็คือ God; แต่เราเรียกสั้นหน่อยเป็น กฎเราเลยถูกกว่า, เป็น
พระเจ้าจริงกว่า ว่ากฎนั้นแหละคือพระเจ้า. ถ้าพวกฝรั่งเขาจะยอมย่นคำว่า
God นั้นให้สั้นลงมาเหลือกฎ มันก็เป็นอันเดียวกันเลยคือเป็น The Word.
The Word ของธรรมชาติ คือคำสั่งของธรรมชาติ เป็นกฎของธรรมชาติ นั้นคือ

พระเจ้า. มันอาจจะเป็นไปได้ กระทบ^๖ ว่าคำว่า “กฎ” หรือคำว่า กะ-ฏะ^๗ นี้ เป็นภาษาเก่าแก่ของพวกอินโดอารยัน ที่เข้ามาในอินเดียนี้ มัน ออกไปเป็นคำพูด ของคนพวกนั้นทางตะวันตกก็ได้ ซึ่งมันมีอยู่มากคำ หลาย ๆ คำ.

เป็นอันว่าเราอย่าไปเถียงกันเรื่องข้อเลย; เมื่อพวกอินดูเขาอยากจะ เรียกว่าพระพรหมก็เรียกไปก็แล้วกัน. แต่ถ้ามันหมายถึงสิ่งนั้นแล้วก็ ระวังให้ดี เถอะ มันจะเป็นสิ่งเดียวกัน; เขาจะเรียกว่าปรมาत्मัน ก็ตามใจเขา. นิกาย หนึ่งเขาชอบเรียกอย่างนั้น ก็ตามใจเขา. แต่เขามีคำอธิบายอย่างนี้เหมือนกัน แล้วบางพวกเรียกว่าไควล์อยู่แล้วก็มี.

นี่คือสิ่งที่เรียกว่า ไควล์^๘ แล้วก็ตั้งอยู่ในฐานะสมควรแก่นามว่า ธรรม^๙ อย่างยิ่ง เพราะว่ามันเป็นธรรมแม่.

ข้อเปรียบเทียบ เพื่อทำความเข้าใจคำ “ไควล์” คือกฎ.

เอาละ, ที่นั่นจะพูดถึง^{๑๐} แห่งของการเปรียบเทียบ หลาย ๆ แห่ง ที่จะ ทำให้เข้าใจสิ่งนี้ต่อไปตามความมุ่งหมายของการบรรยายในวันนี้. การเปรียบเทียบนี้ มันก็ต้องทำเป็นคู่ ๆ; รู้กันอยู่แล้วว่า ถ้าเราจะเปรียบเทียบอะไร เรา ก็จะต้องทำการเปรียบเทียบด้วยของ ๒ อย่าง ไม่เช่นนั้นจะเทียบกับใคร.

คู่ที่ ๑^{๑๑} อยากจะใช้คำว่า ธรรมดั้งเดิม กับ ธรรมแปรรูป. ธรรมที่ ดั้งเดิม^{๑๒} มันก็ต้องเป็นอันเดียวกันนั้น ถ้ามันเกิดไม่อันเดียว มันก็ไม่ใช่ดั้งเดิม.

ลองคิดดูซิ ถ้ามันเกิดแบ่งเป็นสองอย่างสามอย่าง มันก็ต้องมีส่วนที่ไม่ใช่เดิม ; ฉะนั้นเดิม มันก็ต้องมีอย่างเดียว. พอต่อมามันก็มี ธรรมประเภทที่แปรรูป ออกมาจากสิ่งดั้งเดิม นั้นมีมาก มากอย่าง.

ธรรมดั้งเดิมก็คือกฎ กฎอันเด็ดขาด ปกาศิตอันเฉียบขาดของพระเจ้า หรือของกฎ นี้เรียกว่าธรรมดั้งเดิม บางพวกอาจจะเรียกว่าอาทิธรรม อาทิพุทธ อะไรก็ได้, แล้วจากกฎนี้ มันมีสิ่งทั้งหลายที่ออกมาต่างๆ กันเป็นรูปธรรมนาม-ธรรม. อาการอย่างนั้นจะต้อง ออกมาจากกฎ เป็นไปตามกฎ นี้คือ ธรรมแปรรูป.

ของเดิมก็เรียกว่าธรรม, ของใหม่ๆ ที่ออกมาพวไปหมดนี้ ก็เรียกว่า ธรรม, เพราะคำบาลีมันไม่มีคำอื่นจะเรียก; ฉะนั้นจึงต้องประกอบคำพิเศษนะ เข้าไปว่า “ธรรมเดิม” หรือว่า “ธรรมแปรรูป”; เช่นว่าธรรมสังขตะ หรือธรรมอสังขตะ อย่างนี้เป็นต้น. แต่ว่าคุณแรกนี้อยากจะระบุว่าเป็น ธรรม-เดิม แล้วก็ธรรมที่แปรรูป ออกมาเรื่อยๆ เรื่อยไม่ขาดสาย จนกระทั่งบัดนี้ นับไหวที่ไหนล่ะ ว่ามันมีอะไรบ้าง ในสากลจักรวาลนี้ มันเกิดดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงอะไรขึ้นมา แล้วเกิดเป็นมนุษย์เป็นสัตว์ขึ้นมา กระทั่งเป็น พระพุทธเจ้า แล้วสูงสุด มีวัฒนธรรมอย่างนั้นอย่างนี้ สูงสุดแล้วก็แตกสลายไป แล้วก็เกิดใหม่ แล้วก็แตกสลายไป แล้วก็เกิดใหม่ อย่างนี้เรียกว่าส่วนที่ มันแปรรูป; แต่ส่วนที่เป็น กฎแท้ๆ นั้น ไม่ระคายชน คือ ไม่เปลี่ยนแปลง เลย แม้แต่สักนิดเดียว คงเป็นกฎอยู่ตามเดิม.

นี่คุณหนึ่งแล้ว ไควล์ยธรรม คือ ธรรมดั้งเดิม; ที่นอกไปจากนั้น ก็เป็นธรรมที่แปรรูป คือว่าธรรมที่เปลี่ยนไป.

ที่นี้ ^๕คู้ที่ ๒ ถัดไป ก็เห็นได้ทันทีว่า มันเป็นธรรมที่เป็นตัวธรรมแท้ ที่นอกนั้นก็ เป็นเพียงประกาย หรือเศษที่กระเด็นออกมา เป็นประกาย, เป็นประกายธรรม, มีอะไรที่เป็นประกายออกมาจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง; มันไม่ใช่สิ่งเดียวกัน. ธรรมที่เป็นตัวแม่นี้ก็ประหลาด ที่ว่าไม่รู้จักหมด ไม่รู้จักเปลี่ยนแปลง, ตามความหมายของคำว่าไถวัลย มันไม่รู้จักหมด ไม่รู้จักสิ้น ธรรมะแท้ที่นี้ ธรรมะลูกหลานนี้เกิดตาย ๆ เกิดตาย ๆ ไหลไปเป็นเกลียว นี้เรียกธรรมลูกหลาน. ฉะนั้นไถวัลยธรรมคือธรรมแท้ นอกนั้นก็ไถวัลยอย่าง ก็ร้อยอย่างนับไม่ไหว ก็เป็นธรรมลูกหลาน ซึ่งไม่เคยกลับไปเป็นธรรมแท้สักที.

ที่นี้ ^๕คู้ที่ ๓ ถัดไป ก็ธรรมที่เป็นเหตุอันแท้จริง เรียกว่าปฐมเหตุ; ธรรมนอกนั้นก็เป็นธรรมผล ทั้งนี้. พวกคริสเตียนเขาจะถามคำถามข้อนี้เป็นข้อแรกเสมอ ว่าในพุทธศาสนามีปฐมเหตุไหม? นี้ถ้าเราไม่เข้าใจคำถามของเขาเราอาจจะตอบผิดก็ได้ เพราะถ้าเราไปรังเกียจคำว่าพระเจ้า เขาถามให้เราตกหลุมของเขาว่ามีพระเจ้า; นี้เราก็ก้าว เราก็ดำเนินไม่มีเท่านั้น.

แต่ถ้าเรามีความจริงใจ ตอบไปอย่างไม่ลำเอียง เราก็ดำเนิน คือสิ่งที่มันมีอยู่ตลอดกาลนั่นแหละ เป็นปฐมเหตุก็ได้, เรียกว่าปฐมเหตุก็ได้, คืออะไร? ก็คือกฎ คือกฎที่เรียกว่า ศาสดา อวิตถตา อัญญุตตา ธรรมัญญิตตา ธรรมนियมตา นี้คือปฐมเหตุ มีอยู่ก่อนสิ่งใด นอกนั้นก็เป็นนาาผล นานาประการ.

หรือจะเรียกชื่ออีกทีหนึ่งก็ว่า ปฐมเหตุนี้เป็นของสิ่งเดียว เดียวแท้ ๆ เลย แล้วผลนั้นมันก็มาก. นี้ถ้าว่าธรรมเดียว ก็คือ ไถวัลยธรรม,

ถ้าธรรมมากหลายนานาธรรม มันก็คือธรรม, ปรกาศธรรม ธรรมชั้วณะ เป็นสังขตธรรมชั้วณะ.

หรือจะใช้คำอีกคู่หนึ่งคู่ที่ ๔ ว่า อาทิจธรรม *ธรรมที่แรก* หรือเบื้องต้นตายตัว นิธรรมตายตัว, แล้วออกมาเป็น นิรมานธรรม คือธรรมที่บิดเบือนเรื่อย บิดเบือนเรื่อย เปลี่ยนแปลงเรื่อย เพราะว่ามันไม่กลับไปหาที่เดิม. มันปรุงเป็นสิ่งขึ้นมา สิ่งนั้นก็ปรุงสิ่งอื่นต่อ, สิ่งนั้นก็ปรุงสิ่งอื่นต่อ มันเตลิดเบิดเบิดออกไป ไม่มีทางที่จะกลับไปหาสิ่งเดิม; เว้นไว้แต่สิ่งเหล่านี้จะดับหมดลงไปอีกครึ่งหนึ่ง จึงจะเหลือแต่สิ่งเดิม เหลือแต่อาทิจธรรม คือธรรมเดิม มิฉะนั้นก็เป็นนิรมานธรรม คือธรรมที่บิดเบือนอยู่เรื่อยไป.

พวกเราทุกคนที่นั่งอยู่ที่นี้ *ต้นไม้ ก้อนหิน กววด ดิน หวาย* นี่เป็น *นิรมานธรรมทั้งนั้น* คือธรรมที่บิดเบือนออกมาจากอาทิจธรรม: แล้วมันน่าคิดที่ว่ามันมาเป็นร่างกาย มาเป็นจิตใจ มาเป็นมันสมอง มีความคิด มีความรู้ ที่ทำให้รู้จักแม่ของมันได้นี้. มันจะดีหน่อยก็ตรงนี้เอง ถ้าใครไม่รู้ ก็หมายความว่า เกิดมาทั้งทีก็ไม่รู้จักพ่อ - แม่ของตัวเอง, น้าหว่า.

ให้นึกแต่เพียงว่า มันเป็นปรกาศหรือเป็นปฏิกริยา; ของที่เป็นเดิมเท่านั้น ไม่กระดุกกระดิกอะไร ก็ได้ ไม่เปลี่ยนแปลงอะไรเลย. ส่วนสิ่งทั้งหลายที่ปรากฏแก่เราอยู่นี้ มันเป็นเพียงแต่ปฏิกริยา เป็นเพียงปรกาศที่ออกมาในฐานะเป็นปฏิกริยา; มีอะไรกระทบกันเข้า ก็เกิดสิ่งใหม่เสมอ เหมือนกับว่าลมไปกระทบน้ำก็เกิดคลื่นอย่างนี้. ที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ในคำว่าเกวะละ หรือ ไถว้ลัษณะ นั้นแหละแล้วเขายังให้คำจำกัดความที่มันแบ่งได้มากไม่มีที่สุด; ถ้า

มันเกิดการกระทบกันขึ้น ในระหว่างสิ่งที่แบ่งออกไปแล้ว มันก็เกิดสิ่งใหม่มา แต่
สิ่งเดิมยังคงเป็นอยู่อย่างนั้น.

จะนั้นแหละเป็น หลักเกณฑ์ ที่คล้ายกันมากกับทางวัตถุธรรม;
เช่นว่า ที่แรกไม่มีดวงอาทิตย์ มันก็มีดวงอาทิตย์ ในดวงอาทิตย์มันก็มีธาตุต่างๆ
ที่ออกมา เป็นธาตุนั้น ธาตุนี้ ธาตุโน้น กระทบเป็นอินทรีย์วัตถุมีชีวิตขึ้นมา
ได้ เป็นพืช เป็นสัตว์ เป็นคน อย่างนี้. ที่แรกมันก็ไม่มี แต่เนื่องจากการ
ที่มันกระทบกันไป กระทบกันมา ในระหว่างสิ่งเหล่านี้ มันมีสิ่งใหม่ออกมา,
สิ่งใหม่ออกมา, สิ่งใหม่ออกมา. นี้ในทางวัตถุเป็นอย่างนี้, ทางฟิสิกส์
แท้ๆ ทางวัตถุแท้ๆ ก็เป็นอย่างนี้.

ทางนามธรรม ก็มีความหมายอย่างนี้ จึงเกิด มีตัวธรรมแท้ๆ กับ
ธรรมที่เป็นเพียงประกาย ธรรมหรือเป็นปฏิภรกรรม ของสิ่งที่เปลี่ยนแปลงต่อๆ กัน
มาเรื่อย ตามกฎของแม่ของมัน แม่มันเป็นตัวกฎ ลูกของมันถึงออกมาเรื่อยไป
ตามกฎ เป็นเพียงปฏิภรกรรม.

นี่กฎนั้นเป็นพระเจ้า หรือเป็นธรรมของพระเจ้า นอกนั้นก็เป็น
ธรรมของสิ่งทั้งหลาย ที่ออกมาจากพระเจ้า จึงเกิดมีธรรมนิรันดร นิรันดร-
ธรรม มันเป็นนิรันดรตายตัว; และอนันตรธรรม คือธรรมชั่วคราวๆ; นิรันดร
แปลว่าไม่มีช่วง ไม่มีระหว่าง เป็นนิรันดร. นี้เปรียบกับไถวถลยธรรม มันไม่
เป็นช่วงๆไม่เป็นเหตุ ไม่เป็นผล เป็นช่วงๆ. นิรันดรเป็นพระเจ้า, แล้ว
ก็มอันตรธรรมคือเป็นสิ่งทงปวง.

ความคิดเรื่องการสร้าง และผู้สร้าง.

ทันทีที่ความคิดเรื่องสร้างโลก. ที่ออกมาแห่งสิ่งทั้งหลายนี้ ก็เรียกว่าที่ออกมา หรือที่เกิดออกมา หรือผู้สร้าง นอกนั้นก็เป็นที่ถูกสร้าง; อย่างสิ่งที่เรียกว่าพรหม เป็นโยนของสิ่งทั้งปวง คือเป็นที่คลอດออกมาของสิ่งทั้งปวง เป็นไถวัลยธรรม นอกนั้นก็เป็นที่ถูกคลอດออกมา คือเป็นลูก เป็นชาติธรรมสิ่งที่เกิดแล้ว, และเกิดแล้ว, และเกิดแล้ว, มาจากแม่คือไถวัลยธรรม.

ในที่สุดก็อยากจะระบุว่า ไถวัลยธรรมนี้ ก็เป็นอยู่เอง เป็นเอง เป็นพระเจ้า เป็นอะไรก็ได้ แล้วแต่จะเรียก, เป็นเอง เป็นสิ่งที่เป็นอยู่เอง หรือเป็นเอง. ส่วนธรรมะนอกนั้น ก็เป็นเพียงการไหลไปของประกายของธรรม แล้วกับบัญญัติให้ว่า เป็นอย่างนั้น เป็นอย่างนี้ เป็นอย่างโน้น; แล้วแต่จะบัญญัติ บัญญัติเป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อากาศธาตุ วิญญาณธาตุ ในฐานะที่เป็นธาตุ, ล้วนแต่เป็นสังขตธาตุ.

ทันทีที่อาการของมัน เกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป, เกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป, นี้เขาบัญญัติให้ เป็นการเกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป. ในขณะหนึ่ง ๆ บัญญัติว่าเป็นอะไร มีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย, หรือเมื่อมีการปฏิบัติตามกฎนี้ มันก็มีการปฏิบัติ ขึ้นมาตามลำดับ เป็น ศีล สมาธิ ปัญญา อนเกิด มรรค ผล นิพพาน. ทั้งหมดนี้มันก็เป็นเรื่องบัญญัติทั้งนั้น แล้วก็มิได้เป็นอยู่เองตายตัว เหมือนสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติหรือไถวัลยธรรม.

รวมความว่า ถ้าเราไม่รู้จัก ก็แยกของสองชนิดนี้ออกจากกันได้
เราก็ยังไม่รู้อะไรอยู่มาก. พูดตรงๆ ก็ว่า เราจะไม่ว่าอะไรเป็นสังฆธรรม,
อะไรเป็นอสังฆธรรม; ไม่รู้อะไรเป็นของจริง อะไรเป็นของไม่จริง ก็เลยทำ
ผิดหมด. ความไม่รู้ก็เป็นอวิชชาทางนั้น, ถ้าเป็นความไม่รู้ ก็เป็นอวิชชาทางนั้น,
หรือรู้ผิดก็ตาม มันก็ย่อมมีผลไปตามลักษณะของอวิชชาทางนั้น. ถ้าว่าเรารู้เท่าไร
มันก็มีทางแห่งแสงสว่างที่จะทำให้เกิดการกระทำที่ถูกต้อง มากขึ้นเท่านั้น.

ตัวอย่าง เช่น เดียวนี้เราไม่สงสัยกันบ้างเลยหรือ ว่าทำไมอะไรๆ
มันต้องเป็นไปอย่างนี้? ทำไมก่อนหินจึงมาวางอยู่ที่นี้ ต้นไม้จะต้องเป็นอย่าง
นี้ หรือสัตว์ทั้งหลายจะต้องเป็นมาอย่างนี้ เดี่ยวเจ็บ เดี่ยวไข้ เดี่ยวตายไป?
ทำไมต้องเป็นอย่างนี้? ถ้าจะว่าดินฟ้าอากาศ มันทำให้เป็นอย่างนี้ มันก็จะ
ต้องถามได้อีกต่อไปว่า; ทำไมดินฟ้าอากาศมันจึงทำให้เป็นอย่างนี้? แล้วดิน
ฟ้าอากาศเองล่ะ มันมาจากไหนเล่า? เดี่ยวมันก็ ไปจนอยู่ที่สิ่งที่เรียกว่า
อสังฆธรรม หรือว่าไภวัญญธรรม หรือสิ่งที่เรียกว่ากฎ.

ฉะนั้นขอให้พยายามหลับตาดูว่า สิ่งทั้งหลายนั้นมันวิ่งพริ้วๆ ออกมาจาก
สิ่งสิ่งเดียว คือสิ่งหนึ่งซึ่งเรียกว่ากฎ หรือ สัจธรรมที่เป็นกฎ มันตั้งอยู่ใน
ฐานะเป็นธรรมชาติ ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสยืนยันอยู่เสมอว่า *ตถาคตทั้งหลาย*
ทุกองค์ จะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้น ธรรมชาติที่เป็นตัวกฎนั้น มันตั้งอยู่ตลอดเวลา
ในฐานะที่เป็นตถาหรือตถาคตา คือความเป็นอย่างนั้นอย่างเดี่ยวนั้น ไม่เป็น
อย่างอื่น, *อวิตถา หรือ อวิตถตา* มันไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น, *อนัญญตถา*
มันกลายเป็นอย่างอื่นไม่ได้, *ธัมมัญญิตถา* เป็นการตั้งอยู่แห่งธรรมตา,

ธัมมนิยามตา เป็นบทนิยามแห่งธรรม คือกฎนั้น, นิยามในที่นี้แปลว่ากฎ
กฎตายตัวแห่งธรรมตา. กฎมีอยู่ในฐานะเป็นปฐมเหตุ อยู่ในสิ่งที่มันสร้างขึ้น.

....

รู้จักคำว่า “กฎ” กันเสียที ว่ามีอยู่ในฐานะเป็นต้นเหตุ เป็นปฐม
เหตุ เป็นที่คลอดอกออกมาแห่งสิ่งทงปวง; แล้วจึงค่อยถามต่อไปว่า มัน อยู่ที่
ไหน? อันนี้ก็ประหลาดมาก ว่าอยู่ที่ไหน? มันก็ อยู่ในสิ่งที่มันสร้าง
ขึ้นมา. ในตัวธรรมชาติทั้งหลายต้องมีกฎของธรรมชาติ; เช่นในร่างกายเรา
นี้ ร่างกายนี้ประกอบขึ้นด้วย ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง หรือว่าด้วยธาตุดิน
น้ำ ลม ไฟ อะไรก็สุดแท้ ในนั้นทุกอย่างมันจะมีกฎ. ในทุกๆ ปริมาณ
ที่ประกอบกันขึ้นเป็นร่างกายคนคนหนึ่ง มีกฎ, มีสิ่งที่เรียกว่ากฎอยู่ในนั้น
มันจึงบังคับให้สิ่งนั้นเป็นไปตามกฎได้ ไม่จำเป็นจะต้องแยกกันอยู่คนละแห่ง.

นี้ กฎที่มนุษย์ค้นพบ มันเป็นส่วนน้อย แล้วมันก็ เกี่ยวกับวัตถุเสีย
เป็นส่วนมาก; เช่นการรักษาโรคภัยไข้เจ็บนี้ก็ดี, หรือการผลิตสิ่งต่างๆ เป็น
ของนั้นของนี้ กระทั่งเป็นอุตสาหกรรมก็ดี, หรือวิทยาศาสตร์จะไปโลกพระ-
จันทร์ได้ก็ดี, มันก็มีความรู้เรื่องกฎทั้งนั้น, หากแต่มันเป็นกฎในส่วนที่จะ
ทำอย่างนั้น ไม่ใช่กฎส่วนที่จะให้รู้ความจริง แล้วจะมีจิตใจ สะอาด สว่าง สงบ
ได้.

ขอให้สังเกตดูเถอะว่า มันเป็นไปตามกฎทั้งนั้น : จิตใจที่มันสกปรก
มืดมัวเร่าร้อน มันก็เป็นไปตามกฎ, และจิตใจที่สะอาด สว่าง สงบอีก นี้ก็

เป็นไปตามกฎ; ฉะนั้น สิ่งที่เราเรียกว่ากฎ นั้น มัน มากนับไม่ไหว แต่เมื่อมารวมกันแล้ว มัน เป็นสิ่งที่เรียกว่ากฎ เพียงคำเดียวก็พอ.

นี่คือคำอธิบายของคำที่ไควล์ยะนั้น จะว่าเป็นสิ่งเดียวโดดๆก็ได้. ไควล์ยะนั้นแบ่งออกละเอียดดึยนับไม่ไหวก็ได้; หมายความว่า คำว่า กฎคำเดียว แบ่งออกเป็น กี่ร้อย กี่พัน กี่หมื่น กี่แสน กี่ล้านกฎก็ได้; แล้วแต่ว่า เล็งกันถึงส่วนไหน เท่าไร เมื่อไร เพียงใด จนว่า ไม่มีใครรู้จักสิ่งที่เรียกว่ากฎนี้ ในทุกๆอย่างได้ เพราะว่าบางอย่างมันไม่จำเป็นจะต้องรู้ หรือไม่อาจจะรู้เลย. แต่รู้ได้แน่นอนอย่างหนึ่งว่า มัน มีสิ่งที่เรียกว่ากฎ แล้วเราอยู่ได้อ่านใจของสิ่งที่เรียกว่ากฎ.

ทุกสิ่งออกมาจากกฎเดียวกันทั้งรูปธรรมนามธรรม.

กฎของใคร? พวกที่ถือพระเจ้า เขาว่ากฎของพระเจ้า, และพระเจ้านั้นเองเป็นกฎหรือกฎนั้นแหละเป็นพระเจ้า. ถ้าว่าเป็น นักวิทยาศาสตร์ เขาก็ว่า กฎของธรรมชาติ, แล้วกฎของธรรมชาตินั้นแหละ คือกฎ; แต่เขาจะไม่ยอมเรียกว่าพระเจ้า ก็ตามใจเขา. ถ้านักวิทยาศาสตร์จะเห็นว่าคนอกกฎตายตัวอย่างนี้ จะเรียกสิ่งนี้ว่าพระเจ้า นักวิทยาศาสตร์ก็มีพระเจ้าได้เหมือนกัน.

ฉะนั้น เรามาชวนกันทุกพวกนี้ มาทำความเข้าใจกันตรงที่ว่า มัน มีสิ่งอยู่สิ่งหนึ่ง คือสิ่งนี้ คือสิ่งที่เรียกว่ากฎก็ได้. สิ่งที่เราเรียกว่าไควล์ธรรม คือสิ่งที่ไม่มีที่สิ้นสุด สิ่งที่มีอยู่ในที่ทั่วไป สิ่งที่เป็นสิ่งเดียวกันหมดทุกหนทุกแห่ง

คือสิ่งนี้ได้. อย่าไปเถียงกันด้วยเรื่องคำพูด แล้วก็พูดกันไม่ได้ พูดกันไม่รู้เรื่อง, พูดกันไม่ได้ โกรธกันเสีย. จงไปพยายามเข้าใจสิ่งนั้น ซึ่งมีอยู่ในสิ่งเดียวเท่านั้นแหละ แล้วก็เข้าใจถึงขนาดที่ว่า ทุกสิ่งมันออกมาจากสิ่งนั้น; ฉะนั้น เราจะมาทะเลาะวิวาทกันทำไม.

พูด ภาษาธรรมะอันลึกซึ้ง พูดภาษาวิญญานอันลึกซึ้ง ว่า ทุกสิ่งมันออกมาจากต้นเหตุอันเดียวกัน, หรือถ้ามันเป็นสัตว์มีชีวิต มันก็เป็นลูกที่ออกมาจากแม่ตัวเดียวกัน, หรือจะพูดรวมกันทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ก็ต้องพูดว่า ทุกสิ่งมันออกมาจากสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีเพียงสิ่งเดียว และมีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง มีอยู่ในที่ทุกแห่งทุกเวลา สิ่งนั้นคือกฎ.

ถ้าพูดว่า กฎ ทุกคนพอเข้าใจได้ แต่เชื่อว่าไม่หมด ฉะนั้นไปพยายามเข้าใจคำว่ากฎนี้ให้หมด. ถ้าจะเรียกให้มันเพราะกว่านั้น เพราะคำว่ากฎเฉยๆไม่เพราะ *ไม่ไพเราะ* แล้วฟังน่าเกลียดด้วยซ้ำไป ก็เรียกว่า *ตถตา อวิตถตา อนัญญตธา ธัมมัญญิตตา ธัมมนิยามตา อิทัปปัจจยตา* คำใดคำหนึ่งในหลายๆคำ อย่างที่พระพุทธรเจ้าท่านเรียกนี้; ฟังดูก็เพราะดี แล้วก็แสดงความหมายได้ดีด้วย.

นี่คือเราออกมาจากสิ่งนี้ โดยสิ่งนี้ ไปตามอำนาจของสิ่งนี้ แล้วก็ชั่วขณะชั่วเวลา. ชั่วขณะ : อย่างเป็นทางการ อายุไม่เกิน ๑๐๐ ปี ราวๆ ๑๐๐ ปี เกินไปก็ไม่เท่าไร แล้วน้อยคนจะเกินไปได้ในชั่วสมัยนี้, ก็ชั่วเวลาอันสั้นนิดเดียว ในเมื่อสิ่งที่เรียกว่ากฎนั้นมันไม่มีอายุ, หรือถ้าจะไปทำอายุให้กับมัน เราก็เขียนไม่ไหวอีก พูดไม่ไหว สักก็อสังขยก็บีบก็อะไรมันเขียนไม่ไหว มัน

ไม่มีตัวเลขจะเขียนอายุ ของสิ่งที่เรียกว่ากฎนี้ได้ ; แล้วเมื่อเอามาเทียบกับเรา อายุสมมติว่า ๑๐๐ ปีนี้ มันก็น้อยเหลือเกิน น้อยจนพูดไม่ไหว.

จะนับอายุได้อวดดีไปนัก ว่ากูเป็นนั่น กูเป็นนี่ กูอย่างนั้น กูอย่างนี้ มันเล็กยิ่งกว่าขลุ่ย, ยิ่งกว่าขลุ่ยเม็ดหนึ่ง เมื่อเอาไปเทียบกับโลก. **สิ่งทั้งหลายทั้งปวง เป็นเหมือนกับประกายที่กระเด็นออกมา** เพราะการขยับตัวของสิ่งที่เรียกว่ากฎ อันเป็นสิ่งที่ไม่รู้จักสนไม่รู้จักน้อยลง ไม่รู้จักมากขึ้น.

นี่อาดมาเห็นว่า พุดคราวหนึ่งไม่อาจจะพุดอะไรให้มากไปกว่านี้ได้ ฉะนั้นในวันนั้น จึงตั้งใจจะพุดแต่เพียงว่า **ไคว้ฉยธรรมเป็นสิ่งส่งหน่ง ซึ่งควรแก่นาม หรือชื่อหรือสมัญญา ว่า ธรรม.**

พิจารณาทบทวนความหมายของคำว่า “ธรรม”.

ทีนี้มาพุดถึงคำว่า “ธรรม” ต่อไป. สำหรับคำว่าธรรมนี้ เคยพุดมาหลายครั้งหลายหนแล้ว ถ้ายังจำได้ก็กันอยู่ ก็คงนึกได้ว่า มันมีความหมายที่เป็นหัวใจของคำคำนี้ว่าอย่างไร. คำว่า “ธรรม” แปลว่า **ทรงอยู่**, สิ่งใดทรงอยู่ได้ สิ่งนั้นเรียกว่าธรรม; ทรงอยู่ได้ชั่วคราว ก็เรียกว่าธรรมชั่วคราว, ทรงอยู่ได้ตลอดอนันตกาล ก็เรียกว่าธรรมแท้, หรือว่าธรรมเป็นอนันตะ, เป็นอมตะ.

สำหรับพวก รูปธรรมนามธรรมนี้ เป็นของชั่วประเดี๋ยวประด๋าวทงนี้ นั่น คือชั่วขณะทงนั้น แล้วก็เปลี่ยนแปลงเรื่อย ไม่คงรูปในรูปใดรูปหนึ่งอยู่

ได้นี้. รูปธรรมนามธรรมทั้งหลาย; ดูแต่ร่างกายเราซิ มันก็เปลี่ยนเรื่อย, จิตใจของเราก็เปลี่ยนเรื่อย, ความคิดนี้ความรู้สึกสติปัญญาของเราก็เปลี่ยนเรื่อย, มันไม่มีอะไรที่คงที่ได้ ชั่วขณะน้อยๆ ก็เปลี่ยนไปแล้ว. อย่างนี้จะเรียกว่าทรงตัวอยู่ได้ไหม? เราเรียกว่าได้ มันทรงตัวอยู่ได้ชั่วขณะน้อยๆ เพราะเป็นธรรมชั่วคราว เรียกว่าสังขตธรรมหรือสังขาร, สังขารปรุงแต่ง. สังขารคือสิ่งที่มีการปรุงแต่ง มันก็ไหลเรื่อยไปตามอำนาจของการปรุงแต่ง.

ถ้าเกิดเอื่อมระอาขึ้นมา ก็จะไม่หาสิ่งที่มันไม่เป็นอย่างนั้น สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงสิ่งที่คงที่ สิ่งที่ดีแล้วไม่น่าเสียได้; นี่ก็จะพบสิ่งที่ตรงกันข้ามคือว่าธรรมแท้. ธรรมแท้ทรงตัวอยู่ได้ แน่นอนที่สุด น่าดูที่สุด ไม่เคยหลอกลวงใคร; ถ้าว่าธรรมแท้ ต้องเป็นอย่างนี้.

ธรรมที่ไม่แท้ ก็ต้องเป็นอย่างที่ว่าเป็นคือ สังขตธรรม หรือสังขารธรรม สิ่งที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งอยู่เสมอ; นี่เป็นธรรมที่ไหลเรื่อยเป็นเกลียวไปเลย, ที่มันมีอยู่อย่างเป็นเกลียวไปเลย. นั่นแหละก็เรียกว่าทรงตัวอยู่ มันจึงเป็นการทรงตัวอย่างหลอกลวงที่สุด มายาที่สุด โทกที่สุด มันเป็นธรรมโทก; ส่วนธรรมจริง ธรรมแท้ ต้องเป็นอสังขตธรรม เป็นวิสังขารธรรม ก็คือไควล์ธรรมอย่างที่ว่า.

เรารู้ทั้งสองอย่าง อย่างนี้ มันมีทางออก; แล้วถ้ามันเบื่อหน่ายหรือว่าเกลียดกลัวพวกหลอกลวงมาหานี้ มันก็จะรู้จักปากหน้า หันหน้าไปหาสิ่งที่ไม่เป็นอย่างนั้น คือสิ่งที่อาจจะทำความพอใจให้แก่เราได้ คือไม่เปลี่ยนแปลง ไม่หลอกลวง ไม่โทก ไม่อะไรต่างๆ.

แล้วถ้าเมื่อจิตมันเข้าถึงสิ่งนั้นเสียแล้ว จิตนั้นจะพลอยเป็นอย่างนั้น พลอยมีผลอย่างนั้นไปด้วย, ช่วงขณะหนึ่งก็ตามที่; เพราะวาสิ่งที่เรียกว่าจิตนั้น เป็นของช่วงขณะ ๆ เท่านั้น. แต่ถ้ามัน เข้าถึงสิ่งชนิดนั้นแล้ว มันพลอยสงบ พลอยเย็น พลอยได้รับคุณลักษณะอะไรของสิ่งนั้นไปด้วย ที่เรียกว่า จิตสะอาด สว่าง สงบไป คือจิตไม่ถูกปรุงแต่งขึ้น เพราะเห็นสิ่งที่เป็นธรรมแท้ ที่ไม่ เกิดขึ้น ไม่ตั้งอยู่ ไม่ดับไป; แต่กลับมีอยู่ตลอดอนันตกาล, มีอยู่อย่างความ ว่าง ว่างจากการปรุงแต่ง ว่างจากความไกลาหล่นววยทุกอย่าง นั้นแหละกลับมี อยู่อย่างแท้จริง มีอยู่เป็นอนันตกาลเสียด้วย.

รู้จักธรรมะจริงแล้วจะหยุดหลง.

ที่นี้ขอให้ สังเกตดู จะเห็นว่า มันอาจ จะเป็นวิธิลัด หรือว่าดีกวาลัด หรือยิ่งกว่าลัด ก็สุดแท้อย่างหนึ่ง; อย่างหนึ่งที่จะ ให้เรานี้เข้าไปถึงธรรมะ ที่แท้จริง, *ธรรมะจริง* ธรรมะไม่หลอก จะเรียกว่า *อสังขตะ* หรือเรียก *นิพพาน* หรือเรียกว่า *วิสังขาร*, เรียกอะไรก็สุดแท้แต่จะเรียก มันมีอยู่ ที่จริงที่ไม่หลอก; จะได้หย่าขาดจากสิ่งที่มันหลอก ๆ นั้นกันเร็วเข้าหน่อย แล้วก็ ไปหาสิ่งที่มันไม่หลอก เร็วเข้าหน่อย.

เดี๋ยวนี้มาหลงรักอยู่แต่สิ่งที่มันหลอก เป็นที่ตงแห่งความยึดมั่นถือ มั่น เป็นประกายของธรรม, ออกมาในฐานะเป็นของหลอก เป็นรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รั้มมารมณที่นำรึกน่าพอใจ, แล้วออกมาเป็นจิตที่ไว้ ที่ประกอบอยู่ด้วยอวิชชา ทำให้เกิดตัณหา อุปาทาน ก็เลยถูกฝ่าถูกตัวกันพอดี, จิต

ชนคนนั้นก็ต้องไปหลงกับวัตถุอารมณ์ ที่เป็นที่ตั้งแห่งความหลงก็เป็นอย่างที่เป็น ๆ อยู่
 นั้น ใครยังรู้สึกสนุกอยู่กับเขา หลงกันต่อไป; ใครรู้สึกเอือมก็หยุดหลงกันบ้าง
 ก็ได้.

อาตมาเห็นว่า จะหยุดหลงกันบ้าง ก็ต้องเห็นสิ่งที่มันไม่หลอกให้
 หลงกันเสียบ้าง สิ่งที่ไม่หลอกให้หลงก็มีแต่ไถวถยธรรม นั้นเท่านั้น; ฉะนั้น
 จึงถือว่า สิ่งนี้เท่านั้นที่ควรแก่นามว่าธรรมแท้ ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ยังเคารพ.

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ๆ ท่านว่าจะเคารพอะไรดี ไปๆ มากก็เคารพ
 ธรรม. นี่ยังเกิดความคิดกว้างขวางขึ้นไปจนถึงกับ เขาเขียนไว้ในพระไตรปิฎก
 ว่าท้าวสหัมบดีพรหม มาทูลรับรองความคิดของพระพุทธเจ้าเองที่ว่า “พระพุทธ
 เจ้าทั้งหลายในอดีตในปัจจุบันกระทั่งในอนาคต ทุกพระองค์ล้วนแต่เคารพธรรม”.
 อย่างนั้นมันไม่น่าเชื่อ ที่พระพุทธเจ้าจะต้องมีคนรับรองอีกหรือ; แต่ในคัมภีร์
 เขาเขียนไว้อย่างนั้นว่าท้าวสหัมบดีพรหมมาทูลรับรอง ในขณะที่พระพุทธเจ้า
 กำลังปลงพระทัยว่า “เราจะเคารพธรรม” นี้ ต้องมีสหัมบดีพรหมมาช่วยสนับสนุน
 อีก. ที่แท้มันก็เป็นความรู้สึกของพระพุทธเจ้าเอง.

เพราะฉะนั้นจึงถือเสียว่า ธรรมนั้นต้องเป็นสิ่งสูงสุดแน่ ถ้าไม่เช่นนั้น
 นั้นพระพุทธเจ้าจะไม่ทรงถือว่า เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ก็เคารพ
 ธรรม. ในทุกแห่งที่กล่าวถึงพระพุทธเจ้าว่าท่านรำพึงถึงจะเคารพใครก็ดี หรือ
 ในการที่จะประกาศว่า ตถาคตเคารพใครก็ดี มีข้อความเขียนไว้ชัดว่า เคารพ
 ธรรมเท่านั้น.

ไถวัลยธรรม เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงเคารพ.

ธรรมนี่คืออะไร? ก็คือ ธรรมในฐานะที่เป็นกฎ หรือ เป็นสัจจะ, เป็นสิ่งที่ไม่หลอกลวงไม่มุสา; พระพุทธเจ้าจึงเคารพธรรม. ธรรมที่มีชื่อว่า คตตา อวิตตตา อนัญญตตา ธัมมัญญิตตา ธัมมนิยามตา นี้แหละ เป็นที่เคารพของพระพุทธเจ้า.

ฉะนั้นขอให้ทุกคนช่วยสนใจหน่อย, อย่าฟังแล้วเฉยๆ, ไม่สนใจกันไปเสียในคำเหล่านั้น. ถ้าได้ยินคำเหล่านั้นเมื่อใด ขอให้สะดุ้งกันบ้าง ว่าเป็นสิ่งสูงสุดที่พระพุทธเจ้าเคารพ เพราะตั้งอยู่ในฐานะควรอย่างยิ่งแก่สิ่งที่เรียกว่า ธรรม คำเดิวนั้น คือธรรมแท้ ธรรมที่ไม่แปรผัน.

นี่วันหนึ่งคงใจจะกล่าวเพียงเท่านั้น แล้วรู้สึกว่ ในคอนนั้นไม่ค่อย อำนวยให้พูดอะไรมากรแล้ว ก็ต้องยุติกันไว้ก่อน. อย่าลืมเสียว่า ขอให้มอง เห็นไถวัลยธรรมกันบ้างว่ามีอยู่ในลักษณะเป็นธรรมแม่ นอกนั้นเป็นประกาย ของสิ่งนี้. ถ้าเขาถามว่า มีพระเจ้าไหม? ก็บอกว่า มีสิ่งสิ่งนี้ คุณจะเรียกว่า พระเจ้า หรือไม่พระเจ้ายก็ตามใจ: แต่เราเรียกว่ากฎ. นี่คือ ตัวธรรมแท้ เรียกว่า ไถวัลยธรรม ตั้งอยู่ในฐานะที่ควรแก่นามว่าธรรม อย่างยิ่งกว่าสิ่งใด.

ขอยุติการบรรยาย และเปิดโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดคณสาธยาย-ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสในธรรม ต่อไปอีก.

ไถวัลย์ธรรม

- ๓ -

ทินโค้ง ๒๑ เม.ย. ๑๖

ไถวัลย์ธรรมในฐานะเป็นกฎแห่งสามัญญลักษณ์ะ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ เรื่องไถวัลย์ธรรม แห่งภาควิสาขบูชา ได้ดำเนินมาถึงครั้งที่ ๓ ในวันนี้ จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า **ไถวัลย์ธรรม ในฐานะสิ่งที่เป็นกฎแห่งสามัญญลักษณ์ะ.**

[ทบทวนคำบรรยายครั้งก่อนจนกระทั่งถึงหน้า ๑๑.]

ในครั้งที่แล้วมา ก็ได้พูดกันถึงสิ่งนี้ ในแง่นั้นในแง่นี้ ให้ละเอียด ลออเท่าที่จะทำได้; เพราะว่าเป็นสิ่งที่ยังไม่คุ้นเคยกับพวกเรา, หรือว่าคำคำนี้

ยังจะไม่เคยได้ยินเสียเลยก็มี. สำหรับประโยชน์นั้น มันอยู่ลึกและคนก็ไม่ค่อยสนใจ ให้ถึงส่วนที่ลึก คงมุ่งแต่ส่วนที่ผิวเผิน ในที่สุดก็แก้ปัญหาต่างๆ นั้นไม่ได้ มีความยากลำบากเกิดขึ้นหลายประการ.

ถ้าเราเข้าใจสิ่งที่เรียกว่า “ไควล์ธรรม” ก็จะทำให้เกิดความง่ายขึ้นในการที่จะเข้าใจสิ่งทั้งปวง. กระทบถึงการ ที่จะทำความเข้าใจกันและกันระหว่างมนุษย์; ให้มนุษย์เกิดความรู้สึกเป็นเสมือนว่า เป็นคนคนเดียวกันไม่ได้เป็นศัตรูกัน กระทบทุกชาติทุกศาสนา.

นี่เป็นความสำคัญสำหรับมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน สมัยปัจจุบันซึ่งมีความเห็นแก่ตัว ของแต่ละคน ๆ หรือแต่ละประเทศชาติมากขึ้น ๆ. เพราะไม่รู้ถึงสิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรม ในฐานะที่จะเรียกได้ต่าง ๆ กัน และที่น่าสนใจที่สุดก็คือสิ่งที่ เป็นเหมือนกับพระเจ้า.

ไควล์ธรรมเป็นสิ่งที่เหมือนพระเจ้า.

สิ่งที่เขาเรียกกันว่าพระเจ้า มีลักษณะอย่างไร. มีหน้าที่การงานอย่างไร. มีฤทธิ์อำนาจอย่างไร. สิ่งทีเรียกว่า ไควล์ธรรมในที่นี้ มีลักษณะอย่างนั้น มีอะไรเหมือนกันนั้น จนเรียกว่าพระเจ้า ก็ได้.

แต่ถ้าเขาจะมีพระเจ้าอย่างที่ เป็นคน เหมือนกับเราเหมือนกับมนุษย์ ให้เป็น ไควล์ธรรม ด้วยอย่างนั้นมัน เป็นไปไม่ได้. ถ้าเป็นพระเจ้า ก็ต้องเป็น

อย่างพระเจ้า, ถ้าเป็นมนุษย์ก็ต้องเป็นอย่างมนุษย์. พระเจ้าจะมีความรู้สึก
 คตินึก มีกิเลส มีอะไรอย่างมนุษย์นั้นเป็นไปได้, พระเจ้าต้องมีอะไรเหนือกว่า
 มนุษย์ทุกสิ่งทุกอย่าง.

แต่โดยเหตุที่ว่า เรามันเคยชินกันแต่คำว่า "พระเจ้า" ในฐานะที่
 เป็นสิ่งที่มีชีวิตเหมือนกับเรา; พอได้ฟังว่ามีธรรมะอย่างหนึ่งที่เรียกว่าไควล์ย-
 ธรรม มีลักษณะเป็นพระเจ้า ก็เข้าใจว่า เป็นพระเจ้าอย่างคนๆ ไปเสีย. เหมือน
 อย่างในเวลานี้ ถ้าเขาจะถามเด็กๆ ว่า ทำไมโลกจึงเป็นอย่างนี้? ดวงอาทิตย์
 เป็นอย่างนี้? ดวงจันทร์เป็นอย่างนี้? ทำไมโลกนี้จะต้องหมุนรอบตัวเองไป
 รอบๆ ดวงอาทิตย์? หรือว่าดวงจันทร์จะพลอยหมุนติดไปกับโลกในลักษณะ
 อย่างนี้ เพราะเหตุของอะไร? พวกที่เชื่อพระเจ้า ก็สอนให้เด็กๆ เชื่อว่า นี่คือ
 อำนาจของพระเจ้า พระเจ้าควบคุมให้เป็นอย่างนี้ บังคับให้เป็นอย่างนี้.

ถ้าจะถามพวกเขาที่เป็น ชาวพุทธ ก็ตอบว่า มีสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นกฎ
 ดายตัวของธรรมดา บังคับให้สิ่งนี้ต้องเป็นอย่างนี้, และในการบรรยายชุดนี้
 เรียกสิ่งนั้นว่า ไควล์ยธรรม ทำหน้าที่เหมือนกับพระเจ้า; แต่ไม่ต้องเป็นบุคคล
 รู้สึกคตินึกเหมือนกับคน เป็นธรรมชาติ เป็นกฎของธรรมชาติ เป็นกฎตายตัว
 ของธรรมชาติ ไม่ต้องเป็นคน ไม่ต้องมีชีวิตจิตใจ ไม่ต้องมีความรู้สึกคตินึก
 แต่สามารถทำอะไรได้ คือบังคับสิ่งต่างๆ ให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมดานั้น
 ได้. พวกที่มีพระเจ้า ก็จะเรียกอาการอย่างนี้ว่า มันเป็นความประสงค์ของ
 พระเจ้า หรือเป็นไปตามที่พระเจ้าประสงค์; ทางฝ่ายเราก็พูดว่า เป็นไปตามกฎ-
 กฎเกณฑ์ของสิ่งที่เป็กฎ มันต้องเป็นอย่างนั้น; เช่นดวงอาทิตย์จะต้องมี
 ลักษณะอย่างนั้น, ดวงจันทร์จะมีลักษณะอย่างนี้ และจะต้องหมุนไปรอบดวง

อาทิตยัในเวลาที่จำกัดไว้ ในระยะนัอย่างนี้ ในระยะนัอื่ก็อาจจะเป็นอยัางนัอื่ก็ได้ เช่น ในระยะนัว่า ๓๖๕ วันก็รอบดวงอาทิตยัคร้งหนึง อยัางนัเบ็นตััน.

ความเปลลกันก็จะมีแต่เพียงว่า เขาพูดอยัางว่าเบ็ญคนคนหนึง คอย บังคับสังตัางๆ ให้เบ็ญไป. เราไม้พูดอยัางนัั้น, เราพูดว่า มีธรรมชาตัอัน หนึงซึ่งมีอำนาจสูงสุด แล้ก็เบ็ญกฏตายตัว บังคับให้สังตัางๆ ตัองเบ็ญไป อยัางนัั้น. ถัายังเชื่อกัว่าพระเจ้ามั, มีอยัางคน แล้ก็กลั้วพระเจ้า. แล้ก็ปฏิบัติ ให้ถูกตัองตามกฏของพระเจ้า; อยัางนัก็ใช้ได้เหม็อนกัน คือจะทำให้หุคทำ บาปทำชัว ทำแต่ความดี; หรือว่าจะไม้ยััดถัอยะไรเอามาเป็นของตัวเพราะเห็ นว่าเบ็ญของพระเจ้า อยัู่ในอำนาจของพระเจ้าทังหมด, อยัางนัก็ทำได้. แต่ เต็ยวันมันทำไม้ได้ เพราะมีอนบางคนเกิดไม้เชื่อกัว่า มีอนเช่นพระเจ้า หรือ มีพระเจ้าที่เบ็ญคนเช่นนัั้น.

ที่เปลลกออกไปอื่กหนัอยัหนึง ก็มัวว่า พวกที่ถัอเอาพระเจ้า ก็ไม้ได้ แสดงไว้ ว่าพระเจ้ามาบอกเอง. พระเจ้าตัองสอนหรือสัง หรือผ่านมาทาง คนที่แทนพระเจ้า; เช่น ศาสตาทัแห่งศาสนานันั้นๆ ที่ถัอพระเจ้า ก็ให้เชื่อกััน ว่าศาสตานั้นรับคำสังมาจากพระเจ้า. หรือความบันดาลอยัางใดอยัางหนึงของ พระเจ้า ทำให้ศาสตานั้นๆ รุขอ้ันแล้ก็สอนไปตามนันั้น ซึ่งถัอว่าสอนตรงตาม ความตัองการของพระเจ้า แล้เขาก็พากันปฏิบัติตามอยัางเคร็งครัด แล้บัญหา มันก็ไม้มี. พระเจ้าจะมีจรังหรือไม้มีจรัง มันไม้สำคัญเท่ากักับที่ว่า เขาจะ ปฏิบัติตามนันั้นหรือไม้; ถัาเขาปฏิบัติตามนันั้น มันก็ไม้มีเร่องยุ่งยากเกิดชันั้น; เพราะคำสอนเหล่านันั้น ก็ล้วนแต่สอนให้ไม้เบ็ยตเบ็ยชั สอนให้เห็เห็นแก่ผู้อื่น สอนให้เห็เห็นว้ทุกคนออกมาจากพระเจ้าอ้คเต็ยว้กัน มันก็เบ็ยตเบ็ยชักันไม้ล้ง.

ทนครนมาถึงสมัย หรือในถิ่นที่คนไม่อาจจะเชื่อเรื่องมีพระเจ้าทำนองนั้น แต่แล้วก็ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่า ไม่มีอะไร ที่ไม่ได้ทำหน้าที่อย่างกับพระเจ้าเช่นนั้น; กลับมองเห็นชัดว่า มันมีอยู่สิ่งหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่ อย่างนั้นคือ อย่างเดียวกับที่พระเจ้าทำ, แต่แล้วไม่มองเห็นเป็นพระเจ้าที่เป็นมนุษย์เหมือนอย่างที่เขาพูด ๆ กัน. สิ่งนี้คืออะไร? สิ่งนี้คือสิ่งที่เรากำลังเรียกว่า **ไควล์ยธรรม** ในที่นี้ ซึ่งจะได้พูดกันเรื่อย ๆ ไปด้วย.

ไควล์ยธรรมทำหน้าที่ตามธรรมชาติ.

ในพระบาลีแท้ ๆ ก็เรียกว่าธาตุเฉย ๆ, ธา-ตุ หรือ ธาตุ เฉย ๆ ธาตุนี้มีอยู่แล้วนั้นเทียว ที่ทำให้สิ่งนั้นต้องเป็นอย่างนั้น, เป็นอย่างนั้น, ไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้นได้; เท่าที่ปรากฏอยู่ในพระบาลีก็มีอยู่ ๓ เรื่องด้วยกัน คือเรื่องไตรลักษณ์เรื่องหนึ่ง, เป็นกฎของไตรลักษณ์, แล้วเรื่องกฎของอิทัปปัจจยตา เรื่องหนึ่ง, แล้วกฎของเรื่องอริยสัจ ๔ อีกเรื่องหนึ่ง, อย่างที่พระสงฆ์ทั้งหลายได้สวด เป็นคณสาชยายเสร็จไปแล้วเมื่อตะกน.

นี่ความเป็นอย่างนั้น, ความเป็นอย่างนั้น, ความไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น, ความไม่เป็นไปโดยประการอื่น, ความเป็นกฎตายตัวของธรรมตา, ความตั้งอยู่อย่างตายตัวของธรรมชาติอะไรนั้น, นี้แหละคือสิ่งที่เรียกว่ากฎ. นี้โดยเหตุที่ว่า จะเรียกว่ากฎ หรือเรียกว่าอะไรก็ตาม ในภาษาบาลีก็เรียกว่าธรรม ได้ด้วยกันทั้งนั้น. ในที่นี้กฎคือธรรมที่เป็นกฎ โดยเหตุที่ธรรมที่เป็นกฎชนิดนี้มันมีอยู่ทั่วไป ทุกเวลาและทุกสถานที่ ทุกรูปทุกแบบ จะต้องหาคำมาใหม่สักคำหนึ่ง ให้อธิบายความหมายอย่างนั้นได้ดี จึงเห็นว่าคำว่า "ไควล์ย" นี้

เป็นคำที่มีความหมายตรงตามความประสงค์. ไคววัลย์, ไคววัล — ยะ หรือเรียกสั้น ๆ ว่า ไคววัลย์ นี้ มันแปลว่า *ทั้งหมดทั้งสิ้น* ไม่ยกเว้นที่ไหน, ไม่ยกเว้นเวลาไหน, ไม่ยกเว้นสถานที่ไหน, ไม่ยกเว้นอากัปกริยาอย่างไร, สิ่งนี้เรียกว่าไคววัลย์. สิ่งใดมีความเป็นอย่างนั้น มีอำนาจหน้าที่ตลอดความเป็นอย่างนั้น ควรจะเรียกว่าไคววัลย์, ไคววัลย์ธรรม.

และอยากจะขอบอกกล่าววว่า คำพูดนี้ เราใช้กันได้อย่างอิสระ คือเอาคำของพวกอื่นมาใช้แต่ให้ความหมายใหม่ ตามความประสงค์ของเรา; อย่างนี้เรียกว่า, ถ้าเรียกอย่างสมัยใหม่นี้ก็เรียกว่า, มีสิทธิที่จะทำได้ ไม่ถือว่าเป็นการล่วงเกิน. ตัวอย่างง่ายๆ เช่นคำว่า นิพพานย่อมมาใช้เป็นความหมายของคำว่า สันติเกเลส ซึ่งเมื่อก่อนเขาใช้อยู่เพียงว่า เป็นจุดตกตามก็พอ เป็นนิพพานแล้ว หรือว่า เมื่อยังโง่กว่านั้น ก็ใช้กามารมณ์เป็นนิพพาน.

กล่าวโดยเจาะจงว่า พระพุทธเจ้าท่าน จะยืมคำ ที่พวกอื่นเขาใช้กันอยู่ก่อนนั้น เอามาใช้ให้มีความหมายอย่างที่พระองค์ต้องการ ซึ่งมันก็ต้องผิดกันเป็นธรรมดา; แต่คำนั้นมันอำนวยให้ใช้ได้. เช่นคำว่า นิพพาน อย่างนี้แปลว่า *ดับทุกข์สิ้นเชิง เย็นสนิท* อย่างนี้; ถ้ามันยังไม่ดับทุกข์จริง ไม่เย็นสนิทจริง ก็ยังไม่ควรเรียกว่านิพพาน. ฉะนั้นพระองค์จึงมีสิทธิ์ที่จะใช้คำว่า “นิพพาน” นี้เสียใหม่ ให้มันหมดกิเลส, หมดความทุกข์จริง ๆ, จะมีกามารมณ์สมบูรณ์ แล้วจะเรียกว่านิพพานนี้ไม่ได้ ถือเป็นผิด, หรือจะอยู่เพียงชั้นจุดตกตามสงบราบังบับ อย่างนั้นจะเรียกว่า นิพพาน นี้ก็ยังไม่ถูก.

แต่ว่าเราไม่มีหน้าที่ ที่จะไปคัดค้านเขา ไม่มีหน้าที่ที่จะไปบอกว่า คุณผิด ฉะนั้นนี้ถูก นี้ไม่มี. นี้ต้องไม่ทำเป็นอันขาด; แม้กระทั่งเดี๋ยวนี้ ซึ่ง

พุทธบริษัทจะต้องจดจำไว้ด้วยว่า จะไม่มีการพูดว่า คนอื่นผิดหรือเราถูก; มีหน้าที่แต่เพียงว่า เราจะบอกว่า เราชอบใจอย่างนั้น, เรามีความเข้าใจอย่างนั้น, แล้วเราชอบใจอย่างนั้น, เราพิสูจน์ได้ ว่าทำไมเราจึงชอบใจอย่างนั้น คือดับทุกข์ได้.

.....

การยืมคำมาใช้ในความหมายที่ต่างกัน.

ทีนี้ สำหรับคำว่า *ไควล์* ไควล์—ยะ นักเหมือนกัน ก็เคยเป็นคำในศาสนาอื่น เช่น ในศาสนาไซนะ หรือนิกครนต์ เป็นต้น เขาใช้ *ไควล์* ในฐานะเป็นนิทาน หรือเป็นที่ดับ ที่สิ้นสุด แห่งสัตว์ที่เวียนว่าย. ในพวกอุปนิษัตย พวกบางนิกาย ใช้คำว่า *ไควล์* ยะนี้ เหมือนกับคำว่า *พระอิศวร* ที่เป็นใหญ่ในที่ทั้งปวง เป็นพระเจ้าอย่างบุคคล. ในพุทธศาสนา มีคำว่า "เกพลี" ใช้ หมายถึง พระอรหันต์.

แต่เราเห็นว่า คำนั้นมันไม่ใช่คำของใคร หรือที่ใครจะผูกขาดได้. เราก็ยังคงเอามาใช้ได้ ว่าหมายถึงสิ่งสิ่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง มีอำนาจในที่ทุกหนทุกแห่ง ทุกเวลา ทุกสถานที่ ทุกสถานการณ์และทุกกริยาอาการ: อย่างนี้เป็นต้น ก็เลยยืมมาใช้

การยืมคำเหล่านี้มาใช้ ไม่เป็นการละเมิดสิทธิ และก็ไม่ใช่เป็นการล่วงล้ำอะไรกัน เพราะต้องการความหมายที่เขาเข้าใจกันคืออยู่แล้ว, ความหมายของคำที่เขาเข้าใจกันคืออยู่แล้ว, แต่ความจริงนั้นยังไม่ถึง เราจึงใช้คำอย่างนั้น เหมือนกับอย่างว่าไปยืมเขามา แล้วก็ให้ความหมายที่ถูกต้องกว่า, หรือถึงที่สุด.

ยกตัวอย่างเช่น พระอรหันต์ พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงยิ้มเอาคำว่า พราหมณ์ หรือพราหมณะคือพราหมณ์ มาใช้เป็นชื่อของพระอรหันต์, คือว่า ผู้ที่เป็นพราหมณ์ อย่างที่เขากล่าว ๆ กันนั้นไม่ใช่พราหมณ์ จะเป็นพราหมณ์ก็คือ หมกมิเลสสันตทุกข์จึงจะชื่อว่า เป็นพราหมณ์ อย่างนี้เป็นต้น ฉะนั้นระบุคำว่า พราหมณ์ถ้ามีความหมายสมกับคำคำนี้แล้วก็ต้องเป็นพระอรหันต์เท่านั้น; เพราะ ฉะนั้น พระอรหันต์นั้นแหละคือพราหมณ์ที่แท้จริง. น้อย่างพุทธภาษิตทั้งหลายเป็น อันมาก ในบาลีธรรมบทพราหมณวรรค.

หรือที่อาจจะนำทวนำขึ้นไปกว่านี้อีกก็ได้ คือข้อที่ตรัสไว้เป็นใจ ความว่า พระอรหันต์เท่านั้น ที่จะเรียกว่าเป็นภิกษุที่แท้จริงได้; ถ้ายังไม่เป็น พระอรหันต์ ก็ยังไม่เป็นภิกษุที่แท้จริง คือเป็นภิกษุสมมติ หรือบัญญัติ หรือ อุปโลกน์กัน ต่อเมื่อเป็นพระอรหันต์จึงจะเรียกว่าภิกษุ. ข้อความอย่างนี้ก็มีความ ในภิกขุวรรคในบาลีธรรมบท.

ลองพิจารณาคูณินิตหนึ่งว่า ทำไมจึงเรียกพระอรหันต์ว่าภิกษุที่แท้จริง? นี้อาจจะตอบได้เป็น ๒ อย่าง ตามความหมายของคำว่า "ภิกษุ". คำว่า ภิกษุ แปลว่า ผู้ขอ ก็ได้. แล้วคำว่า ภิกษุ แปลว่า ผู้เห็นภัยในวัฏฏสงสาร ก็ได้.

ถ้าภิกษุแปลว่าผู้ขอ อย่างขอทานอย่างนี้ ก็ต้องถือว่า พระอรหันต์ เท่านั้น มีสิทธิสมควรที่จะเป็นผู้ขอ อย่างเต็มที่; ถ้าไม่ถึงอย่างนั้น มันควร จะหากินเองบ้างมากกว่า. ถ้าไม่มีความดีความงาม ความประเสริฐ ก็ทำให้ถึงที่สุด. จึงควรที่จะขอเขาร้อยเปอร์เซ็นต์. นี้จึงได้ตรัสว่า พระอรหันต์เท่านั้น ที่ควร จะเรียกว่าภิกษุ, หรือว่า พระอรหันต์เท่านั้น ที่จะเรียกว่าผู้เห็นภัยในวัฏฏะ นี้

มันก็จริง ก็เห็นอยู่แล้ว. คนธรรมดาเห็นภยไม่ถึงที่สุด จึงไม่เป็นพระอรหันต์ จึงเป็นเพียงอย่างมากก็พระอนาคามี; เพราะมันยังไม่เห็นภยถึงที่สุด. ต่อเมื่อเห็นภยถึงที่สุด ก็เป็นพระอรหันต์เสียเท่านั้น มันเป็นอย่างอื่นไม่ได้; ฉะนั้นผู้ที่เห็นภยในวัฏฏสงสารถึงที่สุด ก็ตรงกับ ความหมายของคำว่าภิกษุ คือผู้เห็นภยในวัฏฏะ.

นี่ขอให้เปรียบเทียบดู ว่าคำว่า "พราหมณ์" นั้นใช้ถูกต้องแล้ว, คำว่า "พราหมณ์" นี้แปลว่า *ผู้สันดาน ผู้หมดบาป* หรือถ้าว่า *แปลงมาจากพรหม* ก็หมายความว่า *เป็นผู้ประเสริฐที่สุด*; ฉะนั้นพระอรหันต์เท่านั้นแหละที่จะหมดบาป เป็นผู้หมดบาป หรือลอยบาปหมดแล้ว หรือว่าเป็นผู้ประเสริฐที่สุด, ฉะนั้นภิกษุ ก็เหมือนกัน เป็นพระอรหันต์เท่านั้นที่ควรแก่การขอโดยแท้จริง ที่เรียกว่า เห็นภยโดยแท้จริง.

นี่ยกมาให้ฟังเป็นตัวอย่าง คือว่า อย่าได้ยึดถือเรื่องคำพูด ตามที่ เคยรู้เคยฟัง หรือเคยยึดถือกันมา. ให้เข้าใจข้อนี้ไว้ว่า เป็นพราหมณ์แท้จริง คือเป็นพระอรหันต์ อย่างนี้เป็นต้น.

ที่นี้คำว่า "ไถวัลย์" นี้ก็เหมือนกัน เคยเป็นคำพูดที่ใช้แทนพระเจ้า, แทนคำว่าพระเจ้า ในพวกอุปนิษัทบางนิกาย. หรือว่าในพวกนิครนถ์ ก็ใช้ เป็นชื่อของจุดสุดท้ายสูงสุดคล้าย ๆ กับปรมาตมัน คือว่าสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง เมื่อถึงที่สุดแล้ว ก็ไปรวมอยู่ที่นั่น จับสั่นกันที่นั่น, คล้าย ๆ กับว่า เข้าไปสู่ที่นั่น แล้วก็หยุดกันตลอดอนันต์วันตรา เขาเรียกว่าไถวัลย์.

พวกพุทธบริษัทเราทั้งหลาย บางทีก็เผลอไป ไปพูดในลักษณะเช่นนั้น ก็มี ว่าถ้าสัตว์ทั้งหลายเป็นไปจนถึงที่สุด หลุดพ้นออกไปได้แล้ว ก็ไปรวมกันอยู่ในเมืองนิพพานอย่างนั้น มันน่าหัวสั่นเท่าไร: เพราะว่ายังอยากจะมีตัวตน ไม่อยากจะเพิกถอนตัวตน ขอให้ไปรวมอยู่ที่แห่งหนึ่งแห่งใดเป็นนิรันดร. ถ้ามีความหมายอย่างนั้นแล้วก็ผิด ไม่เป็นพุทธศาสนา มันเหมือนกับมีตัวมีตน ไปรวมเป็นตัวเป็นตนอะไร อยู่ที่ใดที่หนึ่ง.

คำว่า “นิพพาน” ก็ต้องหมายถึงดับสิ้นแห่งตัวตน, ไม่มีความหมายแห่งตัวตน; แม้ว่าสิ่งที่เรียกว่านิพพานนั้นมีอยู่ ให้สิ่งนั้นมีอยู่ ตามที่สิ่งนั้นจะมีอยู่อย่างไร ก็อย่าได้ไปเรียกว่าตัวตน มันจะเลยกลับกลายเป็นคนชนมามาก. นี่ความสับสน หรือว่าทำความเข้าใจยากเกี่ยวกับคำพูด มันเป็นอย่างนั้น.

.....

(เริ่มบรรยายตามหัวข้อครั้งนี้.)

ความหมายของคำไถวัลยในทนมเพียงเป็นกฎ.

เดี๋ยวนี้ก็อยากจะใช้คำว่าไถวัลย ให้มีความหมายแต่เพียงว่า หมายถึง สิ่งหนึ่งซึ่งมีอยู่ทั่วทุกหนทุกแห่ง ทุกเวลา ทุกกิริยาอาการ ซึ่งเนื้อแท้แล้วก็คือ สิ่งที่เราเรียกว่ากฎ. ไถวัลยคือสิ่งที่เรียกว่ากฎ อย่างที่อธิบายให้เห็นแล้ว ในการบรรยายครั้งก่อน ๆ. ดังนั้นในวันนี้ จึงระบุดอกไปให้ชัดว่าสิ่งที่เรียกว่าไถวัลยนั้นก็คือกฎ แล้วก็แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ตามที่มีเค้าเงื่อน

ให้สังเกตได้จากพระบาลี นั้นเอง; อย่างพระบาลีที่สวดไปแล้วเมื่อตะกั้น. กลุ่มแรก ก็หมายถึง กฎแห่งอิทัปปัจจยตา, กลุ่มที่ ๒ ก็หมายถึง กฎแห่งสามัญญลักษณะ, กลุ่มที่ ๓ ก็หมายถึง กฎแห่งอริยสัจจ์ ๔.

เดี๋ยวนี้จะมากล่าวกันใหม่ตามลำดับ ที่สะดวกสำหรับศึกษาเล่าเรียน จะได้กล่าวถึงกฎของสามัญญลักษณะก่อน แล้วในโอกาสต่อไป จึงจะกล่าวถึงกฎของอิทัปปัจจยตา, และกฎของอริยสัจจ์เป็นที่สุด.

แต่แล้วก็ไม่อยากจะให้ลืมคำว่า “พระเจ้า” ในความหมายของพวกเรา คือ ไม่ต้องมีพระเจ้าเป็นตัวตน ที่มีความรู้สึกนึกคิดอย่างคน. แต่มีพระเจ้าที่น่ากลัวยิ่งกว่านั้น คือน่าเกรงขาม น่าเชื่อถืออะไรยิ่งไปกว่านั้น พระเจ้าคือกฎ, คือสิ่งที่เรียกว่ากฎ, กฎชนิดที่ทำให้โลกต้องหมุนอยู่เรื่อยนี้ หรือให้ดวงอาทิตย์ ดวงดาว ดวงจันทร์ อยู่กันเป็นกลุ่ม เป็นอะไรวอย่างนี้ ให้สิ่งต่างๆ ในโลกเหล่านั้น เปลี่ยนแปลงไปอย่างนั้น เปลี่ยนแปลงไปอย่างนี้ หยุดไม่ได้. นี่คืออำนาจของสิ่งที่เรียกว่ากฎ หรือไควล์ธรรม ที่บังคับบัญชาอยู่ทั่วไป ในทุกสิ่ง ทุกหนทุกแห่ง ทุกเวลา ทุกสถานที่.

กฎที่พุทธบริษัทควรศึกษาโดยตรง.

ที่นี้เพื่อการศึกษาโดยสะดวกหรือโดยตรง สำหรับพุทธบริษัทเรา ก็ จะแยกเป็นสัก ๓ ส่วน อย่างที่กล่าวมาแล้ว.

กฎที่ ๑ กฎแห่งสามัญลักษณะ คือกฎแห่งอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี่มันเป็นพระเจ้าของการที่สร้างสิ่งใหม่ๆ เรื่อยไป. ลองคิดดูเถอะ ถ้ามันเที่ยง มันไม่เปลี่ยนแปลงได้แล้ว สิ่งใหม่จะเกิดขึ้นมาได้อย่างไร? มันต้องอาศัย การยกย้ายเปลี่ยนแปลงเรื่อยไป สิ่งใหม่ๆ จึงจะเกิดขึ้น, แล้วมันต้องมีความสำคัญอยู่ตรงที่ มันเปลี่ยนได้, แล้วมันต้องเปลี่ยน มันอยู่นิ่งไม่ได้, มันมีอะไรอันหนึ่งบังคับให้ตายตัวอยู่อย่างนั้นไม่ได้ ต้องเปลี่ยน. แม้แต่ก้อนหินนี้ก็เปลี่ยน แต่เปลี่ยนชนิดที่คนสังเกตเห็นไม่ได้ แล้วก็เลยคิดว่ามันไม่เปลี่ยนหรืออะไรๆ ที่มันจะยิ่งไปกว่าก้อนหิน นี่มันก็ต้องเปลี่ยนมันมีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาด้วยเหมือนกัน; จะเรียกว่าพระเจ้าของการสร้างสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาเรื่อยๆ ก็ได้. กฎแห่งความเปลี่ยนแปลงนั้นแหละคือพระเจ้า, เป็นพระเจ้าที่จะสร้างสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมาเรื่อยไม่ซ้ำเก่า.

นี่กฎแห่งสามัญลักษณะ คือความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ เป็นอนัตตา. เดียวกันจะได้พูดกันให้ละเอียด.

ทีนี้อยากพูดข้ามไปถึง **กฎที่ ๒** ที่เรียกว่า **กฎแห่งอิทัปปัจจยตา** ซึ่งมีหลักอยู่ว่า เมื่อมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนั้นจะเกิดขึ้น โดยสมควรแก่เหตุปัจจัยนั้นๆ นั้นแหละคือกฎแห่งกรรม. กฎแห่งกรรมที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ หลีกเลียงไม่พ้น และตรงแน่ ยุติธรรมที่สุด ตามกฎแห่งอิทัปปัจจยตาว่าเมื่อทำลงไปอย่างนั้นผลจะต้องออกมาอย่างนี้ ถูกต้องตามกฎเกณฑ์นั้นๆ ก็ต้องเรียกว่า **พระเจ้าแห่งกรรม แห่งวิบาก แห่งกิเลส คือวิญญะ** นั่นเอง.

อิทัปปัจจยตาที่แสดงไว้ชัดเจน ก็ในรูปปฏิจจนูปบาท ส่วนหนึ่งที่เป็นกิเลสก็เป็นเหตุให้ทำกรรม, ทำกรรมแล้วก็เกิดผลกรรม, แล้วทำให้เกิดกิเลสอีก, นั่นมันรวมทั้งกรรม และเหตุของกรรมและผลของกรรม.

ถ้าเราจะเอาคำว่ากรรมเป็นคำกลาง ก็เรียกว่า พระเจ้าแห่งกรรม กฎแห่งกรรมคือพระเจ้าแห่งกรรม. กรรมนี้มีเหตุ คือกิเลส กรรมนี้มีผล คือวิบาก ของกรรมนั้น ๆ มันจึง หมุนเป็นวงกลม อยู่ใน ๓ อย่างนี้ คือ กิเลส - กรรม วิบาก, กิเลส - กรรม - วิบาก, ตามกฎเกณฑ์แห่งอิทัปปัจจยตา สำหรับสิ่งที่มีชีวิต.

ถ้าสำหรับสิ่งที่ไม่มีชีวิต มัน ก็มีกฎแห่งอิทัปปัจจยตา ด้วยเหมือนกัน ตามสมควรแก่สิ่งที่ไม่มีชีวิต ต่อเมื่อสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้น, แล้วมันหยาบกว่า มันข้างนอกกว่า; เช่น ต้นไม้แบบนี้ มันออกมาได้เพราะมีสิ่งหนึ่งเป็นปัจจัย สิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้น. ฉะนั้นถ้าต้นไม้ไม่มีความรู้สึกนึกคิดได้ มันก็ต้องมีส่วนที่เรียกว่า เป็นความรู้สึกสบายหรือไม่สบายอย่างนั้น. เดียวต้นไม้ของเราที่เขียวเกือบจะทุกต้น ใครรู้ไหมว่า มันกำลังสบาย หรือกำลังไม่สบาย? ถ้ามันมีความรู้สึก มันจะรู้สึกไปทำนองที่ไม่ว่าสบายนี้ ดันรนเพื่อจะเอาชีวิตอยู่รอดอยู่เหมือนกัน.

กฎแห่งอิทัปปัจจยตานี้ เป็นพระเจ้าแห่งกรรม ที่จะทำให้เกิดผลกรรมโดยสมควร.

ทั้ง กฎที่ ๓ ถัดไป คือ กฎแห่งอริยสัจจ์ ๔. นี้คือ พระเจ้าแห่งความรอด. ถ้าจะเรียกให้น่านับถือสักหน่อย ก็จะเรียกว่า พระเจ้าแห่งความรอด;

ที่จริงนั้น กฎแห่งอริยสังข์นั้น เป็นทั้งพระเจ้าแห่งการลงโทษ และพระเจ้าแห่งการให้รางวัล.

อริยสังข์ ๔ สองข้อแรกนั้น เป็น เรื่องทุกข์ และเรื่อง เหตุให้เกิดทุกข์; มีกฎตายตัวอยู่อย่างนั้น ๆ เป็น ตถา เป็น อวิตตา เป็น อนัญญา คืออย่างนั้น ๆ. นี่ไปเอาเข้าเถอะจะเหมือนกับลูกลงโทษ, พระเจ้าลงโทษแล้ว. อริยสังข์สองข้อข้างหลัง คือ นิโรธ กับ มรรค นี้ คือ ความไม่มีทุกข์, เป็นเหตุให้ไม่มีทุกข์ เป็นกฎเกณฑ์ที่ทำให้ไม่มีทุกข์ ก็เป็นพระเจ้าเหมือนกัน. พระเจ้าตอนที่ให้รางวัลให้สิ่งที่ดี ๆ ที่น่าปรารถนา.

นี้เรียกว่า กฎแห่งอริยสังข์ ๔ เป็นพระเจ้าแห่งความทุกข์หรือความพ้นทุกข์; ที่จริงพระเจ้านี้ คงอยากจะให้พ้นทุกข์ อยากจะให้รอดพ้นทุกข์. แต่เมื่อทำผิดมันก็ต้องเป็นทุกข์ ลงโทษให้เสียหน่อย ให้เข็ดหลาบบ้าง แล้วก็ค่อยๆ ทำถูกต้องไป แล้วก็พ้นทุกข์ คือรอด.

นี่สรุป กันไว้ทีหนึ่งก่อนก็ได้ว่า ไควล์ยธรรมหรือกฎ เรื่องสามัญญลักษณ์. กฎแห่งสามัญญลักษณ์นี้เป็นพระเจ้าของการสร้างสิ่งใหม่ๆ เรื่อยไป คือความเปลี่ยนแปลง. และ กฎแห่งอิทัปปัจจยตานิ เป็นพระเจ้าแห่งกรรม คือเป็นความแน่นอนตายตัวแห่งกรรม ที่ว่าทำลงไปอย่างไร จะต้องได้ผลอย่างไร. ที่นี้ กฎแห่งอริยสังข์ เป็นพระเจ้าแห่งการช่วยให้รอด หลังจากที่ ได้ทำผิดมาพอสมควรแล้ว.

ไถวัลยธรรมหรือกฎ ควรจะเรียกว่าพระเจ้าได้.

อยากจะถามว่า ใครรู้สึกกระดากปากบ้าง ที่จะเรียกสิ่งเหล่านี้ว่า พระเจ้า? อาตมาไม่รู้สึกกระดากปากเลย ที่จะเรียกกฎเกณฑ์เหล่านี้ว่าพระเจ้า เพราะว่ามัน เป็นพระเจ้าจริง ยิ่งกว่าพวกที่เขามีพระเจ้า หรือเขาถือพระเจ้านั้น อย่างอื่น; กลับไปเห็นว่า ที่เขาเรียกกันว่าพระเจ้า หรือเขาถือกันอย่างพวกอื่นถือกันนั้น ไม่น่าจะเรียกว่าพระเจ้า. ถ้าว่าเป็นคน เป็นคล้ายคน มีความรู้สึกอย่างคน เดียวยินดีในร้าย มีลักษณะเหมือนกับคุ่มดีคุ่มร้าย โอ๊ย, อย่างนี้ ไม่น่าเรียกพระเจ้าเลย.

ถ้าว่าตายตัวแน่นอนเฉียบขาด อย่าง กฎเกณฑ์ของสามัญญลักษณะ ของอิทัปปัจจยตา ของอริยสัจจ์ นี้ ไม่มีข้อบกพร่อง ที่ตรงไหนเลย ที่จะเรียกว่าพระเจ้า; มันมีความหมายตรงตามลักษณะของพระเจ้าทุกอย่างเลย แต่จริงกว่า, และที่สำคัญที่สุด ก็คือข้อที่ว่า มิไปเสียทั่วทุกหนทุกแห่ง ทุกเวลา ทุกอกัมป-กิริยา ทุกสถานการณ์ของสิ่งทั้งปวง จึงต้องเรียกให้เป็นพิเศษว่าไถวัลย, ก็เรียกว่าไถวัลยธรรม เพราะว่าเป็นธรรมเท่านั้น ไม่ใช่เป็นบุคคล ก็เลยเรียกว่าไถวัลยธรรม มีอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง.

เราไม่รู้จัก เราคิดว่าไม่มี ไม่มีพระเจ้าที่มาคุมเราอยู่ข้าง ๆ, แล้วเราก็ทำผิด ทำบาป ทำกรรม ทำชั่ว หรือไม่มีกำลังที่จะกระทำความดี. นี้ เพราะเราไม่รู้จักพระเจ้า ในฐานะที่เป็นไถวัลยธรรม.

ถ้าเรารู้จัก อย่างน้อยก็จะเกิดความกลัว คือโอดตัมปะ — กลัว ไม่กล้ากระทำชั่ว ไม่มีที่ตรงไหน ที่จะซ่อนได้พ้นสายตาของพระเจ้า แล้วทำชั่ว

ไม่ให้พระเจ้าเห็น ; ถ้าเรารู้จักพระเจ้าจริงเราจะรู้สึกอย่างนี้ ; ฉะนั้นเราก็เลยไม่กล้าทำชั่ว. หรือว่าเราคิดว่าไม่มีหวัง ที่จะทำดีให้รอดไปได้ตามลำพังเราเอง ; แต่ถ้าเรารู้จักพระเจ้าจริงๆ อย่างนี้แล้ว จะรู้สึกว่ามีคน ค่อมเหตุมีปัจจัย ที่จะให้เกิดความสำเร็จนี้อยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง เว้นไว้แต่เราถือเอาไม่เป็น. ไม่รู้จัก.

ที่นี้เรียกว่าพระเจ้าได้ เพราะอยู่ในที่ทุกแห่ง ทุกเวลา ทุกอากัป-
กิริยา ทุกสถานการณ์อะไรต่าง ๆ. แล้วพระเจ้าองค์ที่หนึ่งคือพระเจ้าแห่ง
สามัญญลักษณะ พระเจ้าแห่งความจริง เรื่องสามัญญลักษณะ ๓ ประการ คือ
อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จะได้ดูกันต่อไป.

เรามัวแต่จะดู หรือว่าจะยุ่งกันแต่เรื่องใดเรื่องเสียของเราเอง เรื่อง
เอวี่ตอ ร้อยสนุกสนานของเรามากกว่า จึงไม่เห็นลักษณะอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
ซึ่งเป็นตัวพระเจ้า เป็นองค์พระเจ้า ทั้งที่มันอยู่ทุกแห่ง และยิ่งกว่าทุกแห่งไป
เสียอีก คือว่าในทุกๆ ปริมาณ ในเนื้อหนังร่างกายของเรา. เออาซี, ถ้าว่า
เราคนนี้จะแบ่งออกเป็น ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นอะไรก็ตาม แบ่งเป็นอนุ กระจทั้ง
เป็นปริมาณ, เล็กแบ่งไม่ออกอีกแล้ว ก็ยังพูดได้ว่า ในทุกปริมาณมีกฎแห่ง
อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, มีพระเจ้าหรือมีอำนาจของพระเจ้า อยู่ในทุก
ปริมาณ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นเรา. ทำไมเราจึงมองไม่เห็น ? เพราะว่าเรา
ไม่ได้สนใจ, เราไม่ได้สนใจที่จะมอง.

คุณไถวัลยธรรมที่เป็นกฎแห่งอนิจจัง.

ทีนี้วันนี้ก็เป็นโอกาส ที่จะศึกษาพระเจ้า หรือไถวัลยธรรมก็ตาม แล้วแต่จะเรียก, หรือจะเรียกสั้น ๆ ว่า กฎคำเดียวก็ได้ ว่ากฎแห่งอนิจจัง ก่อน เป็นข้อแรก.

อนิจจัง เป็นรากฐานอันสำคัญ ของการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ให้มีสิ่งใหม่ๆเกิดขึ้น. นี่เป็นขั้นแรกที่สุดที่จะต้องดู, ถ้ามันเกิดไม่เปลี่ยนแปลงแล้ว มันก็ตายดื้อน หยุดหนึ่ง ไม่มีอะไรเกิดขึ้น อย่างที่เราเห็นๆ อยู่; ทางร่างกายก็หยุดหนึ่ง ยิ่งกว่าเป็นก้อนหินเสียอีก, จิตมันก็หยุดหนึ่ง ไม่รู้สึกอะไร ไม่คิดนึกอะไรได้ มันหยุดหนึ่ง; อย่างนี้มันยิ่งกว่าตายเสียอีก.

เดี๋ยวนี้มันไม่เป็นอย่างนั้น ร่างกายหรือวัตถุ ก็เปลี่ยนได้เรื่อย, จิต ก็เปลี่ยนได้เรื่อย; ฉะนั้นจึงเกิดความเจริญงอกงามทางกาย, เกิดความคิดนึก ความรู้สึกทางจิต, เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่เปลี่ยนได้.

กระแสแห่งความเปลี่ยน นั้น สำเร็จรูปออกมาเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ บัญญัติเรียกว่าอย่างนั้น บัญญัติเรียกว่าอย่างนี้; จะเรียกว่า *เวทนา* เรียกว่า *สัญญา* เรียกว่า *สังขาร* เรียกว่า *วิญญาณ* อย่างนี้ ก็แล้วแต่จะเรียก. มันเป็น กระแสแห่งความเปลี่ยนระยะหนึ่งหรือตอนหนึ่งก็เรียกว่าอย่างนั้นอย่างหนึ่ง; เพราะมันมีความเปลี่ยนแปลงเรื่อย เหมือนกับไหลเชี่ยวเป็นเกลียวไปอย่างนั้นแหละ มันจึงเกิดอะไรขึ้นมาเรื่อย; แล้วเรียกได้ ว่ามันมีปรากฏรูปร่างออกมา

อย่างไม่ซ้ำที่ อย่างไม่ซ้ำของเดิม อย่างน้อยก็ต้องผิดไปนิดหนึ่ง เปลี่ยนไปนิดหนึ่ง, เปลี่ยนไปนิดหนึ่ง เมื่อนานเข้ามากเข้าม่นก้มีความเปลี่ยนมากออกไป.

ทำไมการที่ไม่เที่ยง เพียงแต่เปลี่ยนนี้ มันทำให้ไม่เหมือนเดิมละ? เพราะว่าทุกคราวที่เปลี่ยน มันมีอะไรเดิมเข้าไปนิดหนึ่งเสมอ. อย่างเช่น อย่าง “เวลา” นี้มันก็เปลี่ยน เดิมมากขึ้นนิดหนึ่ง หรือวัตถุที่เป็นตัววัตถุ มันก็มีอะไรเปลี่ยนหรือเดิมเข้ามานิดหนึ่ง; ฉะนั้นจึงเหมือนเดิมไม่ได้.

ไปดูสิ่งต่างๆ ที่มันกำลังออกมาใหม่ ๆ ซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าลูก ออกมาเรื่อยจากแม่ของมัน แล้วมันก็ต้องเปลี่ยนไปนิดหนึ่ง ๆ ๆ มันไม่เหมือน; และโดยเฉพาะ สิ่งที่มีชีวิต ละก็ เปลี่ยนมาก เพราะมีความรู้สึกมีความต้องการ มันเป็นสิ่งที่มีอำนาจมีกำลัง มันจึงเปลี่ยนมาก. ภายในไม่กี่ชั่วคน มันก็เปลี่ยนได้ถึงขนาดที่เรียกว่า จะจำไม่ได้; ก็สังเกตดูเถอะว่า คนนี้เกิดออกมาใหม่ เป็นลูก เป็นหลาน เป็นเหลน ออกมาใหม่ๆ นี้มันไม่ค่อยเหมือนเลย, แล้วมันจะดูสวยขึ้นเรื่อย เพราะว่าพ่อแม่ต้องการให้มันสวย มันมีความรู้สึกที่อยากให้ลูกสวย หรืออะไรมันสวยนี้ อยู่ตลอดเวลา. มีออกมาใหม่ มันก็เปลี่ยนก็เปลี่ยนไปในทางสวย ที่เคยดำมันก็อาจจะขาวขึ้นได้ ในไม่กี่ชั่วคน; มันมีเหตุปัจจัยอย่างนี้.

ถ้าพูดตรงๆ หน่อย ก็ต้องพูดว่า ควรจะชอบใจความเปลี่ยน ในเมื่อเรารู้จักทำให้มันเปลี่ยนไปในทางดี อย่าเปลี่ยนไปในทางที่ว่ามันเลวลงหรือชั่ว; เพราะมันเปลี่ยนได้ มันจึงมีของดีเกิดขึ้นมาได้. แล้วระวังอย่าให้เปลี่ยนไปในทางชั่ว. ถ้ามันไม่มีการเปลี่ยน มันก็ จะมีความทุกข์ตายด้าน อยู่แน่แหละ

ไม่มีทางจะดับทุกข์ได้ โดยที่มันเปลี่ยนได้ จากบาปเป็นหมดบาป หรือว่าเป็นบุญเป็นเหนือบุญอะไรไปได้; มันเปลี่ยนได้อย่างนี้.

นี่พูดกันโดยกว้างขวางไม่มีขอบเขต อย่างที่เรียกว่ามัน เป็นไถวัลยธรรม มัน กว้างขวางไม่มีขอบเขต ทั้งในส่วนเนื้อที่ ในส่วนเวลา มันเกี่ยวเนื่องกันไปหมด. มัน อาศัยความเปลี่ยนแปลง ทำให้เกิดขึ้นมาเรื่อย เรียกว่ากฎ^{นี้} หรือพระเจ้า^{นี้} ไม่ยอมให้สังขารใดๆ ทั้งที่เป็นสสาร หรือเป็นกำลังงาน หรือเป็นนามธรรมก็ตาม^{นี้} อยู่หนึ่ง หรือตายตัวอยู่ได้, บังคับให้เปลี่ยนเรื่อย แล้วก็เกิดมีของใหม่เรื่อย เป็นโลกที่แปลกออกไปเรื่อย, แปลกออกไปเรื่อย แล้วคงไม่มีทางจะซ้ำกับที่แล้วมาอย่างร้อยเปอร์เซ็นต์.

แม้ว่าจะเกิด—ดับ, เกิด—ดับ, เกิด—ดับ คล้ายๆ กับว่า ซ้ำๆ ซากๆ มันไม่ร้อยเปอร์เซ็นต์; เกิดครั้งหลังมันไม่เหมือนครั้งก่อน, ดับครั้งหลังมันก็ไม่เหมือนครั้งก่อน, ก็จึงไปข้างหน้าเรื่อย ก็เรียกว่าไหลเรื่อยไป ทุกสิ่งไม่ยกเว้นอะไร; แล้วก็ไหล คือเปลี่ยน แล้วก็เรื่อย คือ ไม่ได้หยุดเลย, ไม่ได้หยุดสักกระยะหนึ่งเลย. ถ้าใครเข้าใจคำว่าทุกสิ่ง แล้วก็ไหล แล้วก็เรื่อย เปลี่ยนเรื่อย^{นี้} จะเข้าใจคำว่า “อนิจจัง”.

นี่มันมีข้อยกเว้น ว่าเราไม่ต้องไปรู้ทั้งหมด เพราะมันไม่จำเป็น มันเหนื่อยเปล่า. รู้เรื่องอนิจจัง ก็รู้เฉพาะเท่าที่มันจำเป็น ที่จะดับทุกข์ข้างในเรา ได้; เพราะว่าเราไม่รู้จักอนิจจังในส่วนไหน ความทุกข์ได้เกิดขึ้นแก่เรา ก็ขอให้เรารู้จักอนิจจังในส่วนนั้นแหละ เท่าที่มันจะดับความทุกข์ที่เป็นปัญหาของเรา.

เพราะฉะนั้นพระพุทเจ้าท่านจึงตรัสสั่งจะ ๓ อย่างนี้ไว้ คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตานี้ ในฐานะเป็น นิพพานสปปายธมฺม คงจะฟังไม่ออก ; นิพพานสปปายธมฺม หรือ นิพพานสปปายปฏิบัติ คือ ธรรมที่สบายแก่พระนิพพาน. ฟังดูน่าหัว, พระนิพพานรู้จักสบายกับเขาด้วย, แต่ตัวหนังสือมันเป็นอย่างนั้น นิพพานสปปายปฏิบัติก็ได้, ธรรมเป็นที่สบายแก่นิพพาน คือปฏิบัติเป็นที่สบายแก่นิพพาน. สบายนี้แปลว่าสะดวก สะดวกแก่การบรรลุนิพพาน ก็คือ ที่มันง่ายแก่การบรรลุนิพพานนั้นแหละ, คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ถ้าใครไปรู้เรื่องนี้เข้าก็จะเกิด นิพพานสปปายธมฺม ขึ้นมา.

ทรงระบุให้เห็นอนิจจัง ที่อายตนะภายใน อายตนะภายนอก วิญญาณ ผัสสะ เวทนา เท่านั้นก็พอแล้ว นอกนั้นมันเป็นไปได้อเอง, เป็นไปได้อของมันเอง. อายตนะภายใน — อายตนะภายนอก — แล้วก็วิญญาณแล้วก็ผัสสะ — แล้วก็เวทนา. นี้คือเรื่องปฏิจจสมุปบาท ที่พูดซ้ำๆ ซาก — ไม่รู้ก็ร้อยครั้งแล้ว : อาศัยต่อกับรูปเกิดจักขุวิญญาณ ; การประจวบแห่งธรรม ๓ ประการนั้น เรียกว่าผัสสะ, เพราะผัสสะเป็นปัจจัยจึงมีเวทนา เท่านั้นก็พอ ไม่ต้องไปถึงค้นหาอุปาทานอะไร.

ให้เห็นอนิจจังของอายตนะภายใน : ดา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, เห็นอนิจจังของอายตนะภายนอก คือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รั้มมารมณ, ให้เห็นวิญญาณ ที่เกิดขึ้นว่าอายตนะแต่ละคู่กัน มันกระทบกัน อาศัยกันเกิดวิญญาณขึ้น, แล้วทั้งหมดนี้เรียกว่าผัสสะ ผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนามันพอแล้ว.

ข้างนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อะไรก็ตาม อยู่ข้างนอก ก็พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยงได้ง่าย, เพราะนี่ไม่สู้จะลึกซึ้ง, เพราะเราเห็นความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ, เพราะเรื่องรูป เรื่องเสียง เรื่องกลิ่น เรื่องรส เห็นเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ.

ที่ข้างในนี้ มันเห็นยาก หรือว่ามันลึกซึ้งกว่านั้น คือว่าตัวจิตใจ หรือนามธรรมที่จะมาเป็นวิญญาน เป็นอะไรทำนองนี้ มันไม่เที่ยงร้ายไปกว่านั้น เสียอีก แล้วมันไวยิ่งกว่าสิ่งทั้งหลายไปเสียอีก.

ถ้าพูดอย่างคร่าว ๆ ก็ต้องพูดไปทีก่อนว่า เพราะวิญญานไม่เที่ยง, เพราะจิตหรือ นามธรรม มัน ไม่เที่ยง; มัน จึงเปลี่ยนได้ เพื่อเป็นจิตอย่างหนึ่ง, แล้วเป็นจิตอีกอย่างหนึ่ง, แล้วเป็นจิตอีกอย่างหนึ่ง, แล้วเป็นจิตอีกอย่างหนึ่งนี้ มันจึงเกิดความรู้สึกคิดนึกอะไรได้.

เอ้า, ที่นี้จิตชนิดนี้มาเป็นวิญญาน สัมผัสเข้าไปที่รูปข้างนอก เห็น ความไม่เที่ยงของรูปข้างนอก, แล้ววิญญาน หรือจิต หรือนามธรรมข้างในนี้ กลับไม่เที่ยงยิ่งกว่าความไม่เที่ยงข้างนอก; ไม่เที่ยงอย่างรุนแรง ไม่เที่ยงหลายประการ หลายสถานที่เดียว เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่าจิตนั้นมันไหวได้มาก ได้เร็ว ได้แก่ง กว่าสิ่งที่เป็นวัตถุ.

ที่นี้ความไม่เที่ยงของสิ่งที่เป็นวัตถุนั้น ดูเป็นของตื้น ๆ ง่าย ๆ ไม่น่ากลัว
อะไร. ความไม่เที่ยงของสิ่งที่เป็นามธรรม เช่นจิตเป็นต้นนี้ น่ากลัวมาก

ถ้ามองเห็น, ถ้าเป็นสิ่งที่มองเห็น มันไม่เที่ยงอย่างรุนแรง อย่างรวดเร็ว
อย่างกว้างขวาง อย่างน่าอัศจรรย์ที่สุด.

ฉะนั้นดูที่จิตให้มาก : จิตจะไม่เที่ยง, จะแสดงความไม่เที่ยง,
แสดงความเปลี่ยนแปลงเมื่อตาเห็นรูป เมื่อจมูกได้กลิ่น เมื่อลิ้นได้รส ไม่ว่าจะ
ไหนหมด. ความเปลี่ยนแปลงข้างนอกนั้นทำความเปลี่ยนแปลงข้างใน คือจิต
อย่างรุนแรงและเร็ว เร็วยิ่งกว่าฟ้าแลบ, แรงยิ่งกว่าฟ้าผ่า. ความเปลี่ยน
แปลงรุนแรงของสิ่งที่เรียกว่าจิต รวดเร็วยิ่งกว่าฟ้าแลบ แรงยิ่งกว่าฟ้าผ่าหรือ
ยิ่งกว่าแผ่นดินถล่ม เพราะมันมีความหมายรุนแรง.

เราจะมานั่งดูแต่ว่า ข้างนอกเปลี่ยนแปลง, ข้างนอกเปลี่ยนแปลง,
แล้วไม่รู้ว่ข้างในมันก็เปลี่ยนแปลงยิ่งกว่านั้น; อย่างนี้แล้วมันก็จะเห็นอนิจจัง
น้อยมาก. ถ้าไปเห็นที่ความเปลี่ยนแปลงของจิตแล้วก็จะเรียกว่าเห็นหมด.
ข้างนอกมันเปลี่ยนแปลงเท่าไร จิตมันก็รู้ได้เท่านั้น; ถึงจิตอาจจะรู้ได้หมด
เท่าที่ความเปลี่ยนแปลงข้างนอกมันเปลี่ยนแปลง; แต่ที่จิตเปลี่ยนแปลงเองนี้
มันรู้ของมันเองยาก. เพราะฉะนั้นเราจึงโง่ เราจึงมีอวิชชา; ก็เพราะเหตุ
ที่ว่า จิตมันรู้จักตัวมันเองได้ยากที่สุด. มันมีความเปลี่ยนแปลงรุนแรงมากมาย
มันก็ไม่รู้สึก; กลับไปมองข้างนอกว่า มีความเปลี่ยนแปลง. เช่นว่าต้นไม้ต้นนี้
เปลี่ยนมากแล้ว หลายปีแล้ว โตเท่านั้นแล้ว, หรืออะไรที่เปลี่ยนแปลง;
เหมือนกับเด็กเล่นอย่างนั้นแหละ ยังไม่สำเร็จประโยชน์.

ให้เปลี่ยนแปลงรุนแรงถึงขนาดว่า ชั่วกะพริบตา^๕เป็นอย่าง^๕, ชั่วกะพริบตาหนึ่งเป็นอย่างอื่นแล้ว; ที่อยู่เป็นปกติ^๕ เปลี่ยนเป็นร้อนเป็นไฟเลยก็ได้. ภายในพริบตาเดียว, เปลี่ยนเป็นร้อนเป็นไฟก็ได้ มันน่ากลัวขนาดนั้น.

นี่ต้องให้รู้จักความเปลี่ยนแปลงข้างใน คือจิตที่รู้สึกความเปลี่ยนแปลงข้างนอกนั้นให้มากให้พอกัน จึงจะเรียกว่า รู้จักความเปลี่ยนแปลงหรืออนิจจัง.

ที่^๕จะบอกต่อไปถึงข้อที่ว่า ในสามอย่าง^๕ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สามอย่าง^๕ การเห็นอนิจจัง นั้น^๕ เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ถ้าไม่พอแล้ว จะไม่เห็นทุกขัง อนัตตา; และยิ่งกว่านั้น มันยังเป็นเหมือนปากประตู ซึ่งจะต้องผ่านก่อน; จะต้องเห็นอนิจจังให้พอ ให้ถูกต้อง, แล้วก็ก่อนด้วย, แล้วก็เห็นทุกขัง อนัตตา ได้เต็มที่และง่ายขึ้น.

ในพระบาลีมากแห่ง เมื่อจะต้องกล่าวแต่สิ่งเดียว ไม่กล่าวทั้งสามสิ่งแล้วก็จะแสดงอนิจจัง^๕ก่อน หรือเพียงสิ่งเดียว หรืออย่างรุนแรง; เพราะเหตุว่าถ้ามันเห็นอนิจจังพอ แล้วมันเป็นไปได้เองโดยอัตโนมัติ ที่เป็นไปเอง ที่จะเห็นทุกขัง อนัตตา หรือสูญญตา.

ฉะนั้นการพิจารณาธรรม พิจารณาธรรมะ ในหลักของอานาปานสติภาวนานั้นแสดงไว้แต่อนิจจังเท่านั้น ; อนิจจานุ^๕บ^๕ส^๕ บ^๕ส^๕ส^๕ส^๕ส^๕ม^๕ม^๕ติ ส^๕ก^๕ข^๕ติ; แล้วอันถัดไปจะเป็น วิรา^๕คา^๕นุ^๕บ^๕ส^๕ตี คือคลายกำหนดแล้ว, อันต่อไปก็เป็น นิโร^๕ธา^๕นุ^๕บ^๕ส^๕ตี, ดับกิเลสแล้วแล้วก็ เป็น ป^๕ภ^๕นิ^๕ส^๕ส^๕ค^๕คา^๕นุ^๕บ^๕ส^๕ตี, เลิกกัน จบกัน.

นี่แสดงแต่อนิจจังไว้ข้อเดียวเท่านั้น เพราะว่ามันสำเร็จประโยชน์; เพราะว่าถ้าเห็นอนิจจัง แล้วมันก็เบื่อหน่ายคลายกำหนดได้, แล้วมันผ่านไปทางทุกขังและอนัตตา โดยไม่รู้สึกรู้สั้วได้ โดยไม่รู้สึกรู้สั้วได้, ฟังดูเถอะ. ถ้าเห็นอนิจจังเต็มที่แล้ว มัน จะเกิดความเบื่อหน่าย นิพพิทาวิราคะไปได้เลย.

แต่ว่าอาจจะมาแยกได้ชัดเป็น ทุกขัง อนัตตา ก็ได้ ก็มีเหมือนกัน. นี่เป็นวิชาที่จะแยกให้เห็นชัด; แต่ถ้าโดยปกติแล้ว มันก็เห็นของมันเอง แล้วไม่ต้องหยิบขึ้นมาคล่าวกก็ได้ มันรวมอยู่ในคำว่า อนิจจัง ไม่เที่ยง นี่ไม่เที่ยงอย่างรุนแรง; แล้วมันก็เกลียด หรือเบื่อ หรือระอาคืออนิพพิทา; แล้วคลายความรัก, ละลายความยึดมั่นถือมั่น นี้เกิดเป็นวิราคะ วิมุตติอะไรขึ้นมาได้. 'ถ้าจะมีกำลังปัญญาพิจารณามากมายเท่าไร แล้วก็ระคมทุ่มหลงไปที่อนิจจัง แล้วทุกขัง อนัตตานั้นจะเป็นอัตโนมัติขึ้นมา แล้วแต่ว่าเราอยากจะทำให้ละเอียดออกไป.

ในที่นี้ทรงแสดงไว้ครบ ๓ อย่าง เป็นสามัญลักษณะ ในฐานะเป็น ธรรมนิยามตา ธรรมัญญูตตา คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา; สำหรับสังขารทั้งหลาย ระบุอนิจจัง ทุกขัง, สำหรับธรรมทั้งหลายระบุอนัตตา. อนิจจังคือไหล, อนิจจังคือว่าไหลทุกสิ่ง ทุกสิ่งไหลเรื่อย, ต้องใช้คำว่า "ทุกสิ่ง" เพราะว่ามันไม่มีสิ่งใดที่จะอยู่ได้เดี่ยว มันต้องมีเนื่องกันเป็นหลายๆกลุ่ม เป็นพวกกันไปเลย นี้ : เป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม. ถ้าอยู่แต่ธาตุเดียว มันทำอะไรไม่ได้; มันต้องมาเข้ากลุ่มกัน แล้วมีวิญญาณธาตุบ้าง มีอากาศธาตุบ้าง มัน เป็นกลุ่มเป็นพวกกันไป ก็ทุกสิ่ง แล้วก็ไหล ต่างคนต่างไหล แล้วก็เรื่อยไม่หยุด.

ดูไควล์ธรรมที่เป็นกฎแห่งทุกข์.

ทันทีที่ **ทุกข์** เมื่อมันไหลเรื่อยไม่หยุด อย่างนั้นมันก็เกิดความหมายแห่งความทุกข์. ความหมายแห่งความทุกข์นี้ ต้องแยกเป็น ๒ ฝ่าย ถ้าไม่อย่างนั้นไม่หมด แล้วก็ติดต่อเหตุผล ซึ่งทำให้สงสัย แม้แก่ความรู้ของตัวเอง.

คำว่า “**ทุกข์**” นั้น **ตัวหนังสือแปลว่า นำเกลียดน่าชัง** ดูแล้วน่าเกลียดน่าชัง นี้ความหมายหนึ่ง, แล้วอีกความหมายหนึ่ง แปลว่า **ทนทรมาณ**.

สำหรับ ความหมายแรก ก็แปลว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เป็นอนิจจังไหลเรื่อยนั้น มันมีอาการที่น่าเกลียดน่าชัง มันยังไม่เป็นทุกข์ทรมาณแก่จิตใจของบุคคลดอก, เพราะว่าเขายังไม่ได้ยึดถือมันว่าเป็นตัวเขาหรือของเขา แต่เขาก็เห็นสิ่งนี้เปลี่ยนแปลงเรื่อย.

ดูซิ, ดูที่แผ่นดิน ดูที่ต้นไม้ ดูที่สัตว์ ดูที่อะไรต่างๆ ก็เห็นความเปลี่ยนแปลงเรื่อย แต่เรายังไม่เป็นทุกข์ เพราะว่าเราไม่ได้ไปยึดเอาว่าเป็นของเรา. เป็นทุกข์ในความหมายนี้คือดูแล้วน่าเกลียดน่าชังน่าเบื่อน่าระอา; เพราะมันหลอกหลวงที่สุด คือมันเปลี่ยนแปลงเร็วยิ่งกว่าสายฟ้าแลบ แรงยิ่งกว่าฟ้าผ่า ฟ้าลั่น มันน่าเกลียดน่าชังตรงนั้นแหละ.

อ้อ, จะดูข้างในกันละก็ดู ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ที่เนื้อที่ตัวเราเนี่ย จะเห็นความไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลงนี้, แล้วก็ เป็น ของที่น่าเกลียด

นำซึ่งก่อน. แต่พอมันเกิดเรื่องเกิดสัมผัส เกิดอะไรกันเข้า แล้วก็จะเกิดยึดถือ เป็นของเรา^๕ จึงจะเป็นทุกข์ในความหมายที่สอง คือความหมายว่า ทน ทรมาน. มันอยู่ตามธรรมดาเฉยๆ ก็คือเป็นของน่าเกลียดน่าชัง มีลักษณะเป็น ทุกข์. แต่พอไปยึดมั่นถือมั่นว่าตัวเรา ว่าของเราแล้ว ก็กัดเอาทันที ก็เจ็บปวด ขื่นมาในใจทันที นี่เรียกว่าเป็น ทุกข์ในความหมายที่ ๒ คือทนทรมาน.

ถ้าเราไปรู้จักคำว่าความทุกข์หรือทุกข์ขันธ์ แต่ในแง่ที่เจ็บปวดทนทุกข์ ทรมาน เราก็คงสงสัยว่า เอ้า, ก็ไหนว่า ทุกสิ่งที่ไม่เที่ยงแล้วเป็นทุกข์ละ เมื่อเราเห็นสิ่งนั้นกำลังไหลเปลี่ยนแปลงอยู่ไม่เที่ยง ทำไมไม่เห็นเป็นทุกข์ละ? มันก็เป็นความเป็นทุกข์ ในความหมายที่แรก ที่กว้างทั่วไป เพราะมันน่าเกลียด น่าชัง ไม่สบายตาแก่ผู้ที่มีปัญญามองเห็นเลย. อย่างนี้เรียกว่าความทุกข์ใน ความหมาย^๕ อันแรกทั่วไป; ถ้าสิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นน่าเกลียดน่าชัง อย่างนี้ ไม่มีทางจะผิด แม้ที่สุดแต่ในสังขารชนิดที่ไม่มีชีวิตจิตใจ.

ที่หน้าเกลียดน่าชัง มันยังไม่แต่เท่านั้น เข้าไปหลง เผลอไป เป็น ตัวฉัน เป็นของฉัน ขนมาน^๕; จะเป็นร่างกายก็ได้, จะเป็นความรู้สึก นึกคิด เวทนา สัญญา อะไรก็ได้ เป็นตัวฉัน เป็นของฉัน ขึ้นโดยไม่รู้สึกรู้สีก เพราะมันเกิดตัณหาในสิ่งนั้น แล้วเกิดอุปาทานสิ่งนั้น; อย่างนี้กัดเอาทันที คือ เจ็บปวดรวดร้าว เผลอผลาญจิตใจ ขึ้นมาทันที. นี่ความทุกข์ในความหมายที่แท้จริง หรือว่าน่ากลัว.

ขอให้ดูความทุกข์ทั้งสองความหมาย อย่างแต่ความหมายว่าทน ทุกข์ทรมาน; เพราะมีพระบาลีชัดๆ อยู่ว่า *สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์* แล้ว

สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง, แล้วก็ไม่เที่ยงอยู่ตลอดเวลา ไม่เที่ยงอยู่ทุกขณะ
จิต. ทำให้เป็นทุกข์อย่างไร? มันเป็นทุกข์เพราะว่ามันน่าเกลียดน่าชัง ตาม
ความหมายของคำว่า หู แล้วก็ ชัง; คือ หู แล้วก็ อีชะ, อีชะ แปลว่า เห็น,
หู แปลว่า น่าเกลียด, คือ ดูแล้วมันน่าเกลียดน่าชัง.

ทีนี้เราจะดูกันให้ลึกต่อไปอีกหน่อยว่า นี่เพราะอะไร? เพราะกฎ
อันหนึ่ง. กฎไหนล่ะ? ก็คือกฎนี้ กฎแห่งสามัญญลักษณะ, กฎที่มันเป็น
พระเจ้า ดายตัว บังคับให้สังขารทั้งหลาย ไม่มีอะไรเป็นของหยุดคงที่ แม้แต่
ขณะจิตเดียววัน.

นี่มันอยู่ในทุกแห่ง ทุกสิ่ง ทุกเวลา ทุกสถานที่ ที่มันเป็นอนิจจัง,
เขียบมาใกล้ ๆ ตัวอนิจจังหน่อย คือให้มันเห็นชัดว่า มันไม่เที่ยงอย่างนี้, และ
ด้วยเหตุที่มันมีอะไรบังคับอยู่อย่างไม่วัน อย่างไม่มีช้อยกวัน อย่างเฉียบขาด
คือ กฎแห่งสามัญญลักษณะ บังคับให้เกิดความไม่เที่ยง; พอไปดูเข้า มัน
ก็ต้องเกิดความเกลียดชัง ความน่าเกลียดน่าชัง ที่สิ่งที่ไม่เที่ยง; ถ้าไปยึดถือ
เข้า ความไม่เที่ยงก็จะทำพิษต่อไป ถึงขนาดให้จิตใจร้อนเป็นไฟเลย.

นี่คือความไม่เที่ยง; มันไม่เที่ยง จึงน่าเกลียดน่าชัง, เพราะมันน่า
เกลียดน่าชังมันจึงสร้างความไม่เที่ยงในจิตใจขึ้นมา. พอไปยึดถือเข้า มันก็สร้างความ
ความไม่เที่ยงอย่างร้ายขึ้นมา จึงเป็นทุกข์ เปลี่ยนไป เป็นความทุกข์อย่างยิ่ง.

ฉะนั้น ต้องมองให้เห็นว่า วัตถุนั้นก็ไม่เที่ยง, ความน่าเกลียดน่าชัง
นั้นก็ไม่เที่ยง, แล้วความเป็นทุกข์เจ็บปวดทรมานใจนั้นก็ไม่เที่ยง; ล้วนมาจาก
กฎแห่งความไม่เที่ยง แล้วกำลังไม่เที่ยง แล้วก็เปลี่ยนไปตามความไม่เที่ยง.

ได้ข้อสังเกตง่าย ๆ คือว่า มันจะออกมา แล้วมันจะ ตั้งอยู่ขณะหนึ่ง แล้วมันก็จะเปลี่ยนไป แต่ขณะนั้นมันเร็วมาก เร็วเหมือนกับฟ้าแลบอย่างนั้น คือความไม่เที่ยงของวัตถุแสดงออกมาเป็นความไม่เที่ยงทางจิต; เพราะจิตนี้ ได้อาศัยวัตถุปรุง คือของข้างนอก รูป เสียง กลิ่น รส น้มน้ปรุ้ง แล้วก็เกิด เป็นความรู้สึกนึก เป็นจิตใหม่ ๆ ๆ ออกมาเรื่อย ซึ่งมันไม่เที่ยง ที่มันยิ่ง กว่าน้ำไหลในลำคลองเสียอีก, น้ำในลำคลองหรือในคู ในที่เข้างักับให้มันไหล เชยวนมันก็ยิ่งช้ากว่าที่กระแสของความไม่เที่ยงของจิต ที่มันไหลเร็วกว่านั้นอีก มากกว่านั้นอีก รุนแรงกว่านั้นอีก.

..... -

กฎไควล์ธรรมที่เป็นกฎแห่งอนัตตา.

ทีนี้มาถึงคำว่าอนัตตา ก็เห็นง่ายแหละ ถ้าเห็นความไม่เที่ยงเพียง พอ, เห็นความน่าเกลียดเพียงพอ. แม้ยังไม่ทันจะไปยึดถือให้เป็นทุกข์ นี้ก็เป็นอนัตตาได้; แล้วไม่ขัดกับพระบาลีที่ว่า *สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์, สิ่งใดไม่เที่ยงและเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา.*

นี่เราหมายถึงสิ่งที่ว่า มันยังไม่ได้กัดเรานะ เช่น ว่าเห็นก้อนหิน ก้อนนี้ ไม่เที่ยงเป็นอนิจจัง, เห็นความน่าเกลียดที่มันไม่เที่ยง ก็เห็นทุกข์ เห็นความเป็นอนัตตาของมันได้เลย; เพราะถ้ามันเป็น อนัตตา เป็นตัวมันจริง มัน ก็ไม่ต้องเป็นอย่างนั้น, มันไม่ต้องเปลี่ยนอย่างนั้น. หรือจะเห็นสังขาร

ที่มีชีวิตจิตใจนี้ เห็นความไม่เที่ยงของมัน, เห็นความน่าเกลียดน่าชังของมัน; แต่เราไม่ได้ไปยึดถือด้วยความเป็นตัวเราหรือของเรา เราความรู้สึกน่าเกลียดน่าชัง ก็เห็นความเป็นอนัตตาของมันได้เหมือนกัน.

แต่ทั้งหมดนี้ไม่สำคัญเพราะอยู่ข้างนอก ที่สำคัญที่สุดคืออยู่ข้างใน; เมื่อจิตใจมันรวู มันหวนไหวอยู่ด้วยการเห็นความไม่เที่ยง เห็นความน่าเกลียดน่าชัง, แล้วดูอีกทีหนึ่ง ที่นั่นไม่มีตัวตน จิตนั้นไม่ใช่ตัวตน, จิตนั้นถูกปรุงด้วยสิ่งแวดล้อมข้างนอก ไม่มีตัวมันเอง มันจึงไหลเปลี่ยนไปอย่างรุนแรง. แม้จะมีความรู้สึกว่าคุณ ว่าของคุณ, ว่าตัวตน ว่าของตนอยู่, ก็เหลวทงนั้น คือเป็นกระแสแห่งความไม่เที่ยง, เป็นกระแสแห่งความเียง ที่ไหลไปเท่านั้น, จึงเห็นความเป็นอนัตตา ว่าไม่ใช่ตัวตน เป็นเพียงปรุง ๆ ปรุง ๆ ปรุงให้ไหล ๆ ไหล ๆ. ไม่มีความเป็นตัวตนที่แท้จริงของมันเองหรือของใคร, เป็นเพียงสังขาร คือสิ่งที่ปรุงแต่งกันอยู่ตามธรรมชาติ ปรุงแต่งกันเรื่อยไป ชนเชื่อว่าไหลทุกสิ่ง แล้วก็ไหลเรื่อย.

นี่มองเห็นอนัตตาได้ เพราะเห็นอนิจจัง เรียกว่าเห็นทุกขังด้วยก็ได้ มันแยกกันไม่ออก. ถ้าเห็นอนิจจังจริง ก็เห็นอนัตตาจริงเหมือนกัน เห็นทุกขังจริงเหมือนกัน เห็นได้แก่สัตว์ผู้มีความรู้สึก. ถ้าสัตว์นั้นมันไม่มีความรู้สึก ก็เห็นไม่ได้; ก็ต้องพูดว่าสัตว์ที่มีความรู้สึกปกติ หรือสติปัญญาตามปกติ ก็จะเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ได้ตามมากตามน้อย.

นี่เรียกว่า เห็นอนิจจัง เห็นทุกขัง เห็นอนัตตา จะไปด้วยกันเสมอ. ฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ในฐานะ เป็นกฎอันหนึ่ง เรียกว่า

สามัญญลักษณะ ในฐานะที่มัน ตั้งอยู่ตลอดเวลา ไม่เกี่ยวกับการเกิดหรือการไม่เกิดของพระตถาคต จึงทรงยืนยันว่า “มันเป็นธาตุ ธรรมธาตุ เป็นอยู่อย่างนั้นเอง, ตถาคตจะเกิด หรือตถาคตจะไม่เกิด ธาตุนี้มีอยู่แล้ว” คือ กฎอันนั้นมีอยู่แล้วตั้งอยู่แล้ว.

กฎแห่งอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นพระเจ้าในที่ทั่วไป.

ก็เป็นอันว่า ไม่รู้ว่าแต่ครั้งไหนแหละ, แม้จะมองย้อนไปข้างหลัง ๆ มองแล้วก็ไม่รู้ว่ามันตั้งมาแล้วตั้งแต่ครั้งไหนนะ นี่คือความเป็นไถวัลย.

ทีนี้มองต่อไปข้างหน้า กฎนี้มันจะไปจบลงที่ไหน? เมื่อไร? มันก็ ไม่มีทางจะจบได้; นี่คือความเป็นไถวัลย. มองข้างหน้าก็ไม่จบ มองย้อนหลังก็ไม่จบ, มองรอบด้านก็ไม่จบ, ข้างบนก็ไม่จบ ข้างล่างก็ไม่จบ ไม่มีที่จบ, เป็นไถวัลยเหมือนกันหมด, มีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาเหมือนกันหมด.

ถ้าเรารู้สึกต่อความจริงอันนี้ ก็เรียกว่ามีหูตาสว่างไสวขึ้นมา ไม่เที่ยวหลงไปยึดมั่นถือมั่น ในสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา. พอเห็นถูกต้องเท่านั้น เรียกว่าเป็น *นิพพานสปปายธรรม* คือเป็นธรรมที่สบายแก่พระนิพพาน เห็นพระเจ้าแล้ว มีหวังแล้ว ที่จะได้อยู่กับพระเจ้า.

เห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี้แหละคือเห็นพระเจ้า ในความหมายที่สำคัญความหมายหนึ่ง ก็จะเกิดความไม่ยึดมั่นถือมั่นในโลก; ซึ่งง่าย ซึ่งสะดวก

ที่สุด ที่จะเข้าถึงนิพพาน. นิพพานนี้เป็นพระเจ้าในความหมายหนึ่ง. อาตมา เคยพูดทำนองนี้ นิพพานเป็นพระเจ้าในความหมายหนึ่ง มีคนหัวเราะเยาะ ; คนที่อ้างตัวเองเป็นนักปราชญ์ เป็นบัณฑิตเป็นเปรียญหัวเราะเยาะ เพราะเขารู้จักพระเจ้าอย่างเด็กอมมือ, พระเจ้าอย่างคนหนวดยาวถือไม้เท้า พระเจ้าอย่างเด็กอมมือ.

พระเจ้านี้มีในหลายความหมาย พระเจ้าในฐานะที่เป็นกฎนี้ บังคับอยู่อย่างนี้. พระเจ้าอีกความหมายหนึ่ง ก็คือว่า เมื่อเราได้ไปอยู่กับพระเจ้า แล้วมันไม่มีความทุกข์เลย นั้น, เมื่อถึงธรรมะอันหนึ่งแล้วไม่มีความทุกข์เลย. อย่างนี้เขาเรียกว่า ได้เข้าไปในอาณาจักรของพระเจ้า, ได้นั่งอยู่ข้างๆ พระเจ้า ไม่มีความทุกข์เลย อย่างนี้.

เห็นกฎของพระเจ้าแล้ว ถึงนิพพานได้ง่าย.

ทันทีที่เราเห็นกฎของพระเจ้า คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วจะสะดวกลสบาย ทั้งายที่จะเข้าไปถึงนิพพาน คือบ้านของพระเจ้าโดยแท้จริง ที่นั่นไม่มีความทุกข์เลย.

เห็นพระเจ้าที่มีประโยชน์ คือเห็นกฎ, เห็นพระเจ้าในฐานะที่เป็นกฎ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นต้น; ยังมีกฎปฏิจจสมุปบาท กฎอริยสัจจ์ อะไรอีก. เดียวนี้เราพูดกันแต่กฎสามัญญลักษณะ, พระเจ้าในฐานะที่เป็นกฎแห่งสามัญญลักษณะ. เห็นพระเจ้านี้แล้วลมหวังง่ายตายที่จะเข้าไปอยู่ในบ้านเดียวกับพระเจ้า คือนิพพาน.

ฉะนั้นในคัมภีร์สังยุตตนิกาย จึงเรียกธรรมะ คือการเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตานั้นว่า นิพพานสปปายธมฺม หรือนิพพานสปปายปฏิบัติ เป็นของ ที่มีไว้ให้เป็นคู่กัน; ไม่ใช่ว่าจะให้แต่ความทุกข์ แล้วก็ไม่มีปราณีเอ็นดูอะไร ให้ มันแต่ความทุกข์; เมื่อมันมีความทุกข์ ก็ให้สิ่งที่มันจะกำจัดความทุกข์ได้ด้วย.

เมื่อตัวอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันเป็นตัวทุกข์ ก็ต้องให้สิ่งที่จะดับ ทุกข์มาด้วย คือ ให้เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ได้ถูกต้อง แล้วก็อย่าไปยึดมัน; อย่าไปมันหมายส่วนใดว่าเป็นตัวเราเป็นของเรา อย่างนี้, เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อย่างนี้ เรียกว่า เห็นสำหรับจะพ้นทุกข์; ไม่ใช่เห็นสำหรับมานั่งร้องไห้ อยู่ว่า หมดหวังแล้ว, หมดหวังแล้วไม่มีทีไปแล้ว, ทางไหนก็ล้วนแต่มีความ ทุกข์ ไม่มีทางจะหลีกเลี่ยงอย่างนี้.

ฉะนั้นเราจึงต้องระวังว่าจะต้องเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ในลักษณะ ที่ถูกต้องคือที่จะทำให้เบื่อหน่ายคลายกำหนด ในสังขารทั้งปวง; ไม่ใช่ว่าเห็น สำหรับจะมานั่งกลัว มานั่งเศร้า มานั่งหมดกำลังใจ มีออ่อนท้ออ่อน ไม่ทำอะไร; มันก็เป็นเรื่องเห็นผิด, การเห็นถูกก็ให้ผลอย่างหนึ่ง, การเห็นผิดก็ให้ผล อย่างหนึ่ง; เดียวนี้มันก็มี สิ่งเดียวเท่านั้น จะเห็นถูกหรือจะเห็นผิด แล้ว แต่คนผู้เห็น. ฉะนั้นพยายามจะเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เสียให้ถูก และเห็นด้วยตนเอง.

เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี้คือเห็นพระเจ้า ในส่วนที่เป็นกฎ แห่งสามัญญลักษณะแล้วจะเกิดความเชื่อ ความเคารพ ความอะไร อย่างสูงสุด เลย; เหมือนกับที่คนเขาเชื่อพระเจ้านั้นด้วยชีวิตจิตใจนี้. พุทธบริษัทเรา

ถ้าเห็นพระเจ้าชนิดนี้แล้วก็เห็นและเชื่อกัน อย่างหมดชีวิตจิตใจ เหมือนกัน
แหละ เห็นธรรมะ ปลงความเชื่อลงไปในธรรมะ เคารพธรรมะ.

เหมือนอย่างที พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “ตถาคตก็เคารพธรรม” แล้ว
ทรงเชื่อว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายทั้งในอดีตและอนาคตก็เคารพธรรม.

เห็นพระเจ้า คือเห็นธรรม.

ธรรมอะไรทีไหนกัน? ก็ธรรมทีเห็นนั่นแหละ. ธรรมทีเห็นว่า
อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นั่นแหละคือ ธรรมทีเห็น; แล้วก็ มีหลักปฏิบัติ
ให้เป็นอย่างนั้น ทีเห็นชัดอยู่ด้วยว่า ต้องปฏิบัติอย่างนั้น ก็เรียกว่าธรรมเหมือน
กัน, เห็นเลยไปถึงว่า เมื่อ ปฏิบัติแล้วต้องมีผลอย่างนั้น; นี้เรียกว่าเรา
เห็นพระเจ้า.

เราปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของพระเจ้าอย่างถูกต้อง ได้เข้าไปอยู่บ้านเดียวกับ
กับพระเจ้าคือนิพพานนี้; ทั้งหมดนี้คือเป็นธรรม ทีเรียกว่า ผู้ใดเห็นธรรม
ผู้นั้นเห็นตถาคต ก็มีคามหมายอย่างนี้, หรือทีว่า พระพุทธเจ้าทุกพระองค์เคารพ
พระธรรม ก็คือเคารพพระธรรมทีท่านเห็นแล้วอย่างนี้; เพราะว่าพระพุทธเจ้า
ทุกพระองค์ต้องตรัสรู้ ตรัสรู้ก็ต้องการเห็น เห็นซึ่งธรรม, ธรรมทีเห็นแล้ว
นั้น เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าเคารพ.

.....

ไถวัลยธรรมเป็นธรรมสูงสุดที่พระพุทธเจ้าทรงเคารพ.

นี่ขอให้เข้าใจคำว่า “ธรรม” สูงสุดเป็นไถวัลยธรรม อย่างนี้ว่า เป็นธรรมที่แม้พระพุทธเจ้าก็เคารพ. ถ้าว่าจะพูดให้ใครค้ำเล่นสนุก ๆ ก็ได้นั้นแหละคือพระเจ้า, พระพุทธเจ้าก็ยกเคารพพระเจ้า. ถ้าเขาว่าไม่จริง; เราก็บอกว่า ถ้าสูงถึงขนาดที่พระพุทธเจ้าก็ยกเคารพแล้วจะให้เรียกว่าอะไร? จะไม่ให้เรียกว่าพระเจ้าแล้วคุณจะให้เรียกว่าอะไร? มันก็ไม่มีอะไรดีไปกว่าคำว่า “พระเจ้า” ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ยกเคารพ. ขอแต่ว่าให้เป็นพระเจ้าตามแบบที่ถูกต้องอย่างนี้ ที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ก็เคารพก็แล้วกัน; จะเรียกว่าพระธรรมก็ได้, จะเรียกพระธรรมนั้นว่าพระเจ้านี้ก็ได้, เพราะมันเป็นกฎที่ตายตัว ที่บังคับทุกสิ่ง บังคับแม้แก่พระพุทธเจ้าเอง.

ธรรมะในฐานะที่เป็นกฎนั้น บังคับไม่ยกเว้นใคร เนื้อหนังร่างกายชีวิตจิตใจ สติปัญญา ของพระพุทธเจ้า ก็ยังอยู่ใต้อำนาจของสิ่งที่เรียกว่ากฎ อันนี้ คือพระธรรมนั้น, ก็เลยพูดต่อไปว่าพระเจ้านั้นสร้างพระพุทธเจ้าขึ้นมา มีการประพฤติกรรมกระทำถูกต้องตามกฎเกณฑ์อันนี้ จึงได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า. ธรรม, พระธรรมคือสิ่งที่ทำบุคคลให้เป็นพระพุทธเจ้า; อย่างนี้ก็เข้าใจกันดีอยู่แล้ว,

ที่พูดนี้ ไม่ต้องการให้ยึดถือคำพูดเป็นหลัก ต้องการให้ยึดถือตัวจริงสิ่งนั้น ๆ เป็นหลัก ส่วนชื่อนั้นไม่สำคัญ. อาตมาอยากจะเรียกให้แปลกกว่าเขาว่า “ไถวัลยธรรม” คือธรรมที่มีอำนาจ มีปรากฏการณ์ มีอะไรทุกหนทุกแห่ง

ทุกเวลา ทุกสถานที่, ยิ่งเห็นยิ่งเคารพ ยิ่งเห็นยิ่งกลัว, ยิ่งเห็นยิ่งเชื่อฟัง, ยิ่งเห็นยิ่งมีหวัง ที่จะบรรลุมรรค ผล นิพพาน.

นี่คำว่าไถวัลยธรรม ที่เอามาพูดอยู่ที่นี้ มีความหมายอย่างนี้ จะเรียกว่า พระเจ้าก็ต้องมีความหมายอย่างนี้ **อย่าให้ไถวัลยธรรมมีความหมายเป็นพระเจ้าเหมือนของพวกพราหมณ์ พวกฮินดู พวกอุปนิษัท** ซึ่งเขาหมายคล้าย ๆ กับเป็นบุคคล เป็นพระเจ้าอย่างบุคคล, เป็นพระพรหม เป็นพระอิศวร ทำนองนั้น. แต่ถ้าเขาเกิดมาพูดเสียใหม่ว่า เขาก็ได้หมายถึงบุคคล เขาหมายถึงสภาวะธรรมเหมือนกัน ในความหมายอย่างนั้น; เราก็ไม่มีทางจะค้านเขาเหมือนกัน. แต่เดี๋ยวนี้ ตามที่เราได้ยิน ได้ฟัง ได้เห็น ได้อ่าน ที่เขาพูดเขาเขียนกันอยู่ เขามีลักษณะ เป็นบุคคลอยู่ และบางทีก็เรียกว่าบุคคลเสียด้วย.

เมื่อเห็นไตรลักษณ์ จิตจะถอยจากสังขารทั้งปวง.

เอาละ, เป็นอันว่า ตูกันต่อไปอีกนิดหนึ่ง. เมื่อเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็เกิดความสะดวกตายหรือสบาย ต่อการลู่อิ่งนิพพาน เรียกว่าธรรม เป็นที่สบายแก่พระนิพพาน.

ทำไมมันจึงเป็นอย่างนั้น? มีคำอธิบายในมทานิเทศ, คัมภีร์มทานิเทศ นี้เบนคัมภีร์ที่อธิบายคำยาก ๆ ในพระไตรปิฎก เป็นพระไตรปิฎกส่วนที่อธิบาย

ค้ำยาก ๆ ที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกนั่นเอง. ในคัมภีร์นิเทศ ก็มีเขียนไว้ชัดเลยว่า สัพพสงฺขารธาตุยา จิตฺตํ ปฏฺวิทาเปตฺวา - ทำจิตให้ถอยออกมาเสียจากสังขารธาตุทั้งปวง อมตตาย ธาตุยา จิตฺตํ อุปสํหริตฺวา - น้อมนำจิตนั้นเข้าไปสู่อมตธาตุ เกิดความรู้ว่า เอตํ สนฺตํ เอตํ ปณฺธิตํ - นั่นว่างับ, นั่นประณีต. ยทฺทํ สัพพสงฺขาร-สมฺโถ สพฺพุปฺธิปฏินิสฺสกุโค ตณฺหกุขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํ - ว่านั่นแหละคือธรรมเป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งหลายทั้งปวง เป็นที่สลัดทิ้งออกไปเสียได้ซึ่งอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นแห่งตัณหา เป็นที่จางออกแห่งความยึดมั่นถือมั่น เป็นความดับสนิท เป็นนิพพาน.

“ให้จิตถอยออกมาเสียจากสังขารธาตุทั้งปวง” ถ้าใครยังจำคำอธิบายที่อาตมาเคยอธิบาย เมื่อพูดถึงเรื่องธาตุ เรื่องสมภาวะธรรมเรื่องธาตุ เมื่อหลายเดือนมาแล้วได้ ก็จะได้เข้าใจกันได้ ว่า “จิตถอยออกมาเสียจากสังขารธาตุทั้งปวง.”

สังขารธาตุทั้งปวง คือสังขารนั้นแหละ, สังขารคือสิ่งที่ไม่เป็นตัวเองได้ มีปัจจัยปรุงแต่ง ไหลเรื่อย คือไหลเรื่อยอย่างทว่าเมื่อตะก้น นั้นเรียกว่าสังขารธาตุ. ขันชื่อว่า เป็นสังขารธาตุต้องไหลเรื่อย เพราะมันเป็นเพียงกระแสน้ำแห่งการปรุงแต่งของสิ่งทั้งปวง; ฉะนั้นจึงมีอนิจจัง ทุกขัง อนัตตตาอยู่ในนั้น. เมื่อเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตตา จิตมั่นก็ถอยออกมาทันที เกือบตกแล้ว, ถอยหลังออกมาเสียจากสังขารธาตุ แล้วก็ทั้งปวงด้วย คือ ทุกขนิคด้วย.

นี่การเห็นพระเจ้า คือสามัญญลักษณะ ๓ ประการนี้ จะทำให้บุคคลผู้นั้น มีจิตที่ถอยหลังออกมาเสียจากสังขารธาตุทั้งปวง และน้อมจิตเข้าไปสู่ธาตุอันเป็นอมตะ; นี่คือ ธาตุพระเจ้า ละ, ธาตุที่เป็นพระเจ้า, ไภววิทยา-

ธรรมก็เรียก, หรืออมตธาตุก็เรียก, อสังขตะก็เรียก, นิพพานก็เรียก, แล้วแต่จะเรียก. มันเป็นอมตะก็แล้วกัน เพราะมันไม่ใช่สังขาร; ถ้าเป็นสังขารมันก็ต้องเป็นของตายได้, ถ้าเป็นอมตะ ก็ต้องพ้นจากความเป็นสังขาร เป็นอสังขตะ เป็นวิสังขาร.

น้อมจิตเข้าไปในอมตธาตุ เหมือนกับที่เราเห็นข้างนี้เห็นอันตราย ข้างนั้นมันเบญจกษเป็นมาร เป็นสิ่งที่จะทำอันตราย ขบ กัด เคี้ยว กิน แล้วก็หันหลังให้สังขาร, แล้วก็หันหน้ามาฝ่ายที่ตรงกันข้ามมาหาอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งไม่เป็นอย่างนั้น. นี่เป็นกฎธรรมดาสามัญที่สุด เด็กๆ ก็ทำเป็น, สุนัขก็ทำเป็น, ถ้าเห็นว่าข้างนั้นอันตราย มันก็หันกลับไปข้างโน้น ที่ไม่เป็นอันตราย.

ฉะนั้น ผู้ใดที่เห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ในความหมายนี้ ในฐานะที่เป็นไถวัลยธรรม ครอบงำอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง จิตของเขาจะน้อมไปยังอมตธาตุ ที่ตรงกันข้าม; แต่ไม่ใช่หรือว่าไม่อาจจะชี้ว่า อยู่ที่ทิศไหน ข้างไหนทิศไหน แต่ออกมาเสียจากธาตุที่เต็มไปด้วยอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วเข้าไปสู่ธาตุที่เป็นอมตะ ซึ่งตรงกันข้าม คือความไม่เป็นสังขาร แต่เป็นนิพพาน. ถ้าจะเปรียบให้หน้าหัว ก็เหมือนกับว่า เมืองหนึ่งเต็มไปด้วยอันตราย ที่พระเจ้าสร้างไว้; พอคนเข้าไปรู้จักเห็น เข้าใจถูกต้อง ก็สั่นหัววิ่งกลับ เข้าไปสู่อีกเมืองหนึ่ง ซึ่งมันตรงกันข้าม.

นี่ก็ต้องเรียกว่า พระเจ้านั้นไม่ลำเอียงเลย ให้ไว้อย่างยุติธรรมที่สุด. เอา, ชอบอย่างนี้เอาอย่างนี้, ชอบอย่างนี้เอาอย่างนี้, ในส่วนนี้ให้ไว้ อย่างเป็นสังขาร คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เปลี่ยนแปลงไหลเรื่อย; ทน

ฝ่ายข้างโน้นให้ไว้เป็นความสงบเงียบ ไม่มีอาการอย่างนั้นเลย; เหลืออยู่แต่ว่า มันเป็นหน้าของ บุคคล สัตว์ นั้น ๆ จะเห็นความเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ในส่วนนั้นให้ชัด, พอชัดก็กลัว กลัวก็หนี, หนีมาอยู่ฝ่ายนี้ที่ไม่มีสัตว์บุคคล.

นี่คืออาการที่เรียกว่า นิพพิทา วิราคะ วิมุตติ เห็นความไม่เที่ยง เป็น ทุกข์เป็นอนัตตา แล้วก็เกลียดชังด้วยใจจริงเลย, เมื่อระอาด้วยใจจริง, ก็ เรียกว่า นิพพิทา วิราคะก็ถอยกลับ จางออก ถอยกลับ มาทางฝ่ายนี้ ก็หลุด พ้นจากความเป็นอย่างนั้น มาอยู่ในความเป็นอย่างนี้ คือว่าง ออกมาเสียได้จาก ความวุ่นวาย มาสู่ความว่าง ความสงบเงียบ ความไม่รบกวน.

นี่ต้องเรียกว่าของพระเจ้าทั้งนั้นแหละ : ที่ผิดก็ของพระเจ้า, ที่ถูก ก็ของพระเจ้า, ที่เป็นความทุกข์ก็ของพระเจ้า, ที่เป็นความดับทุกข์ก็ของ พระเจ้า, ที่เรียกว่า ไถวลยธรรม เป็นธรรมอันเดียว มีในที่ทุกหนทุกแห่ง, มีประกาย หรือคลอเคล้าออกมาเป็นทุกอย่าง ที่มนุษย์จะรู้จักได้, เป็นขั้น เป็นธาตุ เป็นอายตนะ เป็นสัตว์ เป็นอะไรแล้วแต่จะเรียกชื่อ ให้รู้จักว่าอะไร เป็นอะไร.

แล้วอย่าไปหลงในส่วนที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตานี้ ถอน ตัวออกมาเสียได้; คือว่าถอนจิตออกมาเสียได้, ถอยออกมาเสียได้ ที่เรียกว่า ปฏิวาเปตวา - ถอยออกมาเสียได้, แล้วก็โน้มไปสู่ฝ่ายที่เป็นอมตะ เป็น นิพพาน.

คำว่านิพพาน ก็เลย เป็นเมืองพระเจ้า เป็นบ้านพระเจ้าเป็นอาณาจักร
พระเจ้าที่เข้าไปอยู่ได้ด้วยแล้วก็ ไม่มีความทุกข์เลย ^๕หลุดโดยสมมติ. ถ้า หลุดโดย
ปรมาตย์ ก็คือจิตได้ลุดถึงสภาวะอันหนึ่ง ซึ่งมีความทุกข์อีกไม่ได้.

อย่ารู้จักนิพพานดูคนตาบอดคลำช้าง.

คำว่านิพพาน นั้นมันทำยุ่ง เพราะว่าความหมายมันมาจากภาษาชาวบ้าน
ซึ่งแปลว่าการดับ ก็ได้ แปลว่าเครื่องดับ ก็ได้ แปลว่าที่ดับ ก็ได้ แปลว่าผล
แห่งการดับ ก็ได้. คำว่านิพพาน, นิพพาน การดับ ก็หมายความว่าร้อน ๆ
ดับลงไปนี่ เย็นลงไป เรียกว่าการดับ. ที่เรียกว่านิพพานเป็น เครื่องดับ ก็หมาย
ความว่า ถ้ามาถึงแล้ว มันช่วยดับให้. ^๕ธรรมะที่เป็นเครื่องมือทำก็เลยให้สัน
เป็นที่ดับแห่ง ราคะ โทสะ โมหะ, ^๕ที่สันแห่ง ราคะ โทสะ โมหะ, ^๕ที่สัน
ไปแห่งกรรมทั้งหลาย, ^๕นี่แหละเรียกว่านิพพานเหมือนกัน. ^๕ที่ดับแล้ว ^๕สัน
แล้วนั้นนะ เกิดเป็นความ ^๕เย็นสบาย ไม่ทุกข์ขึ้นมา; ^๕นี่ก็เรียกว่านิพพานอีก
เหมือนกัน คือ เป็นผลแห่งการดับ.

ถ้ามองไม่ดีจะไม่เห็นทั้งหมด แล้วก็จะเห็นแต่บางแง่ แล้วก็จะเอาไป
เถียงกันเอาไปทะเลาะกัน ตามแบบประสาของคนแรกที่แรกเรียน. คนที่แรกเรียน
ธรรมะแล้วก็มีก็จะเถียงกันมาก; เพราะแต่ละคนจับเอาไปได้มุมหนึ่ง ๆ เหมือน
กับตาบอดคลำช้างอย่างนั้น มันก็เถียงกันทะเลาะกัน ว่าช้างมันเป็นอย่างไร.
นี่ ระวังให้ดี; ธรรมะหรือไถว้ลยธรรม ก็เป็นอย่างนั้น ในฐานะเป็นเหตุ
เป็นผล ในฐานะเป็นสังขารทั้งปวง ในฐานะเป็นกฎเกณฑ์ ที่ควบคุมสิ่งทั้ง
ปวงอยู่ กระทั่ง ในฐานะที่เป็นที่ดับสิ่งเหล่านั้น และให้จิตใจหลุดพ้น.

ถ้าใครเห็นกฎอันนี้ คือเห็นไควล์ยธรรม ก็เห็นทางที่ไปสู่พระเจ้า แล้วก็จะเห็นพระเจ้า แล้วก็เห็นผล ที่ได้จากการที่เข้าไปถึงพระเจ้า มันเหมือนกันหมดเลย คือว่ามันมีประโยชน์ด้วยกันทั้งนั้น มันเป็นสิ่งเดียวกันโดยพฤตินัยอย่างนี้.

ถ้าว่าเห็นทางไปสู่พระเจ้า^{นี้} มันก็หมายความว่า แน่แน่นอนที่มันไปถึงพระเจ้าถ้าไม่อย่างนั้นไม่เรียกว่าเห็นทาง. ภาษาธรรมะเขามีความหมายพิเศษกว่าภาษาชาวบ้าน; ถ้าว่าเห็นทางแล้วก็หมายความว่าเดินทางแล้ว จึงจะมีการเห็นได้. ถ้าไม่เดินเสร็จแล้ว มันก็ไม่เห็นอะไรได้; ฉะนั้น การเห็นทางที่จะไปสู่พระเจ้า มันก็คือเดินไปแล้ว แล้วก็เห็นพระเจ้าด้วย และมีค่าเท่ากับว่า ได้เห็นผลประโยชน์ อานิสงส์ ที่เข้าไปนั่งกันอยู่กับพระเจ้า คือ ภาวะที่ไม่มี ความทุกข์อีกต่อไป.

นี่เป็นกฎ เป็นความจริง หรือเป็นกฎ แล้วก็มิอยู่ทั่วไป ในที่ทุกหนทุกแห่ง จึงเรียกว่าไควล์ยธรรม; คำนี้เป็นคำใหม่ อยากจะเอามาใช้ให้ง่าย, มาใช้เพื่อให้เกิดความง่ายดายในการศึกษาธรรมะ; แล้วไม่ใช่ศึกษากันแต่ปาก. ให้ศึกษาด้วยจิตใจ จนเกิดความรู้สึกแท้จริงคือเกลียดกลัว สิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา, แล้วก็พยายามที่จะคิดหลบหลีกหาที่ที่ทำความชั่ว โดยที่คิดว่า ธรรมะหรือพระเจ้าตามไปไม่เห็น มองไม่เห็นนี้.

ให้เห็นเสียว่า ไควล์ยธรรมนี้มีอยู่ทั่วไป แม้ในทุกๆ ปริมาณที่ประกอบกันขึ้นเป็นร่างกายเรา; ฉะนั้นเราไม่มีโอกาสที่จะหลบไปทำบาปที่ไหน ที่ให้พ้นไปจากการเห็นของพระเจ้า ที่อยู่ในรูปของกรรม หรืออยู่ใน

รูปของธรรมชาติอื่น ๆ. นี้จะมีหรือติดต่อบปะ ไม่กล้าทำชั่ว, และจะเห็นว่าทุกคนเป็นพี่น้องกัน ไม่ควรจะเบียดเบียนกันก็จะอยู่กันด้วยความเป็นผาสุก ปัญหาของมนุษย์ก็จะหมดกันเพียงเท่านั้น; เมื่อไม่มีใครจะต้องเป็นทุกข์แล้ว ปัญหา มันก็หมดเท่านั้น.

ฉะนั้น การเห็นธรรมะ นี้ เป็นอำนาจกระตุ้น ที่มีประโยชน์ที่สุด ให้เดินไปแต่ในทางที่ถูกต้อง, แล้วก็ไปที่จุดหมายปลายทาง คือไปมีชีวิตชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่รู้จักความทุกข์, จะไม่มีความทุกข์อีกต่อไป กว่าร่างกายนั้นมันจะแตกดับ; เรียกว่านิพพานนั้นมันต้องถึงได้ ก่อนที่ร่างกายจะแตกดับ. อย่าไปคิดว่า อีกร้อยชาติพันชาติ หลังจากเข้าโลงแล้ว อีกร้อยชาติพันชาติจึงจะถึง; อย่างนั้นมันเรียกว่าไม่รู้จักไควล์ยธรรม ที่มีอยู่แล้วในที่ทุกหนทุกแห่ง กระทบในตัวเอง แล้วเป็นคนคว้านาเหลวโดยไม่รู้สึกรู้สึ.

ขอให้ทำในลักษณะที่ว่า จะพบสิ่งนี้ได้ในเวลาอันสั้น เพราะได้มีอยู่แล้วจริงเหมือนสิ่งที่มีอยู่ที่หน้าผาก เพียงแต่เรามองไม่เห็น ก็มองให้เห็นเสียสักหน่อย.

เอาละ, ไควล์ยธรรมในฐานะที่เป็นกฎแห่งสามัญญลักษณะ ควรแก่นามว่าพระเจ้า มีลักษณะอันจะพึงศึกษา สังเกต สारวม ระวัง สังวรกัน ในลักษณะอย่างนี้.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ ไว้เฉพาะตอนนี้ ให้เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย ได้สวดธรรมะเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสในพระเจ้า ค่อยไป.

ไถวัลย์ธรรม ในฐานะกฎแห่งอิทัปปัจจยตา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายเรื่องไถวัลย์ธรรม ในครั้งนี้นับเป็นครั้งที่ ๔ การบรรยายเรื่องนี้ มีความมุ่งหมาย ที่จะชักชวนความเข้าใจกันอยู่เสมอ ด้วยเหตุที่ว่า ท่านทั้งหลายไม่เคยได้ยินได้ฟังคำนี้มาแต่ก่อน หรือได้ยินได้ฟังก็ยังไม่เข้าใจ ไม่เป็นที่คุ้นเคย. แต่ว่าเป็นคำที่มีประโยชน์อย่างยิ่ง มีความสำคัญอย่างยิ่ง จึงต้องเอามาบรรยาย แม้จะเป็นการซ้ำซากอย่างน่าเบื่อหน่าย; ดังนั้นจึงต้องขอทบทวน โดยเฉพาะความหมายของคำคำนี้.

(บทกวีคำบรรยายครั้งที่ ๑-๓ ถึงหน้า ๑๐๘.)

ไควล์ธรรม แปลว่า *สิ่งที่มียู่ในที่ทั่วไป* หรือในที่ทุกหนทุกแห่ง. เมื่อพูดอย่างนี้ท่านทั้งหลายก็น่าออกไปนอกตัว: ไปในที่ไกลอันไม่มีขอบเขต, ไปในเวลาที่ยาวนาน. ไปข้างหน้าข้างหลัง ไม่มีขอบเขต; และมักจะลืมนำในตัวเราเอง และ ในเวลานั้นแท้ๆ ก็มีสิ่งๆ นี้ หรือกำลังเป็นสิ่งๆ นี้ อยู่ด้วยเหมือนกัน.

เราไม่เข้าใจคำว่า “พระเจ้ามียู่ในที่ทั่วไป หรือพระธรรมมียู่ในที่ทั่วไป หรือว่ากรรมหรือกฎแห่งกรรม เป็นต้น มียู่ในที่ทั่วไป”; แม้จะได้ยินใครบอกว่า มียู่ในที่ทั่วไป เราก็คงคิดว่าฟังเท่านั้น. ดังนั้นเราจึงไม่ค่อยมีธรรมะ ไม่ค่อยมีพระเจ้า, หรือว่าไม่ค่อยจะกลัวเกรงกฎแห่งกรรม.

แต่ถ้าเรารู้ถึง ความจริง ในข้อที่ว่า สิ่งเหล่านี้มียู่ในที่ทั่วไป, หลีกเลียงไม่ได้ รวมทั้งภายในตัวเราและภายนอกตัวเรา ให้เห็นชัดถึงขั้นทุกที ก็จะมีผลดี ในการที่ทำให้รู้จักกลัวบาปกลัวกรรม; จะทำให้รู้จักสิ่งที่มียู่ในที่ทั่วไป ที่พร้อมจะช่วยเหลือเราได้ ไม่ต้องไปพึ่งพิงสิ่งอื่น. เดียวนี้เมื่อไม่เข้าใจสิ่งที่มียู่จริงในภายใน ก็มองกันแต่ภายนอก; นั่นคือการที่ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ธรรม.

ไควล์ หรือไควล์ยะ แปลว่า *ทั้งหมดทั้งสิ้น*; ที่เป็นช่วงเวลา ก็เป็นทั้งหมดทั้งสิ้น, ที่เป็นส่วนเนื้อ ก็เป็นทั้งหมดทั้งสิ้น; ความที่เป็นอย่างนี้ หรือ มียู่อย่างนี้ เราเรียกว่า ไควล์ธรรม คือสิ่งที่เป็นไควล์ เป็น

สิ่งที่สำคัญที่สุด ที่จะต้องรู้ แม้แต่ได้ยินได้ฟังก่อนมีความรู้ รู้อะไรนี้, แล้วก็ ต้องพยายามให้เห็นด้วยปัญญา รู้จักกลัว สิ่งสิ่งนี้, แล้วก็ ต้องเข้าถึง สิ่งสิ่ง นี้ ให้ได้ในที่สุด คือ รู้ เห็น แล้วก็ เข้าถึง สิ่งสิ่งนี้ เพื่อความเป็นมนุษย์ที่ ถูกต้อง ที่สมบูรณ์ หรือที่แท้จริงของเรานั่นเอง.

ขอ ทบทวนลักษณะของสิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรมนี้ ต่อไปอีกหน่อยหนึ่ง สิ่งนี้เรียกว่า ไควล์ธรรม แปลว่า *สิ่งที่มีอยู่อย่างเดียวกันหมด*, เป็นทั้งหมดของ ทุกสิ่ง, แล้วเป็นอย่างเดียวกันหมด อยู่ในที่ทุกแห่งในเวลาทั้งหมด; สำคัญ ที่ว่ามัน เป็นปฐมเหตุ. สิ่งนี้เรียกว่าปฐมเหตุนี้หมายถึงต้นตอ หรือที่มา ที่ ออกมา ของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง.

ถ้าถามว่า อะไรออกมาจากอะไร? หรือว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ที่เรา เห็นรู้อยู่กันทั้งหมดนี้มันออกมาจากอะไร? สิ่งไรเป็นสิ่งที่แรกที่สุด ที่เป็น แดนที่ออกมาแห่งสิ่งสิ่งนี้? นี้เราเรียกว่าปฐมเหตุ สิ่งนี้เรียกว่า ไควล์ธรรม นั้น เป็นปฐมเหตุ.

ถ้าไม่เข้าใจก็ฟังกันต่อไป และก็ ได้พูดทุกคราวว่า เป็นปฐมเหตุ อย่างไร? เพราะว่ามันมีอยู่ก่อนสิ่งใด ก่อนแต่จะมีสิ่งอะไรเกิดขึ้นมา สิ่งนี้ ได้มีอยู่แล้ว อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ และพระสงฆ์ทั้งหลายได้ สวดคณสาชยายเมื่อตะกัณ ว่า "พระตถาคตจะเกิดขึ้นก็ตาม จะไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธรรมชาติมันมีอยู่แล้ว คือธรรมชาติที่เป็นอิทัปปัจจยตา เป็นกฎตายตัวว่า เมื่อมี สิ่งสิ่งหนึ่งเป็นปัจจัย สิ่งสิ่งหนึ่งย่อมเกิดขึ้น" ดังนี้ เป็นต้น.

หรือ *ธรรมชาติ* ที่ว่า *สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง* *สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์*
ธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา.

หรือว่าเป็น *กฎของอริยสัจสี่* ว่า *ความทุกข์ต้องเป็นอย่างนี้ อย่างนี้* *อย่างอื่นไม่ได้หรือไม่มี,* *เหตุให้เกิดทุกข์ ก็ต้องเป็นอย่างนี้ อย่างนี้ อย่างอื่นไม่มี,* *ความดับสนิทแห่งความทุกข์ก็ต้องเป็นอย่างนี้ อย่างนี้ เป็นอย่างอื่นไม่ได้หรือไม่มี,* *แม้หนทางให้ถึงความดับสนิทแห่งความทุกข์ ก็ต้องเป็นอย่างนี้ อย่างนี้ อย่างอื่นไม่มี;* อย่างนี้เป็นต้น.

มันเป็น *กฎที่ตายตัว* ที่เรียกว่า *สัจจะ* เป็น *อมุสา* คือไม่หลอก ไม่มีความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น ซึ่งมีอาการเหมือนกับหลอก. *กฎนี้เป็นกฎตายตัวว่า ต้องเป็นอย่างนี้ ๆ ในสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่มันจะต้องเป็นอย่างไร* แล้วก็เป็นอย่างนั้นตลอดไป ไม่เคยเปลี่ยนแปลง; ถ้ายังเปลี่ยนแปลงได้ ก็ไม่ใช่กฎอันนี้ หรือไม่ใช่สิ่งที่เรียกว่า *ไควล์ยธรรม.*

สิ่งที่เป็น *ไควล์ยธรรม* ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นได้ จึงเรียกว่า *อสังขตะ* ในฐานะที่เป็นกฎ. *อสังขตะ* แปลว่า *สิ่งที่อะไร ๆ ไปจะต้องมันไม่ได้,* คือ *สิ่งที่อะไร ๆ ไปทำความเปลี่ยนแปลงให้แก่มันไม่ได้* จึงเรียกสิ่งนั้นว่า *อสังขตะ* ซึ่งแปลว่า *สิ่งที่บัจจยะอะไร ๆ จะทำแก่มันไม่ได้.*

ที่นี้จะเรียกสิ่งนี้โดยสมมติว่า *“พระเจ้า”*. คนโง่รู้จักพระเจ้าว่าเป็นบุคคลหนวดยาว ถิ่นไม่ทำอยู่บนสวรรค์ นี่เป็นพระเจ้าของคนโง่; เด็ก ๆ ก็ได้รับคำแนะนำสั่งสอนมาแต่ในลักษณะอย่างนี้. *พระเจ้า* *พระอินทร์* *พระ-*

พรหม รูปร่างต่างๆกัน เป็นพระเจ้าของศาสนานี้ศาสนานี้ ก็ล้วนแต่เห็นเป็นรูปคนไปหมด มีลักษณะอย่างคน มีความรู้สึกอย่างคน รัก โกรธ เกลียด กลัวได้อย่างคน; นี่มันพระเจ้าของคนเิง

พระเจ้าที่แท้จริง คือสิ่งที่เรียกว่าไถวลยธรรม. เขาอธิบายลักษณะของพระเจ้าไว้ในศาสนาไหนอย่างไรก็ตาม ลักษณะนั้นมีแก่สิ่งที่เรียกว่าไถวลยธรรมอย่างครบถ้วน และลักษณะเหล่านั้น เป็นสิ่งที่มิได้แก่พระเจ้าชนิดที่เป็นคนๆ และมีความรู้สึกอย่างคน.

ที่เขาเขียนรูปพระเจ้าให้เป็นคน มีความรู้สึกอย่างคนนั้น ก็เขียนโดยสมมติ ที่เรียกว่าบุคคลาธิษฐาน; เพราะไม่รู้ว่าจะแสดงอารมณ์ของสิ่งนั้นอย่างไรได้ จึงต้องแสดงว่าเหมือนกับคน. เช่นว่ากฎตายตัวแห่งกรรมนี้ มันลงโทษคนอย่างไรไม่ไว้หน้าใคร, หรือให้รางวัลคนอย่างยุติธรรมที่สุด. ถ้าพูดว่ากฎ มันไม่น่ากลัว มันรู้จักไม่ได้ สำหรับเด็กๆหรือคนเิง; ฉะนั้นต้องพูดให้เป็นพระเจ้าอย่างคน มีรูปร่างที่น่ากลัวก็ได้, แล้วมีอารมณ์โกรธได้, คือถ้าไปทำให้โกรธแล้วก็จะลงโทษเอา ถ้าไปทำให้รักแล้วก็จะให้รางวัล อย่างนี้เป็นต้น. นี่พระเจ้าในความหมายสมมติก็เป็นอย่างนี้; แต่คนไม่เคยคิดว่ามันเป็นสมมติ ถือเอาเป็นจริง ก็เลยมีพระเจ้าไม่ได้; จะมีสักทีก็ขัดต่อความรู้สึกขัดแย้งอยู่ในตัวเอง.

ฉะนั้นมาศึกษาเรื่องไถวลยธรรม แล้วก็จะรู้ได้ทันทีว่า ลักษณะอาการ หรืออะไรๆ ที่เขามีไว้ใช้แก่พระเจ้านั้น มีอยู่ในสิ่งที่เรียกว่าไถวลยธรรม; เช่นลักษณะว่ามีอยู่ก่อนสิ่งใด นี่ก็เป็นไถวลยธรรม, เป็นสิ่งที่เป็น

กฎตายตัว ไม่แก้ไข ไม่เปลี่ยนแปลงได้ สิ่งทั้งหลายต้องเป็นไปตามกฎนั้น สิ่งนั้น ก็เรียกว่าไถวัลยธรรม. ไม่มีใครทำอะไรมันได้ หรือเปลี่ยนแปลงได้, เป็น ของจริงอยู่ตลอดเวลา, เป็นที่ออกมาแห่งสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวง อย่างนั้น. ไถวัลยธรรม มีลักษณะอย่างนั้น มีอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง แล้วก็ตลอดเวลา มี อาการเหมือนกับว่า รั่วไปเสียทั้งหมด ใครจะไปทำอะไรลับหลัง ซ่อนไม่ให้ เห็นอย่างนี้เป็นไปไม่ได้.

นี่ลองคิดดูว่า มันคืออะไร? ถ้าเป็นคนมีความรู้สึกอย่างพระเจ้า พระเจ้ามีความรู้สึกอย่างคน อย่างนี้จะเอาหูเอาตาที่ไหนไปดูได้ทุกหนทุกแห่ง ; ฉะนั้นต้องเป็นสิ่ง ๆ หนึ่ง ซึ่งมีอำนาจครอบคลุมไปได้ทุกหนทุกแห่ง ไม่มีใคร ซ่อนเร้นให้พ้นสายตาไปจากสิ่งนี้ได้.

นี่คือสิ่งที่เรียกว่า ไถวัลยธรรม แปลว่า กฎ โดยตรงก็แปลว่า กฎแห่ง ธรรม ซึ่งได้กล่าวมาแล้วในการบรรยายครั้งก่อน ๆ ว่ากฎนี้เราแบ่งออกเป็น ๓ ชนิด ตามพระบาลีที่มีปรากฏอยู่ : กฎที่ ๑ ก็เรียกว่า กฎแห่งสามัญญลักษณะ ได้อธิบายกันแล้วในการบรรยายครั้งที่แล้วมานี้เอง. กฎที่ ๒ เรียกว่า กฎแห่ง อิทัปปัจจยตา ซึ่งจะได้บรรยายในวันนี้. กฎที่ ๓ กฎแห่งจตุราริยัสัจจ ซึ่ง จะได้บรรยายในวันต่อไป.

.....

(เริ่มการบรรยายตามหัวข้อครั้งนี้.)

ดังนั้น เป็นอันว่า ในวันนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อของเรื่องนี้ว่า ไถวัลย- ธรรมในฐานะที่เป็นกฎแห่งอิทัปปัจจยตา; ถ้าจะเรียกโดยสมมติบุคคลลา-

ธิษฐาน ก็เรียกว่า เป็นพระเจ้าแห่งกรรมและวิบาก ซึ่งกรรมทั้งกเลสด้วยเป็น
ธรรมตาอยู่เอง.

ขออีกทีหนึ่งว่า ถ้าเราจะไม่เรียกอย่างสมมติ ให้เป็นผู้เป็นคน
อะไรขึ้นมา ก็เรียกว่า กฎแห่งอิทัปปัจจยตา. ถ้าเรียกโดยสมมติ ก็เรียกว่า
พระเจ้า; แต่ว่าพระเจ้าของกฎแห่งกรรม คือว่า *กระทำกรรมแล้วจะต้องมี
ผลกรรม หรือจะต้องเป็นไปตามผล เป็นไปตามกรรมที่กระทำ* อย่างเป็นต้น.

ไถวัลยธรรมในฐานะที่เป็นกฎแห่งอิทัปปัจจยตา นี้คือหัวข้อ
ของคำบรรยายในวันนี้. ถ้าจะเรียกพระเจ้า ก็เรียกว่าพระเจ้าองค์ที่ ๒.
พระเจ้าองค์ที่ ๑ คือ พระเจ้าที่เป็นกฎของสามัญญลักษณะ, พระเจ้าองค์ที่ ๒ คือ
พระเจ้าที่เป็นกฎของอิทัปปัจจยตา, พระเจ้าองค์ที่ ๓ ก็คือพระเจ้าที่เป็นกฎของ
จตุรวิยสังข์.

ความหมายลึกของไถวัลยธรรม.

นี่ขอ ทบทวนความหมายอันลึกซึ้ง ของสิ่งที่เรียกว่าไถวัลยธรรม
ซึ่งไม่เป็นที่คุ้นเคยแก่ท่านทั้งหลายหรือยังไม่คุ้นเคยแก่ท่านทั้งหลาย; ดังนั้นก็
จะได้กล่าวกันต่อไป อย่างช้าๆ ซากๆ ไม่กลัวว่าใครจะเบื่อหน่ายเพื่อให้คำคำ
ขึ้น, เคยชินแก่ท่านทั้งหลายในการฟังการได้ยิน จนเป็นสิ่งธรรมดาไป;
เหมือนกับคำบางคำ ที่เราได้พยายามกันมาอย่างยิ่ง ในเรื่อง *ปรมัตถสภาวะธรรม*
เช่นคำว่า *ตถตา* *อวิตถตา* *อนัญญตถตา* เป็นต้น; แล้วก็ยังมาใช้แก่สิ่งที่เรียกว่า
ไถวัลยธรรมนี้ อยู่อีกนั่นเอง.

ไภวฉัตรธรรมเป็นตถตา คือว่าเป็นอย่างนั้น มันเปลี่ยนไม่ได้, เป็นอวิตถตา คือมันไม่เปลี่ยนเป็นอย่างอื่นได้, อนัญญตถตา ไม่มีอยู่โดยความเป็นประการอื่น; ฉะนั้นจึงได้เรียกว่าไภวฉัตร ในส่วนเวลา คือไม่เปลี่ยนแปลง, มันมีอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง เป็นไภวฉัตรในส่วนเนื้อที่.

ไภวฉัตรธรรมก็มีในพุทธศาสนาอย่างมหายาน.

ทีนี้จะได้พูดกันต่อไปว่า ในพุทธศาสนาอย่างมหายาน ก็มีสิ่งที่เราเรียกกันในที่นี้ว่า ไภวฉัตรธรรม; แต่ในพุทธศาสนาอย่างมหายาน นั้น เรียกสิ่งนี้ว่า อมิตาภะบ้าง อมิตายุบ้าง. อมิตาภะ แปลว่า มีแสงสว่างที่คำนวณไม่ได้ อมิตายุ แปลว่า มีอายุที่คำนวณไม่ได้.

ท่านทั้งหลายลองคิดดูเล่น ๆ ไปพลางว่า อะไรบ้าง ที่มันจะมีแสงสว่างมากจนคำนวณไม่ได้ และมีอายุยาวนาน จนคำนวณไม่ได้? ในที่สุดก็จะรู้ว่า นั่นแหละคือ ไภวฉัตรธรรม อย่างที่เรากำลังพูด คือจะรูวามันนั้นแหละเป็นพระเจ้าที่แท้จริง ควรแก่คำว่าพระเจ้าที่แท้จริง; เพราะคำว่าพระเจ้านี้ ความหมายทั่วไป ก็คือสิ่งสูงสุด ไม่มีอะไรสูงกว่า. พระเจ้านั้นเป็นอิสระที่สุด ไม่มีอะไรมาเป็นอิสระเหนือพระเจ้าอีกได้ คือว่าพระเจ้ามมีอยู่ในที่ทั่วไป พระเจ้าไม่มีกำหนดเวลา ไม่มีกำหนดอายุ อย่างนี้เป็นต้น.

ฉะนั้นขอให้สังเกตดูให้ดีว่า พุทธศาสนาอย่างมหายาน ได้สร้างคำที่สำคัญที่สุด ๒ คำขึ้นมาว่าอมิตาภะพุทธะ หรืออมิตายุพุทธะ; นี่หมายถึง

องค์เดียวกัน สิ่งเดียวกัน แต่แยกความหมายให้เห็นเป็นสองอย่าง : อมิตาภะ
อาภะ หรือ อาภา ^{นี้}แปลว่า **แสงสว่าง**, อมิตะ แปลว่า **คำนวณไม่ได้**, อมิตาภะ
มี **แสงสว่างคำนวณไม่ได้**.

ที่ว่าคำนวณไม่ได้ ^{นี้} มัน **คำนวณไม่ได้ทุกทาง ทุกวิถีทาง**; เช่น
จะถามว่ามันเกิดมาตั้งแต่เมื่อไร แสง ^{นี้}? มันก็บอกไม่ได้. มันจะไปหมดลง
เมื่อไร แสง ^{นี้}? มันก็บอกไม่ได้ว่า มันตั้งต้นเมื่อไร? จบเมื่อไร? มันแผ่
ไปเท่าไร? มันก็บอกไม่ได้ **คำนวณไม่ได้**, และมันสว่างมากน้อยเท่าไร ^{นี้}มัน
ก็บอกไม่ได้ คือมันยิ่งกว่าพระอาทิตย์ กว่าดวงอาทิตย์สักหมื่นดวง แสงดวง
ล้านดวง. แสงดวงอาทิตย์เรายังคำนวณได้ว่าเท่าไร; ถ้าหมื่นดวง แสงดวง
เราก็คือเข้าไป มันก็ยังคำนวณได้. แต่ว่า **แสงสว่างของอมิตาภะ ^{นี้}มันถึง**
ขนาดที่คำนวณไม่ได้; เพราะฉะนั้นขอให้ฟังความหมายอย่าง ^{นี้}ไว้ทีก่อน เพื่อ
จะสรุปใจความสั้น ๆ ว่า **แสงสว่างที่คำนวณไม่ได้**.

ส่วน อมิตาย ^{นี้}มันก็คล้าย ๆ กัน ^{นี้}ไปเสด็จอายุ คือเวลา เกิดเมื่อ
ไร? ชันเมื่อไร? อยู่ที่ไหน? เท่าไร? มันก็บอกไม่ได้ **คำนวณไม่ได้**. ^{นี้}มัน
หมายถึงชีวิต คือชีวิตที่ตั้งต้นเมื่อไรก็ ^{นี้}ไม่รู้, จะสิ้นสุดเมื่อไรก็ ^{นี้}ไม่รู้. ชีวิต
จริง ๆ ชีวิตอย่างยิ่งสักเท่าไรก็ ^{นี้}ไม่รู้. ^{นี้}มันหมายถึง **ชีวิตที่คำนวณไม่ได้** ว่ามีอยู่
ชนิดที่ **คำนวณไม่ได้**.

^{นี้}คือความคิดอย่างมหายาน พุทธศาสนาอย่างมหายานได้ **ใคร่ครวญลึก**
ลงไป, ลึกลงไป จากคำทั้งหลายที่ปรากฏอยู่, ลึกลงไป ลึกลงไป จนพบสิ่ง ^{นี้}
เลยให้ชื่อว่า **อมิตาภะ** หรือ **อมิตาย**.

ไถวัลยธรรมมีความหมายพ้องกันกับคำในศาสนาคริสต์.

แล้วที่น่าสนใจเป็นพิเศษก็คือว่า มัน จะโดยเหตุบังเอิญอย่างไรก็บอกไม่ได้ ในข้อที่ว่า มันไป พ้องกันเข้ากับหลักใจความที่สำคัญของศาสนาคริสต์เตียน. ศาสนาคริสต์เตียนก็มีคำ ๒ คำนี้ คือคำว่า Light ที่แปลว่า แสงสว่าง, กับ Life ที่แปลว่า ชีวิต, แล้วก็มีคำที่ตรงกันอย่างยิ่งอีกคำ ก็คือคำว่า Word คือ คำพูด ซึ่งตรงกับคำว่า วจ ในที่นี้.

ใครสนใจก็ไปเปิดดูคัมภีร์ของฝ่ายคริสต์เตียน ที่พูดถึงสิ่งนี้ไว้ในบรรทัดแรก สองสามบรรทัดของคัมภีร์ ที่เรียกว่าโยฮัน ของคัมภีร์ New Testament ว่าแรกเริ่มเดิมทีก็มีสิ่งที่เรียกว่า Word. The Word ซึ่งเขาแปลกันว่า พระคำ คำพูด. The Word นั้นคือ The Light คือแสง นี้ก็อยู่กับพระเจ้า. The Life ก็คือ Life คือชีวิต; ทั้ง Light ทั้ง Life ทั้ง ๒ อย่างนี้ ก็อยู่กับพระเจ้า, แล้วเป็นอันเดียวกับพระเจ้า.

มันมาตรงกันได้อย่างน่าประหลาด กับคำว่า อมิตาภะ คือแสงอันคำนวณไม่ได้, อมิตายุชีวิตหรืออายุอันคำนวณไม่ได้ ของมหายานฝ่ายพุทธ ซึ่งกล่าวได้ว่า ไม่ได้เอาอย่างกันนะได้; และฝ่ายพุทธนั้นก็ต้องมีอยู่ก่อน.

มัน เป็นที่เชื่อได้ว่า ความคิดของคนที่ฉลาดชั้นศาสนานี้จะมองเห็น ของ ๒ สิ่งนี้มาแล้วแต่ตั้งดาบรรพ์ ว่ามีแสงสว่างซึ่งเหมือนเสวยอำนาจให้สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นไป แล้วก็มีชีวิต คือความเป็นอยู่. ทั้ง The Light กับ The Life นี้ ต้องไปคู่ด้วยกันเสมอ; เช่น อย่างในทางที่ฟลิกชั่นแสงสว่างเช่น

แสงอาทิตย์นี้ ต้องคู่กับสิ่งที่มีชีวิต ต้นไม้ สัตว์ คน อะไรก็ตาม ที่มีชีวิต,
แล้วมันต้องอยู่คู่กันกับแสงสว่างของดวงอาทิตย์; ในทางวัตถุมันยังเป็นอย่างนี้.

ที่ถ้าพูดทางนามธรรมทางวิญญาณ ก็ต้องเรียก แสงสว่างซึ่งเป็น
อำนาจปรุงแต่งให้เกิดขึ้น แล้วก็ มี Life คือความเป็นอยู่ สิ่งที่เป็นอยู่; แล้วสิ่ง
เป็นอันเดียวกับ Word คือคำพูดซึ่งหมายถึงกฎ; ไม่ใช่คำพูดธรรมดา แต่หมายถึง
ถึงคำบัญญัติ. โองการของสิ่งที่มีอำนาจสูงสุด กลายเป็นพระเจ้าไป คือคำ;
คำของพระเจ้านั้นแหละ เรียกว่า The Word.

นี่ก็เหมือนกับในภาษาบาลีที่ว่า แรกเริ่มเดิมทีก็มีพระธรรมนั้นอยู่ก่อน :
ขโมโม หเว ปาตุโรหิ ปุพฺเพ - ธรรมะมีอยู่ก่อนเว้ย; เพราะฉะนั้นคำว่า
At the beginning The Word was นี้. ตั้งแต่แรกเริ่มเดิมทีเดียว The Word นั้นได้
มีอยู่แล้วเหมือนกัน คล้ายกับว่าไปเลียนแบบกันมาทุกตัวอักษร; แล้วก็พูด
ถึง The Light คือแสงสว่าง; แล้วพูดว่า แสงสว่างนี้เป็นอันเดียวกับกับ Life
คือชีวิต สองอันนี้อยู่กับ God คือพระเจ้า; แล้วก็ประโยคท้ายว่า เป็นพระเจ้า
เสียเอง; นคัมภีร์ใหม่ของคริสเตียน.

คัมภีร์เก่าของคริสเตียนบรรทัดแรก เยเนซิสที่ว่า พระเจ้าสร้าง
Light ก่อนสิ่งทั้งปวง สร้างก่อนดวงอาทิตย์ดวงดาวอะไรเสียอีก. Light นั้นมัน
ไม่ใช่แสงสว่างทางฟิสิกส์ อย่างนี้ มันคืออำนาจที่จะทำให้สิ่งต่างๆ เป็นไป;
ฉะนั้น เทียบกันได้กับ Word หรือกฎ ที่ให้สิ่งต่างๆ เป็นไป, หยุดอยู่ไม่ได้.

ฉะนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจ ที่ว่าพุทธศาสนาอย่างมหายาน ก็มีอมิตาภะ-
พุทธะ แล้วก็มีอมิตายุพุทธะเป็นคำสำคัญที่สุด ๒ คำ แล้วหมายถึงสิ่งเดียวกัน ;
ฉะนั้นเราควรจะสนใจว่า ในพุทธศาสนา แม้ฝ่ายมหายานก็มีพระเจ้า
ในความหมายอย่างนี้, หรือมีไถวัลยธรรม ในความหมายอย่างนี้; เช่นเดียวกับ
ฝ่ายเถรวาท ที่ได้อธิบายมาแล้วตั้ง ๒ ครั้ง ในการบรรยายครั้งก่อน ๆ.

ฉะนั้นอย่าไปติดพระเจ้า อย่าไปยึดถือพระเจ้าอย่างบุคคล มันจะ
กลายเป็นคนโง่; แต่ให้ยึดถือพระเจ้าอย่างที่ไม่รู้ว่าเป็นอะไร แต่ว่ามีลักษณะ
อย่างนี้แล้วกัน : มีลักษณะที่เป็นกฎ บังคับสิ่งทั้งปวงได้, มีอยู่ในที่ทุก
แห่งทุกเวลา มีคุณลักษณะที่คำนวณไม่ได้ ว่าเป็นแสงสว่างเท่าไรคำนวณ
ไม่ได้ มีอายุเท่าไรก็คำนวณไม่ได้.

อวโลกิเตศวรเป็นบุคคลาธิษฐานของธรรมที่ควรปฏิบัติ.

ทีนี้เมื่อเขาไปเขียนรูปภาพ ให้พระพุทธเจ้าอมิตาภะเป็นรูปอย่างคน
เด็ก ๆ ก็เข้าใจพระเจ้านี้เป็นคนไปเสียอีก; แล้วคุณสมบัติของ พระพุทธเจ้า
อมิตาภะเมื่อพูดอย่างธรรม ก็คือ ธรรมะต่างๆ ที่คนจะต้องประพฤติปฏิบัตินะ
ถ้าปฏิบัติแล้วก็จะได้เข้าถึงพระพุทธเจ้าอมิตาภะ; นี้ก็เรียกว่า พระเจ้าอ้อกองค์หนึ่ง
ซึ่งเรียกว่า *อวโลกิเตศวร*. *อวโลกิเตศ*—*ว*—*ร* ที่เราเรียกง่าย ๆ ว่า *อวโลกิเตศวร*
เรียกให้สั้น ก็เรียกว่า *โลกेश্বর*. เรานับรูปปั้นขยายใหญ่ ๆ ไว้ที่ตรงโน้น อยู่บน
เสากลางบ่อนานนแหละ.

อวโลกิตศ-ว-ร หรือว่าอวโลกิตศวร หรือว่าโลกศวร เป็นรูปสมมติ, สมมติให้เป็นคน. สมมติของคุณสมบัติของธรรมะ ที่คนจะเข้าถึง พระพุทธเจ้าช่อมิตาภะ. พระพุทธเจ้าช่อมิตาภะ อย่างที่ออกชื่อมาแล้ว จะเข้าถึงได้โดยทาง อวโลกิตศ-ว-ร; คนต้องอาศัยพระอวโลกิตศวรนั้น แล้วก็จะเข้าไปถึงพระพุทธเจ้าช่อมิตาภะ หรืออมิตายูได้.

นี่ขอให้สังเกตดูว่า ที่รูปอวโลกิตศวร ทุกรูป เขามีสภาพพระพุทธเจ้าเล็กๆ อยู่ที่หน้าผาก เหนือหน้าผาก ในช่องเล็กๆ เป็นอย่างน้อย, หรืออาจจะมีที่อื่นอีก อย่างน้อยต้องมีอยู่ที่ตรงนั้นองค์หนึ่ง; พระพุทธเจ้าองค์นั้น คือแทนพระพุทธเจ้าอมิตาภะ. อวโลกิตศวร ก็เลยคล้ายๆ กับว่า เป็นที่รองรับ หรือว่าเป็นสะพาน หรือว่าเป็นสื่อหรืออะไร แล้วแต่จะเรียก ที่จะทำให้คนเข้าถึงพระพุทธเจ้าอมิตาภะ.

ถ้าพูดอย่างไม่สมมติกัน ก็ต้องพูดว่า คุณสมบัติหรือคุณธรรม ที่เราประพฤติแล้ว จะเข้าถึงความไม่ตาย จะเข้าถึงอมิตาภะ คือแสงสว่างคำนวณไม่ได้, เข้าถึงอมิตายู คืออายุที่คำนวณไม่ได้ คือความไม่ตาย คือนิพพานอะไรทำนองนี้ ด้วยกันทั้งนั้น, คุณสมบัตินั้นชื่อว่า อวโลกิตศวร.

นี่เมื่อรู้จักสิ่งที่ไม่รู้จักตาย รู้จักสิ่งที่คำนวณไม่ได้แบบนี้ เข้าไปทุกแง่ทุกมุมเรื่อยๆ ไป เดียวกันจะรู้จักไภวโลกธรรม; ไภวโลกธรรมที่เราเรียกตรงๆ ไม่ปรุงแต่ง ไม่สมมติอะไรกันให้มาก. ถ้าไปปรุงแต่งเข้า ก็เรียกว่าพระพุทธเจ้าอมิตาภะ บ้าง พระพุทธเจ้าอมิตายู บ้าง; ถ้าถือเรื่องพระเจ้าอะไร แล้วก็เลย

มีข้อปฏิบัติที่จะพาเข้าไปหาพระเจ้านั้น ๆ อีก ก็เลย สมมติข้อปฏิบัตินั้น ให้เป็น พระเจ้าองค์อื่นขึ้นมาอีก เลยถือพระเจ้านั้นใหญ่.

ข้อนี้ก็ต้องเห็นใจ เพราะว่าในที่บางแห่ง บางถิ่น บางสมัย คน, ขอรักพูดว่ายังไม่มาก; พูดอย่างอื่นไม่เข้าใจ ก็ต้องใช้พูดอย่างบุคคลาธิษฐาน กันเรื่อยไป. ในโลก หรือว่าในประเทศอินเดียทั้งหมด สมัยนั้นก็ตามเถอะ มันมีคนมาก แล้วคนที่เข้าใจคำพูดตรง ๆ นี้ไม่กี่คน คนนอกนั้นต้องพูดอย่างสมมติทั้งนั้น เพราะว่าเขาถือพระเจ้านั้นมาแล้วทั้งนั้น.

พุทธศาสนาฝ่ายมหายานสร้างพระเจ้าเพื่อเข้าถึงง่าย.

ที่นี้ทางพุทธศาสนา จะมานอนรอให้คนฉลาด แล้วคนจะเข้าถึงสิ่งนี้ มันก็ไม่ไหวซี; มันก็หนีไปหมด มันก็หนีไปหาศาสนาอื่น ที่มีพระเจ้าให้ถือกันได้ง่าย ๆ หมด. ฉะนั้น พวกมหายาน เขาเป็นผู้ที่มีความคิด และเป็นห่วงคนเหล่านี้ จึงได้สร้างขึ้นมาในพุทธศาสนา นี้ให้มีพระเจ้าขึ้นมาบ้าง เรียกว่า อมิตาภะ หรือ อมิตายุ. นี้พระเจ้าแท้จริง มีแสงสว่างไม่จำกัด มีอายุไม่จำกัด.

นี่ยังยาก, ยังยากอีก ยังเข้าถึงไม่ได้อีก; ยังยากเกินไปนัก ก็สร้างให้รองลงมาอีก ให้มันง่ายลงมาอีกหน่อย ให้มันใกล้ลงมาอีกหน่อย ก็สร้างอวโลกิตศวรร คือ พระอิศวรรนั้นแหละ. ในฝ่ายฮินดูเขา มีพระอิศวรรอย่างไร เราก็มีพระอิศวรรอย่างนั้นขึ้นมาบ้างเหมือนกัน; *อวโลกิต - อี - ศ - ว - ร*

นั้นเรียก *พระอวโลกิเตศวร* คือพระอิศวร, พระเป็นเจ้าของดูโลกอยู่ตลอดเวลา. มันยังค่อนข้างน้อยนะ. เข้าถึงอวโลกิเตศวรนี้ยังค่อนข้างน้อย, ง่ายกว่าที่จะเข้าถึงอมิตาภะหรืออมิตายุ; ถึงอย่างนั้นก็ยังเข้าไม่ค่อยถึง ก็เลยฝากไว้ในรูปเป็นบุคคลก่อน เหมือนเป็นรูปอย่างที่เป็นไว้นั้นแหละ.

ก็ไปศึกษาดูที่ว่า *จะต้องทำอย่างไรจึงจะเข้าถึงอวโลกิเตศวร?* ทำอย่างไร อวโลกิเตศวรจึงจะช่วย? นี่อาซิมเขาบอกว่า ออกชื่ออมิตาภะเท่าไรก็ไม่ทราบ? คือว่าวันหนึ่งออกชื่ออมิตาภะก็หมั่นก็แสนครั้งก็ไม่ทราบ? เป็นเดือนเป็นปีไป, อย่างนั้นก็จะเข้าถึงพระอมิตาภะ. ฉะนั้นพวกนี้ *เขาก็จะสวด* *แต่ว่า นโม อมิตอฮุต, นโม อมิตอฮุต* เท่านั้น *ว่าข้าพเจ้าขอไหว้พระอมิตาภะ* วันหนึ่งไม่รู้กี่ร้อยกี่พันครั้ง. ให้มีความเชื่อมาก แล้วก็ *เชื่ออย่างยิ่งเลยว่า พอเขาดับจิตลง ก็จะมีภุมารับดวงวิญญาณของเขา ไปอยู่ในโลกของพระอมิตาภะที่เรียกว่าสุชาวดี, สุชาวดี* ที่เป็นประเทศหนึ่งซึ่งมีพระพุทธเจ้าอมิตาภะครองอยู่.

นี่มันก็เป็นเรื่องที่น่าทึ่งที่สุดแล้ว; แต่ขอภยอย่าใช้คำว่าโง่งที่สุดเลย มันน่าเกลียด มันไม่มีอะไรง่ายกว่านั้นแล้ว. ถ้าเขาเชื่อจริงเขาทำได้; เพราะ *ว่าเขาออกชื่ออมิตาภะ* นั่งจุดธูปเทียนไหว้อมิตาภะ *ออกชื่ออมิตาภะอยู่วันหนึ่ง* เป็นพัน ๆ ครั้งนี้ เขาก็ต้องเป็นคนที่มีจิตใจที่มีศรัทธา เชื่อแน่ ไม่ทำชั่ว ไม่ทำบาป ไม่ทำกรรม โทหกไม่เป็น เบียดเบียนใครไม่ได้ หลอกหลวงใครไม่ได้. ถ้าอาซิมเป็นอย่างนั้นจริง ดูจะดีกว่าพวกเราที่นั่ง ๆ อยู่ที่นี่ ที่ยังโทหกได้ หลอกหลวงได้; เพราะไม่สามารถจะนั่งว่า *อมิตาภะ นโม อมิตอฮุต* วันหนึ่งหลาย ๆ ร้อยครั้งพันครั้ง ก็ได้ล่ะ. อย่าประมาทนะ.

มีความเชื่อมั่นก็ช่วยได้ สำหรับ คนที่มันไม่อาจจะมียัญญา ก็ต้อง
ใช้ความเชื่อ; แต่ถ้าคนที่จะใช้ความเชื่อด้วยบัญญาด้วย มันก็จะดีขึ้น จนกว่า
จะสามารถจะใช้บัญญาล้วน ๆ รู้ว่าอมิตาภะคืออะไร? อมิตายุคืออะไร? จะเข้าถึง
ได้อย่างไร? ไม่ต้องบั้นเป็นรูปคน ก็รู้จักได้.

อวโลกิเตศวร นี้ก็เหมือนกัน อยู่ข้างหน้าของพระพุทธเจ้าอมิตาภะ ก็
บั้นเป็นรูปคน ฝ่ายอีกข้างเป็นผู้หญิง เรียกว่าปรัชญาปารมิตา แต่ผู้หญิงนี้ไม่ค่อย
สำคัญ; ที่มีอวโลกิเตศวรนี้แหละสำคัญมาก; พบรูปปั้นทุกหนทุกแห่งเป็น
สาริดสวยงามที่สุด อย่างองค์นั้น.*^๑ ไปถึงเมืองจีนเขาเรียก กวนอิม. อวโล-
กิเตศวร โดยเอาเรื่องท่ง่าย ๆ ที่ว่าเด็ก ๆ เข้าใจได้ หรือคนทั่วไปเข้าใจได้ เรียกว่า
กวนอิม เนี่ย เป็นชื่อของธรรมะที่ละเอียดอ่อน ที่จะทำให้คนเข้าถึงธรรมะอันเล็ก
คือ อมิตาภะ, อมิตายุ.

นี่ฝ่ายมหายาน เขาอุตสาห มีพระเจ้า ชื่ออมิตาภะหรืออมิตายุ ที่เป็น
พระเจ้าสูงสุด, แล้วมี พระเจ้าผู้ช่วย รอง ๆ ลงมา คืออวโลกิเตศวร. เขามี
สิ่งที่ยิ่งกว่าพระเจ้า หรือมีพระเจ้าสูงสุดคืออมิตาภะ; แล้วมีพระเจ้าที่รองลงมา
ที่จะช่วยได้ระดับเดียวกับพระอิศวรนี้ เขาเรียกอวโลกิเตศ—ว—ร, มีพระเจ้าสูง
สุด ที่จะต้องอาศัยพระเจ้าธรรมดา ๆ นี้ เข้าไปหาอีกทีหนึ่ง. เรื่อง โลกุตตระ
เรื่อง อสังขตะ เรื่องอะไรยกไว้ฝ่ายอมิตาภะ อมิตายุ ทั้งนั้น; ส่วนที่จะมีตัวตน
ปฏิบัติ ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติให้อุทิศใจพระเจ้าที่สุด นี้ก็มีพระเจ้าองค์ที่เรียกว่า
อวโลกิเตศวร.

* หมายถึงรูปปั้นอวโลกิเตศวร ที่อยู่บนเสา เริงเขา ที่สวนโมกข์.

ฉะนั้นใครจะไปไหว้วอโลกิเตศวร ไปทำให้ถูกใจอวโลกิเตศวร ก็
ต้องบำเพ็ญธรรมะ ที่เป็นลักษณะของอวโลกิเตศวรนั้น คือบริสุทธิ์ ปัญญา
เมตตา ขันติ อริยฐาน อะไรทำนองนี้. คือ มีศีล มีปัญญา มีความบริสุทธิ์
มีความอดทน ล้วนแต่เป็นบารมีทั้งนั้น.

บารมี คือว่า ทำให้คนดีขึ้น ๆ ดีขึ้น ๆ จนกว่าจะเต็มเปี่ยม ก็เรียกว่า
บารมี; ต้องมีอันนั้นไปไหว้ ไปเป็นเครื่องสักการะบูชาอวโลกิเตศวร แล้ว
อวโลกิเตศวรจึงจะอุ้มพาไปหาพระพุทธเจ้าอมิตาภะ.

ทีมนั้นก็น่าหัว ว่าพอเขาจะพูดให้มันถูกกว่านั้น ก็ว่ามัน อยู่ทีหน้า
ผาก ของแกแล้วนี่ แกมันคลำไม่เห็น มันมองไม่เห็น. เพียงแต่ประพุดติถูก,
เพียงแต่กลับหน้ามือเป็นหลังมือเท่านั้นก็พบบ ไม่ต้องวิ่งไปที่ไหน ให้มันลำบาก
ยากเย็น ประพุดติให้ถูกต้อง นั่งอยู่ที่นี้ ตรงนี้ มัน ก็เปลี่ยนเป็นถูกต้อง.

แต่ถ้าไม่มองเห็น มันก็เหมือนกับไม่มีอยู่ที่นี้; ต้องช่วยกันชนไปที่นั่น
ชนมาที่นี้, ต้องทำพิธีอย่างนี้ อย่างนี้เรื่อย ๆ ไป. นี่เพราะความเชื่อ เพราะ
ความที่อยากจะไปให้ถึง.

ทีนี้อยากจะเปรียบเทียบที่มน่าน่าหัวว่า มีพระเจ้าอยู่ชั้นหนึ่งแล้ว
พระเจ้าชั้นพระอิศวรนั่นคืออวโลกิเตศ—ว—ร นี้ เพื่อจะชนกลับไปหาพระเจ้าที่
แท้จริง คืออมิตาภะพุทธะหรืออมิตายุพุทธะอีกทีหนึ่ง. ดูความฉลาดลึกซึ้ง
ของพุทธบริษัทอย่างมหายาน กันบ้างซิ.

....

พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทมีไควล์เหมือนพระเจ้า.

นั่นถ้าเป็นเถรวาท ไม่อยากจะมีบุคคลาธิษฐานมากอย่างนั้น ก็ต้องพูดตรงๆ อย่างที่อาตมากำลังพูด กำลังบอก ว่า มีสิ่งๆ หนึ่ง เรียกว่าไควล์ธรรม มีอยู่ในที่ทุกแห่ง ทุกเวลา ทุกสถานที่, นอกตัวเราในตัวเรา ทุกๆ อนุที่ ประกอบกันขึ้นเป็นคนคนหนึ่ง ก็มีสิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรม. ข้างนอกตัวเรา ทุกๆ อนุที่ประกอบกันอยู่เป็นโลกเป็นจักรวาล ก็มีสิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรม.

นั่นหมายความว่า มันเป็นกฎอันหนึ่ง ที่มีอยู่ตลอดเวลา ตลอดอนันต์กาล เรียกว่าพระเจ้าก็ได้; จะเรียกเป็นไทยก็เรียกว่าพระเจ้า, เรียกอย่างภาษาฝรั่งก็เรียกว่า God.

เมื่อสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ธรรม นั้น มีค่าเท่ากับพระเจ้า มีค่าเท่ากับ God; ฉะนั้นทุกคนก็ต้องมี ทุกชีวิตต้องมีพระเจ้า ทุกชีวิตต้องมีสิ่งที่เรียกว่า God. นั่นเลย: คนที่พูดว่า เราไม่ถือพระเจ้า, เราไม่มีพระเจ้านั้น มันก็กลายเป็นคนโง่ ที่ไม่รู้จักตัวเอง. เพราะว่าพระเจ้านั้นคือกฎสูงสุด ที่บันดาลให้สิ่งทั้งหลายเป็นไป แล้วควบคุมสิ่งนั้นๆ อยู่; ฉะนั้นแล้วคนทุกคนไม่ยกเว้นใคร มันก็เกิดขึ้นโดยกฎอันนี้ ถูกกฎอันนี้ควบคุมอยู่.

ฉะนั้นทุกคนทุกสัตว์ ที่มีชีวิตนั้นมี God มีพระเจ้าที่สร้างขึ้น และควบคุมอยู่; แต่ไม่ใช่พระเจ้าอย่างที่เขาพูดกันสำหรับเด็กๆ หรือคนโง่; เป็นพระเจ้าอย่างที่เข้าใจยาก มันยิ่งกว่านามธรรมไปเสียอีก คือมันเป็นกฎ. กฎที่สร้างรูปธรรม สร้างนามธรรมขึ้นมา นั่นแหละคือพระเจ้า เป็นปฐมเหตุมีอยู่

ก่อนสิ่งใด; อะไร ๆ ก็แก้ไขกฎไม่ได้; แต่กฎนั้นบังคับสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ให้เป็นไปได้.

พระโองการของพระเจ้า ของไควล์ยธรรมนั้นบังคับสิ่งทั้งหลายให้เป็นไปได้; ฉะนั้น ทุกชีวิตจะมีสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้า หรือกฎอันนี้อยู่ ในฐานะที่สร้างเขาขึ้นมาควบคุมเขาอยู่ สิ่งสถิตอยู่ในตัวเขา ในทุก ๆ อนุแห่งชีวิตของเขา. ฉะนั้นจะเป็นคนโง่ที่สุด ที่จะพูดว่า “ข้าพเจ้าไม่มีพระเจ้า ข้าพเจ้าไม่เชื่อพระเจ้า ข้าพเจ้าไม่ถือพระเจ้า;” เพราะว่าเขาเป็นคนโง่ที่สุด ไม่รู้ว่าพระเจ้านั้นคืออะไร.

ไควล์ยธรรมคือพระเจ้าในฐานะเป็นกฎ.

เดี๋ยวนี้อาจบอกให้รู้ว่า ไควล์ยธรรมนั้นแหละคือพระเจ้า; แม้ที่สุด แต่พวกคอมมิวนิสต์ ที่เขาว่าไม่มีศาสนาไม่มีพระเจ้านั้น กำลังโง่ในเรื่องนี้. มันไม่มีใครหรือไม่มีอะไร ที่จะไม่มีพระเจ้า; ถ้ามัน มีความเป็นไปตามกฎอันใดอันหนึ่งอยู่แล้ว ก็เรียกมันนั้นแหละคือพระเจ้าละ บังคับเขา สร้างเขา ควบคุมเขา. ที่นั่นคนไหนบ้างละ ที่ไม่ได้มีอะไรปรุงแต่งขึ้นมา แล้วควบคุมอยู่ให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์อันนั้น. ทุกคนมีกฎเป็นผู้สร้างขึ้นมา และควบคุมเขาอยู่ จึงว่าทุกคนมีพระเจ้า; มีพระเจ้าในฐานะที่เป็นกฎ, กฎในฐานะที่เป็นพระเจ้า.

ตรงนี้อาจจะสันนิษฐานกันเล่นสนุก ๆ เพราะมันน่าหัวเราะมากทีเดียว. เมื่อถามมาจะคุยกับฝรั่งที่เขาถามว่า ในพุทธศาสนามี God หรือไม่? ก็บอกเขา

ว่า ในพุทธศาสนาก็มี God; แต่เราเรียกสั้นที่สุดเรียกเร็ว ๆ ไม่เรียกว่า God เราเรียกว่า กฏ แล้วอธิบาย ๆ ๆ ผลสุดท้ายเหมือนกัน God, ก็เลยหัวเราะกันใหญ่.

ที่ว่าสั้นนิชฐานนี้หมายความว่า คำว่า กฏ : ก กับ ฎ นี้ มันประหลาดที่สุด ที่อ่านว่ากฏนี้; จะเป็น ฎ หรือ ต ก็ได้ มันแปลว่า กฏ. มันเทียบกันได้กับคำที่ไปเป็นคำฝรั่งบางคำ เช่น กะตะ นี้ กต หรือ มะตะ, มะตะที่แปลว่าตาย หรือ อมตะ ที่แปลว่าไม่ตายนี้ ตะ ตัวนี้แหละ แสดงความเหมือนกันอย่างยิ่ง. เช่น มะตะ แปลว่า ตาย ภาษาฝรั่งเขาเรียกว่า mortal : mortal คือ มะตะ นะ มันแปลว่าตาย แล้วก็ immortal คือ อมตะ ที่แปลว่าไม่ตาย. มะตะ อมตะ หรือ กตะ ออกตะ นี้ เลยเหมือนกันเลย. ฉะนั้นจะเป็นภาษาที่ถ่ายทอดกันไปแต่ครั้งไหนก็รู้ไม่ได้ เลยไปตีคลุมตีกินเอาว่า God ของคุณ มาจากกะตะของฝ่ายตะวันออก เขาก็ไม่มีทางจะค้าน ก็เรียกว่ากฏเลย.

กฏ นั้น คือพระเจ้า ในพวกเราก็มี God: แต่เราไม่เรียกยาว ๆ ว่า “กอด”, เราเรียกสั้น ๆ ว่า “กต” (กฏ) ก็เลยไม่ต้องพูดอะไรกันอีก เพราะว่ามันก็เสียงกันไม่ได้.

ในเมื่อยิ่งอธิบายไปก็ยิ่งเห็นว่า พระเจ้านั้นมีลักษณะเหมือนกัน มีอยู่ก่อนสิ่งใด สร้างสิ่งทั้งหลาย ควบคุมสิ่งทั้งหลาย. นี่ยากลำบากที่เราไม่มีพระเจ้านะ; คือเรามีพระเจ้าชนิดที่เราไม่เรียกว่าพระเจ้า, แล้วก็เก้งกวดว่าพระเจ้า ชนิดที่เขาเรียกกันว่าพระเจ้า เสียด้วยซ้ำไป.

ฉะนั้นการที่เราแยกศาสนาในโลกออกเป็น ๒ ประเภท ว่าศาสนาประเภทมีพระเจ้า ศาสนาประเภทไม่มีพระเจ้าอย่างนี้ เดียวกันอาดมารู้สึกว่า

โง่ที่สุดเลย; แล้วอาดตาก็พลอยโง่กับเขาไปด้วยพักหนึ่งเหมือนกัน คือ ไปแบ่งศาสนาในโลกออกเป็นศาสนาที่มีพระเจ้า กับ ศาสนาที่ไม่มีพระเจ้า.

เดี๋ยวนี้มามองเห็นว่า ทุกศาสนายอมรับสิ่ง ๆ หนึ่ง ซึ่งมีอยู่ก่อนทุกสิ่ง แล้วบันดาลให้สิ่งทั้งหลายเป็นไป ควบคุมให้สิ่งทั้งหลายเป็นไป; แต่ว่าพวกหนึ่งเรียกว่าพระเจ้า, พวกหนึ่งไม่เรียกว่าพระเจ้า เท่านั้นมันไม่ทำ ความแตกต่างให้กันได้. เพราะนั่นเมื่อยอมรับสิ่งที่มีอยู่อย่างเหมือนกันทีเดียว แล้วทว่าเรียกว่าพระเจ้า หรือจะไม่เรียกพระเจ้า, อันไหนมันถูก; มันก็ไม่ถูกด้วยกันทั้งนั้น.

ถ้าเขายอมรับว่า คำว่า พระเจ้าคือสิ่งสูงสุด เป็นที่ออกมาแห่งสิ่งทั้งหลาย แล้วก็มีพระเจ้านั้นแหละ. มีพระเจ้าผู้สร้าง สำหรับกฎที่เป็นไควล์ยธรรมนี้ คือสิ่งที่สร้างให้สิ่งทั้งหลายบังเกิดขึ้น, แล้วเปลี่ยนแปลงไป ไหลเชี่ยวเป็นเกลียวไปนี่. ทำไมจะไม่เรียกว่าพระเจ้า? ทำไมจะเรียกไม่ได้? ถ้าจะเรียก จะเรียกว่าอะไร? ในเมื่อคำว่า "พระเจ้า" มันแปลว่าสูงสุด เป็นปฐมเหตุ เป็นอิสระเหนือสิ่งใด มันก็มีเหมือนกันทั้งนั้น. เอาความหมายแล้วแต่ว่า จะเห็นได้ว่า มันมีสิ่งสิ่งหนึ่ง ซึ่งเหมือนกัน เขาเรียกว่าพระเจ้านั้นตามใจ, เราไม่เรียกว่าพระเจ้านั้นตามใจ! แต่สิ่งนั้นมันเหมือนกัน.

ฉะนั้นจึงขอประนีประนอมกันสักหน่อยว่า อย่าทะเลาะกันเรื่องนี่ยเลย; ถ้าจะมาเรียกเสียว่า "ไควล์ยธรรม" เราก็ไม่ต้องเถียงกัน. คนที่ว่ามีพระเจ้า ก็ต้องยอมรับว่ามีไควล์ยธรรม, คนที่ว่ามีพระเจ้านั้นก็ต้องยอมรับว่ามีไควล์ยธรรม; คือสิ่งหนึ่ง ซึ่งอะไรก็ไม่มี ไม่มีใครบอกได้. มันเป็นสิ่งที่ใคร

บัญญัติให้ไม่ได้ว่า มันคืออะไร ; แต่มันเป็นสิ่งที่มีลักษณะอย่างนี้ มีหน้าที
อย่างนี้.

มีลักษณะ คือ อยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง เป็นแม่ของสิ่งทั้งปวง เป็นที่ไหลออก
มาแห่งสิ่งทั้งปวง แล้วควบคุมสิ่งทั้งปวง อยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง ทุกเวลา ทุก
สถานที่ จะเรียกว่าอะไร? ถ้าจะเถียงกันเรื่องยอม หรือไม่ยอมเรียกว่าพระเจ้า
ก็ตามใจ; แต่ขอให้เรียกว่าไถวัลยธรรมตามตัวตรงๆ ไว้ที่ก่อน ว่าสิ่งหนึ่ง
ซึ่งเป็นสิ่งเดียวกันหมดทั่วทุกหนทุกแห่ง ไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งโดยเวลาและโดยเนื้อที่.
พวกมหายานก็เรียกไว้ดีแล้วว่า อมิตาภะ, อมิตายุ : เป็นแสงสว่างที่คำนวณ
ไม่ได้, เป็นอายุที่คำนวณไม่ได้.

นี่แหละคือ กฎ ซึ่งทำหน้าที่หมดทุกสิ่งทุกอย่าง ทุกแง่ทุกมุม เป็น
เพียงสิ่งเดียวที่เป็นปฐมเหตุ เป็นที่ออกมาของสิ่งทั้งหลาย เรียกว่ากฎ.

....

กฎที่เป็นไถวัลยธรรมนเหนือสิ่งอื่นใด.

นี่ กฎ ที่จะพูดต่อไปถึงสิ่งที่เรียกว่ากฎนี้ ในฐานะที่เป็นไถวัลย-
ธรรม ก็ต้องพูดทบทวนซ้ำอีกว่า สิ่งนี้เรียกว่ากฎนี้ ถ้าเป็นของธรรมดาอย่าง
ที่วาน เป็นไถวัลยธรรมอย่างที่ว่า มันก็เหนือสิ่งอื่นหมด.

แต่ถ้ามันเป็นกฎลอกๆ เช่น กฎหมาย กฎโรงเรียน กฎหมู่บ้าน กฎที่คนสร้างขึ้นอย่างนั้นไม่แน่; ไม่ใช่กฎอย่างเดียวกันนี้; นี่มันกฎมนุษย์สร้างขึ้น. มนุษย์เองนั้นก็ยังไม่รู้จักตัวเอง แล้วจะไปตั้งกฎ ฉะนั้นกฎที่มนุษย์ตั้งขึ้นนี้ มันก็ไปตามเรื่องของมนุษย์ ไม่จริง ไม่เด็ดขาด ไม่ตายตัว; ดังนั้นจะจริงอยู่ได้ก็เพียงแค่อบรมรับสมมติตามกฎนั้น หรือมีอำนาจมาบังคับให้ใช้กฎนั้นอยู่ได้ แล้วมันก็เปลี่ยน กฎอย่างนี้ไม่ใช่กฎ.

แต่ว่ากฎของธรรมชาติ; กฎที่มีอยู่ในลักษณะที่ว่า "พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้น หรือพระพุทธเจ้าจะไม่เกิดขึ้น กฎอันนั้นมีอยู่แล้ว" อย่างนี้เรียกว่าตายตัว ไม่เปลี่ยนแปลง. *กฎที่ ๑ คือกฎแห่งสามัญญลักษณะ, กฎที่ ๒ คือกฎแห่งอิทัปปัจจยตา, กฎที่ ๓ คือกฎจตุรวิยสังข์,* อย่างนี้เป็นต้น. วันนี้เราพูดถึงคำว่ากฎ ในฐานะที่เป็นพระเจ้าองค์ที่ ๒ เรียกว่า กฎแห่งอิทัปปัจจยตาตามที่ปรากฏอยู่ในพระบาลี ที่พระสงฆ์สวดเมื่อตะกัณนี้ เรื่องปฏิจจสมุปบาท ว่า *ตถาคคจะเกิดหรือไม่เกิด นี้เป็นอย่างนี้อยู่ตลอดเวลา เป็นตถตา หรือเป็นตถาเป็นอย่างนั้นอย่างเดียว ไม่เป็นอย่างอื่น.*

....

ไควล์ธรรม ในฐานะเป็นกฎแห่งอิทัปปัจจยตาโดยตรง.

เอาละ, ที่นี้จะพูดกันถึง ไควล์ธรรม ในฐานะเป็นกฎแห่งอิทัปปัจจยตาโดยตรง. กฎนี้มีเป็นพระบาลี ๒ บรรทัดตัวหนังสือที่พิมพ์ แล้วเคยพูด

เคยบรรยายกันมาพักใหญ่แล้ว ในเรื่องปฏิจสุมุบบาท ราวปีก่อนโน้น ; เดียวนี้ จะพูดใหม่ในแง่ที่เป็นไถวัลยธรรม หรือเป็นกฎแห่งอิทัปปัจจยตา.

กฎ นั้นมีเป็นพระบาลี ว่า อิมสุมี สติ อิทั โหติ -เมื่อสิ่งนี้มีอยู่ สิ่งนี้ ย่อมมี, อิมสุสุปฺปาทา อิทั อฺปฺปชฺชติ -เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้ย่อมเกิดขึ้น, อิมสุมี อสติ อิทั น โหติ -เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ย่อมไม่มี, อิมสุส นิโรธา อิทั นิรุชฺชติ -เพราะการดับแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้ย่อมดับ; มีเท่านั้นเอง, แล้วก็เรียกว่า ตตฺตา คือ ความเป็นอย่างนั้น, อวิตตฺตา -ความไม่คิดไปจากความเป็นอย่างนั้น, อนนฺนฺยตตฺตา -ความไม่เป็นไปโดยประการอื่น, อิทัปปัจจยตา คือ ความที่เมื่อมีสิ่งนี้สิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้สิ่งนี้ย่อมเกิดขึ้น. พระบาลีมีเท่านั้น แสดงลักษณะของ กฎอิทัปปัจจยตา ในฐานะที่เป็นพระเจ้าสูงสุดเด็ดขาดยิ่งกว่าสิ่งใด, ควบคุมโลกในแง่ที่ เรียกว่ากฎแห่งกรรม.

เรื่อง กฎแห่งกรรม นี้ มันเป็นหน้าที่ของพระเจ้าส่วนนี้ ; หน้าที่ ส่วนนี้ของพระเจ้าองค์นั้น พระเจ้าที่เป็นกฎแห่งกรรม หรืออิทัปปัจจยตา : เมื่อ มีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เพราะไม่มีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงไม่เกิดขึ้น.

เกี่ยวกับเรื่องกรรมนี้ มีมากกว่าที่คนเขาเข้าใจกัน; คือคนเขาเข้าใจ กันแต่เรื่องว่ากรรมดีกรรมชั่ว, อดส่ำทำดีจะได้ดี แล้วก็ทำชั่วก็ต้องทนรับชั่วนี้. แต่ว่ากฎแห่งกรรมมีมากกว่านั้น คือ ถ้าปฏิบัติถูกต้องตามกฎแห่งกรรมแล้ว จะอยู่เหนือกรรมโดยประการทั้งปวง คือ เหนือกรรมดีเหนือกรรมชั่ว; นั่นแหละจะเข้าไปถึงตัวพระเจ้าได้.

ถ้ายังมีบัวบานเบ๊ยนๆ อยู่ เดี่ยวดีเดี่ยวชั่ว เดี่ยวดีเดี่ยวชั่ว ไปตามกรรมตักกรรมชั่วนี้ ก็เรียกว่า ยังไม่ถึงขั้นผู้คนที่เท่าของพระเจ้า; ต่อเมื่อสามารถปฏิบัติให้จิตใจมุ่งมั่นในความจริงข้อนี้ คือพระเจ้านั้นแหละจนจิตใจไม่ยัดมันถ้อมมันไม่มัวดีมัวชั่วอยู่ มีจิตใจอยู่เหนือดีเหนือชั่ว นั้น อันนี้ จะถึงระดับที่เรียกว่าเข้าถึงตัวพระเจ้าอิทัปปัจจยตา. ไม่มัวพูดว่าดีว่าชั่วอยู่; พูดแต่เพียงว่า มันจะเกิดขึ้น หรือมันจะดับลงก็ตาม ตามเหตุตามปัจจัยของมันเท่านั้น.

แล้วเมื่อมันมี กฎอิทัปปัจจยตา อยู่อย่างนี้; ถ้าเราเข้าถึงแล้ว เราสามารถที่จะปฏิบัติ ในลักษณะที่จะไม่ไปมัวดีมัวชั่ว มัวกระโดดโลดเต้น มัวหัวเราะร้องไห้ มัวได้มัวเสีย มัวแพ้มัวชนะอยู่ มันไม่น่าสนุกเลย. มันจะต้องไหลลงขึ้นไปอย่างเดียวกับพระเจ้า คืออยู่เหนือหมด เหนือแพ้เหนือชนะ เหนือได้เหนือเสีย เหนือดีเหนือชั่ว เหนือบุญเหนือบาป เหนือความเป็นหญิงเหนือความเป็นชาย เหนืออะไรทุกอย่างที่เป็นคู่ๆ. นี้เรียกว่ารู้จักพระเจ้าอิทัปปัจจยตา.

วิธีที่จะเข้าถึงพระเจ้าอิทัปปัจจยตาคือการศึกษา.

ทีนี้เรา เออละ จะเข้าถึงพระเจ้าอิทัปปัจจยตากันโดยวิธีใด? นี่พูดกันอย่างนี้ก่อน จะไปมัวพูดว่าพระเจ้าอิทัปปัจจยตาคืออะไร? เดี่ยวจะว่าเอาเปรียบ. หาวิธีที่จะว่า “เข้าถึงพระเจ้านี้กันอย่างไร?” ที่ก่อน.

สิ่งที่เป็นเครื่องมือ สำหรับให้คนเราเข้าถึง สิ่ง que เข้าถึงยาก หรือลึก ซึ่งเร้นลับนั้นมันมีอยู่. เครื่องมือที่จะให้มนุษย์เราเข้าถึง สิ่งที่ยังไม่เคยรู้จัก

ไม่เคยเข้าถึง นมอยู่; เพราะฉะนั้นต้องหาเครื่องมือมา ต้องสร้างเครื่องมือขึ้น, หรือเครื่องมืออื่น ถ้าจะเรียกกันสั้น ๆ อย่างกำปั้นทุบดิน ก็ว่าคือการศึกษา ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น. พูดออกมากก็ต้องเรียกว่ากำปั้นทุบดิน แต่นั่นมัน ยากอยู่ตรงที่ว่าคนเราไม่ค่อยรู้จักสิ่งที่เรียกว่าการศึกษา.

ยกตัวอย่างง่าย ๆ ในพุทธศาสนานี้ คำว่าการศึกษาหมายถึงการปฏิบัติ; ไม่ใช่การเรียนที่โรงเรียนจากครูบาอาจารย์. ภาษาไทยเมื่อพูดถึงศึกษา, ศึกษา ก็หมายถึงเรียนในโรงเรียน เรียนในมหาวิทยาลัย เรียนจากครูบาอาจารย์ อยู่ข้างหอสมุดห้องสมุด นี้อย่างนี้การศึกษา. แต่ถ้าในภาษาศาสนา โดยเฉพาะพุทธศาสนา คำว่าศึกษา หมายถึงการปฏิบัติ อยู่ที่กาย วาจา ใจ: ปฏิบัติศีลก็ได้ ปฏิบัติสมาธิก็ได้ ปฏิบัติปัญญาก็ได้; ทำอยู่อย่างนี้ คนเดียวแท้ ๆ เลย เรียกว่าการศึกษา ไม่ต้องทำกับครูบาอาจารย์หรือห้องสมุด. นี่เป็นตัวอย่างที่เรียกว่า คำพูดนี้มันมันได้ กำกวม ฉะนั้นต้องพูดกันให้แน่นอนว่า การศึกษามันมีอะไรเป็นหลัก? มีอะไรเป็นหัวใจ?

การศึกษาจะเกิดดวงความรู้อันสำคัญ.

เอาละ เราพูดถึงเรื่องการศึกษา อย่างทั่วไปในโลกนรกก่อนก็ได้; เพราะมันเป็นเครื่องมือเป็นอุปายอันหนึ่งได้เหมือนกัน แต่ขอให้เข้าใจให้ถูก รู้จักแยกกันเสียให้ดี. ถ้าพูดถึง การศึกษา มันจะมีค่าไหลขึ้นมา ๒ คำ ที่ทำให้เป็นปัญหา คือความรู้ คำหนึ่ง. และ สติปัญญา อีกคำหนึ่ง.

คำว่า **ความรู้** หมายถึงที่ว่า อุตส่าห์ท่องจำ, อุตส่าห์เล่าเรียนให้
 มี**รู้**, รู้จักพระคัมภีร์ทั้งหลายนี้; เราได้**ความรู้**. **นี่**สิ่งที่เรียกว่า **สติ-**
ปัญญา **นี้** ไม่ใช่สิ่ง**นี้** ไม่ใช่**ความรู้** ไม่ใช่**ตัวความรู้**; มันดีกว่า**ความรู้**
 มันมีประโยชน์กว่า**ความรู้**; จับมาให้ท่องพักเดียวก็**ได้ความรู้** แต่ไม่มี**สติปัญญา**
 มันยังโง่เท่าเดิม. **นี่**เอามาท่องหนังสือสัก ๒-๓ เล่ม มันก็มี**ความรู้**เท่าที่มันเขียน
 ไว้ในหนังสือ; แต่ยังไม่**มีสติปัญญา** มันยังโง่อยู่ ยังเท่าเดิมอยู่. มันต้อง
 ทำอะไร**อันหนึ่ง** ให้**ความรู้**นั้นกลายเป็น**สติปัญญา** หรือ**ความไหวพริบ**.

ฉะนั้น **สติปัญญา** **นี้** ต้องเล็งถึงอุปาย**อันหนึ่ง**ที่จะหา**ความรู้** แล้วก็
ใช้ความรู้; หาก**ความรู้**มาให้ได้ แล้วก็**ได้ความรู้**ไว้ แล้วก็**ใช้ความรู้**นั้นด้วย

นี่ผมพูดอย่าง**นี้**ก็พอจะฟังออก ว่ามันไม่ใช่สิ่งเดียวกัน **สติปัญญา**มัน
จะหาความรู้มา แล้วมันจะมี**ความรู้**ไว้ แล้วมันก็**ใช้ความรู้**นั้นให้เป็น**ประโยชน์**
นี้มันเรื่องของ**สติปัญญา**; ส่วนเรื่อง**ความรู้** **นี้** มันมีลักษณะว่ามัน เป็นเรื่องของ
การสะสม. ในห้องสมุดเต็มไปด้วยหนังสือ มี**ความรู้**อยู่ในหนังสือ ก็ไปกอบ-
 โถยเอามา; ฉะนั้นคำว่า**ความรู้** หรือ **knowledge** **นี้** มันเป็นเรื่องสะสม ยิ่งทำ
 มาก ยิ่งโง่ก็ได้; ยิ่งทำมากยิ่งกลายเป็นบ้าหอบฟาง **ความรู้**ท่วมหัวเอาตัวไม่
 รอด กลายเป็นเรื่องบ้าหอบฟางไปหมด. **นี่** **ความรู้** **นี้**ยังไม่ปลอดภัย ยังไม่
 แน่ว่าจะเอาตัวรอดได้; แต่**สติปัญญา**นั้นจะมี**ประโยชน์** มีเท่าไรจะใช้ได้
 เท่านั้น จะไม่เกิน. **นี่**หมายความว่าในทางที่ถูกต้อง ในทางสุจริต ไม่ใช่คดโกง.

สติปัญญา มันจะแยกแขนงออกไป คือมองเห็นสิ่งที่มันแฝงกันอยู่
 กับ**ความรู้**; เอาออกมาให้ได้ เอามาใช้เป็น**ประโยชน์**ให้ได้. มันไม่ใช่ตัว

ความรู้; ไม่ใช่การสะสมความรู้ แต่มันเป็นตัวไหวพริบ อันหนึ่ง ที่จะหาความรู้มา หรือมีความรู้ไว้หรือใช้ความรู้ไป. นี้เราจะเรียกว่าสติปัญญา จะเรียกว่า *intelligence* หรือว่า *intellect* แล้วแต่จะเรียก. อย่าเอาไปปนกับคำว่า *knowledge* แล้วทั้งสองอย่างนี้เอาไปรวมกันเข้า เราจึงจะเรียกว่าการศึกษา *education* เป็น การศึกษาโดยมีส่วนประกอบคือความรู้และสติปัญญา สำหรับจะมี และจะใช้ จะประกอบกระทำให้การศึกษา นั้นสำเร็จ.

ฉะนั้นถ้าใครมี สติปัญญา ไม่ใช่เพียงแต่มีความรู้อย่างเดียว. คนนี้ชื่อว่ามีการศึกษา แล้วคนนี้จะ สามารถศึกษา ตามความหมายในพุทธศาสนา คือการปฏิบัติ; เพราะเขามีปัญญาสำหรับเอาความรู้ไปทำเป็นการปฏิบัติได้ แล้วจึงจะมีการปฏิบัติขึ้นมา เป็นการเข้าถึงตัวของสิ่งสิ่งนั้น.

นี่วิธีการอันนี้ เราจะเอามาใช้สำหรับจะศึกษา ให้เข้าถึงตัวของพระเจ้า คือ อิทัปปัจจยตาหรือไถวัลยธรรม. เราต้องการจะเข้าถึงพระเจ้า หรือไถวัลยธรรม เราต้องมีการศึกษาชนิดที่ถูกต้อง อย่างที่เรียกว่า มันประยุกต์ได้; ไม่ใช่เข้ามาเรียนกันจนเป็นบ้าหอบฟาง.

เรามีการศึกษาชนิดที่ว่า มีความรู้ให้เป็น *material* ของสติปัญญา, สติปัญญาใช้สิ่งเหล่านั้นให้เป็นประโยชน์; อย่างนี้แล้วเราจะมี การเรียนรู้ด้วยความรู้ด้วย แล้วมีการเห็นแจ้งอย่างสติปัญญาด้วย; แล้ว มีการเข้าถึงด้วยสติปัญญา นั้น.

การเข้าถึงตัวธรรมะ อันมีไถวัลยธรรมเป็นต้นนี้ เป็นการใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ตามที่เราต้องการ.

ในที่นี้เรา ใช้กฎเกณฑ์ของอหึบปัจจยตา, นี้ใช้พระเจ้าเลย เอาพระเจ้ามาใช้เลย, ให้เป็นประโยชน์ตรงตามทีพระเจ้าต้องการจะให้เราใช้. นี้พูดนี้ เป็นคำพูดเปรียบนะ เดียวจะเป็นเรื่องฟังเป็นคำหยาบคาย.

พระเจ้าท่านต้องการให้เราใช้พระเจ้า จนเรากลายเป็นพระเจ้า ไปเป็นอันเดียวกันกับพระเจ้า เรื่องก็จะจบ. เพราะความจริงเราถือว่าเป็นพระเจ้า กฎเกณฑ์นี้เราถือว่าเป็นพระเจ้า กฎเกณฑ์ทีถูกต้องคือไภวฉลธรรมนี้ถือว่าเป็นพระเจ้า มีอยู่ในทีทุกหนทุกแห่ง ในฐานะทีเป็นกฎเกณฑ์; เราต้องเรียนรู เราต้องเข้าถึง เราต้องใช้มัน.

สิ่งทีเราเรียกว่าพระเจ้า แต่เราใช้คำว่า “ใช้มัน” ก็แปลว่าใช้พระเจ้า คือใช้กฎเกณฑ์ทีเป็นตัวพระเจ้า, ใช้พระเจ้าทีเป็นตัวกฎเกณฑ์, ประพฤติปฏิบัติให้มันเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในจิตใจ ในกาย วาจา ใจ นี้ จนกลายเป็นพ้นจากโลก พ้นจากโลกียธรรมทั้งหลาย มีจิตใจอยู่กับพระเจ้า คืออยู่เหนือเหนือโลกทั้งปวง; นี้เรียกว่าอยู่กับพระเจ้า.

นี่เป็นวิธี หรือหนทาง หรืออุบาย ทีว่าเราทำอย่างไร จึงจะเข้าถึงตัวอหึบปัจจยตา ในฐานะทีเป็นไภวฉลธรรม หรือเป็นพระเจ้าก็ตาม.

ใช้กฎของอหึบปัจจยตาให้ถูกต้องแล้วมนุษย์จะกลายเป็นพระเจ้า.

อ้อ, ทีนี้ เราได้บันได ได้เครื่องมือ ได้เรือแพ ทีจะไปหาพระเจ้ากันบ้างแล้ว, เราจะใช้พระเจ้าทำเราให้กลายเป็นพระเจ้าไปเสียอีก; ก็ดูทีตัวพระเจ้ากันอีกทีดีกว่า คือคำว่าอหึบปัจจยตา.

อิทัปปัจจยตา อย่างที่มีบาลีว่าเมื่อตะกัณ คือกฎเกณฑ์ว่า เมื่อมีสิ่ง
 เป็นปัจจัย สิ่งนั้นจึงเกิดขึ้น; เพราะเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้ สิ่งนั้นจึงเกิดขึ้น, เพราะ
 ดับลงแห่งสิ่งนี้ สิ่งนั้นจึงดับลง. ต้องใช้กฎเกณฑ์อันนั้นแหละ คือพระเจ้า คือ
 ใช้พระเจ้าอย่างนั้นแหละ เพื่อจะพาไปหาพระเจ้าที่เป็นจตุรวม. ต้องรู้หลักของ
 อิทัปปัจจยตา ใช้กฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตาให้ถูกต้อง จึงจะเป็นพระเจ้า กลายเป็น
 เป็นพระเจ้า ใช้พระเจ้าทำเรามาบุญนั้น ให้เป็นพระเจ้าไปเสียที.

เมื่อพูดถึงคำว่า “อิทัปปัจจยตา” เป็นกฎที่กว้างที่สุด ไม่มีขอบ
 เขตอย่างเดียวกันอีก คือถ้าเป็นแสงสว่าง ก็เป็นแสงสว่างที่ไม่มีจำกัด, ถ้าเป็น
 ชีวิตเป็นอายุ ก็เป็นอายุที่ไม่จำกัด; เพราะฉะนั้นมันจึงไม่มีเรื่องแบ่งเป็นชั่ว
 บุญบาปอะไร มันเป็นกฎกลางๆ. ฉะนั้นใช้ให้ทำผิดก็ได้, เราจะใช้ไปใน
 ทางที่เกิดเดือดร้อน เกิดเป็นทุกข์ก็ได้, นี่ก็เป็นพระเจ้าไปอีกแบบหนึ่ง คือ
 พระเจ้าลึงโทษ.

กฎธรรมะทั้งหลายนี้ จะใช้ให้เกิดความทุกข์ขึ้นมาก็ได้, ใช้ให้
 เกิดความดับทุกข์ก็ได้, เป็นพระเจ้าองค์เดียวกัน คือเป็นกฎ กฎเดียวกัน
 เขามีไว้อย่างนั้นๆ. เมื่อเราทำอย่างนี้ก็ได้ความทุกข์, ทำอย่างนั้นอย่างหนึ่ง
 ก็ได้ความดับทุกข์; แม้เรื่องที่ว่า เป็นเรื่องวัตถุแท้ๆแล้วก็ไม่เกี่ยวกับความดับ-
 ทุกข์เลยน่ะ มันก็ยังอิทัปปัจจยตาอยู่นั้นแหละ.

ตัวอย่างอิทัปปัจจยตาที่ก่อให้เกิดผลเป็นความทุกข์.

เราดูกันที่เรื่องวัตถุล้วนๆเช่น เหาวัดตุมาศึกษา มาประกอบ มากระทำ
 มาอะไรกันเข้าตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา แล้วก็พุ่งโหล่งไปดวงจันทร์ได้ ไป

เหยียบดวงจันทร์เล่นได้. นี่เรื่องวัตถุล้วน ๆ ถูกประกอบกระทำไปตามกฎเกณฑ์แห่งอหิปปัจจยตา เกิดยานพาหนะเอาคนไปดวงจันทร์ ไปเหยียบดวงจันทร์ เล่นได้นี้ แต่มันก็ไม่แสดงวิเวกแห่งสันติภาพ เห็นไหม? ไซ้ไหม? นี่มองดูอย่างนี้กันก่อน ว่ายังไม่เกี่ยวกับสันติภาพ จะไปดวงจันทร์ได้สักกี่ร้อยครั้งพันครั้ง มันก็ยังไม่เกี่ยวกับสันติภาพในโลก.

หรือว่าเดี๋ยวนี้ มองดูกันแคบเข้ามาในทางร่างกาย คือวัตถุที่มีชีวิต คือร่างกายของเรา วัตถุแต่มีชีวิต เราก็อาศัยกฎเกณฑ์แห่งอหิปปัจจยตา; เพราะ ว่าในเนื้อในตัวของเรามันมีตัวอหิปปัจจยตา เป็นอยู่เป็นอยู่ อยู่แล้ว แล้วมีกฎเกณฑ์อันนี้ครอบงำอยู่แล้ว เราก็จัดให้มันถูก. เมื่อจัดถูกต้องทางร่างกาย มันก็ได้ร่างกายที่มือนามยตี; ร่างกายที่มือนามยตี พอที่จะตายมันก็ไม่ตาย เจ็บไซ้ก็หายไป.

นี่หยุดยาระไรต่าง ๆ นั้น มันเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของอหิปปัจจยตา; แก้วโรคได้ ป้องกันไม่ให้เด็ก ๆ ตายได้ ก็มีเด็กมากขึ้น จนต้องคุมกำเนิดแล้วเห็นไหม? ปัญหาเรื่องคุมกำเนิดนี้เพิ่งเกิดมา เมื่ออหิปปัจจยตาในทางอนามยมันตีมากเกินไป คนเด็ก ๆ ไม่ได้ตายมากเหมือนสมัยโบราณนี้; มันก็ไม่มีสันติภาพ ยังไม่มีสันติภาพ ยังไม่มีสันติสุข ยังอยู่อยู่ด้วยการคุมกำเนิด อย่างนี้เป็นต้น.

ที่นี้ไปดูในทางจิตใจ ลึกขึ้นไปอีก การค้นคว้าทางจิตใจ การเป็นไปทางจิตใจ ทำจิตใจให้เจริญ ให้ฉลาดเฉลียวไปตามทางโลก ๆ; เดียวกันก็ฉลาดมาก มีการเรียนอย่างที่เราเรียกว่ามหาศาล แล้วก็จิตใจเฉลียวฉลาด ก้าวหน้าทางจิตใจ แล้วก็คนอันธพาลเต็มโลก.

คนอันธพาลคือคนเอาเปรียบคนอื่น มุ่งมาดแต่จะเอาเปรียบคนอื่น ได้
รวบรวม่าพันกันเป็นพวกเป็นหมู่ มีการศึกษามาก มีสติปัญญาสูงก็รบกันเก่ง ฆ่า
กันได้ทีหนึ่งเป็นแสนเป็นล้านก็ได้ต่อไป เพราะว่ามันมีสติปัญญาสูง.

หรือว่าที่ไม่รบกัน มันก็มาลุ่มหลงในเรื่องของกิเลสตัณหา, เห็น
แต่ความสนุกสนานเริงเริงร่าทางเนื้อ ทางหนัง ทางตา ทางหู ทางจมูก ทาง
ลิ้น ทางกายนี้ คือเรื่องกามารมณ์ สูงขึ้นไปพรวดพราดในโลกนี้; เพราะ
ความก้าวหน้าในทางจิตใจ ตามกฎเกณฑ์แห่งอิทัปปัจจยตา ไม่ใช่กฎเกณฑ์อื่น
แต่เขาใช้มันในลักษณะอย่างนั้นมันก็ให้ผลอย่างนั้น.

เดี๋ยวนี้ด้วยอำนาจของอิทัปปัจจยตา ในด้านจิตใจนี้ ก็ทำให้โลกนี้เต็ม
ไปด้วยผีเห็นแก่ตัว อย่างเฉลียวฉลาดยิ่งกว่าเครื่องจักรดำบรรพ์. คนเครื่องจักรดำบรรพ์
เห็นแก่ตัว ก็ถูกแล้ว แต่ไม่เห็นแก่ตัวมากมายเหมือนคนสมัยที่มีการศึกษาเจริญ.
นี่เรียกว่ากฎอิทัปปัจจยตานี้ ใช้กันอย่างไรก็ได้ มันเป็นไปได้อย่างไม่มี
ขอบเขตจำกัด.

ถ้าเหลืออบดูในทางสังคม เดี่ยวนี้การสังคมในโลกนี้ ก็มีแต่เป็นพรรค
เป็นฝ่าย หมายมันขึ้นมือที่จะเอาเปรียบกัน หรือว่าจะยกพวกไปรบฆ่าฟันกัน.
ความสามัคคีช็อกกันได้ด้วยเงิน ไม่ใช่เป็นคุณธรรมอันหนึ่งที่ประเสริฐแล้วเดี๋ยวนี้ ;
เมื่อก่อนนี้ความสามัคคีเป็นคุณธรรมอันหนึ่ง ซึ่งไม่ช็อกกันด้วยเงิน.

นี่อิทัปปัจจยตาช่วยให้เราเก่งถึงขนาดว่า ช็อกความสามัคคีกันได้ด้วย
เงิน สามัคคีกันแล้วก็ยกพวกตีกัน; แม้ในมหาวิทยาลัยบางแห่ง ก็ยกพวกตี

กันระหว่างนึตึตบางคนะ; อย่างนี้เบ็นตึน. นึก็เรว้กว้ามัน ฉลัดทึจะง็องมัน ก้าวหน้าไปตามกฎเกณทึของอึท้บ้จยดา.

ใ้อึท้บ้จยดาไปเพือผลพันทุบ้.

เอาละ, เรามันสู้ไม้ไหวแล้ว เราจึต้งทำไปในทางทึมันพลึกตรงกันข้าม จึจะใ้อึท้บ้จยดาในฝ้ายทึตรงกันข้าม จึไม้ทำทึเก็ดอาการทึไม้หน้าปรารณอย่างนึชน; ใ้กระแสอึท้บ้จยดาชนิดหนึง เพือจะทำลายกระแสอึท้บ้จยดาชนิดหนึงใ้หายไป, หร็จะสร้างกระแสอึท้บ้จยดาชนิดอึนชนมาแทนอย่างนึ. นึเรา จะเล็กความขั้ว หร็สึทึไม้พึงปรารณา; แล้วจึจะมาสร้างความดีทึหน้าปรารณา แล้วจึไม้พึนไปจากกฎเกณทึแห่งอึท้บ้จยดา.

อย่าลึมว่า ทึไหนๆเขาจึพูตึกันว่า ความขั้ว ความร้าย ความเลวนึพระเจ้าใ้หมา, พระเจ้าใ้ประทานลงมานึ. ถ้าพูตึอย่างครึสเดยึน พูตึอย่างอะไรจึตามเถอะ : ทึแผ่นดินถลึม ภูเขาไฟระเบิด น้าท้วมใหญ่ ตายกันมากๆนึก็พระเจ้าใ้หมา, เบ็นความประสงคึของพระเจ้า, พระเจ้าลงโทษหร็อบันดาลใ้หมา สงลงมา.

ทึนเราไม้ต้งการอย่างนึ เราจึต้งทำอย่างอึน จึจะใ้พระเจ้านึนแหละ เบ็ลยึนแบ็ลงพระเจ้า. นึพึงตึกัน้าหวั ไม้หน้าเชือ ใ้พระเจ้าฆ่าพระเจ้ากันเองจึได้. เมือเราไม้ต้งการอย่างนึ เราจึอาจจะทำทึเก็ดอย่างอึนชนมาได้; เพราะว่าพระเจ้ามึความหมายกว้าง จนเบ็นอะไรได้ทุทึอย่าง เรว้กว้

ไควล์ธรรมนี้เป็นได้ทุกอย่าง, มันเป็นกฎเกณฑ์ที่ ในตัวมันเองไม่เป็นดี เป็นชั่ว ไม่เป็นบุญเป็นบาป.

มัน มีกฎเกณฑ์แต่เพียงว่า ถ้าทำอย่างนี้ อย่างนั้นจะต้องเกิดขึ้น, ถ้าทำอย่างนี้ อย่างนั้นจะต้องเกิดขึ้น, ถ้าทำอย่างนี้ อย่างนั้นจะต้องเกิดขึ้น; ไม่มีพูดถึงว่าดีหรือชั่ว ผิดหรือถูก. ทว่าดีหรือชั่ว ผิดหรือถูก สุขหรือทุกข์ บุญหรือบาป นั้นมนุษย์เพิ่งว่าทีหลัง ไม่เกี่ยวกับไควล์ธรรม หรือไม่เกี่ยวกับพระเจ้า.

พระเจ้าที่แท้จริงมีหน้าที่แต่ว่า ทำอย่างนี้แล้วก็อย่างนี้จะเกิดขึ้น, ทำอย่างนี้แล้วอย่างนี้จะเกิดขึ้น, หรือ ถ้าไม่มีอย่างนี้แล้ว อย่างนี้จะไม่มี, ถ้าอย่างนี้ดับลงไป อย่างนี้ก็จะดับด้วย; ไม่เรียกกันว่า บุญบาป สุขทุกข์ ดีชั่ว อะไร. แต่มนุษย์เอง มนุษย์หลังๆ นี้ เมื่อเขาไม่ชอบอย่างนี้ ตกลงกันแล้ว ก็เรียกว่ามันชั่วมันบาป อย่างนี้เรียกว่ามันดี เราช่วยกันทำขึ้นมา.

ฉะนั้นเราจึงมีคำพูด ที่จะพูดได้ว่า ใช้พระเจ้าฆ่าพระเจ้า หรือใช้พระเจ้าเปลี่ยนพระเจ้า แล้วแต่จะพูด. พระเจ้าที่อยู่ในรูปของที่ไม่น่าปรารถนาที่เราจะจัดออกไปเสียได้ ด้วยพระเจ้าที่อยู่ในรูปของน่าปรารถนา. ถ้าเลยนั้นไปอีก ก็ว่ามันเหนือความปรารถนาหรือความไม่ปรารถนา เป็นพระเจ้าที่บริสุทธิ์.

อิทัปป์จยตาก็มีแต่เพียงว่า ถ้าทำอย่างนี้ อย่างนี้จะเกิดขึ้น, ถ้าทำอย่างนี้อย่างนี้จะเกิดขึ้น; ก็ไปคว้าเอาเองซิ ว่าทำอะไรละ อย่างที่เราต้องการควรจะเกิดขึ้น? ถ้าเราเป็นคนโง่ เราก็ไปทำสิ่งที่ไม่ควรจะเกิดให้มันเกิดขึ้นมา เหมือนกับในโลกเดี๋ยวนี้มันไปทำสิ่งที่ไม่ควรจะเกิดขึ้นในโลกนี้ ให้มัน

เกิดขึ้นมาในโลก แล้วมันกำลังเดือดร้อน. ฉะนั้นต้องไปค้นกันเสียใหม่ว่า ถ้าทำอย่างนี้ แล้วอย่างนั้นมันจะเกิดขึ้น, ถ้าทำอย่างนี้ แล้วอย่างนั้นมันจะเกิดขึ้น, ถ้าทำอย่างนี้ แล้วอย่างนี้จะเกิดขึ้น ให้หมดนะ; แล้วเลือกเอาแต่ที่ควรจะเกิดขึ้น.

ถ้าทำอย่างนี้ อย่างนี้จะเกิดขึ้น, ทำอย่างนี้ อย่างนี้จะเกิดขึ้น; นั้นไม่ใช่ของเด็กน้อยนะ เป็นของที่ใหญ่เต็มไปหมดทั้งสากลจักรวาล, หรือเกินกว่าสากลจักรวาลก็ได้; เรียก ไภววิทยา เป็น อมิตาภะ อมิตายุ; อย่าลืมเสีย. เดี่ยวพอมพูดอย่างนี้เลยกลับหดเหลือนิดเดียว ว่าแค่นั้นเท่านั้น ในโลกนี้แล้ว มันผิด.

ถ้า ไภววิทยา ละก็ หมายความว่า ขนาดใหญ่คำนวณไม่ได้, เวลาที่ยาวนาน จนพ้นจากคำว่ายาวนาน คือคำนวณไม่ได้. เวลาที่รูว่าตั้งต้นเมื่อไร แล้วดับเมื่อไร นี้คำนวณได้; อย่างนี้ยังไม่ใช่ สิ่งนี้ สิ่งนี้ ไม่มีการตั้งต้นแล้วไม่มีการหยุดหรือจบ; เพราะฉะนั้นมันอยู่เหนือเวลา. แต่เขาก็ต้องเรียกว่า เวลาที่คำนวณไม่ได้ ใช้คำว่า "เวลาที่คำนวณไม่ได้;" แต่สิ่งนั้นไม่ใช่เวลา สิ่งนั้นไม่ใช่อายุ ไม่ใช่มีอายุที่คำนวณได้เท่านั้นเท่านั้น, และสิ่งนั้นไม่ได้เป็นเนื้อที่ ทว่ากว้างเท่านั้น ยาวเท่านั้น สูงเท่านั้น; หรือเป็นแสงสว่างก็เหมือนกัน มีอำนาจปรุงแต่ง ผลักไส สิ่งทั้งหลายที่คำนวณไม่ได้.

นี่อิทัปปัจจยตาเป็นกฎที่ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จะมี, เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จะไม่มี. หรือถ้าพูดเป็นเรื่องเกี่ยวกับการกระทำที่ว่า เมื่อทำอย่างนี้ อย่างนี้จะ เป็นปฏิกริยา ออกมา, เมื่อทำกริยาอย่างนี้ ปฏิกริยาอย่างนี้จะออกมา

เมื่อทำอย่างนี้ อย่างนี้จะเกิดขึ้น, เมื่อทำอย่างนี้ อย่างนี้จะเกิดขึ้น; ล้วนแต่เป็นเรื่องกิริยากับปฏิกิริยา แล้วมันกว้างขวางใหญ่โต วัดไม่ได้ คำนวณไม่ได้.

อำนาจของอิทัปปัจจยตาทำให้เกิดปฏิกิริยา.

ทีนี้เราจะมองอิทัปปัจจยตาตัวใหญ่กันก่อน ส่วนใหญ่ที่สุด อิทัปปัจจยตาส่วนใหญ่ที่สุดนี้. เอ้า, คุณต้องคำนวณเอาด้วยการคำนวณอย่างนั้น ชนต้นตั้งแต่ทีแรกนี้ ไม่มีอะไรเลย มีแต่กฎแห่งอิทัปปัจจยตานั่นอยู่.

ฟังออกไหมว่า ทีแรกไม่มีอะไรเลย นอกจากอิทัปปัจจยตา คือกฎแห่งอิทัปปัจจยตา; เหมือนที่คัมภีร์พวกคริสเตียนว่า *At the beginning the Word was* นี่ว่าจุดตั้งต้นนั้น *The Word* นั้นได้มีอยู่แล้ว คือกฎได้มีอยู่แล้ว. ทีนี้เราก็อธิบายอิทัปปัจจยตามันได้มีอยู่แล้ว; คือกฎอิทัปปัจจยตาจะได้อำนาจทำให้เกิดอะไรขึ้นในความว่าง ในที่ว่างอันไม่มีอะไร. มันก็ต้องมีการกระทำของกฎนี้ หรือกฎนี้ แสดงอำนาจออกมาอย่างนี้ มันจึงเกิดสิ่งทั้งหลายขึ้นมาตามลำดับ.

แล้วคนที่แย้ง เขาก็แย้งว่า รู้ได้อย่างไร? รู้ได้อย่างไรล่ะว่าทำไมคุณถึงว่าทีแรกมันไม่มีอะไรเอาเลย? คุณก็ยอมรับอยู่แล้วว่า ทีแรกมันก็มีได้มีอะไร มีแต่สิ่งที่ไม่เห็นตัวสิ่งหนึ่ง คือกฎนี้ กฎหรือ *God* หรือพระเจ้า หรืออิทัปปัจจยตา; ไปด้วยความผสมกันแห่งเวลา หรือว่ากฎนี้ ตามที่เวลากับกฎ หรือเซตอวกาศกับเวลา โดยการกระทำกิริยาของกฎ เกิดปฏิกิริยาเป็นอะไรออกมาเรื่อยๆ นี่.

ฟังดูคล้ายกับว่าเขาเปรียบเทียบ มันมีแต่ space กับ time, space กับ time
อาศัยกฎอหิปปัจจยตากระทำลงที่เวลาและเนื้อที่ space น่ะ มันก็เกิดอะไรออกมา,
อะไรออกมา, อะไรออกมา แทนที่จะว่างอยู่อย่างที่แรก.

กฎแห่งอหิปปัจจยตา ทำให้เกิดธาตุต่างๆ.

เอาละ, ที่นั่นมันได้ตั้งต้นเกิดเป็นสิ่งที่เรียกว่า ธาตุทั้งหลาย ออก
มา : ธา-ตุ, ธาตุ. ก่อนนี้ไม่มีธาตุอะไร นอกจากอหิปปัจจยตา หรือ
ธาตุว่าง หรือธาตุอสังขตะ; ผลที่สุดก็ทำให้เกิดธาตุนั้นธาตุนี้ออกมา: เป็น
รูปธาตุ เป็นนามธาตุก็มี เป็นประภทกามธาตุก็มี รูปธาตุก็มี อรูปธาตุก็มี
หรือว่าเป็นนิโรธธาตุ เพื่อการดับแห่งกาม แห่งรูป แห่งอรูป นั้นก็มี.

นี่คำว่า "ธาตุ" ในภาษาบาลี มันมีอย่างนี้ ในธรรมะมีอย่างนี้ ไม่ใช่
ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อย่างเดียว; นั่นมันธาตุเล็กๆ เรือนที่หลัง.
ธาตุที่แรกก็แยกเป็น รูปธาตุ อรูปธาตุ นิโรธธาตุ ทำนองนั้น; แล้วพวก
รูปธาตุนั้น จึงจะมาแยกเป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมอะไรขึ้นมา; แล้ว
ก็มีธาตุนานาชนิดเกิดขึ้น เป็นนามธาตุด้วย เป็นรูปธาตุด้วย. แล้วมันไปผสม
กัน ระหว่างรูปธาตุกับอรูปธาตุ คือระหว่างรูปกับนาม แล้วก็เกิดธาตุอื่นๆ ออก
มาเรื่อย ไม่มีซ้ำ, ไม่มีซ้ำ, ไม่มีซ้ำ; เพราะไม่มีซ้ำมันจึงมาเรื่อยๆ. คำ
บรรยายเรื่องปรมัตถสภาวะธรรม ปีที่แล้วมานั้น อธิบายเรื่องนี้ไว้ละเอียดตลอดแล้ว;
สนใจก็ไปหาอ่าน หาฟังดู.

เอาเป็นว่า เดี่ยวนี้ ที่แรกไม่มีอะไรเลย นอกจากพระเจ้า คือกฎ-
เกณฑ์แห่งอิทัปปัจจยตา. ที่ในเวลาต่อมา อวกาศก็มีอยู่ ปฏิบัติการกระทำกัน
ขึ้นระหว่างสิ่งทั้ง ๓ นี้ คือ พระเจ้าอิทัปปัจจยตากับเวลาและอวกาศนี้ ก็เกิด
สิ่งทั้งปวงขึ้นมาตามลำดับ เกิดเป็นชาตุนานาชาตุนานา.

นี้ ชาตุนั้นต่อมามันก็ทำให้เกิดอันต่อไปอีก เช่น เกิดโลกธาตุ ที่เขา
เรียกกันว่า เรื่องโลกธาตุ คือธาตุที่จับกลุ่มกันเป็นโลก. ก่อนนั้นมันเป็นสักว่าธาตุ
กระจัดกระจายไป เดี่ยวนี้ธาตุนั้นเกิดจับกลุ่มกันเป็นโลก เป็นโลกธาตุหนึ่งๆ.

คำนี้จะตรงกับคำว่า “ระบบสุริยจักรวาลนี้” ที่ว่าโลกธาตุหนึ่งๆ.
ในบาลีที่พูดกันติดปากว่า มีสามหมื่นโลกธาตุ; คล้ายๆจะพูดว่า สามหมื่น
ระบบสุริยจักรวาล ที่มีดวงอาทิตย์เป็นแม่ แล้วมีอะไรแวดล้อมดวงอาทิตย์อยู่กลุ่ม
หนึ่งๆ นี้เรียกว่าโลกธาตุหนึ่ง, ส่วนโลกเรานี้มันเป็นชนิดเดียว เมื่อไป
เทียบกับว่าโลกธาตุคืออะไร.

นี้ธาตุทั้งหลายก็จับกลุ่มกันเป็นโลกธาตุได้ ที่นี้โลกธาตุนั้นก็มากขึ้น.
ระบบสุริยจักรวาลหนึ่ง ก็มีดวงอาทิตย์เป็นแม่, แล้วมีดาวอื่นๆเป็นบริวาร มัน
มากขึ้น; แล้วปฏิบัติการที่กระทำต่อธาตุ โดยกฎแห่งอิทัปปัจจยตา มันก็ยังคง
ทำต่อไป; มันก็เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นเรื่อยไปไม่หยุด ในส่วนผสมของ
โลกธาตุ.

เช่นถ้าคุณจะต้องปัญหาว่า ก็ที่แรกว่าโลกออกมาจากดวงอาทิตย์ เป็น
ไฟออกมา เย็นเป็นก้อนแข็งเหมือนกับหินชนิดหนึ่ง แล้วทำไมมาติดันไม้ มี

สัตว์มีคนอื่นอย่างไรได้ละ? อย่างที่เรียนมา ว่ามีปฏิกริยากันเรื่อยมา ระหว่าง
ความร้อนความหนาว, ระหว่างวัตถุนี้, ระหว่างการกระทำของน้ำ ของ
ความชื้น ของแสงอาทิตย์ อะไรเรื่อย ๆ มา จนเกิดการเปลี่ยนแปลง เป็นน้ำขึ้นมา;
ในน้ำเกิดมีสิ่งมีชีวิตขึ้นมา เป็นพืชขึ้นมา เป็นสัตว์ขึ้นมา. นี้เรียกว่า
ไม่มีอะไร นอกจากอิทัปปัจจยตาทำงานอยู่เรื่อย, พระเจ้าอิทัปปัจจยตาทำ
งานอยู่เรื่อย อย่างที่ทำให้เป็นว่าสะเก็ดหนึ่งหลุดมาจากดวงอาทิตย์; หรือจะไม่
เชื่ออย่างนั้น ก็ว่ามันออกมาจากความหมุนของเนบิวลาอะไรก็ตาม มันออกมาเป็น
ดวงไฟดวงหนึ่ง แล้วเย็นลง แล้วกระทั่งมันมีสัตว์มีคนอื่นอย่างนี้; มันด้วยฝีมือ
ของพระเจ้าอิทัปปัจจยตานี้.

นี่เรียกว่ามองกันส่วนใหญ่มันเป็นอย่างนี้ แล้วมัน มีความผันผวนอย่าง
น่ากลัว ไม่มีที่สิ้นสุดของธรรมชาติทั้งหลาย ที่ค่อยเกิดขึ้น ๆ ที่เรียก สสาร
และกำลังงาน; สองอย่างนี้ ถูกกระทำปฏิกริยา โดยกฎแห่งอิทัปปัจจยตา
อยู่เรื่อย สสารพลังงานนี้ก็ ผลิตอะไรออกมาเรื่อย, ผลิตอะไรออกมาเรื่อย ไม่มี
ที่สิ้นสุด.

นี่ก็ไปเรียนกันเอง ได้ละเอียดลเอียดกว่าให้ผมพูด. ผมพูดได้แต่เพียง
ตามหลักของธรรมะในพระพุทธศาสนา ที่ว่าอิทัปปัจจยตาไม่ยอมให้อะไรตายตัว
อยู่ได้; มีปฏิกริยาต่อสิ่งรอบด้าน แล้วสิ่งรอบด้านก็ส่งปฏิกริยาตอบ. เพราะ
ฉะนั้นของใหม่ๆ ก็เกิดขึ้น ตั้งแต่ไม่มีอะไรเลย มาจนมีธาตุขึ้นมา, แล้วมี
โลกธาตุ, แล้วโลกธาตุที่เป็นเพียงดวงไฟ ก็กลายเป็นของที่เย็นลง, แล้วมี
สิ่งมีชีวิตอย่างนี้: นี่ล้วนแต่อยู่ได้อำนาจของอิทัปปัจจยตา. ถ้าจะมีพระเจ้า
ผู้สร้างโลก ก็คืออิทัปปัจจยตา; ฉะนั้นเรียกอิทัปปัจจยตานี้ว่าพระเจ้า นั้น

ถูกที่สุด, พระเจ้าคือกฎ หรือ God ก็แล้วแต่จะเรียก; แต่มันคือกฎ หรือ กฎแห่งอิทัปปัจจยตา ที่ไม่มีอะไรต่อต้านมันได้.

นี่มองกัน ส่วนใหญ่ที่สุดหยาบ ๆ กว้าง ๆ ที่สุด ว่ามันไม่เคยมีอะไร มี แต่ความเว้งว้าง แต่มันมีกฎแห่งอิทัปปัจจยตา; แล้วออกมาเป็นธาตุทั้งหลาย, แล้วออกมาเป็นโลกธาตุทั้งหลาย, แล้วออกมาเป็นความเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง ของส่วนประกอบของโลกธาตุเหล่านั้น. มันก็มีความผันผวนตามธรรมชาติเรื่อย สสารและพลังงานก็สร้างอะไรขึ้นมาเรื่อย ประกอบให้เป็นสิ่งต่าง ๆ ไม่หยุดหย่อน; นี้เรียกว่ามองส่วนใหญ่ ส่วนหยาบที่สุด.

คู่อิทัปปัจจยตาตั้งแต่เริ่มวิวัฒนาการ.

ที่นี้มองให้แคบเข้ามา ให้มันเล็กลงมาอีก ก็จะเรียกว่า เป็น เรื่องของ วิวัฒนาการ. ไปศึกษาเรื่อง biology เรื่อง evolution วิวัฒนาการของสิ่งที่มีชีวิต แล้ว เป็นพืช แล้ว เป็นสัตว์ แล้ว วิวัฒนาการเรื่อยมาจนเป็นมนุษย์.

ที่แรกก็มีแต่น้ำ—ในน้ำเกิดสภาพชีวิต—เกิดสภาพชีวิตเป็นพืช—เกิด สภาพชีวิตเป็นสัตว์—แล้วเป็นสัตว์เซลล์เดียว—สัตว์หลายเซลล์ กระทั่งจะเป็น สัตว์น้ำ—แล้วเป็นสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ—เป็นสัตว์บกโดยสมบูรณ์—กระทั่งสัตว์บิน ไปบนฟ้า; นี้ถูกต้องที่สุด. เชื่อเขาเถอะว่าพระเจ้าสร้าง; แต่ว่ามันเป็น พระเจ้าอิทัปปัจจยตา. อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านเรียก ตถตา อวิตถตา อนัญญถตา นี้คือพระเจ้าอย่างที่พระพุทธเจ้าท่านเรียก มันสร้างสิ่งเหล่านั้นขึ้นมา.

ถ้าจะเรียกว่าพระเจ้าร่วมกันมันก็ได้ ไม่ต้องทะเลาะกัน; เพราะมันเป็นพระเจ้าจริง ๆ คืออหปบัจจยตา.

แล้วก็อย่าลืมนะ ขอเตือนไว้บ่อย ๆ เตือนไว้เสมอ ; มันไม่ใช่คน มันไม่ใช่สัตว์ที่มีความรู้สึกอย่างคน มันเป็นอะไรก็ไม่รู้; พระเจ้านั้นเป็นอะไรก็ไม่รู้ เราไม่มีทางที่จะเรียกพระเจ้าว่าเป็นคน หรือเป็นสัตว์ หรือเป็นอะไร จะเรียกได้แต่เพียงว่า เป็นกฎที่มีอำนาจมากที่สุด. แล้วมันก็สร้างวิวัฒนาการเรื่อยมา: ในทางวัตถุ เกิดพืช เกิดสัตว์ เกิดสัตว์สูงสุด, แล้วในทางจิตใจ ก็เกิดระเบียบ เกิดวินัย เกิดวัฒนธรรม เกิดศาสนาคำสั่งสอน กระทั่งเกิดการปฏิบัติเพื่อบรรลุมรรค ผล นิพพาน.

นี่มันก็เป็นมาโดยกฎเกณฑ์แห่งอหปบัจจยตา ที่ทำให้เกิดวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม ทางศาสนา บรรลุมรรค ผล นิพพานในที่สุด. ที่ต่ำกว่านั้นก็เกิดกฎหมาย เกิดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ, เกิดความเจริญก้าวหน้าวิวัฒนาการทางวัตถุ; เดียวนี้เรียกกันอย่างเทิดทูนที่สุดว่าเทคโนโลยี. นี่ที่แรกใครมันบอก? มันก็มาโดยการศึกษา จากพระเจ้าอหปบัจจยตา, พระเจ้ามอบให้. นี่วัฒนธรรมในทางวัตถุ ก็คือวิวัฒนาการทางวัตถุ เรียกว่าวัฒนธรรมทางจิตใจ ทั้งหมดนี้เป็นไปด้วยอำนาจของพระเจ้า คือกฎแห่งอหปบัจจยตา. นี่เวลาไม่พอ ที่จะพูดให้มันละเอียดกว่านี้; ก็พูดรวบรัด.

อหปบัจจยตาเชิงวิวัฒนาการเกี่ยวกับตัวคน.

ทีนี้ขอให้มองให้ละเอียด เล็กเข้ามาอีก แคบเข้ามาอีก ปลีกย่อยเข้ามาอีก ฉะนั้นมองในคนคนหนึ่งดีกว่า ว่ามีความเติบโตของร่างกาย, ใครมัน

หยุดเติบโตหรือหยุดเปลี่ยนแปลงได้? แต่ทุกวันละคืนร่างกายนี้มันเปลี่ยนแปลง :
แรก ๆ เรียกว่า เติบโต, ต่อมาเรียกว่า คงที่ ต่อมาเรียกว่า แดกสลาย ชรา
ตาย; นี่เรียกว่า ความเติบโตของร่างกาย.

การ วิวัฒนาการ ส่วนสมอง ส่วนจิตใจ ของคนแต่ละคน การ
ประกอบการทำงาน ทำอะไรสำเร็จขึ้นมา; อย่างจะทำรถยนต์ขึ้นมาสักคันอย่างนี้
เต็มไปด้วยกฎแห่งอิทัปปัจจยตา มากมายหลายแขนง หลายส่วน หลายระบบ;
จะทำรถยนต์ขึ้นมาได้สักคันหนึ่ง ระบบมันมากกว่าทำบ้านเรือนสักหลังหนึ่ง.
เราจะผลิตอะไรขึ้นมาสักอย่างหนึ่ง มันไม่หลีกเลี่ยงไปจากกฎเกณฑ์อันนี้ได้.

นี่ขอให้มองดูให้ดี คือมันเป็นไปเองตามธรรมชาติ มันก็ไม่
หลีกเลี่ยงจากกฎเกณฑ์อันนี้; ที่มนุษย์จะทำขึ้นมา ส่วนของมนุษย์ ก็ไม่พ้นไป
จากกฎเกณฑ์อันนี้. อย่างเร็วที่สุด แม้ว่าจะหุงข้าวกินสักหม้อหนึ่ง; ไม่มี
อะไรที่นอกไปจากกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา. นับตั้งแต่ไม้ฟืน นับ
ตั้งแต่ถ่านไฟ หรือว่าข้าวสาร หรือน้ำ หรือหม้อ ก็สุดแท้ มันจะเป็นเรื่อง
ของอิทัปปัจจยตาไปทั้งนั้น. นี่พระเจ้าควบคุมมากถึงในครัว; จะหุงข้าวกิน
สักหม้อหนึ่ง ก็ไม่พ้นไปจากอำนาจของพระเจ้าได้.

ดูที่ความเจ็บไข้ ก็เหมือนกันอีกแหละ; ที่เราป่วยนั้นป่วยนี้ เจ็บ
นั้นเจ็บนี้ แม้แต่เป็นฝีเม็ดหนึ่งนี้ มันก็ ไป ตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา.
พระเจ้ามาเป็นเจ้าหน้าที่อยู่ทุก ๆ อนุ ทุก ๆ ปริมาณ; แล้วก็ ไปอ้างว่าเป็นผีสิง

เปรียบ, อิทัปป์จยตาฝ่ายที่ให้เกิดความทุกข์กำลังได้เปรียบ, อิทัปป์จยตาฝ่ายที่จะหยุดความทุกข์นั้นกำลังถอยกำลังอยู่.

ต้องใช้อำนาจอิทัปป์จยตาฝ่ายดับทุกข์มาแก้ปัญหา

เอ้า, ที่นี้เรารู้อันตรายแล้ว รู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหา ก็หาทางแก้ปัญหามา โดยวิธีที่เขาเรียกกันแต่โบราณว่า *เกลือจิ้มเกลือ* หรือว่า *หนามขอกก็ดึงเอาหนามบ่ง*; เพราะว่ามันเป็นอันเดียวกัน คืออิทัปป์จยตา. ฝ่ายนี้เป็นหนาม, แล้วเอาฝ่ายที่เป็นหนามเป็นอิทัปป์จยตา มางัดหนามนั้นขึ้นมา. มันก็สำเร็จประโยชน์ได้; เรียกว่าเราเอาพระเจ้าฆ่าพระเจ้า, หรือเอาพระเจ้าสร้างพระเจ้า ก็แล้วแต่จะเรียก.

ที่นี้ อิทัปป์จยตาที่จำเป็นที่สุด ที่สำคัญที่สุด ที่เราจะต้องสนใจเป็นพิเศษ ก็คือเรื่อง *ปฏิจสงมฺพบาท*; ที่อาตมาได้บรรยายแล้วอย่างละเอียดที่สุดตั้ง ๑๐ กว่าครั้ง นั่นแหละเรื่องปฏิจสงมฺพบาท ว่า: เมื่อตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันยังมีอยู่, มันก็มีรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ ชัมมารมณเฑาะฏะ ตามกฎเกณฑ์แห่งอิทัปป์จยตา; แล้วมัน จะปรุงอะไรขึ้นมาเรื่อยตามกฎเกณฑ์แห่งอิทัปป์จยตา. ถ้าเราไม่ฉลาด มันก็เกิดทุกข์; ถ้าเราฉลาดพอ มันก็ไม่เกิดทุกข์ แต่เกิดประโยชน์ ที่ควรจะต้องการ.

อย่างเมื่อ *ตาเห็นรูป* สมมติว่าเห็นรูปสวยอะไรอย่างนี้ *ถ้าไม่ฉลาดมันก็เกิดกิเลส*; *ถ้าฉลาดมันก็จัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง จนได้ประโยชน์ที่ไม่ต้องเกิดกิเลส หรือไม่เกิดทุกข์.*

ศึกษาให้รู้ทันกระแสอิทัปปัจจยตาจะดับทุกข์ได้.

ไปสนใจให้มากที่สุด เรื่องกฎเกณฑ์แห่งอิทัปปัจจยตาโดยตรง ที่เกี่ยวกับชีวิต ของคนทุกคน และเนื่องอยู่ในตัวคนนั้น ; ว่า *อาศัยตากับรูป เกิดจักขุวิญญาณ, ธรรม ๓ ประการนี้เรียกว่าผัสสะ. เพราะผัสสะเป็นบัจฉิย ย่อมเกิดเวทนา* คือความรู้สึกรักหรือเกลียด หรือชอบใจ หรือไม่ชอบ; ตอน นี้แหละจะไปหาอันตราย หรือจะไปหาความรู้ คือการศึกษา มันก็ตอนนั้นแหละ. ถ้ามีสติพอ มันก็จัดให้ เป็นไปในการศึกษา และมีประโยชน์ได้; ถ้ามัน เผลอไป มัน โง่ไป มันก็กลายเป็นเรื่องกิเลสตัณหา มันก็เกิดทุกข์.

ฉะนั้นเราก็ ต้องศึกษาเรื่องอิทัปปัจจยตากันให้แตกฉาน เพื่อ ปิดมัน, หรือ ป้องกันเสียเลยตั้งแต่ที่แรก ไม่ให้มีทางเข้ามาได้, หรือว่าถึง คราวที่จะปิดกันไว้ เมื่อป้องกันที่แรกไม่ได้แล้ว มันเข้ามาแล้ว ก็กันไว้. ที่นี้ ถ้าว่ากันไว้ก็ไม่ไหวแล้ว มันมีกำลังมากก็ทุดๆ ทดกระแสนของมันเลยวให้ไปทางที่ เป็นประโยชน์; ถ้าว่าเก่งที่สุดก็ตัดต้นตอ ต้นเหตุแห่งกระแสมันเสีย.

กระแสแห่งอิทัปปัจจยตาเป็นอย่างนี้ เมื่อปล่อยไปตามธรรมชาติของ บุคคลที่ไม่ได้ศึกษา ไม่ได้ยินได้ฟังคำของพระอรียเจ้า มันจะมีลักษณะอย่างนี้ คือ จะไปแต่ในทางกิเลสและเกิดทุกข์. วิชาความรู้มันก็เพื่อป้องกันไม่ให้ไป ทางนั้น; ถ้าป้องกันไม่ไหว ก็กันไว้ก่อน กันไม่ไหว ก็ทดกระแสให้เลี้ยวไป ในทางที่ปลอดภัย พร้อมกันนั้นก็นึกโอกาสทำลายรากเหง้าของมันเสีย.

นี่อิทัปปัจจยตาคือพระเจ้า จะมาในรูปไหน ก็แล้วแต่ว่าสิ่งสิ่งนี้ คือคนเรา ^{นี้} จะรับเอาหรือจะจัดขึ้น; แล้วสิ่งสิ่งนี้คือคนเรา มันก็คของ

พระเจ้า คือของธรรมชาติ เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ มาเกิดความรู้สึกรู้สึกนึก ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ; ฉะนั้นต้องรับผิดชอบตัวเอง. สมมติว่ากลุ่มนี้ คือคนคนหนึ่ง, สมมติว่ากลุ่มนี้ มันเป็นไปตามกฎเกณฑ์อย่างนี้ มันก็รับผิดชอบตัวเอง คือจะต้องรู้เท่าทันสิ่งทั้งหลาย ที่จะมาเกี่ยวข้องกับกลุ่มนี้ อย่าให้เกิดความทุกข์ขึ้นมาได้.

ถ้าอยากจะเดินไปในกระแสแห่งโลกิยะ เป็น *ฆราวาสครองบ้านครองเรือน* ก็ต้องศึกษาส่วนนี้ให้มันพอ สำหรับที่จะไม่เกิดความทุกข์ยากลำบากมากเกินไปนัก; แต่ที่จะไม่ให้เป็นที่ทุกข์เลยนั้น มันทำไม่ได้ถ้าเป็นฆราวาส. ถ้าอยาก จะหลีกเลี่ยงไป เป็น *ผู้ไม่ครองเรือน* มันก็ต้องศึกษาอีกแบบหนึ่ง ซึ่งมันง่ายกว่า ที่จะหลีกเลี่ยงหลักกฎเกณฑ์อันนี้ ไม่ให้เกิดทุกข์.

แต่แล้วก็มีเหมือนกันอยู่ตรงที่ว่า ฆราวาสหรือว่าบรรพชิต ก็ต้อง รู้จักป้องกันกระแสแห่งกิเลสโดยตรง คือความ เห็นแก่ตัว แล้วเกิด โภคะ โหชะ โมหะ อยู่ด้วยกันทั้งนั้น. ถ้าไปทำถึงส่วนนั้นแล้วมันก็เรียกว่ามันพ้นขอบเขต ของฆราวาส หรือของบรรพชิตแล้ว คือต้องการจะไปนิพพานกันแล้ว. ถ้า ฆราวาสก็ต้องการจะชนะกิเลส บรรพชิตก็ต้องการจะชนะกิเลส อันนี้มันเล็กกัน เล็กไม่เป็นฆราวาส ไม่เป็นบรรพชิตกันแล้ว; มันต้องการจะเป็นคนระดับหนึ่ง ที่จะไปสู่นิพพาน ตามกฎเกณฑ์แห่งอิทัปปัจจยตา ในส่วนโลกุตระนั้น.

นี่ถ้าว่ายังอยากจะอยู่ในโลก สมมติเรียกว่าโลกิยะ, นี่สมมติเรียก; เป็นไปตามกระแสที่ว่ายังรักกิเลสอยู่นี้ กิเลสชั้นละเอียด; ก็รู้จักมีความรู้ รู้จัก ใช้ความรู้ ให้มันพอเป็นไปได้ คือมีความทุกข์น้อย.

ทุกสิ่งต้องเป็นไปตามกฎของพระเจ้า.

นี่เรียกว่าพระเจ้าท่านมีให้ อย่างนี้ แต่ที่เรา จะไม่เกี่ยวข้องกับพระเจ้า นั้น เป็นไปไม่ได้; ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้อันที่จะไม่เกี่ยวข้องกับพระเจ้า และไม่เป็นไปตามกฎของพระเจ้า เช่นอิทัปป์จัจยตาเป็นต้นนั้นมันเป็นไปไม่ได้. อย่าไปคิดเลยบ่่วยการ, อย่าไปมัวดี้อพระเจ้า, อย่าไปมัวโกหกพระเจ้า, บิดพลวพระเจ้า, หลีกเลียงหน้าทีที่จะทำต่อพระเจ้าบ่่วยการ; เพราะฉะนั้น ต้องซื่อตรง ต้องแน่งลงไปทีเดียวว่า เราจะทำอะไร โดยความบริสุทธิ์ใจ ทีว่า จะเอาความดับทุกข์กันเพียงเท่าไหน? เท่าไร? ก็ทำไปอย่างนั้น, แล้วมันก็ก้าวหน้า ๆ จนดับทุกข์ได้หมดสักวันหนึ่งเป็นแน่.

นี่ตัวพระเจ้าท่านแบ่งภาคได้นับไม่ไหว ออกมาเป็นกฎ อย่างนั้นอย่าง นั้น : กฎตัวใหญ่ กฎเกณฑ์อันใหญ่ เป็นพระเจ้าองค์ใหญ่, แยกออกมาเป็น กฎสามัญญลักษณะ ก็มี, แยกออกมาเป็นกฎอิทัปป์จัจยตาก็มี ซึ่งกำลังพูดกัน วันนั้น, แยกออกมาเป็นกฎแห่งจตุราริยส์จัจ ก็มี ซึ่งจะพูดกันวันหลัง.

.....

ไถว้ลัษัทรรมคือพระเจ้าควบคุมทุกสิ่งตามกฎแห่งกรรม.

เป็นอันว่าเรารู้จักไถว้ลัษัทรรม ทีมีอยู่ในทีทุกหนทุกแห่ง แล้วก็ ไม่จำกัดเวลา ตั้งแต่ครั้งไหนทีไม่รู้; มันไม่มีเวลา ไม่จำกัดเวลา มันมีอยู่ก่อน สิ่งใดหมด. ก่อนทีสิ่งทงหลายจะมี สิ่งนั้นมอยู่แล้ว, แล้วก็เป็นมา ตาม

อำนาจตามกฎหมายของสิ่งนี้เรื่อยมาจนบัดนี้, แล้วจะเป็นไปต่อไปข้างหน้าอีกเท่าไร ก็ไม่ทราบ ไม่มีใครรู้ว่าอายุของพระเจ้า ซึ่งมีอายุที่คำนวณไม่ได้.

ปัญหาที่เหลืออยู่แต่ว่า คนคนหนึ่งกว่าจะตายลงไปในี่ ควรจะทำอะไร? ก็ควรจะรู้จักดับทุกข์ สุดความสามารถที่จะดับได้ โดยอาศัยร่วมมือกับพระเจ้า คือทำให้ถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา.

นี่คืออิทัปปัจจยตา ในฐานะเป็นพระเจ้า *พูดโดยสมมติ*; ถ้า *พูดโดยปรมาตย์* ก็ในฐานะที่มันเป็นความจริง เป็นสัจจะ เป็นอสังขตะ คือ เป็นกฎ; และโดยเหตุที่มันอยู่ อย่างไม่มีการคำนวณได้ด้วยเนื้อที่ ด้วยเวลา ด้วยอายุอะไรนี้ เลยต้องเรียกว่า ไควล์ธรรม คือสิ่งซึ่งเป็นไควล์ย์ ไม่จำกัด เวลาเนื้อที่ มีอยู่ในที่ทุกแห่ง ในเวลาทุกกาล; เป็นของที่สม่ำเสมอเด็ดขาดตายตัว มีอยู่ในทุก ๆ อนุทุก ๆ ปริมาณ ทุก ๆ อนุที่ประกอบกันขึ้นเป็นร่างกายของเรา และทุก ๆ ขณะแห่งจิต ที่จะปรุงเป็นขณะแห่งจิตขึ้นมาได้.

จงรู้จักสิ่งนี้ ซึ่งมีเนื้อที่เป็นเนื้อเป็นตัวกันเสียที. อย่าเอาธรรมะไว้ที่วัด และตัวเองไว้ที่บ้าน. ธรรมะนั้นเป็นไควล์ธรรม คือมีอยู่ในทุก ๆ อนุของทุก ๆ สิ่งที่มีชีวิต ที่ไม่มีชีวิตอะไรก็ตาม; ถ้ารู้จักอย่างนี้แล้วก็จะง่ายขึ้น ในการที่จะปฏิบัติให้ถูกต้อง และมีความทุกข์น้อยลง.

นี่คือคำบรรยายในวณัน เรื่อง ไควล์ธรรมในฐานะที่เป็นกฎแห่งอิทัปปัจจยตา หรือ จะสมมติเรียกว่าพระเจ้า ที่เป็นผู้ควบคุมสิ่งทั้งหลาย เป็นกฎแห่งกรรม; กระทำสิ่งใดลงไป จะต้องเกิดผลสะท้อนออกมา อย่างสาสม

กันเสมอ ในรูปของกิริยาและปฏิกิริยา ตามกฎเกณฑ์แห่งอิทัปปัจจยตาอย่างนี้. พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสสอนไว้อย่างนี้ ท่านไม่เคยทรงใช้คำว่าไถวัลยธรรม^๑; แต่อาตมาพิจารณาความทั้งหลายทั้งหมด ที่พระองค์ได้ตรัสไว้แล้ว ก็จะพูดให้ฟังง่าย จึงใช้คำว่าไถวัลยธรรม คือสิ่งที่มิอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง ทุกเวลา ทุกสถานที่หลีกเลี่ยงไม่ได้; เข้าใจกันให้ดีนะ.

การบรรยายวันนี้ พอสมควรแก่เวลาแล้ว ขอยุติการบรรยาย ให้พระสงฆ์ทั้งหลาย ได้สวดกถกสาธยาย ข้อความอันกล่าวสรรเสริญคุณของพระธรรมของพระองค์ ในโอกาสต่อไป.

๑. ในบาติบางแห่ง (วันธ. ต. ๑๗/๗๖/๑๑๘), ทวัตต์เรียกพระอรหันต์ว่า "โกพลี" คือ เกวลี, แปลว่า ผู้มี หรือถึงซึ่ง เกวละ คือไถวัลย์นั่นเอง, ท่านเองเดียวกับคำว่า ทดากท = ผู้ถึงซึ่ง ทดา หรือคตดา ซึ่งไถแก่ไถวัลย์นั้นอีกเหมือนกัน. แต่ไม่มีคำอธิบายเรื่องนี้โดยเฉพาะ, จึงเป็นเรื่องที่ผู้สนใจจะต้องค้นคว้าและสังเกตเอาเอง --- ผู้บรรยาย.

ไถวัลยธรรมในฐานะที่เป็นกฎแห่งจตุราริยส์ัจจ์.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

ในการบรรยายเรื่องไถวัลยธรรม เป็นครั้งที่ ๕ นี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ไถวัลยธรรมในฐานะที่เป็นกฎแห่งจตุราริยส์ัจจ์.

[บททวนคำบรรยายครั้งก่อนถึงหน้า ๑๕๖.]

เกี่ยวกับเรื่องนี้ จะต้องขอ ทบทวนไว้เสมอ เพื่อให้เข้าใจถึงสิ่งที่เรียกว่าไถวัลยธรรม. ผู้ที่ไม่เคยได้ยินคำคำนี้เลยก็มี; แม้แรกจะได้ยินก็ยังไม่เข้าใจ เพราะความแปลก หรือว่ายังไม่มองเห็น.

เนื่องจากอาตมามีความรู้สึกดังที่กล่าวให้ฟังแล้วเรื่อย ๆ มาว่า พวกเรา
เข้าใจถึงธรรมะกันไม่ได้ ก็เพราะไม่รู้จักมองให้ลึกซึ้ง ให้เห็นถึงสิ่งที่มีอยู่จริง
ชนิดที่เรียกว่าเป็นไควล์ คือมีอยู่ในที่ทั่วไปทุกหนทุกแห่งไม่ยกเว้นอะไร ;
และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเนื้อในตัว ในทุก ๆ ปริมาณของเรา มันก็มีสิ่งนี้อยู่
แต่เราก็มองไม่เห็น, หรือมองก็ไม่เห็น, เรียกว่ามองกันหยาบ ๆ ; ยิ่งหลับตา
มองก็ยังไม่เห็น.

และยังมีความหมายว่า มัน มีอยู่ตลอดเวลา อย่างที่เรียกว่าไม่เกี่ยวกับ
เวลา เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรมนี้ ไม่ได้มีการเกิดขึ้น หรือไม่ได้มีการ
ดับลง แม้ว่าจะมีการทรงตัวอยู่ที่ทรงตัวอยู่ในลักษณะอย่างอื่น, คือ ทรงตัวอยู่
ในลักษณะที่เป็นอสัจธรรม คือไม่ต้องมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง. มันเป็นการมี
อยู่อย่างแปลกประหลาดกว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวง จึงมีอยู่ได้ อย่างที่ไม่เกี่ยวกับเวลา,
คือไม่มีความเป็นอดีต หรือเป็นปัจจุบัน หรือเป็นอนาคต เกี่ยวกับสิ่งสิ่งนี้ จน
เรียกว่าเป็นนิรันดร์ หรือคำนวณไม่ได้.

นี่คือ ลักษณะของสิ่งที่เรียกว่าไควล์ มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง อย่างที่
นำประหลาดน่าอัศจรรย์ ; ว่ามันมีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง จนกระทั่งว่า “พระพุทธ-
เจ้าจะเกิดขึ้นหรือจะไม่เกิดขึ้น สิ่งนี้ก็มิได้อยู่แล้ว” สิ่งที่เรียกว่าธรรม จะปรากฏ
แก่คนทั้งปวงหรือไม่ก็ตาม สิ่งนี้ก็ปรากฏอยู่แล้ว ตั้งแต่ยังไม่มีการจุติ, หรือ
ไม่มีสิ่งใด ๆ ที่มนุษย์รู้จักกันอยู่ สิ่งนี้ก็มิได้อยู่แล้ว.

นี่คือความหมายของคำว่า ไควล์ธรรม คือ สิ่งที่มีอยู่ตลอดเวลา สิ่ง
ที่มีอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง, มีลักษณะเหมือนกับที่เขาเรียกกันอย่างอื่นว่า

พระเจ้า. ดังนั้นจึงถือโอกาสที่จะเรียกสิ่งนี้ว่าพระเจ้าไปเสียด้วย เพื่อจะให้เรา
มันมีลักษณะเหมือนกับพระเจ้านั้นอย่างไร.

ถ้าคนเราจะคิดกันบ้างว่า *สิ่งที่เรียกว่าพระเจ้านั้น มีอยู่ก่อนสิ่งใด,*
เป็นที่ออกมาแห่งสิ่งทั้งปวง, มีอยู่ตลอดเวลาอย่างนี้; *พระเจ้าจะเป็นสิ่งที่มี*
รูปร่างเหมือนคน หนวดขาวถือไม้เท้ายาวอย่างนั้นมันจะได้หรืออย่างไร? *ทุกคน*
ก็จะเห็นว่ามันเป็นไปไม่ได้.

ถ้าอย่างนั้นพระเจ้านี้รูปร่างอย่างไร? สองเตาเอกก็ พอจะรู้ได้ว่า
ไม่เหมือนกับอะไร, และ ไม่อาจจะบัญญัติรูปร่างของพระเจ้า ว่าเป็นอย่างไร;
นอกจากเป็นสิ่งสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีอยู่ตลอดเวลาในที่ทุกหนทุกแห่ง, และมีอยู่อย่าง
เฉียบขาด ในฐานะที่เป็นกฎ เช่น กฎของธรรมชาติ เป็นต้น : ที่พระพุทธเจ้า
ท่านตรัสถึงสิ่งนี้แล้ว ท่านเรียกแต่เพียงว่าธาตุเฉยๆ คือ ธา—ตุ หรือธาตุ
เฉยๆ, บางทีก็ขยายออกไปเป็นธรรมชาติ; อย่างที่เราสวดบทแปลนี้.

นี่มันมีอยู่อย่างนี้ เป็นกฎที่ทำให้สิ่งต่างๆ เป็นไป แล้วมันก็อยู่ในสิ่ง
ต่างๆ อย่างว่า*ในเลือดในเนื้อของเรา ก็มีกฎแห่งอิทัปปัจจยตา* อยู่ทุกๆ อนุ ทุกๆ
ปรมาณู; *ในเลือดในเนื้อในจิตในใจของเรา ก็มีกฎแห่งสามัญญลักษณะ* อยู่
ทุกๆ อนุ ทุกๆ ปรมาณู; *หรือว่าในเลือดในเนื้อของเรา ก็มีกฎแห่งจตุรวิยสัจจ์*
สิ่งประจำอยู่ทุกๆ อนุ ทุกๆ ปรมาณู.

ทำไมเราจึงโง่เกินไป จนถึงกับมองไม่เห็น ว่ามันอยู่ที่ไหน? มัน
อยู่อย่างไร? มาบอกกันแล้วมาบอกกันอีก ก็ยังไม่เห็นอยู่นั้นแหละ; และ

พระพุทธเจ้าท่านก็ได้พยายามอย่างยิ่ง อย่างพระบาลีที่เอามาสดไปแล้วเมื่อตะกัณ
ว่า “*คํ คตาคโต อภิสมฺพุชฺเชติ อภิสเมติ - ใ้รู้เฉพาะ ได้เข้าถึงเฉพาะ ชึ่งสิ่งนั้น*”.
ท่านรู้แล้วก็นำมาบอก นำมาแสดง นำมาเปิดเผย แต่งตั้งไว้บัญญัติไว้,
ทำให้เป็นของที่เหมือนกับการหงายของที่คว่า ว่ามันเป็นอย่างนั้นๆ; เราก็ยัง
ไม่รู้ยู่ยู่เอง.

ดังนั้นจึงเห็นว่ เป็นสิ่งที่จะต้องเอามาพูดกัน จนกว่าจะรู้; พูด
อย่างนั้นไม่รู้ ก็ต้องพูดอย่างโน้น, พูดอย่างโน้นไม่รู้ ก็ต้องพูดอย่างนี้, พูด
กันไปทุกอย่งทุกทาง ที่จะใ้มีการรู้จักสิ่งๆกันให้จนได้. อย่างที่เอามาพูดใน
การบรรยายชุดนี้ ก็เรียกสิ่งนี้ว่า **ไควล์ยธรรม** แม้จะเป็นคำที่แปลก ก็แปลก
แต่ข้อคือเลือกข้อที่ความเหมาะสม จะทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น; ความหมายก็
ตามเดิม คือ *เรื่องสามัญญลักษณะ เรื่องอิทัปปัจจยตา และ เรื่องจตุราริยส์จี้ ใน*
ฐานะที่เป็นกฎ.

[บททวนกฎ : สามัญญลักษณะ, อิทัปปัจจยตา, จตุราริยส์จี้.]

สำหรับคำว่า กฎนี้ ก็ควรจะเข้าใจกันได้แล้วว่า หมายถึงอะไร. แต่
อย่าไปหมายถึงกฎที่มนุษย์ทำขึ้น เช่นกฎหมายเป็นต้น กฎโรงเรียน กฎของ
วัด อะไรนั้น. กฎอย่างนี้ไม่ใช่กฎ เป็นแต่เพียงข้อบังคับอะไรที่มนุษย์ตั้งขึ้น
ตามความสะดวก ตามความเหมาะสม เฉพาะเวลาเฉพาะแห่ง มันจึงเป็นไควล์
ไปไม่ได้.

สำหรับกฎที่เป็นไควล์ย คือตลอดเวลา ตลอดที่ทุกหนทุกแห่งนั้น
มัน เป็นกฎของธรรมชาติ หรือกฎของธรรมชาติ หรือกฎของธรรม หรือจะ

เรียกว่ามันเป็นที่อาศัยหนึ่งซึ่งมีอยู่ก่อนธาตุใดๆ อยู่ในรูปของกฎ; ก็หมายความว่า มันมีความตายตัว ตถาคือความเป็นอย่างนั้น, อวิตถาคือความไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น, อนัญญถาคือความไม่เป็นไปโดยประการอื่น ก็มีอยู่มากด้วยกัน ในข้อที่ว่า เราจะเพ่งเล็งกันในส่วนไหน.

ถ้าเพ่งเล็งกันในส่วนที่ควบคุมสิ่งทั้งหลายให้เปลี่ยนแปลงไป : ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาอย่างนี้ ก็เรียกว่า กฎแห่งสามัญญลักษณะ; มีลักษณะเหมือนพระเป็นเจ้าของผู้สร้างขึ้นมา; หมายความว่า กฎนี้ไม่ยอมให้สิ่งใดอย่างหนึ่ง ทำให้สิ่งทุกสิ่งเปลี่ยนแปลง. ที่นการเปลี่ยนไปมันไม่เหมือนเดิม มันก็มีของสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้น จึงถือว่า กฎกฎนี้เป็นเหมือนกันกับพระเจ้าของผู้สร้าง.

ที่นี้ กฎแห่งการปรุงแต่ง ว่าเมื่อมีสิ่งนั้นเป็นปัจจัย สิ่งนี้จะเกิดขึ้น ตรงหรือสมควร หรืออนุรูปแก่เหตุปัจจัยนั้นๆ ที่เรียกว่า กฎแห่งอิทัปปัจจยตา หรือปฏิจจสมุปบาท นี้ ควบคุมสิ่งทั้งหลายให้เป็นไปตามปัจจัย. กฎอย่างนี้ ก็เหมือนกับพระเป็นเจ้าของผู้ควบคุมโลก; ถ้าจะเรียกอีกทีก็เรียกว่า กฎแห่งกรรม ที่ควบคุมสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ในแง่ของการกระทำกรรม, หรือรับผลแห่งกรรม เป็นต้น.

ส่วน กฎที่กำลังจะกล่าวถึงในวันนี้ คือ กฎเรื่องจตุราริยสังัจฉิน เป็นกฎที่เกี่ยวกับความทุกข์, และความดับทุกข์โดยตรง. ถ้าจะเปรียบกับพระเป็นเจ้าของ ก็เหมือนกับพระเจ้าของแห่งความรอด แห่งความหลุดรอด หรือจะช่วยให้หลุดรอดจากความทุกข์ทั้งปวง; แล้วจะเรียกว่ากฎก็ได้ เพราะเป็นการพูดอย่างธรรมชาติธรรมดา. แต่ถ้าจะเรียกให้มันเป็นของคลังของศักดิ์

สิทธชนมา ก็เรียกว่าพระเป็นเจ้าของเจ้า. สำหรับคนที่ไม่อาจจะรู้จักธรรมะโดย
ธรรมชาติอย่างลึกซึ้งก็เรียกว่าพระเจ้าของเจ้า เพื่อว่าจะให้เขาได้มีความสะดุ้งกลัว จะ
ได้ไม่ทำอะไรไปอย่างหวัด ๆ หรือประมาท จนเกิดความทุกข์ขึ้นมา อย่างนี้.

สรุปความได้ว่า สิ่งที่เรียกว่า ไควล์ยธรรม ที่ตั้งอยู่ในที่ทุกแห่ง และ
ตลอดเวลา นั้น สามารถจะมองดูได้ในลักษณะที่เป็นกฎ อย่างน้อยก็ ๓ อย่าง
คือเท่าที่มันสำคัญหรือจะเรียกว่าเป็นพระเจ้าขึ้นมา ๓ องค์ : กฎแห่งสามัญญ-
ลักษณะ ก็สร้างสิ่งต่าง ๆ ขึ้นมา. กฎแห่งอิทัปปัจจยตา ก็ควบคุมสิ่งต่าง ๆ
อยู่. กฎเรื่องจตุราริยสัจจ์ ก็เป็น กฎสำหรับทำความดับทุกข์ คือรอดออกมาจาก
ความทุกข์. ๒ ชนิดแรกได้กล่าวมาแล้ว ในการบรรยายครั้งที่แล้วมา ๒ ครั้ง;
ในวันนี้จะกล่าวถึงกฎที่ ๓ คือ จตุราริยสัจจ์.

....

[เริ่มคำบรรยายตามหัวข้อครั้งนี้.]

คำว่า ไควล์ยธรรม แปลว่า ธรรมชาติ หรือธรรมดาอันหนึ่ง ซึ่งมี
ความเป็นไปหรือมีอำนาจ หรือมีอะไรก็สุดแท้ ตลอดไปในที่ทุกหนทุกแห่ง ใน
ที่นี้เรียกว่า เป็นกฎแห่งอริยสัจจ์ หรือ จตุราริยสัจจ์.

เราจะมองจตุราริยสัจจ์ในฐานะเป็นไควล์ยธรรมก็ได้, จะมอง
ไควล์ยธรรมในฐานะเป็นกฎแห่งจตุราริยสัจจ์ก็ได้, แต่มันก็ไม่พ้นไปจาก ความ
หมายที่สำคัญที่สุด คือ ธรรมะที่เป็นกฎสำหรับประพฤติตามแล้ว จะรอดตัว
ออกมาได้จากความทุกข์ทั้งปวง.

ความหมายไถว้ลยธรรมในฐานะ จตุรารยัสัจจ์.

นั่นก็จะได้อีกว่าถึง สิ่งที่เราเรียกว่าจตุรารยัสัจจ์. จตุรารยัสัจจ์ แปลว่า ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการ ตามตัวหนังสือก็ว่าอย่างนั้น. สัจจะ แปลว่า ความจริง, อริยะ แปลว่า ประเสริฐ, จตุ แปลว่า สี่, จตุรารยัสัจจ์, จตุรารยัสัจจ์ - ความจริงอันประเสริฐสี่ : ว่าความทุกข์ต้องเป็นอย่างนั้น ๆ, เหตุให้เกิดขึ้นแห่งความทุกข์ ต้องเป็นอย่างนั้น ๆ, ความดับไม่เหลือแห่งความทุกข์ต้องเป็นอย่างนั้น ๆ, วัฏปฏิบัติทำสัตว์ให้ลุถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ต้องเป็นอย่างนั้น ๆ.

ฟังดูแล้วมันเหมือนกับว่า ใครเป็นผู้กล่าว หรือเป็นผู้บัญญัติ หรือเป็นผู้แต่งตั้ง เป็นผู้ควบคุมอยู่สักคนหนึ่ง? เพราะมัน มีลักษณะที่แสดงว่า ต้อง : ต้องเป็นอย่างนั้น, ต้องเป็นอย่างนั้น. ใครเป็นผู้สั่งให้เป็นอย่างนั้น? นั่นแหละคือ ความหมายของคำว่าไถว้ลยธรรม ในฐานะที่เป็นเหมือนกับพระเจ้าผู้สั่ง.

ตอนนี้ขอแทรกข้อความที่อยากจะเตือนซ้ำ ๆ ไว้เสมอว่า เรากำลังจะทำความเข้าใจอันดีต่อกันและกัน ในระหว่างศาสนาทุกศาสนา; แม้ศาสนาที่ถือว่ามีพระเจ้า เราก็มีพระเจ้า. และ ใครเป็นผู้ออกกฎอันนี้? ก็คือ พระเจ้า. แล้วกฎอันนี้ มีมาตั้งแต่เมื่อไร? ก็มา ตั้งแต่ก่อนพระเจ้าเสด็จด้วยซ้ำไป; เพราะมนุษย์เพิ่งรู้จักพระเจ้า, เพิ่งพูดคำว่าพระเจ้า, แต่ว่าคำว่ากฎนี้จะมีอยู่ก่อนนั้น.

นี่อาจจะทำความเข้าใจแก่ชาวคริสเตียนได้ดีที่สุด ที่พูดว่า แรกเริ่มเดิมทีพระโอวาท หรือพระคำหรือพระโอองการได้มีอยู่แล้ว At the beginning the

Word was. ขอให้ช่วยจำกันไว้ว่า ชาวคริสเตียนเขาถือตายตัว อย่างนี้ ว่า แรกเริ่มเดิมที พระคำได้มีอยู่แล้ว. พระคำนี้ คำของใคร? ใครสั่ง ว่าพระคำนั้นจะอยู่กับพระเจ้า, พระคำสร้างสิ่งทั้งปวง, ไม่มีสิ่งใดที่ไม่ได้ถูกพระคำนั้นสร้างขึ้น? พระคำอยู่กับพระเจ้า, พระคำนั้นเป็นพระเจ้า เป็นชีวิตเป็นแสงสว่าง คือเป็นอะไรหมดไปเลย.

รวมความแล้วก็ว่า มีพระคำ หมายถึงคำพูดของใครคนใดคนหนึ่ง ซึ่งพูดไว้บัญญัติไว้ตายตัว. เราไม่เรียกว่าพระคำเฉยๆ เราเรียกว่า กฎ. ถ้าเรียกคำว่ากฎนี้ให้ยาว ก็จะกลายเป็น God, ก็กลายเป็น God ของศาสนาคริสเตียนได้.

นี่พูดไว้ทุกที เตือนไว้ทุกที ว่าต่อไป เราจะต้องต่อรองกันในเรื่องนี้ เพื่อทำความเข้าใจอันดี ซึ่งกันและกันในเรื่องศาสนา จนถึงกับว่า ทุกศาสนา มีพระเจ้าแต่เรียกชื่อไม่เหมือนกัน; แม้เรียกชื่อไม่เหมือนกัน แต่มีลักษณะอาการ อิทธิพลหรือมีอำนาจอะไรเหมือนกัน คือในฐานะที่มีอยู่ก่อน สิ่งใดสร้าง สิ่งทั้งปวง ควบคุม สิ่งทั้งปวง แล้วก็ มีระบบ อันหนึ่ง สำหรับจะช่วยให้สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง รอดออกมาเสียได้จากความทุกข์. นี่เราเรียกว่า กฎแห่งสามัญญลักษณ์ กฎแห่งอิทัปปัจจยตา กฎแห่งจตุราริยส์จัจ.

ทีนี้สำหรับ กฎแห่งจตุราริยส์จัจ นี้ ก็เป็นกฎที่จะช่วยคนให้ออกมาเสียจากความทุกข์. ความทุกข์ก็เป็นไปตามกฎ : กฎอันหนึ่งทำให้เกิดความทุกข์ และมีความทุกข์, แล้วก็มีกฎอีกอันหนึ่ง ที่จะช่วยคนออกมาเสียจากความทุกข์; เมื่อประพฤติดตามกฎอันนี้ ความทุกข์ก็จะไม่ปรากฏ แก่สัตว์หรือสังขารกลุ่มนั้น.

ถ้าพูดให้เป็นธรรมะยิ่งไปกว่านั้น ก็คือว่า ถ้าไม่ทำอย่างนั้น ผลอย่างนั้นก็ไม่ได้เกิดขึ้น ตามกฎแห่งอิทัปปัจจยตา, และเมื่อมีสิ่งนั้นเป็นปัจจัย สิ่งนั้นย่อมเกิดขึ้น. เดียวนเมื่อมีสิ่งอื่นเป็นปัจจัย สิ่งอื่นย่อมเกิดขึ้น; มันก็ตรงกันข้ามได้. เมื่อทางที่จะมีความทุกข์เป็นไปอย่างนั้น, ทางที่จะไม่มีทุกข์ มันก็เป็นมาอย่างนั้น. นี่เรียกว่า กฎทั้งหลายมันเป็นกฎในแง่มุมต่างๆ กัน; แต่แล้วในที่สุดก็เหมือนกัน ตรงที่ว่า ควบคุมสิ่งทงปวง มีอยู่ก่อนสิ่งใด.

เรา ควรจะรู้จักกฎเหล่านี้ ที่มีอยู่ในเลือดในเนื้อ ในทุกปรมาณูในตัวเรา แล้วเราก็กังไม่รู้; หรือถ้าจะพูดก็พูดว่า พระเจ้ามีอยู่ในเลือดในเนื้อ ในทุกปรมาณูแห่งเนื้อหนังร่างกายชีวิตของเรา เราก็กังไม่รู้จักพระเจ้า; แล้วเราก็กังมาทะเลาะมาเถียงกัน ว่าแกมีพระเจ้าฉันไม่มีพระเจ้า ก็บ้าเลยทง ๒ ฝ่าย. ควรจะรู้ให้มากกัณึงๆ ขึ้นไป จนถึงกังไม่ต้องเถียงกังไม่ต้องทะเลาะวิวาทกัณ; เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่าไถวัลยธรรมนั้นแหละ จะเป็นเครื่องช่วยปรับความเข้าใจกัณในข้อนี้ ที่จะไม่ต้องเถียงกัณ.

จตุราริยสัจจเป็นกฎใช้ได้เฉพาะสิ่งที่มีความรู้สึก.

ทงเรื่อง จตุราริยสัจจนี้ มันเป็นสัจจะในฐานะที่เป็นกฎ ที่มีอยู่ในทุกสิ่ง และ โดยเฉพาะที่มีความรู้สึกได้; นี่ก็ เป็นกฎอันหนึ่งแล้ว ที่จะต้องพูดกัณเสียด้วย ว่าเรื่องจตุราริยสัจจนี้เป็นกฎ แต่จะใช้หรือ จะมีได้กัณสิ่งที่มีความรู้สึกเท่านั้น. ถ้าสิ่งใดไม่มีความรู้สึกก็ไม่ต้องเกี่ยวกับจตุราริยสัจจ; เพราะว่า สิ่งที่ไม่มีความรู้สึกกัณ ไม่มีความทุกข์ ไม่มีปัญหา. พระพุทธองค์จึงได้ตรัสไว้โดย

เฉพาะว่า “เราบัญญัติจตุรวิสัย สำหรับสัตว์ที่กำลังมีความรู้สึกอยู่”. คนเรา
นี้แหละ ถ้าตายแล้วก็หมดเรื่องอริยวิสัย; แต่เมื่อมีชีวิตอยู่ มันรู้สึกอะไรได้
โดยเฉพาะรู้สึกในเวทนาทั้งหลายได้ ก็ต้องมีกฎเรื่องอริยวิสัยเข้ามาเกี่ยวข้อง.

ที่เรียกว่า วิสัย ก็คือ จริต, จริต ก็คือ ไม่มุสา. ถ้าจะจริงอย่างไม่
มุสาก็ต้องเป็นอสังขัตตะ คือไม่มีอะไรมาแตะต้องได้; ไม่อยู่ใต้อำนาจการแตะ
ต้องของสิ่งใด นั่นก็เรียกว่าอสังขัตตะ. ฉะนั้นบรรดาสิ่งที่เป็นกฎทั้งหลายแล้ว
ต้องเป็นสิ่งที่รวมอยู่ในอสังขัตตะธรรมทั้งนั้น. ข้อนี้ก็กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก
ว่า วิสัยจะทั้งหลายย่อมเป็นอสังขัตตะ.

ที่นี้ ทำไมจึงเรียกว่าอริยะ. ที่แปลว่าประเสริฐ? วิสัยจะมีมากมาย
หลายร้อยหลายพันวิสัยก็ได้; แต่ถ้าวิสัยจะใดเกี่ยวกับความดับทุกข์ได้ วิสัยจะ
นั้นต้องประเสริฐ. เพราะคนเรานั้นตั้งอยู่ที่ไม่มีความทุกข์; ฉะนั้นสิ่งใดหรือ
ระบบไหน ที่มันช่วยดับทุกข์ได้ ก็ต้องถือว่าประเสริฐ.

คำว่า อริยะ มีความหมายคลุม ๆ หรือรวม ๆ ว่า ประเสริฐ. ที่นี้ประเสริฐ
นั้นมันแยกออกไปได้เช่น อริ กับ ยะ, ยะ ก็แปลว่าไป, อริ ก็จากชาติก,
ไปเสียจากชาติก เรียกว่า อริยะ ก็ ประเสริฐ; อย่างนี้เป็นต้น, เรามาเรียกกัน
ว่า พระอริยะเจ้า ก็แปลว่า คนที่เขาไปเสียได้จากชาติก คือกิเลสหรือความทุกข์.
อริยวิสัย นั่นก็เหมือนกันคือ ธรรมะที่เป็นของจริง ที่เป็นเครื่องช่วยให้ไปเสียจาก
ชาติก คือกิเลสหรือความทุกข์.

ที่นี้ ทำไมจึงเติมคำว่า จตุ คือ ๔ อย่างเข้ามาข้างหน้า? นั่นเป็น
การบัญญัติของพระพุทธเจ้า อย่างที่ท่าน ได้ตรัสไว้แล้วว่า “ตถาคตรู้พร้อมเฉพาะ

แล้วก็เอามาเบ็ดเตล็ด มาบัญญัติขึ้นไว้ มาแต่งตั้งขึ้นไว้, ปณฺเฑเปติ ปฏฺฐเปติ
- บัญญัติขึ้นไว้ แต่งตั้งขึ้นไว้”

เดี๋ยวนี้เพื่อให้มันง่ายแก่ทุกคน จึงบัญญัติหรือแต่งตั้งขึ้นไว้เป็น ๔
อย่าง เรียกว่า อริยสัจจสี่ : ที่ ๑ คือ ความทุกข์. ที่ ๒ คือ เหตุให้เกิดทุกข์.
ที่ ๓ คือ ความดับแห่งทุกข์. ที่ ๔ คือ ทางให้ถึงความดับแห่งทุกข์. นั้นมัน
ชัดเจนดี มันง่ายดี เป็น ๔; แต่ถ้าจะย่อมันเหลือ ๒ คือทุกข์ กับเหตุให้เกิด
ทุกข์, ความดับทุกข์ กับ ทางให้ถึงความดับทุกข์. บางที พระองค์ก็ตรัส
แต่เพียงว่า “ฉนฺนบัญญัติเฉพาะ ความทุกข์กับความดับทุกข์” เท่านั้น โดยรวม
เอาเหตุให้เกิดทุกข์ เข้าไปไว้ในเรื่องของความทุกข์ และรวมเอาทางของความ
ดับทุกข์ เข้าไปไว้ในเรื่องของความดับทุกข์ นั่นเอง.

กฎแห่งอริยสัจจ ๔ เป็นไควล์เพราะเป็นศตดา.

ที่นึกกันในข้อที่ว่า มันเป็นไควล์ธรรมอย่างไร? กฎแห่งอริยสัจจ
ทั้ง ๔ นี้ เป็นไควล์ธรรมในฐานะที่ว่า เป็นอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ
บาลีที่เรียกว่า ตตา - ความเป็นอย่างนั้น, อวิตตา - ความไม่คิดไปจากความเป็นอย่าง
นั้น, อนัญญตตา - ความไม่เป็นไปโดยประการอื่น; แม้ตัวหนังสือจะต่างกันถึง
๓ คำ มันก็ความหมายเดียว อันเดียวก็ต้องเป็นอย่างนั้น เป็นอย่างอื่นไม่ได้.
เดี๋ยวก็จะดูกันว่าเป็นอย่างไร?

ความทุกข์ก็ต้องเป็นอย่างนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น ไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น. เหตุให้เกิดทุกข์, หรือ ความดับทุกข์, หรือ ทางให้ถึงความดับทุกข์, ก็มีลักษณะเฉพาะๆ ว่าต้องเป็นอย่างนั้น.

ถ้าเพิ่งเล็งถึง กิริยาที่จะต้องประพฤติปฏิบัติ ความทุกข์มันก็เป็นตัวทุกข์ที่ทนยาก. เหตุให้เกิดทุกข์ ก็คือ ตัณหา ได้แก่ ความอยากที่มาจากความใจ; ความอยากที่ไม่ได้มาจากความใจนั้น ไม่เรียกว่าตัณหา. ที่นี้ ความดับทุกข์ นั้น คือดับเหตุของทุกข์เสีย คือดับตัณหาเสีย. ทางให้ถึงความดับทุกข์ นั้น ก็คือ การปฏิบัติที่ถูกต้องอยู่ตลอดเวลา ซึ่งมักจะแยกออกเป็น ๘ อย่างหรือ ๘ ประการ เรียกว่า มรรคมีองค์แปด รวมกันเข้าเป็น ๑ ทาง ประกอบอยู่ด้วยองค์ ๘; ต้องเป็นอย่างนี้ เป็นอย่างอื่นไม่ได้. จริงไม่จริง? ใครอยากค้านก็ค้าน.

อยากจะพูดด้วยคำตรงๆ ว่าพระพุทธเจ้าท่านมีใจนักเลง ยิ่งกว่าพวกคุณทั้งหมดที่นั่งอยู่นั้น คือว่าท่านปล่อยให้ค้าน, ท่านกล้าให้ค้าน ยอมให้ค้าน ยอมให้ไม่เชื่อ; เช่นว่า “ฉันพูดออกไป แกไม่ต้องเชื่อ ไปคิดดู ไปพิจารณาดู ไปอะไรดู ต่อเมื่อมันรู้สึกด้วยใจของตัวเองว่า เป็นอย่างนั้น จึงค่อยเชื่อ”.

ที่นี้อาตมาก็เอาคำของพระพุทธเจ้ามากล่าว; ฉะนั้นจึงอยู่ในฐานะที่ว่า เปิดโอกาสให้ค้าน ไม่ต้องเชื่อ ยอมให้ค้าน อยากล้อก็ได้ หรือว่าเลยไปกว่านั้น อยากจะด่าบ้างก็ได้. แต่ขอให้สนใจเท่านั้นแหละ นี่ไม่สนใจ; แม้แต่ให้ด่าก็ไม่สนใจ. ถ้าอย่างนี้ละก็หมดทาง คือไม่มีปัญญาที่จะทำให้เข้ามาเกี่ยวข้องกันได้.

.....

อะไรก็ของกู นั้นมันจึงจะเป็นทุกข์. ถ้าไม่ได้ยึดถือ โดยความเป็นของเรา หรือเป็นตัวเราแล้วมัน ไม่ทุกข์; แม้ถ้อยคำจะพูดแต่เพียงว่า ความเกิดเป็นทุกข์. แต่ตามข้อเท็จจริงนั้น ความเกิดที่คนนยัดถือเอาด้วยความโง่เขลาคือ อวิชา ว่าเป็นความเกิดของกู.

เดี๋ยวนั้นเห็นได้ง่าย ว่าไม่ว่าใครละ ที่พูดว่าความเกิดนี้ หมายถึง ความเกิดของกูทั้งนั้นแหละ, ความแก่ของกูทั้งนั้นแหละ, จึงไม่ต้องใส่คำว่า ที่ถูกยึดถือว่าของกูเข้ามา; พูดแต่ว่า ความเกิด ความแก่ ความตาย ก็พอ. สัตว์ทั้งหลายที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ย่อมยึดถือเอาโดยความเป็นของตนทั้งนั้น.

นี่อาการ ๑๑ อย่างนั้นเป็นตัวทุกข์ เป็นอาการของความทุกข์ เกิด แก่ ตาย โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส แล้วพลัดพรากจากของรัก ประสบกับสิ่งที่ไม่รัก แล้วปรารถนาสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้น; รวมกันเป็น ๑๑ อาการ นั้นเรียกว่าทุกข์. ที่ว่าความทุกข์ต้องเป็นอย่างนั้น ๑๑ อย่างนั้น คือ ๑๑ อาการ นั้นเป็นต้น ที่คนยึดถือด้วยอุปาทาน ว่าเป็นของฉัน. นักเป็นคำอธิบายปริยายหนึ่ง ที่ว่าทุกข์ต้องเป็นอย่างนั้น อย่างนั้น.

ที่นี้ปริยายอันยังมีอีก คือ บาลิที่ว่า สงขิตฺเตน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา นี้เป็นคำสรุปต่อท้าย ว่า เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ปญฺจุปาทานกฺขนฺธฺเป็นตัวทุกข์. นี้เป็น หลักฐานที่ยืนยัน ให้เห็นชัดลงไปว่า ต้องยึดมั่นด้วยอุปาทาน มัน จึงจะเป็นตัวทุกข์. ถ้าไม่ถูกยึดมั่นด้วยอุปาทาน ไม่มีอะไรที่เป็นทุกข์แก่บุคคลนั้น; เว้นไว้แต่จะเป็นความทุกข์ ในความหมายอีกความหมายหนึ่ง คือ ความหมายว่ามันน่าเกลียด. น่าเกลียดเพราะเหตุไร? เพราะเหตุว่ามันเปลี่ยนแปลง, หรือเป็นมายา.

ความทุกข์ในความหมายที่น่าเกลียดเพราะเปลี่ยนแปลง อย่างนี้ ใช้ได้แก่ทุกอย่าง ทุกสิ่ง แม้สิ่งที่ไม่มีความรู้สึก หรือไม่มีชีวิต; เช่น ก้อนหินนี้ มันมีลักษณะแห่งความเปลี่ยนแปลง. ความที่มันเปลี่ยนแปลง ไม่คงอยู่กับร่องกับรอยนั้นแหละน่าเกลียด, ดูแล้วน่าเกลียด; $ทุกข์ = ทุ + อกฺ$ ะ นี้ แปลว่า *ดูแล้วน่าเกลียด*.

ถ้าจะถือว่า *สังขารเป็นทุกข์* กันให้หมดแล้ว แม้แต่ก้อนหินก็เป็นสังขาร จะให้ก้อนหินเป็นทุกข์ได้ด้วย ก็ต้องว่า *ดูแล้วมันน่าเกลียด* คือมัน *ไม่เที่ยง* และแล้วมันเปลี่ยนแปลงเรื่อย. หรือจะเอาเปรียบกว่านั้น ก็พูดได้เหมือนกัน ว่า ถ้าไป *ยึดถือก้อนหินว่าของกู* เข้าแล้ว มัน ก็ *ทำความทุกข์* ให้แก่บุคคลที่เข้าไปยึดถือว่า ก้อนหินของกู.

ที่^๕ธรรมตาไม่มีใครไปยึดถือก้อนหินเหล่านั้นว่าของกู มันเต็มไปด้วยทั้งโลก; แต่แล้วมันก็มี *ความทุกข์* อีกความหมายหนึ่ง คือว่า "ดูแล้วมันน่าเกลียด". บรรดาสังขารที่มีการเปลี่ยนแปลง อยู่เสมอ สิ่งใดไม่เที่ยงสิ่งนั้นเป็นทุกข์ คือ ดูแล้วน่าเกลียด.

แต่ความทุกข์^๕ที่มีปัญหา หรือเป็นตัวปัญหานั้น หมายถึงความทุกข์ที่ทนไม่ไหว, ทนไม่ได้, หรือทนได้แสนยาก. มันจะมีแต่แก่สัตว์ที่มีความรู้สึกคิดนึกได้ เช่น คน เป็นต้น หรือสัตว์เดรัจฉาน เป็นต้น ที่มี *ความรู้สึก* คิดนึกได้.

น้ำมัน เป็นทุกข์เพราะมันเหลือทน; มันเป็นทุกข์ก็เพราะมันไปมี
ต้นเหตุ คือความอยาก, แล้วยึดมันอยู่ด้วยอุปาทานในสิ่งนั้น ๆ มันจึงเป็นทุกข์
ร้อนอยู่ในใจ. นี่ทุกข์อย่างนี้เป็นตัวปัญหา.

ฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า สงขัตตเคน ปญฺจุปาทานกฺขนฺธา
ทุกฺขา ว่า ขันธ์ทั้งห้าที่กำลังมีอุปาทานยึดมันอยู่ นั้นแหละเป็นตัวทุกข์; แล้วมี
อยู่ ๕ อย่าง : รูปุปาทานกฺขนฺโธ เวทฺฐุปาทานกฺขนฺโธ สณฺณุปาทานกฺขนฺโธ สงฺขา-
รูปาทานกฺขนฺโธ วิญฺญาณุปาทานกฺขนฺโธ ที่สวดมนต์กันอยู่ทุก ๆ เช้า.

ถ้าพูดอย่างนี้ก็พูดไปว่า ขันธ์ที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทานทั้ง ๕ นั้นแหละ
เป็นตัวทุกข์. ความหมายมัน เล็งไปถึงอุปาทาน ที่เข้าไปจับฉวยเอาด้วยจิตใจ;
เพราะมีอวิชชาความไม่รู้ไปจับฉวยเอาเข้า มันก็กัดเอาเท่านั้น. เพราะว่ามัน
ไม่ใช่สิ่งที่ใคร ๆ จะไปฉวยเอาว่าเป็นของเรา, เป็นตัวเรา หรือเป็นของเรา;
มันเป็นธาตุที่เป็นไปตามธรรมชาติ. ถ้าใครไปจับฉวยเอามาว่าเป็นของเรา มัน
ก็ปล้นธรรมชาติ โกงธรรมชาติ โกงพระเจ้า โกงอะไรหมด; มันก็ถูกตบหน้าเอา
จึงมีความทุกข์. ลองจับฉวยว่า เงินของกู ทองของกู เมียของกู ลูกของกู;
เหมือนในนิทานเรื่องลิงล้างหู ในภาพในโรงหนังเข้าซี มันก็กัดเอาเท่านั้น.

นี่กล่าวโดยย่อแล้ว อุปาทานขันธ์ทั้ง ๕ เป็นตัวทุกข์ มันหมายความว่า
อย่างนี้, หรือว่า ถ้าไปหิว ไปถือ ไปยึดถือเข้าแล้วมันก็หนัก.

ที่นี้ยังมีพระบาลีต่อไปอีกว่า ภาวาทานํ ทุกฺขํ โลก - การถือเอา
ของหนักเป็นความทุกข์ในโลก; ที่สวดกันอยู่ทุกเช้าทุกเย็นเหมือนกัน คือสวด

ว่า ภารา หเว ปญฺเจกฺขนฺธา, ภาราทานํ ทุกฺขํ โลกํ หนึ; อาทานะ
 แปลว่าถือเอา, ภาราทานะ แปลว่า การถือเอาภาระคือของหนัก, ทุกฺขัง โลก
 - เป็นทุกข์ในโลก.

โลกนั้นแหละเป็นของหนัก สิ่งต่างๆ เราเรียกว่า โลก. รูป เสียง
 กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ที่อยู่ในรูปของเงิน ทอง ข้าวของ บุตร
 ภรรยา สามี นี้ก็เรียกว่ารูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เป็น
 ตัวโลก เป็นของหนัก; พอไปหิ้วเข้าก็เป็นของหนัก, เมื่อไม่หิ้วก็ไม่เป็นของ
 หนัก. จะ ننอย่ำหวัดกว่า; หมายความว่า อย่าได้ยึดถือเอาว่าเป็นตัวกู
 เป็นของกู มันก็ไปด้วยกันได้ ทำอะไรไปด้วยกันได้ตามความประสงค์ โดยที่
 ไม่ต้องเป็นทุกข์หนัก.

คำสอนของชาวคริสเตียน แล้วแยกคายที่สุดที่ว่า มีภรรยา ก็จงเหมือน
 กับไม่มีภรรยา, มีทรัพย์สินสมบัติก็จงเหมือนกับไม่มีทรัพย์สินสมบัติ, มีความทุกข์
 ก็จงเหมือนกับไม่มีความทุกข์, มีความสุขก็จงเหมือนกับไม่มีความสุข, ชื่อของ
 ที่ตลาดแล้วอย่าเอาอะไรมา; หมายความว่าข้างนอกมันจะทำไปตามความประสงค์
 ตามขนบธรรมเนียมประเพณี ตามที่ถูกต้องควรก็ได้; แต่ในใจอย่ากล้ายึดถือ
 ว่า ของกูหรือตัวกู มันจะกัดเอา. นี้ ภาราทานํ ทุกฺขํ โลกํ - การถือของหนัก
 เป็นความทุกข์ในโลก.

จะ ننอย่ำว่า ความทุกข์ต้องเป็นอย่างนี้, ต้องเป็นอย่างนี้, ต้อง
 เป็นอย่างนี้; คือนั้น ไปยึดเอาอะไรเข้าแล้ว มัน จะต้องเป็นความทุกข์. ความ
 ทุกข์ต้องเป็นอย่างนี้ คือไปยึดเข้าแล้วไปถือเข้าแล้ว มันจะต้องเป็นความทุกข์.

นี้ความหมายของข้อที่ว่า ความทุกข์ต้องเป็นอย่างนี้, ต้องเป็นอย่างนี้ : ตตา - ต้องเป็นอย่างนี้, อวิตตา - ไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนี้, อนัญญตตา - ไม่เป็นไปโดยประการอื่น, มันคืออย่างนี้.

ที่นั่นที่นั่น ลึกไปกว่านั้น อีก ก็คือว่า สิ่งที่มีการเกิดขึ้นและดับนั้น แผลและเป็นความทุกข์. พระเถรองค์หนึ่งก็ได้กล่าวไว้ว่า ทุกฺขเมว हि สมฺโภติ ทุกฺขเมว นิรุชฺชติ ฯลฯ - ที่เกิดขึ้นแล้วมีแต่ทุกข์ ที่ดับลงแล้วมีแต่ทุกข์; นอกจากทุกข์แล้วไม่มีอะไรเกิดขึ้น และไม่มีอะไรดับไป.

แล้วก็มี พระพุทธภาษิต ที่ตรัสไว้เองว่า ถ้าเป็นอวิยสวาทที่แท้จริงใน พระพุทธศาสนาแล้ว จะไม่มีความสงสัยในข้อนี้ คือไม่มีความสงสัยในข้อที่ว่า ถ้า มีเกิดอยู่ละก็ทุกข์ทั้งนั้น, ถ้ามีดับลงละก็ทุกข์ทั้งนั้น ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ทุกข์ ที่ จะเกิดอยู่หรือดับอยู่ - ทุกฺขเมว อุปฺปชฺชมานิ อุปฺปชฺชติ, ทุกฺขเมว นิรุชฺชมานิ นิรุชฺชติ. ถ้ามีกิริยาอาการแห่งการเกิดขึ้นแล้วมันทุกข์ทั้งนั้น; ถ้ามีกิริยา แห่งการดับลงแล้วทุกข์ทั้งนั้น : ว่าถ้ามีเกิดและดับแล้วเป็นทุกข์ทั้งนั้น.

เป็นอันว่า ความทุกข์ต้องเป็นอย่างนี้, ต้องเป็นอย่างนี้; คือ ต้องเกิด และ ต้องดับ. ถ้ามีเกิดและดับแล้วต้องเป็นทุกข์; ถ้าเป็นทุกข์แล้ว ต้องมีเกิดและมีดับ. ฉะนั้นที่กล่าวตะโกนลงไปโง่งๆว่า ความทุกข์ต้องเป็นอย่าง นี้, ความทุกข์ต้องเป็นอย่างนี้, ขอให้สังเกตดูอีกอย่างหนึ่งว่า มันมีการเกิด และการดับ.

ที่นั่น เกิด - ดับ นี้ มันมีความหมายที่ผิดธรรมดาอยู่. การเกิดขึ้น แห่งอายตนะ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นความทุกข์; แม้แต่ว่า

การเกิดขึ้นแห่งธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ ก็เป็นความทุกข์; มีพระบาลีอย่างนี้ตรัสไว้ชัดเลย. การเกิดขึ้นแห่งดิน แห่งน้ำ ไฟ ลม ก็เป็นการเกิดขึ้นแห่งความทุกข์, หรือการเกิดขึ้นแห่งโลก คือทุกข์, การเกิดขึ้นแห่ง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็เป็นการเกิดขึ้นแห่งทุกข์, แล้วการเกิดขึ้นแห่ง รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็คือการเกิดขึ้นแห่งทุกข์; แม้ที่สุดแต่การเกิดขึ้นแห่งอาหาร : กวฬิงการาหาร ผัสสาหาร มโนสัญเจตนาหารก็เป็นทุกข์.

เกิด นี้ในที่นี้ หมายถึงว่า มันทำหน้าที่ขึ้นมาแล้ว ตามหน้าที่ของสิ่งนั้น ๆ. เช่นธาตุดินยังเป็นดินอยู่นี้ไม่มีความทุกข์; แต่ธาตุดินไปทำหน้าที่ของธาตุดิน เช่น ประกอบกันเข้ากับธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม แล้วมาเป็นสัตว์เป็นสังขาร กลุ่มนี้ ที่มีความรู้สึกนึกได้, แล้วทำหน้าที่อยู่ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย นี้เรียกว่ามันเกิด; นี้เรียกว่าธาตุเพ็งเกิด.

ธาตุที่มีอยู่ตามธรรมชาติ นั้น ยังไม่เรียกว่าเกิด; ต่อเมื่อใดมาทำหน้าที่ร่วมกันเข้า เป็น ตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือเป็น รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ มีการสัมผัสกันขึ้นแล้ว อย่างนี้จึงเรียกว่าเกิด; ฉะนั้นการเกิดแห่งดินก็เป็นทุกข์. การเกิดแห่งน้ำก็เป็นทุกข์, การเกิดแห่งไฟก็เป็นทุกข์, การเกิดแห่งลมก็เป็นทุกข์หมด.

นิมนสิทกอยู่ สำหรับผู้ที่ไม่เคยได้ยินได้ฟัง หรือไม่เคยคิดอย่างนี้; แต่พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนี้ทั้งนั้น. ฉะนั้นถ้าเผื่อใครไปอ่านหนังสือพระไตรปิฎกเล่มไหนเข้า ได้ยินข้อความอย่างนี้แล้วจะงง จะไม่เข้าใจ แล้วจะหาว่า

ผิดแล้ว, ผิดแล้ว; ของใครปลอมเข้ามาแล้ว อย่างนี้ก็ได้อีก. แต่ถ้ารู้ตามที่ถูกต้องแล้ว ท่านหมายความว่าอย่างไร : เกิด คือมันทำหน้าที่ของมัน; เช่น ตาเป็นทกข์ นี้หมายความว่าตาทำหน้าที่อย่างตา เรียกว่าตาเกิด.

ถ้าฟังถูกก็จะเข้าใจว่า เต็มวันตายังไม่ได้เกิด; ต่อเมื่อตาทำหน้าที่สำหรับจะเห็นรูป ด้วยอวิชชาจนเกิดทกข์อย่างนี้ เรียกว่าตามันเกิด. เมื่อตาเกิดก็ต้องเกิดทกข์, เมื่อหูเกิดก็ต้องเกิดทกข์. เต็มวันตาและหูยังไม่ได้เกิด; แม้ว่าจะลืมตาเห็นอะไรอยู่ ก็ยังเรียกว่า มันมีอยู่ตามธรรมชาติ ตามหน้าที่ของธรรมชาติ. อย่างนี้ยังไม่เกิดอาการเฉพาะ ที่เขามุ่งหมายไว้ว่า มัน *ต้องเกิดขึ้นด้วยอวิชชา อุปาทาน*; เป็นตาของกู เห็นอะไรอยู่ รู้สึกสวดยทางตา มันน่ารักน่าพอใจ แล้วยึดมันถือมัน; อย่างนี้เรียกว่าตาเกิด แล้วก็เป็ทกข์. คำว่า "เกิด" มันมีความหมายพิเศษอย่างนี้ทั้งนั้น.

แต่ถ้าเกี่ยวกับขั้นที่ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี้เข้าใจง่าย มันชัดอยู่; เกิดเป็นรูป เป็นเวทนา เป็นสัญญา ฯลฯ นี้ต้องเป็นทกข์. การเกิดแห่งขั้นเป็นทกข์ หมายความว่ายึดมันถือมันแล้วตามปกติ.

การเกิดของขั้น ของธาตุ ของอายตนะอะไร เป็นทกข์; นี้แม้ดับลงตามธรรมชาติก็เป็นทกข์ เพราะว่าเราไม่ยอมให้ดับ. สิ่งที่มีการเกิดดับ มันไม่ฟังเสียงเรา มันก็มีการเกิดดับ; การที่มันต้องเกิดดับไปตามกฎของมัน ทำให้คนที่ยึดมันถือมันเป็นความทกข์. ฉะนั้น การเกิด กดี การดับ กดี ของขั้น ธาตุ อายตนะ นั้น ๆ ทำความทกข์ให้แก่บุคคลผู้ยึดถือ; นี้เรียกว่า

เป็นกฎเกณฑ์อันหนึ่ง ที่ว่าความทุกข์ต้องเป็นอย่างนี้, ต้องเป็นอย่างนี้, ต้องเป็นอย่างนี้.

ทั้งนี้กฎปลีกย่อย ออกไปอีก สำหรับความทุกข์นั้น; เช่นว่า ที่ *อริยมุตฺต* หรือ *ปริตฺตมุตฺต*. *อริยมุตฺต* แปลว่า *มีประมาณมาก ปริมาณยิ่ง, ปริตฺตมุตฺต* ก็แปลว่า *มีปริมาณน้อย*; คือมันจะทุกข์มาก หรือจะทุกข์น้อย ก็แล้วแต่ความโง่ของคนๆ นั้น. มีวิชชามาก ก็มีตัณหามาก; มีตัณหา มาก ก็มีอุปาทานยึดมั่นมาก ก็มีความทุกข์มาก.

ถ้าในบางคนหรือในบางกรณี ที่อวิชชาเข้ามาเกี่ยวข้องแต่น้อยแต่เบาๆ นึกมีตัณหา น้อย หรือเบาๆ อย่างเบาๆ; มีอุปาทานอย่างเบาๆ ความทุกข์นั้นมันก็น้อย คือเรียกว่าปริตฺตมัตตะ มีปริมาณน้อย. ถ้ามีอวิชชาเต็มๆ ตัณหา อุปาทานเต็มๆ มันก็ทุกข์มาก ทุกข์หนัก จนจะขาดใจตายอยู่แล้ว.

นี่มันขึ้นอยู่กับอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ซึ่งมันเนื่องกันทั้งนั้น ถ้าอุปาทานมากยึดมาก มันหนักมาก ทุกข์มาก. อุปาทานจะมีมากก็เพราะตัณหา มันมีมาก; ตัณหา มันจะมีมากก็เพราะอวิชชา มันมีมาก ในขณะที่มีสัมผัส.

นี่ก็เป็นกฎอันหนึ่งว่า ความทุกข์นี้จะมากหรือจะน้อย ก็แล้วแต่ปริมาณ หรือน้ำหนักคุณค่าของอุปาทาน ของตัณหา ของอวิชชา.

ที่นี้ยังมีคำว่า *ทณฺธวิราตี* *ชิปฺปวิราตี*; *วิราตี* คือ *วิราคะ* แปลว่า *คลายหรือจาง*. *ทณฺธวิราตี* แปลว่า *คลายข้ำจางข้ำ*, *ชิปฺปวิราตี* แปลว่า *จางเร็ว*

คลายเร็ว. ความทุกข์บางอย่างก็คลายช้า, ความทุกข์บางอย่างก็คลายเร็ว ; มันก็แล้วแต่ว่า อุปาทานมันเหนียวแน่นมาก หรืออุปาทานมันเหนียวแน่นน้อย. อุปาทานมาก ก็เหนียวแน่นมาก ; อุปาทานน้อย ก็เหนียวแน่นน้อย. ฉะนั้น ความทุกข์บางอย่างจึงอยู่ในใจ สลัดเท่าไรก็ไม่ใคร่จะออก ยู่ยาวนานมาก เพราะว่ามัน มีอุปาทานมาก เพราะมี ตัณห์มาก เพราะมีความโง่ อวิชชามาก.

นี่ก็เป็นกฎอันหนึ่ง ที่จะต้องดูให้ดี ให้เข้าใจ แล้วถือว่าเป็นกฎ : ถ้าอวิชชา ตัณห์ อุปาทานมาก ความทุกข์นั้นก็จะมีมาตราบ้าง แล้วก็ คลายยาก คลายช้า. ถ้ามีอวิชชา ตัณห์ อุปาทาน น้อย หรือแต่เบาบาง มัน ก็เป็นความทุกข์ที่มีมาตราบ้าง แล้วก็ คลายง่าย ; อย่างนี้เป็นต้น. หรือว่า อาจจะกลับกันด้วยเหตุอย่างอื่นมาแทรกแซงก็ได้เหมือนกัน ; แต่มันมีกฎตายตัวของมันอย่างนี้ : เพราะฉะนั้น ความทุกข์ แล้ว ก็จะต้อง มาจากตัณห์ ก็ได้ จะเรียกว่ามาจากตัณห์ก็ได้ มาจากอุปาทานก็ได้ มาจากอวิชชา ก็ได้ ; ข้อนี้ อย่าไปเถียงกันให้บ่วยการ มันจะเป็นเรื่องตาบอดคลำช้าง.

คนหนึ่งว่า ทุกข์มาจากตัณห์ เพราะพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสว่า ตัณห์ เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ยืนยันอย่างนี้. อีกคนหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า มาจากอวิชชา เพราะอวิชชาปจฺจยา สงฺขารา, สงฺขารปจฺจยา วิญญาณํ ฯลฯ จนเกิดทุกข์ขึ้น ต้นตอที่สุดมันอยู่ที่อวิชชา มันก็ผ่านไปทางตัณห์ ผ่านไปทางอุปาทาน. อีกคนหนึ่งเขาว่า เอาอุปาทาน ดีกว่า เพราะว่าพระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า สงฺขิตฺเตน ปญฺอุปาทานกฺขนฺธา ทุกฺขา-อุปาทานนั้นแหละเป็นตัวทุกข์ ; อย่างนี้ ไม่ถูกต้องหรือ ; คนหนึ่งยืนยันไปอย่างหนึ่ง, คนหนึ่งยืนยันไปอย่างหนึ่ง ; ถ้าเป็นคนโง่พอๆกัน แล้วมันก็จะชกกันต่อยกัน เหมือนตาบอดคลำช้าง.

ดูทุกขสมุททยสัจจ้ เป็นกฎของอรยสัจจ้บ้อที่สอง.

ข้อที่สอง เหตุให้เกิดทุกข้ เรียกว่า ทุกขสมุททยสัจจ้ : สมุททยะ แปลว่า ^{ตั้ง}ขึ้นอย่างครบถ้วน, เรียกสั้น ๆ ว่า สมุททย์ แปลว่า ^{ตั้ง}ขึ้นอย่างครบถ้วน ; ทุกขะ ก็ แห่งทุกข้ ทุกขสมุททย์ ก็ การ^{ตั้ง}ขึ้นอย่างครบถ้วนแห่งทุกข้ คือ เหตุให้เกิดทุกข้.

นั่นคืออะไร? ที่พระพุทเจ้าท่านตรัสมากที่สุด; เราก็ได้ยินมากที่สุด แล้วเป็นเรื่องแรกเป็นปริยายอันแรก ก็คือตรัสว่า ตัณหาเป็นเหตุให้เกิดทุกข้. มีพระบาลีอย่างทีสวดกันอยู่ ยายิ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา นนฺทิวราศสทคคา ตตฺรตตฺราภินนฺทินิ - ตัณหาใคมันเป็นไปเพื่อภพใหม่เกิดใหม่ ประกอบอยู่ด้วย นนฺทิวราคะ ก็ความกำหนดด้วยอำนาจแห่งความเพลิน เป็นเหตุให้เพลินอย่างย้งใน อารมณฺ์นั้น ๆ. นี้เรียกว่าตัณหา; อย่างทีมีบาลีธรรมจักกั เป็นหลักฐานอยู่เป็น สูตรแรก ความอยากเกิดขึ้นแล้ว ความทุกข้ก็จะตามมา แต่ว่าความอยากในทีนี้ ต้องเรียกว่า ตัณหา จึงจะเป็นสิ่งทีมาจากอวิชชา.

ข้อนี้ภาษาไทยพูดกำกวมว่า ความอยาก; ความอยาก เป็น ตัณหาก็ได้, ไม่เป็นตัณหาก็ได้. ต่อเมื่อมัน มาจากอวิชชา ความอยากจึง จะเป็นตัณหา. ถ้ามาจากสติปัญญาทีถูกต้อง ความอยากนั้นมิได้เป็น ตัณหา; แต่เป็นเหตุอันหนึ่งซึ่งจะทำให้เกิดการกระทำ, เกิดการกระทำทีมี ประโยชน์ก้ได้. ฉะนั้นถ้าว่าจะ เป็น ตัณหา ให้เกิดทุกข้แล้ว ต้องเป็นความอยากทีมาจากอวิชชา คือความไม่รู้ แล้วมันจะได้ไปเกิดความยึดมั่นถือมั่น.

ความอยากเกิดขึ้นแล้ว จะเกิดความรู้สึกผูกฝอยอยาก. พอเกิดผูกฝอยอยากนั้นคือความยึดมั่น; มันก็ต้องเป็นทุกข์เพราะยึดมั่น เพราะว่าถูกได้หิว ได้หอบ ได้ถือ เอาสิ่งใดเข้าแล้ว คือสิ่งที่ตัวอยากนั่นเอง. นี่ ต้นเหตุคือความอยาก ทำให้เกิดเป็นความรู้สึกขึ้นมาเป็นตัวผูกฝอยอยาก.

นี่ต้องดูให้ดีว่า ตัวผูกฝอยอยากนี้เกิดที่หลังความอยาก; **นี่คือความล้าลิกของปรมัตถธรรมหรือสังขธรรม.** คนโง่ๆ จะพูดว่า ต้องมีตัวผูกฝอยอยากเสียก่อนสิ มันจึงจะมีความอยากได้; นั่นมันเรื่องตลกๆ พุด. ถ้าเรื่องธรรมะแล้วต้องเกิดต้นเหตุอย่างไม่มีตัวผูกฝอยอยากก่อน แล้วจึงมีตัวผูกฝอยอยากทีหลัง; ความรู้สึกที่ว่าตัวผูกฝอยอยากเกิดทีหลัง ความรู้สึกอยากมันเกิดก่อน. ฉะนั้นเมื่อมันมีต้นเหตุก็ต้องมีความรู้สึกเป็นอุปาทาน; อุปาทานก็ต้องเป็นของหนักของทุกข์.

(หลักฐานอ้างอิงเกี่ยวกับทุกข์สมุทัย.)

ที่นี้ มีภิกษิตพระสารีบุตร กล่าวไว้ในประโยคมีรูปร่างอย่างอื่นก็มี ควรเอามาพิจารณาหรือฟังดูด้วยก็ได้; แต่ก็ไม่พ้นไปจากความหมายอย่างเดียวกัน โย อิมสฺส ปณฺจสฺส อุปาทานกฺขนฺธสฺส ฉนฺโท อาลโย อนุนโย อหฺมฺโชนํ โส ทุกฺขสมฺมุติโย เป็นภิกษิตพระสารีบุตรในมัชฌิมนิกาย. ฉนฺโท - ความพอใจ, อาลโย - ความอาลัย, อนุนโย - ความวิ่งตามไป; อหฺมฺโชนํ - ความหยั่งลงไป ในนั้น, อุปาทานกฺขนฺธสฺส - ในอุปาทานกัณฑ์ทั้งหลาย; ปณฺจสฺส - ห้า, อิม - เหล่านี้, โย - ใด; โส - นั้น, ทุกฺขสมฺมุติโย, - ชื่อว่าทุกข์สมุทัย.

ความรักความพอใจ ความกระทำให้เป็นอาลัย คือที่อยู่แห่งจิตใจ และ ความวิ่งตามไป และ ความหยั่งจมลงไปในเรื่องนั้น คือ ในอุปาทานกัณฑ์

อย่าง ให้มันไปตรงกับความเข้าใจของคนคนหนึ่งได้อย่างหนึ่งเสมอไป. เช่น ถ้าพูดว่า อวิชาทั้งไม่ถูก ก็พูดว่าสังขาร ว่าวิญญาณ อะไรไปตามเรื่อง จนมันฟังถูกเข้าอย่างหนึ่งแหละ.

นี่จึงแสดง สมุทัย แตนที่ให้เกิดความทุกข์นี้ตั้ง ๑๑ อย่าง แล้วแต่งไว้เป็นคำที่ไพเราะ *ยงฺกิลฺลิจิ ทุกฺขํ สมฺโภติ - ทุกฺขํ นินฺติตฺตํ ๑๑* เกิดขึ้น; สัพพํ อฺปฺธิปฺจฺจยา - ทุกฺขํ หังหมตฺตํ นํ อฺปฺธิเป นํ ปจฺจยฺย; อฺปฺธิ นํ กิํ อฺปฺทาหน. อฺปฺธิ แปลว่า เข้าไปทรงไว้ คือ เข้าไปแบกไว้, มุคฺหฺว เข้าไปข้างใต้แล้วก็แบกไว้ หุนไว้ ทรงไว้ นี้ก็เรียกว่าอฺปฺธิ. อากาเร หัง อฺปฺธิ ในที่นี้หมายถึงกิเลสที่เข้าไปทรงไว้ เข้าไปแบกไว้ข้างใต้วัตถุหรืออารมณ์ ที่กิเลสมันต้องการ ก็คือที่แบกของหนัก, คำว่า อฺปฺธิ แปลว่า ของหนัก หรือการแบกของหนัก เช่น แบกบุญ บ้ำบุญ อย่างนี้ก็เรียกว่าแบกของหนัก แล้วก็เป็นที่เกิดทุกข์ได้เหมือนกัน เพราะมันทำผิดด้วยอวิชา.

อย่างที่ ๑. ระบุไปยังอฺปฺธิ เพราะอฺปฺธิเป็นปัจจัย ความทุกข์จึงเกิดขึ้น. นี้ความหมายอย่างเดียวกับว่า อฺปฺทาหนเป็นตัวทุกข์ หรือเป็นเหตุให้เกิดทุกข์.

อย่างที่ ๒. อวิชาเป็นปัจจัย มันก็ความไม่รู้ ปราศจากความรู้ ซึ่งเป็นเหตุให้ไปแบกนั่นเอง เมื่อไม่ซัดความแบก ก็ไปซัดความงอ ที่ทำให้แบก มันก็ถูกอีกนั่นแหละ.

อย่างที่ ๓. เรียกว่าสังขารเป็นปัจจัย นี้สภาพปรุงแต่ง ปรุงแต่งให้เกิดกายกรรม วาจากรรม มโนกรรมอะไรก็ได้, ปรุงแต่งให้เกิดความยึดมั่น

ถ้อมันในบุญในบาป ในอเนญชาอะไรก็ได้. นี้เรียกว่าสังขารทั้งนั้น เพราะมี
สังขารการปรุงแต่ง ความทุกข์มันก็เกิดขึ้น.

อย่างที ๔. เรียกว่าผัสสะ เมื่อ มีผัสสะเป็นปัจจัย ความทุกข์ก็เกิด
ขึ้น. ในที่นี้หมายถึง อวิชชาสัมผัส คือผัสสะด้วยอวิชชา : ตากับรูปกระทบ
กันแล้ว, หรือว่าหูกับเสียงกระทบกันแล้วก็ตามนี้ แล้วก็มีอวิชชา คือผลอสติ
ก็เป็นอวิชชาสัมผัส. สัมผัสชนิดนี้ทำให้เกิดทุกข์แน่นอน เพราะมันทำให้
เกิดเวทนา ที่มาจากอวิชชา แล้วเกิดตัณหา เกิดอุปาทาน เกิดทุกข์.

อันถัดไป อย่างที ๕. ก็เรียกว่า วิญญาณเป็นปัจจัย ให้เกิดทุกข์;
อย่างนี้คล้าย ๆ จะพูดให้กว้างให้เอาเปรียบไว้. ถ้าอย่างมีความรู้สึกที่เป็นวิญญาณ
เสียอย่างเดียว เรื่องต่าง ๆ มันก็ไม่มี; ฉะนั้นการปรุงแต่งหรืออะไรก็ตาม มันมี
เพราะว่ามันมีวิญญาณธาตุ ที่เกิดขึ้นสำหรับรูแจ้งทางตา รูแจ้งทางหู รูแจ้งทาง
จมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ. ถ้าสิ่งสิ่งนั้นอย่างเสียอย่างเดียว สิ่งทีเรียกว่า
ความทุกข์มันเกิดไม่ได้. นี้เป็นคำพูดทีเรียกว่าเอาเปรียบ หรือว่าไม่มีทางผิด,
กำปั้นทุบดิน.

อันถัดไป อย่างที ๖. ระบุไปยังเวทนาเป็นปัจจัย จึงเกิดทุกข์ นี้
เวทนาจะเป็นสุข หรือ ทุกข์ หรือ อเบกขา ก็ตาม ทีอวิชชาเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย;
อวิชชาเข้าไปเกี่ยวข้อง ตั้งแต่เมื่อเป็นผัสสะ; ออกมาเป็นเวทนา ก็เป็นเวทนา
ทีมาจากสัมผัสด้วยอวิชชา. เวทนาทีมาจากการสัมผัสด้วยอำนาจแห่งอวิชชา
ก็เรียกว่า อวิชชาสัมผัสสาเวทนา. เวทนาทีเกิดมาจากอวิชชาสัมผัสนี้ เวทนา
นี้ให้เกิดทุกข์ นี้เห็นชัดแล้ว.

อันถัดไป อย่างที่ ๗. ระบุดัณหา. นี้ไม่ต้องอธิบาย ในที่ไหน ๆ
ก็ตั้งหน้าเป็นเหตุให้เกิดทุกข์.

อันถัดไป อย่างที่ ๘. กระบุงอุปาทาน - ความยึดมั่นถือมั่น นี้กรู
อยู่แล้วไม่ต้องอธิบาย.

อันถัดไป อย่างที่ ๙. ระบุมารัมภะ. *มารัมภะ* แปลว่า *ความปรารภ*
ปรารภ ก็มีจิตใจปรารภปรารภ หรือหวัง นั้นแหละ; จะเรียกว่า *อาส*
ก็ได้, จะเรียก *มารัมภะ* ก็ได้; ปรารภใจในสิ่งใด ความทุกข์ก็เกิดขึ้น
จากความปรารภนั้น. เพราะว่าคำว่า ปรารภ นี้ มัน ทำไปด้วยความโง่
หรืออวิชา; ถ้าฉลาดไม่ต้องไปมัวปรารภปรารภอะไรให้เสียเวลา.

อันถัดไป อย่างที่ ๑๐. ระบุนอาหาร : *กวมังการหาร* - *อาหาร* คือ
คำข้าว, *ผัสสาหาร* - *อาหาร* คือ *ผัสสะ*, - *มโนสัญเจตนาหาร*, *วิญญาณาหาร* นี้
เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่า *อาหาร* นั้น มัน เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดสิ่งอื่นเสมอ. *อาหาร*
คำข้าว ทำให้เกิดอะไรที่เป็นผลออกมา; เช่นว่า เรามึ้นเนื้อหนังอะไรอยู่ได้เพราะ
เรากินข้าว. *ผัสสาหาร* ก็ทำให้เกิด *วิญญาณเวทนา*. *มโนสัญเจตนาหาร* - *ความ*
คิดนึก ก็ทำให้เกิด *กรรม* : *มโนกรรม* *วจีกรรม* *กายกรรม*. *วิญญาณาหาร*
ก็ให้เกิดทุกอย่างที่มันจะออกมาจาก *วิญญาณ* ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.
อาหาร ทั้ง ๔ นี้ เป็นแดนเกิดแห่งความทุกข์; ก็ถูกที่สุดแล้ว. แต่เราก็
รักอาหาร ละโมบอาหาร หาเงินมาเพื่อซื้ออาหาร. ให้ดูให้คิดว่าควรจะทำกัน
อย่างไร? หรือเท่าไร?

และอันสุดท้ายคืออย่างที ๑๑ นี้ ระบุเป็น อัญชิตา - ความหวั่นไหว. กิเลสทีเป็นเหตุให้หวั่นไหว คือทำให้วิตกกังวล ให้สงบใจอยู่ไม่ได้. ความสะดุ้ง ความหวั่นไหว ความหวาดเสียว ความนิ่งอยู่ไม่ได้นี้ ก็หมายถึงกิเลส; แล้วก็มิมูลมาจากอวิชา เราจึงหวั่นไหว. แม้ทีสุดแต่เราสงบ; ความสงบก็ทำให้เราเป็นทุกข์. คำว่า อัญชิตา แปลว่า ความหวั่นไหว นี้ เล็งไปถึงสิ่งมากมาย ความหมายกว้าง ก็คือ กิเลสทีเป็นเหตุให้สงบอยู่ไม่ได้.

ทีนี้เราส่วนใหญ่ไปคิดดูให้ดี นอนหลับก็กายหน้าผาก วิตกกังวล ลังเล สงสัย ไม่แน่ใจในความปลอดภัยของชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สินสมบัติอะไรต่างๆ; นี้ก็เรียกว่า อัญชิตา คือ ความหวั่นไหว. บางทีอันนี้แหละจะรบกวนมากที่สุด เรามี่เงิน มีบ้าน มีเรือน มีลูก มีเมีย มีอะไรทุกอย่างอยู่แล้ว; แต่พอค้ำลงก็นอนกายหน้าผาก ก็ลังเล สงสัย วิตก อาลัยไปในสิ่งต่างๆ ก็ล้วนแต่เป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ ทั่งนั้น.

นี่ถึง ๑๑ อย่างด้วยกัน มีระบุไว้ในคัมภีร์สุดตนิบาต ในลักษณะทีเป็นพุทธานุชาต หรือครั้งพุทธานุชาต คือทีผู้อนกล่าว แล้วก็พระพุทเจ้าท่านรับรอง. นี้เราไม่ต้องเชื่ออย่างนั้นหรอก. เรามองเห็นชัดอยู่ก็แล้วกัน ว่าอุปธิ เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, อวิชาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์, ความปรุ้งเต่งเป็นเหตุให้เกิดทุกข์, ผัสสะด้วยความงอ เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, วิญญาณ เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, เวทนาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์, ตัณหาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์, อุปาทาน เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, อารัมภะ เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, อาหาร เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, อัญชิตาเป็นเหตุให้เกิดทุกข์; ติง ๑๑ อย่าง.

ที่นี้ ไม่เอาเปรียบกันแล้ว พุตกันตรงๆ ในสูตรปฏิจสงมุปาทานันเอง ว่า ความทุกข์เกิดมาจากอะไร? ที่ใกล้ซัดที่สุด แล้วก็สวดกันได้อยู่แล้ว ว่า **ชาติปัจจยา ขรามรณั โสภปริเทวทุกขโทมนสสุปาयाสา ทุกขา - เพราะมีชาติเป็น บัจฉัย จึงมีขรา มรณะ โสภะ ปรีเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส ;** นี้ก็มีบาลีซัด แล้วก็มากมาย หลายสิบแห่งหลายร้อยแห่ง มารวมอยู่ที่คำว่าชาติ คือ ความเกิด. ความเกิดนี้ไม่ใช่เกิดจากท้องแม่ล้วนๆ จะหมายถึงความเกิดจากท้องแม่ด้วยก็ได้ แต่ต้องไปยึดถือเอาความเกิดนั้น มาเป็นความเกิดของกู อีกทีหนึ่ง มัน จึงจะ เป็นความเกิดที่เป็นทุกข์.

แต่โดยปกติแล้ว หมายถึงความเกิดขึ้น แห่งความรู้สึกว่าตัวกู ; เมื่อใดเกิดตัณหา คือ ความอยาก เมื่อนั้นจะเกิดความรู้สึกเป็นตัวกูผู้อยาก ; นั้นแหละคือ ความเกิดที่เป็นตัวทุกข์ และแน่นอนที่สุด แล้วก็ทันที. เมื่อใด เราอยากอะไร เราก็เกิดความรู้สึกเป็นตัวกูมันอยาก มันจะเอาให้ได้ มันจะกิน ให้ได้ มันจะตีให้ได้ มันจะมาเอาให้ได้ นี้ เรียกว่าเกิดชา-ติ หรือเกิด ตัวกู ที่เกิดมาจากความอยาก คือตัณหา ; ก็เรียกว่าอุปาทาน ว่าตน ว่าของตน ได้เกิดขึ้นแล้ว ; นี้คือความเกิดในที่นี้. การเกิดทุกที่เป็นทุกข์ทุกที หมายถึงความเกิดอย่างนี้ ; วันหนึ่งเกิดได้หลายหนหลายสิบหน เกิดทุกที่เป็น ทุกข์ทุกทีคือความเกิดอย่างนี้.

หรือจะไปถือเอาความเกิดจากท้องแม่มารวมไว้ด้วยก็ได้ ; มันถือเอา ความเกิดของเรา ; เราเกิดอยู่ชาติหนึ่งกว่าจะตายนี้ ก็เรียกว่าเกิดมาชาติหนึ่ง เกิดมาจากท้องแม่ เป็นการเกิดของเรา เป็นสิ่งที่เราต้องรับผิดชอบ. เรามีวิตก กังวลในสิ่งนี้ตลอดเวลา ก็เรียกว่า เพราะยึดถือความเกิดนี้ว่าเป็นความเกิด ของเรา เราจึงมีความทุกข์.

เอาถันสนั้ ๆ ตรง ๆ อย่างนั้ก็ได้ : เมื่อไรเกิดตัวกูู เมื่อหนึ่เป็น ความทุกขั้, เมื่อไรเกิดของกูู เมื่อหนึ่เป็นความทุกขั้.

จะหนึ่ อย่าให้เกิดการปรุ่่งแต่งขึ้นมา เป็นความรู้สึกว่าตัวกููว่า ของกููเอะ มั้นั้ก็ไม่มีความทุกขั้; จะทำอะไรก็ทำไปด้ว้จิตที่ว่างจากตัวกูู – ของกููหนึ่ มีแต่สติปัญญาเต็มอยู่ ก็ทำอะไรได้ดี. งานหนึ่ทำได้ดีมีผลดี แล้วก็ รู้สึกเป็นสุขด้ว้สนุกด้ว้ เป็นการทำงานที่ไ้ประโยชน์ตามที่ต้องการด้ว้ แล้ว ยังเป็นสุขด้ว้ ยังสนุกด้ว้; ควรจะศึกษาอย่างยั้ง. นึ้เรียกว้่า ชาตึคือ ความเกิดขึ้น เป็นความรู้สึกว่าตัวตน ว่าของตน นึ้เป็นเหตุให้เกิดทุกขั้ โดยตรง.

นึ้พูดมาทางหมดนึ้ มั้นั้ก็ล้วนแต่แสดงในข้อที่ว่า เหตุให้เกิดทุกขั้ต้อง เป็นอย่างนึ้; เหตุให้เกิดทุกขั้ต้องเป็นอย่างนึ้, อย่างนึ้, เป็นอย่างอื่นไม่ได้. แม้เราจะใช้คำพูดให้มาก ให้เปล่กออกไป มั้นั้ก็มีอยู่ทีความหมายเดีว้กันว่า ความยั้ดมั่นถึ่ถึ่มนึ้ว่าเรา ว่าของเรา หรือ อุปาทานที่มาจากตั้ณหานึ้ เป็นเหตุ ให้เกิดทุกขั้; จะระบุดั้ณทาก็ได้, ระบุดูปาทานก็ได้, ระบุดูวิชาก็ได้, ระบุดู ชาตึก็ได้.

เอาปราชฎการณั้ชัด ๆ ง่าย ๆ ซึ่งหนั้กั้แล้วกัน : คำว่า ชาตึ นั้แหละ เป็นเหตุให้เกิดทุกขั้; แต่โดยทั้วไปใช้คำว่า ตั้ณหาเป็นเหตุให้เกิดทุกขั้. มั้นั้ได้ทั้งนึ้ เพราะมันเป็นครึ่อเดีว้กันมา : อวิชชาเรีอมาจนถึงเวทนา ตั้ณหา อุปาทาน ภพ ชาตึ แล้วก็เกิดทุกขั้. ทุกขั้ต้องเป็นสิ่งที่มีเหตุอย่างนึ้; นึ้คือ กฎที่ตายตัว ว่าเป็นอย่างนึ้ ไม่เป็นอย่างอื่น ของอริยสัจจข้อที่ ๒ ใน ฐานะเป็นไถว้ลยธรรม.

การคุกเหตุให้เกิดทุกข์ต้องคลุกเข้าไป ในจิตใจ.

ให้อ่านพิจารณาคลุกเข้าไปข้างในกาย ในใจ ในทุกๆ ปรมาณู ทุก
อนุของร่างกายของจิตใจ ของความรู้สึกแห่งจิตใจ; จะพบว่ามัน มีกฎอันนี้อยู่
ถ้าไม่มีกฎอันนี้อยู่ มันจะเกิดความทุกข์ขึ้นในใจไม่ได้ : กฎแห่งความไม่เที่ยง
มันก็มีอยู่ในทุกๆ ปรมาณูของร่างกาย; เพราะฉะนั้นร่างกายจึงเปลี่ยนได้ จาก
ความเป็นเด็กมาเป็นหนุ่มสาว เป็นคนแก่เฒ่าชราได้ เพราะมันมีกฎแห่งอนิจจัง
อยู่ในทุกๆ ปรมาณูของร่างกาย. จิตใจก็เหมือนกัน มันมีกฎอันนี้อยู่; ฉะนั้น
ความจำความอะไรมันจึงเสื่อมได้ จิตใจมันจึงเสื่อมได้.

ที่นี้ ถ้าเกี่ยวกับความทุกข์ มันก็มี กฎอันนี้เข้าไปครอบงำอยู่ถึง
ภายใน แล้วมันจึงเกิดความทุกข์ และเกิดความรู้สึกที่เป็นทุกข์ หรือเหตุให้
เกิดทุกข์ได้.

เราอย่าไปดูข้างนอก มันไม่ค่อยเกี่ยวกับเรา คำว่า ไถวถัย นั้นมันกว้าง ?
กว้างทั่วไปหมดไม่มีขอบเขตทั้งเวลาและสถานที่ ที่คำนวณไม่ไหวนะ; แต่ที่มี
ประโยชน์ที่สุด รับผิดชอบใน; รับผิดชอบใน มองดูข้างใน อย่ามองดูข้างนอก
โดยมีถึงพระพุทธภาษิตที่สำคัญที่สุดอีกข้อหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า โลกก็เกิด
เหตุให้เกิดโลกก็เกิด ความดับสนิทแห่งโลก ก็เกิด ทางให้ถึงความดับสนิทแห่งโลก ก็เกิด
ตถาคตบัญญัติไว้ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่ง ที่มีสัญญาและใจ.

ที่ว่า มีสัญญาและใจ ก็หมายถึงคนเป็น ๆ ไม่พูดถึงคนตายแล้ว;
แล้วในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่งเท่านั้นแหละ จงหาโลก หาเหตุให้เกิดโลก
อะไรๆทุกอย่างที่เกี่ยวกับโลก, ในกายนี้ โลกนี้.

ที่นี้เราไปหาโลกที่แผ่นดินไถลออกไป เป็นโลกอาทิตย์ โลกพระจันทร์ โลกอื่น ๆ นั้นนะมันยังไถลออกไป; ฉะนั้นถ้าจะศึกษาเรื่องโลกละก็ ให้อันเข้าไปข้างใน. ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่ง แล้วของคนที่ยังเป็น ๆ จะพบโลก, พบเหตุให้เกิดโลก, พบความดับสนิทของโลก, ตลอดถึงทางแห่งความดับสนิทของโลก, ครอบบริบูรณ์อยู่ในนั้น; ไม่ต้องไปหาโลกที่ไหนอีก พบโลกข้างในแล้ว ไม่ต้องไปหาความดับโลกข้างนอก หรือทางให้ดับโลกข้างนอก; มันมีอยู่ในร่างกายล้วน ๆ.

นี่ถ้าเราจะหา ไภวฉลยธรรม ที่มีประโยชน์ที่สุด ต้องมองข้างใน ในทุก ๆ อนุ ทุก ๆ ปริมาณ ของร่างกายและจิตใจ ของความรู้สึกรู้คิดนึก. นี้เรียกว่า กฎของอริยสังข์ข้อที่ ๒.

.....

ดู ทุกขนิโรธอริยสังข์ อันเป็นกฎข้อที่สาม.

ที่นี้อริยสังข์ ข้อที่ ๓ ทุกขนิโรธอริยสังข์ อริยสังข์คือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

พระบาลีที่มีอยู่โดยตรงหรือทั่วไป ที่รู้จักกันดีที่สุดก็คือ โย ตสุสาเยว ตณฺหาเย อเสสวราคนิโรธเ จาโค ปฏินิสฺสคฺโค มุคฺติ อมาลโย; ก็แปลกันได้ทุกคน สวดกันได้ทุกคน. ความดับไม่เหลือเพราะความจางคลายนี้ หรือความปล่อย ความสละ ความพ้น ความกระทำให้ไม่มีอาลัยที่อยู่อาศัย ซึ่งตั้งทานั้นนั้นเทียว; นั้นเรียกว่าทุกขนิโรธ.

ที่นัอริบายคำเหล่านัในสังยุตตนิกาย พระพุทเจ้าท่านอริบายเอง ถ็อตามตัวหนังสือในพระบาลีนั้น พระพุทเจ้าท่านทรงอริบายเองว่า ที่เรียกว้า ภารณิเชปนั - ขัดไปเสี่ยซึ่งของหนักันนั้นถ็ออะไรเล่า? มันถ็คือ โย ตสฺสาเยว ตณฺหาย อเสสวราคนิโรธ จาโค ปฏินิสสฺสโค มุตฺติ อนาลโย ที่เราสวดอยู่ ทุกวัน นั้นแหละถ็คือการขัดไปเสี่ยซึ่งของหนั.

ที่นัถ็ไปถึง ข้อความในสุตตนิบาต ๑๑ อย่าง ที่เบ็ญเหตุให้ถ็เกิดทุกข์; เด็ยวันถ็ตรงกันข้าม ถ็อว่าดับเสี่ยซึ่งอุปรี ซึ่งอวิชชา ซึ่งสังขาร ซึ่งผัสสะ ซึ่งวิญญาณ ซึ่งเวทนา ซึ่งตณฺหา ซึ่งอุปาทาน ซึ่งอาร์มภะ ซึ่งอาหาร ซึ่งอญฺชิตา หังหมดแล้ว มันถ็เบ็ญความดับแห่งความทุกข์; ไม่มถ็เก็สเบ็ญเหตุ ให้หวั่นไหวในทางจิตใจ, นอนสบายดี.

แล้ว ในสหายคนวิภังคสูตร ถ็ตรัสระบุมรรธที่ควรทำให้แจ้งว่า วิชชา จ วิมุตฺติ จ - วิชชาด้วย วิมุตฺติด้วย นั้นแหละเบ็ญธรรมที่ควรทำให้แจ้ง. ในหน้าถ็ของ ทุกขนิโรธ ถ็อหมายถึงการดับตณฺหา; เพราะว้าถ็ถ้ามีวิชชามา มันถ็ดับ ตณฺหา; ถ็ถ้ามีวิมุตฺติมา ถ็หมายถึงความว้าพ้นจากตณฺหาแล้ว ถ็เรียกว้าทุกขนิโรธ ได้. ตัวหนังสือต่างกัน ความหมายเหม็อกัน.

นี่เบ็ญกฏที่แสดงว้า ความดับไม่เหล็อแห่งทุกข์ถ็ต้องเบ็ญอย่างนี้, ถ็ต้องเบ็ญอย่างนี้, ถ็ต้องเบ็ญอย่างนี้ : ตถา - ถ็ต้องเบ็ญอย่างนี้, อวิตถา - ความไม่คิดไปจากความเป็นอย่างนี้, อนญฺญาถา ความไม่เบ็ญไปโดยความเป็นประการอื่น. นี่ถ็คือกฏของอริยสัจจ์ข้อที่ ๓.

....

ดูทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจจ์ อันเป็นกฎข้อที่สี่.

ที่นี้ก็ตามถึง อริยสัจจ์ข้อที่ ๔ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจจ์, อริยสัจจ์คือข้อปฏิบัติ ยังสัตว์ให้เข้าถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ที่เป็นหนุ่ปากคอกก็คือ *ออยเมว อริโย อญฺจนฺทิกโก มคฺโค เสยฺยถิํ* *สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสมฺกปฺโป สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมฺนโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวายาโม* *สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ;* ที่เข้าใจกันดีอยู่แล้ว จนไม่ต้องอธิบาย สวดกันได้ทุกคน.

แต่มีความหมายที่ยังเร้นลับ อยู่บ้าง ตรงที่มักจะพูดกันว่า มรรคแปด นั้นมันผิด; เพราะ มรรคมัน เดียว แต่มัน มีองค์แปด มีส่วนประกอบแปด. ในที่นี้ เป็นความถูกต้องของการกระทำ ๘ ประการ : *ความคิดเห็น* ก็ถูกต้อง *ความปรารถนา* ใฝ่ฝันก็ถูกต้อง *การพูดจา* ก็ถูกต้อง *การทำกรงาน* ก็ถูกต้อง *การเลี้ยงชีวิต* ก็ถูกต้อง *ความพากเพียร* ก็ถูกต้อง *ความระลึกละอายใจ* ก็ถูกต้อง *สมาธิแห่งใจ* ก็ถูกต้อง; เป็น ๘ ถูกต้อง; รวมกันแล้วเรียกว่าทางอันเดียว เพื่อจะดับทุกข์ไปนิพพานถึงนิพพานได้. รายละเอียดก็มีมากไปศึกษาเอาเอง.

ที่นี้จะยกบทอื่น ๆ ที่ไม่ค่อยจะชินการได้ยินได้ฟังมา ก็ใน *สหายตน-วิภังคสูตร* อีก *พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า* *ธรรมที่ควรจะเจริญทำให้มาก* *ภาเวตัพพธรรม* นั้นคือ *สมโธ จ วิปสฺสุมา จ,* ก็หมายความว่า ในสูตรนี้ การที่จะตรัสถึงอริย-

มรรคมีองค์แปด ท่านไป ระบุมสมณะและวิปัสสนา ว่าเป็นข้อปฏิบัติทำสัตว์ให้
ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

สมณะ คือทำกรรมสงบนทางจิตใจ; วิปัสสนา - ทำความเห็นแจ้งใน
ทางสติปัญญา, เห็นแจ้งโดยสติปัญญา : เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, เห็น
ปฏิจสมุปบาท, เห็นทุกอย่าง ก็ต้องเห็นอริยสัจจน; นี้วิปัสสนาเป็นอย่งให้
พอเห็นแจ้งแล้วก็หมตอวิชา; ถ้าเห็นแจ้งจริง ๆ ไม่ใช่ว่าเพียงคิด ๆ นึก ๆ เอา.
ต้องเห็นแจ้งจริง ๆ ก็หมตอวิชา; หมตอวิชาแล้วก็ไม่มีทางที่จะมีตัณหา
หรือ อุปาทาน; ฉะนั้นจึง เป็นเหตุปัจจัยให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ทึนเอาสมณะเข้ามาใส่ไว้ข้างหน้า ก็เพราะว่า เพื่อให้วิปัสสนา นั้น
เป็นไปเต็มที่ ก็ต้องมีสมณะ; แล้วคำว่า สมณะ นี้ จะต้องรวมศีลเข้าไว้ด้วย.
การพยายามสำรวมระวังทำให้เกิดความสงบนี้ เป็นทั้งศีลเป็นทั้งสมาธิ.

เดี๋ยบบางคนจะถามว่า นี้ศีลหายไปไหน? เหลือแต่สมณะกับวิปัสสนา.
วิปัสสนาคือปัญญา; ส่วน สมณะ นั้น คือศีลและสมาธิ. สงบนทางกาย วาจา
ก็เป็ญศีล, สงบนทางจิตก็เป็ญสมาธิ. แต่ที่ถูกต้องยิ่งกว่านั้นอีก ก็คือว่า การตั้งอก
ตั้งใจสำรวมระวังลงไป เพื่อให้เกิดอะไรขึ้นมาสักอย่างหนึ่งเป็นศีล; คือมัน
ทำให้สงบราบังลงไป ด้วยการสำรวมระวัง ความสำรวมนี้เองเป็นศีล.

ฉะนั้น ถ้าทำสมาธิเมื่อไร มีศีลอยู่ด้วยเมื่อนั้น; ศีลจะถูกลากมา
เมื่อตั้งอกตั้งใจ ทำอะไรอย่างจริงจัง ที่เป็นไปในทางที่ถูกที่ควร. จะตั้งใจทำ
สมณะก็ได้ ทำวิปัสสนาก็ได้ ศีลจะผนวกรอยู่ในความตั้งใจ ที่จะกระทำอย่าง

สุดกำลัง; เรียกว่า *ความสังวรความร่วมมือ* ให้มันอยู่ที่นั่น เป็นศีล; หรือจะ
 เล็งถึงเจตนา ที่ตั้งใจจะทำงานนั้น ก็เรียกว่าเป็นศีลได้. ฉะนั้นในสูตร
 สูตรนี้พระองค์จึงตรัสแต่เพียงว่า *สมโถ จ วิปัสสนา จ*; สองอย่างนี้ เป็น *ภาเว-*
ตัพพธรรม คือข้อปฏิบัติทำสัตว์ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

เอา, ที่นี้กำหนดคำว่า "มัชฌิมาปฏิปทา" กันให้ดีๆ อริยมรรคมี
 องค์ ๘ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่ามัชฌิมาปฏิปทา คือข้อปฏิบัติ ที่เป็นไปโดย
 สายกลาง. นี้เรียกว่ามรรคได้ทั้งนั้น เพราะว่าอริยอัฏฐังคิกมรรคมีองค์ ๘ นั้น
 ก็เป็นสายกลาง คือไม่เอียงไปทางต่ำ ไม่เอียงไปทางสูง ไม่เอียงไปทางซ้าย
 ไม่เอียงไปทางขวา; คือ *ไม่เอียงไปทางกามสุขัลลิกานุโยค, ไม่เอียงไปทาง*
อตตกิลมณานุโยค มัน *อยู่ตรงกลาง*; ดังนั้น อัฏฐังคิกมรรค นั้น จึงเรียกว่า
 มัชฌิมาปฏิปทา.

ที่นี้โดยทำนองที่มันกลับกัน ถ้าสิ่งใดมันอยู่ตรงกลาง ไม่เอียงไป
 ทางไหน อันนั้นเป็นอริยอัฏฐังคิกมรรคได้ทั้งนั้น. ขอให้สังเกตดู.

....

ดู โภชบิขยธรรม ๓๗ เป็นมัชฌิมาปฏิปทา.

ที่นี้ อะไรที่จะเป็นมัชฌิมาปฏิปทา? ก็มีระบุไว้ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย
 ตอนปัจจุจสัตตกนิบาต ว่า *โภชบิขยธรรม* แต่ละอย่างๆ ทั้ง ๓๗ อย่าง *แต่*
ละอย่างๆ นั้นเป็นมัชฌิมาปฏิปทา. นี่มีแปลกที่ว่าเรามักจะจัดโภชบิขยธรรม

เป็นหมวดเป็นกลุ่ม แล้วจึงจะทำอะไรได้; แต่ในพระบาลีท่านถ้อว่า อย่างเด็ยว มันก็เป็น เป็นโพธิบ้กขยธรรม เพ็ยงอย่างเด็ยว ไม่ต้งเข้าหมวดเข้ากลุ่มอย่าง ที่ว่า สติบ้ฐาน ๔ อธิธาธา ๔ สัมมปธาน ๔ อย่างนั้น; ไม่ได้แยกอย่างนั้น.

ในที่นี้ท่านระบุโพธิบ้กขยธรรม ๓๗ อย่างนั้น แต่ละอย่างๆๆ มันเป็นมัชฌมาปฏิปทาอยู่ตรงกลาง. กลางของอะไร? ในสูตรนี้ท่านระบุ ว่า มันไม่เป็นไปเพ้ออากาศหปฏิปทา คือเป็ยกขุ่ม และไม่เป็นไปเพื่อนิขฌมาปฏิปทา คือไหม้เกร็ยม. เป็ยกขุ่มนั้นคือกาม, ไหม้เกร็ยมนั้นคืออตตกิลมณานุโยค. มีคำใช้อย่างอื่นว่า อากาศหปฏิปทา - ปฏิปทาที่ดำจุ่มลงไปในของเป็ยก, นิขฌมาปฏิปทา ปฏิปทาที่มันแห้งไหม้เกร็ยมอยู่ในของที่เผาให้ร้อน; ถ้ามันไม่เอ็ยงไปท้ง ๒ อย่างนี้แล้ว ก็เร็ยกว่ามัชฌมาปฏิปทา. เพราะฉะนั้น โพธิบ้กขยธรรมท้งหลาย ไม่ว่าจะ ๓๗ อย่าง หรือมากกว่านั้นก็ได้ แต่ละอย่างก็เป็นมัชฌมาปฏิปทาท้งนั้น เป็นทางให้เข้าไปถึงความดับทุกข้ท้งนั้น.

มีความลับอยู่อย่างหนึ่งว่า ธรรมะนี้มันแปลก มันเป็นอย่างเด็ยว ไม่ได้ มันเนอ้งถึงกันในภายในหรือว่าส่วนเล็ก; มันไม่มีอะไรที่จะเกิดขึ้นมาอย่างเด็ยวได้ เพราะว่าเป็นสังขตธรรม คืออาศัยเหตุบ้จจยข้างล่าง แล้วจะมีผลข้างหน้าออกออกไป โดยที่บ้งคับไว้ไม่ได้ มันเลย สัมพันธ์กันมาก. ฉะนั้น ธรรมข้อเด็ยวกลายเป็นธรรมะหลายข้อขึ้นมา; ดั่งนั้นจึงพอที่จะเป็นโพธิบ้กขยธรรมก็ได้, หรือพอที่จะเป็นมัชฌมาปฏิปทาก็ได้. นี้เร็ยกว่ามัชฌมาปฏิปทา คือโพธิบ้กขยธรรม หรือโพธิบ้กขยธรรมคือมัชฌมาปฏิปทา.

.....

ดู ปฏิจจสมุปปาทเป็นมัชฌิมาปฏิปทา.

ที่นี้ ปฏิจจสมุปปาท นั้นแหละ เป็นมัชฌิมาปฏิปทา; เพราะว่า ปฏิจจสมุปปาทมีกฎเกณฑ์ว่า เพราะมีสิ่ง^๕ ๆ เป็นปัจจัย สิ่ง^๕ ๆ จึงเกิดขึ้น^๕ นี้คืออยู่ตรงกลาง; ไม่พูดว่าตายแล้วเกิดหรือตายแล้วสูญ. ตายแล้วเกิดก็ผิด, ตายแล้วสูญก็ผิด; แต่ถ้าพูดว่าเพราะมีสิ่ง^๕ ๆ เป็นปัจจัย สิ่ง^๕ ๆ จึงเกิดขึ้น^๕ นี้คือถูก. นี้คือมัชฌิมาปฏิปทา มันอยู่ตรงกลาง; ไม่พูดว่ามี และก็ไม่มีพูดว่าไม่มี. จะให้นิยามว่ามีก็ไม่เอา, จะให้นิยามว่าไม่มีก็ไม่เอา; เอาอยู่ตรงกลางว่า ถ้ามีสิ่ง^๕ ๆ เป็นปัจจัย สิ่ง^๕ ๆ จะเกิดขึ้น, ถ้าไม่มีสิ่ง^๕ ๆ เป็นปัจจัย สิ่ง^๕ ๆ จะไม่เกิดขึ้น; เพราะเกิดขึ้นแห่งปัจจัย จึงมีสิ่ง^๕ เกิดขึ้น เพราะดับไปแห่งปัจจัย จึงมีการดับลงแห่งสิ่ง^๕. นี้เรียกว่า ปฏิจจสมุปปาทเป็นมัชฌิมาปฏิปทา ไม่เอียงไปในทางอดีติตา ว่ามีอยู่; ไม่เอียงไปในทางนัตติตา ว่ามิได้มีอยู่. นี้คือไม่เอียงไปในทางที่ว่าตายแล้วเกิด หรือตายแล้วสูญ.

ที่ลึกลงไปกว่านั้น ก็คือว่า ปฏิจจสมุปปาท^๕ นี้ไม่เอียงไปในทางที่ว่า เป็นตัวกู หรือเป็นผู้อื่น. บางทีมีปัญหาเกิดขึ้นว่า นี้ใครทำ? ตัวกูทำหรือผู้อื่นทำ; แม้แต่กรรมนัยงวามตัวกูทำ, มีผู้อื่นทำ; มันผิดทั้ง ๒ อย่าง. มันไม่มีตัวกู มันมีแต่สิ่ง^๕ ๆ เป็นปัจจัย สิ่ง^๕ ๆ จึงเกิดขึ้น; ฉะนั้นจะพูดว่าตัวเองก็ไม่ถูก จะพูดว่าผู้อื่นก็ไม่ถูก. พูดว่าเพราะมีสิ่ง^๕ ๆ เป็นปัจจัย สิ่ง^๕ ๆ จึงเกิดขึ้น; เพราะฉะนั้นปฏิจจสมุปปาท^๕ นี้จึงเป็นมัชฌิมาปฏิปทา.

หรือจะพูดว่า อนันนหรืออนอน : จะพูดว่าคน^๕ นนหรือคน^๕ อน, คน^๕ นนตายไปเกิดหรือคน^๕ อนตายไปเกิด, หรือว่าตายไปเกิดเป็นคน^๕ นน, หรือตาย

ไปเกิดเป็นคนอื่น; อย่างนี้ไม่เอาทงนั้น คือมันสุดเหวี่ยงข้างใดข้างหนึ่งทงนั้น ไม่ใช่ปฏิจสุมุปบาท. จะน้อย่าไปพูดว่า ตายแล้วไปเกิดเป็นคนอื่นอีก, หรือตายแล้วไปเกิดเป็นคนอื่น นี่มันผิดทงนั้น; เพราะว่ามันไม่ได้มีคน. พูดแต่ตามปฏิจสุมุปบาทนั้นเป็นมัชฌิมาปฏิปทา.

รู้เห็นตามที่เป็นอยู่จริงของธาตุที่อาศัยกัน เป็นมัชฌิมาปฏิปทา.

ที่นี้ที่น่าสนใจอย่างยิ่งต่อไปอีก คือใน *สูตรที่มีอยู่ในอุปริวัณณาสกั-* *มัชฌิมนิกาย* ที่ดีมาก ชื่อว่าเราจะมิมัชฌิมาปฏิปทา หรืออริยอฏฐังคิกมรรค อย่างแท้จริงอย่างสูงสุด ได้อย่างไร? เราจะเป็นอย่างวิธียังไร? แล้วชีวิตนั้น หรือการเป็นอยู่นั้น จะเป็นมัชฌิมาปฏิปทา หรือเป็นอริยอฏฐังคิกมรรคได้. นี้มีเขียนข้อความไว้ชัด มันยืดยาว จะเอามาแต่ใจความว่า เป็นผู้รู้เห็นอยู่ตาม ที่เป็นจริง ต่ออายตนะภายใน อายตนะภายนอก วิญญาณ หัสสะ เวทนา; รู้เห็นอยู่ตามที่ เป็นจริง ในสิ่งทั้งห้านี้ จนไม่มีฉันทราคะ ในธรรมเหล่านั้น และ เห็นโดยความเป็นโทษอยู่ (- *อาทันทสสุว*). นี้พูดมาหลายครั้งหลายหนแล้ว คงจะลืมนกันเสียบ้างแล้ว เลือนกันเสียบ้างแล้ว ก็ขอโอกาสทบทวนอีกสักนิด หนึ่งว่า :-

เรื่องที่ ๑ คือ อายตนะภายใน คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี้ เรียก อายตนะภายใน. แล้วเรื่องที่ ๒ อายตนะภายนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รั้มมารมณ ได้อาศัยกันแล้ว ก็เกิดเรื่องที่ ๓ คือ วิญญาณ ขึ้นมา :

วิญญาณทางตา วิญญาณทางหู วิญญาณทางจมูก เป็นต้น นี้คือเรื่องที่ ๓ คือ วิญญาณ. หลังจากวิญญาณก็เกิด เรื่องที่ ๔ คือ ผัสสะ. ความประจวบแห่ง ธรรม ๓ ประการ เรียกว่าผัสสะ. เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา ซึ่งเป็นเรื่องที่ ๕.

นี่ก็เคยสอนให้จำให้ท่องอย่างยิ่งว่า จกฺขุณฺณจ ปฏิจฺจจ รุปํ จ อุปฺปทฺยตี จกฺขุวิญญาณํ - เพราะอาศัยซึ่งจักขุด้วย ซึ่งรูป ท. ด้วย ย่อมเกิดจักขุวิญญาณ ; ตินฺนุณํ ชมฺมานํ สงฺกตํ ผสฺสสํ - ความประจวบแห่งธรรม ๓ ประการนี้เรียกว่า ผัสสะ ; ผสฺสจฺจ เวทนา - เพราะผัสสะเป็นปัจจัยให้เกิดเวทนา เท่านั้นเอง ไม่มากกว่านี้ มีเวทนาเท่านั้นแหละ.

๑. อายุตนะภายใน ๒. อายุตนะภายนอก ๓. วิญญาณ ๔. ผัสสะ แล้วก็ ๕. เวทนา. อายุตนะภายใน อายุตนะภายนอก แล้วก็วิญญาณ แล้วก็ ผัสสะ แล้วก็เวทนา ; ๕ อย่าง ๕ หัวข้อ อยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ใช่ไหม? นี้เพราะว่า มันง่ายเกินไป ไม่รู้ว่าไภวถัยกรรมอยู่ที่ไหน. มันอยู่ในชีวิตประจำวันของคนคนหนึ่ง.

เรามีตา หู จมูก ลิ้น กาย นี้ข้างใน ; รออยู่นั่นว่าจะมีอารมณ์ ข้างนอก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เข้ามา อาศัยกันจึงจะเกิดวิญญาณ ขึ้น ; ไม่ใช่มันมีวิญญาณอยู่ตลอดเวลา. แล้วทั้ง ๓ ประการนี้พบกัน คือ อายุตนะภายในอายุตนะภายนอก และ วิญญาณพบกัน นี้เรียกว่า ผัสสะ ; เราก็ต้องรู้ว่าผัสสะมันเกิดเมื่อไร ; แล้วจากผัสสะก็ต้องเกิดเวทนา.

ถ้าผัสสะนั้นผัสสะไปด้ว้ความง้ มันก็เป็นเวทนาแห่งความง้; ถ้าผัสสะนั้นมันทำไปด้ว้สติปัญญา หรือวิชา ก็เป็นเวทนาแห่งความฉลาด. เวทนาแห่งความง้ ให้เกิดตัณหาอุปาทานแล้วเป็นทุกข์; ส่วนเวทนาแห่งความเจ็ลยฉลาด ก็กลายเป็นเรื่องการศึกษาไป ให้ฉลาดยิ่งขึ้น.

เด็ยวันทรงสอนให้ระวัง ๕ อย่างนั้น ให้รู้จักมันให้ดี **ขาน์ ปุสส** แปลว่า **รู้ยู่เห็นยู่ ยถาภูต** - ตามที่เป็นจริง แล้วก็ ในอายตนะภายนอก อายตนะภายใน วิญญาณ ผัสสะ เวทนา จนไม่เกิดฉันทราคะในสิ่งเหล่านั้; ไม่ยึดถือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ว่าของกู, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ รั้มมารมณั้ ว่าของกู, หรือผัสสะของกู วิญญาณของกู เวทนาของกู, อย่างนั้นแหละเรียกว่าไม่มีฉันทราคะในธรรมทั้ง ๕ ประการนั้น **อาทันทุสสาวิ** - **เห็นยู่ด้ว้ความเป็นโทษ** ว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หรือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หรือผัสสะ หรือวิญญาณ หรือเวทนานั้มันเป็นอันตราย; ผลอนิดเด็ยวันมันทำอันตรายคือเกิดทุกข์.

รู้เห็นตามที่เป็นจริง ก็มีอฏฐังคิกมรรคเต็มเปี่ยม.

ถ้าเห็นอยุ่อย่างนี้, เป็นอยุ่อย่างนี้, ด้ว้ความรูสึกอยุ่อย่างนี้, อฏฐังคิกมรรคย้อมจะเป็นอยุ่โดยอัตโนมัติ. ฟังดูให้ดีซึ่ ถ้าเห็นอยุ่รู้อยุ่อย่างนี้ละ อฏฐังคิกมรรคจะเต็มเปี่ยมอยุ่โดยอัตโนมัติ.

เพราะเหตุใด? ทรงอธิบายไว้ว่า **เมื่อเห็นอยุ่อย่างนี้ ทิฏฐิของเขานั้น ย้อมเป็นสัมมาทิฏฐิ.** จริงไหม? เมื่อเขาเป็นอยุ่อย่างนี้ ใน ๕ อย่างนี้ เห็นยู่

อย่างนี้ ทัศนคติของเขานี้ย่อมเป็นสัมมาทัศนคติ เห็นชอบ เห็นถูก เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เห็นไม่ควรยึดมั่นถือมั่น.

แล้วสังกัปปะของเขา นั้น ย่อมเป็นสัมมาสังกัปปะ คือว่า เมื่อเห็น อยู่อย่างนี้ก็ไม่ไผ่ผันไปทางกามวิตก พยาบาท วิหิงสา ชี; มันกลับไปในทาง ตรงกันข้าม.

แล้วเมื่อเขาเห็นอยู่อย่างนี้ วาจา การพูดจาของเขา จะเป็นสัมมาวาจา. คนที่เห็นธรรมะอยู่อย่างนี้ จะพูดมิจฉาวจาได้อย่างไรเล่า? มันเห็นอยู่อย่างนี้ มันพูดเท็จไม่ได้ มันพูดคำหยาบไม่ได้ มันพูดอะไรผิดๆไม่ได้.

การกระทำการงานของเขา ก็เป็นสัมมากัมมันโต; การเลี้ยงชีวิต ของเขาก็จะเป็นสัมมาอาชีโว; ความพากเพียรของเขา ก็เป็นสัมมาวายาโม; สติของเขาก็เป็นสัมมาสติ; สมาธิของเขาก็เป็นสัมมาสมาธิ; เพราะฉะนั้น อัจฉริยกิจมรรคของเขา ย่อมเต็มเปี่ยมอยู่.

และ แสดงอานิสงส์อื่น ๆ อีกว่า ในขณะที่เขาละตัณหาได้, ใน ขณะนั้นเขาละความเดือดร้อน, ในขณะนั้นเขาเสวยความสุขทางใจ.

นี่เป็นอยู่อย่างนี้ เรียกว่าอัจฉริยกิจมรรคเต็มเปี่ยมอยู่; นั้นเรียกว่า เป็นอยู่โดยชอบชนิดที่จะทำให้โลกนี้ไม่ให่ว่างจากพระอรหันต์.

มอฏฐังคิกมรรคเตมเป็ญนคอเบ็ญอยู่โดยชอบ.

ถ้าไปน้กถึง พระพุทธภานิต ท่ว่า ถ้าภิกษุท้งหลายเหล่าน้ จะเบ็ญอยู่โดยชอบไซ้ร้ โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์; แล้วเกิตความสงสัยขึ้นมาว่า อย่างไรเรียกว่าเบ็ญอยู่โดยชอบ? ก็คอเบ็ญอยู่อย่างน้ : เบ็ญอยู่โดยรู้เท่าทัน อยาตนะภายใน อยาตนะภายนอก วิญญาณ ผัสสะ และเวทนา ๕ ประการน้อยู่ตลอดเวลา; อย่างน้คอเบ็ญอยู่โดยชอบ; เมื่อบे็ญอยู่อย่างน้ ก็จะทำให้โลกน้ไม่ว่างจากพระอรหันต์.

จะน้ันการ เบ็ญอยู่โดยชอบ น้ันแหละ คออฏฐังคิกมรรค หรือ มัชฌิมาปฏิปทา ทำให้โลกน้ไม่ว่างจากพระอรหันต์. ในที่น้เราเรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ท่จะยืนยันลงไปว่า ทนทางปฏิบัติ ท่ทำสตร์ให้ลึถึงความดับไมเหลือแห่งทุกข้ ต้องเบ็ญอย่างน้, ต้องเบ็ญอย่างน้, ต้องเบ็ญอย่างน้. ยืนยันกระด่ายขาเดียว ต้องเบ็ญอย่างน้ เบ็ญอย่างอื่นไมได้; น้เร่องของอริยสัจจข้อที่ ๔.

....

กฏเร่องจตุรารยสัจจเบ็ญไถวถลยธรรมตลอดกาล.

น้ก็ได้พูดมาแล้ว ว่า อริยสัจจท้ง ๔ น้ มัน เบ็ญตถา คอ จะต้องเบ็ญอย่างน้ เบ็ญอย่างอื่นไมได้; ไมผิตไปจากความเป็นอย่างน้. ถ้าใครไมเคยได้ยินได้ฟัง เพิ่งได้ยินได้ฟังครั้งแรกก็อย่าประหลาดใจ. อุตสาห์จำไว้ด้วย

คำว่า ตถตา อวิตถตา อนัญญถตา กัตติ, คำว่า ตถา กัตติ อวิตถา กัตติ อนัญญถา กัตติ, อาจจะไม่แปลกสำหรับคนบางคน; แต่เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด; เป็นสิ่งที่ มีอยู่ในทุกๆ ปริมาณของสิ่งทั้งปวง. ที่ เป็นสัตว์ เป็นคน เป็นสังขารอะไรก็ตาม มันมีสิ่งที่เรียกว่า ตถา อวิตถา อนัญญถานั่นอยู่ เป็นไถวัลยธรรม; แต่มันละเอียดเกินไป มองไม่เห็นแล้วจะไปโทษใคร.

เดี๋ยวนี้มาตั้งต้นกันให้ดีที่สุด เท่าที่จะทำได้ ดีกว่า; นี้เราเรียกว่า จตุราริยสังัจจะ ในฐานะที่เป็นกฎและเป็นไถวัลยธรรม หรือไถวัลยธรรมในฐานะที่เป็นกฎเรื่องจตุราริยสังัจจะ จะต้องเป็นอยู่ตลอดเวลา; และจะต้องเป็นไปในที่ ทุกหนทุกแห่ง ถ้ามันมีสิ่งที่มีความรู้สึกได้ คือมีชีวิตและมีความรู้สึกได้ กฎเกณฑ์ อันนี้ต้องมี ในทุก ๆ อนุภาค ส่วนน้อยที่สุดที่จะแยก ๆ ออกไปได้ของสิ่งทั้งปวง.

นี่ขอให้เข้าใจคำว่าไถวัลยธรรม. ขอให้เข้าใจขอบเขต ที่อยู่ใต้อำนาจของไถวัลยธรรม ในฐานะที่เป็นกฎแห่งจตุราริยสังัจจะ.

....

อริยสังัจ ๔ เป็นกฎที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ มีหลักฐานในพระบาลี.

ที่นี้มีเรื่องที่จะพูดอีกเล็กน้อยต่อไปเสียให้จบ ซึ่งตามธรรมดาที่จะหยุดพูดแล้ว; แต่ที่มันยังเหลืออยู่อีกเล็กน้อย จะไปพูดคราวอื่นมันก็ไม่เหมาะ ก็จะขอถือโอกาสพูด และขอร้องให้ออกทนฟังต่อไปอีกหน่อย โดยคิดว่าอาจมาผู้พูดเหนื่อยกว่าผู้ฟัง. ถ้าผู้พูดพูดได้ ผู้ฟังก็ควรจะทนได้ น้อยกว่าจะพูดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ให้มันเสร็จไปเสียในคราวเดียวกันคือ :-

เป็นกฎของจตุรารยัสัจจ แพนกที่ปลีกย่อย หรือเป็นปถนกะออกเป็
เป็นกฎของอรยัสัจจทั้ง ๔ ตรัสไว้ชัดเจน แต่แล้วพวกเราก้ไม่ค่อยจะสนใจ
ไม่ค่อยจะเอือเพื่อ อยู่ในพระบาลีมหาวารวรรคสังยุตตนิกาย แทบทงนนเลย.

กฎข้ออรยัสัจจนี้ประหลาด ไปอยู่ใน *บาลีสังยุตตนิกาย* แล้วก้ *ตอม*
มหาวารวรรค แทบทงนน มีตรัสไว้ว่าอรยัสัจจ ๔ เป็นกฎที่เปลี่ยนไม่ได้.
อรยัสัจจ ๔ นี้มันเป็นกฎที่เปลี่ยนไม่ได้ เป็นตถา เป็นอวิตถา เป็นอนัญญถา. บท
สวดที่พระสวดไปเมือตะกั้น ก้เอามาจากพระบาลีนี้ *จตุตาริมานิ ภิกขเว ตถานิ*
อวิตถานิ อนญฺญถานิ - สิ่งที่เป็นอย่างนั้น ไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น ไม่เป็น
โดยประการอื่นนี้; ฉะนั้นแสดงว่าอรยัสัจจ ๔ นี้ เป็นสิ่งที่เปลี่ยนไม่ได้ ต้อง
เป็นอย่างนตลลออกไป.

ทีนี้ ใน*มหาวารวรรค* นั้นแหละต่อไปอีกก้ : การพันทุกข์โดยไม่รู้อรย-
ัสัจจนี้มิได้. ขอให้ช่วยฟังให้ดี ว่าการพันทุกข์ของใครก้ตาม โดยที่มิรู้
อรยัสัจจนั้น มันมิได้, มันเป็นไปไม่ได้.

การที่จะพันทุกข์โดยไม่รู้เรื่องอรยัสัจจนั้น มันเป็น ไปไม่ได้;
เพราะ ถ้าเขาพันทุกข์ เขาจะรู้จักความพันทุกข์ และรู้จักทุกข์ รู้จักเหตุให้เกิดทุกข์;
แม้เขาจะเรียกไม่เป็น เขาจะพูดไม่เป็น เป็นคนบ้า เป็นคนใบ้ หรือว่าเป็นคน
พูดภาษาอื่น ไม่เรียกอย่างนี้ หรือไม่รู้จะเรียกว่าอะไรก้ตามใจ; แต่เขา จะมี
ความรู้สึก รู้จักมันดี ว่าความทุกข์เป็นอย่างไร, เหตุให้เกิดทุกข์คืออะไร ภาวะ
ที่ไม่มีทุกข์เลยเป็นอย่างไร, ทำอย่างไรมันจึงมาถึงภาวนะนี้, เขาจะรู้; เพราะฉะนั้น
เขาจะต้องรู้สิ่งที่เรียกว่าอรยัสัจจ.

การพันทุกข์โดยไม่รู้ริยสัจจ์ เป็นสิ่งที่มิได้; มันเหมือนกับคนที่พูดว่า ฉันไม่ต้องทำรากฐานของเสาของพินนี้ ฉันจะทำหลังคาบ้านได้. นี่ มันบ้าสักเท่าไร; มันเหมือนกับคนที่พูดว่า ฉันพันทุกข์ได้ โดยไม่ต้องรู้เรื่องอริยสัจจ์.

ที่นี้ ในสูตรหนึ่ง พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า เพราะไม่รู้ริยสัจจ์นี้ ทั้งเราและทั้งเธอจึงต้องเวียนว่าย, เวียนว่ายในวัฏฏะ; เพราะไม่รู้ริยสัจจ์จึงเวียนว่ายในวัฏฏะ.

วัฏฏะของลูกเด็ก ๆ ในฝ่ายศีลธรรม ก็คือตายแล้วเกิด, ตายแล้วเกิด, เข้าโลงแล้วเกิด เวียนว่ายไป นั่นก็อย่างหนึ่ง.

ที่นี้ วัฏฏะของผู้มีสติปัญญา เห็นวัฏฏะที่ร้ายไปกว่านั้น ก็คือว่า ที่นี้และเดี๋ยวนี้มันมีวัฏฏะ : เราต้องการ – แล้วเราทำตามต้องการ – แล้วเราได้ผลมา; แล้วยั่วให้เราต้องการอีก – แล้วเราก็ทำตามที่เราต้องการอีก – แล้วเราก็ได้ผลมา; แล้วมันยั่วให้เราต้องการต่อไปอีก – แล้วเราก็ทำไปตามความต้องการอีก – แล้วก็ได้ผลมา; แล้วก็ยั่วให้เราเกิดความต้องการอีก; นั้นวนเวียนอยู่อย่างนั้น วนหนึ่งหลายรอบก็ได้ คือหลายวัฏฏะก็ได้. ฉะนั้น ตั้งแต่อดีตปี มันกันบ่ไม่ไหวซี ไม่รู้ว่าวัฏฏะนี้กร่อยวง ก็หมั่นก่แสนวง; แต่ถ้าวัฏฏะของลูกเด็ก ๆ ว่าเข้าโลงที่หนึ่งก็เกิดใหม่โน้น จึงจะเป็นวัฏฏะ; ๓ ชาติจึงจะเป็นวัฏฏะสักวงหนึ่ง.

แต่ วัฏฏะของพระพุทธเจ้าที่กล่าวไว้ที่นี้ ก็หมายถึง กิเลสเป็นเหตุให้ทำกรรม; กรรมเป็นเหตุให้เกิดวิบาก คือผลกรรม; ผลกรรมก็ทำ

ให้เกิดกิเลสอีก. นี่ชั่วที่ว่า โจรคนหนึ่งเขาเห็นอะไรน่ารักน่าพอใจน่าขโมย แล้วเขาคิดพยายามจะขโมย และขโมยจนได้มานี้; ชั่วเท่านั้นแหละ มันมีวิญญะ ตังหลายวงหรือหลายสิบวง : เป็นความคิดความต้องการเกิดขึ้น แล้วก็ทำมโนกรรมไป; แล้วก็ให้เกิดความคิดอย่างอื่นต่อไปอีก จนกว่าจะได้ทำกายกรรม คือการลักการขโมยเป็นต้น.

“เพราะไม่รู้วิสัยทั้ง ๔ ทั้งเธอและทั้งฉันจึงต้องเวียนว่ายในวิญญะ”

นี่พระพุทธเจ้าท่านตรัสกับพระสาวกอย่างนี้. เพราะไม่รู้ ความทุกข์; ก็ไม่กลัวความทุกข์; เพราะไม่รู้เหตุให้เกิดทุกข์ มันก็ดับทุกข์ไม่ได้. มันก็ต้องเวียนว่ายไปในกองทุกข์; เวียนว่ายอยู่ในกองทุกข์ เรียกว่าวิญญะ.

ถ้าเกิดรู้อริยสัจจ์ขึ้นมา มันก็ไม่เวียนว่าย เพราะว่าตัณหามันถูกถอนขึ้นเสีย : ตัณหาในภพมันก็ถูกถอนขึ้นเสีย, ตัณหาในภพใหม่มันก็ถูกทำให้สิ้นสุดลง, พวกไปโน่วิกาททั้งหลายก็ถูกทำให้สิ้นสุดลง, พวกตัตตัตตราภินันท์นั้นก็ถูกถอนรากขึ้นมาเสีย. นี้เรียกว่าหยุดเวียนว่ายได้ เพราะรู้อริยสัจจ์.

ทั้งในขุททกนิกาย ก็มีคำตรัสเป็นกฎว่า รู้อริยสัจจ์ เห็นอริยสัจจ์อยู่ ด้วยปัญญาอันชอบ จึงจะได้สรณะอันเกษม สรณะอันอุดม. บทนั้นก็สวดกันอยู่ทุกวัน พุ ุ เว สรณั ิ ยนุติ ปุพพตานิ วนานิ จ. ตอนท้ายก็แสดงอยู่ชัดว่า โย จ พุทธนุจ ธมฺมณุจ สงฺฆณุจ สรณั ิ คโต. จตุตถาริ อริยสัจจานิ สมมุปรูปณฺณาย ปสฺสตี, เอตัง ไซ สรณั ิ เขมึ เอตัง สรณฺมุตฺตมึ.

ทำไมไม่รีบบ้างละ ว่าเราจะได้สรณะอันเกษม สรณะอันอุดม ต่อเมื่อเห็นอริยสัจจ์ทั้ง ๔ อยู่ด้วยปัญญาอันชอบ. การถึงพระพุทธ พระธรรม

พระสงฆ์เป็นสรณะนั้น ก็เพื่อจะได้เห็นอริยสัจ ๔ อยู่ด้วยปัญญาอันชอบ; ถ้าถึงพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์แล้ว ไม่เห็นอริยสัจ ๔ อยู่แล้วจะมีประโยชน์อะไร.

ที่สิ่งไปก่อนนั้น ว่า การถึงพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ นั้นแหละคือเห็นอริยสัจ ๔; หรือว่าการเห็นอริยสัจ ๔ นั้น คือการถึงพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์. เราไม่อาจจะถึง พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยเพียงว่าพูด ว่า พุทฺธิ สรณํ คจฺฉามิ, ธมฺมํ สรณํ คจฺฉามิ, สงฺฆํ สรณํ คจฺฉามิ แล้วถึงพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์; นั้นมันลูกเด็ก ๆ ว่า หรือลูกเด็ก ๆ ถึง.

ถ้าว่าถึง พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ต้องถึงจิตใจของพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ที่สะอาด สว่าง สงบจากความทุกข์. เราต้องมีจิตใจที่ว่างจากความทุกข์ แม้ชั่วขณะหนึ่งก็ยังมี ว่า อ้อ! มันเป็นอย่างนี้; พระพุทฺธเจ้า จใจของท่านเป็นอย่างนี้, พระธรรมใจของท่านเป็นอย่างนี้, พระสงฆ์ใจของท่านเป็นอย่างนี้; หรือจะเรียกว่า หัวใจของพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นอย่างนี้ คือว่างจากความทุกข์.

ฉะนั้น การถึงพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ นั้น มันก็เป็นอันเดียวกันกับการเห็น อริยสัจทั้ง ๔ ด้วยปัญญาอันชอบ. คนจะถึงพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์อันแท้จริงได้ โดยไม่เห็นอริยสัจ ๔ นั้น มันเป็นไปได้ไม่ได้.

ให้นึกถึงข้อที่ว่า พระพุทฺธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ “ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา”; ว่าแต่ พุทฺธิ สรณํ คจฺฉามิ จะเห็นเรา

ได้อย่างไร. ต้องเห็นธรรม; ธรรมนี้ต้องเห็นด้วยใจ; เห็นด้วยใจนั้นต้องเห็นสิ่งที่มีอยู่ในใจ. เห็นสิ่งที่มีอยู่นอกใจ เห็นด้วยใจไม่ได้, ไม่เรียกว่าเห็นด้วยใจ. ถ้าเห็นด้วยใจ ต้องเห็นสิ่งที่มีอยู่ในใจนั่นเอง; ฉะนั้นต้องมีธรรมอยู่ในใจเอง จึงเรียกว่าเห็นธรรม.

ฉะนั้น การเห็นพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นของอย่างเดียวกัน คือเห็นอริยสัจ ๔ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์. นี้เป็นกฎตายตัวอันหนึ่งว่า จะได้ที่พึงอันเกษม ได้ที่พึงอันอุดม คือพ้นจากทุกข์ได้ นั้น ต้องเป็นผู้เห็นอริยสัจ ๔ ด้วยปัญญาอันชอบ.

ที่นี้ก็ *มีเรื่องในสูตรอื่น* ต่อไปว่า *เมื่อไม่เห็นอริยสัจ ก็จะมีสร้างเหวแล้วก็ตกเหว.* มันมีเรื่องว่า ภิกษุองค์หนึ่งเดินไปนี้ พร้อมกับพระพุทธเจ้า ก็เห็นเหวที่ใหญ่ที่ลึก น่ากลัวน่าหวาดเสียวที่สุดเหวหนึ่ง. ภิกษุนั้นเกิดความหวาดเสียวขึ้นมา ก็ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า; ยังมีเหว อะไรที่มันใหญ่กว่านี้ น่ากลัวกว่านี้ไหม?

พระพุทธเจ้าทรงตอบว่า มีชัณเฑียรนี้ยังไม่กลัว ก็เลยตรัสถึงเหวที่มันน่ากลัว ว่าเมื่อบุคคลไม่เห็นอริยสัจ ๔ แต่ละอย่าง ๆ : *ไม่เห็นทุกข์ ไม่เห็นสมุทัย ไม่เห็นนิโรธ ไม่เห็นมรรค* แต่ละอย่าง ๆ อยู่ตามที่เป็นจริงแล้ว; บุคคลนั้นย่อมยินดีในสังขารทั้งหลาย ที่เป็นไปเพื่อชาติ ชรา มรณะ โสกะปริเทวะ. บุคคลนั้นก็ยินดีในการปรุงแต่งทั้งหลาย ที่จะปรุงแต่งให้เกิดชาติ ชรา มรณะ โสกะปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส; เมื่อบุคคลนั้นยินดีอย่างนั้นแล้ว เขาก็จะปรุงแต่งสังขารทั้งหลายที่จะเป็นไปเพื่อชาติ ชรา มรณะ โสกะปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส อุปายาส.

นี้เข้าใจหรือไม่เข้าใจ เดียวจะงงกันไปหมด; เพราะว่าเขาไม่มี
 ความรู้ ไม่เห็นอริยสัจจ์แล้ว เขาจะยินดีอย่างยิ่ง—*อภิรมนฺติ*; เขาจะยินดี
อย่างยิ่ง ในสังขารทั้งหลาย ที่จะเป็นไปเพื่อชาติ ชรา มรณะ โสกะ ฯลฯ เมื่อ
 เขายินดีอย่างนั้นแล้ว เขาก็จะสร้างสรรค์ จะปรุงแต่ง *อภิสงฺขโรนฺติ* คือปรุงแต่ง
สร้างสรรค์ซึ่งสังขารทั้งหลาย ที่เป็นไปเพื่อชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ
 โทมนัส อุปายาส. *อภิสงฺขโรติ*—เมื่อเขาสร้างมันขึ้นแล้ว; ชาติปฺปาดํ ปตฺนฺติ
 - เขาก็จะตกลงไปในแหวนแห่งชาติ, ชราปฺปาดํ ปตฺนฺติ - เขาก็จะตกลงไปในแหวนแห่ง
 ชรา; อย่างนี้เรื่อยไป ในแหวนแห่งมรณะ, ในแหวนแห่งโสกะปริเทวะ ทุกขะ ฯลฯ;
น ปริมฺณฺเจนฺติ ทุกฺขสมฺมาตี วทามิ - นี้เรากล่าวว่า ไม่พ้นไปจากทุกข์ห้วงปวงได้.
 นี่คือเหตุที่ใหญ่กว่า ที่น่ากลัวกว่า ที่น่าอันตรายกว่า ที่เรากำลังเห็นอยู่นี้.

สรุปใจความว่า ไม่เห็นอริยสัจจ์ ก็มีัวสร้างเหวเอาเอง แล้วก็ตก
 เหวของตัวเอง อยู่นั้น มันน่าหวงหรือไม่น่าหวง อภิสงฺขโรติ มันสร้างเหว
 เอาเอง แล้วก็ตกอยู่ในเหวนั้น ตกแล้ว - ตกเล่า ตกแล้วตกเล่า นี่โทษของการ
 ที่ไม่รู้อริยสัจจ์.

ที่นี้สูตรถัดไป ก็ว่า มันก็จะตกอยู่ในความมืด จะตกแล้วตกอีก อยู่นี้
 ในความมืดเพราะไม่รู้อริยสัจจ์ตามที่เป็นอย่างจริง,

ในสูตรต่อไปก็มีว่า มันจะเผาตัวมันเองอยู่ท่ามกลางความเร่าร้อน ชาติยา
 ปริพาเหณฺติ ปริทฺยทฺนฺติ มันจะเผาตัวมันเอง อยู่ในความเร่าร้อนแห่งชาติบ้าง
 มันจะเผาตัวมันเองอยู่ในความเร่าร้อนแห่งชราบ้าง มันจะเผาตัวมันเอง อยู่ในความ
 เร่าร้อนแห่งมรณะบ้าง โสกะปริเทวะ ฯลฯ จนครบทั้ง ๑๑ อย่างนี้ทั้งนั้น. นี่
 เรากล่าวว่ามันไม่พ้นไปจากความทุกข์ได้; นี่เพราะไม่รู้อริยสัจจ์.

นี้แสดงว่ามันช่วยไม่ได้ ถ้าไปอวดดี ไม่พยายามจะเข้าใจ หรือรู้ หรือเห็นอริยสัจจนี้ มันจะต้องเป็นอย่างนี้ : มันเดือดร้อน เราร้อน หรือมัน มีคมนอยู่ หรือมันพลัดตกจมอยู่ในกองทุกข์นี้ เพราะไม่รู้วิยสัจจ.

นี้แสดงอานิสงส์อย่างอื่นบ้างต่อไปอีกว่า ถ้าเขารู้วิยสัจจ เขาจะ แน่ใจตัวเอง เขาจะเชื่อตัวเอง ไม่มีความหวั่นไหว; โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน เมื่อโต้เถียงกัน หรือว่าถูกรุมถามเขาเรียกว่า "ยกวาทะ"; เมื่อคนที่มีปัญญา ทั้งหลาย มารุมกันซักถามบุคคลคนนี้ จะเอาให้จน จะไล่ให้จนนี้. แต่ถ้ บุคคลนั้นเป็นคนที รู้เรื่องจตุรวิยสัจจแล้ว จะอยู่ในสภาพทีไล่ไม่จนจะไล่ อย่่างไรมันก็ไม่จน; เพราะปัญหาต่าง ๆ มันจะรวมอยู่ที่เรื่อง อริยสัจจ ทั้งนั้น. ถ้ารู้ใจความสำคัญ ๔ ชั้นแล้ว จะตอบปัญหาได้ทุกข้อ; จะต้อน ไปทางไหนมันก็ไม่จน; มันมีความจริงทีรู้และทีแสดงออกได้เสมอ.

ทรงเปรียบเทียบว่า เหมือนกับหินแท่งใหญ่ ใหญ่มาก ยาว ๑๖ ศอก, แล้ว ผึ่งอยู่ในดิน ๘ ศอก โผล่อยู่บนดิน ๘ ศอก แล้วลมพัดมาทั้ง ๔ ทิศ อย่่างไหน ก็ตาม; ก้อหินนั้นมันไม่กระตุกกระดิก. เหมือนกับคนที่ รู้วิยสัจจ ๔ อย่าง แล้ว จะถูกต้อน ถูกรุมซัก ถูกสะกิด ถูกไล่ ถูกอะไรก็ตาม มัน ไม่มีความ หวั่นไหวในจิตใจ และไม่จนด้วย เขาจะตอบได้หมด; เพราะว่สิ่งที่เขารู้ นั้นคืออริยสัจจ.

อริยสัจจ นั้นเป็นเรื่องจริง เป็นเรื่องตายตัวแน่นอน, เป็นอย่างอื่น ไม่ได้ แล้วมีฝอยได้รอบด้าน; คือว่ ข้อเท็จจริงทั้งหมดในชีวิตของคนเรา มันจะมารวมอยู่ที่นี้. เมื่อเขารู้หัวหรือหางของมันแล้ว มันก็ไม่ยากทีจะรู้ไป

ถึงฝอยต่างๆได้. พยายามศึกษาให้เข้าถึงหัวข้อคืออริยสัจ ๔ ประการนี้ แล้วจะเป็นคนที่รู้ อะไรหมด. ถ้ามอะไรตอบได้หมด จะรุมกันล้อมซักอย่างไรก็ไม่จน.

คนที่^๕ คนที่มีวิชา คือคนโง่ ก็คือคนที่ไม่รู้อริยสัจ. ถ้าถามว่าใครมีวิชา? ใครโง่? ก็คือคนที่ไม่รู้อริยสัจนั้นแหละ. คนไม่รู้อริยสัจคือคนที่^๕ ไม่รู้อะไรที่ควรจะรู้ แม้แต่ชนิดเดียว; คนอาจจะรู้อะไรไปโลกพระจันทร์หรือยิ่งกว่าไปโลกพระจันทร์ ไปไหนก็ได้ แต่ไม่รู้อริยสัจ. นี่ก็เรียกว่าคนโง่ คนมีวิชา มันอยู่ที่^๕ นี้ คือมันไม่อาจจะดับทุกข์ได้. เพราะฉะนั้นอย่าไปคิด หรือเพ่งคิด คิดค้น เรื่องอื่นก่อนเลย; มาคิด เพ่งคิดหา ความจริงเรื่องอริยสัจก่อนเกิด. เมื่อมาถกเถียงกัน ก็อย่าถกเถียงเรื่องอื่นเลย; จงถกเถียงเรื่องอริยสัจเกิด.

มีบาลีที่^๕ มาก เลยอยากจะเอามาเล่าให้ฟังสักชนิดหนึ่ง ; ภัคฺขุ^๕ทั้งหลาย! เรื่องราวในกาลก่อนมีว่า บุรุษผู้หนึ่งตั้งใจว่าจะคิดค้นให้ถึงที่สุด ในเรื่องความคิดที่มนุษย์จะคิด; ออกจากนครราชคฤห์ไปสู่สระบัว นั่งอยู่ที่ริมฝั่งสระ เพื่อคิดค้นทางจิต. บุรุษนั้นได้เห็นกองทัพอัน ๔ คือกองทัพอัน ม้า รถ คนเดินเท้าที่มาที่ฝั่งสระนั้น แล้วก็เข้าไปสู่สายบัว เข้าไปสู่รากเหง้าของบัว หายไปเลย. ที่นั้นเขาเกิดความไม่เชื่อตัวเองขึ้นมา ว่าเราบ้าแล้ว. ไปถามคนอื่นว่า มันเป็นอย่างไร? เขาก็ว่าบ้าทั้งนั้น, ว่าท่านบ้าแล้ว, ท่านบ้าแล้ว.

ภัคฺขุ^๕ทั้งหลาย! แต่ว่าบุรุษนั้นได้เห็นสิ่งที่^๕ มีจริง ที่เป็นจริง; เมื่อในกาลก่อนนั้นมีสงครามระหว่างพวกเทวดากับพวกอสูร. พวกเทวดาชนะ พวกอสูรแพ้ก็นับพันลงไปสู่ภพอสูรทางสายบัว. คนจึงเห็น; ฉะนั้นเขาไม่ได้บ้า และเขา

ได้เห็นจริง แต่ว่ามันไม่มีประโยชน์อะไร. อย่าไปคิดเรื่องที่แม้จะมีจริง หรือ ไม่จริงนั้น; มัน ไม่มีประโยชน์อะไร. คืออย่าไปคิด ที่ว่า โลกเที่ยง หรือไม่เที่ยง, โลกมีที่สุดหรือไม่มีที่สุด, กระทั่งว่าตายแล้วเกิดหรือไม่เกิด นี้. ให้มาคิดเรื่องทุกข์ เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ เรื่อง ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เรื่อง ทางให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์; อดส่ำหัดคิดเคี้ยวขี้ญูให้มันออกมา เป็นความรู้แจ้งเห็นจริง.

อย่าไปมัวทู่เถียงกัน เพื่อจะข่มขี้กันด้วย เรื่องอื่น เช่นเรื่องตาย แล้วเกิดไม่เกิดเป็นต้นนี้. ถ้าจะมากถกเถียงมาปรึกษาหารือกัน ก็คิดแต่เรื่อง อริยสัจจ์เกิด. มีเรื่อง มาลูกกโยวาทะ เขาว่าถ้าเขาไม่รู้เรื่องนี้ เขาจะไม่ประพฤติ พรหมจรรย์, พระพุทธเจ้าว่า ตามใจนี้ ไม่ได้สัญญากันว่ามาสอนเรื่องนี้ ตั้งใจ แต่จะสอนเรื่องอริยสัจจ์เท่านั้น.

ทั้งในสูตรหนึ่ง ก็มีว่า ถ้าไม่รู้อริยสัจจ์ ยังไม่ควรจะถูกรับรองว่าเป็น สมณะ; จะเป็นสมณะชนิดไหน สมณะในธรรมวินัยนี้ก็ตาม ถ้ายังไม่รู้ อริยสัจจ์แล้วยังไม่เป็นสมณะ.

สำหรับ พระพุทธเจ้าเองท่านตรัสว่า ถ้ายังไม่รู้อริยสัจจ์ ก็ยังไม่เป็นพระ- พุทธเจ้า ถ้ายังไม่รู้อริยสัจจ์ ก็ยังไม่เป็นสัมมาสัมพุทธะ. สัมมาสัมพุทธะในอดีต ในอนาคต ในปัจจุบัน ก็ล้วนแต่รู้อริยสัจจ์; เพราะฉะนั้นจึงมีความจำเป็น สำหรับพระพุทธเจ้า ที่ว่าจะ เป็นพระพุทธเจ้า ก็เพราะรู้อริยสัจจ์; ไม่รู้ อริยสัจจ์ก็ไม่เป็นพระพุทธเจ้า เรื่องอื่นไม่สำคัญ.

ภิกษุทั้งหลาย! ถ้าหากว่าในการบัญญัตินั้น จะมีคนเหล่านี้มาสักการะ เคารพนับถือบูชาตาคตไซ้ แล้วความเพ็ดเพลิน โสมนัส เหนือหม แห่งจิต จะมี แก่ตาคต เพราะเหตุนี้ก็ไม่ห้าม;

ภิกษุทั้งหลาย! ถ้าหากว่าในการบัญญัตินั้น จะมีคนเหล่านี้มาสักการะ เคารพนับถือบูชาตาคตไซ้ ความรู้สึกในเรื่องนั้น ย่อมเกิดแก่ตาคตว่า สิ่งใดที่ เรากำหนดรอบรู้แล้วในกาลก่อนเราย่อมกระทำให้เหมือนกันกับที่เราแล้วในสิ่งนั้น ใน บัดนี้.

นี้เรียกว่า จะไม่หวาดเสียว ไม่กลัวใครว่า หรือ ไม่หวังจะให้ใคร สรรเสริญ จะพูดไปตามตรง; แล้วเปิดเผยในข้อที่ว่า บัญญัติอย่างไร พระองค์ ย่อมกระทำได้เหมือนตามที่บัญญัติ; เพราะฉะนั้นการบัญญัติเรื่องอริยสัจ ๔ ของพระองค์จึงบริสุทธิ์ ไม่มีหน้ามือหลังมือ ไม่มีหน้าไหวหลังหลอกเหมือนการ สั่งสอนการอะไรกันสมัยนี้ ซึ่งมีของที่ทำไว้ในกำมือ คือยังเป็นความลับ ที่ไม่เปิดเผยแก่ผู้ฟัง, อย่างนี้เป็นต้น.

ที่นี้ การบัญญัติอริยสัจนี้ เป็นสิ่งที่ตายตัว ที่เด็ดขาดอย่างนี้ ไม่มี ใครค้านได้ ไม่มีใครต้านทานหรือโต้กลับได้. ข้อนี้ก็มักกล่าวอยู่แล้วใน *ขัมมจักกัปวัตตคนสูตร: ปวัตตติ อปปฏิวัตติย* สมณเณ ว พุราหุณเณ ว เทเวณ ว มาเรณ ว พุหุณนา ว เณจิ ว โลกสมินติ. - *อนุตตรธรรมจักรอันตาคตให้เป็นไป* แล้ว จะไม่มีสมณะ หรือพราหมณ์ หรือเทวดา หรือมาร หรือพรหม หรือใครๆ ในโลกนี้จะมาปฏิวัติ คือทำให้มันหมุนกลับได้. *ปวัตตติ* - คือ พระองค์ให้เป็นไปแล้ว แล้วก็ไม่มีใครที่จะมา *อปปฏิวัตติย* - ไม่มีใครจะทำให้มันหมุนกลับได้; คือว่า

มันถูกมันไม่มีผิด ใครที่มาขัดขวางคัดค้าน มันก็ทำไม่ได้แล้วเราจะรำลึกถึงข้อนี้
กันบ้าง ว่ามันเป็นเรื่องจริง สัจจะนี้จริง สัจจะนี้ไม่มีสา.

เอาละที่เหลืออยู่ต่อไปอีก อาตมาก็อยากจะพูดให้จบไปเลยถึงข้อที่ว่า
การรู้อริยสัจจ์ไม่เหลืออวิสัย คือมีผู้รู้อริยสัจจ์ทั้งในอดีต ทั้งในอนาคต ปัจจุบัน ;
ถ้ามันเหลืออวิสัย ก็ต้องไม่มีใครรู้อริยสัจจ์. นี้๔๘ เป็นการยืนยัน ; การทรงแ
ยืนยันในข้อนี้ ขอให้ได้ยินได้ฟังกันบ้าง :-

ภิกษุทั้งหลาย! ในกาลที่ยาวฝ่ายอดีต กลุบุตรออกบวชจากเรือน ไม่
เกี่ยวข้องกับเรือน จะได้รู้พร้อมตามเป็นจริง ซึ่งความจริงอันประเสริฐ ๔ อย่างนี้ ;
ในกาลที่ยาวฝ่ายอนาคต กลุบุตรออกบวชจากเรือน ไม่เกี่ยวข้องกับเรือน รู้พร้อม
ตามเป็นจริง กลุบุตรนั้นก็รู้ซึ่งความเป็นจริงอันประเสริฐ ๔ อย่างนี้ ; แม้ใน
กาลปัจจุบันนี้ กลุบุตรจะออกจากเรือนบวช ไม่เกี่ยวข้องกับเรือน ก็ย่อมรู้พร้อม
ตามเป็นจริง ซึ่งอริยสัจจ์ประเสริฐ ๔ อย่างนี้ ; นี้แสดงว่า มันไม่เหลืออวิสัย,
แล้วยังทรงแสดงว่าในอดีต ในอนาคต ปัจจุบัน ก็มีการประกาศอริยสัจจ์ แล้ว
กัมมสุ.

ที่สำคัญที่สุด ก็คือว่า จะต้องนำเพ็ญความหลักเร้น คือว่า หาความ
สงบสงัดในบางโอกาสเพื่อพิจารณาในอริยสัจจ์. มีข้อความว่า ภิกษุทั้งหลาย!
พวกเธอทั้งหลายจงประกอบความเพียรในการหลักเร้นเถิด. ภิกษุผู้หลักเร้นย่อมรู้
อยู่ได้ตามที่ เป็นจริง ซึ่งความจริงอะไรเล่า? คือซึ่งความจริงอันประเสริฐ ๔. ว่านี้
ทุกข์ นี้เหตุให้เกิดทุกข์, นี้ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, นี้ทางให้ถึงความดับไม่เหลือ
แห่งทุกข์. เธอจงประกอบความเพียรในการหลักเร้นเถิด.

ที่นั่นว่า เมื่อจิตตั้งมั่น บริสุทธิ์ ไม่มีกิเลสแล้ว เป็นธรรมชาติอันโยนควรแก่การงานแล้ว เธอโน้มจิตไปในญาณเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะ เธอก็รู้ว่า น้ทุกข์, น้เหตุให้เกิดทุกข์, น้ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, น้ทางให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์. เปรียบเหมือนห้วงน้ำใสที่ไหลเขาไม่ขุ่นมัว คนตาคดี ไม่บอดยืนอยู่ที่ริมตลิ่งนั้น เขาจะเห็นทอยต่างๆ บ้าง เห็นกรวดและหินต่างๆ บ้าง ผุดปลา บ้าง อันหยุดอยู่และว่ายไปในห้วงน้ำนั้น; เขาจะเกิดความรู้สึกในใจว่า ห้วงน้ำนี้ใสไม่ขุ่นมัวเลย มีทอย มีกรวด มีปลา หยุดอยู่บ้าง ว่ายไปบ้าง.

อุปมานี้ฉันใด คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย ! อุปไมยก็ฉันนั้น ภิกษุรูปใดก็ตามที่เป็นจริงว่า น้ทุกข์เป็นอย่างนี้, น้เหตุให้เกิดทุกข์เป็นอย่างนี้, น้ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์เป็นอย่างนี้, น้ทางให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์เป็นอย่างนี้. น้ตรงแสดงว่า จะเห็นได้ใสแจ้ว เหมือนกับว่าคนเห็นอะไรในน้ำที่ใส.

ที่ปัญหาต่อไปก็มีว่า เราไม่สนใจที่จะทำอย่างนั้น มีสูตรหนึ่งที่ตรัสว่า มัวแต่ ศึกษาสูตระ เคยยะ ไวยากรณ์ คาถา อุทาน อิติวุตตะกะ ชาตกะ อัทถุทธระมะ เวทลละ คือส่วน ประกอบ ๘ องค์ของการศึกษาปริยัติ.

ในการเรียนปริยัติทั้งหลาย ถ้าถึงที่สุด มันก็มีอย่างนี้ : เรียนสูตระ คือตัวสูตร, เรียนเคยยะ คือบทที่แต่งเป็นคาถา; ไวยากรณ์ - คำร้อยแก้ว; คาถา - เป็นคำขับ; อุทาน - คำที่เปล่งออกมาด้วยความประหลาดใจ; อิติวุตตะกะ - คำที่กล่าวได้แต่เพียงว่า ได้ยินว่า กล่าว มาอย่างนี้; ชาตกะ คือ เรื่องกล่าวแต่หนหลังของพระศาสดา; อัทถุทธระมะ คือ เรื่องนำอัสจรรย ปาฏิหาริย์ต่างๆ; เวทลละ คือ ข้อที่เถียงกันไม่รู้จักจบจักสิ้น; มัวแต่ทำกันอย่างนี้ในเรื่อง ๘ เรื่องนี้ ซึ่งเป็นเรื่องปริยัติทั้งนั้น ก็เลยไม่ต้องรู้วิสัยสักกัน.

มัวทำอยู่แต่อย่างนี้ ก็ได้เป็นนักปราชญ์แน่นอน ได้เป็นปริญญานัน ปริญญานี้ในทางปริยัติ. มันก็เหมือนกับหนูที่ขุดรูแล้วไม่อยู่, คนที่คิดแต่ทำแต่ บ้านแต่เรือนแต่ตึก แล้วก็ไม่มีอยู่อาศัย ไม่ได้ประโยชน์อะไร. เหมือนกับห่านที่คิดแต่ร้องลั่นกรีน ๆ ไป แล้วฝนก็ไม่ตก มันก็ไม่มีประโยชน์อะไร; มันคิดแต่ร้อง. มันเหมือนกับลูกจ้าง ที่มัวแต่รับจ้างเลี้ยงวัว ไม่เคยกินนมวัว เสียเลยอย่างนี้. พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่าอย่างนี้ แล้วไปโทษใครไม่ได้.

เอาละ, มีอีกนิดเดียว ทนฟังอีกหน่อย, อาตมาเป็นผู้พูดเห็น้อย มากกว่าผู้ฟัง มีสูตรที่น่าสนใจ คือว่า อริยสัจจ์มีคำสั้น ๆ เพียงสี่คำ แต่คำอธิบายมันมีปริยายมาก. นี่พระพุทธเจ้าท่านก็ยอมรับ; เพราะฉะนั้นเรา ต้องเห็นใจท่านบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย! ความจริงอันประเสริฐมีอยู่ว่า นี่เป็นความทุกข์, นี่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, นี่ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, นี่ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, นี่มันเป็นเรื่องที่เราได้บัญญัติแล้ว.

สี่คำเท่านั้น แต่ในความจริงสี่ข้อนั้น มันมีการพรรณนาความ มันมีการลงอักษร มันมีการจำแนกแจกแจง เพื่อความพิศดาร มากจนประมาณไม่ได้ ว่าเป็นปริยายอย่างนี้ ปริยายอย่างนั้น; ว่าความจริงคือทุกข์. ถึงแม้เช่นนั้น, ความจริงนั้นก็คือทุกข์ สั้น ๆ อย่างนั้น; แล้วก็ตรัสไปในเรื่อง เหตุให้เกิดทุกข์, ความดับทุกข์, ทางให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

จะ^๕น้อย^๕อย่าง^๕กลัว^๕ ว่า^๕ตัว^๕หนึ่ง^๕สี่^๕มี^๕มัน^๕มาก^๕ คำ^๕พูด^๕มัน^๕มาก^๕ อย่าง^๕กลัว^๕.
เรื่อง^๕ที่^๕เป็น^๕หัว^๕ใจ^๕มัน^๕สี่^๕คำ^๕เท่า^๕นั้น^๕ ท่าน^๕ตรัส^๕อย่าง^๕นี้^๕. เด็^๕ย^๕จะ^๕กลั^๕ว^๕ว่า^๕ แหม^๕, พุด^๕
แต่^๕เร^๕อง^๕อริ^๕ย^๕สัจ^๕จ^๕สน^๕ ด^๕ง^๕ ๘๔,๐๐๐ พระ^๕ธ^๕ร^๕ม^๕ข^๕ัน^๕ธ^๕นี้^๕ เรา^๕ไม่^๕ต^๕อง^๕กลั^๕ว^๕ใน^๕ข^๕ัน^๕นี้^๕.

ที^๕นี้^๕ ใน^๕ อ^๕ีก^๕ท^๕าง^๕หน^๕ึง^๕ก็^๕ตรัส^๕ว^๕า^๕ การ^๕เร^๕ียง^๕ลำ^๕ด^๕ับ^๕แห่ง^๕อ^๕ริ^๕ย^๕สัจ^๕จ^๕น^๕มัน^๕ตาย^๕ตัว^๕ อย่า^๕
ไป^๕พ^๕ย^๕า^๕ม^๕เร^๕ียง^๕ลำ^๕ด^๕ับ^๕อย่าง^๕อื่น^๕ คือ^๕ตาม^๕ป^๕ก^๕ติ^๕ก^๕ว^๕า^๕ : ถูก^๕แล้ว^๕, ถูก^๕แล้ว^๕, ภ^๕ิก^๕ษ^๕; เธอ^๕
ต^๕อง^๕จำ^๕อ^๕ริ^๕ย^๕สัจ^๕จ^๕ส^๕ป^๕ระ^๕กา^๕ร^๕นี้^๕ ตาม^๕ที่^๕เรา^๕แ^๕ส^๕ด^๕ง^๕ไว้^๕แล้ว^๕อย่าง^๕ถูก^๕ต^๕อง^๕ คือ^๕แ^๕ส^๕ด^๕ง^๕ ท^๕ุก^๕ข์^๕เป็น^๕
ข^๕้อ^๕ที่^๕ ๑, แ^๕ส^๕ด^๕ง^๕เหตุ^๕ให้^๕เก^๕ิด^๕ท^๕ุก^๕ข์^๕ เป็น^๕ข^๕้อ^๕ที่^๕ ๒, แ^๕ส^๕ด^๕ง^๕คว^๕าม^๕ด^๕ับ^๕ไม่^๕เหล^๕ือ^๕แห่ง^๕ท^๕ุก^๕ข์^๕เป็น^๕
ข^๕้อ^๕ที่^๕ ๓, แ^๕ส^๕ด^๕ง^๕ท^๕าง^๕ด^๕ำ^๕เน^๕ิน^๕ให้^๕ถึง^๕คว^๕าม^๕ด^๕ับ^๕ไม่^๕เหล^๕ือ^๕แห่ง^๕ท^๕ุก^๕ข์^๕ เป็น^๕ข^๕้อ^๕ที่^๕ ๔. จำ^๕ไว้^๕อย่าง^๕นี้^๕
อย่า^๕ไป^๕แ^๕ก^๕ไ^๕ช^๕ย^๕ก^๕ย^๕าย^๕อะ^๕ไร^๕มัน^๕; มัน^๕เป็น^๕สิ่ง^๕ที่^๕ไม่^๕มี^๕ป^๕ระ^๕โย^๕ชน^๕ หรือ^๕ทำ^๕ไป^๕ไม่^๕ได้^๕.

จะ^๕นั้น^๕ เรา^๕จ^๕ง^๕ทำ^๕หน้า^๕ที่^๕ไป^๕ตาม^๕ลำ^๕ด^๕ับ^๕ คือ^๕ว^๕า^๕ ข^๕้อ^๕ที่^๕ ๑ ต^๕อง^๕รู้^๕. ข^๕้อ^๕ที่^๕ ๒
ต^๕อง^๕ละ^๕. ข^๕้อ^๕ที่^๕ ๓ ต^๕อง^๕ทำ^๕ให้^๕แ^๕จ^๕ง^๕. ข^๕้อ^๕ที่^๕ ๔ ต^๕อง^๕ทำ^๕ให้^๕เจ^๕ริ^๕ญ^๕ คือ^๕ให้^๕มี^๕ข^๕ัน^๕มา^๕
อย่าง^๕สม^๕บ^๕ร^๕ณ^๕.

ท^๕น^๕ท^๕น^๕า^๕สน^๕ใจ^๕อ^๕ีก^๕อย่าง^๕หน^๕ึง^๕ ก็^๕คือ^๕ว^๕า^๕ เร^๕อง^๕น^๕จะ^๕ยัง^๕จำ^๕เป็น^๕อยู่^๕ต^๕ล^๕อ^๕ด^๕เว^๕ล^๕า^๕
ที่^๕ส^๕ัต^๕ว^๕ท^๕ง^๕ห^๕ล^๕าย^๕ยัง^๕มี^๕คว^๕าม^๕ท^๕ุก^๕ข์^๕อยู่^๕ นี้^๕ก็^๕เป็น^๕คำ^๕ที่^๕พระ^๕พุ^๕ท^๕ธ^๕เจ้า^๕ท^๕่าน^๕ตรัส^๕ ว^๕า^๕เร^๕อง^๕
อ^๕ริ^๕ย^๕สัจ^๕จ^๕น^๕ก^๕ิด^๕ การ^๕ส^๕อน^๕เร^๕อง^๕อ^๕ริ^๕ย^๕สัจ^๕จ^๕น^๕ก^๕ิด^๕ ยัง^๕จำ^๕เป็น^๕อยู่^๕ต^๕ล^๕อ^๕ด^๕เว^๕ล^๕า^๕ ที่^๕ส^๕ัต^๕ว^๕ท^๕ง^๕ห^๕ล^๕าย^๕ยัง^๕
มี^๕คว^๕าม^๕ท^๕ุก^๕ข์^๕อยู่^๕ เรา^๕ต^๕อง^๕มี^๕เร^๕อง^๕น^๕เป็น^๕ท^๕ง^๕อยู่^๕ต^๕ล^๕อ^๕ด^๕เว^๕ล^๕า^๕ ที่^๕เร^๕ายัง^๕มี^๕คว^๕าม^๕ท^๕ุก^๕ข์^๕อยู่^๕.
จะ^๕นั้น^๕ไม่^๕ต^๕อง^๕กลั^๕ว^๕ มัน^๕ยัง^๕มี^๕ท^๕ง^๕อยู่^๕ ต^๕ล^๕อ^๕ด^๕เว^๕ล^๕า^๕ที่^๕ส^๕ัต^๕ว^๕ท^๕ง^๕ห^๕ล^๕าย^๕ยัง^๕เป็น^๕ส^๕ัต^๕ว^๕ท^๕มี^๕คว^๕าม^๕
ท^๕ุก^๕ข์^๕อยู่^๕ เร^๕อง^๕น^๕ย^๕ง^๕ต^๕อง^๕มี^๕. นี้^๕ก็^๕ค^๕ือ^๕ท^๕ถ^๕ว^๕เร^๕า^๕เ^๕อง^๕ว^๕า^๕ เร^๕ายัง^๕มี^๕คว^๕าม^๕ท^๕ุก^๕ข์^๕อยู่^๕ หรือ^๕ว^๕า^๕
เร^๕า^๕มัน^๕หม^๕ด^๕คว^๕าม^๕ท^๕ุก^๕ข์^๕แล้ว^๕; ถ^๕าย^๕ยัง^๕มี^๕คว^๕าม^๕ท^๕ุก^๕ข์^๕อยู่^๕ ก็^๕ยัง^๕จำ^๕เป็น^๕ที่^๕จะ^๕ต^๕อง^๕แ^๕ะ-
ต^๕อง^๕สน^๕ใจ^๕กับ^๕เร^๕อง^๕น^๕อยู่^๕.

ดังนั้นขอสรุปความว่า สิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรม ในฐานะที่เป็นกฎเกณฑ์แห่งจตุราริยส์ัจจ์ยังจำเป็นอยู่ในที่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง และตลอดเวลา. ถ้าจะเรียกว่าพระเป็นเจ้า พระเป็นเจ้าองค์นี้ยังจำเป็นอยู่ ที่คนจะต้องมี; มีพระเป็นเจ้าองค์นี้เป็นพระเป็นเจ้า เพื่อความรอดพ้นจากความทุกข์ของสรรพสัตว์ทั้งปวง จะเรียกว่ากฎ ก็คือ กฎแห่งจตุราริยส์ัจจ์ เป็นไควล์ธรรม.

ถ้าจะไปพูดญาติติกับพวกฝรั่ง พวกฮินดู ที่เขาถือพระเจ้า คุณก็ออกเสียง คำว่า กฎ นี้ให้ยาวออกไปเป็น God คือพระเจ้าของพวกคริสเตียน หรือว่าเป็นพระเจ้าของพวกฮินดู ของอะไรก็ได้; เราจะได้ไม่ทะเลาะกัน. มีกฎแห่งจตุราริยส์ัจจ์ อันเป็นไควล์ธรรมนี้เป็นพระเจ้า สำหรับจะช่วยเหลือเราทั้งหลาย ให้รอดพร้อม ๆ กันทั้งพุทธ ทั้งคริสต์ ทั้งอิสลาม ทั้งฮินดู ทุก ๆ ศาสนา; นี่เพื่อประโยชน์ของไควล์ธรรม ในฐานะที่ตั้งอยู่เป็นกฎเกณฑ์แห่งจตุราริยส์ัจจ์ เป็นพระเป็นเจ้าที่จะช่วยสัตว์ทั้งหลายให้รอด.

การบรรยายเรื่องไควล์ธรรม ตอนที่ ๕ สมควรแก่เวลาแล้ว ขอโอกาสให้พระสงฆ์ทั้งหลายได้สวดคณเสาราย ข้อความที่พระพุทธองค์ทรงมุ่งหมายจะให้เกิดขึ้นทะวิริยะ อุตสาหะ แก่พุทธบริษัทผู้ปฏิบัติในเรื่องของอริยส์ัจจ์เป็นคัมภีร์ คอไป.

ไถวัลยธรรม

- ๖ -

พินโด่ง ๑๒ พ.ศ. ๑๖

ไถวัลยธรรมในฐานะที่เป็นธาตุ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม หังหลาย,

การบรรยายเรื่องไถวัลยธรรม ได้ดำเนินมาเป็นครั้งที่ ๖ ในวันนี้. ในวันนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ไถวัลยธรรมในฐานะที่เป็นธาตุ.

[บททวนครั้งก่อนถึงหน้า ๒๕๑.]

ท่านทั้งหลายจะต้องทบทวนดู ว่าเราได้กล่าวถึงสิ่งๆ นี้อะไรแล้วอย่างไรบ้าง? เช่นว่า เป็นสิ่งที่มิได้อยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง แต่ก็มิได้มีอยู่อย่างสิ่งทั้งปวง นี้ก็

๒๑๕

เป็นสิ่งที่เข้าใจยาก. ถ้ามันมีอยู่เหมือนกับสิ่งทั้งปวง มันก็มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวงไม่ได้; พุดแล้วเหมือนกับเล่นตลก แต่ความจริงมันก็เป็นอย่างนั้น. เมื่อสิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งใด ๆ ทั้งหมดนั้น มันจะมีความเป็นอยู่เหมือนกับสิ่งทั้งปวงในที่หลังนั้น มันไม่ได้. ถ้าจะเรียกสิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวงว่า "พระเจ้า"; พระเจ้าก็มีได้เหมือนสิ่งทั้งปวง. หรือจะเรียกสิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวงว่า "ไควล์ยธรรม"; ไควล์ยธรรมก็มีได้มีความมีอยู่ ที่เหมือนกับมีความมีอยู่ของสิ่งทั้งปวง; ดังนั้น เป็นต้น.

ในครั้งต่อมาได้กล่าวถึง ลักษณะที่ชี้ให้เห็นไควล์ยธรรม ในฐานะที่เป็นกฎแห่งสามัญญลักษณะ คือความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ของสิ่งทั้งปวงบ้าง, และได้กล่าวถึงไควล์ยธรรม ในฐานะที่เป็นกฎแห่งอิทัปปัจจยตา คือความที่เมื่อมีสิ่งหนึ่ง เป็นปัจจัย สิ่งหนึ่ง ย่อมเกิดขึ้น; คือว่า เมื่อสิ่งหนึ่งมีอยู่ สิ่งหนึ่งย่อมเกิดขึ้น. เมื่อสิ่งหนึ่งไม่ได้มีอยู่ สิ่งหนึ่งย่อมไม่ได้เกิดขึ้น ซึ่งหมายถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้มีสิ่งทั้งปวงออกไปเป็นลำดับ.

ในครั้งที่แล้วมานี้ ได้กล่าวถึงไควล์ยธรรม ในฐานะที่เป็นกฎแห่งจตุราริยสัจจ์ คือ ความจริงอันประเสริฐทั้ง ๔ ประการ ซึ่งเป็นกฎเรื่องความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ และความดับไม่เหลือแห่งทุกข์; ดังนั้นสิ่งที่เรียกว่า "ไควล์ยธรรม" ซึ่งไม่เหมือนสิ่งทั้งปวง, ก็มีความเป็นของธรรมนี้โดยเฉพาะ; แต่ว่าธรรมนี้ในฐานะที่เป็นกฎ ย่อมจะมีอยู่ในสิ่งทั้งปวง.

อาตมาก็ต้องพุดแล้วพุดอีก ไม่กลัวว่าใครจะรำคาญ ตัวเองก็ไม่รำคาญที่จะพุดแล้วพุดอีก เพื่อให้เกิดความเคยชินกับสิ่งที่เรียกว่า "ไควล์ยธรรม" จะ เป็นความเคยชินในการพุดเป็นประจำวันก็ดี จะเป็นการเคยชินในการคิดนึก

รู้สึกอยู่เป็นประจำนัก; หงนกเพื่อให้เรารู้จัก สิ่งนี้เรียกว่าไควล์ธรรมนี้, หรือเข้าถึงตัวไควล์ธรรมนี้ ซึ่งแท้ที่จริงมันก็มีอยู่ในสิ่งทุกสิ่ง ในอนุภาคอันละเอียดที่สุดของสิ่งทุกสิ่ง ก็มีสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ธรรมนี้ แล้วเราก็ไม่รู้ว่ามีมันอยู่ที่ไหน. ข้อนี้ต้องเตือนกันอยู่เสมอทุกคราวไป โดยที่ไม่ต้องกลัวว่าใครจะรำคาญ.

ในร่างกายของคนเรานี้ ที่เป็นรูปธรรมก็มีอยู่หลายอย่าง จะแยกออกไปให้ละเอียดเป็นส่วนน้อยเท่าไร มันก็มีสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ธรรม สิ่งสถิตอยู่ในสิ่งนั้น ๆ; แม้ส่วนที่เป็นนามธรรม คือจิต ความคิด ความนึก ความรู้สึก มันก็มีสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ธรรม สิ่งอยู่ในนั้นในฐานะที่เป็นกฎ. เมื่อมันอยู่ที่เนื้อที่ตัวไปในทุกๆ อนุ ประमाणูอย่างนี้ มันก็ควรจะรู้สึกกันบ้าง ว่ามันคืออะไร? เราได้แต่สวดร้องท่องบ่นว่า "สังขารไม่เที่ยง" เราก็มองแต่ปาก ไม่ได้มองเห็นความไม่เที่ยง.

ถ้าว่าจะมองเห็นความไม่เที่ยงของทุกๆ สิ่ง ที่มีอยู่ในร่างกายนี้ โดยเฉพาะ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง หรืออะไรก็ตาม; และว่าแม้แต่จะแยกให้ละเอียดออกไป เป็นธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ หรือเป็นส่วนน้อยๆ เป็นอนุ น้อยที่สุด ที่จะแบ่งไม่ได้อีกต่อไป มันก็มีความไม่เที่ยง ปรากฏอยู่ที่นั่น ในทุกๆ ส่วนไป แล้วเราก็ไม่รู้รู้สึก. เราจึงไม่มีความรู้สึกต่อไป ในทางที่จะให้เบื่อหน่าย ให้คลายกำหนด ให้ไม่ยึดมั่นถือมั่น; ในที่สุดก็คือไม่ให้อุจกเกิดกิเลส หรือเกิดความทุกข์ คือไม่มีความโลภ ความโกรธ ความหลง ความรัก ความเกลียด ความกลัว อะไรต่างๆ เพราะได้เห็นสิ่งนั้นตามที่เป็นจริง ว่ามันอยู่ในทุกๆ ส่วน ทุกๆ อนุ ทุกๆ ประमाणู ที่ประกอบกันขึ้นเป็นคน เป็นสัตว์ เป็นสิ่งของต่างๆ.

แต่ที่นี้ ต้องการจะพูดเรื่อย จนกว่าท่านทั้งหลายจะมีความเข้าใจ เข้า ไปถึงเนื้อถึงตัวของสิ่งที่เรียกว่า “ไควล์ยธรรม”, มีความเข้าใจซึ้งซำบอยู่ในสิ่งนี้ ทั่วไปทั้งเนื้อทั้งตัว, เหมือนกับว่า เราเอาน้ำมารด, เอาน้ำที่เย็นมากๆ มาอาบ มารด รดแล้วรดอีก มันเย็นไปทั้งตัว. นั่นมันเป็นเรื่องเอาน้ำรด รู้สึกจากวัตถุ; เดียวนี้เรา ต้องการจะให้มีความรู้สึกจากธรรมะ ที่เรียกว่า ไควล์ยธรรมนี้ ในลักษณะที่ว่ามันเหมือนกับว่า มันเอามาอาบรดอยู่ที่ตัว รู้สึกไปทั้งเนื้อทั้งตัว.

เราลองคิดว่า เรากำลังแช่อยู่ในน้ำ เราความรู้สึกความเย็นไปทั้งตัว นั่น เราเข้าใจได้, แต่ข้อที่เราแช่อยู่ในสิ่งที่เรียกว่า “ไควล์ยธรรม”, เราแช่อยู่ทั้ง เนื้อทั้งตัว ทุกวันทุกคืน นี้เรารู้สึกไม่ได้. ถ้าเรารู้สึกได้ เราก็จะมองเห็น ความเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วจะมองเห็นความเป็นอิทัปปัจจยตา คือ จะเห็นความจริง ที่เรียกว่า จตุราริยสัจจ์ ดังที่ได้อธิบายมาโดยละเอียดแล้วใน การบรรยายครั้งก่อนๆ. นี้เราก็ไม่มีความรู้สึก หรือไม่รู้สึกมาก ถึงขนาดที่จะ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นมาในจิตใจได้. ดังนั้นจะต้องขอพูดเรื่องนี้ต่อไป โดยที่ไม่กลัวว่าใครจะรำคาญ.

เมื่อเรารู้สึกในข้อเท็จจริงที่ว่า เนื้อเนื้อทั้งตัวของเรา เต็มอยู่ด้วยสิ่ง ที่เรียกว่า “ไควล์ยธรรม” เราก็อาจจะรู้ได้ต่อไปว่า แม้ในโลกทั้งโลก ในสากล จักรวาล ซึ่งมันจะมีอยู่สักกี่จักรวาล หรือก็ همینโลกธาตุก็ตามใจ มันก็มีสิ่งที่ เรียกว่า ไควล์ยธรรม นี้สิ่งอยู่ในที่เหล่านั้นทั่วไปหมด ทุกหนทุกแห่งและทุกเวลา จนเรียกได้ว่า สากลจักรวาลนั้นมันก็ถูกอาบรด ซุ่มแช่อยู่ด้วยสิ่งที่เรียกว่า “ไควล์ย- ธรรม”, ใครมีตาดำยังดีอยู่ก็มองเห็น, ใครมีตาไม่ดีก็มองไม่เห็น; นี้คือไม่มีตา ในทางปัญญา หรือปัญญาจักขุที่เพียงพอ นี้เรียกว่าไม่มีตา ก็เลยมองไม่เห็น.

ถ้ามองเห็น เราจะรู้สึกเหมือนกับว่า เรานั่งกำลังอาบ หรือรดอยู่ ด้วย
 สิ่งที่เราเรียกว่า “พระเจ้า” นี่จะดีไหม? หรือน่าตกใจ หรือน่าเกลียดน่าชังอะไร;
 เพราะว่าเราทุกคนนั้นมันเป็นผู้ เหมือนกับว่า เราอาบรดอยู่ด้วยสิ่งๆ ที่เรียกว่า
 “พระเจ้า” จะดีไหม?

ถ้าใครไม่เข้าใจ ก็หมายความว่า ไม่เข้าใจในคำบรรยายใน ๕ ครั้ง
 ที่แล้วมานั่นเอง; ไม่รู้จักไควล์ยธรรม ในฐานะที่เป็นพระเจ้า คือเป็นสิ่งที่
 มีอยู่ก่อนสิ่งใด, เป็นที่ออกมาแห่งสิ่งทั้งปวง, ครอบงำอยู่ในที่ทั้งปวง อย่างนี้
 เป็นต้น. พระเจ้าที่แท้จริงก็มีความหมายอย่างนี้; ไม่ใช่พระเจ้าอย่างที่คน
 พวกอื่นเขากล่าวๆ กัน. แต่ถ้าจะให้ความหมายแก่คำว่าพระเจ้า เหมือนกับที่
 เขาให้ๆ กันอยู่แล้ว นั้นแหละกลับจะมีความจริงที่ถูกต้องอยู่ที่พระเจ้าชนิดที่กล่าว
 นี้ คือพระเจ้าไควล์ยธรรม เป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวงขึ้น, ควบคุมสิ่งทั้งปวง
 อยู่, แล้วก็ยุบสิ่งทั้งปวงเสียเป็นคราวๆ, เหล่านี้มันก็เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของ
 ไควล์ยธรรมทั้งนั้น.

เช่นว่า กฎเกณฑ์แห่งสามัญญลักษณะ ทำให้เกิดสิ่งทั้งปวงขึ้นมา
 เหมือนกับพระเจ้า ที่เรียกว่า พระพรหมสร้างขึ้นมา. หรือว่ากฎเกณฑ์แห่ง
 อิทัปปัจจยตา, ปฏิจจสมุปบาทนั้น ตั้งอยู่ในลักษณะ เป็นกฎแห่งกรรม
 ควบคุม ดูแล รักษา สิ่งทั้งปวงอยู่; เหมือนกับพระเจ้าที่เราเรียกกันว่า
 พระนารายณ์ และกฎเกณฑ์ของจตุราริยส์ัจที่ควบคุมอยู่ในที่ทุกแห่ง นี้ คือ
 กฎเกณฑ์ที่ว่า ถ้าทำถูกต้องก็ได้รับความสุข หรือพ้นทุกข์, ถ้าทำผิดก็ได้รับความทุกข์.

นี้เหมือนกับพระเจ้าที่ควบคุม ในลักษณะที่คอยให้รางวัลผู้ที่ทำถูก, ลงโทษผู้ที่ทำผิด. และในที่สุดกฎเกณฑ์แห่งสามัญญลักษณะนี้ ก็จะทำให้โลก หรือสิ่งทั้งปวงนี้ ยุบหายไปในบางคราว เหมือนกับหน้าที่ของพระเป็นเจ้า ที่เราเรียกกันว่า พระอิศวร.

ความคิดเหล่านี้เกิดขึ้นแล้ว ในหมู่ชนที่เราเรียกกันว่าเป็นพราหมณ์ หรือ เป็นผู้กล่าวลัทธิพราหมณ์. เขากล่าวพระเจ้าไว้อย่างนี้, เขากล่าวไว้เป็นบุคคล อย่างนั้น. เราไม่รู้ เราไม่เข้าใจแท้จริง ก็จะไปหาว่าเขาน้ำ ๆ บอ ๆ อะไรก็ได้, แต่ตัวเองนั้นแหละระวังให้ดี เมื่อไม่รู้ว่าจะอะไรทำให้เกิดขึ้น, อะไรควบคุมอยู่, อะไรทำให้ยุบลงไปเป็นคราว ๆ แล้วนั้น มันก็ไม่รู้จักพระเจ้า, หรือไม่รู้จักของจริง ที่ควรรู้จัก ได้เหมือนกัน. บางทีมันจะมงงาย หรือยิ่งกว่าพวกนั้น ที่เราไปหา ว่าเขาโง่ไปเสียอีก.

นี่คืออยากจะให้รู้จักกันจริงๆ ว่า ไภวฉลยธรรมนั้นคืออะไร? ถ้า จะพูดอุปมาอีกทางหนึ่งก็ พูดอุปมาว่า เหมือนกับพระเจ้า ที่จะทำอะไรทุกอย่าง. พระเจ้าเป็นผู้ที่ออกมาแห่งสิ่งทั้งปวง, เราก็ตูได้ว่า ออกมาจากไภวฉลย-ธรรม. พระเจ้ามีอยู่ในที่ทั้งปวงทุกหนทุกแห่ง, และนั่นแหละคือไภวฉลยธรรม; แล้วพระเจ้าสอดส่องรู้ไปเสียทุกหนทุกแห่ง ไม่มีใครทำอะไรให้ลับหูลับตาของ พระเจ้าไปได้ นั่นแหละคือไภวฉลยธรรม. ที่ใครจะไปซ่อนทำชั่วที่ตรงไหน เพื่อ ไม่ต้องรับผล อย่างนั้นมันทำไม่ได้, หรือว่าจะไปซ่อนทำความดีตรงไหนอย่าให้ใคร เห็น อย่าให้ไม่ต้องรับผลความดี อย่างนั้นมันก็ทำไม่ได้; เพราะว่าพระเจ้านั้น อยู่ไปเสียในที่ทุกหนทุกแห่ง ซึ่งในที่นี้เราก็มักเรียกว่า ไภวฉลยธรรม; จะเรียก พระเจ้ากันโน่นแ่งไหน ก็ไม่พ้นไปจากลักษณะของสิ่งที่เรียกว่า ไภวฉลยธรรม ดังที่กล่าวมาแล้ว.

เมื่อเป็นอย่างนี้ จะไม่ให้กล่าวว่า เรากำลังอาบรดอยู่ที่หัวทั้งตัว ด้วย
สิ่งที่เรียกว่าพระเจ้าได้อย่างไร? แล้วคิดๆ ดูที่ว่า ถ้าเป็นอย่างนั้นได้จริง มัน
จะดีไหม? มันคงจะดี คือมันหายโง่ มันหายหลับหูหลับตา ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอนิจจัง
ทุกข์ อนัตตา อย่างไร. แล้วครูสั่งอื่นๆ ที่ยังไม่รู้อีกมาก แล้วจิตใจมันจะ
เปลี่ยนไปในทางที่รู้แจ้งเห็นจริง แล้วก็ไม่ต้องมีความทุกข์อยู่ด้วยสิ่งใดเลย.

นี่ขอทบทวนเรื่องที่เรียกว่า ไควล์ยธรรม ในลักษณะที่ไม่กล่าวว่า
ท่านทั้งหลายจะว่าคาญ.

[เริ่มคำบรรยายตามหัวข้อครึ่ง.]

ธาตุที่เป็นไควล์ยธรรม.

ทีนี้ ในวันนี้จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ไควล์ยธรรมในฐานะที่เป็น ธาตุ
ธา-ตุ, ธาตุ ที่ต้องกล่าวอย่างนี้ ก็เพราะเห็นว่า ท่านทั้งหลายยังไม่รู้จักสิ่งที่เรียก
ว่าธาตุโดยสิ้นเชิง, รู้แต่เรื่องธาตุทางวัตถุ เช่น ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุ
ลม. หรือแม้จะรู้ไปถึงอากาศธาตุ วิญญาณธาตุ มันก็ยังไม่รวมไปถึงไควล์ย-
ธรรม ซึ่งที่แท้ก็เป็นธาตุชนิดหนึ่งด้วยเหมือนกัน; ยิ่งถ้าเป็นการศึกษาทาง
โลกๆ เรียนกันแต่เรื่องวัตถุ บัญญัติสิ่งที่เรียกว่าธาตุ ล้วนแต่เป็นวัตถุ,
ธาตุแท้ก็สับธาตุ หรือย่อยกว่าธาตุ อย่างนั้นมันก็ไม่เกี่ยวกันเลย. ธาตุที่เป็น
วัตถุล้วนๆ อย่างนั้น มันไม่เกี่ยวกับการศึกษาธรรมะในที่นี้.

ที่นี้คำว่า “ธาตุ” ในพระพุทธศาสนานี้ ถ้าจะพูดเอาท่านทั้งหลายเป็นหลัก ก็จะได้ว่า มันมีอยู่ ๒ ธาตุ คือ ธาตุที่ท่านทั้งหลายรู้จัก กับ ธาตุที่ท่านทั้งหลายไม่รู้จัก ยังไม่รู้จัก ไม่สนใจจะรู้จัก. ธาตุที่รู้จักกันอยู่แล้วก็คือ ธาตุคิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ เป็นต้น นั่นก็จะไม่ต้องพูดถึงอีกในที่นี้; จะพูดถึงแต่ ธาตุที่ไม่รู้จัก ทั้งๆที่เคยอธิบายกันมาเรื่อยๆ ก็ดูจะยังไม่เข้าใจ คือ ธาตุที่จะเรียกว่าเป็น ไถวัลยธรรม หรือไถวัลยธรรมตั้งอยู่ในฐานะเป็นธาตุชนิดหนึ่ง.

ถ้ากล่าวโดยสรุปมันก็กล่าวได้ว่า สังขตธาตุ คือ ธาตุที่มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่ง สำเร็จรูปออกมา เป็นรูปธรรมบ้าง เป็นนามธรรมบ้าง. ในท่านทั้งหลายรู้จักดี จึงเรียกว่าเป็นธาตุที่ท่านทั้งหลายรู้จักดี แต่เป็นพวกสังขตธรรม. ที่นี้ ธาตุอีกพวกหนึ่ง มันตรงกันข้าม เรียกว่า อสังขตธาตุ คือไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง ไม่เป็นรูปธรรม ไม่เป็นนามธรรม เป็นอะไรก็ไม่รู้.

อาจจะมีการบูชาอาจารย์บางคน สอนไปอย่างเขลาๆ ว่า นิพพานเป็นนามธรรม หรือเป็นนามธาตุอย่างนี้; ไม่เห็นด้วย มันจะต้องอยู่เหนือความเป็นรูปหรือเป็นนามเสมอไป. สิ่งที่เราเรียกว่า อสังขตะ แล้ว จะต้องอยู่เหนือความเป็นรูปหรือความเป็นนาม ทั้งนั้น; เพราะว่ารูปหรือนามนี้ มันเป็นสิ่งที่มีความเหตุมีปัจจัย.

สิ่งที่เรากล่าวว่านิพพาน หรือ อสังขตะ หรือ อมตะ นั้น จะมีเหตุมีปัจจัยไม่ได้; เพราะฉะนั้น จะเรียกว่ารูปธรรมหรือนามธรรมไม่ได้; ถ้าเรียก ก็เรียกว่า ว่าเอาเอง. นี่มันจึงเป็นสิ่งที่เข้าใจยาก ว่าถ้าไม่ให้เรียกว่า

รูปธรรมหรือนามธรรม ว่ารูปธาตุหรือนามธาตุแล้ว จะให้เรียกว่าอย่างไร? ก็ต้องเรียกว่า ธาตุที่เป็นอสังขตะ หรือ นิพพานธาตุ หรือ นิโรธธาตุ หรือ สุญญธาตุ สุญญตาธาตุ ไปตามเรื่อง; จะมาเรียกให้เป็นรูปหรือเป็นนามอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้.

ท่านเมื่อกล่าวขึ้นมาว่า ไควล์ยธรรมในฐานะที่เป็นธาตุชนิดหนึ่ง ดังนี้แล้ว ก็จะต้องระลึกถึงพระบาลี ที่พระสงฆ์ได้สวดคณสาธยายพร้อมๆกัน เมื่อตะกนโดยเฉพาะ คือประโยคที่ว่า อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตาณิ อนุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตาณิ จิตฺตา ว สา ธาตุ คือ ประโยคที่สำคัญที่สุดที่จะรู้จักเรื่องนี้.

อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตาณิ - ตุก่อนภิกษุทั้งหลาย, พระตถาคตทั้งหลาย จะบังเกิดขึ้นก็ตาม, อนุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตาณิ-พระตถาคตทั้งหลาย จะไม่บังเกิดขึ้นก็ตาม, จิตฺตา ว สา ธาตุ - ธาตุนี้ตั้งอยู่แล้วนั้นเทียว; คือว่ามีธาตุๆหนึ่ง เรียกชื่ออะไร ท่านก็ไม่ได้ตรัส แต่ว่า ธาตุนี้ตั้งอยู่แล้วนั้นเทียว; คล้ายๆกับว่า เป็นสิ่งที่ตั้งช้อยาก คือมันเป็นธาตุที่ตั้งช้อยาก; ฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสเรียกว่าธาตุเฉยๆ, และค่อยขยายความออกไปทีหลังว่า ธาตุนี้คือความที่สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ และความที่ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา; ความที่เป็นอย่างนั้นเรียกว่าธาตุนี้ ธาตุนี้ตั้งอยู่แล้ว.

หรืออีกทีหนึ่ง ก็ตรัสโดยหลักที่ปัจจุบันคำว่า ตถาคตจะเกิด หรือ ตถาคตจะไม่เกิด ธาตุนี้ที่ตั้งอยู่แล้ว คือความเป็นอิทัปปัจจยตา ว่า เพราะมีสิ่งๆ เป็นปัจจัย สิ่งๆจึงเกิดขึ้น เช่นเพราะมีวิชาเป็นปัจจัย สังขารจึงเกิดขึ้น.

เพราะสังขารเป็นปัจจัย วิญญาณจึงเกิดขึ้น, เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย นามรูปจึงเกิดขึ้น, เพราะนามรูปเป็นปัจจัย อายตนะจึงเกิดขึ้น, เรื่อยไปดังนี้ จนกระทั่งถึง ตัณหา อุปาทาน ภพชาติ และความทุกข์ทั้งปวง, ความที่ต้องเป็นอย่างนั้น ท่านเรียกว่า ชาติในที่นี้.

ท่านถ้าจะ มองดูกันตามธรรมดาสามัญ ก็จะเห็นได้ทันทีว่า นั่นคือกฎ, กฎของธรรมชาติที่มีอยู่ว่า สิ่งนั้นต้องเป็นอย่างนั้น, ต้องเป็นอย่างนั้น, เป็นอย่างอื่นไม่ได้ ไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้นเลย; เพราะฉะนั้นในบทที่กล่าวถึงอิทัปปัจจยตา ท่านจึงระบุคำว่า "ชาติ" ลงไปที่ ตตตา ตถตา หรือ ตตตาก็ได้ หรืออวิตตตา หรืออนัญญตตา.

สิ่งที่เรียกว่า "ชาติ" ในที่นี้ ที่มันมีอยู่ อย่างไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งใด "ไม่ขึ้นกับการเกิดของตถาคต หรือการไม่เกิดของตถาคตนี้" เรียกว่า ตตตา -ความเป็นอย่างนั้น, อวิตตตา -ความที่ไม่ผิดไปได้จากความเป็นอย่างนั้น, หรืออนัญญตตา -ความที่ไม่อาจจะเป็นไปได้ โดยความเป็นอย่างอื่นนอกไปจากนั้น.

ฟังดูให้ดี; นี่คือลักษณะของสิ่งที่เรียกว่า "ชาติ" ในที่นี้ คือตั้งอยู่อย่างที่ไม่เหมือนกับการตั้งอยู่ของสิ่งทั้งปวง, แมว่ามันจะเป็นที่ออกมาของสิ่งทั้งปวง หรือว่ามันมีอยู่ในสิ่งทั้งปวง หรือควบคุมสิ่งทั้งปวงอยู่ หรืออะไรก็สุดแท้. ชาติ นั้นมันก็ไม่เหมือนกับสิ่งทั้งปวง คือมันมีตัวของมันเองโดยเฉพาะที่เรียกว่า ตตา -เป็นอย่างนั้น, อวิตตา -ไม่ผิดไปจากอย่างนั้น, อนัญญตตา -ไม่เป็นไปโดยประการอื่นจากนั้น.

คำนี้ไม่เคยคุ้นหูของท่านทั้งหลาย จึงต้อง *เอามาพูดแล้วพูดแล้ว* ซ้ำๆ ซากๆ ให้คุ้นหูกันต่อไปข้างหน้า, ให้เป็นที่คุ้นปากสำหรับพูดแก่กันและกัน, เพื่อให้รู้จักสิ่งๆ หนึ่งซึ่งสำคัญมาก ซึ่งในที่นี้เรียกว่า ไควล์ธรรม หรือจะเรียกอย่างอื่น ก็ได้.

ธาตุเป็นไควล์ธรรมเทียบกับสิ่งใดไม่ได้.

ถ้าเราจะเปรียบเทียบกับสิ่งใด มันก็ไม่มีทางจะเหมือนกับสิ่งใด, จะเปรียบเทียบโดยรูปร่าง หรือขนาด มันก็มีรูปร่างใหญ่กว่าสิ่งใดหมด. ลองหลับตา ดูว่า มันจะเท่าไร, แล้วมันจะอยู่ในลักษณะอย่างไร; มันจะดูด้วยตาเนื้อไม่ได้ เพราะตาเนื้อมันเห็นแต่ทั้งหมดที่เป็นจักรวาล, เป็นสากลจักรวาล ใหญ่โตเท่าไร มีขนาดเท่าไร สิ่งที่เราเรียกว่าไควล์ธรรม มันยังใหญ่กว่านั้น, มันกว้างกว่านั้น; มันแผ่กว้างไปกว่านั้น คือมันแผ่กว้างไปจนถึงที่สุด จนคำนวณไม่ได้. ส่วนเรื่องสากลจักรวาล หรืออะไรต่างๆ นั้นมันคำนวณได้ ว่าเท่านี้เท่านี้.

ถ้าจะนับ โดยปริมาณ มันก็นับไม่ไหวเหมือนกัน เพราะมันจะแบ่งความว่างนี้ว่ามีปริมาณเท่าไร; ถ้าจะแบ่งเป็นส่วนๆ มันก็แบ่งไม่ไหว เพราะมีปริมาณที่จำกัดไม่ได้ หรือกำหนดไม่ได้.

ถ้าว่าจะอยู่โดยเวลา หรือโดยเนื้อที่ มันก็ยังไม่ได้; ทุกสิ่งมันอยู่ด้วยขนาดของเวลา ด้วยขนาดของการกินเนื้อที่ มันอยู่เท่านี้ นับเท่านี้

มันกินเนื้อที่เท่ากัน โยชน์เท่ากัน โยชน์ เป็นต้น. แต่สิ่งที่เรียกว่าธาตุตัวนี้ คือ ไถวัลยธรรมนี้ มันใหญ่กว่านั้น มันวัดไม่ได้ด้วยกฎเกณฑ์ที่มนุษย์ใช้กำหนดเวลา, วัดไม่ได้ด้วยกฎเกณฑ์ที่มนุษย์ใช้กำหนดพื้นที่. นี่มันจะคืออะไร ก็ขอให้ค่อย ๆ สังเกตไป.

ทีนี้ถ้าว่าโดยเหตุโดยปัจจัย เอาเหตุปัจจัยมาเป็นหลัก มันกลับเป็นไปเสียว่า สิ่งที่เรียกว่า “ธาตุ” นี้ ไม่เกี่ยวกับเหตุ ไม่เกี่ยวกับปัจจัย; ไม่ต้องอาศัยเหตุปัจจัยอะไรเกิดขึ้น หรือตั้งอยู่ หรือดับไป. ถ้าพูดถึงสากลจักรวาล มันก็ยังมีเหตุปัจจัยตกแต่งขึ้นมา เป็นสากลจักรวาลหลายหมื่นโลกธาตุ หรืออะไรก็สุดแท้ มันก็มีเหตุปัจจัย และเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย.

แม้ที่สุดถ้าเราจะพูดถึงความว่าง ถ้ามันเป็น ความว่างชนิดที่เป็นธาตุ ในฝ่ายสังขตธาตุ มันก็เป็นความว่างที่มีเหตุปัจจัย มันจึงว่าง หรือกลับไม่ว่าง; เช่นว่า เนื้อที่เท่ากัน ในเวลานี้ ที่ท่านนั่งอยู่นี้ มันไม่ว่าง. เพราะว่าตัวคนคนหนึ่งมานั่งอยู่ จนกว่าเมื่อคนนั้นจะลุกไป ที่ตรงนั้นจึงจะว่าง; อย่างนี้เขาเรียกว่าว่างตามทางของวัตถุธาตุ วัตถุธรรม ว่างอย่างฟิสิกส์ หรือของสิ่งที่วัตถุรูปร่าง อย่างที่เรียกว่าอากาศธาตุ ในจำนวนธาตุทั้ง ๖; ว่างอย่างนี้มันไม่แน่นอน มันมีเหตุปัจจัย.

แต่ ถ้าว่างอย่างหลักธรรมะ ที่เป็นเรื่องของสติปัญญา เช่นเรื่องของสุญญตธาตุ เป็นต้น; นี่มันว่างชนิดที่ลึกกว่านั้น คือมันจะว่างจริงๆ มันไม่มีเหตุปัจจัยมาทำให้เกิดความว่าง ได้แก่ความ ว่างจากความหมายแห่งตัวตน, ว่างจากตัวกู ว่างจากของกู คือว่างจากความหมายแห่งตัวกู – ของกู, ทุกสิ่งมัน

ว่างจากความหมายแห่งตัวกู - ของกู เพราะฉะนั้นความว่างนั้น มันเป็นความว่างในความหมายนี้ ซึ่งวัดไม่ได้.

ธาตุที่สัมพันธ์กับมนุษย์ทุกอนุภาคของกาย.

ถ้าเราจะเปรียบเทียบไควล์ยธรรม โดยเอาความสัมพันธ์กันกับมนุษย์ มาเป็นหลัก; เราจะยังเห็นว่า ไควล์ยธรรมนี้สัมพันธ์กับสิ่งที่เรียกว่ามนุษย์ หรือตัวเรา นี้ยิ่งกว่าสิ่งใด. บิдамารดาของเราอยู่บ้านเรือนเดียวกัน ก็ยังไม่มีความสัมพันธ์กับเรามาก เท่ากับสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ยธรรม ซึ่งสัมพันธ์อยู่กับเราทุก ๆ อนุภาค ทุก ๆ ปริมาณ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นร่างกาย หรือทุก ๆ อนุภาคของความรู้สึกนึกคิด; นี้ดูให้ดี นี้ว่าความสัมพันธ์กับมนุษย์. สิ่งที่เราเรียกว่าธาตุชนิดนี้ ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า "มันตั้งอยู่แล้ว มันจะเกิด หรือมันจะไม่เกิด มันก็ตั้งอยู่แล้วมัน"; มันมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ถึงขนาดนี้.

....

ทีนี้จะดูกันสักหน่อยต่อไปว่า การตั้งอยู่ หรือ การเกิดขึ้นของธาตุนั้นมันคืออะไร? การตั้งอยู่ หรือการมีอยู่ของธาตุชนิดนี้ หรือของไควล์ยธรรมนี้ มันมีลักษณะอย่างไร? ก็ต้องพูดอย่างวิธีที่เรียกว่าฟังยาก หรือจะเห็นว่าเอาเปรียบคือมัน ตั้งอยู่โดยที่ไม่ต้องมีการตั้งอยู่ มัน ไม่มีการเกิดขึ้นมา มัน ไม่มีการดับลงไป; แล้วมันไม่ได้มีการตั้งอยู่ นั่นแหละเรียกว่า การตั้งอยู่ของธาตุชนิดนี้.

มันยิ่งกว่าความว่าง หรือว่าอย่างน้อยมันก็เท่ากับความว่าง. ถ้าเป็นความว่างจริงตามแบบของสูญญตา ก็ไม่ได้มีการเกิดขึ้นว่า ความว่างนั้นเกิดขึ้นเมื่อไร, หรือว่ามันจะดับไปเมื่อไร, หรือมัน *ตั้งอยู่*อย่างไร, มัน ไม่แสดงอาการของการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป. นี่เรียกว่าความว่าง นั่นคือไควล์ธรรม มีความตั้งอยู่อย่างนั้น; นี้เราจะพูดว่ามันตั้งอยู่ อย่างนั้นมันก็ไม่ถูก แต่แล้วเราก็ไม่มีคำที่จะพูด.

อย่างที่เรารู้ว่า ไควล์ธรรมมีอยู่ในเนื้อในตัว ทุกอนุภาคของสัตว์ ของคน ของอะไรทุกอย่าง อย่าง ก็ต้องเรียกว่า การมีอยู่ หรือตั้งอยู่; แต่ มันไม่ได้มีอยู่หรือตั้งอยู่ อย่างสิ่งทั้งหลายที่เรารู้จัก คือสิ่งที่เป็นสังขตะทั้งหลาย ที่มีการเกิดขึ้นด้วยเหตุปัจจัย ตั้งอยู่ชั่วขณะที่ยังมีอยู่ แล้วดับไป เมื่อเหตุปัจจัยมันเปลี่ยนแปลง, ฉะนั้นขอให้ศึกษาคำพูดชนิดนี้กันเสียบ้าง จะเข้าใจธรรมะที่ลึกซึ้งได้ยิ่งขึ้นตามลำดับ.

ความมีอยู่ที่ไม่มีการตั้งต้นและสิ้นสุด ความมีอยู่ของสิ่งๆ หนึ่ง ซึ่ง มีได้ โดยไม่มีการตั้งต้นการมี หรือสิ้นสุดแห่งการมี; เช่นเรามีเงินนี้ เราก็มีการตั้งต้นว่า เรามีเงินเมื่อไร แล้วเราหมดเงินเมื่อไร ก็เรียกว่าสิ้นสุดแห่งการมีเงิน.

หรือว่าเรามีนั่นมีนี่, หรือว่าโลกนั้นมีสิ่งอย่างนั้น, หรือว่าเรามีดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ในโลกนี้ มันก็มีการตั้งต้นแห่งการมี เพราะว่าสักวันหนึ่ง ทั้งดวงอาทิตย์ดวงจันทร์มันก็จะหมดไป จากจักรวาลส่วนนี้. สิ่งเหล่านี้เรียกว่า มี โดยที่มีการตั้งต้นของการมี และการสิ้นสุดของการมี. ส่วนสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ธรรมนั้น มัน มีโดยที่ไม่ต้องมีการตั้งต้น ว่ามีเมื่อไร, หรือสิ้นสุดแห่ง

การมีเมื่อไร. ฉะนั้นต้องเรียกว่า มันเป็นความมีที่ยิ่งไปกว่าความมี, ความมีอยู่ที่ยิ่งไปกว่าความมีอยู่ ซึ่งที่แท้ไม่ควรจะเรียกว่ามี เพราะมันยิ่งกว่ามี แต่ถ้าไม่พูดว่ามี ก็ไม่รู้จะพูดว่าอะไร.

อย่าง พระพุทธเจ้า ท่านตรัสด้วยถ้อยคำที่น่าสังเกต ท่านว่า มันตั้งอยู่แล้วคือ จิตา ว สา ธาตุ “มันจะเกิดขึ้นก็ตาม มันจะไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนี้มันตั้งอยู่แล้ว. คำว่า “ตั้ง” นี้ จะเอาเป็นการมี ก็ได้; มันก็มีอยู่อย่างไม่เหมือนใคร, หรือตั้งอยู่อย่างไม่เหมือนใคร, ตั้งอยู่อย่างไม่มีการตั้งต้น, หรือไม่มีการสิ้นสุดลงแห่งการตั้งอยู่, เรียกว่า ความมี ชนิดที่เป็นความมีของธาตุ ชนิดนี้.

หรือจะไปใช้กับคำว่า “พระเจ้า” ก็ได้; ถ้าพระเจ้านั้นมีอยู่ สมกับที่เป็นพระเจ้าจริงๆ พระเจ้าก็ต้องมีความมีอยู่ หรือตั้งอยู่ในลักษณะนี้ คือไม่ต้องมีการตั้งต้นแห่งการมี หรือการตั้งอยู่, แล้วก็ไม่มีที่สิ้นสุดแห่งการมี หรือการตั้งอยู่ เพราะว่าเป็นความมีอยู่ หรือตั้งอยู่ โดยที่ไม่ต้องอาศัยเหตุปัจจัยอะไร. เพราะฉะนั้นความมีอยู่หรือตั้งอยู่ของสิ่งชนิดนี้ มันจึงเป็นสิ่งที่วัดไม่ได้ ดวงไม่ได้ ว่าเท่านั้นเท่านั้น, อย่างนั้นอย่างนั้นคำนวณไม่ได้; อย่างที่ พวกมหายานเขาเรียกว่า อมิตากะ อมิตายุ. อมิตากะ - มีแสงสว่างที่ดวงไม่ได้, วัดไม่ได้ คำนวณไม่ได้. อมิตายุ - มีอายุที่วัดไม่ได้, คำนวณไม่ได้ ว่ามีอายุเท่าไร.

ถ้าเริ่มสนใจรู้จักสิ่งเหล่านี้กันบ้าง ก็จะช่วยขยายออกไป เขียนออกไป จนรู้จักสิ่งที่เรียกว่าโลกุตตรธรรม คือที่เป็นอสังขตธรรม.

ความมีอยู่ของธาตุ ที่เป็นไควล์ธรรม มีอยู่จริง.

ขอให้นักดูให้ดี ว่ามันมีสิ่งนี้^๕อยู่จริง มันมีสิ่งนี้^๕อยู่จริง แล้วความจริงของการมีอยู่ของสิ่งนี้^๕ จริงกว่าสิ่งใดๆ, จริงกว่าความมีอยู่ของสิ่งใดๆ ที่จะพูดว่า ความมีอยู่ของท่านบางคน ที่นั่งอยู่ตรงนั้นแหละ นี่ไม่จริง, เดียวก็ไม่มี หรือว่า ท่านมีอยู่ในโลกนี้ อีกไม่กี่สิบปีก็ไม่มีแล้ว และแม้ความมีอยู่แห่งตัวตนในแผ่นดินนี้ บางทีก็ไม่กี่ร้อยปี มันก็ไม่มีแล้ว. ฉะนั้นความมีอยู่ของสิ่งเหล่านี้มันไม่จริง.

หรือว่า ดวงอาทิตย์จะอยู่เป็นล้าน ๆ ปี ไม่เท่าไรมันก็ไม่มีอีกแล้ว; นี่ความมีดวงอาทิตย์เป็นต้นนี้ ก็มีได้มีอยู่จริง. แต่ว่า ความมีอยู่แห่งสิ่งที่เรียกว่าธาตุนี้ ซึ่งเป็นไควล์ธรรมนี้ มีอยู่จริง; ไม่ได้ตั้งต้นแห่งการมี, ไม่ได้สิ้นสุดแห่งการมี เพราะมันมีอยู่โดยวิธีมีชนิดอื่น ไม่เหมือนกับสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่เพราะมีเหตุมีปัจจัย. เรารู้จักความตั้งอยู่แห่งธาตุนั้น ซึ่งไม่ได้อาศัยเหตุปัจจัยอะไร แล้วตั้งอยู่อย่างไม่ต้องมีการตั้งต้น ตั้งอยู่อย่างไม่ต้องมีการดับไป. นี่เป็นส่วนสำคัญ ที่นักเคยเห็นว่าประหลาด.

เราไม่อาจมองสิ่งหนึ่งด้วยวิธีที่เรามองสังขารธรรม.

ที่นี้พูดถึงความประหลาดกันบ้าง ว่าสิ่งนั้นมันประหลาดอย่างไร? การที่มองดูความแปลกประหลาดอันน่ามหัศจรรย์ของสิ่งนี้ มันก็มีทางที่จะมองกันได้หลายแง่หลายมุม; เช่น เราอาจจะพูดได้ว่า มันเป็นสิ่งเดียวที่เป็นทั้งหมด, หรือว่าเป็นทั้งหมดที่เป็นสิ่งเดียว สิ่งเดียวคือทั้งหมด ทั้งหมดคือสิ่งเดียว.

นี่ฟังไม่ถูกก็จะคิดว่า นี่บ้าแล้ว; เพราะเมื่อพูดว่า "ทั้งหมด" นั้นมันก็มีหลาย ๆ สิ่ง แล้วกลับพูดว่า มีสิ่งเดียว, ทั้งหมดนั้นคือสิ่งเดียว; และถ้าพูดกลับกันเสีย ก็สิ่งเดียวนั้นคือทั้งหมดทุกอย่าง สิ่ง, นั้นแล้วแต่ว่ามันจะมองกันด้วยหลักเกณฑ์ หรือสายตาของคนธรรมดา หมดความต้องการ แล้วก็มีความหวัง มีการปรารถนา มีการแบ่งแยก, มันจึงเห็นเป็นหลาย ๆ สิ่ง ที่จะแบ่งแยกกัน เ็นดีเป็นชั่ว, เป็นบุญเป็นบาป, เป็นสุขเป็นทุกข์ เป็นได้เป็นเสีย, เป็นหญิงเป็นชาย, เป็นอะไรต่าง ๆ แต่ก็ไม่เคยมองที่เดียวว่า เป็นเพียงธาตุเท่านั้น หรือว่ามองที่เดียวว่า เป็นเพียงสังขารธรรม คือ สิ่งที่เป็นไปตามการปรุงแต่งของเหตุปัจจัยเท่านั้น; ไม่มองกันอย่างนี้ เพราะเห็นว่ามาก.

สมมติว่า เราจะถามว่า ร่างกายนี้มีกี่อย่าง? ถ้าไปแยกเข้ามันก็มีหลายอย่าง ที่ประกอบกันขึ้นเป็นร่างกาย คือหลาย ๆ หมู เป็นหมูใหญ่, แต่เราเรียกอีกทีว่า ร่างกายนี้มีร่างกายเดียว, ร่างกายของเรามีร่างกายเดียว, ทั้งหมดคือร่างกายนี้, ร่างกายนั้นก็คือทั้งหมด ที่เป็นของเรา. ใ้ไปใ้มาอยู่อย่างนี้เอง ก็เลยไม่ต้องรู้ว่า ที่เหมือนกันเดียว หรือมันหลายอย่าง.

ถ้าถ้อยตาม พระพุทธเจ้า ท่านก็ไม่ตรัสอย่างนั้น ว่าสิ่งเดียว หรือว่าหลายอย่าง; ท่านว่า อิทัปปัจจยตา - เมื่อมีสิ่ง ๆ เป็นปัจจัย สิ่ง ๆ จึงเกิดขึ้น. ไม่มีอะไรที่จะไปนับว่าสิ่งเดียว, หรือหลายอย่างได้; เพราะว่ามันเปลี่ยนแปลงเรื่อย.

แต่สำหรับ ไควล์ธรรมนี้ ไม่เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลง ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย; กลับกลายเป็นสิ่งที่ว่า ถ้าจะมองดูว่ามีสิ่งเดียว ก็เดียวหมดเลย. ถ้า

จะไปมองในแง่ที่ว่า มันไปสิงซึมอยู่ในทุก ๆ อนุ ทุก ๆ ปริมาณของสังขารทั้งหลาย ทั้งปวง อย่างนั้นมันก็มากซิ; นับไม่ไหว จึงว่ามันคำนวณไม่ไหว.

ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า ไวยากรณ์ นี้ เป็นคำที่ประหลาดที่สุด แม้ในปทานุกรมตามธรรมเนียม ก็เขียนไว้ อธิบายไว้ ว่ามันเป็นได้ทั้งสิ่งเดียวและทุกสิ่ง คือมากมายเหลือที่จะคำนวณได้ เช่นว่า พูดกันว่าตลอดทั่วไวยากรณ์ ทั้งไวยากรณ์ ไวยากรณ์ทั้งหมดนั้น มันเป็นหนึ่งในไวยากรณ์ คือคำคำเดียวก็ได้.

ไวยากรณ์เป็นสิ่งเดียว หรือทั้งหมด ไม่ขึ้นกับเวลาหรือพื้นที่.

ทั้งนี้ในไวยากรณ์มันมีมาก; ถ้าไม่มีมาก เราก็ไม่จำเป็นจะต้องพูดว่าทั่วทั้งไวยากรณ์. นี่คำนี้มีปัญหาในทางความหมายมาแล้วแต่บรมโบราณ โดยเฉพาะในประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นเจ้าของภาษานี้ แล้วเราก็รับช่วงต่อมา; เพราะว่าเป็นคนไทยเราที่ รับวัฒนธรรมอินเดียทั้งหมดทั้งสินเอามา.

นี่ก็ลองทำความเข้าใจเอาเองว่า สิ่งที่เรียกว่า “ไวยากรณ์” มันแปลว่าทั้งหมด แต่เป็นสิ่งเดียว, หรือเป็นสิ่งเดียว แต่เป็นทั้งหมด นั่นแหละคือไวยากรณ์. ภาษาชาวบ้านเพียงแต่พูด ไม่คำนึงถึงความหมาย. “ทั่วทั้งไวยากรณ์” นี้ก็พูดกันอยู่บ่อย ๆ : ไวยากรณ์ทั้งเวลา, ไวยากรณ์ทั้งพื้นที่; แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังไม่ว่า มันสิ่งเดียวหรือมันหลายสิ่ง เพราะมันเียงกลับไปเียงกลับมาอยู่ที่ตรงนี้. บางทีก็ชอบอย่างเดียว, บางทีก็ชอบหลายสิ่ง. บางทีก็มองเห็นสิ่งเดียว, บางทีก็มองเห็นหลายสิ่ง. คำ ๆ นี้จึงให้ความหมายไว้ประหลาดที่สุดว่ามัน เป็นสิ่งเดียวแท้ ๆ

โดด ๆ ก็ได้ หรือว่ามัน เป็นทั้งหมดทุกอย่าง สิ่ง ก็สิ่งก็ได้; เรียกว่าไควล์ด้วย เหมือนกัน. นี่ก็ความที่มันเป็นอย่างเดียวกัน เหมือนกันอย่างนี้ แล้วก็ในเวลาเดียวกัน ในที่เดียวกัน นั่นแหละจะเรียกว่าไควล์ได้.

สำหรับธรรมชาติอันนี้ ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต ไม่มีปัจจุบัน; เพราะฉะนั้นมันจึง ไม่ขึ้นอยู่กับเวลา; แต่ว่าเวลามันก็คงล่องไปตามแบบของเวลา. ฉะนั้นสิ่งนั้นมันเลยเป็นสิ่งที่มีความเดียว ซึ่งไม่เป็นอดีต ไม่เป็นปัจจุบัน ไม่เป็นอนาคต; จะพูดว่าเป็นปัจจุบัน ก็ดูยังเดามากไป เพราะว่ามันไม่มีอะไร เพราะเวลามันไหลเรื่อย, พูดไม่ทันจบมันก็เปลี่ยนเป็นอดีตแล้ว มันจะเอาที่แน่นอนไม่ได้ มันไหลไปเป็นสาย เหมือนกับสิ่งที่ไหลไปเป็นสายนี้, ไม่ทันจะชี้ลงไปว่า ตรงไหนเป็นอดีต ตรงไหนเป็นปัจจุบัน ตรงไหนเป็นอนาคต. ส่วนเวลานั้นมันมีความยึดถือทางรูปธรรมมากเกินไป : แบ่งแยกเป็นอดีต เป็นปัจจุบัน เป็นอนาคต.

ถ้าว่าโดยที่แท้แล้ว สิ่งทั้งปวงมันขึ้นอยู่กับจิต แล้วสิ่งที่เป็นจิตนี้ ถูกปัจจัยปรุงแต่งเปลี่ยนแปลง ไหลเขียวเป็นกล้วยไป : ไม่สามารถจะซัดอดีต ปัจจุบัน อนาคตได้ที่ไหน นี่แหละคือ ความเป็นไควล์ ของเวลา ที่เกี่ยวข้องกับไควล์ธรรม; มันจึงเป็นตัวเดียวหน่วยเดียว ในทางที่เกี่ยวกับเวลา.

นั่นถือว่า มันเกี่ยวกับพื้นที่; มันก็เป็นหน่วยเดียวอีกนั่นแหละ มัน ไม่อาจจะแบ่งแยก เพราะมันคลุมอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง. โลกนี้ทั้งโลกมันคลุมหมด, ทั้งระบบสุริยจักรวาล กิวดวงดาว มันก็คลุมหมด, แล้วกรอຍกัพื้นที่มันระบบสุริยจักรวาล มันก็คลุมหมด. มันเหมือนกับกระลาครอบลูกเดียวหมด, ไม่มีอะไรเหลือ, ที่พื้นที่นั้นก็เป็นพื้นที่เดียว เป็นหน่วยเดียว ก็เรียกว่าเป็นไควล์ธรรมในทางพื้นที่.

สิ่งเหล่านี้เรารู้จักหรือเปล่า? ถ้าเราไม่รู้จัก ก็พยายามที่จะเข้าใจเข้าไปเรื่อยๆ ก็จะรู้ว่า สิ่งเดียวคือทั้งหมด ทั้งหมดคือสิ่งเดียว. ถ้าใครยังเห็นว่า สิ่งเดียวต่างกับทั้งหมด ทั้งหมดต่างกับสิ่งเดียว ก็คือยังไม่เห็น, ยังไม่เห็นสิ่งนี้, ยังไม่เห็นสิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรม แม้ในทางวัตถุ : ทุกอย่างคือโลกัน, โลกันคือทุกอย่างที่มีอยู่ในโลกัน; บางทีกิเลสของเราต้องการให้เป็นโลกเดียว, บางทีกิเลสต้องการให้เป็นหลายอย่างหรือหลายโลก. แต่ถ้ามองเห็นไควล์ธรรมแล้ว มันหลอกอีกไม่ได้ มันจะทำให้เห็นเป็นอย่างนั้นไม่ได้, นี้เรียกว่า ฝ่ายวัตถุธรรมก็เป็นอย่างนี้.

ภาวะ หรือความมีของสิ่งที่อยู่เหนือเหตุปัจจัย.

หินดูในฝ่ายจิตกันบ้าง จิตทุกชนิดก็คือจิตนั้นแหละ, จิตทุกชนิดก็คือจิต จิตก็คือจิตทุกชนิด จิตนี้ถือว่าเป็นนามธรรม. ถ้าเราดูให้ดี เราจะเห็นว่า จิตนี้เป็นธาตุชนิดหนึ่ง มีอยู่อย่างนั้น; แม้มันจะเปลี่ยนแปลงได้ นี้ไม่ใช่ว่าจิตอันอื่น มันเป็นเพียงจิตอันนั้น ที่มีการเปลี่ยนแปลง. เหมือนกับว่า น้ำมีอยู่นั้น เราจะเอาสีอะไรใส่ลงไปให้หลายๆ สีต่างๆ กัน คนสะแก้วคนละขวด : แล้วไปมั่วดูที่สี มันก็เห็นต่างกัน : แต่ว่าเราดูที่น้ำอันบริสุทธิ์ เราเห็นว่า มันเหมือนกัน หรือว่าเป็นสิ่งเดียวกัน.

จิตของคนเรา มองในทางหนึ่งก็เป็นดวงเดียวโดดๆ คือ เป็นธาตุจิต หรือจิตตธาตุ หรือมนธาตุ หรือวิญญาณธาตุ อย่างเดียวโดดๆ; แต่ถ้าไป

ดูที่ถูกปรุงแต่ง โดยมีอะไรเข้าผสม เจือลงไปแล้ว มันก็หลายสี หลายสีบจิด แล้วอาจจะหลายร้อยหลายพันจิด ไม่เพียงแค่ว่า ๘๘ จิต เหมือนที่พวกอภิธรรมเขาว่ากัน. นี่ว่า จิตทุกชนิดก็คือจิต จิตก็คือจิตทุกชนิด.

ทีนี้ถ้าเป็นนามธรรม ชนิดที่ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มีชีวิต ก็ยังดูต่อไปได้ โดยใช้คำว่าภาวะ หรือความเป็นอยู่ ความมีอยู่ ซึ่งเป็นนามธรรม ภาวะ หรือความเป็นอยู่ ความมีอยู่นั้น เมื่อไม่เจือถึงวัตถุสิ่งของ นี้ก็เรียกว่า เป็นนามธรรมได้. ความมีอยู่แห่งก้อนหิน มันไม่ใช่ก้อนหิน; ตัวความมีอยู่แห่งก้อนหินก็อย่างหนึ่ง, ตัวก้อนหินนั้นเองก็อย่างหนึ่ง. ก้อนหินนั้นก็เบ็นวัตถุ เป็นวัตถุธรรม เป็นรูปธรรม แต่ความมีอยู่แห่งก้อนหินนั้นเป็นนามธรรม.

อย่าคิดแต่ว่า ตาของเราเห็นก้อนหิน แล้วก็ถือว่า นั่นคือความมีอยู่แห่งก้อนหิน. ความมีอยู่แห่งก้อนหิน เป็นสิ่งที่มองเห็นไม่ได้ด้วยตา. แต่ถ้ามองเห็นก้อนหินด้วยตา เราจึงรู้ว่า ความมีอยู่แห่งก้อนหินนั้นมี แล้วความมีอยู่อันนี้ มันก็เป็นนามธรรมได้ คือไม่มีรูป.

ความมีอยู่ทุกชนิด ก็เป็นสักว่าความมีอยู่, ความมีอยู่ก็คือว่า ความมีอยู่ทุกชนิด. ลักษณะหรืออำนาจของไควล์ยธรรม ก็ยังครอบคลุมมาถึงสิ่งนี้ คือในภาวะทั้งหลายทั้งปวง; เพราะว่า ถ้าเราพูดว่า "ภาวะ" นั้นเป็นความมีชนิดที่มีเหตุมีปัจจัย. ไควล์ยธรรมมันอยู่เหนือภาวะชนิดที่มีเหตุมีปัจจัย : ฉะนั้นจะเป็นความมีอยู่แห่งภาวะเดียว หรือภาวะหลายอย่าง, กระทั่งว่า ความมีอยู่แห่งภาวะ และความไม่มีอยู่แห่งภาวะ; มันก็เป็นความมีอยู่ที่แปลกประหลาดของสิ่งที่เรียกว่าธาตุนี้ หรือไควล์ยธรรมนี้.

นี่แหละความแปลกประหลาด ของสิ่งที่เรียกว่า “ธาตุ” นั้น ที่ตั้งอยู่
แล้ว; *ตถาคตจะเกิด หรือตถาคตจะไม่เกิด อันนั้นมันตั้งอยู่แล้ว* โดยไม่ต้องมี
ความมีความเป็น. มันก็มีมันก็เป็น; มันใช้คำอย่างอื่นไม่ได้ ก็ต้องใช้คำ
อย่างนี้. มันมีอยู่โดยไม่ต้องมีความมี; แล้วเราก็กังไปเรียกว่า มันมีอยู่.
มันไม่มีภาวะแห่งความมี; เราไม่รู้จะพูดอย่างไร ก็ต้องเรียกว่า มีภาวะแห่ง
ความไม่มี.

แต่ในที่สุด ธาตุอันนี้ หรือไควล์ยธรรมนี้ มันก็มีอยู่โดยลักษณะ
เฉพาะของมันเอง เช่นที่พูดว่า มีก็อย่าง าก็คืออย่างเดียวกัน, มีอย่างเดียวกันคือ
มีก็อย่าง หมดทุกอย่าง ไม่มีความแตกต่างอะไรกันเลย. ถ้าเข้าใจอันนี้ ก็คือ
การเข้าใจสิ่งที่เรียกว่าไควล์ยธรรม หรือสิ่งที่เรียกว่า “อสังขตธาตุ”; แต่เรา
จะเรียกว่า “ไควล์ยภาวะ” นั้นมันพอฟังออก แต่ไม่ถูกตามกฎเกณฑ์ เพราะ
ภาวะนั้นมันต้องมีเหตุปัจจัย.

.....

ไควล์ยธรรมมีอยู่ โดยไม่ต้องมีเหตุปัจจัย.

ที่นี้ ไควล์ยธรรมมีอยู่ได้โดยไม่ต้องมีเหตุปัจจัย; แล้วก็ไม่ว่าจะ
ใช้คำว่าอะไร ก็ต้องใช้คำว่า “มีอยู่” แล้วก็ใช้คำว่า “ภาวะ” อีก. มันเล่นตลก
ในทางตัวหนังสือ ความสับสนของภาษาอย่างนี้ ทำให้เราเข้าใจคำธรรมะได้
โดยยาก. แต่แล้วเราก็กังจะแก้ไขความสับสนกำกวมของภาษานี้ได้อย่างไร?

ทางออกมันก็มีอยู่ว่า เราเข้าใจมันให้ถูกต้อง; จะเรียกว่าอะไรก็ไม่สำคัญ. จะเรียกว่า นิพพานมีอยู่ก็ได้ นิพพานมิได้มีอยู่ก็ได้ มันถูกทั้งนั้น; ว่านิพพานมีอยู่ ก็พูดตามความรู้สึกของคนธรรมดาสามัญ ที่รู้ว่าอะไรมันมีอยู่. ถ้าพูดว่านิพพานมิได้มีอยู่ เพราะนิพพานมิได้มีภาวะ เพราะนิพพานมิได้มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งอะไรขึ้นมา นี้ก็มีได้มีอยู่. ถ้าอยากจะใช้คำว่า "มีอยู่" ก็ต้องมีอยู่อย่างภาษานิพพาน, มีอยู่อย่างตามแบบนิพพาน, มีอยู่อย่างตามแบบของอสังขตะ ซึ่งที่แท้ก็มีได้มีอยู่ ก็เลยเรียกว่า เป็นเรื่องพูด, ขอพุดกันไปทีโดยสมมติหรือโดยบัญญัติ พอให้รู้เรื่องราว นิพพานนั้นมิมีอยู่. แต่ถ้าไปเข้าใจว่า มีอยู่อย่างสิ่งต่างๆ มีอยู่ นิสิตหมดเลย; เพราะว่า นิพพานนั้นมิได้มีอยู่ อย่างที่สิ่งต่างๆ มีอยู่ อย่างที่เรารู้จักกันดี.

ความมีอยู่ ในที่ทุกแห่ง แต่มิได้มีอยู่อย่างที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งให้ มีอยู่ นี้ฟังยาก. เช่นกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา หรือของ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี้ มันก็มีอยู่ในทุกสิ่ง; แต่มิได้หมายความว่า สิ่งเหล่านั้นตกแต่งกฎเกณฑ์อันนั้นขึ้นมา. ความไม่เที่ยง มีอยู่ในสังขารทั้งปวง แต่มิใช่สังขารทั้งปวงปรุงแต่งความไม่เที่ยงขึ้นมา; ความไม่เที่ยงนั้นเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของตัวเอง ที่มาครอบงำสังขารทั้งปวง.

เราควรจะมองเห็นกันอย่างนี้บ้าง คือสูงขึ้นมาถึงลักษณะอย่างนี้ จึงจะมองเห็นสิ่งๆ หนึ่ง ซึ่งมีอำนาจเหนือสิ่งทั้งปวง ต่อสู้ไม่ไหว; เราจะไปสู้รบตบมือกับสิ่งนี้ไม่ไหว. เช่น ความที่ต้องเกิด ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย อย่างนี้เป็นต้น รวมอยู่ในความหมายนั้น เราจะไปต่อสู้ หรือต้านทาน หรือหมุนกลับกระแสนั้นมันไม่ได้.

ทางออกมันไปมีอยู่ที่ว่า เราอบรมจิตใจกันเสียใหม่ ทั้งที่จิตใจนั้นมันก็เป็นธาตุธรรมดา ธาตุสังขตะธรรมดานี้; แต่ถ้าอบรมให้ดีแล้ว มันรู้สึกถึงฝ่ายโน้น ฝ่ายตรงกันข้าม ฝ่ายที่ผิดธรรมดาไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง อย่างที่กล่าวมานี้ คือฝ่ายอสังขตะ

จิตนี้ธรรมดาที่เป็นจิตของชาวบ้าน อย่างเป็นโลกียะ แต่ถ้าอบรมดีแล้ว มันเปลี่ยนสภาพโลกียะไปสู่สภาพโลกุตตระ แล้วมันจึงรู้จักสิ่งที่ไม่เคยรู้จักกันได้. รู้จักสิ่งที่ ที่แรกนั้นลึกลับเหลือประมาณ. เช่นไควล์ยธรรมนี้เป็นต้น เป็นนิโรธธาตุ สุธัญญธาตุ นิพพานธาตุ เป็นต้น ซึ่งเมื่อก่อนนี้ไม่มีทางจะรู้ได้ นอกจากจะได้ยินเขาเอ่ยชื่อให้ฟัง. แต่เดี๋ยวนี้จะไม่เพียงแต่ได้ยินเขาเอ่ยชื่อ จิตจะรู้จักหรือสัมผัสต่อสิ่งนั้นได้; เพราะว่า สิ่งนั้นแม้จะมีลักษณะอย่างนั้น มันก็เป็นสิ่งที่อยู่จริง.

เมื่อพระพุทธเจ้าท่านทรงเกรงไปว่า คนทั้งหลายเมื่อได้ฟังเรื่องอสังขตะตรงกันข้ามจากความมีอยู่แห่งสิ่งทั้งปวงในโลกนี้แล้ว; คนทั้งหลายก็จะโง่ไปว่า นิพพานนั้นไม่มีทางที่จะมีอยู่ได้ เพราะเมื่อมันตรงกันข้าม จากสิ่งที่มันมีอยู่ได้ ในโลกนี้เสียทุกอย่างแล้ว นิพพานจะมีอยู่ได้อย่างไร? จึงต้องทรงยืนยันไว้อีกแผนกหนึ่งว่า *อตฺถิ ภิกฺขเว ตทฺยตมฺมํ ว่า ตูก่อนภิกษุทั้งหลาย! อายตนะนั้นยังมีอยู่* นี้คำว่า "อายตนะ" ในที่นี้ มิใช่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ชัมมารมณฺ์, และมีใช่เป็นแม่แต่เพียงว่าชัมมารมณฺ์ ที่เป็นอารมณ์ของจิตทั่วไปอย่างนี้; แต่ว่ามันก็เป็น **สิ่งที่อาจจะรู้ได้** เข้าถึงได้ รู้สึกได้ ในเมื่อได้อบรมจิตชนิดนี้ ให้กลายเป็นจิตชนิดที่อยู่เหนือความเป็นอย่างนี้ คือเหนือความเป็นโลกๆ อย่างนี้.

นี่คือประโยชน์หรืออานิสงส์ ของการปฏิบัติพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า บำเพ็ญสมณธรรม ปฏิบัติธรรม ทำกรรมฐานภาวนา แล้วแต่จะเรียก มันก็ล้วนแต่ คือการอบรมจิต ให้เปลี่ยนไปสู่ภาวะอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถ จะมองเห็น หรือว่าชิมดู หรือว่าไต่กลิ่น หรืออะไรก็สุดแท้ ต่อสิ่งที่ เป็นอสังขตะ ที่เรียกรวม ๆ กันไปว่า "นิพพาน"

อบรมจิตให้สูงจึงจะเห็นได้ว่าไควล์ยธรรมมีอยู่.

นี่ พระพุทธเจ้า ท่านจึงต้อง *ตรัสยืนยัน* ไว้ว่า "สิ่งนั้นมีอยู่" แต่เดี๋ยวนี้ แยกไม่รู้จัก แล้วถ้าเอาตามเหตุผล ที่แกมีอยู่เดี๋ยวนี้กันแล้ว แกจะคิดว่า สิ่งนั้นมีได้มี" คืออสังขตธาตุนี้จะมีได้มีอยู่ หรือว่านิโรธธาตุนี้จะมีได้มีอยู่ หรือว่าสัญญาธาตุนี้จะมีได้มีอยู่ อย่างนี้เป็นต้น.

แต่เดี๋ยวนี้ในกรณีนี้ อาตมาเรียกสิ่งนี้ว่า ไควล์ยธรรม คือสิ่งที่ มีอยู่อย่าง เป็นอันเดียวกันหมด ในเวลาทั้งหมด ในเนื้อที่ทั้งหมด ในอะไร ทั้งหมด อย่างที่มันไม่น่าจะมีได้; ก็ต้องขอฝากไว้ทำนองเดียวกันว่า มันมีอยู่ ขอให้ติดตาม เพื่อจะมอง หรือจะศึกษา หรือจะอะไร ให้รู้จักสิ่งนั้น, ไม่มีใครสร้างสิ่งนั้นขึ้นมา. พระพุทธเจ้าท่านก็ *ทรงยืนยัน*แล้วว่า "ไม่ใช่ฉันสร้างมันขึ้นมา; ฉันจะเกิดขึ้นก็ตาม ฉันจะไม่เกิดขึ้นก็ตาม สิ่งนั้นคงอยู่แล้ว" แล้ว หมายถึงพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ด้วย.

แต่ถ้าเชื่อว่า สิ่งนั้นมีอยู่ โดยอาศัยหลักว่า ธาตุนี้ตั้งอยู่แล้ว อย่างนั้นแล้ว; แล้วตั้งอยู่ตลอดไควล์ยด้วย; มันก็ไม่ยากเกินไป ไม่เหลือวิสัย

ที่ว่า จะเข้าถึงสิ่งนั้นได้. ฉะนั้นขอให้พยายามตามความสามารถ ตามโอกาส เพื่ออบรมจิตใจให้มันสูงขึ้น ๆ คือจิตใจมันดีขึ้น หรือประเสริฐยิ่งขึ้นไปจนถึงระดับ ถึงขนาด ที่จะรู้แจ้งเห็นจริง ในสิ่งนั้น ซึ่งเป็นไถวัลย์ หรือเป็นอมตะ.

สำหรับสิ่งนี้ ที่เห็นยากนี้ มัน ไม่มีค่าของชาวบ้านที่เราพูดกันอยู่ใน จะไปพูดถึง หรือจะไปบรรยายลักษณะของสิ่งนี้ทุกความหมาย จึงต้องใช้โวหาร ที่เรียกว่าคำปฏิเสธ คือมันไม่ใช่อย่างที่ทั่วกันแล้วกัน.

ให้นึกถึงนิทาน ที่ลูกเด็ก ๆ เขาชอบเล่ากัน เช่นว่า : ปลามันอยู่ใน น้ำตลอดเวลา เต่ามันยังเคยขึ้นไปเที่ยวบนบกบ้าง แล้วปลาก็ถามเต่าว่า ที่แกว่า บก ๆ นั้นเป็นอย่างไร? บกนั้นมันอ่อนนิ่มพอให้จมูกของฉันแหวกว่ายไปได้หรือ? เต่ามันก็ว่า ไม่ใช่. ปลาก็ถามว่า บกของแกเป็นคลื่นอย่างนั้นหรือ? เต่ามันก็บอกว่าไม่ใช่. มันเย็นเอิบอาบอย่างนั้นหรือ? มันก็ว่า ไม่ใช่. ถามที่คำถาม ก็ร้อยคำถาม มันก็ตอบว่า ไม่ใช่. นี่มันก็เป็นกรรมของปลา ที่ไม่อาจจะรู้ได้ มันก็ประมาณว่า เต่านี่โกหก.

ฉะนั้นขออย่าใช้วิธีนี้กับพระพุทธเจ้า. นี่เอาตมาขอร้องว่า อย่าใช้ วิธีนี้กับพระพุทธเจ้า; เพราะว่าพระนิพพานเป็นอย่างนั้นจริง มัน ไม่อาจจะ บอกด้วยคำพูดฝ่ายบวก เป็น positive ว่าอย่างนั้น ๆ อย่างนั้น ซึ่งชาวบ้านก็รู้ แต่เรื่องโลก ๆ เรื่องโลกียะทั้งนั้น. ฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านก็ต้องตรัสว่าไม่ใช่ อย่างนั้น, ไม่ใช่อย่างนั้น, ไม่ใช่อย่างนั้น ทุกอย่างที่จะปฏิเสธได้; แต่ว่ามัน ไม่มีเวลา ไม่มีโอกาสที่จะปฏิเสธโดยรายละเอียด ซึ่งจะต้องปฏิเสธเป็นหมวด ๆ ไป.

ดังเช่นที่ ในพระพุทธานุชาต นั้นเอง ก็มีคำกล่าวว่า **สังขนั้นมันไม่ใช่** ธาตุดิน : **เนว ปจวี** -มันไม่ใช่ธาตุดิน **เนว อาโป** น เตโช **น วาโย** -**ไม่ใช่** ธาตุน้ำ **ไม่ใช่ธาตุไฟ** **ไม่ใช่ธาตุลม**. คนจะไปคิดว่า นิพพานเป็นธาตุ เหมือน ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม มันก็ไม่ใช่.

หรือว่า จะไปถือเสียว่า มันเป็นผลที่เป็นความสุขแก่จิต ที่เรียกว่า **อากาสาณัญจายตนะ** **วิญญาณัญจายตนะ** **อากิญจัญญายตนะ** **เนวสัญญานาสัญญา** **ยตนะ** ที่เป็นความสุขสูงสุด ที่ในสมัยนั้นเขาค้นพบ; ท่านก็ต้องตอบ **ไม่ใช่ ๆ** **ไม่ใช่ ๆ**, กระทั่งว่า มันเป็นโลกวัตถุ ว่าโลกนี้หรือ? ก็ไม่ใช่ **โลกอื่นหรือ** ก็ไม่ใช่? **ดวงอาทิตย์ดวงจันทร์หรือ?** ก็ไม่ใช่. **นี่ไม่ใช่ไปเสียทั้งหมด** ใน เรื่องพื้นที่.

แล้วที่จะเป็นเรื่องของ อากัปภิกิริยา ก็มันเป็นความตั้งอยู่หรือ? ก็ ไม่ใช่. มันเป็นความเป็นไปหรือ? เคลื่อนไหวหรือ? มันก็ไม่ใช่ มันเป็นการจัดหรือ? ก็ไม่ใช่. **อุปติบงเกิดหรือ?** ก็ไม่ใช่. **มีที่ตั้งหรือ?** ก็ไม่ใช่. **ไม่มีที่ตั้งหรือ?** ก็ไม่ใช่. **มีอารมณ์หรือ?** ก็ไม่ใช่. **คือ ปฏิเสธทุกหมวด**. **ที่ว่าจะเป็นธาตุอย่างธรรมดา, หรือจะเป็นความสุขอย่างธรรมดา, หรือว่าจะเป็นที่** **พื้นที่, หรือว่าจะเป็นที่กิริยาอาการเป็นภาวะอะไร** มันไม่ใช่ ไม่ใช่, ไม่ใช่ ๆ. **ท่านไม่ได้ตอบว่าอะไร, ไม่ตอบว่าอย่างไรจึงใช่, ได้แต่บอกว่า ที่ไม่ใช่ ๆ ไม่ใช่ ๆ** **ตรงข้ามจากที่ว่าไม่ใช่** นั้นแหละคือสังขนั้นละ.

แต่ ในสูตรที่ท่านเรียกว่า **นั้นเป็นที่สุดจบแห่งความทุกข์ทั้งปวง** **ที่ตรงนั้น;** **หรือภาวะนั้น** **หรือจุดนั้น** **เป็นที่จบแห่งความทุกข์ทั้งปวง** ซึ่ง หมายถึงอสังขตะ, ซึ่งหมายถึงสุญญตา, ซึ่งหมายถึงนิพพานธาตุ หรือ **นิโรธ** **ธาตุ,** ซึ่งในที่นี้ **อาตมาเรียกว่า “ไภวฉลยธรรม”.**

เข้าใจความหมายของไควล์ยธรรมแล้วจะเข้ากันได้ทุกศาสนา.

การที่เอาคำนี้มาเรียกนี้ ก็เพราะว่ามันมีความหมาย ที่ถ้าเห็นแล้ว จะเข้าใจความหมายอื่นได้ทุกอย่าง; แล้วก็จะเรียกว่าเอาเปรียบ หรืออะไรก็สุดแท้ โดยที่เห็นว่า ถ้าเข้าใจความหมายของไควล์ยธรรมนี้แล้ว จะได้เครื่องมืออันหนึ่ง ซึ่งทำความเข้าใจกันทีเดียวได้ทั้งโลก ไม่ว่าจะถือศาสนา ไทเน ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต ไม่มีปัจจุบัน. คำๆ นั้นมันจะใช้ได้แก่ทุกเวลา ทุกสถานที่ ทุกศาสนา จนไม่ต้องแบ่งแยกเป็นศาสนา.

ศาสนาพราหมณ์เขาก็มักจะใช้ ศาสนาพุทธก็มีคำที่มีความหมายอย่างนี้ ใช้. ยกตัวอย่าง ศาสนาคริสต์เขาก็มักมีคำที่มีความหมายอย่างนี้ใช้; แต่แล้วต่างฝ่าย แต่ละฝ่าย ทุกฝ่าย ไม่เข้าใจความหมายนั้นๆ ในคำนั้นๆ ในศาสนาของตนๆ ก็เลยได้ทะเลาะกันในระหว่างศาสนา. นี่เป็นความเสียหายของมนุษย์อย่างยิ่งในเวลานี้ ที่ต้องมีความทุกข์ทรมาน เข้าใจกันไม่ได้; บทบางบทของศาสนาเป็นหมัน ถูกยกเลิกไป เพราะเข้าใจไม่ได้.

แต่ถ้ามนุษย์ทุกคน ย้ำถือกันว่า เป็นศาสนาไทเน; ถือกันแต่ว่า ส่วนสังขารร่างกายมันเป็นไปตามกฎของสังขตะ แล้วก็มีอีกสิ่งหนึ่ง เป็นอสังขตะ ที่จะทำให้หยุดความหลงไหล ในสิ่งเหล่านี้เสียได้; แล้วเราก็จะไม่เกิดความทุกข์, และเราก็จะไม่ยึดมั่น หมายมั่นสิ่งใด โดยความเป็นตัวกู-ของกู. เราก็เห็นแก่ตัวไม่ได้ แล้วเราก็ไม่อาจจะเบียดเบียนใครได้ ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น.

นี่ประโยชน์ของการเห็น สิ่งๆ หนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งเดียวกันทั้งหมด ใน
 ทุกเวลา ในทุกเนื้อที่. พุทธท่านก็พอแล้ว ว่า ทุกเวลา คือไม่ขึ้นอยู่กับเวลา,
 ทุกเนื้อที่ คือไม่ถูกจำกัดอยู่กับเนื้อที่ขนาดไหน นั่นแหละคืออสังขตะ. อสังขต-
 ธาตุ ที่เรียกสั้นๆ บางทีก็เรียกว่า ธรรมธาตุ, หรือถ้าเรียกให้สั้นกว่านั้นอีก
 ก็เรียกว่า ธาตุ เจ็บๆ อย่างในพระบาลีที่พระสวดนี้เรียกว่า *จิตฺตา ว สฺยา ธาตุ-*
-ธาตุนันตังอยู่แล้วนั้นเทียว.

อาตมาเอาคำนี้มาใช้ แล้วก็เลยให้หัวข้อการบรรยายในวันนี้ว่า ไภวัญญ-
 ธรรมในฐานะที่เป็นธาตุ, เป็นสักแต่ว่าธาตุ; แต่มิได้เป็นไปตามการปรุงแต่ง
 ของธรรมชาติ. มัน เป็นธาตุพิเศษ ที่มัน ถอยออกมาเสียจากการปรุงแต่ง
 ของธรรมชาติ. ส่วนธาตุนอกนั้นเช่น ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม
 ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ อะไรก็ตาม จะเรียกชื่ออย่างอื่นก็ได้; นี่ล้วนแต่
 เป็นธาตุที่เป็นไปตามธรรมชาติ และก็มีใช้สัตว์บุคคล ตัวตน เรา เขา. ที่
 ธาตุนั้นเป็น อสังขตธาตุ ไม่เป็นอย่างนั้น แต่ก็ยังเป็นสักว่าธาตุ ซึ่งก็จะต้อง
 เรียกว่า ธรรมชาติชนิดหนึ่งด้วยเหมือนกัน หากแต่ว่า ไม่เป็นไปตามเหตุตาม
 บัจจัยเท่านั้น.

รวมความว่า ทั้งหมด ในทั้งหมดในไภวัญญธรรมนั้น มันก็มีอยู่
 เพียง ๒ ธาตุ คือสังขตธาตุ—ธาตุที่เป็นไปตามเหตุตามบัจจัย, และ อสังขต-
 ธาตุ—ธาตุที่ไม่เป็นไปตามเหตุตามบัจจัย. ตัวไภวัญญธรรมแท้ๆ เป็นสิ่งที่เป็น
 กฎ อยู่เหนือการปรุงแต่งของเหตุของบัจจัย. ธาตุทั้งหลายที่ถูกปรุงแต่งตามเหตุ
 ตามบัจจัย เป็นเพียงขุ่นขี้ละออง ที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว ปลิวไปหายไป, เกิด
 ขึ้น—ตั้งอยู่—ดับไป เท่านั้นเอง.

ให้รู้จักความแตกต่างกันอย่างนี้ไว้แล้ว ก็จะเป็นการง่ายดาย ที่จะศึกษาให้เข้าใจ สิ่งที่เราเรียกว่า “ความหลุดพ้น” วิมุตติ หรือ ความหลุดพ้นไปได้ จากความทุกข์ทั้งปวง ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา.

การบรรยายเรื่องไถวัลยธรรม ในวันนี้ ก็มุ่งหมายจะพูดแต่เพียง ความหมาย ของคำที่สำคัญเพียงคำเดียว คือคำว่า “ชาติ” ที่เป็นอสังขตธาตุ ที่พอจะเรียกสมมุติได้ว่า นี่แหละคือตัวแห่งไถวัลยธรรม ที่คนพวกอื่นเขาจะสมมุติเอาว่า นี่เป็นตัวคนอันแท้จริง และถาวร. ส่วนเราพุทธบริษัททั้งหลาย เรียกตามพระพุทธเจ้า ท่านเรียกว่า มัน เป็นสักว่าชาติ, และ ตั้งอยู่ในฐานะ เป็นกฎแห่งสามัญญลักษณะ, กฎแห่งอิทัปปัจจยตา, กฎของจตุราริยสังัจ เป็นต้น โดยรายละเอียดดังที่กล่าวมา.

การบรรยายวันนี้สมควรแก่เวลา ก็ขอโอกาสให้พระภิกษุทั้งหลาย ได้สวด กณธายาขธรรม ที่เป็นเครื่องกระตุ้นให้เกิดความสนใจ ในธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ต่อไปอีกวาระหนึ่ง.

ไถวัลย์ธรรม

- ๗ -

ทินโค้ง ๑๙ พ.ค. ๑๖

ไถวัลย์ธรรม ในฐานะที่เป็นธรรมชาติ แห่งพุทธภาวะ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

ในการบรรยายชุดไถวัลย์ธรรม ครั้งที่ ๗ นี้ อาตมาจะได้กล่าว
โดยหัวข้อว่า ไถวัลย์ธรรมในฐานะที่เป็นธรรมชาติแห่งพุทธภาวะ.

[ทำความเข้าใจ "ธรรมชาติแห่งพุทธภาวะ"]

"ธรรมชาติแห่งพุทธภาวะ" คงจะเป็นที่แปลกหูสำหรับบางท่านก็ได้.
ที่จริงก็มีความหมายชัดเจนอยู่แล้ว; หมายความว่า ธรรมชาติอันหนึ่ง ซึ่งทำสัตว์

๒๔๕

ให้เข้าถึงพุทธภาวะ, และมีอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง ในเวลาทุกยุคทุกกาล ในฐานะที่เรียกว่าเป็น ไถวัลยธรรม หรือไถวัลยตา ก็ได้เหมือนกัน.

ถ้าจะกล่าวให้เข้าใจเป็นการล่วงหน้าไว้ที่ก่อนก็ว่า ทุกอย่างได้วิวัฒนาการขึ้นมา จนกระทั่งเป็นสิ่งที่มีชีวิต, แล้วสิ่งมีชีวิตนั้น จะวิวัฒนาการต่อไป จนถึง ระยะเวลาสุดท้าย คือถึงความเป็นพุทธะ; หมายความว่ารู้หรือตื่น หรือเบิกบานเต็มที่, ถ้าจะเปรียบเทียบอุปมาดีกว่า มันถึงจุดที่เบิกบานเต็มที่; อย่างกับต้นไม้มีดอก เราก็เห็นว่า ดอกของมันนั้น ที่แรกก็ดูไม่ออกว่าดอกไม้ จนกระทั่งมันเจริญเติบโตเรื่อยๆ ไป ดูเป็นดอกไม้ แล้วก็ดูม แล้วก็บานถึงที่สุด.

ข้อนี้มุ่งหมายไปยังข้อที่ว่า มัน ต้องเบิกบาน, มันต้องบาน; ถ้าไม่มีอะไรมาขัดขวางทำลายเสีย มันก็บานได้เร็ว; ถ้าไม่อย่างนั้น มันก็ต้องช้า.

ข้อนี้เป็นการยืนยันว่า ทุกอย่างจะวิวัฒนาการไป จนกระทั่งถึง ระยะเวลาสุดท้าย คือความเป็นพุทธะ. บางทีก็จะใช้คำว่า “พุทธะ” เฉยๆ ไม่ต้องใช้คำว่าพระพุทธเจ้าก็ได้; แต่ก็เป็นการเบิกบานด้วยความรู้เหมือนกัน คือรู้ถึงที่สุดว่า ความทุกข์ได้หมดไปแล้ว, หรือว่า ชาตินี้มันเป็นชาติสุดท้ายแล้ว ความเกิดอีกมิได้มี; อย่างนี้เรียกว่า เบิกบานถึงที่สุด,

ธรรมชาติที่จะทำให้สิ่งมีชีวิตเจริญขึ้นมา จนถึงลักษณะอย่างนั้น ในที่สุดนั้น เราเรียกว่า ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะบ้าง, ธรรมชาติแห่งพุทธภาวะบ้าง. ที่เรียกว่าธรรมชาติ ก็เพราะมันมีอยู่แล้ว, มีอยู่เองโดยธรรมชาติ, หรือจะเรียกว่า ธรรมชาติที่เป็นเชื้อแห่งความเป็นพุทธะ มีอยู่แล้ว

ในสิ่งที่ชีวิตก็มีเชื่ออันนี้อยู่แล้ว. ฉะนั้น สิ่งที่มีชีวิตก็ต้องเจริญไป ในทางที่จะถึงความ เป็นพุทธะ. นี่คือใจความของหัวข้อ ที่ตั้งใจว่าจะพูดในวันนี้, และให้หัวข้อสั้น ๆ ว่า ไภวัญญธรรมในฐานะที่เป็นธรรมชาติแห่งพุทธภาวะ.

[บททวนข้อความที่บรรยายมาแล้วถึงหน้า ๒๔๔]

ทีนี้ เพื่อจะให้เข้าใจในสิ่งนั้น หรือตามลำดับ ก็จะต้องทบทวนไปถึงข้อความที่ได้บรรยายกันมาแล้ว ตามลำดับอีกเหมือนกัน ว่าได้พูดมาแล้วอย่างไร. คือได้พูดถึงเรื่องไภวัญญธรรม ในลักษณะต่างๆกัน ที่ให้เข้าใจได้ง่าย ชนมาตามลำดับ,

ในครั้งที่แล้วมา ได้พูดถึงไภวัญญธรรมในฐานะที่เป็นกฎ คือสิ่งที่มีอำนาจบังคับสิ่งต่างๆ ให้เป็นไป มีอำนาจนั้นอยู่ในสิ่งต่างๆ ที่ต้องเป็นไป หรือเป็นไปตามกฎ เช่น กฎแห่งสามัญญลักษณะ ว่ามันต้องไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา สำหรับสิ่งที่มีปัจจัยปรุงแต่ง; หรือว่าเป็นไปตามกฎแห่งอิทัปปัจจยตา ว่ามันไม่มีฝ่ายไหนที่ยืนยันให้ตายตัวลงไปได้ นอกจากว่า มันเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย มันแล้วแต่เหตุแล้วแต่ปัจจัย เมื่อมีสิ่งๆ เป็นปัจจัย สิ่งๆ ย่อมเกิดขึ้น; มันเป็นไปตามกฎอย่างนั้นเรื่อยไป จนกว่าจะถึงที่สุด. และในที่สุดก็ได้พูดถึงกฎจตุรวิยสัจจ์ เรื่องความทุกข์ และความดับทุกข์ได้สิ้นเชิง เป็นวาระสุดท้าย เหล่านี้มันเป็นไปตามกฎ.

ความที่ต้องเป็นอย่างนี้ ก็เรียกว่า เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง เป็นชาติที่มีอยู่ตามธรรมชาติอย่างหนึ่ง; ไม่ควรถือว่าเป็นตัวตน บุคคล เรา เขา หรือ

เป็นเพียงธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม มันก็ไม่มีชีวิตวิญญาณอะไร ไม่มีจิต; แต่แล้วมันได้ประกอบกันเข้ากับสิ่งอื่น มันจึงเกิดเป็นสิ่งที่มีชีวิตขึ้นมา.

สำหรับเรื่องทางวิทยาศาสตร์ สมัยปัจจุบันแล้ว ไม่ได้อธิบายถึงสิ่งที่เป็นวินญาณธาตุ หรืออะไรทำนองนั้นเลย. เขาได้อธิบายไปในทางที่ว่า มันเป็นวัตถุธาตุที่เหมาะสม โดยประการทั้งปวง มันต้องการอะไรบ้าง ก็มีครบถ้วน ต้องการอุณหภูมิ ต้องการระยะเวลา ความเปลี่ยนแปลง ความแวดล้อมอย่างไรมันก็ได้ แล้วในที่สุด มันก็เกิดสิ่งที่มีชีวิตขึ้น.

นี่พวกที่เคยศึกษามาแล้ว, เพราะเคยศึกษามาแล้ว ก็เข้าใจได้; แต่บางคนก็ไม่เคยศึกษากันในแนวนี้; จึงอยากจะบอกให้ทราบว่า แม้แต่ในทาง *วัตถุ* อย่างที่พวกนักวิทยาศาสตร์เขาสนใจศึกษาค้นคว้า ก็ยังยืนยันอย่างนี้. เช่นว่า อย่างที่เราจะเคยอ่านกันแทบทุกคนแล้วว่า *โลกนี้ ที่แรกมันก็เป็นดวงไฟ ก็ว่ามาจากดวงอาทิตย์* หรือว่าจะมาจากการรวมตัว ของหมอกเพลิงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งก็ตาม แต่เป็นที่ยุติต้องกันว่า มันเป็นดวงไฟ ที่ลุกเป็นไฟเท่า ๆ กับดวงอาทิตย์; แล้วนานเท่าไรก็ตามใจ *มันเย็นลง ๆ เย็นลงจนเย็นก๊อ่น ๆ หนึ่ง ซึ่งมีเนื้อหาเป็นคล้ายกับโลหะ.*

แล้วต่อมา มันก็กร่อน ด้วยการที่ถูกแดด ถูกลม ถูกฝน ถูกอะไรต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบรรยากาศรอบ ๆ โลกนี้, ทำให้ผิวโลกนี้มันร่วน มันกระจาย ออกเป็นอย่างนี้ อย่างนั้น เป็นธาตุนั้นธาตุนั้น หลาย ๆ ธาตุด้วยกัน ก็มีที่ซึ่งน่าอยู่ แล้วก็ธาตุหลาย ๆ อย่างลงไปสะสม หมักหมม. *ได้ความสບเหมาะเข้า โอกาส*

หนึ่งมันก็เกิดเป็นสิ่งมีชีวิตขึ้นมาในน้ำ ซึ่งยังเล็ก ดูด้วยตาไม่ค่อยเห็น; แล้วก็โตขึ้น ๆ.

นานมาอีกมากมาย สิ่งที่มีชีวิตนั้นมันก็เจริญขึ้น โดยผสมกันหลาย ๆ วิธี หลาย ๆ เซลล์ชีวิต เป็นหนึ่งกลุ่ม เป็นสัตว์เล็ก ๆ ขึ้นมากมี เป็นพืชพันธุ์ พืชทุกชนิดขึ้นมาก็มี มันก็เจริญแข่งกัน มันอาศัยกันและกันเรื่อย ๆ มา จนมี สัตว์ที่ใหญ่โตขึ้นมา กระทั่งเป็นสัตว์ทั้งหลาย อย่างที่เราเห็น ๆ หรือรู ๆ กันอยู่ และมาเป็นคน อย่างที่นั่งกันอยู่ที่นี่.

นี่ลองคิดดูเถอะว่า แม้ในฝ่ายทางวิทยาศาสตร์ ฝ่ายวัตถุแท้ ๆ เท่าที่เขา จะค้นคว้ากันอย่างไร มันก็ได้ผลลัพธ์ เป็นความรู้ อย่างนี้ : ว่า *จากดวงไฟที่ไม่มีชีวิต* หรือเราอาจจะถือว่า *ไม่มีชีวิต* ก็มาเย็นลง *มากลายเป็นสิ่งที่มีชีวิต; แล้วก็มีความชีวิต; แล้วก็มีความชีวิตโดยสมบูรณ์* อย่างที่เห็นอยู่.

นี่ก็เพราะมันมี อะไรอย่างหนึ่ง ที่บังคับให้เป็นไป อย่างนั้น. ถ้าจะ พูดอย่างสำหรับให้เด็ก ๆ ฟัง ก็ว่า มันมีชีวิตชนิดหนึ่ง มันซ่อนอยู่แล้วในดวงไฟ นั้น, มันไม่มีโอกาสที่จะเจริญออกมาเป็นชีวิตอย่างนั้น มันรออยู่ก่อน จนเมื่อไร มันมีโอกาสดู ชีวิตที่มันซ่อนอยู่ในดวงไฟ มันก็ค่อย ๆ แสดงตัวออกมา เป็นชีวิต ที่ละเอียด แล้วก็ใหญ่โตขึ้นมา จนกระทั่งเป็นชีวิตคน; อย่างนี้ใครจะเชื่อ หรือไม่เชื่อก็ได้.

แต่คนที่มีความปัญญา ที่เขื่อนักค้นคว้าในเรื่องของโลกนี้ เขาค้นพบ อย่างนี้ แล้วมันก็ไม่เห็นว่า จะต้องขัดกันกับหลักธรรมะข้อไหน; เพราะสิ่งต่าง ๆ

น้ำมันเป็นไปตามกฎเกณฑ์ เมื่อมันใช้เวลานานมาก มันก็แปลกไปมาก, แต่ทุกอย่างน้ำมันไม่พ้นไปจากกฎเกณฑ์ ที่เรียกว่า อิทัปปัจจยตา, และไม่พ้นไปจากกฎเกณฑ์ ที่เรียกว่า สามัญญลักษณะ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา. มัน เปลี่ยนได้เรื่อย จึงเกิดเป็นของใหม่ขึ้นมา จนรู้จักคิดนึก รู้จักรู้สึก ว่าเป็นสุขเป็นทุกข์, มันก็ตื่นรนต่อไป จนดับความรู้สึกที่เป็นทุกข์เสียได้.

นี่เราเรียกว่า มัน ถึงที่สุด เป็นที่เบิกบานถึงที่สุดแห่งความเป็นพุทธะ: ถ้ามันไม่มีเชื้อแห่งความเป็นพุทธะ มันก็มีความเบิกบานอย่างนั้นไม่ได้; เช่นเดียวกับที่ ถ้ามันไม่มีเชื้อที่เรียกว่าชีวิตอยู่ แม้ในดวงไฟที่กำลังลุกนี้ มันจะค่อยๆ วิวัฒนาการมาเป็นชีวิตอย่างเดียวกันไม่ได้. นี่ขอให้มันไกลออกไปถึงขนาดนี้.

นี่ไม่ใช่เป็นเรื่องเพื่อเจ้า อย่างเรื่องปรัชญาอะไรเลย; มัน เป็นไปในเรื่องของวิทยาศาสตร์ คือ มองเห็นได้ เข้าใจได้ แล้วก็แนวเดียวกันเท่านั้น ไม่ต้องหลายแนวให้เป็นที่ขัดแย้งกัน. เพราะฉะนั้นจึงตั้งหัวข้อขึ้นมาว่า เชื้อแห่งความเป็นพุทธะนี้ ก็ได้มีมาแล้ว ตั้งแต่แรกเริ่มเดิมที; เช่นเดียวกับสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ยธรรมนี้ มันก็เป็นอย่างนั้นมาแล้ว ตั้งแต่แรกเริ่มเดิมที.

ในสิ่งนั้นจะมีเชื้อแห่งชีวิต เพื่อเป็นชีวิต มาเป็นชีวิตนึกได้, หรือว่า จะมาเป็นความรู้อย่างถูกต้องทั่วถึงขึ้นมาตามลำดับ จนเป็นพุทธะ อย่างนั้นก็ได้อ. และให้ถือเอาความหมาย ของคำว่า พุทธะ นี้กว้างไว้ กว้างๆ ไว้ คือว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน; รู้ก็เป็นพุทธะ ตื่นก็เป็นพุทธะ เบิกบานก็เป็นพุทธะ; เพราะมัน เป็นการเบิกบานของความรู้ ที่จะดับความทุกข์ได้.

เรื่องนั้นถ้าจะพูดกันไป ในแง่อื่น มันก็มีมากมายหลายแขนงที่จะพูดได้; แต่ว่าอาตมาจะไม่พูดมากมายหลายแขนง จะพูดมุ่งหมายแต่ในทางว่า มัน มีเชื่อ แห่งความเป็นพุทธะอยู่ โดยธรรมชาติ เพื่อว่าคนทั้งหลาย จะได้เกิดกำลังใจ กระทั่งเกิดความแน่ใจ ว่าเราก็มียึดแห่งความเป็นพุทธะ แล้วสักวันหนึ่งก็ จะเบิกบาน ถึงความเป็นพุทธะได้. นี่ความมุ่งหมาย หรือความประสงค์ ในการบรรยายเรื่องนี้ โดยเฉพาะในตอนนั้น มันมีอยู่อย่างนี้.

บางคนกำลังท้อใจ เห็นว่ามันยังไกล เรื่องมันมาก ก็เลยเฉยๆ. หรือว่า บางทีก็ท้อใจท้อตาอาลัย เหมือนกับคนตายอยาก ทำๆไปอย่างนั้น. แต่ถ้าเขาได้รู้เรื่อง ความจริงของสิ่งๆ นี้ ว่าเป็นสิ่งที่มียู่ในที่ทุกหนทุกแห่ง และ ทุกเวลา; หมายความว่ามันมีอยู่ในทุกๆอนุ ทุกๆปริมาณของสิ่งที่ยัง ไม่มีชีวิต แล้วมาประกอบกันเข้าเป็นสิ่งที่มีชีวิต; แม้ชีวิตเล็กๆ ก็เรียกว่ามัน มีความเป็นพุทธะ เจริญขึ้นมาตามส่วน กระทั่งมันมีชีวิตที่สมบูรณ์ ความ เป็นพุทธะก็จะมีได้สมบูรณ์.

ไควล์ธรรมในแง่เป็นธรรมชาติวิวัฒนาการถึงความเป็นพุทธะ.

สำหรับคำว่า “ไควล์ตา” นั้น มีความหมายแต่เพียงว่า ความที่มัน เป็นอย่างนั้น. ถ้าพูดว่า “ไควล์ธรรม” ก็หมายถึงสิ่งที่เป็นอย่างนั้น, ถ้า ไควล์ตา ก็หมายถึงความที่มันเป็นอย่างนั้น. ความที่มันเป็นอย่างนั้น; คือ เป็นสิ่งเดียวทั้งหมด มีอยู่ในสิ่งทั้งปวงตลอดเวลาอันนั้นแหละ. เราจะมองดูกัน ได้ หลายแง่ และที่สำคัญที่สุดสำหรับพุทธบริษัทนี้ ก็แง่ที่ว่า มัน เป็นธรรมชาติ

ที่อาจจะเจริญรุ่งเรือง วิวัฒนาการไปถึงความเป็นพุทธะ ในระดับสูงสุดหรือ เต็มที่ได้.

อย่าได้นอนใจ หรือว่าทอดอาลัยเสียว่า เราไม่ได้มีอะไรที่สร้างมา เพียงพอ ที่จะ**เป็น**พุทธะ. ให้มีความคิดเสียใหม่ว่า สิ่งนี้เป็นไควล์ธรรม มีอยู่ตลอดเวลา ในที่ทุกสิ่ง; หากแต่ว่ายังไม่ได้เจริญ คือไม่ได้วิวัฒนาการขึ้นมา, แล้วเราก็มามี**เป็น**ถึงขนาด เป็นมนุษย์ อย่างนี้แล้ว เรียกว่ามันภาคปลาย, หรือว่า ใกล้ต่อจุดสูงสุดเต็มที่แล้ว; คือว่าเราไม่ใช่ยังเป็นเพียงก้อนหิน ก้อนดิน หรือกรวดทราย หรืออะไรทำนองนั้น. มัน เป็นธาตุที่ประสมปรุงแต่งกัน ขึ้นมาแล้วอย่างนี้ ถึงขนาดนี้ แล้วก็มีเชื้อที่จะให้**เป็น**พระพุทธรเจ้า หรือ **เป็น**พุทธะ นั้นใสมาแล้วเสร็จ แต่ว่ามองไม่เห็นเอง.

อยากจะยกตัวอย่าง ซึ่งมันออกจะซ้ำๆ หรือว่าตลกไปก็ได้; แต่ที่จริง ก็เป็นเรื่องอย่างเดียวกัน ว่าสิ่งที่เรียกว่า “เชื้อ” นั้น แม้เชื้อทางวัตถุ มันก็ละเอียดลึกซึ้งจนมองไม่เห็น. เชื้อที่มาเป็นคนขึ้นมาคนหนึ่ง ก็ยังละเอียดจนมองไม่เห็น แล้วมันยังมีเชื้อที่มันละเอียดกว่านั้น ที่มันถ่ายทอดกันได้ หรือจะเจริญเบิกบานออกไปได้ นั้นยังมองไม่เห็น. จนเราต้องเรียกว่า ความที่มันจะต้องเป็นอย่างนั้น; เช่นในเมล็ดมะม่วงเม็ดหนึ่ง ทำไมมันมีอะไรบ้าง? มันมีความที่มันจะต้องเป็นต้นมะม่วง จนเป็นดอกเป็นผลถึงที่สุด.

หรือว่าในไข่ไก่ฟองหนึ่ง มันมีความที่มันจะต้องเป็นไก่เต็มตัว ความที่มันจะเป็นเนื้อไก่ หนังไก่ ขนไก่ เล็บไก่ อะไรไก่ ไก่สีแดง สีเขียวของขนของอะไรทั้งหมด มันอยู่ในฟองไข่ฟองเดียว. ความที่จะต้องเป็นอย่างนั้น เรามองไม่เห็นได้ด้วยตา; แม้ว่าเราจะเอาไข่ฟองนั้นมาแยกธาตุดู เรายังไม่พบส่วนที่มัน

จะแสดงว่า มันยังเป็นขนน้อยๆ หรือว่าเป็นหนังน้อยๆ เป็นสีสน้มน้อยๆ มัน
เป็นไปไม่ได้; เพราะมันยังต้องอาศัยความเจริญและความเปลี่ยนแปลง ตามกฎ
แห่งอิทัปปัจจยตา อีกมากมายหลายชั้นน้ก, และต้องการเวลาด้วย กว่าใช้
ฟองหนึ่งมันจะมีความเป็นไก่อที่สมบูรณ์ แสดงออกมาเป็นไก่อเต็มที่.

อย่างนี้เราเรียกว่า ภาวะแห่งความเป็นอย่างนั้น, แล้วเป็นที่
มันใจได้ ทำให้มีความหวังว่า มันต้องเป็นอย่างนั้นแน่. เช่นใช้ฟองนี้ถ้าฟัก
เข้าไปแล้ว ก็จะได้ไก่ออย่างนั้นออกมาจริงๆ. นี้เราก็ควรจะมีความเข้าใจทำนอง
เดียวกัน ว่าในชีวิตทุกชีวิตนี้ มันมีเชื้อแห่งความเป็นพุทธะ คือจะเป็น
บุคคลที่มีความรู้ หรือตื่น หรือเบิกบานเต็มที่ไ้มาแล้ว; ขอให้ฟักให้เป็น.
เดี๋ยวมันก็จะอยู่ที่ ไม่ได้ฟัก หรือฟักไม่เป็น. ถ้าฟักเป็น ถูกวิมมันก็ออกมาได้
ทันความต้องการ ทันเวลา.

ทีนี้บางคนยังถึงกับว่า ไม่รู้ไม่ชี้ ว่ามันจะเป็นอย่างไร ก็ปล่อยๆไป
อย่างนั้น; หรือจะยอมรับแต่เพียงว่า ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า
ไปก็แล้วกัน ผลมันก็จะเกิดขึ้นอย่างนั้น นี้ก็ถูกที่สุดแล้ว; เรียกว่าไม่พูด
ให้มันยาวความ

เอาตมาเสียอีก เป็นผู้ที่พูดอะไรให้ยาวความออกไป กว่าที่คน
ธรรมดาควรจะฟัง; แต่ว่า ไม่ใช่พูดให้ยาวความโดยไม่มีประโยชน์อะไรเสีย
เลย; อย่างน้อยที่สุด มันก็เป็นเรื่องยาวความไปในทางให้เกิดความแน่ใจ ความ
มันใจว่า มันจะต้องเป็นได้อย่างนั้นแน่ๆ แล้วเกิดกำลังใจ ในการที่จะประพฤติ
ปฏิบัติยิ่งขึ้น แล้วก็จะได้ผลนั้นโดยเร็ว.

พูดง่าย ๆ ว่า ถ้าเราแน่ใจว่า ความเป็นพุทธะมีอยู่ในทุกคน ถ้าพริกเป็น
มันก็ออกมาเป็นตัวเร็ว, พริกไม่เป็นมันก็ช้าหน่อย; ดังนั้นแล้ว ก็เข้าใจว่า คง
จะมีหลายคนที่ตั้งใจ ที่จะพริกให้เป็น และออกมาเป็นตัว.

เชื่อแห่งความเป็นพุทธะ มีอยู่ในทุกสิ่ง.

ท่าน ขอพุทธว่า เชื่อแห่งความเป็นพุทธะ นี้ มีอยู่ในทุกสิ่ง; เป็น
ไถวัลยธรรม มีคู่กันมากับไถวัลยธรรม ในแขนงไหน ในแง่ใด ก็แล้วแต่
จะมอง. นี้ก็เพื่อจะให้เห็นว่า มันมีทั่วไปในที่ทุกหนทุกแห่ง ในทุกเวลา ทุก
ยุคทุกสมัย ขอให้เข้าใจอย่างนั้น.

ถ้าคนที่มีความเชื่อในเรื่องการเกิดใหม่ ก็ยังสบาย ยิ่งแน่ใจได้โดยง่าย;
แม้คนบางคนจะไม่ยอมเชื่อในเรื่องเกิดใหม่ หลังจากตายเข้าไปแล้ว ก็ควร
จะแน่ใจในข้อที่ว่า ในชีวิตทุกชีวิตมันก็มีสังข. ที่ตกลงไปกว่ามนุษย์ก็ยังมี
สังข. ในสัตว์เดรัจฉานก็มีสังข. มดแมลงก็มีสังข.; แม้แต่ในใบไม้
ต้นไม้อันมีลมพัด มันก็มีสังข. แม้แต่ในเซลล์ เซลล์หนึ่ง ที่ประกอบกัน
มันก็มีสังข.; มันจะต้องมีความเบิกบานไปตามเรื่องตามราวของมัน.

ถ้าสิ่งใดมีชีวิต สังข. ก็จะต้องมีสังข.; เพราะมีชีวิต มันต้อง
หมายความว่ามีความรู้สึก. ถ้ามัน มีความรู้สึก นั่นแหละมัน คือธาตุของความ
เป็นพุทธะ; แต่ว่าชีวิตชนิดนั้น มันละเอียด มันเล็กเกินไป จนเรามองไม่เห็น
ได้ด้วยตา จึงต้องใช้คำนวณ ว่าเป็นสิ่งที่มีชีวิตแน่.

คณิตชีวิต - เป็นชีวิตที่ต้องคำนวณ จึงจะรู้สึกว่ามีชีวิต; ส่วนชีวิตที่เป็นสัตว์เป็นคน เป็นอะไร มันวิ่งได้ เดินได้ อย่างนี้ไม่ต้องคำนวณ, เห็นเข้าก็รู้ว่า มีชีวิต. แต่ถ้าเป็นต้นไม้อย่างนี้ เราต้องคำนวณ ว่าถ้ามันรู้สึกได้ มันมีชีวิตได้ มันเป็นได้ตายได้ มันมีความต้องการได้ มันมีความรู้สึก; ฉะนั้นชีวิตนั้นมีความรู้สึก. ความรู้สึกนั้นมันเป็นธาตุแห่งความเป็นพุทธะ และถ้ามันละเอียด ถึงเป็นเซลล์หนึ่ง ๆ ของต้นไม้ หรือของสัตว์ก็ตาม ในหนึ่งเซลล์ก็มีชีวิต และมีความรู้สึก.

จะให้เลิกลงไปอีก ถึงกับว่า โปรโตพลาสซึม โครโมโซม ที่เล็กละเอียดอันหนึ่ง ที่มีอาศัยอยู่ในเซลล์นั้น ๆ มันก็ต้องมีชีวิต, แล้วมันก็ต้องมีความรู้สึกอีกระดับหนึ่ง ซึ่งต้องคำนวณ มองเห็นไม่ได้ ต้องคำนวณโดยวิธีคำนวณ จึงจะมีผลออกมาว่า มันรู้สึก และมีชีวิต หรือ บางทีสิ่งที่เล็กที่สุด; เช่นที่เรียกกันว่า ไวรัส หรืออะไรเดี๋ยวนั้น มันเล็กจนเข้าไปอยู่ในจุลินทรีย์ได้อีกทีหนึ่งอย่างนี้. คำนวณดูเถอะ มันก็ต้องมีความรู้สึก หรือมีความมีชีวิต; แต่มันน้อยมาก มันเล็กมาก มันละเอียดมาก จนแทบจะมองไม่เห็น จึงต้องเรียกว่าเป็นชีวิต ที่เราจะถือว่ามีชีวิตได้ ก็แต่โดยการคำนวณ, ไม่อาจจะหยิบมาดูเห็นมันวิ่งเดินได้แบบนี้.

เป็นอันว่า สิ่งที่เรียกว่าชีวิตนี้ มันละเอียดมาก จนมองด้วยตาเห็นไม่ได้ แล้วมันคู่กันกับจิต หรือความรู้สึก; ส่วนที่เป็นความรู้สึกนี้ เป็นธาตุแห่งความเป็นพุทธะ. จุลินทรีย์ตัวนี้ยังไม่อาจจะเป็นพระพุทธเจ้าได้ นั้นแน่นอน; แต่ว่าวิวัฒนาการของมันยังมีต่อไปข้างหน้าอีกมาก ซึ่งมันจะค่อย ๆ สูงเข้าไปสู่ระดับอื่น, ระดับอื่น แล้วสูงขึ้นไป จนกว่ามันจะเป็นคน หรือเป็นอะไร

ที่สูงสุด ในทางความรู้สึกนึกได้. หรือว่าเขาอาจจะบัญญัติแยกออกไปทางอื่น
ว่าสูงสุดในทางความรู้สึกอย่างอื่น ไม่ใช่ตรัสรู้เพื่อดับทุกข์ ก็ยังได้เหมือนกัน.

เดี๋ยวนี้เป็น พุทธบริษัท เราเอาความสูงสุดกัน ที่ตรัสรู้ ดับทุกข์
ได้ ก็เลยมีหวังสำหรับในพวกพุทธบริษัท; แล้วได้มาเป็นคน ก็มีชีวิตใน
ลักษณะนี้แล้ว ก็เรียกว่าใกล้เต็มทีแล้ว. เพราะฉะนั้นอย่าไปทำให้มันผิดเสีย,
อย่าไปทำให้มันถอยหลังเสีย, อย่าไปทำให้เรียกว่า ควรจะได้ แล้วก็ไม่ได้อะไร
เลย.

เมื่อสิ่งที่มีชีวิต มีความรู้สึก มันเป็นส่วนที่มีชีวิต และมีความรู้สึกขึ้นมา;
ทีนี้ส่วนที่ประกอบกันขึ้นเป็นสิ่ง ๆ นี้ หลาย ๆ ส่วนประกอบกันขึ้นเข้าเป็นสิ่ง ๆ นี้
ที่เรียกว่ามีชีวิต และมีความรู้สึกได้นั้น ในส่วนประกอบแต่ละส่วน ๆ นั้น มัน
มีชีวิตหรือไม่?

เมื่อถามอย่างนี้ คนก็อาจจะตอบได้ว่า โดยหลักของเหตุผล มันก็ควร
จะมีได้; ไม่อย่างนั้นมันจะมาเป็นส่วนประกอบ ที่เกิดความรู้สึก หรือมีชีวิต
ได้อย่างไร. มันจะต้องมีชีวิตอีกแบบหนึ่ง, หรือมีธาตุแห่งความรู้สึกนึก
อีกแบบหนึ่ง, คือลดลงไป ผ่านส่วน ผ่านเสีย แยกออกไป, แยกออกไป,
แยกออกไป คือไกลออกไปทุกที แต่ก็ต้องถือว่ามันมี. นี้เรียกว่า เราจะคำนวณ
โดยเหตุผล มันก็ชวนให้เห็นอย่างนี้, ไม่ให้เห็นเป็นอย่างอื่น.

หรือจะถือตามที่พวกคนนักคิดเขาคิดกันไว้แล้ว เขาเขียนไว้ในคัมภีร์
ของคนบางพวก ก็เขียนไว้อย่างนั้นเหมือนกัน ว่าความมีชีวิต ความที่รู้สึกนึกได้

และจะวิวัฒนาการเป็นพระพุทธรเจ้าได้นั้น มีอยู่ในทุกสิ่ง; แม้ในเม็ดกรวดเม็ดทราย ซึ่งเคยวนถอว่าไม่มีชีวิต. หรือจะแยกออกเป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ ธาตุวิญญาณ; แต่ละอย่างๆ นี้ มันจะมาประกอบกันขึ้นเป็นสิ่งที่มีชีวิต และรู้สึกคิดนึกได้.

ถ้ามีธาตุวิญญาณอยู่ด้วย มันก็ไม่ต้องสงสัย; เดียวนี้ก่อนแต่ที่ธาตุวิญญาณจะปรากฏ มัน ก็อาศัยธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมนี้. อย่างที่พวกนักวิทยาศาสตร์เขาว่า : โลกนี้มันออกมาจากวัตถุธาตุล้วนๆ มามีชีวิตขึ้นมาได้ คิดนึกได้ เป็นคนเป็นสัตว์ได้. เขาอาจจะลืมไป, หรือเขาอาจจะไม่ได้คิดค้น, หรือเขาไม่อาจจะคิดค้นถึงเรื่องวิญญาณธาตุ; รู้แต่เรื่องธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม เขาก็ยังคิดเห็น และยอมรับว่า อันนี้ก็เป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดชีวิตได้.

ธาตุประสมกันถูกล้วน ทำให้เกิดชีวิตและความรู้สึก.

ธาตุดิน, คุณสมบัติที่มันจะ กินเนื้อที่ ก็จะเป็นวัตถุ เป็นร่างกายนี้. ธาตุน้ำ, คุณสมบัติที่จะเกาะกันไว้ หรือมีความสดชื่น. ธาตุไฟ ก็คือ อุณหภูมิ ที่พอเหมาะแก่ความต้องการสำหรับชีวิต. แล้ว ธาตุลม นี้คือ ความเปลี่ยนแปลง ความระเหย ความเทไปเทมา ให้มันเหมาะแก่ชีวิต ที่จะเกิดขึ้นมา. ฉะนั้น ได้แต่เพียงธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ก็มีชีวิตเกิดได้.

พวกนักคิดบางพวก ก็ยอมรับแต่เพียง ๔ ธาตุนี้เท่านั้น ว่าเป็นชีวิตได้ แต่ในพุทธศาสนาเราก็เติมอากาศธาตุ วิญญาณธาตุ เข้าไปด้วย เป็น

๖ ชาตุนั้นยังเห็นงายวามันมีชีวิต. นี้เราจะเปรียบกันอยางไร, จะปรับกัน
 อยางไร, เราก็อาจจะพูดวามัญญาณชาตุนั้น คอสงที่พวกเขาไมรู ไมรูจัก ทงที่
 มันมีอยในชาตุดิน ชาตุน้ำ ชาตุนไฟ ชาตุดลม; เขาไปมอเห็นแตสงที่เบ
 ลกษณะของชาตุดิน ชาตุน้ำ ชาตุนไฟ ชาตุดลม เลยไมไดคานงถึงมัญญาณชาตุนั้น
 สวางอากาศชาตุนั้น เบนความวาง เบนทวาง, เบนทวางที่จะใหชาตุนทหลาย
 เหลานตงอยได ก็กลายเบนทรองรบ หรือทตงของชาตุนอื่นไป นี้เรียกวา
 อากาศชาตุน. เพราะถาไมมีทวางแลว จะมีอะไรตงอยได; มันตองมีทวาง
 ใหสงตาง ๆ ตงอย มันจึงจะตงอยได. นกถอวา เบนชาตุนที่สำคัญสงวนหนงดวย
 เหมือนกัน.

เราอาจจะพูดไดวามันไมมีชาตุนใดที่จะมีความสมบูรณในตัวมันเอง ในการ
 ที่จะเบนความรูสึกสมบูรณชนมาได, เบนจิตโดยสมบูรณชนมาได. มันตอง
 เจอกัน, ตองปรุงกันททุกๆชาตุน ตามความเหมาะสม ตามความจําเปน, แลวจึง
 จะเกดสงที่เรียกวาชีวิต และมีความรูสึกได.

ชีวิต ตองมเชอแหงความเบนพุทธะ ใหใหมความรูสึกดวย.

สงที่เราจะตองสงเกตดูใหดี แลวกจําไวเบนหลกกกคอวามันมีชีวิต
 ตองมีความรูสึกดวย; จะเบนชีวิตอยางดําเพยงไร ก็ตองรูสึกดวย : คนมีชีวิต
 คนกรูสึก, สत्वมชีวิต สत्वกรูสึกนนั้น คอมนจิตเจดดวย, ดันไมกมีชีวิต แลวกม
 ความรูสึกไดดวย แตกเบนความรูสึกทหยาบหรือทเลว หรือทอะไรจนแทบจะไม
 เรียกวาจิต. แต่มันก็คอจิตนนแหละ; แตไมถึงขนาดที่จะเบนจิตอยางสัว
 หรืออยางคน.

ที่ส่วนที่มาประกอบกันขึ้นเป็นต้นไม้นี้ ก็ต้องมีธาตุที่จะทำให้เกิดชีวิต หรือมีชีวิต และมีธาตุที่ทำให้เกิดความรู้สึก; ดังนั้นพวกนั้น เขาจึงถือเสียว่า ในทุกอย่างทุกประการ มีเชื้อแห่งความเป็นพุทธะ คือมีความรู้ และเป็นความรู้สึก ที่จะพัฒนาการขึ้นไป จะเป็นพระพุทธเจ้าได้. นี้ก็จะมีคนอันธพาลบางคนถามว่า ในกองขี้หมาจะมีเชื้อพระพุทธเจ้าหรือ? คนตอบก็ตอบว่ามี; เขายืนยันว่ามี, เพราะว่ามันยังใหญ่ หรือมันยังขยายไป. อย่าว่าแต่กองขี้หมา; ส่วนที่มันประกอบกันขึ้นเป็นอะไร ในส่วนเล็กๆ นั้นก็ยังมี แม้จะย่อยให้ละเอียดลงไปอย่างไร มันก็ว่ามี.

เชื้อแห่งความเป็นพุทธะ คือเชื้อที่ทำให้รู้สึกได้ และให้มีชีวิตได้, มีอยู่ในทุกธาตุ ที่จะมาทำหน้าที่กันคนละหน้าที่, แล้วประกอบกันขึ้นเป็นชีวิตที่เห็นชัดขึ้นมา รู้สึกแรงขึ้นมา, รู้สึกแรงขึ้นมา จนเป็นคน จนเป็นพระพุทธเจ้า. เดียวกันเขาถือว่า มันเป็นเชื้อชนิดเดียวกัน; อย่างเราจะเปรียบเทียบว่า ความเป็นไก่ที่อยู่ภายในฟองไข่เนี่ย มันไม่มีทางจะเปรียบเทียบกันได้เลย กับไก่ที่มันออกมาวิ่งอยู่ เป็นไก่หนุ่ม ไก่แก่แล้ว. แต่มันก็เป็นสิ่งเดียวกัน ที่มันกำลังอยู่ในรูปอื่น ยังไม่มีวิวัฒนาการ.

ทุกสิ่ง เต็มไปด้วยเชื้อแห่งความเป็นพุทธะ.

ขอให้นึกอย่างนั้นกันบ้าง จะได้มีความแน่ใจ ในความเป็นไปได้ของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ที่มันมีอยู่ในที่ทั้งปวง ในเวลาทั้งปวง ว่ามัน เต็มไปด้วยเชื้อแห่งความเป็นพุทธะ. เพื่อประโยชน์อะไรจะต้องคิดกันอย่างนี้?

ข้อแรกก็เพื่อจะมีกำลังใจ เพื่อจะรับเอามา หรือว่าอย่างน้อยที่สุด มันก็จะได้ไม่ดูถูก ไม่ดูหมิ่น ไม่เบียดเบียน ไม่ย่ำยี สิ่งทั้งหลายเหล่านั้น โดยที่ถือว่า มันก็มีเชื้อแห่งความเป็นพุทธรเหมือนเรา. ถ้าเรามาไกลแล้ว เรา ก็เป็นพี่ มันยังเล็กอยู่ มันก็เป็นน้อง.

ถ้าคิดอย่างนี้แล้ว เราอาจจะรักก็ได้ แม้แต่เมื่ดกรวดเม็ดทราย ว่า มันเหมือนกับเป็นน้อง. ในนั้นมันยังหลับอยู่ มีธาตุแห่งความเป็นพุทธรที่ยังหลับอยู่, มีธาตุแห่งชีวิตที่ยังหลับอยู่; ถ้าต้องไปแยกออกเป็นอนุ เป็นปรมาณู แล้วต้องได้ความเหมาะสมอย่างอื่น แล้วจึงจะมาเป็นสิ่งที่เรียกว่ามีชีวิต มีความรู้สึกสูงขึ้นมา กว่าจะได้เป็นคนกับเขาเหมือนกัน.

ให้ถือว่า แม้แต่ในปรมาณูหนึ่งๆ ก็มีค่า สำหรับความเป็นพุทธร หรือสำหรับความมีชีวิตในอนาคต; ถ้าได้ความเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้อง ครบถ้วน เหมาะสมเมื่อไร มันก็แสดงรูปออกมาเป็นความมีชีวิต หรือความมีความรู้สึก ซึ่ง เป็นเชื้อแห่งความเป็นพุทธรโดยตรง นั่นแหละเขาเรียกว่า เชื้อแห่งความเป็น พุทธร หรือว่า ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธร, หรือว่าพุทธรสภาวะในรูปแบบ หนึ่งๆ ที่ยังไม่มาตงกบว่าเป็นมนุษย์ ทรูเรื่องอริยสัจจ ๔.

ทีนี้เรามาดูในจิตใจของเรา เราก็จะพบได้ว่า มันมีอยู่เป็นชั้นๆ : ในชั้นแรกนี้ ให้มันมีความรู้สึกได้ก่อนเถอะ; เช่นต้นไม้มันมีความรู้สึก มันคิดนึกอะไรได้หรือไม่ ก็ไม่แน่ แต่มันมีความรู้สึก คือชอบ หรือไม่ชอบ, รู้สึกว่าจะตาย หรือจะอยู่ มันมีความรู้สึก; เพราะมันมีการต่อสู้เพื่อหลีกเลี่ยง การตาย, มันมีการพยายามอย่างที่เราเห็นได้อยู่. ถ้าเราจะไปทำให้มันตาย มันจะ

ต่อสู้เพื่อจะไม่ตาย, หรือมันจะออกดอกออกผลมา เพื่อสืบพันธุ์ไว้, หรือมันจะ
ออกรากมาเพื่อรักษาชีวิตไว้ แสดงลักษณะแห่งการต่อสู้ คือความรู้สึก.

เมื่อมีความรู้สึก มันก็ขยายตัวออกไปได้ เป็นความรู้แจ้ง, รู้แจ้งชัด
ลงไปยิ่งกว่าความรู้สึก; มันก็มีทางที่จะรู้แจ้ง ถึงขนาดผิด หรือขนาดถูกก็ได้
ถ้ารู้ถูกมันก็เบิกบานถึงที่สุด. จากความเบิกบานถึงที่สุดของจิตนี้ กว่าจะ
ลงไปถึงขั้นแรกที่สุด คือเป็นเพียงเชื่อสำหรับความรู้สึก ธรรมชาติแห่งความ
รู้สึกเป็นเชื่อแห่งความรู้สึก นมึนไถลมาก.

แม้ในคนคนหนึ่ง ก็ลองคิดดูให้ดี ว่าพอเกิดอยู่ในท้องแม่ มันมีความ
รู้สึก แต่มันยังคิดนึกไม่เป็น; เพราะว่ามันมีเชื่อแห่งความรู้สึก คือธรรมชาติ
แห่งจิต, ธรรมชาติแห่งความรู้, หรือจะเรียกว่า ระดับหนึ่งแห่งความเป็นพุทธะ
มีมาแล้ว ในสิ่งที่เรียกว่าจิตหรือความคิดนึกได้.

ถ้าเราจะไปคิดว่า เมื่อมันยังเป็นลูกอ่อนในครรภ์ของมารดา เพิ่งตั้ง
กำเนิดได้หนึ่งเดือน หรือครึ่งเดือน หรือหนึ่งวัน หรือเมื่อยังเป็นไข้อยู่
มันอยู่ที่ไหน?

ทำไมมันจึงเบิกบานรวดเร็วนัก? ช่วงเวลา ๑๐ เดือนเท่านั้น. นึกถอ
กันเป็นหลัก มันก็วิวัฒนาการจนรู้สึกได้ ตื่นได้ หิวได้ อะไรได้; แต่มันคิด
ไม่ได้ เพราะมันยังไม่เจริญถึงขนาดที่มันจะคิดนึกได้. แต่มันก็มีเชื่อแห่ง
ความรู้สึกคิดนึก; แล้วก็สูงขึ้นมาระดับหนึ่ง, เจริญขึ้นมาระดับหนึ่ง, คือ
รู้สึกได้ นมึนได้ ร้อนเย็นได้.

เมื่อคลอออกมาจากห้องแม่แล้ว ที่นั่นก็เจริญต่อไป ได้รับแวดล้อม
 อย่างนั้น ๆ อย่างนั้น, แล้วก็คิดเป็นนี้ แต่ก็ยังไม่ชัดเจน. พออายุมากขึ้น
 ๒ เดือน ๓ เดือน ๔ เดือน ๑๐ เดือน ๑ ปี วิ่งได้ เดินได้ ความคิดต่างๆ
 มันชัดเจน เป็นรูปเป็นร่างที่ชัดเจน; ถ้าถูกก็ถูกชัดเจน, หรือถ้าผิดก็ผิด
 ชัดแจ้ง. มันไปในทางผิดทางถูก สลับกันไปอย่างนั้น มันก็คงจะทำให้รู้จักถูก
 มากขึ้นเท่านั้นแหละ; ผิดก็เป็นครู ถูกก็เป็นครู. ในที่สุดเขาก็รู้เรื่องความถูก
 มากขึ้น ๆ ถ้าเขาไม่เหลวไหลจนเกินไป. ในที่สุดก็เบิกบานได้ รู้เต็มที่ได้ เพราะ
 เหตุผลเพียงชนิดเดียวว่า “ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ” มีอยู่ในนั้น มันจะ
 ไม่ตายด้าน หรือมันจะไม่ถอยกลับ, มันจะตะบึงตะบันไปข้างหน้าเรื่อย จนกว่า
 มันจะรู้แจ้ง เบิกบานถึงที่สุด นี่ธรรมชาติของมันเป็นอย่างนั้น.

....

ความเป็นพุทธะรู้ตนได้ ถึงจุดสมบูรณ์.

ธรรมชาติความเป็นพุทธะอาจเบิกบานช้าเร็วได้ สุดแต่เหตุปัจจัย.
 แต่ที่มันเป็นไปไม่ได้ตามธรรมชาติของมัน เพราะมันมีอะไรมาขัดขวางเสีย;
 ฉะนั้นเราจึง, บางคนนะ, ไม่สามารถจะรู้ได้ ไม่สามารถจะเดินถูกทางได้ ไม่
 สามารถปฏิบัติถูกทางได้; มันมีอะไรมาขัดขวางเสีย. แต่ถึงอย่างไรก็ดี ธรรมชาติ
 ของความเป็นพุทธะ มันยังอยากจะรู้ตนไปเรื่อย ให้ไปถึงจุดของความรู้
 ที่สมบูรณ์ให้จนได้.

นี่เป็นสิ่งที่ต้องสังเกตดู ว่าถ้ามีอะไรมาเป็นอุปสรรคมาก อย่างนั้น มัน
 ก็ช้าลงเท่านั้นแหละ แล้วมันก็จะตั้งต้นไปให้จนได้. ฉะนั้น เรื่องที่แม่เขาจะ
 กล่าวไว้ในรูปที่เหลือเชื่อ มันก็ควรเชื่อหรอน่าเชื่อ ว่าทุกคนต้องไปนิพพาน.

แม้เรื่องที่มีนัยเป็นนัย เช่นว่า พระเวทหัตทำอนันตริยกรรมแล้ว ผิดมากแล้ว, วัชกรรม วัชบาป ไช้กรรมไช้เวรหมดแล้ว ในที่สุดก็จะเป็นพระพุทธรเจ้าองค์หนึ่ง. คิดดู, นี่ความคิดของคนโบราณ เขาพูดไว้อย่างนี้. ช้างนาพาควี, อะไรก็ตาม จะต้องไปเป็นพระพุทธรเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง. บางทีจะมีข้อยกเว้นพิเศษ ว่ามันฉลาดมาก มันผิดมาก, มันทำผิดมาก; แต่ถ้ามันเกิดกลับจะให้ถูก มันก็ถูกได้เร็วเหมือนกัน มันยังดีกว่าคนที่ไม่ฉลาด นี่มันแตกต่างกันอย่างนี้.

บางคนเกิดมาฉลาดหรือโง่ เพราะมีอะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยผิดกัน แล้วยังได้รับอุปสรรคจากภายนอกที่แตกต่างกัน. เราก็ควรจะเห็นว่ามันเป็นเพื่อนกัน ไม่ควรทะเลียดชังกัน, ควรจะเมตตาปรานีกัน; เพราะว่า ล้วนแต่ว่ามีธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะอยู่ในส่วนลึก, เป็นเชื้อที่มีอยู่ในส่วนลึก สำหรับจะงอกงามไปสู่ความเป็นพุทธะ.

เดี๋ยวนี้มันกำลังมีสมรรถภาพคนละระดับ; จะมองดูในคนคนเดียวก็มีหลายระดับ คนละระดับ; จะมองดูเป็นเรื่องของโลกทั้งโลก เป็นวิวัฒนาการของทั้งโลก มันก็คนละระดับ. เช่นพวกจุลินทรีย์ทั้งหลาย อาจจะมีเพียงความรู้สึก หรือมีเชื้อแห่งความรู้สึก. แล้วถ้ามันสูงขึ้นมา มันก็รู้สึกชัดเจนขึ้นมาได้ เป็นสัตว์เล็กๆ เป็นอะไรขึ้นมา. แต่ถ้าเป็นคนมันก็รู้สึก วิถีชีวิต ในที่สุดก็เบากเบาถึงที่สุดนี้ สมรรถนะยังแตกต่างกันอยู่เป็นชั้น ๆ.

แต่ถึงแม้ว่า ในบุคคลนี้ มันก็ต้องไปพิจารณาถึงข้อที่ว่า เมื่อมันตั้งปฏิสนธิขึ้นมาในท้องแม่ จนกว่ามันจะออกมาเป็นคนโตสมบูรณ์ มันก็ยังมีสมรรถนะต่างกันเป็นชั้น ๆ; คือพุทธสภาวะ หรือเชื้อแห่งความเป็นพุทธะ

มัน แสดงตัวออกมาได้เป็นชั้น ๆ ชั้น ๆ ที่ต่างกันมาก. แต่ที่มันเร็วแล้ว เพราะมันได้ทำมาได้วิวัฒนาการมานานแล้ว จนกระทั่งเป็นคนแล้ว; แม้แต่ตั้งต้นกันด้วยปฏิสนธิในครรภ์มารดา มันก็วิวัฒนาการเร็วมาก. บางทีออกมาไม่กี่เดือนไม่กี่ปี จิตใจจะสูงสุดถึงกับเป็นพระอรหันต์ได้; แล้วมีข้อความกล่าวไว้ว่า สามเณรเด็ก ๆ เป็นพระอรหันต์ ก็มีบ้าง; อย่างนี้เป็นต้น.

ฉะนั้นขอให้มองเห็นความประสงค์ของการบรรยายในวันนี้ เพื่อให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะนี้ มันจะมีอยู่ในทุกสิ่งทุกส่วน ของสิ่งที่เกี่ยวกับ ไควล์ยธรรม.

ทุกคนมีเชื้อแห่งความเป็นพุทธะ ล้วนแต่จักถึงนิพพานได้.

ถ้าผู้ฟังยังไม่ลืม ยังจำได้ ก็จำได้ว่า อาตมาได้อธิบายว่า คำนี้มันประหลาด. ไควล์ยธรรมนี้ แปลว่าหน่วยเดียวล้วนๆก็ได้; สมมติว่าถ้ามันจะเกิดแบ่ง มันก็แบ่งออกเป็นมากมาย นับไม่ไหว นับไม่ถ้วน. สิ่งนี้เรียกว่า ไควล์ยธรรมนี้ ถ้าเกิดแบ่งขึ้นมา มันจะแบ่งออกได้เป็นมากมาย หลายพัน หลายหมื่น หลายแสนชนิด นับไม่ถ้วน; แต่ถ้าจะมองกันดู ในแง่ที่มันเป็นอันเดียว หน่วยเดียว มันก็เป็นหน่วยเดียวอย่างยิ่งเหมือนกัน. มันแล้วแต่จะเล็งถึงข้อไหน? ไควล์ยธรรมในความเป็นอย่างไร? ในความเป็นกฎ, หรือในความเป็นธาตุ, หรือในความเป็นธรรมชาติ, หรือในความเป็นธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ ที่มีความรู้สึก เป็นต้น.

ฉะนั้นเราเอากันแต่ที่ว่า สิ่งนั้นมันมีอยู่อย่างที่ทำให้ความหวังแก่คนทุกคน คือมีอยู่ในที่ทั่วไป ในที่ทุกหนทุกแห่ง. ประโยชน์อย่างยิ่งของการเข้าใจเรื่องนี้ ก็ทำให้เกิดความเชื่อแน่ว่า ทุกคนจะต้องไปถึงจุดปลายทาง คือความเบิกบานถึงที่สุดแห่งความเป็นพุทธะ หรือว่านิพพาน. ฉะนั้นคนที่ประณามตัวเองว่าเป็นคนโง่ จะเป็นคนขาดทุนที่สุด เป็นคนโชคร้ายที่สุด; เพราะว่าเขาจะไม่จัดแจงอะไรให้ดีกว่าที่ยอมโง่.

ที่นี้ ขรรษชาติใส่เชื้อแห่งความเป็นพุทธะมาให้ทั้งที่ มันก็เหลว มันก็ถูกทำลายเสีย หรือว่าถูกกักขังไว้ให้มันเนิ่นช้า. มัน ควรจะถือว่ามันเป็น ขรรษชาติ คือง่ายตาย คือเป็นไปได้อเอง ในที่ทุกหนทุกแห่ง, มันเป็น ขรรษชาติ เหมือนที่เราจะต้องประสบอะไรตามขรรษชาติ; นี่มันง่ายตายอย่างนี้. ความที่จะเจริญทางจิตใจขึ้นไป เป็นจิตใจสูงสุด มันก็เป็นขรรษชาติ; ฉะนั้น ทำให้ถูกต้องตามเรื่องของขรรษชาติ มันก็จะไปเร็ว, พอไปขัดขวาง หรือทำผิด มันก็ช้า.

ที่นี้ ในการที่เชื่อได้ว่า มีในทุุกยุคทุกสมัย หรือทุกหนทุกแห่งนั้น มันก็ดี. อย่าได้คิดว่า หลายพันปีมาแล้ว, เดียวนี้ไม่มีแล้ว; เหมือนที่ *บางคน* ก็พูดว่า *ไม่หวังกันแล้วที่จะเป็นพระอรหันต์ เพราะมันบ่ปลายแล้ว, อะไรอย่างนี้เป็นต้น.* หรือว่า ในถิ่นนี้ ในประเทศอย่างนี้ ไม่ต้องมีหวังที่จะเป็นพระอรหันต์นั้นมันก็ไม่ถูก. เพราะ กฎของขรรษชาตินี้ มันไม่ได้จำกัดอยู่กับ สถานที่หรือเวลา; มีความถูกต้องที่ไหนเมื่อไร มันก็แสดงออกมาเต็มที่.

“ทุกสิ่งมีธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ” นี้เข้าใจกันได้ทุกศาสนา.

ที่นี้ ที่ว่า จะมี ประโยชน์พิเศษ ออกไปอีก ก็คือความมุ่งหมาย, โดยเฉพาะอย่างยิ่งความมุ่งหมายของอาตมา. ขอรับสารภาพกันตรง ๆ ว่ายังมี ความปรารถนาร้างขึ้น ที่จะทำความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา ระหว่างทุก ๆ ลัทธิศาสนา; อย่าให้เกิดความคิด, หรือมองกันไปในแง่ที่ว่า มันเป็นปรปักษ์ ต่อกัน เป็นศัตรูต่อกัน, มีอะไรแตกต่างกันอย่างตรงกันข้าม แล้วก็มุ่งหมายที่จะทำลายกัน.

นี่จึงได้พยายามอย่างยิ่ง ที่จะทำให้ทุกคนเข้าใจในสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ยธรรม คือมีสิ่งอยู่สิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นอันเดียวเท่านั้น; แม้จะแยกออกไปเป็นกี่ส่วน ก็มีความหมาย หรือความมุ่งหมายอย่างเดียวกัน ตามเรื่อง ตามลักษณะ ที่ได้บรรยายมาแล้วหลายครั้งหลายหนเรื่อง ไควล์ยธรรม ในฐานะที่เป็นกฎ; แล้วก็ยังมี ความหมายของสิ่งที่เรียกว่า พระเจ้า ในศาสนาที่มีพระเจ้า, หรือ ในศาสนาที่มีปรมาตมัน เป็นตัวใหญ่ของสากล ก็จะเป็นที่ออกมาแห่งตัวน้อย ๆ ที่เป็นคนคนหนึ่ง, บางศาสนาเขาถือกันอย่างนี้, บางศาสนาเขาถือว่า มีพระเจ้า ที่สร้างคนออกมา ๆ นกม.

นั่นมันเป็นเพียงกิริยาอาการภายนอก อยากรจะพูดกันอย่างไรก็ได้; แต่ในภายในแล้วขอให้ยอมรับตรงกันว่า มีสิ่งอยู่สิ่งหนึ่ง แล้วแต่ใครจะเรียกชื่อว่าอะไร. เราอยากจะเรียกชื่อว่า ไควล์ยธรรม คือธรรมชาติแห่งความเป็นอันเดียวกันทั้งหมด ทุกหนทุกแห่ง และทุกยุคทุกสมัย คือธรรมชาติ; แล้วก็ธรรม-

ชาตินี้อยู่ในรูปต่างๆกัน : เป็นกฎของธรรมชาติก็มี, เป็นอำนาจ หรือเป็นอิทธิพล อันหนึ่งก็มี, เป็นสิ่งที่แท้จริง อันหนึ่งก็มี.

อย่างในวันนี้ กำลังพูดถึงสิ่งที่เรียกว่า ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ คือ เชื่อกันว่าจะทำให้เกิดความเป็นพุทธะขึ้นมา มีอยู่ในทุกสิ่ง ทั้งชีวิต สมบูรณ์ หรือชีวิตยังไม่สมบูรณ์ หรือครึ่งชีวิต หรือกระทั่งยังเป็นส่วนน้อยๆ ที่จะประกอบกันขึ้นเป็นชีวิต ไม่มีลักษณะแห่งชีวิตแสดงให้เห็น แต่มันจะประกอบกันขึ้น เป็นสิ่งที่มีชีวิต. ให้ถือว่าในแต่ละส่วนนั้น มันก็มีเชื้อแห่งความมีชีวิต, แล้วก็มีเชื้อแห่งความที่จะรู้สึกคิดนึกได้; ส่วนนี้เราเรียกว่า เชื้อแห่งความเป็นพุทธะ ที่เหมือนกับเมล็ดพืช ที่เพาะให้ดี บำรุงรักษาให้ดี แล้วก็เบ่งต้นไม้ แห่งความเป็นพุทธะขึ้นมา.

เข้าใจนักคิดในทุกศาสนาแล้ว จักประกอบกรรมด้วยเมตตากรุณา.

นี่คือ ไควล์ยธรรม ที่น่าสนใจอย่างยิ่งกันอีกแง่หนึ่ง หรือความหมายหนึ่ง. ขอให้เอาไปคิดดูให้ดี ๆ หวังว่ามัน จะช่วยให้มีความแน่ใจ มากขึ้นก่อน แล้วก็ มีความกล้าหาญที่จะปฏิบัติ; เพราะมันแน่ใจ ก็อาจจะปฏิบัติ ได้ทันแก่เวลา, แล้วก็ จะมีใจกว้าง ยอมรับ หรือมีเมตตากรุณา ในสิ่งที่มีชีวิตอันปรากฏชัดแล้วทั้งหลาย. เช่นนับตั้งแต่ต้นไม้ขึ้นไป ถึงสัตว์ถึงคนนี่ แล้วต่อไปกว่านั้น จะเป็นชีวิตของเซลล์หรือของอะไรก็สุดแท้ แม้แต่ของจุลินทรีย์ก็ยอมรับความมีชีวิตของมัน ไม่มีเจตนาที่จะทำลายมัน โดยจิตอันโหดร้าย.

แต่สำหรับการต่อสู้ป้องกันตัวเองนี้ ก็เรียกว่าเป็นหน้าที่ หรือเป็น สิทธิที่จะกระทำได้, ให้กระทำด้วยความรู้สึก ที่เมตตากรุณา; ไม่กระทำ ด้วยความรู้สึกเจตนาจะฆ่าด้วยโทสะจริต ก็เป็นเรื่องทำให้จิตใจดีขึ้น, ให้มีเมตตา กรุณามากขึ้น, มีพรหมวิหารที่ดีขึ้น, ไม่ต้องถึงขนาดเป็นโพธิสัตว์ ที่ว่ายอมเสีย ชีวิตของเราเพื่อช่วยผู้อื่น ก็ได้. เอาแต่ว่า เราจะไม่เบียดเบียนผู้อื่น แล้ว ก็ต่อสู้ป้องกันชีวิตตัวเองในทางที่ถูกที่ควร อย่างนี้ก็ได้, เอาตามเรื่องของ ศีลธรรม ก็ยอมยกเว้นให้ ไม่ถือว่าเป็นการแก่งแย่ง.

แต่ถ้าเป็นเรื่องของปรมาัตถธรรมแล้ว มันก็ไม่มีคน ไม่มีอะไร, มัน ก็ยิ่งง่ายต่อไปอีก; แต่มันยากในการประพฤติปฏิบัติ. คนอันธพาลมักจะฉวย โอกาส เอาเป็นเรื่องไม่บาปไม่กรรม ทำลายสัตว์อื่น หรือชีวิตของผู้อื่น; อย่าง นั้น ไม่ใช่ปรมาัตถธรรมดอก มันเป็นอันธพาล. ถ้าปรมาัตถธรรมจริง มันก็ เป็นเรื่องจริง เป็นเรื่องถูกต้อง หรือบริสุทธิ์.

นี่ดูให้ดี, เราอาจจะพบ สิ่งที่เราเรียกว่า ไควล์ยธรรม กันในอีก แห่งหนึ่ง ซึ่งมีประโยชน์มาก หรือถ้าจะกล่าวทีเดียวให้หมดจดสิ้นเชิง ก็จะเป็น ไควล์ยตา คือ ความที่มันเป็นไควล์ยธรรมที่มันมีอยู่ในสิ่งนั้น, มีอยู่ในสิ่งนั้น มีอยู่ในสิ่งนั้น มีอยู่ในสิ่งนั้น. ความที่มันเป็น ไควล์ยธรรม มันมีอยู่ใน กฎเกณฑ์ต่างๆ ในปรากฏการณ์ต่างๆ ในธรรมชาติต่างๆ กระทั่งในธรรมชาติ แห่งความเป็นพุทธะเป็นต้น นี้ทำให้มีหวัง.

ฉะนั้น ขอให้ระลึกนึกถึงคำว่า “ธรรม” คำเดียวหมายถึงทุกอย่าง : เป็น ตัวธรรมชาติ ก็มี; เป็น กฎธรรมชาติก็มี, เป็น หน้าที่ของมนุษย์ตามกฎหมายของ

ธรรมชาติ ก็มี เป็นผลที่จะได้รับตามกฎหมายของธรรมชาติ ก็มี; แต่ว่า ทั้งหมดนั้นแหละ มัน มีความเป็นไภวธิดา, ความเป็นไภวธรรมอยู่; ไม่อย่างนั้นมันก็มีอยู่ไม่ได้ มันจะมาถึงบัดนี้ไม่ได้, มันจะมีอยู่ในที่ทุกหนทุกแห่งไม่ได้, เราจึงไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงความเป็นไภวธรรม ของสิ่งที่เรียกว่า “ธรรม”.

ทีนี้ เมื่อเรียกว่า “ธรรม” ได้เท่าไรแล้ว ก็ต้องถือว่า มันมีความเป็นไภวธรรม เสมอกันหมด คือมีไภวธิดาเสมอกันหมด ในทุกสิ่งที่เรียกว่า “ธรรม”; จะเป็นสภาวะธรรม สัจธรรม ปฏิบัติธรรม ปฏิเวธธรรม หรือ ธรรมอะไรก็ตามตามถ้อยคำ ก็จะมีความเป็นไภวธรรมนี้เสมอกันหมด.

นี่ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ กันนับว่าเป็นสิ่งหนึ่ง ซึ่งรวมอยู่ในสิ่งเหล่านั้น มีอยู่ในสิ่งทุกสิ่ง; แม้เวลานี้ไม่มีความรู้สึก ก็อาจจะวิวัฒนาการมาเป็นสิ่งที่มีความรู้สึกได้, แล้วความรู้สึกยิ่งๆ ขึ้นไป จนรู้สึกถึงที่สุด แล้วก็วิวัฒนาการอันนี้ ก็เป็นไปตามกฎแห่งอิทัปปัจจยตา ซึ่งเป็นตัวไภวธรรม ดังที่ได้อธิบายมาแล้วในคราวก่อนๆ.

นี่ก็พอจะมองเห็นได้คับโกลกออกไปนิดหนึ่งว่า ไภวธรรมทั้งหลาย เป็นไภวธรรมอันเดียวกัน คือ มีความสัมพันธ์กัน เกี่ยวโยงกัน; ที่พูดได้ว่า แล้วแต่เราจะแบ่งแยกออกไปมองดูเฉพาะในแง่ไหน ก็แบ่งแยกออกได้มากไม่มีที่สิ้นสุด, แต่ถ้ามองดูในความเป็นอันเดียวกัน อย่างเดียว มันก็อย่างเดียวกันจริงๆ.

นี่คือความมุ่งหมายที่จะพูดในวันนี้ มีไม่มาก มีเพียงเท่านั้น : เพื่อให้แน่ใจว่า เชื่อแห่งความเป็นพุทธะมีอยู่ในทุกสิ่ง ในฐานะเป็นไภว-

ธรรม; เช่นเดียวกับเชื้อแห่งความมีชีวิต ย่อมมีในสิ่งทุกสิ่ง เพราะความเป็นไควล์ยธรรม.

แต่ว่า วิชาความรู้ในสมัยปัจจุบัน หรือที่เขาตัดตอนเอามาเพียงแค่นี้ ปัจจุบัน ที่เห็นได้ด้วยตา ก็ไม่พูดอย่างนั้น ไม่อธิบายอย่างนั้น; แยกออกเป็น สิ่งที่มีชีวิต ไม่มีชีวิต ไปเสียเลย, แยกเป็นสิ่งที่มีความรู้สึก หรือไม่มีความรู้สึกไปเสียเลย. แต่เรามันพูดไปในทำนองที่ว่า สิ่งที่เราเรียกว่าไม่มีชีวิต, เดียวนี้ ไม่มีชีวิต, แต่มัน มีเชื้อแห่งความมีชีวิตพร้อมอยู่ในนั้น, หรือสิ่งที่ไม่มีความรู้สึก อะไรเลยเวลานี้ แต่มันมีเชื้อแห่งความที่จะมีความรู้สึก ซ่อนอยู่ในนั้น.

เป็นอันว่า ความที่จะวิวัฒนาการ เป็นบุคคลผู้ถึงที่สุด สูงสุดนี้ เป็นของธรรมดาสามัญที่สุด มีได้แก่ทุกหน่วยของสิ่งที่กำลังถูกสมมุติว่าเป็นอะไร : ว่าเป็นชีวิตเต็มๆ ก็ได้, ว่าเป็นชีวิตที่ต้องคำนวณ ก็ได้, หรือเป็นชีวิตที่จะเรียกว่า ยังห่างไกลกัน ยังต่างกันอยู่มาก ก็ได้. อย่าได้ไปเหยียบย่ำสิ่งเหล่านั้นเลย; มันจะเกิดความเข้าใจผิด หรือความโง่เขลาเบาปัญญา ไปในทางที่จะกักขังตัวเอง ให้มันได้รับประโยชน์น้อยเข้า. ขอให้เปิดไว้ให้มันกว้างที่สุด ที่จะเป็นที่ไหลเข้ามาแห่งความรู้สึกที่ดีทั้งาม นับตั้งแต่ความเมตตา กรุณา ขึ้นไป จนถึงความรู้แจ้งในสิ่งทั้งปวง; เรียกว่า เมตตาก็เจริญ ปัญญาก็เจริญ แล้ว การตรัสรู้ก็เป็นที่หวังได้โดยง่าย.

วันนี้ไม่มีเรื่องอะไรมาก ก็ขอยกไว้แต่เพียงเท่านี้ ขอให้พระสงฆ์ทั้งหลายสวด กณเสาราย บทที่ให้เกิดความกล้าหาญ ในการปฏิบัติธรรมตามเคย ค่อยไป.

ไถวัลย์ธรรม

- ๘ -

พินโด่ง ๒๖ พ.ศ. ๑๖

ไถวัลย์ธรรมในฐานะเป็นกฎชีวิตพัฒนาการ.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายในชุด ไถวัลย์ธรรม เป็นครั้งที่ ๘ นี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ไถวัลย์ธรรมในฐานะที่เป็นกฎชีวิตพัฒนาการ หรือว่ากฎชีวิตพัฒนาการ ตั้งอยู่ในฐานะเป็นไถวัลย์ธรรม ก็ได้ เป็นเรื่องที่เหมือนกัน.

[บทวนคำบรรยายครั้งก่อน ถึงหน้า ๒๗๔.]

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ต้องขอชักชวนความเข้าใจของท่านทั้งหลาย ไว้เรื่อยๆ ด้วยเกรงว่า จะฟังไม่รู้เรื่อง; และบางคนก็เพิ่งจะมาฟังเป็นครั้งแรก ในเมื่อ

เรื่องมันติดต่อกันมาเรื่อยๆ ดังหลายครั้งแล้ว อย่างนกฟงยาก หรือยากที่จะเข้าใจได้; ดังนั้นจึงต้องทบทวนบางสิ่งบางอย่าง ให้เป็นที่เข้าใจกันไว้ให้ได้.

สิ่งที่เรียกว่า “ไวยาวัจจธรรม” ก็คือสิ่งที่เป็นไวยาวัจจ. ไวยาวัจจ ก็คือ เป็นอันเดียวกันทั้งหมด ทั้งโดยเวลา และทั้งโดยเนื้อที่ หรือภูมิประเทศ. ถ้ามีความเป็นอันเดียวกันทั้งหมด ก็เรียกว่าไวยาวัจจได้ทั้งนั้น, หรือความที่มันเป็นอย่างนั้น ก็เรียกว่า ไวยาวัจจตา คือความเป็นไวยาวัจจ.

ความมุ่งหมายของการบรรยายเรื่องนี้ อยู่ที่ต้องการจะให้เข้าใจในสิ่งที่ลึกซึ้งอยู่ในเบื้องหลัง; ถ้าเข้าใจแล้ว จะทำให้มีความเชื่อมั่นในกฎเกณฑ์ต่างๆ. เช่นอย่างว่า เราไม่อาจจะหลีกเลี่ยงไปได้ จากกฎของธรรมชาตินั้นๆ; คือว่าเราจะหนีไปเสียที่ไหน มันก็ไม่พ้นจากกฎเกณฑ์นั้นๆ; เช่น กฎแห่งกรรม เป็นต้น; เพราะว่ามันเป็นอันเดียวกันทั้งหมด ทั้งโดยเวลา และทั้งโดยเนื้อที่ ดังที่กล่าวมาแล้ว.

เราอย่าโง่กันให้มันมากเกินไป มองดูแต่ในส่วนแคบๆ จึงเห็นเป็นคนนั้น เป็นคนนั้น, เรื่องใหญ่ออกไป ก็เห็นเป็นหมู่นั้นหมู่นี้, เห็นเป็นประเทศนั้น ประเทศนี้, คนพันธุ์นั้นคนพันธุ์นี้; ไม่เคยคิดว่า มัน เป็นของอันเดียวกัน มาโดยกฎอันเดียวกัน; ควรจะเป็นมิตรกันมากกว่าที่จะเป็นศัตรูต่อกัน.

การบรรยายนี้มุ่งหมายจะทำความเข้าใจ ในระหว่างชาติ ในระหว่างศาสนา เป็นส่วนใหญ่ จึงได้พยายามวางขอบเขตของเรื่องไกลออกไปถึง

ไควล์ย คือทั้งหมด, ไม่มีแบ่งแยกอะไรเป็นอะไร; แม้ว่ามันจะยังอยู่ในระดับที่ต่างกัน แต่มันก็เป็นสิ่งเดียวกัน. เช่นว่า มนุษย์มันไม่เหมือนกัน มีต่าง ๆ กันอยู่บ้าง; แต่มันเป็นมนุษย์เหมือนกัน มันมีอะไรอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งเดียวกัน; อย่างนี้เราเรียกว่า ความเป็นไควล์ยของสิ่งที่เรียกว่ามนุษย์.

ถ้าจะเลยลงไปถึงสัตว์ ซึ่งรวมทั้งมนุษย์ด้วย เป็นสัตว์มนุษย์ แล้วก็สัตว์เดรัจฉาน; ความเป็นสัตว์นี้ มันก็ยังมี ความเป็นไควล์ยกว้างออกไปอีก คือมีความเป็นสัตว์อย่างเดียวกันทั้งสัตว์มนุษย์ ทั้งสัตว์เดรัจฉาน. อย่างนี้มันผิดแปลกแตกต่างกันบ้าง ก็เป็นเรื่องส่วนน้อย.

ทีนี้ถ้าจะเลยลงไปให้ไกลกว่านั้น โดยใช้คำว่า ชีวิต บรรดาสิ่งที่มีชีวิต มันก็มีความเป็นอันเดียวกัน คือความมีชีวิต, คือว่าความมีชีวิตนี้เป็นไควล์ยธรรม, หรือไควล์ยธรรมของความที่มีชีวิต. มันก็จะเหมือนกัน ในส่วนที่เป็นเรื่องของชีวิต, ต่างกันแต่เพียงปรากฏการณ์ข้างนอก ที่มันเจริญกว่ากันบ้างเท่านั้นเอง. ฉะนั้นจึงมีความคิดที่จะรักสิ่งมีชีวิตเหมือนกันหมด.

นี่แหละจึงมีระเบียบวินัยบางอย่างเกิดขึ้น สำหรับบุคคลผู้จะประพฤติในชั้นสูงสุด ว่าไม่ให้ทำลายชีวิต แม้ของตนไม้หรือพืชพันธุ์. อย่างวินัยของภิกษุ **ฆ่าสัตว์เดรัจฉานตาย มีอาบัติเท่ากับฆ่าต้นไม้ตาย** และในระเบียบวินัยของบางลัทธิ **บางศาสนา** ยิ่งเคร่งครัดไปกว่านั้นอีก **ไม่ยอมให้หนักขวยทำการกระทบกระทั่งแก่ต้นไม้ ใบไม้ พืชพันธุ์ธัญญาหาร** ที่ว่ามันมีชีวิตอยู่ อย่างนี้. ขยายความหมายของคำว่า **ชีวิต** กว้างออกไป ก็เลยเป็นผู้ที่เรียกว่า : ถ้าจะมองเห็นในแง่ของความรู้สึก ก็มีความรู้สึกสูงกว่า กว้างกว่า ใหญ่กว่า, กว่าคนที่จะ

มองว่า เราเบ็ญคน; มันเบ็ญสัตว์ ก็ข้มันได้. หรือว่ามันเบ็ญตันไม้แล้วกั
เผามันเล่นได้; อย่างนั้นเบ็ญตัน.

นี่คือตัวอย่างในข้อที่ว่า ถ้าใครรู้จักไถวถลยตา คือความเบ็ญสิ่งเด็ว
กันทั้งหมด, เบ็ญอันเด็วกันทั้งหมด ของทุกสิ่งที่มีอยู่ คนนั้นก็จะมีจิตใจกว้าง,
จะเห็นแก่ผู้อื่นได้, เห็นแก่สิ่งเหล้าอื่นได้, จะไม่ทำการกระทบกระทั่งสิ่งใด ๆ;
เรียกว่า ไม่เบ็ญตเบ็ญนโดยประการท่งปวง ให้ความเอาใจใส่แม้แก่สิ่งที่มีชีวิต
น้อย ๆ เด็ก ๆ น้อย ๆ ดูแทบจะมองไม่เห็น. แม้กระทั่งว่าสิ่งที่มีนมมีชีวิต เพียง
สักว่าเบ็ญเชื้อ ยังไม่ได้แสดงออกมา ก็ยังให้ความเอาใจใส่ ให้ความเคารพนับถือ
ว่ามันก็เป็นชีวิต.

....

[เว็มการบรรยายตามหัวข้อคร้งนี้.]

ในวันนี้อาตมาก็พูดถึงข้อนี้เป็นส่วนใหญ่ คือความเบ็ญไถวถลย เบ็ญอัน
เด็วกันท่งโดยเวลา และโดยเนื้อที่ ของสิ่งทีเรียกว่ามีชีวิต; เพราะว่ามันอยู่
ภายใต้กฎอันหนึ่ง กฎอันเด็วกัน เรียกว่ากฎแห่งชีวิตฒนาการ, หรือใช้คำ
อย่างอื่นก็ได้ แต่ให้มันได้ใจความว่า มันเบ็ญกฏแห่งชีวิตฒนาการ ของสิ่งทีเรีย
กว่ามีชีวิต ตงตันแต่ชีวิตท่งเบ็ญเพียงสักว่าเชื้อ, หรือชีวิตที่ต้องคำนวณ จึงจะ
รู้ว่ามันมีชีวิตเรื่อย ๆ ขนมาจนกระทั่งถึงชีวิตทีเห็นได้ท่งาย ๆ ด้วยตา ได้เห็นกันอยู่
รู้สึกกันอย่งง่าย ๆ.

เราไม่สนใจที่จะทำจิตใจให้มันกว้าง มันก็เลยแคบ ก็เห็นแก่ตัว; ถ้ารู้ความซนแล้ว มันก็จะเมตตากรณาทั่วไหมด. บทแผ่เมตตาที่ว่า “แผ่ให้ แก่สัตว์ที่เคลื่อนที่ได้ เคลื่อนที่ไม่ได้ สัตว์ที่เห็นได้ด้วยตา ไม่เห็นได้ด้วยตา” นี้ แสดงอยู่แล้วว่า เราจะยอมรับรองสิ่งที่มีชีวิต ว่ามันเป็นสิ่งที่มีชีวิต จะไป กระทบกระถังมันไม่ได้.

ข้อความเข้าใจเรื่องธรรมชาติความเป็นพุทธะ.

ในครั้งที่แล้วมา ได้พูดถึง **ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ** และก็ได้พูด ทิ้งค้างไว้ว่า **ในสิ่งที่มีชีวิต** ก็ต้องมี **ความเป็นธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ**. ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะมีที่ไหน ก็คือสิ่งที่มี **ความรู้สึก**; เมื่อมีความ **รู้สึก** มันก็ต้องมีชีวิต อย่างน้อยก็ยังเป็นชีวิตที่เริ่มตงต้น มันก็มีความ **รู้สึก**; แต่จะเอาความรู้สึกกันมาก ๆ เหมือนชีวิตที่สมบูรณ์ไม่ได้.

เพราะฉะนั้นจึงอยากจะพูดพร้อม ๆ กันไป **ธรรมชาติแห่งความมีชีวิต, หรือกฎเกณฑ์แห่งความมีชีวิต กับกฎเกณฑ์แห่งความเป็นพุทธะ** คือมัน **รู้สึก** ได้ หรือว่ากฎเกณฑ์แห่งการที่มันวิวัฒนาการได้ ก็จะต้องกันในแง่ของชีวิตก็ได้. ของจิต ก็คือความรู้สึกก็ได้, หรือของความเจริญงอกงามเป็นวิวัฒนาการก็ได้, มันมีคู่กัน. หรือว่ามันรวมกันอยู่ ถ้าสิ่งไหนมันมีชีวิต มันก็ต้องมีวิวัฒนาการ, แล้วมันก็ต้อง **มีความรู้สึก**. แต่เดี๋ยวนี้เรามาแยกพูดให้เห็นชัดกันคนละที, และแยกพูดถึง **ความรู้สึก** **กฎเกณฑ์แห่งความรู้สึก** **สิ่งที่ทำให้มีความรู้สึก** ในฐานะเป็น **ไถวัลยธรรมอันหนึ่งแล้ว**.

รู้จักไควล์ยธรรมอันเป็นกฎของความมีชีวิตแล้วจะมีเมตตากฎากัน.

ทันทีที่พูดถึง **สิ่งที่มีชีวิต** กฎเกณฑ์ของ**ความมีชีวิต** นี้ก็เป็น**ไควล์ยธรรม** อีกอันหนึ่ง. ฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า**ชีวิต**มันต้อง**พัฒนาการ**, หรือสิ่งที่มันมีความเป็นไควล์ยธรรมแล้ว มันต้อง**พัฒนาการ**; มันจึงเป็นของที่แยกกันไม่ออก มันมีความเป็นไควล์ยธรรมนั้นควบคุมอยู่ ควบคุมให้เป็นไป.

บางคนอาจจะคิดว่าไม่ต้องรู้จักได้; แต่เดี๋ยวนี้ อยากจะให้รู้ เพื่อว่ามันจะได้มีจิตใจกว้าง รู้จักเมตตากฎากว้างขวาง รู้จักทำความเข้าใจอันดีในระหว่างบุคคล ระหว่างหมู่คณะ ระหว่างชาติพันธุ์, และ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างศาสนา.

ถ้ามันมีการทะเลาะวิวาทกันระหว่างศาสนา เราลองคิดว่า มันเป็นศาสนาไปได้อย่างไร? มันควรจะใช้คำที่หยาบคายที่สุด ว่ามีการชกต่อยกันในระหว่างศาสนา แล้วมันจะเป็นศาสนาได้อย่างไร? และเดี๋ยวนี้มันมีอยู่ในโลกหรือไม่? การชกต่อยกันระหว่างศาสนา, ระหว่างศาสนานี้กับศาสนานี้ มันยังมีอยู่; เพราะว่าต่างคน ต่างไม่เข้าถึงตัวศาสนาของตัวเอง.

สำหรับ พุทธศาสนานี้ ก็จะมีไควล์ยตา เป็นเหมือนกับพระเจ้า ที่เมื่อเข้าถึงแล้ว ก็จะยอมรับทุกสิ่งว่าเป็นสิ่งเดียวกัน เลยไม่เห็นใครว่าเป็นศัตรูได้. ถ้า พวกศาสนาอื่น ๆ ที่เขามีพระเจ้า ถ้าเขาเข้าถึงพระเจ้าจริง ๆ ก็จะรู้ว่าไม่มีอะไรที่ไม่ได้ออกไปจากพระเจ้า; ฉะนั้น เขาก็เบียดเบียนใครไม่ได้. ขอแต่ให้มีพระเจ้า และการถึงพระเจ้านั้นจริง ๆ มันก็จะหมดปัญหาไปได้เหมือนกัน.

นี่มันยังไม่รู้จักพระเจ้า ไม่มีพระเจ้า ไม่เข้าถึงพระเจ้า มันก็เอาพระเจ้านั้นแหละไปเที่ยวพุดเตวียงคนอื่น, เบียดเบียนกันในระหว่างศาสนาได้ นี่เพียงเท่านั้นท่านก็จะเห็นได้ว่า ความรู้อันหนึ่งซึ่งแสดงความเป็นอันเดียว, เป็นตัวเดียวกันทั้งหมด ไม่ยกเว้นอะไร นี่เป็นสิ่งที่ควรจะทำ.

คำบรรยายชุดนี้มุ่งหมายทำความเข้าใจกันระหว่างศาสนา.

เอาตามได้บรรยายมาถึง ๘ ครั้งแล้วนี้ ก็จะบอกเสียเลยเถี่ยว่า คำบรรยายชุดนี้ มีความมุ่งหมายจะทำความเข้าใจในระหว่างศาสนาเป็นที่สุด. ฉะนั้นในการบรรยายครั้งต่อไป ก็จะไม่มีการเปรียบเทียบที่ทำความเข้าใจซึ่งกันและกันในระหว่างศาสนา.

เถี่ยมันก็เป็นเหมือนกับการให้มาตรการ หรือเป็นการปูพื้นฐาน ที่จะใช้อาศัยเป็นหลักสำหรับพิจารณา เพื่อจะมองเห็นความที่มันเป็นสิ่งเดียวกัน ในระหว่างทุกสิ่งที่มีชีวิต ในระหว่างทุกสิ่งที่มีสติปัญญา และในระหว่างทุกสิ่งที่มีวิวัฒนาการ. ขอให้มองดูกันในเรื่องนี้.

แม้ว่าเราจะใช้วิชาวิทยาศาสตร์ทางวัตถุเป็นหลัก มันก็ยังล่องไปในทางที่ว่า มันก็มีความเป็นอันเดียวกัน, คือมีความเป็นไควล์ตาอย่างเดียวกันนั้น แล้วก็วิวัฒนาการออกมาเป็นนั่นเป็นนี่. เอาแต่เพียงโลกนี้ก่อน ว่าโลกนี้ ตามที่เชื่อกันว่า เป็นส่วนหนึ่งที่แยกออกมาจากดวงอาทิตย์บ้าง ก็เป็นดวงไฟเล็กๆ ออกมา. ที่นั่นพวกหนึ่งก็ว่ามันเป็นการรวมตัวของหมอกเพลิง เข้ามาเป็นดวงไฟ

เล็กๆ ของมันเอง, ก็มาเป็นดวงลูกไฟเหมือนกัน. จะว่าแยกออกมาจากดวงอาทิตย์ หรือว่าหมุนรวมตัวของตัวมันเอง ก็เป็นลูกไฟทั้งนั้นแหละ.

ที่แรกนั้น เป็นลูกไฟลูกหนึ่ง แล้วก็มาเดี๋ยวก็มาเป็นอะไร ๆ อย่างที่เรา เห็น; เรานั่งกันอยู่ที่นี้, มันไม่ใช่ลูกไฟ; ถ้ามันเป็นลูกไฟจะมานั่งอยู่ได้อย่างไร. นี่ก่อนแต่ที่มันจะเปลี่ยนจากสภาพลูกไฟที่ลูกโพลงๆ มาเป็นมนุษย์-โลกอย่างนี้ มันก็มีวิวัฒนาการ.

พิจารณาให้เห็นชีวิตว่ามีเชื้ออย่างเดียวกัน.

แล้ว มาลองคิดว่า *เอาชีวิตมาจากไหน?* ก็เมื่อก่อนมันเป็นเพียง ลูกไฟลูกโพลงๆ อยู่; เดี่ยวขึ้นเป็นโลกอย่างนี้, แล้วก็สิ่งที่มีชีวิต ตั้งแต่สัตว์ เซลล์เดี่ยว สัตว์หลายเซลล์, เป็นชีวิตที่มองไม่เห็นด้วยตากระทั่งมองเห็นด้วยตา, กระทั่งเป็นพืชพันธุ์ เป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นต้นไม้. *ชีวิตเหล่านี้มาจากไหน?* ในเมื่อครั้งแรกโลกนี้เป็นลูกไฟลูกหนึ่งลูกโพลงๆ อยู่ นั่นก็จะต้องมองกันว่า มันเมื่อไรอยู่ก่อนแล้ว ไอลูกไฟโพลงๆ นั้น ค่อยๆ เปลี่ยนมาๆ จนกลายมาเป็นโลกอย่างที่เราเห็นอยู่ที่นี่ เต็มไปด้วยสิ่งที่มีชีวิตทั้งนั้น.

แม้จะลอง *เปรียบเทียบกันอย่างหยาบๆ* เช่น ในไข่เล็กๆ ฟองหนึ่ง, ไข่ปลาหรือว่าไข่นก ไข่ไก่อะไรก็ตาม, มันน่าประหลาด ตรงที่ว่า ไข่ปลาบางชนิด ละเอียดเท่าเม็ดทรายเล็กๆ. ไข่ปลาฝักหนึ่ง มีเม็ดไข่ปลาเล็กๆ ตั้งล้านก็เห็นจะได้; แล้วในไข่เล็กๆ นั้น มันออกมาเป็นตัวปลาในที่สุด โตเท่าแข่งเท่าขา

ก็มี; แล้วมันเอาเนื้อเอาหนัง เอาเกล็ดเอาครีบ เอาสีสนั้วรณะสวย ๆ ต่าง ๆ มาจากไหน จากไข่ปลาเม็ดเล็กๆ นิดเดียว? ก็ต้องถือว่ามันมีอยู่เสร็จแล้วในไข่ปลา เม็ดนิดๆ; พอได้สิ่งแวดล้อมปรุงแต่ง มันก็เจริญวิวัฒนาการออกมาเป็นปลาตัวใหญ่โต สวยงามอย่างที่เราเห็น. ชีวิตก็มีอยู่ในไข่เม็ดเล็กๆ นั้น, ความรู้สึกนึกคิดหรือจิตก็มีอยู่ในไข่เล็กๆ นั้น, วิวัฒนาการคือความที่มันจะต้องขยายตัวออกไปเรื่อย มันก็มีอยู่แล้วในไข่เล็กๆ นั้น. มันจึงออกมาได้อย่างนี้. นี้เรียกว่า ไข่เล็กๆ เม็ดหนึ่งของปลา ออกมาได้อย่างนี้.

ทีนี้มาดูโลกที่ถือว่า เป็นดวงไฟลูกโหลง ๆ อยู่หลอมละลายอยู่นั้น มันจะออกมาเป็นโลกอย่างเดี๋ยวนี : แบ่งเป็นทวีปนั้นทวีปนี้ ประเทศนั้น ประเทศนี้ มีภูเขา มีแม่น้ำ มีอะไรทุกอย่างกระทั่งมีชีวิต เหลือที่จะประมาณได้, กระทั่งมีพวกเราที่มานั่งอยู่ที่นี้ ซึ่งเมื่อก่อนมันไม่มี; มันอยู่ในดวงไฟที่ลูกโหลง ๆ นั้น อยู่ แล้วมันออกมาได้อย่างไร?

๕.๕ ๕ ความเป็นชีวิตตามหลักวิทยาศาสตร์และความคิดคนโบราณ.

เอาละ, สมมติว่า ถ้าจะศึกษาในแง่ของวิทยาศาสตร์ ว่ามันค่อยๆ เย็นลง มันก็มีความเปลี่ยนแปลง จนกระทั่งมันเกิดแยกตัวออกเป็นแก๊ส เป็นอะไร, เป็นออกซิเจน ไนโตรเจน เป็นน้ำ เป็นอะไรตกลงมา. ตกไปตกมา ทำให้ผิวโลกนี้ เย็นลง, เปลี่ยนแปลงไป เย็นลง, เปลี่ยนแปลงไป นานเหลือ นาน. ในที่ที่น้ำแข็งแห่งหนึ่ง มันมีการเปลี่ยนแปลงถึงกับว่า เป็นสิ่งที่เรียกว่า มีชีวิตขึ้นในน้ำ ละเอียดดูไม่เห็น และจนกระทั่งดูเห็น.

นี่ลองคิดดูเถอะว่ามันเอามาแต่ไหน? ในเมื่อที่แรกมันมีแต่ดวงไฟที่ลุกโพลง ๆ อยู่; ฉะนั้น ถ้าจะพูดว่า ในดวงไฟที่ลุกโพลง ๆ อยู่ มีสิ่งเหล่านั้นทั้งหมด น้อยในนั้นแล้ว จะค้ำไหม? ก็ลองเปรียบดูกับข้อที่ว่า ในไข่ปลาเม็ดเล็กๆ เท่าเส้นผม มีความเป็นปลาตัวโต เท่าแข้ง เท่าขา สีสันวรรณะสวยงามอะไรอยู่หมด อย่างนั้นก็ไม่มีใครค้ำ. ฉะนั้น ไข่โลกอุกนั้นที่ลุกเป็นไฟอยู่ แล้วก็เย็นลง, แล้วเย็นจนมีชีวิตอย่างนี้, ไข่เวลาที่ล้าน ๆ ปีก็สุดแท้มันเถอะ แต่มันไม่ได้เอาสิ่งอะไรมาจากไหน นอกจากที่มันมีอยู่แล้วในไข่ลูกนั้น.

ทีนี้คำพูดประหลาด ๆ ของบางศาสนาที่ว่า พระพรหมสร้างไข่ขึ้นมา หรือออกไข่ออกมา ก็จำได้ไม่แน่ แต่ก็ต้องมีไข่เหมือนกัน; มีคำว่าไข่, แล้วไข่ของพระพรหมนั้นมันออกมาเป็นโลก เป็นสัตว์โลกอะไรอย่างเดียวกัน. นี่เขาพูดอย่างสมมติอุปมา เพราะว่าพูดอย่างอื่น แล้วฟังกันไม่ถูก เพราะว่าคนมันยังโง่เกินไป คนพูดเขาฉลาดแล้ว แต่คนฟังมันยังโง่ ก็เลยต้องพูดอย่างนั้น.

เดี๋ยวนี้เราถือกันว่าคนฉลาดเหมือนกันทุกคนแล้ว ก็ไม่พูดอย่างนั้น จึงพูดไปในทางที่จะมองเห็นสิ่งสิ่งนี้; ว่ามันมีอยู่แล้วในทุกสิ่ง แล้วเป็นสิ่งเดียวกันด้วย เช่นว่า ในโลกนั้นเป็นอย่างไร ในดวงอาทิตย์มันก็เป็นอย่างนั้น. แต่ว่าดวงอาทิตย์ที่เป็นแม่นั้น ยังเป็นไฟลุกโพลง ๆ ดวงใหญ่อยู่; ลูกที่มันกระเด็นออกมาได้นั้น มันเย็นแล้ว มันกลายเป็นอย่างนี้; ฉะนั้นเมื่อมันยังเป็นไฟลุกโพลง ๆ อยู่ มันเหมือนกัน. แต่ในตัวเล็กนี้ ในหน่วยเล็กนี้ มันเย็นแล้ว, มันวิวัฒนาการเป็นอย่างนี้แล้ว มันก็เหมือนกับ, อาจจะพูดได้ว่า ดวงอาทิตย์ใหญ่ที่ยังเหลืออยู่นั้น เมื่อเย็นลง มันก็เป็นอย่างนี้อีก.

นี่เราจึงขยาย ไควล์ยธรรม หรือไควล์ยตา คลุมไปหมดโลกนี้ :
ดวงอาทิตย์ ดาวพระเคราะห์อื่น และสุริยจักรวาลอื่น คือดวงอาทิตย์อื่น ที่
ไหน ๆ จะมีสักเท่าไร ก็ตามใจ มันก็เป็นเรื่องเหมือนกันหมดเลย. นี่ก็มีความ
ไม่แตกต่างกัน ในระหว่างสุริยจักรวาลนี้กับสุริยจักรวาลอื่น และสุริยจักรวาลอื่น
ซึ่งว่ากันว่า มิไม่รู้เหมือนกันแสนสุริยจักรวาล.

ความที่มีเหมือนกันอย่างเดียวกัน นั้นแหละเป็นไควล์ยธรรม แต่
ของบางส่วนเบิกบานออกไปมากแล้ว, บางส่วนยังไม่ทันจะเบิกบาน, บางส่วน
ยังดิบอยู่ ยังหลบอยู่ ยังเป็นลูกไฟอยู่ก็มี; ยังไม่มีชีวิตปรากฏชัดอย่างนี้
แต่ก็ต้องเรียกว่าชีวิตในลักษณะอื่น. เช่นว่า ปลาที่ยังอยู่ในไข่ ปลานี้ มัน
ก็มีปลาในลักษณะอื่น. หรือว่าในโลกที่ยังเป็นไฟอยู่ ต้องมีโลกอย่างนี้ อยู่ใน
ลักษณะอื่น มันจึงอยู่ในสภาพที่ลุกเป็นไฟอยู่ได้.

ในความที่ลุกเป็นไฟนั้น มันก็มีเชื้อแห่งพุทธภาวะ คือที่จะรู้สึกอะไรได้
ที่เรียกว่าจิตนี้, หรือว่ามีสิ่งที่เรียกว่า เป็น มิใช่ตาย คือชีวิต อยู่ในนั้น ในไฟ
นั้นแหละ, หรือมีอำนาจที่จะวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงตัวเอง ก็อยู่ในไฟนั้นแหละ.
พอไฟนี้เย็นลง มันก็เป็นธาตุแข็งขึ้นมา; แล้วก็กระจายกันออกไป เกิดการ
เปลี่ยนแปลงเป็นธาตุทั้งหลาย.

ที่สำคัญมากที่สุดคือเรื่อง ดิน น้ำ ไฟ ลม นี้ : ธาตุดินคือคุณภาพแห่ง
การกินเนื้อที่ ธาตุน้ำคือคุณภาพแห่งการเกาะกุมยึดเหนี่ยวซึ่งกันและกัน ธาตุไฟ
ก็คือว่า มันเผาไหม้ ให้เปลี่ยนแปลงให้เจริญ ธาตุลม มันก็มีการระเหยกลับไป
กลับมา, กลับไปกลับมา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง. ถ้าพูดตามหลักของคน

โบราณ ทางพระพุทธศาสนาหรือที่เป็นต้นตอของพุทธศาสนา ก็มี ชาติดิน ชาติน้ำ ชาติไฟ ชาติลม. น้ำมันแยกออกมา จากที่ครั้งแรกมันก็เป็นหน่วยเดียวกัน.

ขอให้ทำในใจกันให้ยุติธรรม, หรือมองให้กว้าง ๆ อย่างนี้ จะได้ว่า ความที่ว่า ที่แรกน้ำมันเหมือนกัน โดยความที่มันเป็นสิ่งเดียวกัน; แล้วมันก็แบ่ง แยกตัวออกไป, เดินไปๆ ได้ไกลเท่าไร ก็ยิ่งแปลกออกไป; แต่มันก็ไม่ทิ้ง ความหมายเดิม เป็นความหมายของชีวิต ความหมายของความรู้สึก ความหมาย ของความวิวัฒนาการ เป็นต้น.

....

ทุกสิ่งมีกฎและเป็นไปตามกฎ.

ที่นี้ สิ่งต่างๆ มันก็มีกฎ คือต้องเป็นไปตามกฎ เป็นไปตามระเบียบ. ที่เรียกว่ากฎนี้ เรียกว่าพูดอย่างภาษาธรรมดาสามัญ หรือในรูปของภาษาของผู้ที่มีการศึกษา; แต่ถ้าจะพูดสำหรับคนที่ไม่มีการศึกษา ก็ต้องพูดอย่างอื่น. สำหรับ คำว่า กฎ นี้ พวกอื่นอาจจะเรียกว่าพระเป็นเจ้าไปเสียเลย; ยิ่งเป็น ภาษา อังกฤษ แล้ว มันน่าหัวที่สุด ที่ เผลอๆ มันคล้ายกันมากกับคำว่า กฎ. คำว่า กฎ นี้ลองขยายเสียงให้ยาวออกไป มันก็เป็นคำว่า God; God คือพระเจ้า. เขา เรียกว่า God แปลว่าพระเจ้า; เราเรียกว่า กฎ คืออำนาจอันหนึ่ง ซึ่งบังคับ สิ่งทั้งหลายทั้งปวงให้เป็นไป โดยที่ไม่เป็นอย่างอื่นได้.

นี่เราจะพูดกันโดยละเอียด ในการบรรยายครั้งต่อไป ที่จะเปรียบเทียบกันในเรื่องศาสนาโดยทำนองนี้; สำหรับในครั้งนี้ มุ่งหมายจะพูดแต่เรื่องเกี่ยวกับชีวิตที่วิวัฒนาการออกไปได้เป็นหลายชั้น หลายแขนง, ที่แรกมันก็สักว่าชีวิตในรูปต่างๆ กัน.

ขออย่าได้ลืมว่า ชีวิตที่ยังเป็นเพียงสักว่าเชื้อ, หรือชีวิตที่เริ่มเป็นชีวิตขึ้นมา คือชีวิตพืชหรือชีวิตสัตว์ก็ตาม, จนกระทั่งชีวิตที่มันใหญ่โต เต็มโต วิ่งได้ เดินได้อย่างคน อย่างช้าอย่างมานี้ มันเป็นชีวิตหลายระดับ; แต่มีความหมายเดียวกันหมด คือชีวิต เริ่มมีสภาพที่จะเรียกได้ว่ามีชีวิต คือ "เป็น" ซึ่งคู่กันกับ "ไม่เป็น" หรือ "ยังไม่เป็น" ถ้า "เป็น" ก็คือเป็นชีวิต.

อย่างเช่นเอาน้ำตาลมาหมักเข้า มันก็เกิดเป็นเชื้อรา เหมือนทำแป้งข้าวหมาก; นี่ที่แรกมันไม่มีชีวิต; แต่พอมาหมักเข้า ชีวิตมันก็แสดงออกมา, ถ้ามันไม่มีอยู่ก่อน มันจะเอามาแต่ไหนมาแสดง อย่างเชื้อเห็ดราในการหมักข้าวหมากนี่. มันเป็นชีวิตขึ้นมา มันก็ต้องถือว่ามันมีอยู่ก่อน จะในแป้งข้าวหมากหรือในอะไร ก่อนหน้านั้นไปอีก; เราก็คว่า ชีวิตที่มันก่อนแต่ที่จะมาเป็นข้าวหมากมันก็มีอยู่แล้ว. ในระดับอย่างอื่น ความหมายอย่างอื่น มันก็เป็นเชื้อราขึ้นมา แล้วก็เติบโต เช่นเดียวกับเชื้อราทั้งหลาย : จะเป็นเห็ดที่เอามาแกงกิน อะไรเหล่านักเหมือนกัน มันมีเชื้อราแล้วออกมาเป็นดอกเห็ด. ในเชื้อรานั่น ต้องมีชีวิต หรือว่าส่วนประกอบของมันที่จะมาเป็นเชื้อรานั่น ก็ต้องมีชีวิตมาก่อนเหมือนกัน.

นี่ถ้าถอยไปๆ จนถึงตัวสิ่งที่เรียกว่าชีวิต ชนิดที่เป็นไควล์ แม้จะมองไม่เห็นตัว แม้จะอยู่ในลักษณะอย่างอื่น ก็ให้ถือว่า มันเป็นสิ่งที่มีอยู่

ในลักษณะเป็นไควล์นั้นเป็นนิรันดร. ^๕ ส่วนที่แตกแยกออกมาเป็นส่วนน้อยๆ นั้นชั่วขณะ ชั่วขณะ, ชั่วขณะ, มันจึงเปลี่ยนแปลงได้, ถ้ามันอยู่ในสภาพเดิม มันก็ไม่เปลี่ยนแปลง, มันก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น ที่จะให้แปลกออกไป; ดังนั้นต้องมีเหตุปัจจัยเข้าไปรบกวน แทรกแซงส่วนนั้นส่วนนี้ ให้มันเกิดการเปลี่ยนแปลง มันจึงได้ชีวิตแปลกๆ

ท่านลองคิดถึง ว่ามันจะแปลกออกไปอีกสักเท่าไร ถ้าว่าโลกนี้มันยังอยู่ต่อไปอีกสักหมื่นปี สองหมื่นปี แสนปี มันก็ต้องแปลกๆ มันก็จะมีชีวิตของสัตว์ชนิดไหนเกิดขึ้น ก็พูดได้ยาก; แต่ถึงอย่างไรก็ดี เหลือบมามองดูถอยหลัง มันก็คือชีวิตนั่นเอง ที่มีกฎเกณฑ์ ที่ว่าจะต้องวิวัฒนาการ อย่างไม่อย่างนั้นมันก็ไม่เป็นชีวิต ถ้าเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ก็ไม่มีชีวิต. ความเปลี่ยนแปลงได้ มันก็คือ กฎ อันหนึ่ง ก็เป็นไควล์ธรรมด้วยเหมือนกัน.

ทุกชีวิตเป็นไปตามกฎแห่งวิวัฒนาการ.

ในการบรรยายครั้งที่ ๓ เราพูดถึงไควล์ธรรม ในฐานะที่เป็นกฎแห่งสามัญญลักษณะ คือกฎแห่ง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ที่มีอยู่ในทุกสิ่ง ตั้งแต่ที่ยังไม่เป็นชีวิตสมบูรณ์ จนกระทั่งเป็นชีวิตสมบูรณ์. เมื่อกฎที่มันปรุงแต่งชีวิต บังคับให้ชีวิตเป็นไป ก็เป็นไควล์ธรรม; แล้วสิ่งที่ถูกปรุงแต่งนั้นมันก็เป็นไควล์ธรรม คือมีความเป็นอันเดียวกันด้วยเหมือนกัน ก็เลยเป็นอันว่าไม่มีอะไรที่ไม่เป็นไควล์ธรรมต่อกันและกัน และเป็นอันเดียวกัน.

เดี๋ยวนี้เรามาแยกออกเป็นส่วนนั้น ส่วนนี้, แม้ที่เป็นกฎ ก็ยังแยกออกเป็นกฎนั้น กฎนี้ หลาก ๆ กฎ. เช่น กฎปฏิจอกสมุปบาทก็มี กฎอวิยสัจจ์ ก็มี กฎสามัญญลักษณะ ก็มี. แต่เดี๋ยวนี้ เราแยกมามองกันในแง่ของความที่มันเป็นกฎแห่งชีวิตวิวัฒนาการ ชีวิตวิวัฒนาการ เป็นไถวัลยธรรมทั่วถึงกันระหว่างชีวิตทั้งหลาย.

ถ้าสมมุติว่า เทวดามีเหมือนที่เขาวางกัน ชีวิตนั้นก็เป็นกฎเดียวกันกับชีวิตของมนุษย์; ลงไปถึงสัตว์เดรัจฉาน, ลงไปถึงต้นไม้ แม้ว่าจะมีรูปร่างขนาดเล็กแทบจะมองด้วยตาไม่เห็น, มันก็เป็นชีวิตนั้นแหละ

นี่ขอให้มองสิ่งที่เรียกว่าชีวิต ในลักษณะที่เป็นไถวัลยธรรม คือเป็นสิ่งเดียวกันหมดทุกเวลาทุกสถานที่ แล้วเราก็จะรู้สึกได้ว่า เหมือนกับได้เข้าไปในชีวิตใหญ่ ชีวิตมหาศาล คือไถวัลยธรรมที่เป็นตัวชีวิต.

เมื่อเป็นได้ดังนี้แล้ว จิตใจจะเป็นอย่างไร? มันก็คงเบียดเบียนใครไม่ลง การที่จะคือพูดเอาว่า เอ้า, เมื่อมันเป็นตัวเดียวกัน ช่างมันก็ไม่บาป อะไรนี้ มันก็คงเป็นไปไม่ได้; ความคิดนี้มันจะคิดไปชนิดนั้นไม่ได้. มันจะคิดไปในทางเมตตากรุณา มันจะคิดไปในทางไม่มีเรามีเขา แต่มีความเป็นตัวเดียวกัน สิ่งเดียวกัน อันเดียวกัน ทั้งหมดทั้งสิ้น นี่ถ้าจะกวรวटनाแผ่ส่วนบุญแผ่ส่วนกุศลแล้ว อยากจะให้หนักกันอย่างนี้ ว่าชีวิตทั้งหลายมันมีความหมายอย่างนี้

เขื่อนแห่งชีวิตวิวัฒนาการไปตามกฎแห่งไถวัลยธรรม.

ทีนี้มาดูกันอีกหน่อยหนึ่งว่า ทำไมมันจึงเข้าใจยาก? ข้อนี้เราจะต้องเข้าใจความหมายของสิ่งที่เรียกว่า วิวัฒนาการ คือเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย, ใหม่ขึ้นไป

เรื่อย ตามเหตุปัจจัยที่เข้ามาใหม่; ถ้าเข้าใจกฎนี้แล้วละก็จะเข้าใจได้ว่าทำไมมันจึงมากน้อยอย่างนี้? จากดวงไฟลูกเดียว มาเป็นมนุษย์ หรือว่ามนุษย์โลกที่มีอะไรใหญ่เหลือประมาณนี้ เต็มไปด้วยชีวิต, หรือว่าจะเรียกว่ามันยิ่งไปกว่าชีวิตก็ได้; แต่ถึงอย่างไรก็ตามมันมีความหมายเดิม : ว่ามันมีสิ่งหนึ่งซึ่งมันมีเชื้อแห่งชีวิต แล้วมันได้เพาะหวานใ้กิ่งกงามๆ, งอกงาม, งอกงามจนไม่รู้อากชัน กี่ร้อย ก็พัน ก็หมื่น ก็แสน ก็ล้านระดับ; มันจึงมาเป็นอย่างนี้.

ที่นี้ ตัววิวัฒนาการนั้น มันก็ไม่ใช่ของใคร; มันก็เป็นไควล์ธรรมอันหนึ่ง, เป็นกฎอันหนึ่งในไควล์ธรรม. มองไปทางไหนมันก็ไม่มีอะไรนอกจากว่าความเป็นอย่างนี้ ไม่มีความเป็นอย่างอื่น ความไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนี้, ที่พระสวดซ้ำแล้วซ้ำอีก ซ้ำแล้วซ้ำอีก *ตถตา-ความเป็นเช่นนั้น, อวิตถตา-ไม่ผิดไปจากความเป็นเช่นนั้น, อนณฺณตถตา-ไม่เป็นไปโดยประการอื่น*; คือมองดูที่ไร มันก็จะ เป็นไควล์ธรรมอยู่นั้นแหละ, เป็นความจริง แต่ว่ามันซ้อนกันอยู่หลายๆ ชั้น หรือมันลึกกันอยู่หลายๆ ชั้น.

วิวัฒนาการแห่งความมีชีวิตต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่าง.

ที่นี้เราจะดูในแง่ที่มันเกี่ยวข้องกับเราโดยตรง เราก็เป็นสัตว์ที่มีชีวิตที่สมมติเรียกว่าคนคนหนึ่ง ก็คือ มัน มีชีวิต แล้วมันมีวิวัฒนาการ ด้วยกฎของชีวิตนั่นเอง มันจึงเป็นมาเรื่อย จนมาเป็นมนุษย์อย่างนี้ แล้วมันไม่ใช่เป็นมาแต่อย่างเดียว; เพราะว่าในไควล์ธรรมมันมีส่วนที่แยกออกไปได้หลายอย่างหลายระดับ : ส่วนที่เป็นชีวิตก็ทำหน้าที่ชีวิต, ส่วนที่ทำหน้าที่รู้สึก ก็ทำ

หน้ารู้สึก, ส่วนที่ทำหน้าทั้งองกาม ก็ทำหน้าที่องกาม; มาปนกันหมดแล้วก็เรียกว่า มันเป็นชีวิตที่ประกอบอยู่ด้วยความรู้สึก ที่เพียงพอที่จะทำอะไรได้มากขึ้น; เราจึงทำอะไรได้มากขึ้น เพราะเหตุนี้.

มีสิ่งอยู่สิ่งหนึ่ง ซึ่งไม่ค่อยเข้าใจกัน หรือไม่ค่อยพูดถึงกัน ที่เรียกว่า แสงสว่าง หรือความร้อน มันเกือบจะไม่แยกกัน ถ้ามีแสงสว่างก็จะมีความร้อน, มีความร้อนก็จะมีแสงสว่าง; ไม่จำเป็นจะต้องเป็นแสงสว่างที่มองเห็น, เป็นแสงสว่างที่มองไม่เห็นก็ได้. ชีวิตต้องอาศัยแสงสว่าง, ความรู้สึกก็ต้องอาศัยแสงสว่าง, แม้ว่าเป็นแสงสว่างที่มองไม่เห็น. ที่เรามองเห็นก็มีแต่แสงแดด เรียกแสงสว่าง, เรียกแสงแดดว่าแสงสว่าง.

แสงสว่างที่มองไม่เห็นก็ไม่ค่อยรู้; มันมี แสงสว่างชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่แสงแดด แล้วก็ทำให้สิ่งต่างๆ วิวัฒนาการได้. ถ้าแสงแดดทำให้วัตถุวิวัฒนาการได้; แสงที่ไม่ใช่แสงแดดนั้น ก็ทำให้จิตใจวิวัฒนาการได้ จนพูดได้ว่า *สิ่งที่เรียกว่าแสงสว่างหรืออากาศ, อากาศ นั้นมันมีอยู่.* ถ้าแสงสว่างของดวงอาทิตย์ก็คือแสงสว่างทางวัตถุ มันก็ทำให้วัตถุเจริญ; ถ้าได้แสงสว่างแล้ว ต้นไม้ต้นไม้สัตว์ทั้งหลายย่อมมีความเจริญงอกงามใหญ่โต. แต่มีแสงสว่างชนิดหนึ่ง ซึ่งทำให้จิตใจ หรือ ความรู้สึกที่ไม่มีตัว มองไม่เห็นตัว ก็เจริญ, ความรู้สึกซึ่งเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นตัว มันก็เจริญ.

ร่างกายนี้ได้แสงสว่างจากดวงอาทิตย์ในหลายๆแง่ หลายๆปริยายแล้วก็เจริญ; ส่วนจิตใจก็ได้แสงสว่าง จากแสงสว่างชนิดที่มองไม่เห็น ทำให้จิตใจนี้ก็เจริญ.

ถ้าเราจะเปรียบเทียบจิตใจของลูกไก่ ลูกแมว ลูกหมา ลูกม้า ขึ้นมา ถึงจิตใจของคน มันก็ต่างกันมาก, คือมันเจริญต่างกันมาก; เพราะมันได้รับความหล่อเลี้ยง ที่ทำให้เจริญวิวัฒนาการนี้ต่างกันมาก มันจึงเป็นชีวิตที่แปลกออกไป : เป็นชีวิตที่มีแสงสว่าง ที่เจริญ ที่มีความรู้สึกสูงกว่า, มีความเป็นพุทธะมากกว่า, จนดูคล้าย ๆ กันว่าเป็นของคนละอย่าง.

พอเราโง่ไปหน่อยเดียว เห็นเป็นของคนละอย่าง เราก็ดูถูกดูหมิ่น พวกนั้นว่า มันยังต่ำกว่า โง่กว่า ไม่อยากจะคบค้าสมาคมอย่างนี้; เรื่องรังเกียจ ผิด รังเกียจวรรณะ มันก็เกิดขึ้น แล้วคนเราก็ประมาณสัตว์เดรัจฉานว่า มัน เป็นสัตว์, สัตว์ที่ไม่ใช่คน มันไม่เทียบกับคนได้. เราก็ดูถูกมันว่าสัตว์; เอาไว้ เป็นมาตรฐานสำหรับวัดว่ามันเร็วกว่าคน.

พูดว่า มึงไอ้ชาติสัตว์ มันก็โกรธ เพราะถือว่ามันไม่ถึงคน. นี่ เพราะว่าเรามันถูกหลอกด้วยวิวัฒนาการที่มันต่างกัน, แล้วก็คิดถือต่างกัน. ยังมีแง่อื่นหลาย ๆ แ่ง ที่คนเร็วกว่าสัตว์ก็มี, สัตว์เร็วกว่าคนก็มี ได้ด้วยกันทุกอย่าง. มันเป็นเรื่องของบัญญัติกันที่หลง; ว่าดีว่าชั่ว ว่าผิดว่าถูก นี่บัญญัติที่หลงทงน.

แต่ถ้าเราเอาตัวไถวัลยธรรมเป็นหลักแล้ว ไม่ควรจะมีใครดีกว่าใคร; แต่ถ้าเอาความรู้สึกของมนุษย์ในตอนหลังเป็นหลัก มันก็มีดีกว่าเร็วกว่า, กระทั่งว่าเป็นความผิดหรือเป็นความถูก. นี่เรื่องมนุษย์ว่าเอาเอง; ส่วนใหญ่ก็ถือเอาว่าถ้ามันทำให้คนลำบาก เตือดร้อน ก็ถือว่าผิด, ให้อยู่กันเป็นสุข ก็ถือว่าถูก. แต่ตัววิวัฒนาการแท้ ๆ หรือไถวัลยธรรมแท้ ๆ ไม่มีผิดไม่มีถูก มัน

เป็นไปตามกฎของมันเรื่อย; มีเหตุปัจจัยเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างไร มันก็ปรุงแต่ง
เป็นอันใหม่ขึ้นมา.

ทางเนื้อหนังก็เหมือนกัน มีเหตุปัจจัยอย่างหนึ่ง มันก็ ปรุงแต่ง
คนผิวดำออกมา, มีเหตุปัจจัยอีกอย่างหนึ่ง มันก็ปรุงแต่งคนผิวเหลืองออกมา,
มีเหตุปัจจัยอีกอย่างหนึ่ง ก็ปรุงแต่งคนผิวขาวออกมา. นี่กระทั่งปรุงแต่งต่าง ๆ
นานา เป็นสัตว์เป็นคน เป็นครึ่งสัตว์ครึ่งคน ยังจะเป็นสัตว์อะไรต่อไปอีกมาก.

ฉะนั้นความผิดความถูกนี้ มันเป็นเพียงกฎของวิวัฒนาการที่ได้เหตุ
ได้ปัจจัยต่างกัน แล้วเอามาเป็นเครื่องวัด ว่าอย่างนี้ไม่ตรงกับความจริง
ของเรา, อย่างนี้ตรงกับความจริงของเรา. ถ้าดูในชั้นลึกแล้วมันก็
ไม่ควรจะมีอะไร ที่จะพูดได้ว่ามันต่างกัน. ข้อนี้แหละ คือสิ่งที่เรียกว่า
ไควล์ยธรรมเป็นหน่วยเดียว อันเดียว สิ่งเดียว ทั่วไปหมด.

ฉะนั้น ถ้าเราเห็น สิ่งสิ่งนี้ เราก็ จะมีความรู้สึกสูงสุดฉลาดที่สุด
คือไม่ยึดมั่นถือมั่น; มองเห็นโดยความเป็นไควล์ยธรรมอันเดียวกัน; ไม่ยึดมั่น
ถือมั่น เป็นเราเป็นเขา, ดึกว่า เลวกว่า, เป็นสักว่าเป็นธรรมชาติ ที่ไม่ควร
ยึดถือ.

นี่เป็นประโยชน์ใหญ่ที่สุด ที่มุ่งหมายจะให้คนเราถึงความเป็นอัน
เดียวกันโดยส่วนลึก ซึ่งเรียกว่าไควล์ยธรรม; คือเรามีเบื้องหลัง เป็นสิ่ง
เดียวกัน หน่วยเดียวกัน อันเดียวกัน ทั้งหมด นับตั้งแต่เทวดาลงมาถึงมนุษย์

ถึงสัตว์เดรัจฉาน ถึงต้นไม้ ถึงสิ่งมีชีวิตที่ยังเร็วกว่าต้นไม้, กระทั่งถึงธาตุต่าง ๆ ที่ยังไม่ได้ประกอบกันขึ้นเป็นสิ่งมีชีวิตโดยสมบูรณ์อย่างนี้, จนเป็นที่รูปรูปธรรม กดี นามธรรมกดี มีความเหมือนกันในชั้นนี้.

ในรูปธรรมมันก็มีชีวิตที่ยังไม่แสดงตัว; มันต้องได้รูปธรรมนั้นมา ปรุงด้วยเหตุปัจจัย มันจึงจะมีชีวิต ที่แสดงตัวออกมา; แล้วก็อย่าลืมว่า ที่แรก โลกเรานี้ มีแต่ดวงไฟที่ลุกอยู่ แล้วเป็นรูปธรรมอย่างยิ่ง. แต่ในรูปธรรมนั้น มันมีอะไรที่ไม่ใช่รูปธรรมนั้นแหละรวมอยู่ด้วย แล้วมันก็แสดงออกมาให้เห็น.

ฉะนั้นในหน่วยหน่วยหนึ่งนี้ มันมีไควล์ธรรมเป็นอันเดียวกันแน่, แล้วในหน่วยอื่น ๆ มันก็มีหลักเกณฑ์เดียวกันอีก, ฉะนั้นก็เลยเป็น *ไควล์ธรรม* เกี่ยวโยงออกไปหลายหน่วย, หลายหน่วย, หลายหน่วย, จนหมดทั้งหมู่ ทั้งหมด, ไม่รู้จะใช้คำว่าอะไร ก็ว่าทั้งหมด.

ถ้ามนุษย์จะแบ่งแยกเป็น สุริยจักรวาล เป็นหลายหมื่นหลายแสน หลายล้านสุริยจักรวาล มันก็ทุกจักรวาลมันเหมือนกันหมด. แล้วที่ตั้งขึ้นเป็น หน่วยๆนี้ เห็นได้ว่ามันตั้งอยู่บนที่ว่างในอากาศธาตุ, ในที่ว่างด้วยกันทั้งนั้น; ฉะนั้น *อากาศธาตุนี้ มันก็ยังประกอบอยู่ด้วยอะไรที่เรามองไม่เห็น.* ใครจะไปรู้ มัน ถ้ามันมีธาตุที่มองไม่เห็นบางธาตุ ที่เป็นส่วนหนึ่ง ที่จะทำให้เกิดสิ่งที่มีชีวิต หรือเป็นชีวิตก็ได้. เราเรียกว่าว่างเปล่า ก็เพราะว่าตาเรามันมองเห็นเท่านั้น; ฉะนั้น ถือว่ามันเป็นส่วนหนึ่งของไควล์ธรรมได้เหมือนกัน แล้วควรจะถือ ด้วย เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่าชีวิตนี้ มันยังถอยไปได้อีกหลายระดับ หลายสิบ ระดับ จนเหมือนกับว่า ที่ว่างก็มีชีวิต. ถ้าไม่อย่างนั้นมันจะออกมาจากอะไร?

คิดดูเถอะ, เดียวความรู้ของมนุษย์มันมีเท่านี้ มันจึงเห็นว่าที่ว่างนั้นไม่มีอะไร; ถ้ามันจะต้องมีอะไร ก็จะให้สิ่งที่ทำให้ไม่ว่างเกิดขึ้น เพราะมันเป็นพื้นฐานที่จะเป็นทรงรับสิ่งทั้งหลายทั้งปวง.

ทั้งความเป็นไควล์ธรรมก็ขยายจากสิ่งที่ไม่มีชีวิต ออกไปยังสิ่งที่ไม่มีชีวิต กระทั่งเป็นรูปธรรมล้วนๆ เป็นนามธรรมล้วนๆ หรือแม้แต่เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งนั้นๆ.

นี่ขอให้ลองคิดดู มันจะมีประโยชน์ หรือจะไม่มีประโยชน์, มันคงจะไม่เพื่อเจ้อเสียทีเดียว; เพราะว่ามันจะนำไปสู่ความรู้สึกที่ไม่มีเขา ไม่มีเรา ที่มันประกอบไปด้วยความรู้สึก เหมือนกับว่ามันเป็นคนคนเดียวกัน, เป็นหน่วยเดียวกันอย่างทุกกล่าวมาแล้ว.

ถ้าเราต้องการจะให้เกิดความรู้สึกว่า คนทุกคนในโลกเป็นคนเดียวกันแล้ว ก็ต้องคิดในแง่หนึ่งนั้น : โดยรูปธรรมก็มาจากที่เดียวกัน, โดยนามธรรมก็มาจากที่เดียวกัน. ครั้นมาแล้ว มาอยู่ในสภาพอย่างนี้แล้ว ก็มีความรู้สึกคิดนึกที่เหมือนกัน : ไม่ต้องการความทุกข์ ต้องการความสุข, ต้องลำบากอยู่ด้วยความเกิดความแก่ ความเจ็บ ความตาย ด้วยกัน. อะไรก็เป็นไควล์ธรรมหมด : ตัวคนก็เป็นไควล์ธรรม, ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ของคนนั้นก็ เป็นไควล์ธรรม; ไม่รู้จะเรียกว่าอะไรดี ก็เลยเรียกอย่างนี้ไว้ที่ก่อน ว่าเป็นสภาพอันหนึ่งที่เหมือนกันหมด อย่างเดียวกันหมด ตัวเดียวกันหมด ในทุกสถานที่ หรือในทุกเวลา.

.....

ในวันนี้ก็อยากจะพูดแต่ที่มันเกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่าชีวิต; เรื่องที่จะพูดมันก็ไม่ต้องมากมายก็ได้. ถ้าทำนองหลายจะเข้าใจได้ว่า สิ่งทีเรียกว่าชีวิตนี้ มันมีหลายระดับ จนกระทั่งมองไม่เห็นว่ามันมีชีวิต ต้องคำนวณว่ามันมีชีวิต.

เช่นที่พูดเมื่อตะกัณว่า สิ่งทีเรียกว่ามีชีวิต มันก็มีอยู่แล้วในดวงไฟทีกำลังลุกโพลงๆ ในดวงอาทิตย์ หรือทีมันจะแยกมาจากดวงอาทิตย์; นี่คือชีวิตทีต้องคำนวณ. แล้วมันออกมาเป็นชีวิตทีมองเห็นได้ง่าย โดยไม่ต้องคำนวณ, แล้วเป็นชีวิตทีรู้สึกอย่างนี้ได้ จนเห็นแกตัวกู-ของกู, เป็นชีวิตทีบาทที่สุด ยึดมันถือมัน แล้วทีเห็นแต่ แกตัวกู-ของกู. ถ้าจะมองกันทีพื้นฐานแล้ว ก็ควรจะเป็นชีวิตทีสะอาดกว่านี้ หรือดีกว่านี้ คือกลางๆกว่านี้ ไม่ต้องมีตัวกู-ของกู ซึ่งเป็นของใหม่ เพิ่งเกิดขึนทีหลังเขาทางหมดแหละ.

เอาละ, ขอทบทวนอีกนิตหนึ่งก็ว่า สามสิ่งนี้ มัน แยกจากกันไม่ได้ : คือสิ่งที่เรียก ชีวิต, สิ่งทีเรียกว่าแสงสว่าง, สิ่งทีเรียกว่าความรู้สึกหรือจิต, ทั้ง ๓ ชนิดนี้ เป็นไภวัญญธรรมเสมอกัน. แล้ว ความทีมันเนื่องกันก็ เป็นไภวัญญธรรมด้วย. ดังนั้นมันจึงมาพร้อมๆกัน ในระหว่าง ๓ สิ่งนี้ คือ ชาติทีเป็นชีวิต, แล้วที ชาติทีเป็นแสงสว่าง, แล้วที ชาติทีเป็นจิต หรือเป็นความรู้สึก; ๓ ชาตินี้ ต้องมาด้วยกัน.

ในการบรรยายครั้งที่ ๖ นั้น อาตมาทีได้อธิบายเต็มทีชัดเจนอย่างยิ่งแล้วว่า ไภวัญญธรรมในฐานะทีเป็นชาติ : เป็นชาติทีหลาย, ตัวมันเองก็ เป็นชาติ นี้ก็ เป็นชาติทีแยกออกมา ในความหมายทีว่าเป็นชีวิต, เป็นชาติทีมีชีวิต หรือเป็นตัวชีวิต หรือเป็นเชื้อแห่งชีวิต มีลักษณะแห่งชีวิต.

เมื่อธาตุหนึ่งเป็นแสงสว่าง ทั้งอย่างชนิดที่มองเห็น และไม่มองเห็น จะต้องเนื่องอยู่กับชีวิต ไม่อย่างนั้นชีวิตไม่เจริญ; แล้วอีก ธาตุหนึ่งเป็นธาตุจิต หรือ ธาตุความรู้สึกอะไรก็ได้ ก็ต้องอาศัยตั้งอยู่บนชีวิต, แล้วก็ต้องอาศัยธาตุสว่าง ซึ่งจำเป็นสำหรับจิต สำหรับความรู้สึก คือมันจะเป็นจิตที่วิวัฒนาการต่อไป.

รวมความว่า ชีวีวิวัฒนาการ กิติ อภาวิวัฒนาการ กิติ จิตตวิวัฒนาการ กิติ ต้องไปด้วยกัน. ตัวเดิมเป็นไถวัลยธรรม, เป็นนิรันดร, แล้วก็เกิดเปลี่ยนแปลงที่ผิว ๆ ของมัน ออกมาเป็นชีวิตอย่างนั้น ๆ อย่างนี้ ๆ. ตัวแท้ของมันยังเป็นสภาพเดิม มาเป็นชีวิต มาเป็นแสงสว่าง มาเป็นวิวัฒนาการ; และเราจะเรียกว่า *พร้อมกันทั้ง ๓ อย่างนี้คือ ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ*. ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ ก็เลยกกลายเป็นไถวัลยธรรมไปด้วย ซึ่งได้อธิบายกันมากมายเต็มที่แล้ว *ในการบรรยายครั้งที่ ๗* คือครั้งที่แล้วมานี่เอง.

ขอให้สนใจคำว่า ไถวัลยธรรมไว้ สำหรับเราจะได้ไม่ต้องเกิดกิเลส ในภายใน, และว่าสำหรับเราจะได้ไม่รังเกียจพวกอื่น หรือศาสนาอื่น ซึ่งมุ่งหมายจะสอนความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเหมือนกัน; แต่เราฟังของเขาไม่ถูก, หรือว่าแม้ในหมู่พวกเขาตนเอง ก็ฟังไม่ถูก. เช่นพวกคริสต์ก็ฟังเรื่องชีวิต เรื่อง Life เรื่อง Word เรื่องนี้ไม่ถูก, เข้าใจพระเจ้าไม่ถูก ก็ต้องได้มาพินกันเอง.

ที่นี้ พวกพุทธเราเมื่อไม่เข้าใจคำว่า กิเลส หรือ ความยึดมั่นถือมั่น หรือ สังขตะ อสังขตะ มันก็ได้ทะเลาะวิวาทกันเอง ทำลายกันเอง ล้างผลาญกันเอง. อย่างว่าถึงระหว่างศาสนาเลย; แม้เพียงในศาสนาเดียวกันมันก็วิวาท

กัน เช่นฆ่ากัน เพราะไม่รู้ว่าเป็นอันเดียวกัน อย่างเดียวกัน ตัวเดียวกัน ของสิ่งทั้งหลายนั้น.

ฉะนั้นจึงหวังว่าคงจะไม่ไร้ประโยชน์ หรือจะมีประโยชน์อย่างยิ่ง ในการที่จะมองดูกันในแง่ข้าง; เพราะว่าคนสมัยนี้ ก็มีความก้าวหน้าในทางการศึกษา มีสติปัญญา มีมันสมองเฉียบแหลมขึ้นแล้ว อย่าเอาไปใช้ในเรื่องที่จะทำให้แตกแยกกันเลย, อย่าเอาไปใช้ในเรื่องที่ทำให้ความบ้าหลังยิ่งขึ้น คือหลงไหลไปในเปลือกหรือผิว ที่มันหลอกลวงนั้น มากยิ่งขึ้นไป.

ขอให้มองดูตัวจริง ซึ่งมันไม่หลอกลวง แล้วก็จะเกิดความรู้สึกที่ตรงกันข้าม, จะมีไภววลยตา; ไภววลยตาคือความที่มันเป็นอันเดียวกันทั้งหมดนี้ เกิดขึ้นในจิต หรือว่า จิตได้เข้าถึงสิ่งนี้.

แล้วก็จะมีความอยู่เป็นผาสุก อย่างที่ศาสนาอื่นเขาจะไปเรียกว่า เมื่อได้เข้าถึงปรมาตมันแล้ว ก็จบเรื่องทันที มีแต่ความสุขนิรันดร อะไรนี้. เรื่องนี้จริงถ้าเราฟังถูก; ถ้าเราฟังไม่ถูก เราก็หาว่าเขาพูดผิดๆ หรือโง่ๆ. ที่นี้เราแหละเป็นคนโง่กว่าอีกหลายเท่า แล้วยังจะผิด.

ขออย่าได้ประกาศกำหนดหลักเกณฑ์ หรือวิชาความรู้ในศาสนาอื่น ที่มองดูแล้ว เขามุ่งหมายที่จะรวมสัตว์ รวมชีวิต รวมทั้งหมดนี้ใหม่เป็นอันเดียวกัน เข้าด้วยกันทั้งนั้น. เช่น พระเจ้าเป็นสิ่งรวบรวมของสิ่งทั้งปวง, ปรมาตมันเป็นที่รวบรวมของสิ่งทั้งปวง; แม้แต่คำว่า ไภววลย นี้ ก็เป็นชื่อของสิ่งที่เป็น

ที่รวบรวมของสิ่งทั้งปวง ในศาสนาอื่น ไม่ใช่ในพุทธศาสนา. แต่เดี๋ยวนี้เอาตม้ายืมคำนี้มาใช้ เพราะว่ามันสะดวกดี มันมีความหมายกลางๆดี ว่าความเป็นสิ่งเดียว หน่วยงานเดียว อันเดียวกัน กันทั้งหมดของสิ่งทุกสิ่ง เรียกว่า “ไถวัลยธรรม.”

ที่นี้ มองดูไถวัลยธรรม ในแง่ที่เป็นชีววิวัฒนาการ หรือว่ากฎแห่งชีววิวัฒนาการ หรือว่ากระแสแห่งชีววิวัฒนาการ ที่กำลังเป็นไป ไหลไปเรื่อย, มีความเป็นสิ่งเดียว เป็นอันเดียวกัน, แล้วก็มียู่อื่นหนึ่ง ซึ่งมียืนเป็นพื้นอยู่ อย่างไม่รู้จักหมดจักสิ้น.

ขอให้มองถึงสิ่งนี้ ในแง่นี้ ในวันนี้ ในแง่ที่เรียกว่า วิวัฒนาการแห่งชีวิต, รวมทั้งจิต คือความรู้สึก, รวมทั้ง อากาศหรือแสงสว่าง ที่เบบับจจัย แก่วิวัฒนาการของชีวิต หรือของจิตนั้นด้วย : เป็นแสงสว่างที่มองเห็นได้ด้วยตากมี, มองเห็นไม่ได้ด้วยตากมี.

สิ่งที่ทำให้จิตเจริญนั้น มันเจริญได้ด้วยแสงสว่างชนิดที่มองไม่เห็น; กระทั่งเป็น ปัญญา เป็นญาณทัสสนะ บรรลุ มรรค ผล นิพพาน มันก็ได้อาศัยแสงสว่างประเภทนี้ ด้วยเหมือนกัน จิตจึงเจริญ ความรู้สึกจึงเจริญ ความเป็นพุทธะจึงเจริญขึ้นไปถึงระดับสูงสุด คือเป็นพุทธะเต็มที่ได้.

ที่นี้เราเป็น พุทธบริษัท เราก็อยากจะถือเอาคำนี้ คือคำว่า “พุทธะ” นี้ เป็นที่รวบรวมแห่งชีวิต, เป็นที่รวบรวมแห่งแสงสว่าง, เป็นที่รวบรวม

แห่งจิต หรือความรู้สึก ซึ่งอธิบายอยู่ในศาสนาอื่น ในลักษณะที่ควรจะทำให้ความเข้าใจกันได้, ซึ่งเราจะได้ทำความเข้าใจกันต่อไป ในการบรรยายครั้งที่เหลือ. การบรรยายชุดนี้มีความมุ่งหมายจะปูพื้นฐาน สำหรับทำความเข้าใจในระหว่างศาสนาในโอกาสข้างหน้าให้ถึงที่สุด.

วันนี้การบรรยายหมดแล้ว ตามความประสงค์ของหัวข้อนี้. ขอโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลายสวดคณสาธยาย เพื่อเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนใจ ให้ปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนาสืบต่อไปอีก.

ไถวัลยธรรม

- ๙ -

พินโด้ง ๒ มิ.ย. ๑๖

ไถวัลยธรรมในฐานะที่เป็นสิ่งคงกระพันชาติรี.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

ในการบรรยายเรื่องไถวัลยธรรม ในครั้งที่ ๙ นี้ อาตมาจะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า ไถวัลยธรรม ในฐานะที่เป็นสิ่งคงกระพันชาติรี.

เพื่อความเข้าใจติดต่อกันไป หรือว่าเพื่อประโยชน์แก่ผู้ที่ยังไม่เคยฟังมาแต่ก่อน เพิ่งจะมาฟังครั้งนี้เป็นครั้งแรกด้วย ก็ควรจะได้ทราบจนถึงข้อความที่กล่าวมาแล้วบ้าง ตามสมควร.

[บททวนคำบรรยายครั้งก่อน ๆ ถึงหน้า ๓๐๒.]

ไควล์ธรรม แปลว่า สิ่งที่มีความเป็นอันเดียวกันทั้งหมด ทั้งโดยเวลา ก็ตาม ทั้งโดยเนื้อที่ก็ตาม. ความที่มันเป็นอย่างนั้น เราเรียกว่าไควล์ตา คือความเป็นไควล์. สิ่งที่มีความเป็นอย่างนั้น เราเรียกว่าไควล์ธรรม.

สิ่งนี้แม้จะเป็นสิ่งเดียวกันทั้งหมด โดยเวลาและโดยเนื้อที่ แต่มันก็ยังมองกันได้หลายแง่หลายมุม, ทุกแง่ทุกมุม ซึ่งได้อธิบายมาแล้ว ๘ ครั้งด้วยกัน; เช่นว่า เป็นสิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง, มีอยู่ไม่เหมือนสิ่งทั้งปวงที่ได้มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง, สิ่งทั้งปวงนั้นมันมีหลอกๆ มีแล้วเปลี่ยนแปลง.

สิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรมนี้ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ตลอดเวลาทั้งปวง, ตลอดพื้นที่เนื้อที่ทั้งปวง และสิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรมนั้นแหละ เป็นสิ่งที่ควรแก่นามว่า “ธรรม” เป็นอย่างยิ่ง; คำว่า *ธรรม* แปลว่า *สิ่งที่ทรงตัวอยู่ได้โดยตัวมันเอง*.

ไควล์ธรรมไม่ต้องอาศัยใครก็ได้, เป็นสิ่งที่ทรงตัวอยู่ได้โดยตัวมันเอง, หรือมีอยู่ได้โดยตัวมันเอง; ดังนั้นความที่มันมีอยู่หรือทรงอยู่นั้น จึงไม่เหมือนกับสิ่งอื่น. นี้ค่อยๆได้ไปตามคำอธิบาย หรือความหมายเหล่านี้ จนเข้าใจได้บ้างว่า สิ่งนี้คืออะไร.

ได้อธิบายมาแล้วว่า ไควล์ธรรมตั้งอยู่ในฐานะที่เป็นกฎ ซึ่งมีค่าเท่ากับพระเจ้า; เช่น *กฎแห่งสามัญญลักษณะว่า ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็น*

อนัตตา. สิ่งทั้งหลายต้องเป็นอย่างนั้น เพราะมีกฎของไควล์ยธรรมบังคับ, หรือว่ากฎแห่งอิทัปปัจจยตา ซึ่งพระสงฆ์ได้สวดคณเสธายาไปเมื่อตะกั้น. เพราะมีสิ่ง ๆ เป็นปัจจัย สิ่ง ๆ จึงเกิดขึ้น เป็นลำดับทยอยกันไปในรูปแบบที่ให้เกิดความทุกข์ขึ้นมากมี, ในรูปแบบที่ให้เกิดความดับทุกข์ขึ้นมากมี, ความที่เป็นกฎนั้นแหละเรียกว่าไควล์ยธรรม. แม้ที่สุดแต่กฎเรื่องอริยสัจจ์สี่ ซึ่งเป็นกฎตายตัวว่า ทุกข์ต้องเป็นอย่างนี้ ๆ, เหตุให้เกิดทุกข์ ต้องเป็นอย่างนี้ ๆ, ความดับสนิทแห่งความทุกข์ ต้องเป็นอย่างนี้ ๆ และทางให้ถึงความดับสนิทแห่งความทุกข์ต้องเป็นอย่างนี้ ๆ. นี้ก็เป็นกฎ และเป็นกฎเฉพาะสิ่งที่มีความรู้สึก คือรู้สึกเป็นสุขและเป็นทุกข์ได้ แต่กฎอื่น ๆ กินความไปถึงสิ่งที่มีความรู้สึก ก็ได้ ไม่มีความรู้สึกก็ได้. นี้ลองพยายามติดตามความหมายเหล่านี้ดูไปเรื่อย ๆ ว่ามันจะได้แก่อะไร.

อีกทางหนึ่งก็เป็นธรรมชาติ เช่นเป็นธาตุตามธรรมชาติ หรือว่าเป็นธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ คือมันจะต้องรู้อะไรได้ อย่างน้อยมันก็มีเชื้อแห่งการที่จะรู้อะไรได้; แม้ว่าในเวลาหนึ่งมันไม่อาจจะรู้อะไรได้. แต่มันมีอะไรสิ่งหนึ่งอยู่ในนั้น ซึ่งจะทำให้ ในที่สุดมันก็จะรู้อะไรได้; เพราะมันมีเชื้อแห่งการรู้อะไรได้ ช่อนอยู่ในนั้น. ความเป็นอย่างนี้ก็ยังสามารถเรียกว่าเป็นไควล์ยธรรมด้วยเหมือนกัน; เพราะว่ามันจะเหมือนกันในที่ทุกแห่ง และในเวลาทั้งปวง.

แม้ที่สุดแต่ ธรรมชาติที่เป็นกฎของวิวัฒนาการ ให้สิ่งต่าง ๆ วิวัฒนาการขึ้นมาเป็นชีวิต เรียกว่าชีววิวัฒนาการ; ถ้าไม่อย่างนั้นมันไม่มีชีวิตเกิดขึ้นมาได้. เพราะเรารู้กันอยู่แล้ว ที่แรกก็มีแต่ดวงอาทิตย์ ซึ่งเป็นไฟ หรือเป็นของร้อนจนเหลวกว้างไปหมด; มาเป็นโลก มันก็ยังเป็นไฟอยู่ จนกว่ามันจะเย็นลง

เป็นก้อนแข็ง, จนกว่าจะมีการระเหยเป็นแก๊ส, แล้วมีการตกกลับลงมาบนน้ำ มีน้ำขึ้นในโลก; นานเข้าจึงเกิดสิ่งที่เรียกว่าชีวิตชั้นในน้ำ แล้วชีวิตนั้น วิวัฒนาการเรื่อยมา จนเป็นชีวิตชนิดสูงสุด คือพวกเรานี้ที่มานั่งกันอยู่ที่นี่.

ลองคิดว่า ชีวิตนั้นมันมีมาแต่ไหน? ในที่นี้ก็สรุปว่า เพราะมี ไควล์ธรรม ความที่มันเป็นอย่างนั้น สิ่งเดียว อย่างเดียว ในที่ทุกแห่ง ในที่ ใดที่หนึ่ง มีชีวิตอยู่แม้ในไฟ แต่มันไม่อาจจะแสดงออกมา; เมื่อมีโอกาสมีเวลา อันเพียงพอ มันจึงแสดงออกมา คล้ายกับว่ามันมีชีวิตเดียวกันหมด ไม่ว่าชีวิต ชนิดใดไหน ระดับไหน : จะเป็นคน หรือเป็นสัตว์, หรือเป็นต้นไม้, หรือเป็นชีวิต ที่ต่ำต้อยลงไปกว่านั้น กระทั่งสัตว์เซลล์เดียว แทบจะดูด้วยตาไม่เห็น อย่างนี้ก็มี. มันก็มีชีวิตเดียว มีความเป็นของสิ่งเดียวกัน เรียกว่า ไควล์ตา; สิ่งใดมี ไควล์ตา สิ่งนั้นเรียกว่าไควล์ธรรม.

ความมุ่งหมายที่ให้อัจฉริยะนี้ ก็เพื่อว่าจะได้หายหลง จนมีเรามาเข้า มีมิ่งมิ่ง แล้วก็ฆ่าฟันกัน ด้วยอำนาจของความเห็นแก่ตัวกู ไม่เห็นแก่ตัวผู้อื่น. แต่ถ้าวรณคดี คือรู้อย่างถูกต้องจริงๆ ก็ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในความ รู้สึกคิดนึก, เห็นความเป็นอันเดียวกันทั้งหมด ในบรรดาสิ่งทั้งหลาย ที่มี ไควล์ธรรมร่วมกัน; ก็จะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นอย่างเดียวกันว่าทุกคนเป็นคน เดียวกัน มีความรักใคร่ มีความเห็นอกเห็นใจ มากกว่าที่จะเห็นเป็นศัตรูกัน.

นี่คือความหมายของคำว่าไควล์ตา ความเป็นสิ่งสิ่งเดียวกัน ซึ่งมีอยู่ ในไควล์ธรรมทั้งหลาย, คือสิ่งที่มีความเป็นอันเดียวกัน เหมือนกัน ในทุกเวลา ในทุกสถานที่.

โดยสรุปแล้ว อยากจะให้เข้าใจในข้อที่ว่า มีอยู่ก่อนสิ่งใด โดยไม่ต้องมีความมีเหมือนกับสิ่งต่าง ๆ ที่มี นั่นคือมันเป็นที่มีความมีพิเศษจนเหนือความมี ; ไม่ต้องเรียกว่าความมีก็ยังได้ มันทรงตัวอยู่ได้ตามลำพังตัวมันเอง มันมีอำนาจขนาดนี้ เพราะฉะนั้นสิ่งนี้จึงมีอำนาจตั้งอยู่ในฐานะเป็นกฎ ซึ่งเรียกว่าสัจจะหรือความจริงก็ได้ ; แต่ต้องเป็นอสัจจะ คือไม่ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยอะไร. แต่อย่างนั้นก็ยังเป็นสักว่าธาตุ ; เพราะคำว่าธาตุนั้นมีความหมายกว้างขวาง. ธาตุที่เป็นอสัจจะนั้นก็เป็นอย่างนี้ แม้เป็นอย่างนี้ มันยังเป็นสักว่าธรรมชาติ ; ฉะนั้น ความที่มันอยู่ได้ตลอดกาลนี้ ควรจะเรียกว่าชีวิตแท้.

ชีวิตที่ออกมาในรูปลักษณะนั้น ลักษณะนี้ ชั่วครั่งชั่วคราวนี้ ไม่ใช่ชีวิตแท้. คำว่า ชั่วแต่ก็แปลว่าเป็นอยู่. ถ้า "เป็นอยู่" จริง มันก็ไม่ต้องตาย ; ถ้ามันมาสลับกันอยู่เกิดกับตาย มันก็ไม่เรียกว่าชีวิตแท้. เพราะฉะนั้นสิ่งที่จะเรียกได้ว่าชีวิตแท้ ก็มีแต่สิ่งที่เรียกว่า ไควล์ธรรม, และมีเพียงสิ่งเดียว ตั้งอยู่ในฐานะเป็นกฎ, และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง กฎที่ทำให้สิ่งที่มีชีวิตได้อาศัยเกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป.

ดังนั้น กฎนี้ต้องอยู่เหนือความเป็นรูปและเป็นนาม คือไม่ใช่ร่างกาย ไม่ใช่จิตใจ, ไม่ใช่ปรากฏการณ์ทั้งหลาย, ดังที่ปรากฏอยู่แก่จิตใจ. มันเป็นอย่างอื่นหนึ่ง ซึ่งไม่รู้จะเรียกว่าอะไร จึงต้องเรียกว่าไควล์ธรรม เป็นต้น. *รายละเอียดเกี่ยวกับข้อนี้ อธิบายไว้หมดจดแล้ว ในการบรรยายครั้งที่หนึ่ง.*

.....

[เริ่มคำบรรยายตามหัวข้อดังนี้.]

ที่ ^{๕๕}ความมุ่งหมายในวันนี้ จะมุ่งหมาย แสดงในลักษณะที่ว่า สิ่ง ^{๕๖}นั้นเป็นสิ่งที่คงทนอย่างยิ่ง และแก่งใช้คำที่เข้าใจกันดีอยู่แล้วทั่ว ๆ ไปว่า *ความคงกระพันชาติ*. เดียวกันก็จะได้ว่า อะไรจะเป็นสิ่งที่ ^{๕๗}มีความคงกระพันชาติกันจริงๆ.

ความหมายของคำ “คงกระพันชาติ”

เมื่อพูดถึง “ความคงกระพันชาติ” คนที่ ^{๕๘}รู้ความหมายของคำคำนี้ก็จะสนใจ เพราะว่าตัวเองก็ขลาด ตัวเองก็ไม่อยากจะตาย ว่าโดยเนื้อแท้ก็ไม่อยากจะดับ อยากจะทรงคงอยู่ตลอดเวลา ทั้งที่ไม่รู้ว่าจะไปทำไม. แม้จะ ^{๕๙}โง่งงไม่รู้ว่าจะอยู่ไปทำไม ก็ยังอยากที่จะอยู่ ไม่ให้มันตายอยู่นั้นแหละ. นี่เป็นความหมายของคำว่า “คงกระพันชาติ”

ที่ ^{๖๐}เราจะพูดถึงความหมายของคำคำนี้ ให้เป็นที่เข้าใจกันเสียก่อน คือมันเกิดเป็น ๒ ภาษาขึ้นมาตามเคย; ไม่ว่าคำพูดอะไรที่มีความหมาย มีค่าเป็นที่สนใจแล้ว จะมีอยู่เป็น ๒ ชั้น : มีความหมายในภาษาคนธรรมดา ซึ่งไม่ได้เป็นของจริง, และ *ความหมายในภาษาธรรม* เป็นชั้นลึกซึ้งแท้จริง. ^{๖๑}นี่ความคงกระพันชาติ ก็เหมือนกันอีก.

คงกระพันชาติ โดยความหมายกลาง ๆ ก็แปลว่า ทรงตัวอยู่ได้อย่างไม่มีการเปลี่ยนแปลง; ^{๖๒}นี่เป็นความหมายที่เป็นกลางที่สุด มันต้องทรงตัวอยู่ได้

โดยไม่มี การเปลี่ยนแปลง มันจึงจะเรียกว่า “คองกระพั้นชาตรี”. ถ้ามันเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ หรือว่าถูกเขาทำลายได้; อย่างนั้นมันก็ไม่มีความคองกระพั้นชาตรี.

แต่ที่นี้ภาษาคนพูด ปุณฺณคนไม่รู้อะไร มันก็ไปยิ้มเอาคำนี้มาใช้เข้ากับสิ่งที่ตัวเข้าใจว่า มันคองกระพั้นชาตรี แล้วมันก็เลยหลอกให้. ฉะนั้นจึงเกิดมีความ คองกระพั้นชาตรี เป็น ๒ ชนิด คือ อย่างจริง กับ อย่างไม่จริง. *อย่างไม่จริง* ก็เป็นคองกระพั้นชาตรีหลอกๆ อย่างของเด็กเล่น เช่น *เครื่องรางของขลัง* เป็นต้น. ที่เป็นอย่างแท้จริง *คองกระพั้นชาตรีจริง* ก็หมายถึงสิ่งที่ *เบ็นอสังขตะ* *เบ็นอมตะ* คือ *ไม่รู้จักตาย อยู่โดยธรรมชาติ*; เช่นสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ยธรรม นี้ เป็นต้น.

เอาละ, เตียนนี้ไหน ๆ เราก็ได้พูดกันถึงสิ่งนั้นขึ้นมาแล้ว ก็อยากจะพูดให้เกลี้ยงเกล่าไปเสียเลย ก็จะมีผลทางอันซึ่งเนื่องกันอยู่ คือสิ่งที่เราหลงใหลกันนั้นกว่ามันเป็นความคองกระพั้นชาตรี.

สำหรับ *ในภาษาคคน* นั้น เขาหมายถึงเครื่องรางต่างๆ ที่เป็นเครื่องป้องกันชีวิต หรือป้องกันสิ่งที่ตัวต้องการ จะให้คงอยู่ นั้นพูดถึงคองกระพั้นชาตรีอย่างที่เป็นสังขตะ คือมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง เปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยปรุงแต่ง. คนมันคิดเอาเองว่าคองกระพั้น มันก็คองกระพั้น. พอคนคิดว่าไม่คองกระพั้น มันก็ไม่คองกระพั้น; มันอยู่ที่จิตของคนที่คิด. *ไปคว้าเอาอะไรมาเป็นเครื่องคองกระพั้นก็ได้ ถ้าจิตมันคิด หรือมันเชื่อ, หรือมันไม่รู้.* ฉะนั้นเราจึงพูดถึงเครื่องรางกันดูสักกิดหนึ่ง เพื่อจะรู้ความหมายของคำว่าคองกระพั้นชาตรี.

คำของเครื่องรางกับพุทธบริษัท.

สำหรับเครื่องราง พอจะฟังกันถูกแล้ว ว่าจะหมายถึงอะไร? คือวัตถุอันหนึ่ง ซึ่งเขาเชื่อว่าจะคุ้มครองได้ เอามาไว้กับตัว ให้คุ้มครองตัวนี้เรียกว่าเครื่องราง; แล้วต้องเป็นของขลัง คือมีความศักดิ์สิทธิ์ มีเดช มีอำนาจ จึงจะถือว่าเป็นเครื่องราง.

เท่าที่ปรากฏอยู่ในเวลานี้ ที่เกี่ยวข้องกับพวกเราที่เป็นพุทธบริษัท มันก็มีเครื่องรางอยู่ ๒ ชนิด : คือเครื่องรางที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา, หรือพุทธบริษัท น้อยอย่างหนึ่ง. เครื่องรางที่เกี่ยวกับไสยศาสตร์ล้วน ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนา น้อยอย่างหนึ่ง.

ที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ก็มีพระเครื่อง เป็นต้น. ถึงกับเอาพระพุทธรูปมาทำเป็นเครื่องราง, แล้วยังเอาพระธรรมมาเป็นเครื่องราง คือจารึกข้อความที่เป็นหัวใจของพระธรรม จารึกไว้ที่พระพุทธรูปเล็กๆ นั้น อะไรๆ ก็มาใส่ไว้ที่นั่น และที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา แล้วพวกพุทธบริษัทนั้นแหละโดยมาก ที่ใช้เครื่องรางอย่างนี้. เตียวนี้พอจะเข้าใจกันได้แล้วว่า มันมีอย่างไร? ทำไร? เมื่อไร?

ทั้งเครื่องรางที่เป็นไสยศาสตร์ล้วน ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ก็มีวัตถุต่างๆ ซึ่งทำขึ้นด้วยความมุ่งหมายอย่างนั้น และจะมีมาก่อนพุทธศาสนาด้วยซ้ำไป; แต่มันก็เปลี่ยนแปลงบ้างจนกระทั่งบัดนี้ จึงมีวัตถุเครื่องรางอย่างอื่นซึ่งไม่เกี่ยวกับพระพุทธรูป เป็นต้น โดยเรียกว่าเป็นของฝ่ายไสยศาสตร์โดยตรง.

สำหรับคำว้ “ไสยศาสตร์” น้ พงดุก้หน้าหัว แลวก้ไม่รู้จะเปลว้
อะไร ก้นแน่? แต่ตัวหนังสือ มันเปลว้ดีกว่า ก็เลยเดาเอาเองว้ คำว้
“ไสยศาสตร์” น้ มันเปลว้ “สิ่งที่ดีกว่าไม่มีเสียเลย”. เครื่องรางของขลังอะไร
เป็นไสยะ เป็นไสยศาสตร์; มันก็เลยดีกว่าที่จะไม่มีเสียเลย. ตัวมันเปลว้
ดีกว่า ดีกว่านั้นมันไม่ได้ดีกว่าอะไร มันดีกว่าที่จะไม่มีเสียเลย.

ถ้ามีอะไรเป็นเครื่องอุ้นใจ มัน ก็ดีกว่าที่จะไม่มีเสียเลย; แม้ว้สิ่งนั้น
จะไม่เป็นที่พึงได้จริง. น้การที่ถอดต้นไม้ ภูเขา อะไรต่าง ๆ กระทั่งมาถึงถือ
หยุกยา กระทั่งวัดถุกเล็ก ๆ สักถิสถน มันก็อยู่มาได้; เพราะว้มันดูจะดีกว่า
ไม่มีอะไรเสียเลย สำหรับคนที่เป็นคนธรรมดาสวมถุ.

ความขลังของเครื่องรางเป็นเรื่องทางจิตวิทยา.

ถีน้เอามาดูพร้อม ๆ กัน ทั้ง ๒ พวก คือ ที่เกี่ยวกับพุทธบริษัท หรือ
เกี่ยวกับพุทธศาสนา, และที่ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนา ก็เลยกลายเป็นว้ อยู่ใน
ระดับเดียวกัน. ถ้าทำไปด้วยความมงมงาย เอาพระพุทเจ้ามาทำให้เป็นของงมงาย
เสียก็มี เป็นสัถยพัตตปรามาสาอย่างย้ง อย่างหนักมือไปเสีย. ถ้าอย่างน้ ความ
คงกระพันชาตรีนั้นมันเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อเป็นส่วนใหญ่; ถ้าเชื่อมาก
มันก็เป็นมาก; ไม่ได้เกี่ยวกับข้อทว้ว้เป็นพุทธหรือเป็นไสย หรือเป็นอะไรแล้ว.

มันอยู่ทว้ว้เชื่อ เชื่อสุดเหวียงเท่าไร มันก็ จะช่วยให้เกิดความมั่นใจ
ขึ้นเท่านั้น; ที่มันจะขลัง มันก็ขลังเพราะเชื่อ ก็เลยกลายเป็นเรื่องทางจิต-

วิทยาไปอีกทางหนึ่ง, คือถ้าหลายๆคนเชื่อตรงกัน, เชื่อด้วยกัน, เชื่ออย่าง
รุนแรงพร้อมๆกัน ก็มีกระแสจิตอันหนึ่งเกิดขึ้น ซึ่งมองไม่เห็นตัว จะบังคับสิ่งต่างๆ
ให้เป็นไปตามความเชื่อนั้นได้บ้างไม่มากก็น้อย. บางทีก็ไปตรงกันเข้าอย่างน่า
อัศจรรย์ก็กลายเป็นปาฏิหาริย์ไป; แล้วก็เลยเชื่อกันใหญ่ จนเกินกว่าที่มันจะ
เป็นไปได้. อย่างนี้ก็เรียกว่า ความคงกระพันชาตรีนั้น มัน ขึ้นอยู่กับความ
เชื่อ ไม่ได้เกี่ยวกับไควล์ธรรม หรืออะไรที่ไหน; จะเป็นพุทธ หรือไม่ใช่
พุทธ มันก็เหมือนกัน ตรงที่ว่ามันไปสำเร็จอยู่ที่ความเชื่อ ของคนที่มีความเชื่อ.

นี่ ถ้าเป็นไปในทางขลัง ทางศักดิ์สิทธิ์ ก็ต้องเป็นความเชื่อ
ชนิดงมงาย ถ้าขึ้นไปเชื่อในความถูกต้องเข้า เดี่ยวมันก็กลายเป็นไม่ต้องเชื่อ
มันกลายเป็นสติปัญญาไปเสีย. นั่นแหละถ้ามัน เป็นพุทธะกันจริงๆ มันก็
ต้องเกี่ยวกับความรู้ เกี่ยวกับสติปัญญา; ไม่ต้องเกี่ยวกับความเชื่ออย่าง
งมงาย, เป็นความรู้ เป็นสติปัญญา ตรงตามความหมายของคำว่าพุทธะ.

พุทธะ แปลว่า รู้ หรือ ตื่น หรือ เบิกบาน; เพราะรู้อัจฉินจากหลับ
ก็อีกเลย ไม่มีอะไรมากระทบกระทั่ง ก็แจ่มใสและเบิกบาน นี่เรียกพุทธะแท้;
ถ้ามีความมืดมัว ความโง่เขลา อะไรมาครอบงำห่อหุ้มอยู่ มันก็ไม่ใช่รู้ ไม่ใช่ตื่น
แล้วมันก็ไม่ใช่เบิกบาน.

ฉะนั้น วัตถุประสงค์กระพันชาตรีนี้ จะต้องแยกออกเป็นเรื่อง ๒ เรื่อง
อย่างนี้ : ความเชื่ออย่างงมงาย กับเรื่องที่มีสติปัญญาเต็มที่. ส่วนวัตถุประสงค์
จะเอามาเป็นเครื่องรางนั้น มันอะไรก็ได้ ถ้ามันใช้ให้ถูกต้องตามเรื่องของความ
เชื่อ หรือตามเรื่องของสติปัญญา.

ยกตัวอย่าง ด้วยสิ่งที่มีอยู่ทั่วไปและเห็นได้ง่าย เช่น พระเครื่อง เตี่ย
 นี้พูดว่าพระเครื่องใคร ๆ ก็รู้แล้วว่าหมายถึงอะไร? แล้วเอามาแขวนไว้ที่คอ มันจะ
 ได้อะไร? ถ้าแขวนไว้ด้วยความเชื่อ มันก็มีผลที่ออกมาจากความเชื่อ ถ้าแขวนไว้
 ด้วยสติปัญญา มันก็มีผลที่ออกมาจากสติปัญญา; เพราะฉะนั้นจึงเลยไม่
 เหมือนกัน :-

คือ ในทางหนึ่ง นั้นแขวนพระเครื่องเข้า มันก็ ไร่ มันก็ มงาย;
 มันอวดดีขึ้นมา มันก็ อยากรเป็นอันธพาล เป็นนักเลงโต เป็นโจร เป็นขโมย
 และที่สุดมันก็ได้ตาย; นี้แขวนพระเครื่องแล้วได้ไร่ แล้วก็ได้อวดดี ได้เป็น
 อันธพาล แล้วก็ ได้ตาย.

ทีนี้ อีกทางหนึ่ง มันแขวนด้วยสติปัญญา มันจึงมีสติปัญญา มัน
 ก็แขวน เพื่อให้มีพุทธานุสสติ; เพื่อว่าตัวเองมันขี้ลืม เอาพระเครื่องมาแขวน
 ไว้ มันก็ขี้ลืม ไม่ลืมในการที่จะนึกถึงพระพุทธรเจ้า หรือคุณของพระพุทธรเจ้า
 หรือธรรมะที่ทำให้ความเป็นพระพุทธรเจ้า มันนึกได้ง่าย. แขวนพระเครื่อง อย่างนี้
 มันก็ ไร่ มันก็ มงาย มันก็ได้พุทธานุสสติ, ได้ความเฉลียวฉลาด สุขุม
 รอบคอบ, ได้ความไม่ประมาทเข้ามา มันก็ไม่ตายซี นี้ถ้าไปศึกษาหลักธรรมะ
 ที่ทำให้คนเป็นพระพุทธรเจ้านั้นมากขึ้น ๆ คนนั้นก็บรรลุนิพพาน ก็เป็นอมตะ
 คือไม่ตายเอาเลยจริง ๆ ก็ได้; ไม่ใช่ว่าตายด้วยลูกปืนนะ. มันไม่ตายด้วยความที่
 บรรลุอมตธรรมไปเสียเลย.

แขวนพระเครื่องมีแยกได้เป็น ๒ อย่าง อย่างนี้. อันไหนเป็นความ
 คงกระพันชาตรี? ท่านทั้งหลายลองคิดดู.

ถ้าแขวนด้วยความโง่ ในที่สุดก็ได้เป็นอันธพาล, และได้ตาย
อย่างนี้; จะคงกระพันชาตรีได้อย่างไร. ถ้ามันมีบั้งเอิญบ้าง มันเป็นเรื่อง
ยิ่งโง่ไปอีก ที่ว่ายิงมันไม่ถูก หรือยิงไม่ออก เพราะลูกปืนมันเก่า ไม่ได้คำนึง
กัน. อย่างนี้แหละมันจึงทำให้โง่หนักขึ้น, เป็นความคงกระพันชาตรีที่ตั้งอยู่บน
ความโง่; หรืออย่างดึกก็อยู่บนความเชื่อ.

แต่ถ้าว่าตั้งอยู่บนธรรมะแล้ว ความคงกระพันชาตรีนั้น ก็จะจริง
ขึ้นมา, และถ้าเข้าถึงธรรมะจริงๆ ธรรมะชั้นสูงที่พอจะเรียกว่าไควล์ยธรรม
ได้แล้ว มันก็จะไม่ตายจริงๆ ด้วยเหมือนกัน; เพราะสิ่งที่เรียกว่าไควล์ยธรรม
นั้นเป็นสิ่งที่ไม่ตาย.

นี่ฟังดูเถอะว่าแขวนๆ ทำไม? จะแขวนเครื่องรางกันอย่างไร? มีความ
คงกระพันชาตรีอยู่ที่ไหน? ผู้ที่ทำพระเครื่องให้คนอื่นแขวนนั้น มีความรู้สึก
อย่างไร? แล้วบอกเขาอย่างไร? ให้แขวนอย่างไร? ให้คิดนี่อย่างไร? มันคง
ไม่เหมือนกันไปเสียทั้งหมด.

คงกระพันชาตรีจริงต้องเข้าถึงไควล์ยธรรม.

ถ้าว่าอยากจะได้ความคงกระพันชาตรี ก็ต้องฟังเสียงไปให้เข้าถึง
ธรรม, ให้มันลึกกลงไปถึงธรรม; แล้วธรรมในที่นี้ต้องลึกกลงไปถึงไควล์ยธรรม
คือธรรมะประเภทอสังขตะ ที่เหมือนกันหมดทุกหนทุกแห่ง ทุกสถานที่ ทุก
เวลานี้; จึงจะได้ความเป็นของคงกระพันชาตรี ของสิ่งที่เรียกว่าไควล์ยธรรม

นั้นมา. แล้วทำให้จิตใจมีความคงกระพันชาตรีได้ คือไม่ต้องตาย, ไม่ต้องกลัวตาย, ไม่ต้องลำบาก เพราะสิ่งต่างๆมันเปลี่ยนแปลง.

ทำไมไม่มีธรรมเนียม ระเบียบหรือการแนะนำอะไรให้ภิกษุแขวนพระเครื่อง? ก็ลองคิดดูว่า ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น? และถ้าภิกษุแขวนพระเครื่อง ก็ถูกหัวเราะเยาะ, นี่แทบว่าจะไม่มีความเป็นภิกษุเหลือ ก็เพราะว่าภิกษุตามความหมายที่แท้จริงนั้น คือเห็นไถ่ด้วยธรรม; ถ้าไม่อย่างนั้นไม่ชื่อว่าภิกษุ; เป็นภิกษุชั้นอนุบาล เป็นคนเตรียมภิกษุ. ถ้ายังไม่เห็นธรรม ยังไม่ชื่อว่าภิกษุ; และธรรมะในที่นี้ ย่อมหมายถึงภัยในวัฏฏสงสารก่อน ตามคำพูดบรมโบราณที่ว่า “ภิกษุผู้เห็นภัยในวัฏฏสงสาร” นั้น.

นักบวชจะเริ่มเป็นภิกษุจริงๆขึ้นมา โดยการที่เริ่มเห็นภัยในวัฏฏสงสาร นั่นคือเห็นธรรมชนิดที่มันเป็นไถ่ด้วยธรรม เพราะว่าภัยในวัฏฏสงสาร มันเหมือนกันหมด ทุกหน ทุกแห่ง ทุกเวลา ทุกยุคทุกสมัย; เป็นธรรมลึก เป็นธรรมอันเดียว ของสิ่งที่เรียกว่าธรรม. ถ้าเห็นในสิ่งนี้แล้ว มันก็มีไถ่ด้วยธรรมอยู่ไม่มากนักน้อยและอันนี้แหละเป็นเครื่องราง ที่จะคุ้มภิกษุไม่ให้เกิดกิเลส, หรือว่าเกิดความกลัวตาย หรือเกิดอะไรต่างๆ.

ฉะนั้นถ้าภิกษุไปแขวนเครื่องรางเข้า มันก็เป็นลูกเด็ก ๆ อมมือ, ยังคิดอะไรไม่ถูก. เขาก็ต้องแขวนนั่นแขวนนี่ให้ เป็นธรรมดา. ภิกษุจึงไม่มีธรรมเนียมว่า จะต้องแขวนเครื่องราง แม้นแต่พระพุทธรูป.

ภิกษุที่อยู่ในศาสนาอื่น อาจจะแขวนสัญลักษณ์นี้ เช่น แขนงกางเขน แขนงอะไรเป็นต้น. แต่ว่าภิกษุในพระพุทธศาสนา ไม่มีธรรมเนียม ประเพณี

ความคงกระพันใจให้ดมธรรม.

ทันเวรมันซบลาด พอได้ยินว่าไม่ตายไว้ทีก่อน ก็เอาแล้ว กัดแล้ว; เพราะจะหนักย่นดีจะรับเสมอ, รับอย่างยิ่ง ในสิ่งที่เรียกว่าจะทำให้ไม่ตาย; พอออกข้อสั้น ก็มีคนต้องการ. นี่แต่ก่อนก็มีคนที่ฉลาด ถึงกับรับเอามาได้ ในทางฝ่ายจิตใจ, เป็นเรื่องไม่ตายในทางจิตใจ คือบรรลุอมตธรรม ก็เที่ยวแสวงหาอมตธรรมกันอย่างยิ่ง.

ทันต่อมา หรือว่าในอีกทางหนึ่ง ถิ่นหนึ่งอะไรก็ตาม มันมีคนอีกพวกหนึ่ง ซึ่งทำอย่างนั้นไม่ได้ แต่ก็กลัวตายเหมือนกัน ก็เลยต้องเอาความไม่ตายนั้น มาเป็นเรื่องของวัตถุของเนื้อหนังร่างกาย ก็ต้องอาศัยความเชื่อ, ความเชื่อมั่น; ก็เป็นความมกมายอย่างฉลาด มกมายที่จะใช้ความเชื่อให้มัน เพื่อจะได้ให้จิตใจนั้นมันหายกลัว นี่คงกระพันชาติวิ มันก็เกิดขึ้นเป็น ๒ แบบอย่างนี้.

ทันนี้อตมากำลังพูดว่า ไควล์ยธรรมในฐานะที่เป็นสิ่งคงกระพันชาติวิ ก็ยมเอาความหมายเดียวกันนี้มาใช้ เพราะว่าใครทำอะไรมันไม่ได้, ใครฆ่าให้มันตายไม่ได้, แล้วมันอยู่อย่างที่ไม่ต้องมีการเกิดขึ้น หรือตั้งอยู่ หรือดับไป. นี่ภาษาธรรมดาไม่มีพูด ก็เลยไม่รู้เรื่อง ว่ามีอยู่โดยที่ไม่ต้องมีการเกิดขึ้น หรือตั้งอยู่ หรือดับไป; แต่มันก็มีอยู่ได้ นั่นมันเลยนออกออกไปจากขอบเขตของสังขตธรรม คือสิ่งที่มีเหตุมีปัจจัย.

เครื่องคงกระพันชาติวิอย่างวัตถุ อย่างผู้เขาไม่ถึงธรรมะ มันก็เป็นเรื่องเด็กเล่นอย่างนี้เอง; ก็ต้องเอาวัตถุมา เป็นสิ่งที่เรียกว่าคงกระพันชาติวิ

หรือจะให้ความคงกระพันชาติ. ที่นี้ถ้าอย่างธรรมะ อย่างสัจจะอย่างแท้จริง มันก็ไม่เกี่ยวกับวัตถุเหล่านี้ ไม่ต้องมีวัตถุเหล่านี้. เช่น พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรม”; ไม่เล็งถึงที่ร่างกาย เนื้อหนังของท่าน.

ฉะนั้น ความเป็นคงกระพันชาติในที่นี้ ก็หมายถึงจิตที่มีอมตธรรม คือจิตที่ถึงอมตธรรม ถึงอสังขตธรรม ถึงวิสังขารธรรม, หรือถ้าจะพูดให้ถูกกว่านั้น ก็คือธรรมชนิดที่แปดเป็นอสังขตะ เป็นอมตะนั่นที่จิตลุดถึง; แล้วแต่เราจะพูดด้วยคำพูดว่าอะไร : ว่า “ความเป็นอย่างนั้น” หรือว่า “สิ่งที่เป็นอย่างนั้น” ถ้าพูดว่าสิ่งที่เป็นอย่างนั้น ก็หมายถึงตัวธรรม ที่เป็น อมตธรรม, เป็น อสังขตธรรม เป็น วิสังขาร เป็นต้น. นั่นคือตัวสิ่ง ที่เป็นของคงกระพันชาติ.

จิตที่คงกระพันต้องลุดถึงอมตธรรม.

ที่นี้ถ้าว่าจิตลุดถึงสิ่งนั้น, ลุดถึงธรรมะนั้น ก็เรียกว่า จิตได้มีความเป็นคงกระพันชาติ. ถ้าเรียกว่าความคงกระพันชาติ, ความคงกระพันชาติ ก็คือคุณสมบัติของธรรมะเหล่านั้น.

นี่แยกกันให้ลุดๆ อย่าให้ปนกันเกินไป. ความคงกระพันชาติ หรือสิ่งที่มีความคงกระพันชาติ เป็น ๒ อย่างอยู่; แต่ในที่สุด ความหมายสำคัญมันอยู่ที่ เป็นอสังขตะ คือไม่ใช่สิ่งที่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง. ถ้าเป็นสังขตะ ก็หมายความว่า มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง; พอเหตุปัจจัยปรุงแต่ง มันก็หมดความเป็น

คงกระพันชาตรี เพราะว่าบัจจัยมันปรุงแต่งได้เสียแล้ว. เหตุบัจจัยมันกระทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเสียแล้ว; เพราะฉะนั้นเป็นคงกระพันชาตรีไม่ได้. ความ เป็นคงกระพันชาตรีจริง อยู่ที่เหตุบัจจัยทำอะไรไม่ได้; ฉะนั้นจึงต้องอยู่ในพวก อสังขตธรรม คือธรรมที่ไม่มีเหตุบัจจัยปรุงแต่ง.

ความเป็นคงกระพันชาตรีต้องทนต่อการพิสูจน์.

ที่นี้อยากจะพูดต่อไปสักนิด ถึงว่าวิธีที่จะพิจารณาความคงกระพัน ชาตรี ในชั้นที่เป็นนามธรรม มันก็ต้องเล็งถึงความทนต่อการพิสูจน์. จะ พิสูจน์กันอย่างไร, ให้ถึงที่สุดอย่างไร, มันก็เรียกว่าเป็นอย่างนั้นอยู่เรื่อย ไม่ เปลี่ยนแปลง. นี่คือการทนต่อการพิสูจน์; เหมือนกับทางวัตถุ ถ้ามันเป็น ทองคำแท้ จะฝน จะทดลอง จะทำอย่างไร มันก็เป็นทองคำแท้; มันทน ต่อการพิสูจน์ เพราะว่ามันเป็นทองคำแท้. ที่นี้ธรรมะนั้นก็เหมือนกัน ถ้ามันเป็น เป็นธรรมะแท้ ก็ต้องทนต่อการพิสูจน์, หรือแม้จะพิสูจน์ด้วยการปรุงแต่ง ด้วยเหตุด้วยบัจจัย มันก็ปรุงแต่งไม่ได้.

ความเป็นคงกระพันชาตรีต้องอยู่เหนือสิ่งอื่น.

ที่นี้พูดต่อไป ก็คือว่าความเป็นของคงกระพันชาตรีนั้น ต้องอยู่เหนือ สิ่งอื่น, ต้องอยู่เหนือสิ่งทั้งปวง ที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย, หรือว่าอยู่เหนือสิ่งทั้งปวง

ไปเสียเลย จึงจะมีความคงกระพันชาติได้ถึงที่สุด. ฉะนั้นจึง เล็งถึงไควล์ยธรรม ในฐานะที่เป็นตัวกฎทั้งหลาย ที่ไม่มีสิ่งใดครอบงำได้. พวกอื่นเขาอาจจะเรียกว่า พระเป็นเจ้า ในฐานะที่เป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวง หรือ บันดาลสิ่งทั้งปวง หรือ อยู่เหนือสิ่งทั้งปวง โดยประการทั้งปวง.

มันต้องอยู่เหนือสิ่งทั้งปวง โดยประการทั้งปวงอย่างนั้น จึงจะเรียกว่า ทนอยู่ได้ คือไม่เปลี่ยนแปลง; ฉะนั้นสิ่งนี้ก็ไม่มีอะไร นอกจากสิ่งที่เรียกว่า กฎ โดยแท้จริง คือตัวไควล์ยธรรม ไม่ต้องมีใครสร้างขึ้นมา, มันมีอยู่ได้ของมันเอง อย่างที่มนุษย์ไม่รู้ว่ามีได้อย่างไร, และโดยตัวมันเอง. เมื่อคนอื่นเขา เรียกพระเป็นเจ้าก็ตามใจ; เราก็เรียกว่าเป็นกฎ หรือเป็นสัจจะ หรือเป็น อสังขตะ.

มันเป็นกฎที่ไม่มีกฎอื่นใดจะมาครอบงำได้อีก. ตัวไควล์ยธรรม ย่อมเป็นกฎ ที่ไม่มีกฎอื่นใดจะมาครอบงำได้อีก; ก็มีแต่มันจะครอบงำสิ่งอื่น, คือกฎนี้จะครอบงำสิ่งทั้งปวง ถ้าจะมีกฎอะไรมากก็เสมอกัน คือหลอมเป็นอันเดียวกันเสีย.

เพราะฉะนั้น จะต้องแยกสิ่งที่เรียกว่า กฎๆนี้ออกเป็น ๒ พวก :-

คือกฎโกหกก็มี ได้แก่กฎประเภทสังฆตธรรม ที่มนุษย์ตั้งขึ้น; ถ้ามนุษย์ตั้งขึ้นได้ มันก็อยู่ได้อำนาจของมนุษย์. เพราะฉะนั้นกฎนี้เป็นสังฆตะ คือว่าสิ่งที่มีเหตุปัจจัยทำขึ้นมา; ฉะนั้นกฎนี้จะโกหกตลอดเวลา. มันจริงอยู่เฉพาะที่ว่า มีคนต้องการผลชนิดเดียวกัน, ก็อยู่ได้อำนาจเหตุปัจจัย

อย่างเดียวกัน เรียกว่าของหลอกด้วยกัน. ถ้าเป็นกฎจริง มันก็เป็นตัวกฎ
นั่นเอง ดึงขึ้นมา ซึ่งเราเรียกว่าไควล์ยธรรมในที่นี้.

ดังนั้น ไควล์ยธรรมนี้ จึงพูดได้อีกว่า ไม่เป็นเหตุปัจจัย หรือ ไม่มี
เหตุปัจจัย ที่จะต้องเป็นไปตามกฎ, คือจะไม่ถูกกระทำ และมีแต่จะเป็นฝ่ายกระทำ;
เช่น เป็นฝ่ายสร้างขึ้น หรือฝ่ายควบคุม หรือฝ่ายอะไรก็ตาม แต่เพียง
อย่างเดียว โดยที่มันไม่ต้องมีการเปลี่ยนแปลง หรือการเสียอะไรไป หรือต้อง
เปลี่ยนแปลงชนิดใดๆ ก็ตามนั้น เป็นอันว่าไม่มี นี่แหละคือเรียกว่า อสังขตะ
ในฐานะที่เป็นกฎ.

.....

กฎเป็นอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของพระเจ้า.

เอาละที่นี้พูดกันถึง กฎ ซ้ำอีกสักหน่อย เพื่อเห็น ความเป็น
คงกระพันชาติรี มากกว่าอย่างอื่น. เมื่อพูดถึงกฎนี้ อาตมาก็อยากจะพูด
แบบอะไรก็เรียกยาก จะเรียกว่าเดา หรือว่าชวนหัว หรืออะไรก็ได้; คำว่า
กฎนั้นนะ ออกเสียงให้ยาวหน่อยก็กลายเป็น God; God ก็คือพระเป็นเจ้าของ
พวกฝรั่ง. ฉะนั้น God หรือพระเป็นเจ้าของพวกฝรั่ง นั้นก็คือ กฎ นั่นเอง.
เพราะว่าถ้าไปดูรายละเอียดต่างๆ ลักษณะ attribute ต่างๆ แล้วมัน เหมือน
กับคำว่า กฎ ทั้งนั้น : เป็นผู้สร้างโลก เป็นผู้ควบคุมโลก เป็นผู้ทำลายโลก.

หรือจะดูอย่างของ พวกอินเดียนเอง ในสมัยที่ถือพระเจ้า ก็มีพระเจ้าสร้างโลก คือพระพรหม, มีพระเจ้าควบคุมโลก คือพระนารายณ์ มีพระเจ้าทำลายโลกเป็นคราว ๆ คือพระศิวะอย่างนี้. บางทีก็เปลี่ยนกัน แลกหน้าที่กัน. บางทีสนุกขึ้นมา พวกมนุษย์ก็รวมพระเจ้า ๓ องค์นี้ เป็นองค์เดียวกันเสีย.

นี่มันแล้วแต่จะพูดกันในส่วนเปลือกนอก; แต่ส่วนเนื้อในนั้น ถ้าเป็นพระเจ้าจริง ก็ต้องเป็นกฎ แล้วกฎของกฎ คือของไภววิทยาธรรม อันเป็นธรรมชาติอันเดียว ตัวเดียว ในที่ทั้งปวง ในทุกเวลา.

นี่คือกฎ ซึ่งพูดยากว่ามันคืออะไร; มันไม่ใช่รูป มันไม่ใช่นาม มันไม่ใช่วัตถุ มันไม่ใช่จิตใจ; มันไม่ใช่อะไร ๆ นอกจากว่าเป็นตัวมันนั้น คือตัวสังขตะ ที่ตั้งอยู่อย่างสม่ำเสมอเป็นสัจจะ. ที่เรียกว่าเป็นวิสังขาร ก็หมายความว่า มันเป็นสิ่งที่ไม่ทำอะไร, คือไม่ถูกอะไรทำ, หรือว่าไม่มีการเปลี่ยนแปลงไป ด้วยการทำอะไร. มันอยู่ของมันอย่างนั้น; แต่สิ่งอื่น ๆ ต่างหาก ที่จะต้องเป็นไปตามกฎนั้น.

ให้เข้าใจเสียอย่างนี้, เต็มใจจะไปเข้าใจผิดว่า สิ่งที่เรียกว่ากฎนั้นกลายเป็นตัวเป็นตน เป็นสิ่งที่มีความรู้สึก มีอะไรขึ้นมาอย่างนี้ก็ยิ่งผิดต่อไปอีก.

ถ้าจะฟังรายละเอียดออกไป ก็นึกถึงคำหลาย ๆ คำ ที่มีอยู่แล้วในพระคัมภีร์ แต่ไม่ค่อยคุ้นหู; เช่น คำว่า *ตถตา* - ความเป็นอย่างนั้น, *อวิตถตา* - ความไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น, *อนัญญตถตา* - ความไม่เป็นไปโดย

ประการอื่น, อิทัปปัจจยตา - คือความที่เมื่อมีสิ่งๆ เป็นปัจจัย สิ่งๆ จึงเกิดขึ้น และเมื่อไม่มีสิ่งๆ เป็นปัจจัย สิ่งๆ ก็มิได้เกิดขึ้น อย่างนี้เป็นต้น เรียกว่ากฎ.

กฎไม่มีรูป แต่แสดงออกโดยผล, อาการ, ปฏิกริยา.

ที่นรูปของกฎนี้ มันมีแสดงออก ได้แต่ทางผล คือสิ่งที่ขึ้นไปตามกฎ แล้ว; ตัวกฎเองไม่มีรูปที่จะแสดงได้. ที่นคนไปเห็นรูปที่กฎทำให้เป็นมา หรือแสดงมาแล้ว ก็เข้าใจว่านั่นคือกฎ; มันก็ไปผูกเปลือกของกฎ หรือว่าอะไร ยิ่งไปกว่าเปลือกของกฎ ก็เลยเข้าใจผิดได้.

อาการที่เป็นอย่างนั้น เรียกว่าเป็นของไม่เที่ยง, อาการที่ต้องเป็นอย่างนั้น เรียกว่าเป็นทุกข์, อาการทั้งหมดนั้นเรียกว่าอนัตตา อย่างนี้; นั่นมัน เป็นปรากฏการณ์ ของสิ่งที่ถูกกระทำ คือปัจจัยปรุงแต่ง และกัด้วยอำนาจที่เป็นไปตามกฎ.

แม้จะเป็นกฎเรื่องสามัญญลักษณะ คืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา กัตติ, หรือเรื่องปฏิจจสมุปบาท กัตติ, เรื่อง อริยสัจจ กัตติ; ตัวกฎนะ มันเอามาให้ดูไม่ได้ มัน มองไม่เห็นตัว, มันยิ่งกว่าเป็นนามธรรมเสียอีก มันเหนือสิ่งใด. เราจึง เห็นได้แต่เพียงวัตถุ สังขารต่างๆ ที่เป็นไปตามกฎ

ชีวิตจริงจะมองไม่เห็น ที่เห็นเป็นเพียงปฏิกริยา.

แม้สิ่งที่เรียกว่าชีวิตนี้ จะเห็นได้แต่ปฏิกริยา ที่กฎนั้นมันกระทำออกมา; ไม่ใช่ตัวชีวิตแท้. ไควล์ยธรรมที่เป็นตัวชีวิตแท้ จะมองเห็นด้วยตาไม่ได้;

มันม่มีความเบ็ญอยู่จริง ไม่รู้จักตาย. แต่ว้สิ่งถูถกสิ่งนี้ ทำปฏิกริยาออกมา เบ็ญชีวิตน้อย ๆ อย่างชีวิตคน ชีวิตสัตว์นี้ เห็นได้, มองเห็นได้ในความหมายนี้ นิดเดียว คือเบ็ญชีวิตอยู่ชั่วขณะหนึ่ง ๆ. ฉะนั้นเราจึงเกิดมสิ่งท่เรียกว่าชีวิต ไม่จริง กับชีวิตจริงขณมา.

ชีวิตจริงคือชีวิตนิรันดร, สิ่งเดียว ตัวเดียว อันเดียว คราวเดียว ในที่ทุกหนทุกแห่ง ไม่มีเปลี่ยนแปลง; นั่นแหละคือชีวิตจริง. ชีวิตที่เบ็ญไปตามกฎ : เดียวเกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป, เกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป, นี้ไม่ใช่ชีวิต, แต่เนื้องจากเราไม่รู้จักชีวิตจริง เราใช้คำนี้แกสิ่งท่เรียกว่ามีชีวิต คนหรือสัตว์ หรืออะไร ก็มีชีวิตหมด.

พอถึงคราวจะสวดบัจจเวกขณ์ : นิสฺสโต นิชฺชิว สฺสฺสฺสฺส - ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ชีวะ ไม่ใช่ชีวิต, แล้วก็เป็นของว่างเปล่าจากตัวตน; นี้เขาฟังไม่ถูก. เพราะ “ฉันยังมีชีวิตอยู่นี้” แล้วจะไป นิชฺชิว อย่งไร; นี้เป็นเพราะว่าตีความหมายของคำว้ ชีวะหรือชีวิตนั้นไม่ถูกต้อง. ไปเอาชีวิตซึ่งเบ็ญเพียงปฏิกริยานิด ๆ มาเบ็ญตัวชีวิต; ไม่มองเห็นสิ่งท่มีอยู่จริง โดยที่ม่เปลี่ยนแปลง. ถ้าใครมองเห็นชีวิตดั้งเดิมจริง ก็ถึงชีวิตนิรันดรได้จริง ชีวิตที่อยู่กับพระเจ้าจริง ก็คืออยู่กัไถว้ลยธรรมจริง.

ทุกศาสนาเขาจะสอนให้มีความหมายตรงกันหมด ว้ให้ละทิ้งชีวิตอย่างนี้เสีย แล้วไปมีชีวิตจริงกับพระเจ้า ซึ่งเบ็ญนิรันดร. ถ้าเราไม่พูดอย่างนั้น เราพูดอย่างพุทธบริษัท เราก้ว่าเลิกโง่ไปเอาชีวิตหลอก ๆ นั้นเสีย เราก้มองเห็นสิ่งท่ไม่รู้จักตาย แล้วจิตก็หายกลัว จิตก็ม่รู้สึกว้เกิด หรือตายอีกต่อไป; อย่างนี้ก็เรียกว่าอยู่กัพระเจ้าชนิดที่ม่รู้จักตายได้เหมือนกัน.

นี่ขอบอกกล่าวไว้เรื่อยๆ ไปได้ว่า การบรรยายชุดนี้ มุ่งหมายจะปูพื้นฐาน สำหรับการทำความเข้าใจในระหว่างศาสนาทั้งปวง; ฉะนั้นจึงพูดกันแต่เรื่องสิ่งสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะเป็นพื้นฐาน หรือเป็นข้อมูลสำหรับการต่อรอง ในการทำความเข้าใจ ในระหว่างศาสนาทั้งปวง.

ความคงกระพันชาตรีเป็นธาตุทั้งสังขตะและอสังขตะ.

วันนี้เรามาถึงสิ่งที่เรียกว่า คงกระพันชาตรีคือพระเจ้า; จะพูดกันในฐานะที่ว่ามันเป็นธรรมชาติ หรือเป็นธาตุอันหนึ่ง นี้ก็เป็นคงกระพันชาตรี; มันมีความคงกระพันชาตรีไปตามสัดส่วน ของการที่ว่ามันจะเป็นสังขตะ ก็มากน้อย หรือเป็นอสังขตะ.

ถ้าพูดถึง ธาตุตามธรรมชาติ, ความเป็นธาตุตามธรรมชาตินี้ มัน เป็นไควล์ยธรรม; และพอเป็นธาตุที่เกิดปัจจัยปรุงแต่ง ขึ้นมา เป็นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อะไรอย่างนั้นขึ้นมา มันก็เป็นสังขตธรรม; ความคงกระพันชาตรีมันก็เหลือน้อยเข้า. เช่นเหลือแต่ว่าคุณสมบัติอันหนึ่งประจำธาตุดิน มันก็พอจะมีอยู่ประจำธาตุดิน; เรียกว่าคงกระพันชาตรีกันได้ เพียงเท่านั้น; ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ก็คงความเป็นธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ไปได้; นี้มันยังน้อยไป ไม่พอสำหรับจะเป็นทั้งหมด.

แต่ถ้าว่าเป็นธาตุทั้งหมด ก็ต้องเป็นธาตุอสังขตธาตุ เป็นสัจจะ หรือสัจจธาตุ, ธาตุที่แท้จริงของสิ่งทั้งปวง หรือจะเรียกว่า ไควล์ยธาตุก็ยิ่งได้; จะมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่าไควล์ยธรรม.

แม้ที่สุด แต่คำว้ ธรรมชาตีแห่งความเป็นพุททะ, ธรรมชาตีแห่งความเป็นชีวะ, คำเหล่านักมความหมายที่แบ่งได้ เป็นท่งฝ่ายสังขตะและอสังขตะ คือว้ เป็นภาษาคนก็ได้, เป็นภาษาธรรมก็ได้. พุททะอย่างภาษาคนก็หมายถึง ช่วครว; พระพุทเจ้าเกิดแล้วกันิพพานไป.

ถ้า ธรรมชาตีแห่งความเป็นพุททะ ในภาษาธรรม มันหมายถึงสิ่งสิ่ง หนึ่ง ซึ่งมอยู่ตลอดกาล สำหรับจะวิวัฒน์ขึ้นมาเป็นความรู้. สิ่งเหล่านักเป็นกฎ ตายตัว ไม่หังเสียงใคร, เป็นกฎในตัวของมันอย่างนั้นอยู่เรื่อยไป.

ธรรมชาตีแห่งความเป็นชีวัต เป็นชีวะอะไรนี้ ก็ให้หมายถึงนิรันดร; คือความมอยู่อย่างไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งใด ไม่มีอะไรมาแตะต้องได้ นั้นแหละคือชีวะ หรือชีวัต; ธรรมชาตีอย่างนั้นอยู่เป็นแกนกลาง.

ถ้าพูดอย่างสมมติก็ว้ ง่ายให้คนละเล็กละน้อย ให้มไปใช้ช่วครว มีความเป็นอย่างนั้นช่วครว; นี้พูดอย่างนักคล้าย ฎกับเรื่องของศาสนาเวทานตะ ของฝ่ายฮินดู, แล้วชีวัตทงหลาย ก็ต้องกลับไปหาชีวัตใหญ่; แต่พูดอย่างนั้น มันเป็นบุคคลตัวตนมากไป.

เราพูดเป็นธรรมชาตีแห่งความเป็นอย่างนั้น ที่จะมาเจออยู่ในสิ่งทง หลาย ที่มวิวัฒนาการพอสมควร, หรือเหมาะสม ที่จะแสดงความเป็นอย่างนั้น ออกมา. ทนเมื่อเปลือกมันหมดเหตุ หมดบัจจัย จะต้องเนาไป เบ้อยไป; สิ่งนั้นกัต้องพลอยหายไปด้วย.

เหมือนอย่างเราเดี๋ยวนี้ ทุกคนมีสติปัญญาอาศัยอยู่ใต้ที่เนื้อหนังร่างกาย. พอเนื้อหนังร่างกายนี้ มันหมดเหตุปัจจัย แก่เฒ่าแตกตายทำลายลงเน่าลงไป; สติปัญญาอันไปอยู่ที่ไหน ก็ไม่มีใครรู้.

ให้ถือว่าเป็นชาติอันหนึ่ง ซึ่งไม่รู้จักสูญเหมือนกัน; คล้ายๆ มาย้มเวทที่แสดงออกที่ร่างกายนี้บ้าง, ร่างกายนี้บ้าง; ส่วนตัวมันเองอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้. เขาเรียกว่าพระเจ้า; แต่เราเรียกว่าธรรมชาติ, ชาติตามธรรมชาติอันหนึ่งเท่านั้น มาอยู่ในรูปของสภาวะธรรมก็มี, สัจธรรมก็มี, แล้วก็มีอำนาจเหนือสิ่งที่มีความรู้สึก; ต้องการจะพ้นทุกข์ได้ ก็ต้องทำตาม, ก็ต้องเกิดธรรมะประเภทการปฏิบัติขึ้นมา; เรียกว่าปฏิบัติธรรม, กรณียธรรม, คือธรรมที่สัตว์จะต้องปฏิบัติ อย่างนี้ก็มี. ในที่สุดก็ผลออกมาเป็นวิปากธรรม – ผลที่ได้รับ; อย่างนี้ก็ยังไกล, ไกลไปจากตัวเดิม เพราะว่าเป็นสังขตะ มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่ง ผลก็ไผ่ยงขึ้นไปทุกที.

กฎแห่งกรรมเป็นไถวัลยธรรมที่มีปฏิริยาสมกับกิริยา.

เดี๋ยวนี้เรามาด้วยกันที่เปลือกนอกอย่างนี้ เอาผลที่เป็นวัตถุด้วยซ้ำไป ไม่เอาผลทางจิตใจ; ดังนั้นมันจึงเกิดความปนกันยุ่ง หรือติดกันยุ่ง, หรือพูดกันไม่รู้เรื่อง; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องกรรม หรือเรื่องกฎแห่งกรรม.

กฎแห่งกรรมนี้เป็นไถวัลยธรรม คือกฎของการที่จะต้องปฏิบัติปฏิริยาขึ้นมา สมกับกิริยาที่ได้กระทำไป; ฉะนั้นกรรมจะต้องมีผลกรรม; เช่นเดียวกับที่ว่า กิริยาต้องมีปฏิริยา.

ท่นคนชษมาบญญตเอา ท่นารักน้าพอเจนน้าว้ด, ท่น้าเกลยต่น้ากล้ว
หรอว่าน้ชอบน้ว่าน้เม้ด, เลยเกยต่นนกรรเมต กรรเมนเมตชนมา; แล้วก้เอาว้ตถุ
เบ้ยนเครองว้ด. ถ้าว่าท่นตตองต่นเงน ด้ช้อเสยง ด้อะเร น้จ้จะเรยกว่า
กรรเมต; แล้วก้เกยต่นบญญา ชนมาว่า ท่นด้แล้วท่นนเม้ดเงน, น้เม้ดช้อเสยง.

น้คนน้รู้ว้ท่นว้กรรเมจรงน้จ้ อยุ่ท่นไหน? หรอว่ากฎแห่งกรรเมจรงจ้ น้
น้คนน้แสดงท่นอะเร? น้คนน้แสดงท่นเงน ท่นช้อเสยง ท่นจะด้เพราะการท่นส่ท่นนุชย
สมมตว้ว้ด; ชองไถว้ลยชรรรณนนั้น อยุ่เหนอความต่น หรออยุ่เหนอความช้ว
คือน้เม้ด น้ช้ว. พอส่เงนแสดงออกมมาในรูปท่นนุชยต่นองการ; เขาเรยกว้ว้ด,
เขาชอบน้ เขาก้ว้ด, เขาชอบน้ เขาก้ว่าน้เม้ด. น้คนน้ว่าเอาองเสยช่น
หน้เงนแล้ว.

ท่นจ้จะไปเกณท่นให้น้คนตตรงตามผลท่นว้ตถุ ว้ถ้าได้ชองต่น จ้จ้จะ
เรยกว่ากรรเมต, ด้ชองน้เม้ด ก้เรยกว่ากรรเมนเม้ด; อยุ่อย่างน้คนน้ก้น้เม้ด.

น้คนน้ก้บญญตเอาองว่าอยุ่อย่างน้ด้ : น้คนน้ช้อส้ว น้คนน้ลักรท่นพย น้
ท่นจรงต น้คนน้คตคอง น้คนน้คอรบช่น อยุ่อย่างน้เรยกว้ว้ด; ไปท่นเข้า เอา, กลบว่า
เสยองว่าน้เม้ด. ท่นน้เม้ดน้เห็นด้ช้อเสยง? ท่นน้เม้ดน้เห็นด้เงน? น้คนน้ชย
น้คนน้ก้กลบเบ้ยนคนน้เงน คนน้โกทก คนน้ไม่รู้ว้ว่าอะเรเบ้ยนอะเรเสยอง.

เพราะเม้อเขาท่นกรรเมตล้งไปแล้ว น้คนน้ก้ด้ เสรจท่นท่น เบ้ยนการ
ด้รับผลต่น ของกรรเมท่นท่นจรงเสรจแล้วในท่นท่น; น้คนน้ต่นองรอต่นอด้เงน ด้
ช้อเสยง คนน้น้รู้แล้วเขาท่นน้ให้น้ น้คนน้น้ช้อเสยง.

เพราะมนุษย์เองเป็นผู้บัญญัติ ว่าทำอย่างนี้เรียกว่าดี; พอที่มนุษย์ไปทำอย่างนั้น กลับเรียกเสียว่าไม่ดี ยังไม่ได้เงิน ยังไม่ได้ชื่อเสียง ยังไม่ใช่ดี ยังไม่ใช่กรรมดี; ก็คือมนุษย์ไปเป็นทาสของวัตถุ ด้วยอำนาจความมงายความโง่เขลา ไม่ได้ขึ้นตรง หรือซื้อตรงต่อธรรมะโดยตรง, แล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ธรรมะที่มันอยู่เหนือชั่วเหนือดี คือสิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรม.

ฉะนั้น คนจึงกำลังงง งงจนไม่รู้ว่าจะทำอะไรกันดี เพราะว่า *ทำดีก็ไม่ได้ดี* หรือส่วนมากก็ไม่ได้ดี *ทำชั่วมันไม่ได้ชั่ว* อย่างนี้; ก็เลยงงกันหมด, จนไม่รู้ว่าจะถืออะไรกันแล้ว. นี่เพราะเหตุว่าไปถือเอาของข้างนอก หรือเปลือก หรือกระพี้ หรืออะไร หรือฝอย หรือว่าประกายปฏิภริยาอะไรบางอย่าง นั่นว่าเป็นตัวของจริง.

ของจริงมันอยู่ที่ว่า เมื่อมีกริยาอย่างนี้ ต้องมีปฏิภริยาอย่างนี้, ถ้าเป็นเรื่องทางจิตมันก็เป็นไปตามแบบจิต, คือเราคิดดี มันก็มีผลอยู่ที่ว่าจิตดี; ถ้าเราคิดชั่ว, มันก็มีผลเป็นจิตชั่ว. มันดีและชั่วเสร็จลงไปแล้วทันที พร้อมๆ กับการกระทำนั้น.

ทันต่อมาจิตที่ทำดีหรือจิตที่ทำชั่ว จะได้เงิน หรือไม่ได้เงิน, จะได้ชื่อเสียง หรือไม่ได้ชื่อเสียง, นั้นมันปนกันยุ่งไปหมด; แล้วมันปนกันมาก ถึงกระทั่งว่า บางจิตมันไม่เห็นว่าเป็นเงินนี้ดี ชื่อเสียงนี้ดี เห็นเรื่องเงิน เรื่องชื่อเสียง เป็นเรื่องบ้างบอๆ.

เหมือน พวกฤษที่สาบานกันนชาติกันน ไปดูภาพนโรงหน่ง*อีกก็ได
ว่าถ้ากระทำคามผิดจริง แล้วขอให้ได้เกิดเป็นเศรษฐีบ้าง เป็นเทวดาบ้าง เป็นน
เป็นนบ้าง; เพราะมันเกลียดความเป็นเศรษฐี เกลียดความเป็นเทวดา.
มันไม่เหมือนกันอย่งน.

ความที่ถูก ที่จริง ที่ตรงก็คือว่า มันเป็นกฎที่ว่า ถ้าทำลงไปอย่ง
นี้ ก็จะต้องมีผลอย่งนี้, ทำอย่งนี้ มีผลอย่งนี้. แล้วมนุษย์ไปสมมติเอาเอง
ว่าอย่งนี้สมมติว่าดี, อย่งนี้สมมติว่าชั่ว, แล้วบางพวกก็ไม่เห็นด้วย เช่นว่าได
เงินดี, นบางพวกก็ไม่เห็นว่ามันดีอะไร; เพราะฉะนั้นเอาแน่ไม่ได้ ในเรื่อง
ที่มนุษย์ไปสมมติเข้า ที่ส่วนใด ส่วนหนึ่งของธรรมะ ที่เป็นธรรมะจริง.

นี้เรียกว่า ธรรม หรือ ธรรมชาติ หรือ ชาติ สามอย่งนี้มีความ
หมายเหมือนกัน, มีตัวจริงเหมือนกัน; เป็นธรรมชาติก็เรียก, เป็นชาติ
ก็เรียก, เป็นธรรมเฉยๆก็เรียก, แล้วที่เป็น ไควล์ยธรรม จริงๆ นั้น คือเป็น
สิ่งๆหนึ่ง เป็นอยู่ได้เอง มีอยู่ก่อนสิ่งใด มีอยู่โดยไม่ต้องมีความมี.

ทุกศาสนามีธาตุเป็นไควล์ยธรรมมีอยู่ก่อนสิ่งใด.

อนันเป็นเหตุให้ได้คำพูดขึ้นมอีกคำหนึ่ง ซึ่งจะทำให้เป็นเกลอกันได้
ในระหว่างศาสนาทุกศาสนา คือให้ทุกศาสนายอมรับว่า มีสิ่งสิ่งหนึ่งซึ่งเป็น

* อาคารมทรสพทางวิญญาณนสวนโมกข์

ปฐม คือ มีอยู่ก่อนสิ่งใด เป็นสิ่งแรก, จะใช้คำว่า “ปฐมเหตุ” ก็ได้เหมือนกัน. แต่ความหมายอาจจะทำยุ่งที่หลังก็ได้ เพราะที่แท้มันก็ไม่ใช่เป็นเหตุ ในความหมายที่เป็นเหตุ ตามภาษาธรรมดาพูด.

ถ้าเรียกว่าเป็นเหตุ ก็ต้องเป็นความหมายของภาษาอีกภาษาหนึ่ง ซึ่งลึกเกินไป ว่ามีอยู่มีก่อนสิ่งใด; และเพราะสิ่งนั้นมีอยู่ จึงทำให้มีสิ่งต่างๆ ที่เป็นไป แปรกๆ ออกไปทุกที. สิ่งๆ ที่เรียกว่าปฐมเหตุ ก็เป็นเรื่องสมมติขึ้น, เป็นข้อที่สมมติให้ด้วยเหมือนกัน. ให้เรียกว่าปฐมเหตุ นี่คือความที่เป็นคงกระพันชาตรีอย่างยิ่ง ไม่มีสิ่งใดเสมอ, มีอยู่ก่อนสิ่งใด; หนึ่งดูสิ่งต่างๆ เป็นไปตามอำนาจของกฎเกณฑ์ ที่เป็นกฎอยู่ในตัวสิ่งที่เรียกว่า มีอยู่ก่อนสิ่งใด ซึ่งในที่นี้ เรียกว่าไควล์ยธรรม.

.....

.....

.....

.....

ดูพระเจ้าอย่างบุคคลาธิษฐาน.

ทันที ถ้าพูดเป็นบุคคลาธิษฐาน อย่างในศาสนาที่เขามีบุคคลาธิษฐาน เขาเรียกสิ่งนี้ว่าพระเป็นเจ้า; จะใช้คำว่า “หนึ่ง” ดูก็ไม่ถูกต้อง. แต่พระเป็นเจ้านี้จะมีอยู่ก่อนสิ่งใด แล้วก็มีอยู่คล้ายๆ กับว่า หนึ่งดูสิ่งทั้งหลายทั้งปวง เป็นไปตามกฎ ตามโองการหรือตามกฎของพระเป็นเจ้า

นี่เราจะพูดได้ง่ายที่สุดกับศาสนาคริสต์น ซึ่งโผล่ขึ้นมาอีกคำว่า The Word มีอยู่ก่อนสิ่งใด. คำพูดที่เป็นกฎ หรือเป็นโครงการ บังคับสิ่งใดได้นั้น มีอยู่ก่อนสิ่งใด. และว่า The Word มีอยู่ก่อนสิ่งใด. The Word นั้นอยู่กับ God คือพระเจ้า. และ The Word นั้นเสียอีกสร้างสิ่งทั้งหลาย ไม่มีสิ่งใดที่ The Word คือกฎนั้น ไม่ได้สร้างขึ้น.

คิดดูซิ; มันคือลักษณะของไควล์ธรรม ที่กำลังพูดนี้. พระเจ้า ไม่ได้สร้างสิ่งทั้งปวงเสียอีก ในคำพูดประโยคนี้ แต่ The Word ที่อยู่ กับพระเจ้านั้นสร้างสิ่งทั้งปวง เพราะ The Word นั้นคือคำสั่ง คือกฎ. แต่ พอมาประโยคหลังกลายเป็นว่า The Word กับ God เป็นสิ่งเดียวกัน แล้ว The Word เป็น The Light. The Light สำหรับให้เกิดวิวัฒนาการ, แล้ว The Light ก็ทำให้เกิด The Life แสงทำให้เกิด Life คือชีวิต.

ทั้ง Light ทั้ง Life อยู่กับพระเจ้า; ฉะนั้น พระเจ้าจึงเป็นทั้ง The Word. ทั้ง The Light ทั้ง The Life ล้วนแต่เป็นนิรันดรทั้งนั้น : Light ก็นิรันดร, Life ก็นิรันดร, The Word นิก็นิรันดร, นั่นคือพระเจ้า หรือ God; ซึ่งในที่นี้เราไม่เห็นว่ามีอะไร ที่มันผิดเพี้ยนไปจากสิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรม หรืออสังขตธรรม อย่างที่กล่าวกันมาแล้ว บรรยายกันมาแล้วตั้ง ๗-๘ ครั้ง.

นึกตัวอย่างมาให้ดูเพียงว่า ถ้าเมื่อพูดอย่างเป็นบุคคลาธิษฐาน คือ โดยสมมติมันก็เป็นบุคคล, พระเจ้าอย่างบุคคล ตรงกับความเิ่งของคน ที่รู้จัก แต่เพียงบุคคล; พระเจ้าก็ต้องกลายเป็นบุคคลขึ้นมา. แต่ถ้าคนมันฉลาด พอที่จะรู้จักสิ่งซึ่งมิใช่บุคคล ก็รู้จักไควล์ธรรม คือสิ่งที่มีความหมาย มีค่า มีอะไร อย่างเดียวกับสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้า.

ที่นี้ เราจะทำความเข้าใจเรื่องไภวถัยธรรมนี้กันไปเรื่อยๆ จนเข้าใจสิ่งสิ่งหนึ่ง ซึ่งยอมรับกันได้ทุกคน; ในโลกนี้ ในจักรวาลนี้ หรือในหมื่นโลกธาตุ ก็ตามใจ คือทุกชาติ ทุกศาสนา หรือทุกชีวิต ยอมรับความจริงอันนี้ได้.

....

สรุปความของความคงกระพันชาติ.

เอ้า, สรุปความกันเสียทีว่า สำหรับคำหรือ คุณค่าของความคงกระพันชาตินั้น คือความไม่ตาย หรืออมตะ แปลว่าไม่ตาย. ถ้าคงกระพันชาติอย่างวัตถุ อย่างโลกๆ อย่าง *ภาษาคน* มันก็ *ไม่ตาย* อย่าง *ภาษาคน*; ถ้าพูดอย่าง *ภาษาธรรม* มันก็ *ไม่ตาย* อย่าง *ภาษาธรรม* คือเป็น *ไม่ตาย* ที่แท้จริง.

ความคงกระพันชาติในภาษาคน จึงเป็นเรื่องหลอกๆ; ก็เพราะเห็นชัดอยู่ว่า มันก็ยังคงตาย ทั้งที่เขาไม่อยากจะตาย แต่ถ้าวู่วิวว่าไม่ตายขึ้นมา มันก็ชอบ. ถ้ามีสิ่งใดที่จะช่วยให้ไม่ตาย ก็ยังแสวงหาสิ่งนั้น เสร็จแล้วก็ไม่ได้พบความจริง.

ถ้าต้องการความคงกระพันชาติที่แท้จริง ก็ให้รีบแสวงหาสิ่งที่เรียกว่าอมตะ คือไม่รู้จักตาย เป็นของเล็ก ละเอียด ยิ่งกว่าเล็ก; ในที่สุดก็ไปพบความไม่ตาย ที่มีอยู่ตลอดกาล, หรือในที่ทุกหนทุกแห่ง เรียกว่าไภวถัยธรรม มีความคงกระพันชาติถึงขนาดนั้น.

จะเน้นการถือเอาประโยชน์จากสิ่งนี้ได้ ก็คือ การถึงซึ่งอมตธรรม ซึ่งเป็นที่มุ่งหมายของพุทธบริษัท ในพุทธศาสนานี้ด้วยเหมือนกัน; ดังนั้นเราพูดได้เลยว่า ความเป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง ทงเนื้อทงตนนแหะ คือการถึงซึ่งไวยาวัจจกรรม ซึ่งมีความคงกระพันชาตรีเป็นอย่างยิ่ง.

เดียน^{๕๕} เป็นพุทธบริษัทกันแต่ปาก; ความ^{๕๕} รุกไม่^{๕๕} การปฏิบัติ^{๕๕} ไม่^{๕๕} ความเป็นพุทธบริษัทที่แท้จริงไม่มี ไม่^{๕๕} ความเป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง^{๕๕} ทงเนื้อทงตนนแหะ จะ^{๕๕} จึงไม่^{๕๕} อาจ^{๕๕} จะ^{๕๕} รู้^{๕๕} จัก^{๕๕} สิ่ง^{๕๕} ที่^{๕๕} เรียกว่า^{๕๕} ไวยาวัจจกรรม.

ลองพยายามกระทำให้สุดความสามารถ ให้^{๕๕} ความเป็นพุทธบริษัท^{๕๕} แท้^{๕๕}จริง^{๕๕} ขึ้น^{๕๕}มา สัก^{๕๕}ระดับ^{๕๕}หนึ่ง ก็^{๕๕}คือ^{๕๕}ระดับ^{๕๕}ที่จะ^{๕๕}เริ่ม^{๕๕}เข้าใจ^{๕๕}สิ่ง^{๕๕}ที่^{๕๕}เรียกว่า^{๕๕}ไวยาวัจจกรรม; หรือ^{๕๕}ว่าจะ^{๕๕}ถือว่า^{๕๕}เป็น^{๕๕}ชั้น^{๕๕}พระ^{๕๕}โสดาบัน^{๕๕}ก็ได้. เพราะว่าพระโสดาบัน เป็นผู้^{๕๕}แรก^{๕๕}ถึง^{๕๕}กระ^{๕๕}แส^{๕๕}แห่ง^{๕๕}สิ่ง^{๕๕}ที่^{๕๕}ไม่^{๕๕}ตาย คือ^{๕๕}นิพพาน หรือ^{๕๕}อสังขตะ อะไร^{๕๕}เหล่านี; เป็น^{๕๕}คน^{๕๕}แรก^{๕๕}ถึง^{๕๕}ต้น^{๕๕}เงื่อน^{๕๕}และ^{๕๕}โดย^{๕๕}การ^{๕๕}รู้^{๕๕}เรื่อง^{๕๕}อทิปปัจจยตา คือ^{๕๕}เลิก^{๕๕}มี^{๕๕}ตัว^{๕๕}ตน^{๕๕}กัน^{๕๕}เสีย^{๕๕}ที มี^{๕๕}แต่^{๕๕}กระ^{๕๕}แส^{๕๕}แห่ง^{๕๕}อทิปปัจจยตา. นั่น^{๕๕}คือ^{๕๕}จุด^{๕๕}ตั้ง^{๕๕}ต้น ที่^{๕๕}เข้า^{๕๕}ไป^{๕๕}ถึง^{๕๕}ความ^{๕๕}จริง ที่^{๕๕}เป็น^{๕๕}อม^{๕๕}ตะ. ถ้าย^{๕๕}ยัง^{๕๕}ถือ^{๕๕}เป็น^{๕๕}ตัว^{๕๕}ตน^{๕๕}ๆ อยู่^{๕๕}แล้ว มัน^{๕๕}ก็^{๕๕}ยัง^{๕๕}ไกล^{๕๕}อยู่ มัน^{๕๕}มี^{๕๕}ภุ^{๕๕}เขา^{๕๕}หรือ^{๕๕}มาน หรือ^{๕๕}อะไร^{๕๕}วาง^{๕๕}อยู่; มัน^{๕๕}มี^{๕๕}ตัว^{๕๕}ตน ที่^{๕๕}เกิด^{๕๕}มา^{๕๕}จาก^{๕๕}ความ^{๕๕}เข้าใจ^{๕๕}ผิด^{๕๕}นี้ ซึ่ง^{๕๕}บัง^{๕๕}อยู่^{๕๕}รอบ^{๕๕}ตัว. ฉะนั้น ความเป็น^{๕๕}พุทธ^{๕๕}บริษัท^{๕๕}จริง^{๕๕}ๆ นั้น คือ^{๕๕}การ^{๕๕}ถึง^{๕๕}อม^{๕๕}ต^{๕๕}ธรรม; แม้^{๕๕}แต่^{๕๕}เป็น^{๕๕}เพียง^{๕๕}การ^{๕๕}เริ่ม^{๕๕}แรก แล้ว^{๕๕}ก็^{๕๕}เริ่ม^{๕๕}มี^{๕๕}ความ^{๕๕}คง^{๕๕}กระ^{๕๕}พัน^{๕๕}ชา^{๕๕}ตรี ก็^{๕๕}จะ^{๕๕}เข้า^{๕๕}ไป^{๕๕}สู่^{๕๕}ความ^{๕๕}ไม่^{๕๕}ตาย^{๕๕}นั้น มาก^{๕๕}จน^{๕๕}ตาม^{๕๕}ลำดับ; มัน^{๕๕}ไม่^{๕๕}ต้อง^{๕๕}เวียน^{๕๕}ว้าย^{๕๕}ไป^{๕๕}ใน^{๕๕}วัฏ^{๕๕}ฏสง^{๕๕}สาร.

นี่^{๕๕}คือ^{๕๕}เหตุ^{๕๕}ซี, ถ้าย^{๕๕}ถึง^{๕๕}สิ่ง^{๕๕}นี้^{๕๕}แล้ว มัน^{๕๕}ไม่^{๕๕}ต้อง^{๕๕}เวียน^{๕๕}ว้าย^{๕๕}ไป^{๕๕}ใน^{๕๕}วัฏ^{๕๕}ฏสง^{๕๕}สาร; ถ้าย^{๕๕}อย่าง^{๕๕}นี้^{๕๕}แล้ว จะ^{๕๕}ไม่^{๕๕}ให้^{๕๕}เรีย^{๕๕}กว่า^{๕๕}คง^{๕๕}กระ^{๕๕}พัน แล้ว^{๕๕}จะ^{๕๕}เรีย^{๕๕}กว่า^{๕๕}อะไร? มัน^{๕๕}คง^{๕๕}กระ^{๕๕}พัน

จนถึงกับ ไม่ต้องเวียนว่ายไปในวัฏฏสงสารอีก ซึ่งเรียกว่ามีความคงที่, หรือคงกระพันชาตรีได้. ถ้าไม่เรียกสิ่งอย่างนี้แล้ว ก็ไม่รู้จะไปเรียกสิ่งอะไรที่ไหนกันอีก. ฉะนั้น ทำอย่าให้มันต้องเวียนว่ายไปในวัฏฏสงสาร คือความได้มาซึ่งความคงกระพันชาตรีอันแท้จริง ของสิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรม ในฐานะที่เป็นกฎ หรือเป็นสัจจะ หรือเป็นอสังขตะ.

....

ข้อปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความคงกระพันชาตรี.

ทีนี้ถ้าเรามาดูให้ดูว่า เราจะมองเห็นสิ่งนี้ที่ไหน? จะเข้าใจสิ่งนี้ได้ที่ไหน? มันก็ต้องดูตั้งต้นไปตั้งแต่สิ่งที่สิ่งนั้นแสดงออกมา. เราต้องฉลาดหน่อย เหมือนกับว่า เด็กไปหาปูที่อยู่ในรู. ถ้าเด็กมันไม่โง่งนั้ มองเห็นรูนี้ก็รู้ว่าในรูนี้มีปู; มันมีร่องรอยอะไรแสดงอยู่แถวๆ นั้น แล้วใหม่ ๆ ด้วย; ไม่ใช่ว่าหลายวันมาแล้ว มันไปอยู่ที่อื่นเสียแล้ว. นี้ก็เรียกว่ามันมีความฉลาด. ถ้าเอาคนที่ไม่มีควมชำนาญไปหาปูนี้ คงจะไปโง่หลายๆ ที่ทีเดียว กว่าจะพบปูสักตัวหนึ่ง.

เรื่องธรรมะ นี้ก็เหมือนกัน มัน ต้องดูที่ปฏิภิกิริยา ที่สิ่งเหล่านี้แสดงออกมา, โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือความทุกข์. เรากำลังมีความทุกข์หลายๆ แบบหลายๆ อย่าง ก็ดูที่ความทุกข์, ดูลึกลงไป ก็จะไปตามลำดับ ถึงเหตุของความทุกข์ กระทั่งรู้ความวนเวียนอยู่ในกองทุกข์ เห็นความวน กลมอยู่ในระหว่าง กิเลส กรรม และวิบาก ที่เรียกว่าวัฏฏสงสารนั้นแหละ ในที่สุดก็ มองลึกเข้าไปอีก ถึงต้นเหตุของอันนี้ มันก็จะไปพบสิ่งที่มันเป็นต้นตอได้ คือกฎ, กฎของสิ่งทั้งหลาย.

ถ้าเมื่อเห็นกฎทั้งหลายแล้ว ดูความที่กฎทั้งหลายไม่เปลี่ยนแปลง, ไม่ต้องเปลี่ยนแปลง; เป็นกฎอยู่ตลอดอนันตกาล, หรือไม่รู้ว่าจะใช้คำอย่างไรให้มันสมกัน คือมันไม่เกี่ยวกับเวลา, ถ้ามันเป็นกฎที่แท้จริง. พอพบสิ่งที่ไม่เกี่ยวกับเวลา มันก็ค่อยๆ พบสิ่งที่เรียกว่าสังขตะ, หรือว่าไควล์ธรรม, หรือว่าที่ จะตั้งอยู่ในฐานะที่เป็นพระเจ้าอันแท้จริงขึ้นมาอย่างนั้น.

นี่กฎของอะไร? มันก็แยกออกมาเพื่อจะเป็นกฎส่วนนั้น ๆ ที่ว่า ถ้ามาเป็นต้นไม่มีกฎเกณฑ์อย่างไร, มาเป็นสัตว์มีกฎเกณฑ์อย่างไร, มาเป็นคนมีกฎเกณฑ์อย่างไร; จากปรากฏการณ์เหล่านี้ มันทำให้ค้นพบลึกกลงไปถึงตัวสิ่งที่เป็นกฎ ชนิดที่เป็นไควล์ธรรม คือไม่เปลี่ยนแปลง, มีอยู่อย่างเดียว ลักษณะเดียว อะไรเดียวหมด ทุกเวลา ทุกหนทุกแห่ง ทุกๆ ทั้งหมด, ก็เลย อยู่เหนือความมีขนาด ไม่มีรูปร่าง ไม่มีขนาด ไม่มีอะไร.

นั่นแหละคือต้นตอเดิม เป็นไควล์ธรรมอยู่ตลอดเวลา; แม้จะเรียกว่าเดิมหรือปฐมก็ไม่ถูก เพราะมันไม่เกี่ยวกับเวลา, จะเรียกว่าที่แรกก็ไม่ถูก; แต่มันจำเป็นจะต้องพูดอย่างนั้น. ที่จริงมันไม่ควรจะพูดอย่างนั้น จะว่าเดิมก็ไม่ได้ จะว่าที่แรกก็ไม่ได้.

นี่คือสิ่งที่เรียกว่า คงกระพันชาติที่สุด ไม่ขึ้นอยู่กับเวลา ไม่ต้องไปตามเวลา; แต่สามารถจะทำให้สิ่งต่างๆ ต้องเป็นไปอย่างนั้นแหละ. มันมีที่หมื่นโลกชาตุลละ มีโลกชาติที่หมื่นโลกชาติ มีกระบวนสุริยจักรวาล มันจะมีเท่าไรก็ตามใจ นับไม่ไหว แต่ทุกอย่างอยู่ใต้กฎกฎเดียวกันนี้. นี่เราจะต้องเข้าไปถึงสิ่งนั้นแหละ จึงจะเรียกว่าถึงไควล์ธรรม ที่มีความคงทนอย่างยิ่ง คงกระพันชาติอย่างยิ่ง, ไม่มีสิ่งใดเหมือน น่าจะยอมรับเอามาสวมมติว่าเป็นพระเจ้า หรือเป็นอะไรกันจริงๆ.

จะเน้นการที่จะพยายามให้รู้จักสิ่ง ๆ นี้ ก็เป็นหน้าที่ของผู้ที่ยังไม่รู้จักสิ่ง
 สิ่งนั้น จึงขอให้ท่านทั้งหลาย พยายามที่จะเข้าใจสิ่งนี้ คือสิ่งที่เราระบญญุตข้อสมมติ
 ตี-ชวกัน เพื่อพูดกันในสถานที่นี้ ว่าไถวัลยธรรม, คือธรรมชาติที่มีอยู่แต่เพียง
 อย่างเดียว ในที่ทุกหนทุกแห่ง ในเวลาทั้งหมด; เพราะว่ามีอยู่น้อยเห็นอำนาจ
 ของเวลา และของเนื้อที่ ของสถานที่, จะเน้นเข้าใจว่า พูดกันไปเรื่อย ๆ ก็คง
 จะเริ่มเห็นราง ๆ ขึ้นมาเป็นแน่นอน; สักวันหนึ่งเราจะรู้จัก หรือเข้าใจสิ่งที่
 เรียกว่าอมตะ อสังขตะ หรือวิสังขาร หรือไถวัลยธรรม คือธรรมที่มีอยู่
 ตลอดกาล, หรือยิ่งกว่าตลอดกาล ได้เป็นแน่นอน.

นี่ในวันนี้สรุปความแล้วก็ได้อย่างนี้ : ให้รู้จักความหมาย ในแง่ของ
 ความคงกระพันชาติตรี, ความคงกระพันชาติตรี, ที่เป็นความหมายอันหนึ่ง
 ของสิ่งที่เรียกว่าไถวัลยธรรม.

เป็นอันว่าเราได้พยายาม ที่จะเข้าใจสิ่งที่เรียกว่าไถวัลยธรรม กันทุกแห่ง
 ทุกมุม ที่จะนึกคิดพิสูจน์ศึกษาอะไรได้, ให้รู้จักสิ่งนี้กันได้ สักวันหนึ่งข้างหน้า
 เพื่อประโยชน์ดังที่ได้บอกแล้วตรง ๆ ว่า เพื่อทำความเข้าใจอันดีกันระหว่างสิ่งที่
 มีชีวิตทุกชีวิต ในสากลจักรวาล, เพื่อความอยู่ร่วมกันอย่างสันติแท้จริง ไม่
 เหมือนสันติของพวกนักการเมือง.

เอาละวันนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว ขอเปิดโอกาสแก่พระสงฆ์ทั้งหลาย
 สวดคุณสาธยาย เรื่องที่ส่งเสริมกำลังใจ ในการแสวงหา และการปฏิบัติธรรมนี้
 ต่อไปอีกวาระหนึ่ง.

ไถวัลยธรรม

- ๑๐ -

หินโค้ง ๕ มิ.ย. ๑๖

ไถวัลยธรรมในฐานะเป็นหลักมูลฐาน เพื่อทำความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายในชุดไถวัลยธรรม ครั้งที่ ๑๐ นี้ อาตมาจะได้กล่าวโดย
หัวข้อว่า ไถวัลยธรรมในฐานะเป็นหลักมูลฐาน เพื่อทำความเข้าใจอันดี
ระหว่างศาสนา.

[บทวนคำบรรยายครั้งก่อน ๆ ถึงหน้า ๓๔๕.]

ขอให้ท่านทั้งหลายทุกคน ทบทวนความจำแต่หนหลัง ถึงสิ่งที่เรียกว่า
ไถวัลยธรรม ให้กลับมาแจ่มแจ้งในใจพอสมควรเสียก่อน; แล้วก็จะเห็นได้

ต่อไปว่า สิ่งนี้จะตั้งอยู่ในฐานะเป็นหลักฐานอันมั่นคง เพื่อจะทำความเข้าใจอันดีต่อกันและกัน ในระหว่างศาสนาทั้งหลาย ที่มีอยู่ในโลกนี้ในเวลานี้.

โดยใจความย่อๆที่สุด ไควล์ธรรมก็คือสิ่ง ซึ่งมีอยู่เพียงสิ่งเดียว หรืออย่างเดียว ตลอดไปในที่ทุกหนทุกแห่ง และทุกเวลา คือทุกเวลาและทุกสถานที่นั่นเอง; มีอยู่แต่สิ่งเดียว สิ่งหนึ่งเท่านั้น, สิ่งนั้นเรียกว่าไควล์ธรรม มีรายละเอียดที่ได้บรรยายมาแล้วถึง ๙ ครั้ง.

ครั้งที่ ๑ แสดงโดยปริยายต่างๆ เพื่อจะให้เห็นว่า สิ่งนั้นเป็นสิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง ขอให้พ้นความจำแต่หนหลัง ที่ได้อธิบายถึงคำว่า "มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง" มันเป็นสิ่งเดียว มีอยู่ในที่ทั่วไป ตลอดเวลาทั้งปวง คือก่อนสิ่งทั้งปวง จะมีขึ้นมา เป็นความมีอยู่อย่างประหลาด คือมีอยู่อย่างไม่เหมือนสิ่งทั้งปวง.

สิ่งทั้งปวงนั้น มันมีอยู่อย่างลมๆแล้งๆ คือเกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป, เกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป; มันลมๆแล้งๆ. แต่ถ้าสำหรับสิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรมแล้ว มันไม่ได้มีการเกิดขึ้น หรือตั้งอยู่ หรือดับไป; มันมีอยู่อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งบางทีก็จะเข้าใจผิดได้ เห็นเป็นความไม่มีอะไรไปเสีย.

ที่ว่าความมิได้มีอยู่ มิได้ตั้งอยู่ เหมือนสิ่งทั้งปวงนั้นแหละ มันไม่ได้หมายความว่า ไม่มีอะไร; มันมีอยู่อีกความหมายหนึ่ง ซึ่งไม่ควรจะเรียกว่ามีอยู่ด้วยซ้ำไป; แต่ไม่รู้จะเรียกว่าอะไร ก็ยังต้องเรียกว่า "มีอยู่" ก่อนสิ่งทั้งปวง. ความ "มีอยู่" นั้น เป็นความ "มีอยู่" แท้จริง มิใช่มีอยู่อย่างสิ่งทั้งปวง ซึ่ง "มีอยู่" อย่างลมๆแล้งๆ นี้ความหมายหนึ่ง.

ในการบรรยายครั้งที่ ๒ ก็แสดงให้เห็่นว่ ไถวถลยธรรมนั้น ควรแก่่นามว่ธรรมอย่างยั้ง. คำว่ “ธรรม” แปลว่ สั้งที่ทรงตัวอยู่ได้โดยตัวมันเอง. สั้งใดบั้งที่ทรงตัวอยู่ได้โดยตัวมันเอง คือไม่อาศัยเหตุบั้งจยอื่นมาช่วยเหลือ?

ท่านต้องคคุดูให้ดี มีอยู่สั้งเดียว แต่สั้งที่เรยว่ว่ ไถวถลยธรรมเท่านั้นที่จะมีอยู่ได้โดยตัวมันเอง ในตัวมันเอง โดยที่ไม่ต้องมีเหตุบั้งจยอะไร. ธรรมนอกนั้นก็ต้องมีเหตุบั้งจย; แล้วก็ต้องหมุนเวียนอยู่เรยอ อยู่นั้งไม่ได้; ถ้าอยู่นั้งก็จะสลายไป ทำลายไป.

จะนั้ง ต้องมีการหมุนเวียนอยู่เรยอ แต่เกิดชน-ตั้งอยู่-ดับไป, คือให้มีอะไรปรุงแต่งไว้เรยอ มันจึงจะอยู่ได้. ถ้าอย่างนั้งก็เรยว่ว่ ความที่มันไหลเวียนอยู่เรยอนั้งแหละ เป็นตัวธรรม ของธรรมประเภทนั้ง.

นั้งจะเรยว่ว่มันอยู่ตลอดเวลาก็ได้เหมือนกัน; แต่มันอยู่อย่างนั้งเรยว่ว่เกิดชน - ตั้งอยู่ - ดับ ไป, เกิดชน-ตั้งอยู่-ดับไป; ก็เลยเอาความที่มันอยู่ได้ เพราะการไหลเวียนนั้งนั้งว่ เป็นการทรงตัวอยู่ได้ในตัวมันเอง คือการไหลเวียน หมุนเวียน เหมือนกับเอาอะไรมาบั้งให้หมุนจั้ง แล้วทรงตัวอยู่ได้ไม่ล้มไปอย่างลูกข่างนั้งเป็นต้น. มันก็ต้องอยู่ได้ ทรงตัวอยู่ได้ แต่ต้องด้วยความไม่แน่นอน คือ ไม่เที่ยง หรือเปลี่ยนเรยอ.

ที่นั้งอีกสั้ง สั้งนั้งนั้งมันตรงกันข้าม เอาความหมายว่มันตรงกันข้าม, ไม่ต้องหมุน ไม่ต้องปรุงแต่ง ไม่ต้องอะไรหมด ก็มีอยู่ได้อย่างเที่ยงแท้แน่นอนกว่า; เพราะจะนั้งหน้าตาของมัน ต้องไม่เหมือนกัน. อย่างนั้งเป็นหน้าตาที่ ไม่มี

หน้าตา ก็จะไม่แสดงอะไรให้เห็นรูปเป็นนามอะไรได้; แต่มันก็มีอยู่. ฉะนั้น หน้าตาของมัน จึงยากที่คนทั่วไปจะรับรู้จะเห็น จะมองเห็นว่า มันมีอยู่อย่างไร.

เรื่องอย่างนี้ พวกเซ็นก็มักพูด. เขาพูดว่า “หน้าตาดั้งเดิม”. ใครเคย เห็นหน้าตาดั้งเดิมของตัวเองบ้าง? เมื่อก่อนแต่มาเป็นอย่างนั้น มันมีหน้าตา อย่างไร? ก็พูดเป็นปริศนา ก็ต้องขบคิด. ใครเห็นหน้าตาดั้งเดิม คนนั้น ก็เห็นธรรมชาติ กระจ่างนิพพาน.

เอาละ, เป็นอันกล่าวได้ว่า สิ่งที่เรียกว่าธรรม ถ้าเป็น ธรรมแท้ ทรงตัวอยู่ได้เอง ก็ต้อง เป็นประเภทไควล์ธรรม หรือ อสังขตธรรม เท่านั้น; นอกนั้นเป็นธรรม ที่ทรงตัวอยู่ด้วยความหมุนเวียนเปลี่ยนแปลง ความหมุนเวียน เปลี่ยนแปลงนั้นเป็นตัวมันเอง เป็นตัวหมุนเวียนเปลี่ยนแปลง จึงมีหน้าตา ที่เปลี่ยนไปเรื่อย; ดังนั้นจึงไม่ใช่ไควล์ธรรมที่แท้จริง, เป็นแต่เพียงเงา หรือ เปลือก หรืออะไร ที่มันพลอยหมุนติด ๆ กันไปรอบ ๆ ไควล์ธรรม. ใช้คำว่า รอบ ๆ ก็ไม่ค่อยจะถูก; คือมันออกมาทุกแห่งทุกหน ทั้งข้างบน ข้างล่าง ข้างซ้าย ข้างขวา. ไควล์ธรรมตั้งอยู่ในฐานะเป็นสิ่งที่ควรแก่นามว่าธรรม คือสิ่งที่ทรงตัว อยู่ได้เองนี่ เป็นอย่างยิ่ง.

ในครั้งที่ ๓ พูดถึงไควล์ธรรมในฐานะที่เป็นกฎ คือกฎที่เรียกว่า สามัญญ-ลักษณะ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา. มัน มีกฎอันหนึ่ง ซึ่งทำให้เกิดมี สิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ หรือเป็นอนัตตา. ความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา นั้น มัน เป็นกิริยาอาการ. ตัวกฎนั้นมันอีกอันหนึ่ง ซึ่งมันมีอยู่ สำหรับทำให้สิ่งนี้ต้องเป็นอย่างนี้, คือมีกิริยาอาการเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์

เป็นอนัตตา. ฉะนั้น เป็นสิ่งเดียว เป็นอันเดียว ตัวเดียว ในที่ทุกแห่ง ในที่ทุกเวลา เรียกว่ากฎ.

จำคำว่ากฎกันไว้ให้ดี ๆ คำนี้จะต้องพูดกันอีกมากต่อไปข้างหน้า มันมีอะไรมากกว่าที่รู้จักอยู่แล้ว. ที่รู้จักอยู่แล้วว่ากฎโรงเรียน กฎบ้านเมือง กฎหมาย มันมันเป็นกฎอย่างของเด็กเล่น ไม่ใช่กฎอย่างของไควล์ธรรม; แม้ที่สุดแต่กฎวิทยาศาสตร์ ที่เขากำลังพูดๆ พบๆ กันอยู่นี้ ก็ยังค่อนข้างจะเป็นเด็กเล่น, คือไม่เด็ดขาด ไม่ตายตัว เหมือนกฎที่เป็นตัวไควล์ธรรม ไควล์ธรรมในฐานะที่เป็นกฎอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา.

ในครั้งที่ ๕ ถัดมา ก็พูดถึงไควล์ธรรม ในฐานะที่เป็นกฎของอิทัปปัจจยตา หรือ ปฏิจจสมุปบาท. นี้เราก็ได้อธิบายกันยี่ดียว เต็มการบรรยาย ๑ ครั้ง ให้รู้เรื่องอิทัปปัจจยตา ว่าเมื่อสิ่งนี้ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ๆ จึงเกิดขึ้น, เมื่อไม่มีสิ่งนี้ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ๆ ก็ไม่เกิดขึ้นคือดับไป. มันเป็นตัวกิริยาอาการ ที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตา; แต่แล้วมันมีกฎอยู่อีกอันหนึ่ง ซึ่งทำให้มันต้องมีอาการอันนี้. นั่นแหละเรียกว่ากฎของอิทัปปัจจยตา มีลักษณะเป็นไควล์ธรรม คือมีอย่างเดียว ครั้งเดียว เพียงอันเดียว ในที่ทั่วไป ในที่ทุกหนทุกแห่ง ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่รู้ว่ามันมีอยู่ได้อย่างไร, เกิดมาเมื่อไร. แต่มันมีอยู่ตลอดไปอย่างนี้.

นี่ความเป็นไควล์ธรรม หรือจะเรียกให้สั้นคือว่า ไควล์ตา, ความที่มันเป็นไควล์ธรรม มันมีอยู่อย่างนี้; นี่ก็คือกฎด้วยเหมือนกัน. แต่กฎที่บังคับให้เป็นไปตามเหตุและผล เรียกว่ากฎอิทัปปัจจยตา ก็ได้, กฎปฏิจจ-

สมบูรณ์ก็ได้. ถ้าเรียกว่า ปฏิจจนุสุมปบาท นั้นมันแคบอยู่แต่ในวงของเรื่องสิ่งที่มีชีวิต มีจิตใจ, รู้สึกเป็นทุกข์เป็นสุขได้. ถ้าเราเรียกว่าอิทัปปัจจอยตา ความหมายก็อย่างเดียวกันแหละ แต่มันขยายกว้างออกไป ถึงสิ่งที่ไม่มีชีวิต ไม่มีความรู้สึกก็ยังได้.

ครั้งที่ ๕ ไถวัลยธรรมในฐานะ เป็นกฎจตุราริยสังข์. นี้แกลิ่งเอามาแสดงให้เห็นด้วยพร้อม ๆ กันไปว่า ในฐานะที่มันเป็นกฎที่สำคัญ ที่จำเป็น ที่จะต้องรู้และต้องปฏิบัติตาม. ถ้าไม่ปฏิบัติตาม มันก็ต้องพบกับเข้ากับความทุกข์,

ที่นี้กฎจตุราริยสังข์นี้ สำหรับสิ่งที่มีชีวิต รู้สึกคิดนึกได้ รู้สึกสุขทุกข์ได้; เพราะว่าพระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ อย่างนั้นเอง คือตรัสว่า เราหรือพระอรหันต์ทั้งหลาย บัญญัติเรื่องอริยสังข์ สำหรับสัตว์ที่มีความรู้สึกอยู่ คือ เวทียมานสฺส-สัตว์ที่กำลังมีความรู้สึกอยู่.

กฎนี้ก็สำหรับมนุษย์โดยเฉพาะ; แต่ถึงอย่างนั้น มันก็เป็นกฎชนิดที่เป็นไถวัลยธรรม; หมายความว่า ไม่ว่าจะครั้งไหน ที่ไหน เมื่อไร ยุคไหน สมัยไหนก็ตามใจ จะต้องมีการอย่างนั้น. และกฎเดียวกันเท่านั้น ที่เกี่ยวกับทุกข์หรือว่าจะไม่มีทุกข์; แต่ให้รู้ว่ามันเป็นกฎที่แคบเข้ามา มุ่งหมายเฉพาะสิ่งที่มีความรู้สึกคิดนึกได้ แล้วรู้สึกสุข รู้จักทุกข์ มีสติปัญญาที่จะใช้กฎนี้ให้เป็นประโยชน์.

ในครั้งที่ ๖ ไถวัลยธรรมในฐานะที่เป็นสังข์ว่าธาตุ, ธา-ตุ ในภาษาบาลี ออกเสียงเป็นไทยว่าธาตุ. คำว่า ธาตุ นี้ก็แปลว่า สิ่งที่ทรงตัวมันเองอยู่ตาม

ธรรมชาติ, ทรงตัวเองอยู่ตามธรรมชาติ. ฉะนั้นไม่ควรจะไปถือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นตัวกู เป็นของกู; แม้แต่ส่วนน้อยส่วนหนึ่ง เป็นสักว่าธาตุ ตามธรรมชาติ มีอยู่ ทรงตัวอยู่ ตามธรรมชาติ.

คำนี้มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่าธรรม ซึ่งแปลว่าทรงตัวอยู่ เหมือนกัน; แต่คำว่าธาตุนี้ต้องการจะให้ละเอียดลงไป จนถึงขั้นสุดท้ายที่จะแบ่งแยกได้ ให้มันทรงตัวอยู่; ฉะนั้นจึงไปถึงสิ่งที่แบ่งแยกไม่ได้อีกต่อไป : ธาตุนี้ธาตุนี้, หรือไม่ควรจะแบ่งอีกต่อไป ที่เรียกว่า ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ วิญญาณ เป็นต้น, กระทั่งถึงเป็นอสังขตธาตุ และสังขตธาตุ.

ให้รู้ว่าเป็นสักว่าธาตุ; อย่าได้มีวิเวก หรือมีความหมายของคำว่า ตัวตน สัตว์ บุคคล เหมือนที่เรารู้สึกอยู่ ด้วยความไม่รู้ของเรา ว่ามันเป็นตัวกู เป็นของกู; มีปัญหาเกิดขึ้น เพราะเป็นตัวกูเป็นของกู; ให้เห็นเป็นสักว่าธาตุ แล้วก็จะไม่เกิดความรู้สึกเช่นนั้น.

แล้วสิ่งที่เรียกว่า ธาตุนี้ที่แท้จริงแท้แล้ว ก็เป็นพวกอสังขตธาตุ; เป็นตัวไควล์ธรรมแท้, เป็นสิ่งที่ไม่ต้องมีเหตุปัจจัยปรุง. ที่มันมีเหมือนกับว่า ปฏิภาณ หรือเงา หรืออะไร ของอสังขตะเหล่านี้ ก็ออกมาเป็นสังขตธาตุ : มีเหตุมีปัจจัยปรุง เป็นธาตุหลอก ๆ.

เช่นธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ก็ยังมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เหมือนกับพวกที่ไหลเวียน เป็นสังขตะทั่ว ๆ ไป. นี้ก็เรียกว่า ธาตุสังขตะ มีเหตุมีปัจจัยปรุง ไม่แน่นอนยังเปลี่ยนได้ แม้ว่าจะเพ่งเล็งไปให้ถึงคุณสมบัติอันลึกถึง

ที่สุดของมัน เช่น ชาติดิน ของแข็ง ชาติน้ำ ของเหลว มันก็ยังอยู่ใน
วิสัยที่เปลี่ยนแปลงอยู่นั้นแหละ : มันแข็งมาก แข็งน้อย เหลวมาก เหลวน้อย.

ทีนี้สิ่งใดจะ ควรแก้คำว่าชาติที่สุด สิ่งนั้นก็ต้องเป็นตัวไภวัญชรธรรม
คือชาติที่ไม่เปลี่ยนแปลง ; แล้วอีกอย่างหนึ่ง ก็อย่าให้เข้าใจว่า แม้ไภวัญชรธรรม
จะเป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง ก็อย่าได้ถือไภวัญชรธรรมนี้ ว่าเป็นตัวตน. ตัวนี้
ที่แบ่งออกมาเป็นส่วนย่อยๆ หรือว่าที่รวมกันเป็นตัวใหญ่ เป็นมหาอตฺตา เป็น
ปรมาตฺตา ซึ่งพวกอื่นเขาถือกันว่าเป็นอตฺตา ; แต่พุทธศาสนาไม่ถือ อย่างนี้
เป็นต้น. ให้เห็นว่าเป็นธาตุอยู่ตลอดเวลา แต่ก็เป็นไภวัญชรธรรม คือสิ่ง
เดียววนนตลอดเวลา และพ้นที่ทงปวง.

ครั้งที่ ๗ ไภวัญชรธรรมในฐานะเป็นธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ,
ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะนี้ รวมอยู่ในสิ่งที่เป็ไภวัญชรธรรม : เพราะในสิ่ง
ที่เป็นไภวัญชรธรรมหรือตัวไภวัญชรธรรมนี้ก็ ได้ เพราะมันมีสิ่งเดียว, ในสิ่งนั้นต้อง
มีธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะ เจืออยู่แล้วเสมอไป ; ไม่อย่างนั้นจะออกมา
เป็นความเป็นพุทธะ คือรู้อะไรได้นั้นไม่ได้.

ถ้ามันวิวัฒนาการออกมา มันกลายเป็นธรรมชาติที่มีความรู้สึก
คิดนึก มีชีวิตจิตใจ ; เมื่อสมบุรณ์เต็มที่ ก็อย่างคนเรานั่น ; มีความรู้สึกคิดนึก
จนกระทั่งปัญญาสูงสุดถึงที่สุด เป็นพุทธะเต็มที่. ในไภวัญชรธรรมนั้น จะต้อง
มีเชอชนิตนอยู่พร้อมเสร็จ, คือจะพูดกลับกันอีกทีหนึ่งว่า ความเป็นพุทธะนี้ จะ
ต้องตั้งอยู่ในฐานะเป็นไภวัญชรธรรม จะเรียกว่าคุณสมบัติของไภวัญชรธรรมก็ได้ ;
แต่มันไม่ถูก มันไม่รู้จะพูดว่าอย่างไร, เพิ่งเอาความแต่เพียงว่า ธรรมชาติอันนี้

จะต้องเป็นสิ่งสิ่งเดียว และมีอยู่ตลอดเวลา และในที่ทั้งปวง แล้วก็กระจายออกมาในสิ่งทุกสิ่ง. ในธาตุอะไรก็ได้ จะต้องมึเชื้อแห่งความเป็นพุทธะ เจืออยู่ด้วยเสมอไป มันได้โอกาสปรุงแต่งกันเมื่อไร ก็เบิกบานออกมาเป็นพุทธะ.

ทีนี้ ครึ่ง ๘ ก็พูดถึงไถวัลยธรรมในฐานะเป็นกฎ หรือเป็นอำนาจของ วิวัฒนาการของชีวิต คือสิ่งที่เรียกว่าชีวิตอันแท้จริง หรือตั้งอยู่จริง ๆ ควรจะเป็นไถวัลยธรรม: นอกนั้นเป็นชีวิตหลอก, อย่างชีวิตคนนี้เป็นชีวิตหลอก ๆ. เดียวมันก็ไม่มีแล้ว สิ่งที่จะตั้งอยู่จริงไม่เปลี่ยนแปลงนั้น ก็มีอยู่แต่สิ่งที่เรียกว่า ไถวัลยธรรม: เลยก้อเอาไว้ว่า ในไถวัลยธรรมนั้นมีธาตุแห่งชีวิต หรือความเป็นธรรมชาติของสิ่งที่มีชีวิตเจืออยู่. ถ้ามันเจริญเบิกบานงอกงามออกไป มันจะปรากฏเป็นชีวิตสมบูรณ์แบบอย่างนั้นขึ้นมา, แต่แล้วก็ไม่ได้อยู่นาน มันจึงเหมือนกับประกายอันหนึ่งของไฟอันแท้จริง ที่ซ่อนอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ ประกายไฟดวงหนึ่ง ออกมาแวบหนึ่ง เดียวก็ดับไปนี่.

นี่ก็เรียกว่าชีวิตอย่างที่เราเรียก ๆ กันนี้ ชีวิตจริง ๆ ที่เป็นอมตะ ไม่รู้จักตายจริง ๆ นนอยู่ที่ไหน.

ฉะนั้น ถ้าเห็นแล้วจะเห็นพร้อมกันหมด สำหรับความหมายทุกแง่ของไถวัลยธรรม เช่น ความทรงอยู่ได้ตลอดกาล ความเป็นชีวิต ความเป็นพุทธะ หรือความทรงตัวอยู่ได้ อย่างนั้นเป็นต้น. ฉะนั้น ต้องทบทวนความจำ เกี่ยวกับลักษณะของสิ่งที่เรียกว่าไถวัลยธรรมอย่างนี้ก่อน แล้วจึงเอาข้อมูลเหล่านั้นมา สำหรับพูดจากันในการต่อรองกัน เพื่อจะทำความเข้าใจอันดีแก่กันและกันระหว่างศาสนา.

[ปรารภประโยชน์ในความเข้าใจกันระหว่างศาสนา]

เอาละ, ที่นี้ขอเตือนไว้เสมอว่า ที่เราเอาเรื่องนำมาพูดนี้ เราพูดกัน
ในฐานะที่มีน้ันจำเป็นแก่มนุษย์; ดังนั้นจึง ไม่ใช่พูดในลักษณะของปรัชญา.
ถ้าพูดอย่างปรัชญา มันก็เป็นเรื่องเพื่อเจ้อ, มันเป็นเรื่องเพื่อปรัชญา. ถ้าพูด
เป็นปรัชญา น้ันมันก็น่าหัวแหละ : ความจริงเพื่อประโยชน์แก่ความจริง, สัจจะ
เพื่อประโยชน์แก่สัจจะ, ไม่ใช่เพื่อมนุษย์เลย, หรือปรัชญาที่เพื่อประโยชน์แก่
ปรัชญา.

เราจะไม่พูดไควล์ยธรรมในแง่ของปรัชญา หรือปรัชญาอย่างเดียว
จะพูดในแง่ของศาสนา; ซึ่งจะเป็นความจริงที่เป็นประโยชน์แก่มนุษย์,
ความจริงเพื่อมนุษย์; ไม่ใช่ความจริงเพื่อความจริง. ฉะนั้นเราจึงพูดไควล์ยธรรม
ในฐานะที่จะเป็นหลักมูลฐาน สำหรับต่อรองพูดจาซึ่งกันและกัน, เพื่อปรับความ
เข้าใจซึ่งกันและกันในระหว่างศาสนา. น้ันเป็นประโยชน์แก่มนุษย์, และกำลัง
จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์สมัยนี้.

ขอให้ถือว่านี่คือ ปัญหาเฉพาะหน้าของโลกสมัยนี้ คือความที่
ศาสนาแต่ละศาสนา พูดกันไม่รู้เรื่อง, เป็นความแตกแยก วิวาท ทะเลาะกัน
ระหว่างศาสนา. ศาสนากำลังทะเลาะกันเองอยู่ตลอดเวลา; แล้วเดี๋ยวนี้ก็
รุนแรงยิ่งขึ้น เพราะเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมือง, แล้วศาสนาไม่เป็นอิสระ
ศาสนามาเป็นเครื่องมือของการเมือง ศาสนาก็กลายเป็นสิ่งที่จะต้องวิวาทกัน
มากขึ้น.

ที่นั่นเมื่อมัน หมดความเป็นศาสนา โดยแท้จริงไปแล้ว มนุษย์ก็ไม่สนใจกับศาสนา ดูหมิ่นศาสนา ละทิ้งศาสนา, ก็ฆ่าพระเจ้าเสียให้ตายเลย นี่เราจึงเอาเรื่องที่จะทำความเข้าใจกันได้ ในระหว่างศาสนานี้แหละ มาพูดกันโดยเอาสิ่งที่เรียกว่าไควล์ยธรรมเป็นมูลฐาน.

ความเจริญอย่างสมัยใหม่ ทำให้เกิดการตีความที่เกี่ยวกับศาสนา หรือเกี่ยวกับศีลธรรมนั้น เจออออกไป, เจออออกไป, เจออออกไป, โกลไปทุกที, ไม่ไปตามหลักเกณฑ์ของศีลธรรม และของศาสนามากขึ้นทุกที.

อ่านหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งเมื่อ ๒-๓ วันมานี้ ซึ่งเชื่อว่าหลายคนก็อ่าน ว่าที่ประเทศหนึ่ง จะออกข้อดีไม่ได้ จะผิดมารยาทหรือไม่ก็ไม่ทราบ; ไม่ออกข้อก็ได้ ว่าประเทศที่ใหญ่โต ที่เจริญด้วยการศึกษานี้ ศาลสูงสุดเขาตีความพิพากษาชี้ขาดว่า การมีระบำเปลื้องผ้า นั้น ไม่ทำลายศีลธรรมอันดีของประชาชน; มีเหตุผลว่า ทุกคนมีเสรีภาพ. คนที่มันจะเปลื้องผ้าหากิน เขาก็มีเสรีภาพ; แล้วคนที่ไม่เสียสตางค์แพ่งๆเข้าไปดูนั้น เขาก็รู้อยู่แล้วว่า ในนั้นมันมีอะไร เขาเสียสตางค์ให้สิ่งสิ่งนั้น; นั้นมันคืออะไร เขาก็รู้อยู่แล้วใจฉะนั้น ไม่มีใครเสียหาย ก็ให้ยกฟ้องไป ให้ถือว่า ไม่กระทบกระเทือนศีลธรรมอันดีของประชาชน หมายความว่าตำรวจหรืออัยการเป็นฝ่ายแพ้ไป.

นี่การตีความอย่างนี้ มันจะผิดถูกของเขา ก็ตามใจเขา; แต่ว่าถ้าทางศาสนา แล้วก็จะถือว่า เป็นการตีความที่เจออกนอกแนวของศีลธรรม หรือของศาสนาที่เคยมีมาแต่ก่อน; แล้วเราถือว่า ถ้าสิ่งเหล่านี้เจริญละก็จะเป็นอันว่า คนเราจะต้องมีจิตใจชนิดที่เป็นข้าศึกแก่ธรรมะ แก่ศาสนา แก่พระเจ้า.

ฉะนั้น ไม่เท่าไรคนก็จะทำอะไรมากไปกว่านั้น ทำไปในที่ที่จุนจ้านมากขึ้นมากขึ้น แล้วก็ไม่มีการผิด. เพียงแต่จะไปบังตอไม้สักตอหนึ่ง ก็ทำอะไรกันได้; อย่างนี้เป็นต้น.

นี่ระวังให้คิดว่า การที่โลกในสมัยปัจจุบันนี้ ละเลยสิ่งที่เรียกว่า ศาสนา หรือ ศีลธรรม ก็ตาม ยิ่งขึ้นทุกที; ก็เพราะว่าศีลธรรมหรือศาสนานี้ ไม่พิสูจน์ความจริง หรือเหตุผลอะไรบางอย่างให้เป็นที่พอใจแก่เขา ในปัจจุบันนี้. เขาก็มองไปในแงอื่น ในทางอื่น มากขึ้นทุกที; นี่แล้วโลกนี้ จะเป็นอย่างไร.

นี่เรียกว่า โลกที่กำลังล้มเรื่องทางศาสนายิ่งขึ้น หรือเรื่องทางจิตทางวิญญาณ นั้น ถูกละเลยยิ่งขึ้น; ไปมุ่งหมายเหตุผลแต่เรื่องทางวัตถุ, เอาความรู้สึกที่เกี่ยวกับวัตถุเป็นหลัก; มันก็ลามขึ้นมาถึงผู้บัญญัติศีลธรรม ถึงผู้พิพากษา ตีความของศีลธรรมหรือกฎหมายอะไรต่าง ๆ. นี่เพราะว่า ไม่รู้จักสิ่งสำคัญที่สุด ที่ถูกต้องอยู่ตลอดเวลา คือสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ธรรม.

ถ้าถือเอาไควล์ธรรมเป็นหลัก ก็ต้องหมายความว่า เมื่อทำอย่างนี้ ผลจะต้องเกิดขึ้นอย่างนี้, เมื่อทำอย่างนี้ ผลจะต้องเกิดขึ้นอย่างนี้ ตามหลักของอิทัปปัจจยตา.

ทีนี้เมื่อทำกันอย่างนั้น, อย่างที่วานนี้ บูชาสิ่งเหล่านั้นแล้ว ผลมันก็ต้องเกิดขึ้น เป็นความไม่มีศีลธรรม ในจิตใจของมนุษย์ยิ่งขึ้น ๆ : มีข้อแก้ตัวเสมอ; แล้วโลกนี้ก็จะมีอนธพาลมากขึ้น คือผู้ที่ไม่มีศีลธรรม แล้วมีจิตใจ

ตำราลงจะมีมากขึ้น, แล้วเขาก็ถือเอาประโยชน์ส่วนตัวเขาตามลำพัง เขาก็เบียดเบียนคนอื่น อย่างที่เรากำลังลำบากอยู่ ด้วยบุคคลประเภทที่เรียกกันว่า อัมชพาลนั่นเอง. นี่แหละคือ โทษของการที่ไม่รู้จักสิ่งสูงสุดที่สุด คือ ไควล์ธรรม ซึ่งเป็นสิ่งสูงสุด จนไม่รู้จะใช้คำว่าสูงสุดอย่างไร แล้วก็ไม่เคยเปลี่ยนแปลงด้วย ตั้งอยู่ในฐานะที่เรียกว่าเป็นพระเจ้า อย่างที่เคยอธิบายมาแล้ว.

.....

[เริ่มคำบรรยายตามหัวข้อดังนี้.]

ทีนี้ในวันนั้น อาตมาก็ได้บอกแล้วว่า จะพูดกันถึง ไควล์ธรรม ในฐานะเป็นหลักมูลฐาน สำหรับต่อรองพูดจากัน เพื่อทำความเข้าใจอันดีกัน ในระหว่างศาสนาท้งปวง โดยใช้ไควล์ธรรมนี้แหละเป็นหลักมูลฐาน. แต่ถึงอย่างนั้นก็ดี ความเป็นหลักมูลฐานนั้น มันยังแยกได้เป็นหลาย ๆ ฝ่าย หรือหลาย ๆ หัวข้อ. ในวันนี้จะพูดกันแต่สักหัวข้อหนึ่ง คือสิ่งที่เรียกว่า ปฐมเหตุ.

หลักมูลฐานสำหรับทำการต่อรองกันระหว่างศาสนา ข้อที่หนึ่ง เรียกว่า ปฐมเหตุ.

ปฐม ก็แปลว่าที่แรก หรืออันแรก, เหตุก็คือเหตุ. เมื่อพูดถึงปฐมเหตุ ทุกคนก็พอจะเดาความหมายได้ว่าอะไร เป็นต้นเหตุที่แรกของสิ่งทั้งปวง. แต่ถึงอย่างนั้นก็เถอะ มันยังมีความยุ่งยากลำบาก เราจะพูดว่าไควล์ธรรมเป็นปฐมเหตุ ก็ถูก แต่ไม่หมด; คำว่าเหตุมันยังมีความหมายที่กำกวมหรือจำกัด. เดียวกันจะว่ากันต่อไป ว่าควรจะว่าอะไรดี จะเรียกอย่างไรดี.

ในที่นี้จะขอบอกให้ทราบเสียก่อน ว่าทำไมจึงยกเอาคำคำนี้ คือคำว่า **ปฐมเหตุ** ขึ้นมาพูดกันก่อน? เพราะในศาสนาทุกศาสนา ก็ว่าได้ ถือกันว่ามีสิ่ง ที่เรียกว่าปฐมเหตุ คืออันแรก. แต่บางศาสนาระบุตรงเลยว่า ปฐมเหตุก็คือสิ่ง นั้น ๆ ปฐมเหตุของสากลจักรวาลนะ มันคือสิ่งนั้น ๆ. ในพุทธศาสนาก็ไม่ได้ ระบุดตรงอย่างนั้น; แต่คำกล่าวทั้งหลาย มันก็แสดงให้เห็นได้ว่า ยอมรับว่ามี **ปฐมเหตุ** ด้วยเหมือนกัน.

ข้อนี้มันมีความสำคัญอยู่ตรงที่ว่า พวกที่ถือว่ามีปฐมเหตุ ที่เป็นอัน แรก หรือเป็นพระเจ้าสร้างสิ่งทั้งปวงเป็นปฐมเหตุ อย่างนั้นแล้ว เขาก็ถือเอาว่า สิ่งนั้นเป็นอดีตา – เป็นตัวตน เป็นบรมอดีตา – ตัวใหญ่อย่างยิ่ง ที่ออกมาของ อดีตาทงหลาย หรือว่าสิ่งนั้นสร้างอดีตาทงหลายออกมา.

พุทธศาสนาไม่ยอมรับอย่างนั้น แต่ก็ได้ปฏิเสธว่า สิ่งที่มีมันมีอยู่ ที่แรก ก่อนสิ่งใด ๆ แล้วสิ่งใด ๆ ต้องออกมาจากสิ่งนั้น, หรืออาศัยสิ่งนั้น, หรือ คลอดออกมาจากสิ่งนั้น; อย่างนั้นมันก็มีอยู่, แล้วสิ่งนั้นก็ ควรจะเรียกว่าปฐม- ธรรม มากกว่า คือให้มันได้ทั้งเหตุทั้งผล, หรือว่าไม่เป็นเหตุหรือไม่เป็นผล. แต่ในภาษาทั่วไปมันก็จะเรียกว่าปฐมเหตุเสียแล้ว ก็ต้องเลยเรียกว่าปฐมเหตุกัน ไปก่อน. แต่ที่ถูกควรจะเรียกว่าปฐมธรรม. คือธรรมอันแรกหรือสิ่งอันแรก ซึ่งจะไม่เรียกว่าเหตุว่าผล.

พิจารณาคำว่า “ปฐมเหตุ” กับปฐมธรรม.

เอาละ, ที่นี้จะให้มีประโยชน์มาก ก็จะต้องวินิจฉัยกันถึงคำว่า **ปฐมเหตุ** กันเสียก่อน เพื่อจะได้คำจำกัดความของคำว่า “ปฐมเหตุ” ที่ถูกต้อง กันเสียก่อน.

คำว่าเหตุนี้แหละ เป็นคำที่จะทำให้ยุ่ง เพราะมันหมายความว่า
หลายอย่าง : เป็นเหตุโดยตรงก็มี, มัน เป็นเหตุแต่สักว่ามันเป็นที่อาศัย
เป็นแดนให้ไหลออกมาจากสิ่งนั้นก็มี, กระทั่งว่ามันเป็นแดนอันหนึ่ง เป็นอนันตะ
ไมมีที่สิ้นสุด เป็นที่ออกมาแห่งเหตุทั้งหลายก็มี, แล้วเหตุทั้งหลายจึงค่อย
ออกผลทั้งหลายอีกทีหนึ่ง อย่างนั้นก็, มันเรียกว่าเหตุได้ทั้งนั้น.

แต่ที่จริง สิ่งนี้จะเรียกว่า ปฐมเหตุ ไม่ถูกตามตัวหนังสือ; ถ้าถือ
เอาตามตัวหนังสือก็ผิด มัน ควรจะเรียกว่าปฐมธรรม, หรือ สิ่งที่เป็นปฐม;
จะเป็นเหตุหรือจะเป็นอะไร ประเดี๋ยวก็ลงฟังก์ต์แล้วกัน.

เหมือนอย่างว่า มันเหมือนขึ้นมาอย่างนี้ ดินสำหรับบ้นหม้อ, นั่นเป็น
เหตุ, หรือว่ามีมือของช่างบ้นหม้อ หรือว่าจานหมุนสำหรับทำการบ้นหม้อ, หรือ
ว่าความอยากจะได้เงินของนายช่างบ้นหม้อ, หรือว่าความต้องการของตลาดที่
มันจะซื้อหม้อนี้, อันไหนเป็นเหตุที่เกิดหม้อขึ้นมาในโลก?

หม้อมันเกิดขึ้นมาในโลกแล้วเดี๋ยวนี้, แล้วอันไหนเป็นเหตุให้เกิดหม้อ
ขึ้นมาในโลกนี้? จะว่าดินเหนียว, หรือว่าอุปกรณ์การเผาดินเหนียว, หรือว่า
เครื่องบ้น, หรือว่ามีที่มันบ้น, หรือว่าตัวนายช่างที่มีจิตใจอยากได้เงิน, หรือว่า
ความต้องการใช้หม้อของประชาชน. อันไหนเป็นเหตุ? นี่แหละ ความกำกวม
ของคำว่าเหตุมันมีอยู่อย่างนี้; ดังนั้นมันจึงแบ่งออกเป็นเหตุโดยตรง เหตุ
โดยอ้อม, เหตุชั้น ๑ เหตุชั้น ๒ เหตุชั้น ๓ อะไรไป.

ถ้าจะมองถึงแผ่นดิน บางทีมันจะเป็นเพียงที่ไหลออกมาแห่งหมอกก็ได้ ไม่ใช่ตัวเหตุ ตัวเหตุจริงๆ จะมาอยู่ที่ความต้องการของคนซ้อนนั้น มันเป็นเหตุให้นายช่างมันต้องบินขึ้นมา, แล้วมันก็ต้องหาเครื่องมือเครื่องบิน หาดีนมาบิน, แล้วหมอมันก็เกิดขึ้นมาในโลก นี่เป็นต้น.

ฉะนั้น จะเอาเหตุที่ไหน ? ถ้าเอาเหตุที่บางสิ่งมันอาจจะจำกัด; เอาที่บางสิ่งจะไม่มีที่สิ้นสุด คือจะไม่จำกัดก็ได้. นี่จะต้องศึกษากันในชั้นดูบ้าง; แต่ว่าขอยอมรับว่า ถ้าศึกษากันในรูปนี้ มันเป็นเรื่องปรัชญาไป ไม่จำเป็นก็อย่าไปยุ่งกับมันดีกว่า; ถ้าอยากยุ่งก็ได้ มันก็สนุกดี.

เหมือนอย่างว่าดวงอาทิตย์นี่ เป็นต้นเหตุหรือเป็นอะไร ที่ให้เกิดสิ่งทั้งหลายขึ้นมาในสุริยจักรวาลนี้. อย่างที่เราเรียนกันมานี้ ก็พอจะเชื่อถือได้แล้วว่า โลกนี้แบ่งแยกออกจากดวงอาทิตย์; พอเย็นลงมาก็เป็นโลกนี้.

หรือพวกหนึ่งว่าไม่ใช่; มาจากหมอกเพลิงเป็นกลุ่ม ๆ หมุนเข้มข้นเข้ามา รวมตัวเป็นลูกไฟ, แล้วลูกขึ้นมาเป็นโลก, ตัวโลกนี้; แล้วก็เย็นลงมาเป็นอย่างนี้ อย่างนี้ก็ได้อ. เพราะมันอาจจะพูดได้ว่า หมอกเพลิงนั้นมาแต่ไหนเล่า? เพราะมันอยู่ในขอบวงของดวงอาทิตย์; ฉะนั้น หมอกเพลิงนั้น ก่อนที่จะเข้มข้นมาเป็นตัวโลกนี้ มันก็ต้องมาจากดวงอาทิตย์. แล้วดวงอาทิตย์ก็ต้องเป็นแม่ของเขาทั้งหมด, คือเป็นที่ออกมาแห่งสิ่งทั้งปวงนี้. ยิ่งเดี๋ยวนี้ กยงพบความจริงขึ้นมากขึ้น ว่าเร่ชาติต่างๆ ที่มีอยู่ในโลกนี้ มันเหมือนกับที่ยังเหลือคว้างอยู่ ที่เป็นดวงอาทิตย์อยู่ ที่เป็นแม่ของเขาทั้งหมด. ฉะนั้น ในระบบสุริยจักรวาล ซึ่งมีดาวฤกษ์หลายๆ ดวงนี้ มันก็ มาจากแม่ของมัน ก็คือดวงอาทิตย์.

๕๕๕ นี้จะเรียกว่าดวงอาทิตย์ว่าเป็นเหตุหรืออะไรดี? ดวงอาทิตย์มันก็ไม่ใช่เป็นเหตุ แล้วก็ไม่เห็นเจตนาอะไร ที่จะคลอตสิ่งเหล่านี้ออกมา. ฉะนั้นเหตุในความหมายที่ถูกต้องนั้น จะไปใช้กับดวงอาทิตย์ ว่าเป็นเหตุให้เกิดอันนั้นมาได้; มันต้องอันอื่น. ฉะนั้น ดวงอาทิตย์มันเลยเป็นเหมือนกับแม่ ที่คลอตสิ่งเหล่านี้ออกมา ในภาษาธรรมะเขาใช้คำว่า เป็นแดน คือเป็นแดนออกมา หรือเป็นแดนคลอตออกมา; หาใช่เหตุไม่.

๕๕๖ ทนเหตุมันก็มีอย่างอื่นซี ถ้าอย่างนั้น บัจจยอย่างอื่นที่ทำให้ต้องออกมาทำให้ต้องคลอตออกมา หรือว่าปรุงแต่งต่อไป ปรุงแต่งต่อไป ปรุงแต่งต่อไป กระทั่งเป็นของเย็น, เป็นพวกที่เย็น กระทั่งมีน้ำ มีชีวิต มีสัตว์ มีคนอย่างนั้นอยู่เดี๋ยวนี้; นั่นมันมีเหตุตอนหลังๆ นี้ ปรุงแต่งให้มาเป็นอย่างนี้. นี้จะเอาเหตุไปโยนให้ดวงอาทิตย์ก็คงไม่ถูก; แต่ว่ามันเป็นแดนปรุงเหตุได้; จะเรียกว่าปรุงเหตุมันก็ไม่ถูก เรียกว่าปรุงธรรมทางวัตถุ นี่มันจะถูกกว่า.

๕๕๗ เอาละ, เราเรียกอย่างเขาเรียกกันก็แล้วกันว่า ดวงอาทิตย์นี้เป็นปฐมเหตุทางวัตถุ วัตถุธรรม; แต่ขอบอกว่าไม่ถูก, ถ้าตามตัวหนังสือแล้วไม่ถูก ควรจะเรียกว่าปฐมธรรม หรือ สิ่งที่มีอยู่เป็นปฐม แล้วอันอื่นได้อาศัยคลอตออกมา.

๕๕๘ ทนถ้าว่ามันเป็นนามธรรม มันก็ยิ่งละเอียดประณีตกว่านี้; เพราะว่าเป็นดวงอาทิตย์นี้ มันเป็นวัตถุธรรมวัตถุธาตุ มันอาจจะหมดก็ได้ คือว่าในสมัยหนึ่งไม่เคยมีดวงอาทิตย์ก็ได้ แล้วมีดวงอาทิตย์ แล้วคลอตโลกออกมา. นี้เราจึงจำกัดความเฉพาะแต่ว่าเมื่อมีดวงอาทิตย์แล้ว ตั้งต้นจากนั้นมา ก็เป็นปฐมเหตุ

ตลอดสิ่งเหล่านี้ออกมา. ความหมายของคำว่า ปฐมเหตุ มีอยู่อย่างหนึ่งหนึ่งก่อน สำหรับสิ่งที่ป็นวัตถุหรือเป็นรูปธรรม.

ทีนี้ สิ่งที่มีน้ไม่มองเห็นตัวก็ยังมี ที่มีลักษณะอย่างนี้. นี้จะเข้าใจ ได้ถึงสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ยธรรม แล้วจะเข้าใจได้ว่าเป็นอนันตะ, คือไม่รู้จักสิ้นสุด ไม่มีขอบเขตที่สิ้นสุดอย่างไรด้วย ก็ต้องยกตัวอย่างจากวัตถุธรรมไปก่อน.

ทีในโรงหนังมีภาพเขียนอยู่ภาพหนึ่ง เป็นภาพที่ระฆัง แล้วเขียนว่า จากอนันตะสู่นันตะ, คือ จากไม่มีที่สิ้นสุดสู่มิมีที่สิ้นสุด. ดูกันในแง่แรกว่า ระฆังมันเป็นแดนออกมาของเสียงระฆัง; จะเรียกตัวระฆังว่าเป็นเหตุของเสียง ได้ไหม? มันคงไม่ได้อีกแหละ. แต่ว่าตัวระฆังนั้น เป็นที่ออกมาของเสียง, เป็นแดนออกมาของเสียงได้; เช่นเดียวกับในกรณีของดวงอาทิตย์ที่เป็นวัตถุธรรม เห็นชัด ๆ เป็นแดนออกมาของรูปธรรมทั้งหลายเหล่านี้.

ทีนี้ ระฆังมันเป็นแดนออกมาแห่งเสียง ตลอดที่ระฆังยังอยู่ มันออกมา ได้ไม่มีที่สิ้นสุด. การที่ระฆังให้เสียงออกมาได้ไม่รู้จักหมด ไม่รู้จักสิ้นสุดนี้ เรา เรียกว่า อนันตะ ฝ่ายแม่ คือระฆังจะตลอดเสียงออกมาได้ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด.

ทีนี้ เสียงออกมาแล้ว มันก็หายไปใวอากาศ ซึ่งไม่มีที่สิ้นสุด ไม่เต็ม เหมือนกัน; ไม่เชื่อดลองไปนั่งตีระฆังดูจนตาย แล้วเสียงมันจะเต็มอากาศไหม? อากาศจะยังมีเนื้อที่รับเสียงอยู่หรือไม่? ก็แปลว่ามันไปสู่ที่อนันตะเหมือนกัน. ความเกิดขึ้นแห่งเสียงก็เป็นอนันตะ, ความดับลงไปแห่งเสียงก็เป็นอนันตะ, ความออกมาจากระฆังมันก็เป็นอนันตะ มันหายไปใวอากาศก็เป็นอนันตะ.

ตัวอย่างนี้ ท่านทั้งหลายจะต้องแยกดูให้เห็นว่า ระฆังนั้นไม่ใช่เหตุโดยตรง; ไม่ใช่เหตุโดยตรง แต่เราก็มักไปเรียก, หรือต้องเรียกมันว่าปฐมเหตุ ซึ่งจะขอเปลี่ยนเป็นปฐมกรรม คือ สิ่งที่เป็นปฐม ที่จะทำให้เสียงระฆังออกมาไม่มีที่สิ้นสุด แล้วไปสู่ความไม่สิ้นสุด ตามกฎของไวยากรณ์.

อิทัปปัจจยตานุก็ไม่รู้จักเต็ม, ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตานุ ก็ไม่รู้จักเต็ม; เพราะฉะนั้นเสียงระฆังออกมาได้เรื่อย ไม่อาจที่จะเต็มแน่นอนจนเสียงออกมาไม่ได้ น้อย่างหนึ่ง เรียกว่ามันเป็นปฐมกรรม และก็ไม่มีที่สิ้นสุด.

ปฐมกรรมเป็นแดนที่ออกมาของสิ่งต่าง ๆ, เป็นอนันตะ.

ที่นี้ดูความหมายที่ละเอียดลงไปว่า มันเป็นเหตุหรือเป็นอะไรแน่? เราพิจารณาดูแล้วจะเห็นว่า ไม่ควรที่จะเรียกว่าเหตุ; แต่ว่าเป็นแดน ฉะนั้น สิ่งที่เป็น แดนออกมาของสิ่งต่าง ๆ อันไม่มีที่สิ้นสุดนั้นแหละ เดียวนี้เรามันชอบเรียกกันว่าปฐมเหตุ, ซึ่งที่แท้มันไม่ใช่เหตุ; แต่ก็ต้องเรียกว่าปฐมเหตุ เพราะคนทั้งโลกเขาเรียกกันอย่างนั้นนี่.

ฉะนั้นเมื่อพูดถึง ปฐมเหตุ ก็ให้เข้าใจว่าปฐมกรรม เป็นแดนที่ออกมา นั้นแหละจะได้ความหมายของคำว่าปฐมเหตุที่ถูกต้อง; ฉะนั้น เหตุเล็ก ๆ น้อย ๆ อย่างที่ว่า เพราะเหตุนี้, เพราะเหตุนี้; นี่มันเป็นเหตุที่เกิดผลโดยตรงเท่านั้น, เป็นของหลอกลวงอย่างยิ่ง. เดียวก็เป็นเหตุ แล้วก็กลาย

เป็นผล, ผลกลับเป็นเหตุอีก, ให้เป็นผลอีก, ผลกลับเป็นเหตุอีก; อย่างนี้
มันหลอกลวงอย่างยิ่ง. นี่แหละเหตุตามธรรมดา ที่รู้จักกันดีอยู่.

ทีนี้เหตุชนิดที่เป็นเพียงแดนที่ไหลออกมา เช่นดวงอาทิตย์ เป็นแดน
ที่ไหลออกมาแห่งสิ่งต่าง ๆ ในสุริยจักรวาลนี้, หรือว่าระฆังใบเล็ก ๆ ใบเดียว เป็น
ที่ไหลออกมาของเสียง ที่ไม่รู้จักที่สิ้นสุด อย่างนี้เรียกว่าเป็นแดนดีกว่า;
เหตุในที่นี้จริงแต่ในฐานะที่เพียงเป็นแดนที่ไหลออกมา.

ทีนี้มัน เป็นแดนที่ไม่มีที่สิ้นสุด คือ เป็นอนันตะ เป็นที่ไหลออกมา
ของสิ่งที่เป็นเหตุทั้งหลาย. คำมันก็จะฟังยากเข้าทุกที : ที่แรกก็เป็นเหตุ
โดยตรง, แล้วเป็นแดนสำหรับออกมา, อาศัยเหตุอื่น ๆ ทำให้คลอออกมา, แล้ว
ก็เปลี่ยนไปตามเหตุอื่น ๆ อีก.

ทีนี้ยังมีอีกสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นแดนที่ออกมา ของสิ่งทั้งที่เป็นรูปธรรม ที่
เป็นนามธรรม หรือมิใช่รูปธรรม ไม่ใช่นามธรรม ทั้งสังขตะ ทั้งอสังขตะ มัน
มีอยู่สิ่งหนึ่ง ด้วยเหมือนกัน ของสิ่งที่จะเป็นเหตุก็ตาม ที่จะเป็นแดนอะไรก็ตาม
มันรวมตัวกันเป็นสิ่ง ๆ เดียว คือสิ่งที่เราเรียกในเวลานี้ว่า ไวยากรณ์ในฐานะ
ที่เป็นปฐมเหตุ ซึ่งที่ถูกต้องจะเรียกว่าปฐมธรรม คือ สิ่งที่มีอยู่ที่แรกก่อนสิ่ง
ทั้งปวง, สำหรับจะแยกตัวออกจากกันเป็นสังขตธรรมและอสังขตธรรม.

นี่จำกัดความของคำว่าปฐมเหตุ ให้ได้อย่างนี้ก่อน ว่าสิ่งที่มีอยู่ที่แรก
ก่อนสิ่งทั้งปวง สำหรับสิ่งทั้งปวงไหลออกมา รวมทั้งสิ่งที่เป็นเหตุด้วย และสิ่ง
ที่เป็นผลด้วย. อะไรก็ตาม มันไหลออกมาจากสิ่งนั้น ซึ่งมีอยู่เป็นไวยากรณ์,
คือเป็นสิ่งเดียวทั้งนั้น แล้วทุกที ทุกเวลา ทุกหนทุกแห่ง ทุกยุคทุกสมัย.

สิ่งนี้มีอยู่จริงหรือไม่ ? ถ้ายอมรับว่าอันนี้มีอยู่จริง ทิ้งที่มาต่อรองกัน
ในระหว่างศาสนา ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม หรือศาสนาพราหมณ์
ศาสนาฮินดู กระทั่งศาสนาอื่น ที่เก่า เช่นศาสนาเต๋าของเหลาจื่อ เป็นต้น ;
ชวนกันพูดถึงเรื่องปฐมเหตุ หรือปฐมธรรม.

อย่าไปพูดถึงเรื่องศาสนา ถึงตัวศาสนา ถึงตัวพระศาสดา อะไรอย่าง
นั้นซิ. พูดแต่ในข้อที่ว่า ในศาสนานั้นๆ ศาสนาใดก็ตาม ยอมรับว่ามี
ปฐมเหตุ หรือสิ่งที่เรียกว่าปฐมธรรม มีไหม?

อาตมาเชื่อว่า ไม่มีใครปฏิเสธได้ ก็จะได้พิจารณากันในข้อนี้ เพื่อเป็น
การศึกษาที่ลึกซึ้งต่อไป. แต่ขอเตือนไว้เสมอว่า จะไม่พูดกันในรูปแบบของปรัชญา
ซึ่งไม่มีประโยชน์อะไร, จะพูดกันในรูปแบบของศาสนา หรือศีลธรรมเรื่อยไป.

....

....

....

....

ในพระพุทธศาสนาก็มีปฐมธรรม.

ที่นี้เราจะตั้งปัญหาขึ้นว่า ในพุทธศาสนาเรา มีสิ่งที่เรียกว่าปฐมเหตุ
หรือปฐมธรรมไหม เสียก่อน ? เดียวจะเกิดปฏิเสธไม่มีเสียแล้ว ก็จะไป
พูดกันได้อย่างไร; เพราะเมื่อพูดว่า ไควล์ยธรรม นั้น ไม่พูดว่าศาสนาไหนนะ.
คำว่า ไควล์ยธรรมนั้นเป็นของกลาง เป็นของสากล ไม่ใช่ของศาสนาไหน แล้ว
ก็มีอยู่ในฐานะเป็นปฐมเหตุของธรรมชาติอย่างนั้น.

แล้วทันทีที่พูดต่อไปว่า ในพุทธศาสนานี้มีสิ่งที่เรียกว่าปฐมเหตุ หรือปฐมธรรมไหม? พอพูดขึ้นมาอย่างนี้ หลายคนก็สะเพร่า หรือว่าคิดลวกๆ มองลวกๆ และเคยชินในการที่รังเกียจศาสนาอื่น เกียดชังศาสนาอื่นอยู่แล้ว เช่น เกียดชังศาสนาคริสต์ ที่เป็นเจ้าของคำว่าปฐมเหตุโดยตรงเป็นต้นแล้ว ก็รีบปฏิเสธทีเดียวว่า พุทธศาสนาไม่มีปฐมเหตุ; เพราะว่าพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้าอย่างหนึ่ง, หรือว่าพระพุทธรูปไม่มีอาตมัน ไม่มีปรมัตถมัน น้อย่างหนึ่ง, เพราะฉะนั้นฉันถือว่า พุทธศาสนาไม่มีปฐมเหตุ. พวกนักศึกษาก็จะพูดแย้งขึ้นมาอย่างนี้.

มีหลักฐานที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงปฐมธรรม.

ท่านอาตมาบอกว่าไม่จริง แม้ว่าพระพุทธเจ้าท่านจะไม่ได้เคยเอ่ยถึงคำว่าปฐมเหตุ หรือปฐมธรรมอะไรก็ตาม; แต่คำพูดทั้งหมดของท่าน ที่ได้ตรัสไว้ในคัมภีร์ต่างๆ นั้น มันสื่อให้เห็นว่า ท่านก็ยอมรับ หรือถือว่า มันมีสิ่งหนึ่งอยู่ซึ่งจะมีอยู่ตลอดกาล โดยเฉพาะสิ่งที่เอามาตรัสเรียก ในสูตรที่เกี่ยวกับอภิปัจจยตา หรือปัจจุสมุปบาท นั้นแหละ มีอยู่; มีคำว่า จิตตา ว สา ธาตุ เป็นต้น.

จิตตา ว สา ธาตุ-ธาตุนั้นมีอยู่แล้วมันเที่ยง, ตถาคตจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ตาม; ธาตุนั้นมีอยู่แล้วมันเที่ยง.

คำนี้มีความหมายว่า มีอยู่แล้วอย่างเป็นอนันตะ; มีอยู่แล้วตั้งแต่เมื่อไร ไม่มีใครรู้, และมีอยู่แล้วอย่างเป็นอนันตะ, เรียกสั้นๆ ว่า ธา-ตุ. จิตตา ว

สา ธาตุ - ธาตุที่ตั้งอยู่แล้วนั้นเท่านั้น; ตถาคตจะเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม, จึงขยายความออกไปเป็น ธมฺมภูจิตตา ธมฺมนิยามตา, คือที่มันมีลักษณะอย่างนั้นๆ. หรือที่ลึกลงไปอีกก็ว่า ตถตา-ความเป็นอย่างนั้น, อวิตถตา-ความไม่ผิดไปจากความเป็นอย่างนั้น, อนนฺยถตา-ความไม่เป็นที่ไปโดยประการอื่น; อย่างนั้นก็.

ที่นี้ คำที่พระพุทธเจ้าตรัสมากที่สุด และทุกคนก็รู้จัก ก็คือคำว่า อสงฺขตา ธาตุ - ธาตุที่เป็นอสังขตะมีอยู่. คำนี้เป็นอดีตถึง; เพราะฉะนั้นใช้คำว่า อสงฺขตา ไม่ใช่พหูพจน์ เป็นอย่างเดียว เป็นสิ่งเดียว เป็นเอกพจน์. อสงฺขตา ธาตุ ธาตุที่เป็นอสังขตะนั้นมีอยู่แน่.

ที่นี้ ก็ไปศึกษาคำอธิบายที่เกี่ยวกับ อสังขตะ มัน ก็มาเป็นเรื่อง ไถวัลยตา คือไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ประดุจ: ไม่ได้ตั้งอยู่ด้วยปัจจัยปรุงแต่ง ไม่ได้มีการเกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป. อสังขตะ ทั้งหลายย่อมเป็นอย่างนี้ ก็เลยเรียกว่า อมตะ คือ ไม่ตาย หรือเรียกว่า สัจจะ คือ จริงแท้ แล้วสิ่งที่เรียกว่า นิพพาน ในความหมายที่เป็นแดน รวมอยู่ในอสังขตะนี้; เพราะนิพพานอย่างนี้เป็นแดนที่ดับแห่งสังขารทั้งหลายทั้งปวง มีอยู่อย่างเป็นที่ดับแห่งสังขารทั้งหลายทั้งปวง.

และเพราะเหตุที่สิ่งนี้ มนุษย์รู้จักได้ เข้าถึงได้ จึงเรียกสิ่งนี้ว่า อายตนะ ก็มี : อตฺถิ ภิกฺขเว ตทฺยคณฺ. - ภิกษุทั้งหลาย! อายตนะนั้นมีอยู่ ซึ่งไม่ใช่ดิน น้ำ ลม ไฟ ซึ่งไม่ใช่อากาศสาณัญจายตนะ, ซึ่งไม่ใช่อะไรทุกอย่างหมดก็มีอยู่. และเมื่อเป็นสิ่งที่ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัยอย่างนี้แล้ว เป็นอสังขตะ แล้วก็ เป็นสิ่งที่มีอยู่เพียงสิ่งเดียว ในที่ทุกแห่ง และในกาลเวลาทั้งสิ้น.

ฉะนั้น โดยข้อความที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ เราอาจจะรวบรวม มาได้หมด จะเห็นลักษณะของสิ่งที่เรียกว่าไควล์ยธรรม หรือ ไควล์ยตา คือ ความเป็นไควล์ยธรรม และ สิ่งนั้นมีอยู่.

ทีนี้ที่จะถามว่า มีอยู่ก่อนไหม? เป็นปฐมไหม? เอ้า, ทำไมจะต้องถาม อีกเล่า? เพราะว่าสิ่งอื่น ๆ นอกจากนั้นมันเกิดดับ, เกิดดับ, เกิดดับนี่. นั่นมัน มีสิ่งนี้ สิ่งเดียวเท่านั้นที่มีได้เกิดดับ; แล้วทำไมต้องถามว่า มีอยู่ก่อนสิ่งเหล่านี้ไหม? เด็ก ๆ ก็ต้องตอบได้ว่า ถ้ามันมีอย่างนี้จริง สิ่งที่ไม่เกิดดับ ต้องมีอยู่ ก่อนสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ชี.

ฉะนั้น นิพพานที่เป็นแดน เป็นที่ดับแห่งสังขารทั้งหลาย มันเป็นสิ่ง ที่ไม่เกิดและดับ มันต้องมีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง คือมีอยู่ก่อนสังขารทั้งหลายชี; เพียงแต่ว่าเดี๋ยวนี้มันไม่ปรากฏแก่คนโง่. ถ้าว่าพอเลิกเป็นคนโง่กันเสีย มันก็ จะพบกันเข้ากับสิ่งนี้; ก็รู้ว่า อ้าว, มันมีอยู่ตั้งแต่เมื่อไรก็ไม่มีการบอกได้ มีอยู่ อย่างไม่ต้องมีการมี ความมี มีอยู่อย่างที่ไม่ต้องมีการมีอยู่.

นี่คำพูดของชาวบ้านนี่ มันไปพูดกันยากกับเรื่องที่ไม่ใช่เรื่องของ ชาวบ้าน “มีอยู่อย่างไม่ต้องมีอยู่” นี. คำนี้ต้องช่วยจำไว้ด้วย มันจะทำความ บุ่งยากลำบากที่สุด ถ้าไม่เข้าใจคำนี้; แล้วต่อไปก็ต้องพูดถึงคำนี้กันมากขึ้น คือ สิ่งหนึ่งมีอยู่โดยไม่ต้องมีความมีอยู่, สิ่งนั้นมีอยู่โดยไม่ต้องมีความมีอยู่ มัน กลายเป็นมีอยู่ที่ยิ่งไปกว่าสิ่งทั้งหลาย ที่มีมีความมีอยู่.

ทั้นสำหรับพุททศาสนาเรา ถ้ายะเข้าใจสิ่งนี้ ซึ่งเบ็ญไถว้ลยชรรวม แล้วก็มีอยู่โดยไมต้องมีความมีอยู่ ก็ย้อนกลับไปศึกษาคำที่ได้อามาพูดให้ฟัง หลายครั้งหลายหนมาแล้ว; เช่น คำว่า ธา-ตุ หรือ ธมฺมธาตุ หรือ ธมฺมฐฐิตตา ธมฺมนิยามตา. นี้ฟังกันแล้ว จดกันไปแล้ว หลายครั้งหลายหนแล้ว; กระจ่างคำว่า ตถตา อวิตถตา อนณฺณตถตา, จนกระจ่างคำที่จรรู้จักกันดี ก็คำว่า อสงฺขตา ธาตุ-ธาตุ อสงฺขตะ : อสงฺขตธาตุ อมตธาตุ หรือ สัจจธาตุ หรือ ธมฺมธาตุ คำเดียวก็พอ, ธมฺมธาตุ-ธาตุที่เบ็ญชรรวมธาตุแท้ ก็คือสิ่งนี้; เพราะมันไมต้องเกิดดับ จึงมีอยู่ตลอดกาล ตลอดทุกหนทุกแห่ง โดยที่ไมมีการเกิดดับ, ก็ถือว่าเบ็ญสิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งท้งปวงได้; เรียกว่าปฐมชรรวม. เหมือนกับตัวระฆัง, เปรียบเทียบเหมือนกับตัวระฆัง ซึ่งจะส่งเสียงออกมาได้อย่างไมมีที่สิ้นสุด. ทั้นก็ตัวระฆังจะส่งเสียงเมื่อไร ก็แล้วแต่เหตุปัจจยชิต.

ปฐมชรรวมทำให้อันออกมามาตามกฎแห่งอิทัปปัจจยตา.

ทั้นปฐมชรรวมนี้จะกลายเป็นปฐมเหตุ ทำให้อันอื่น ๆ ตลอดออกมาอย่างไร? มันก็แล้วแต่สิ่งแวดล้อม หรือแล้วแต่สิ่งที่เกี่ยวข้องกัน. เช่นระฆัง มันมีเสียงที่จะออกมาอยู่เสมอแหละ; แต่ถ้าไมมีเหตุ คือไมมีใครไปตีเข้าเบ็ญต้น มันก็ไมมีเสียงออกมา. ฉะนั้นไถว้ลยชรรวมหรือปฐมเหตุนี้ ก็เหมือนกัน ถ้าไมมีอะไรไปแตะต้องเข้า มันก็ไมมีอะไรออกมา.

ทั้นอะไรจะมาแตะต้อง? ก็ได้พูดกันแล้วว่า มันมีอยู่แต่สิ่งเดียว ก่อนสิ่งท้งปวงนี้. อันนี้แหละจะเข้าใจยาก. เช่นถ้าเราจะไปถามนักวิทยาศาสตร์

ชั้นเอก ชั้นเลิศ ในโลกนี้เกี่ยวกับวัตถุ วัตถุธาตุ ทิทที่แรกมีแต่ดวงไฟ คือดวงอาทิตย์นี้ เป็นไฟล้วน ๆ เลย; แล้วทำไมจึงมีน้ำ? แล้วทำไมจึงมีชีวิตชั้นในน้ำ? แล้วมีวิวัฒนาการเป็นต้นไม้ เป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นมนุษย์ เป็นต้น.

นี่ก็เหมือนกัน มันเป็นฝ่ายนามธรรม มัน มีอะไรที่มันจะมีอยู่แล้วใน ความไม่สิ้นสุดนั้น ที่จะพัฒนาตัวเองออกมา โดยที่ตัวเองไม่ได้สีกหรือไป ออกมา เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ได้ จึงเกิดพวกสิ่งที่เป็นเหตุเป็นปัจจัย ที่ปรุงแต่งกันวุ่นไปหมดนั้น; ออกมาได้ ตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา, เป็นอาการของ อิทัปปัจจยตา มีรูปธรรม มีนามธรรม มีการปรุงแต่ง แล้วก็ออกมาเป็นอย่างนี้ได้.

ถ้าจะพูดกันแต่เรื่องจิตล้วน ๆ มันก็ต้องเป็นมีธาตุจิตอยู่นั้นแหละ มัน ก็คล้ายกับวัตถุ เพราะมัน เป็นธาตุด้วยเหมือนกัน. คำว่าจิตไม่ใช่วัตถุ แต่เรา มองกันให้ดีลึก ๆ เข้าไป มันก็มีกฎเกณฑ์ของวัตถุ; คล้ายกับว่าเป็นวัตถุอัน พิเศษชนิดหนึ่ง วิวัฒนาการได้.

นักวิทยาศาสตร์ เดียวกับครูเรื่องจิตมากชั้น จนถึงกับไปเขียนกันใน ตำรับตำรา ว่าจิตก็เป็นสิ่งที่ผลิตพลังงาน. ถ้ามันมีพลังงาน มันก็เชื่อกันอยู่ว่า พลังงานเปลี่ยนรูปเป็นสสารหรือเป็นวัตถุได้; ฉะนั้น ไม่เท่าไรพวกนักวิทยาศาสตร์นี้ ก็จะต้องพูดว่า เรื่องปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ที่เนรมิตด้วยจิตให้กลายเป็น วัตถุขึ้นมาอย่างนี้ มันก็ต้องมีได้ซิ. เราลองค้นไปในเรื่องอย่างนี้ ว่าจิตเป็น พลังงาน; แล้วพลังงานเป็นสิ่งที่กลายเป็นสสารเป็นรูปธรรมได้ ก็เลย ไม่แปลกกัน.

เมื่อสิ่งเหล่านี้มาสัมพันธ์กันเข้าเต็มที่แล้ว มันก็ปรุงอะไรออกมาได้เรื่อย เรียกว่าเป็นปฏิกริยาน้อย ๆ ที่ค่อยเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา จะถือว่ากาลเวลาเป็นเหตุปัจจัยอันหนึ่ง ซึ่งทำให้มีกริยา, และเกิดปฏิกริยาขึ้นกับสิ่งที่เบปฐุมเหตุ มันจึงออกมาเป็นสิ่งใหม่ ๆ ที่ไม่เคยมีมาแต่ก่อน. นี่เป็นกระแสแห่งการไหลเวียนเปลี่ยนแปลงไป.

อันนี้จะเรียกว่าเป็นปฐมเหตุไม่ได้; เพราะมันเป็นผลิตผล ที่ไหลออกมาจากปฐมเหตุ. แต่มันก็ไม่พ้นที่จะเนื่องกันอยู่กับปฐมเหตุ เป็นความมีชนิดที่ ต้องมีความมียู่ด้วยเหตุด้วยปัจจัย; แล้วที่แรกมันก็มีแต่ปฐมเหตุ แล้วปฐมเหตุก็มียู่ส่วนหนึ่ง ซึ่งจะออกมาเป็นรูปที่เป็นเหตุเป็นปัจจัย เป็นของใหม่ออกมา แต่ไม่รู้จักหมดสิ้น จึงเรียกว่าเป็นอนันตะ. นี้ ความเข้าใจยากมันอยู่ที่คำว่าอนันตะ คือ ความไม่รู้จักหมดสิ้น ของสิ่งที่เบปฐุมเหตุหรือปฐมธรรม หรือที่เรียกว่า ไควล์ธรรม.

ตรงนี้ก็ขอสารภาพว่า ไม่อยากจะให้เป็นเรื่องปรัชญา; แต่มันก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ ที่มันค่อยจะเข้าไปในวงของปรัชญา เผลอไม่ได้. เราจะดึงออกมาเป็นเรื่องของศาสนา เป็นเรื่องของศีลธรรม ให้รู้ประจักษ์แก่ใจ เกิดความเบื่อหน่ายคลายกำหนด ไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใด โดยความเป็นตัวตนของตน.

เรื่องอนันตะต้องศึกษาให้เข้าใจในรูปศาสนาไม่ใช่ปรัชญา.

ตรงนี้ก็ถือโอกาสเสียเลยว้า ขอให้พวกเรารู้จักพระพุทธเจ้าให้ถูกต้องกันตรงนี่เอง ว่า พระพุทธเจ้า ท่าน ไม่เป็นนักปรัชญา; ท่านจะไม่พูดความรู้

เพื่อประโยชน์แก่ความรู้, จะไม่พูดสิ่งจะเพื่อประโยชน์แก่สิ่งจะ; แต่ท่านจะพูด
 สิ่งจะเพื่อประโยชน์แก่มนุษย์ มนุษย์ที่รู้จักเจ็บปวด รู้จักเป็นสุข เป็นทุกข์นั้น.
 ฉะนั้นเรื่องสิ่งจะของพระพุทธเจ้า จะเอามาพูดในรูปของศาสนาและศีลธรรม
 เสมอ ไม่เป็นปรัชญา จึงถือว่าพระพุทธเจ้าไม่ใช่ นักปรัชญา.

อย่าไปถือว่าพระพุทธเจ้าเป็นนักปรัชญา เหมือนที่พวกฝรั่งเขาถือ
 กัน นั้นเพราะเขาไม่ทันจะรู้ ต่อไปเขารู้เข้าแล้ว ก็รู้ว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้เป็น
 นักปรัชญา. แต่ว่าคำสอน ของพระพุทธเจ้านั้น จะเอาไปพูดกันในรูปของ
 ปรัชญาก็ได้ และยังได้ และยังสนุกด้วยซ้ำไป.

แต่ความมุ่งหมายอันแท้จริงของพระพุทธเจ้า ท่านไม่ต้องการจะให้มัน
 เป็นปรัชญา เช่นถามว่า ตายแล้วเกิดหรือไม่นี้; ท่านไม่ยอมพูดด้วย : ไม่ใช่
 อาทิพรหมจรรย์, ไม่มีประโยชน์, แล้วเอาไป, เอาไป, เอาไปเสีย.

ให้มาตั้งต้นกันที่ว่า ทุกข์นี้เกิดมาจากอะไร? ฉะนั้น ท่านจึง
 แสดงปฐมเหตุของสิ่งที่เรียกว่า ทุกข์; เพราะว่าพุทธศาสนานี้มุ่งหมายจะดับ
 ทุกข์ ไม่มุ่งหมายจะมานั่งตอบปัญหาว่า อะไรมาจากอะไร, อะไรมาจากอะไร
 ชนิดที่มันไม่เกี่ยวกับความทุกข์ ต้องการจะตอบปัญหาเท่าที่เกี่ยวกับความทุกข์.
 ฉะนั้น ถ้าใช้คำว่า ปฐมเหตุ ก็ต้องปฐมเหตุแห่งความทุกข์ ไม่ต้องเลยไปถึง
 ปฐมเหตุแห่งสากลจักรวาล.

เดี๋ยวนี้เราพูดถึงปฐมเหตุแห่งสากลจักรวาล ก็เพราะต้องการจะทำความเข้าใจดี
 ต่อกันและกันระหว่างศาสนา, คือจะทำความเข้าใจดีกันในระหว่างศาสนา.

ถ้าอย่างนี้ต้องพูดถึงปฐมเหตุของสากลจักรวาล; แต่ถ้าจำกัดอยู่แต่ในวงของ พุทธศาสนาของเราโดยเฉพาะแล้ว ไม่ต้องไปถึงนั้น. คำว่า ปฐมเหตุ ก็กลายเป็นเพียงปฐมเหตุของความทุกข์, แล้วก็จะได้ตัดมันเสีย; อะไรเป็นปฐมเหตุของความทุกข์จะได้ตัดเสีย.

แต่เดี๋ยวนี้ ขอให้สังเกตดูต่อไปอย่างหนึ่งว่า ในบรรดาสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้น, เกิดขึ้นที่ไหนก็ตาม เมื่อไรก็ตาม, มันมีแต่ความทุกข์ทั้งนั้น. ถ้ามันมีการเกิดขึ้น แล้วมันมีแต่ความทุกข์, เป็นการเกิดขึ้นแห่งความทุกข์ทั้งนั้น; ไม่ใช่เกิดขึ้นแห่งสิ่งอันใดเลย. แล้วมันจะเกิดขึ้นในสากลจักรวาล ที่ตรงไหน เมื่อไรก็ตาม มันจะเป็นเพียงการเกิดขึ้นแห่งความทุกข์ หรือสิ่งที่เป็นทุกข์ทั้งนั้น.

ฉะนั้นเราก็อาจจะถือเอาได้ว่า ปฐมเหตุแห่งความทุกข์นั้นแหละ คือ ปฐมเหตุแห่งสากลจักรวาล พร้อมกันไปในตัวเลย ก็เลยพูดกันได้พร้อม ๆ กัน ไปว่า ปฐมเหตุแห่งสิ่งทั้งปวง จะมีอยู่อย่างที่เราเรียกว่า ตรงกันดีทุกศาสนา. นี่จะตรงกันได้อย่างไรนี้ ต้องค่อยพูดกันไป ในการบรรยายข้างหน้า เพราะมัน ยืดยาวนัก. เดี่ยวนี้เอากันแต่เพียงว่า มันมีเค้าเงื่อนอย่างไร ที่ว่าถ้าเรารู้จักสิ่ง ที่เรียกว่าปฐมเหตุหรือปฐมธรรม แล้วเราจะทำความเข้าใจกันได้ ในระหว่าง ศาสนาทุกศาสนา.

พระพุทธเจ้าทรงสอนเพ่งเพื่อพ้นทุกข์ ไม่ใช่เพ่งคิดเป็นปรัชญา.

ฉะนั้น สรุปความเฉพาะตอนนี้ก็ว่า พระพุทธองค์ไม่ใช่สำนักปรัชญา ท่านเป็นนักสอนศาสนา เพื่อจะดึงคนออกมาจากความทุกข์; ไม่ใช่พูดแต่

ความจริงเพื่อเตลิดเปิดเบิ่งไป จนไม่รู้ว่าจะจริงไปทำไมกัน. นั่นมันจริงปรัชญา; นี่จริงเท่าที่เป็นประโยชน์, เป็นเงื่อนต้นของพรหมจรรย์ ก็คือเรื่องที่จะดับทุกข์.

ที่นี้ *โดยกฎของอสังขตะ* หรือ *อิทัปปัจจยตา* อะไรก็ตามนี้ มันแสดงให้เห็นอยู่ว่า ในพุทธศาสนานี้ ก็ยอมรับว่ามีปฐมธรรมหรือปฐมเหตุ; จะแปลกกันอยู่ก็แต่เพียงว่า ไม่ให้ยึดถือสิ่งนั้นปฐมธรรมหรือปฐมเหตุนี้ ว่าเป็นตัวตนของเรา, หรือว่าตัวตนของทั้งหมด, หรือตัวตนของอะไรก็ตาม; โดยเห็นว่าแม้มันดีวิเศษที่สุด เข้าไปยึดเอาเป็นตัวตน อย่างนี้ก็ผิดจากพุทธศาสนาไปทันที.

เพราะว่า พุทธศาสนามีหลักอย่างตายตัวอยู่แล้วว่า *สัพเพ ธมมา อนตตา – ธรรมหรือธรรมธาตุทั้งหลาย ไม่ว่าประเภทไหนหมด เป็นอนัตตา; เป็นตัวตนไม่ได้; แม้ที่เป็น อสังขตธรรม เป็นตัวปฐมธรรมปฐมเหตุ เป็นไควล์ยธรรมนี้ก็ เป็นตัวตนไม่ได้. แต่ถึงอย่างนั้นก็ยอมรับว่า มัน มีสิ่งที่เรียกได้ว่าปฐมเหตุหรือปฐมธรรม.*

สรุปความว่าใน พุทธศาสนา ก็มีปฐมเหตุหรือปฐมธรรม อันนี้เราจะเอาเป็นเดิมพัน ไปต่อรองกันกับพวกศาสนาอื่น ที่เขาก็มีปฐมเหตุและปฐมธรรม แล้วเราก็จะได้ไม่เกลียดกัน.

เดี๋ยวนี้ต่างคนต่างไม่มีอะไรที่จะเป็นเดิมพัน ที่อาจจะเอาไปต่อรองกันได้ มันมีแต่ต่างคนต่างแยกกันไปคนละทิศคนละทาง พูดยกันไม่รู้เรื่อง; ฉะนั้น

โลกก็เดือดร้อน เพราะศาสนามันทะเลาะวิวาทกันเสียเอง. ปฐมเหตุหรือ
ปฐมธรรม จะเป็นเครื่องมือสำหรับต่อร่องระหว่างศาสนา.

....

พิจารณาปฐมเหตุของศาสนาอื่น.

ทีนี้ก็พูดขยายออกไปถึงศาสนาอื่น คือนอกจากพุทธศาสนาเรา^๕ ว่าเรามีอะไรกันอย่างไร? โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือว่าเขาจะมีปฐมเหตุ หรือมีปฐมธรรมกันอย่างไร?

คววิฒนาการแห่งปฐมเหตุของศาสนาในอินเดีย.

เมื่อพูดถึงศาสนาอื่น เรานึกถึงศาสนาในอินเดียด้วยกันก่อนดีกว่า; เพราะว่าพระพุทธเจ้า, หรือพุทธศาสนา^๕ เกิดขึ้นในประเทศอินเดีย. นี้ก็เหลือวดูพี่น้องข้างเคียงกันก่อนดีกว่า, แล้วโดยเฉพาะในประเทศอินเดีย ก็มีศาสนาหลายศาสนาเต็มที. ถ้าจะไปแจกกันเป็นรายศาสนาไปแล้ว ก็ไม่ไหวแน่ มันหลายสิบศาสนา. เพราะฉะนั้นจึงต้องพูดประเภทเป็นหมวดๆ พวกๆ และเอาปฐมเหตุ^๕เป็นหลัก เพื่อให้เห็นว่า เขาถือสิ่งที่เรียกว่าปฐมเหตุ^๕ นั้น กันหรือไม่? และถือต่างกันอย่างไร?

ศาสนาที่แรกก่อนพระพุทธศาสนาในอินเดียนั้นมีเรื่องมาก พูดกันดังบ^๕ ก็ไม่จบ; แต่รวมความแล้วมันก็ได้ความว่า เมื่อยังไม่มีความเฉลียวฉลาดมากพอ

ก็ถือเอาผีหรือเทพเจ้า หรือพระเจ้าเป็นปฐุมเหตุ. เมื่อมนุษย์ยังไม่รู้จักเทวดาก็ถือผี คือสิ่งที่ไม่รู้ว่าอะไรเป็นปฐุมเหตุก่อน : ไม่รู้ว่าอะไร แต่มันแสดงอะไรออกมาประหลาดๆ จนน่ากลัวยิ่งๆ.

พวกคนที่หัวแหลมกว่าเพื่อน ก็เอาอันนี้เป็นของศักดิ์สิทธิ์สูงสุดเป็นปฐุมเหตุ ซึ่งต่อมาเรามองดูแล้ว อ้าว, มันก็คือที่เราเรียกกันว่าผีบ้าง เทวดาบ้างหรือ เทพเจ้าชั้นสูงสุดชั้นดีบ้าง. ที่มีสัญลักษณ์อยู่โดยธรรมชาติ ฟ้าแลบ ฟ้าร้อง ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ดวงดาวต่างๆนี้ : ที่คนก่อนโน้นเขาจะเข้าใจเอาเองอย่างไร ในนั้นมีผี ในนั้นมีเทพเจ้า ในนั้นมีอะไร ก็เลยเชื่อไว้อย่างนั้น. มันมีปฐุมเหตุอยู่ที่นั่น ที่จะออกมาเป็นนั่นเป็นนี่. นี่ความคิดที่ว่า เทพเจ้าหรือพระเจ้าสร้างสิ่งทั้งปวงมา มันก็มีขึ้นมาในจิตใจของมนุษย์.

นี่เรียกว่าพวกที่มีเทพเจ้า หรือรวมทั้งผี คือสิ่งที่ไม่เห็นตัวทั้งหลายนี้ อันนี้เป็นปฐุมเหตุ อย่างนี้มีอยู่ก่อนพุทธศาสนา; แล้วมันก็มีอยู่ต่อมา จนกระทั่งบัดนี้; จนมีพุทธศาสนาแล้ว มันก็ยังมัลลทินเหลืออยู่, แล้วมันก็ตามเข้ามาในประเทศไทยด้วยซ้ำไป. ถ้ามีใครที่โหนยังเชื่อเรื่องผีสังเทวดาพระเป็นเจ้าเป็นสิ่งสำคัญอยู่ นี่เรียกว่าพวกหนึ่งเขาถือผี หรือเทวดา หรือเทพเจ้าสูงสุดนี้ เป็นปฐุมเหตุ นี้ก็พวกหนึ่ง.

ที่นี้ พวกนี้เขาขยับขยายปรับปรุง แยกคายยิ่งๆ, แยกคายยิ่งๆ, แยกคายยิ่งๆ จนเป็นมีพิธีรีตอง มีบุญชายัญ มีคัมภีร์เวท คือการบวงสรวงพระเจ้านั้น อย่างไรจึงจะดีที่สุด จึงจะได้รับผลดีที่สุด อยู่เย็นเป็นสุขที่สุด มีการบูชาอย่างโน้นอย่างนี้ ค่อนข้างแบบ หลายแบบ หลายลัทธิ หลายศาสนา. แต่รวม

ความแล้ว ก็เอาเทพเจ้าสูงสุดเป็นปฐมเหตุ แล้วเราก็ต้องบูชา และการบูชา ก็ต้องทำให้ถูกให้ดีขึ้น; ฉะนั้นจึงมีคัมภีร์มากมาย ที่เรียกว้าคัมภีร์พระเวท. บางคัมภีร์เป็นเรื่องบูชาเทพเจ้าทงนน เพราะถือว่าเทพเจ้านั้นเป็นปฐมเหตุ ใน พวกหนึ่ง; เรียกว้า ยุคเพท ยุคเวท หรือยุคไตรเวท ไตรเพท นั้นเป็นอย่างนั้น.

ทีนั้นหลายพันปีต่อมาหนักเข้าๆ มันก็ฉลาดต่อมา จนมีคนหัวแหลม ทีมองถึงสิ่งทีมองไม่เห็นตัว, หรือว้าลึกซึ้งกว่าทีมองกันอยู่แต่ก่อน; ก็เลยถอด บุคคลเหล่านั้นออกไป มาเป็นนามธรรม. นี่สิ่งทีเรียกว้า *อาตมมัน* หรือ *อิตตา ปริมาตมัน* จะเกิดขึ้น. ยุคอย่างนั้น เป็นยุคอุปนิษัท.

ยุคทีแรกโน้นก็เรียกว้ายุคพระเวท มีเรื่องหลายอย่างหลายแบบ เหมือนกัน; แต่ยุคต่อมาเรียกว้ายุคอุปนิษัท คือละทิ้งเทวดาชนิดบุคคล ชนิด คล้ายๆ กับคนนั้นเสีย, มาเอาเรื่องข้างในจิตใจ, หรือว้าเอาเรื่องทีแยกกาย กว่านั้น ถ้าจะมี สิ่งสูงสุด ก็เรียกว้า ปริมาตมัน คือธรรมชาติอันหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่ ผีสางเทวดาชนิดนั้น; แต่เป็นธรรมชาติสูงสุด ไม่มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง อะไรก็ว่ากันไปนั้น มันก็เริ่มความรู้ในด้านจิตใจ ในด้านนามธรรม เกี่ยวกับกิเลส เกี่ยวกับความทุกข์อะไรขึ้นมา.

พระพุทธรเจ้าท่านเกิดขึ้นในยุคนี้ แต่ว่าท่านทำได้ดีกว่าเพื่อน; ตรง ทีว่า ท่านทำแล้วสอนแล้ว ไม่มีใครสอนให้ดีกว่านั้นได้ คือไม่มีใครค้านได้ ไม่มี ใครสอนให้ดีกว่านั้นได้; นี่เราพูดเดี่ยวก็ว่ายกยอเราเอง. แต่เราก็ต้องพูดว้า พระพุทธรเจ้าเป็นบุคคลสูงสุด ตรงทีว่า พอท่านสอนอันนี้ออกไปแล้ว ไม่มีใครสอนให้ดีกว่านั้นได้.

ที่นี้ ในยุคอุปนิษัทนั้น สรุปลักษณะแล้วก็มีสิ่งสูงสุด ที่เรียกว่า *ปรมาตฺตา* *บรมอิตฺตา* หรือ *ปรมาत्मัน* แล้วแต่จะใช้ภาษาไหน นั่นแหละเป็นสิ่งสูงสุด เป็นปฐมเหตุ เป็นที่ออกมาแห่งธรรมทั้งปวง. เช่นว่า *เป็นอิตฺตา เวียนว้ายตายเกิดอยู่; พหุหมคบุญ หมคบาป หมคกิเลส หมคคัมภีร* แล้วก็กลับเข้าไปหา *บรมอิตฺตา* อย่างนี้. นี่หลักใหญ่ๆ เป็นอย่างนี้ แต่โดยรายละเอียดแล้ว เขาให้ชื่อแปลกแตกต่างกันออกไป เป็นลัทธิๆ หลายๆ ลัทธิเหมือนกัน เพียงกันแต่ข้อปลีกย่อย. หัวใจของเรื่องมันก็เหมือนกัน คือว่า ออกมาจากสิ่งหนึ่ง บริสุทธิ์ดีแล้วก็กลับไปหาสิ่งนั้น ชนิดที่ไม่อาจกลับออกมาอีก.

นี่เรื่องมันก็ คล้ายๆ กับที่ว่า *จิตนี้ประกัสสร เสรั้าหมองเพราะอุปกิเลสจรมา; แต่เราก็สามารถทำให้ไม่เสรั้าหมองอีกต่อไป กลายเป็นนิพพาน* หรือ บริสุทธิ์สมบูรณ์ตลอดกาลอย่างนี้. ใจความมันคล้ายกันมาก. ฟังดูให้ดีๆ.

ถ้าฟังดูให้ดีจะเข้าใจ แล้วก็เข้าใจได้โดยที่ทำไมต้องเอาไปปนกัน. เพราะว่าเขามันจะให้ *เป็นอิตฺตา* เสียเรื่อย : *เป็นอิตฺตาน้อย เป็นอิตฺตาใหญ่ เป็นอิตฺตาถาวร* อย่างนี้. ทางฝ่ายนี้ *ไม่เป็นอิตฺตา เป็นธรรมชาติ* เท่านั้น; แต่ถึงอย่างนั้นก็ตรงกันที่ว่า มัน มีสิ่งแรกอยู่สิ่งหนึ่ง ซึ่งเราเรียกว่ากฎเกณฑ์ เช่น *กฎแห่งอิทัปปัจจยตา* เป็นต้น; มีลักษณะเป็นอสังขตธรรม คือไม่ต้องมีเหตุ บังคับปรุงแต่ง อันนั้นแหละเป็นที่อยู่ตลอดกาล ตลอดทุกแห่ง มีอยู่ก่อนใครๆ; เลยเรียกว่า *ปฐมธรรม* เพราะเป็นแดนไหลออกแห่งสิ่งอื่น ๆ จึงเรียกว่า *ปฐมเหตุ*.

ฉะนั้น ในยุคอุปนิษัท ก็มีปฐมเหตุอยู่ที่ตัวธรรม; ไม่ใช่ตัวบุคคล เช่น เทวดาศิว เป็นต้น แต่ในพุทธศาสนา ก็มีปฐมเหตุอยู่ที่กฎ หรือ

อสังขตธรรม หรือ อมตธาตุ เป็นต้น แล้วแต่จะเรียก; หมายความว่า มีปฐมเหตุ แต่มีความเข้าใจต่าง ๆ กัน เปลี่ยนรูปกัน.

ที่ศาสนาที่ผสมผสานเป็นปฐมเหตุนั้น มันไม่มีความหมายไปแล้ว, ไม่มีปากที่จะมาทะเลาะกับเขาแล้ว, คือมันเป็นปากหอยปากปูไปแล้ว เต็มวันถึงสมัยนี้. แต่ว่าพวกที่ถือว่าม้อัตตาหรือบรมอัตตา มีอามันหรือปรามามันนี้ยังมีอยู่ แล้วเสียงดังด้วย; ถ้าเข้าไปในอินเดียแล้ว เราจะสู้เขาไม่ได้ เพราะเขาเสียงดังกว่าเรา.

ที่เราจะไปพูดว่าไม่มีอัตตา ไม่มีอะไรนี้ เราจะสู้เขาไม่ได้; แต่ถึงอย่างนั้น มันก็ยังสู้กันได้ตรงที่ว่า เราไม่ได้เป็นข้าศึกกัน, ตรงที่ว่าเรายังยอมรับว่า มันมีปฐมธรรมหรือปฐมเหตุ, ต่อรองกันในเรื่องนี้ให้ดี ๆ; เดียวก็จะมองดูหน้ากันได้. เพียงแต่คนหนึ่งเรียกว่าอัตตา, คนหนึ่งเรียกว่าธรรมชาติ ธาตุตามธรรมชาติ; อย่างนี้ก็ไมควรทะเลาะกัน มันน่าจะเป็นเพื่อนกันได้ ในการที่จะทำโลกนี้ให้มีสันติภาพ.

นี่ดูให้ดีว่า สิ่งที่เรียกว่า ปฐมเหตุหรือปฐมธรรมนี้จะต้องมีอยู่เรื่อยตามความรู้สึกนึกคิด ตั้งแต่ไล่ที่สุดมาจนถึงกลาง ๆ จนมาถึงฉลาดที่สุด. ในอินเดียในยุคพุทธกาล เรียกว่ายุคอุปนิษัท คั้นข้างในก็พบปฐมเหตุข้างใน; พวกก่อนหน้านั้นคั้นปฐมเหตุข้างนอก เพราะไปมองปฐมเหตุข้างนอก.

ที่นี้มองไปถึง พวกมิจฉาทิฎฐิทั้งหลาย เช่น อุกฺเขตฺติฎฐิ นัตถิกิฎฐิ; ไม่มีอะไร : ไม่มีบุญมีบาปมีกรรมนี้ มันก็ยังเอาสิ่งนั้นแหละ สิ่งที่เขาว่าเป็น

อะไรใหญ่ยิ่งนั้นแหละ เอาเป็นปฐมเหตุ เช่นว่า เอาความไม่มีอะไร เป็นอะไร นั้นก็เอานั้นเป็นปฐมเหตุ *ถ้าว่าตายแล้วสูญ ก็เอาสูญนี้เป็นปฐมเหตุ.*

แม้จะเป็นมิจจาทิฏฐิชนิดไหน ความคิดเรื่องปฐมเหตุยังต้องมีอยู่เสมอ; แม้ลัทธิที่พูดว่า ไม่มีเหตุอะไรเลย สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ธรรมทั้งหลายทั้งปวง ไม่มีเหตุอะไรเลย มันก็เอาความไม่มีเหตุอะไรเลยนั้นแหละเป็นปฐมเหตุ. นี่ทำเล่นกับสิ่งที่เรียกว่าปฐมเหตุชั้ เพราะมันเป็นต้นเหตุให้คนพูดออกมา ว่าอะไร เป็นอะไร.

นี่ก็เลยเป็นอันว่า ในประเทศอินเดียนั้น ยอมรับในข้อที่ว่า มีปฐมเหตุหรือปฐมธรรม; แล้วมันทำความยุ่งยากอีกอย่างหนึ่ง ก็คือว่า แม้เขาจะรู้เรื่องนามธรรม หรือว่ายิ่งไปกว่านามธรรม คือเป็นอสังขตธรรมแล้ว; เขาก็ยังพูดให้เป็นอัตตาอยู่.

แล้วยิ่งกว่านั้นไปอีก ไม่ยอมทั้งคำว่าพระเจ้า. ก็เลยเอาบรมอิตตานั้นเป็นพระเจ้า. เช่น *เรียกปรมาตมมันว่าพรหม* อย่างนั้นก็ยังมีอยู่; แต่ไม่ใช่พระพรหมอย่างเป็นคน ๆ ที่ว่าเป็นคนแล้วสร้างโลก เหมือนกับบั้นหมอนั้น ไม่ใช่พรหมอย่างนั้น.

พรหมสมัยโน้นเคยทำหน้าที่สร้างโลก เหมือนพระเจ้าสร้างโลก; เดียวกัน คำนั้น มันยังด้อยู เขาเอา มาใช้เป็นชื่อของอสังขตธรรม หรือแม้จะเรียกว่า ปรมาตมัน อะไรก็ตามนี้ ว่าเป็นพรหมอยู่ก็มี. ฉะนั้น *ในลัทธิเวทานตะ* ที่ใหม่เอี่ยมที่สุด ที่ไปสอนให้พวกฝรั่งนับถือเลื่อมใสได้ เขาก็ยังใช้คำว่า *“พรหม”* นี้มีอยู่ ในฐานะเป็นปฐมเหตุ.

นี่ ในอินเดียก็มีสิ่งที่เรียกว่าปฐมเหตุ อยู่ด้วยกันทุกศาสนา นี่ตามมีตามได้ ตามสูง ตามต่ำ, ถ้าใครเข้าไปถึงปฐมเหตุ^๕นั้นได้แล้ว ก็เรียกว่าคนนั้นเข้านิพพาน ในความหมายที่สากลที่สุด; **ไม่ใช่นิพพานในพุทธศาสนานะ;** นิพพานในความหมายสากล ที่มันมีใช้อยู่แล้วก่อนพุทธศาสนา.

ใครเข้าไปหาปฐมเหตุ^๕นั้นได้ เป็นอันเดียวกับปฐมเหตุ ก็เรียกอย่างที่เราเรียกกันอยู่เดี๋ยวนี้ว่าเข้านิพพาน; แต่อาจจะใช้คำว่าโมกษะ หรือว่าคำว่าไควล์ หรือว่าคำอะไรต่างๆอีกหลายๆคำ มีความหมายเหมือนกันกับคำว่า "นิพพาน". ฉะนั้น นิพพานก็คือการกลับเข้าไปถึงปฐมเหตุ อยู่กับปฐมเหตุ โดยไม่ต้องแยกกันอีกต่อไปอย่างนี้ ก็เรียกว่านิพพาน.

สำหรับ พุทธศาสนาเรา ก็ยืมคำว่านิพพานมาใช้ แต่ความหมายกลายเป็นการไม่มีตัวตน ไม่มีอัตตาอันถาวร; เข้าถึงธรรมชาติอันมิใช่อัตตาอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่นอันถาวร หมายความว่า จิต^๕เข้าถึงความจริง รู้แจ้งว่าไม่มีอัตตา, แล้วจิตนั้นก็เข้าถึงความว่างจากความยึดถือตัวกู - ของกูโดยประการทั้งปวง นั่นแหละก็เข้าถึงอสังขตะ เข้าถึง อมตะ เข้าถึง นิพพาน ตามหลักการของพระพุทธรศาสนา.

มีคำที่พระอรหันต์องค์หนึ่งพูดไว้ เข้าที่ที่สุด หรือว่าสะดวกที่สุด คือพูดว่า ภวนิโรธ นิพพาน^๕ อยู่ในคัมภีร์อภิสมยสังยุตต์ สังยุตตนิกายนี้ มีข้อความอย่างนี้ ภวนิโรธ-ดับสนิทแห่งภพ, นิพพาน^๕-ชื่อว่านิพพาน. ดับสนิทแห่งความเป็นนั้น เป็นนี้ เป็นโน่น เป็นอะไรต่างๆ นั่นแหละ ชื่อว่านิพพาน. ^๕นี่เป็นคำสรุปความที่ดีที่สุด คือกลับไปสู่ปฐมธรรม, ธรรมดั้งเดิมที่ไม่มีการ

เปลี่ยนแปลง ไม่มีการปรุงแต่ง. ดับภพเสียได้ เพราะภพนั้นคือการปรุงแต่ง :
ภพนั้น ภพนี้ กามภพ รูปภพ อรูปภพ, แล้วแยกออกไปได้เป็นไม่รู้ก็สับก็ร้อย
ภพ; ภพนั้นหยุดดับไปได้ นั่นเป็นนิพพาน. ฉะนั้น ความดับภพทั้งหลาย
เสียได้ นั่น คือถึงปฐมเหตุ หรือปฐมธรรม. นี้รู้จักคำว่า ปฐมเหตุ ไว้
อย่างนี้ เดียวก็จะได้เปรียบเทียบกับพวกอื่นต่อไป.

นี้เราพูดได้กันแต่เพียงพุทธศาสนา กับศาสนาอื่น ๆ ที่อยู่ในประเทศ
อินเดียด้วยกัน ว่าล้วนแต่มีสิ่งที่เรียกว่าปฐมเหตุ หรือปฐมธรรม คือมันมี
ความคิด ทิฏฐิ หรือศรัทธาความเชื่อมั่น ว่ามีสิ่งนี้ คือปฐมเหตุก็ได้ ปฐมธรรม
ก็ได้; แล้วเรายังทะเลาะกัน.

คิดดูซิ, อย่างศาสนา พราหมณ์ กับศาสนา พุทธ นี้ ก็ยังมีทะเลาะ
วิวาท พัดเหวี่ยงกัน จนกระทั่งล้มลุกคลุกคลานกันไปนี่. บางคราวศาสนา
พราหมณ์ก็กลืนศาสนาพุทธ ไม่เหลือแม่แต่เท้า; น้อย่างรูปภาพที่เขาเขียน
ลือนั้นแหละ, มันเป็นเรื่องภายนอกทั้งนั้นแหละ. ถ้าเป็นเรื่องภายใน เรื่องข้อ
เท็จจริง หรือเรื่องความจริงแล้ว มันกลืนกันอย่างนั้นไม่ได้; แต่ว่าปรากฏการณ์
ทางภายนอก ทางการบ้าน การเมือง ทางวัตถุนั้นมันได้ มันกลืนกันได้ คือว่า
ถ้าศาสนานับไป ศาสนาอื่นมาเด่นอยู่ ก็เรียกว่าถูกกลืน นี่เป็นต้น ก็เลย
เป็นเรื่องเล่นตลก หาความจริงอะไรไม่ได้.

ส่วนความจริงนั้น มันก็มีในข้อที่ว่า เมื่อมนุษย์มันเริ่มรู้จักคิดนึก
แล้วมันก็คิดหาสิ่งที่เรียกว่าปฐมเหตุ; ก็พบบ้าง ไม่พบบ้าง, คือว่าพบน้อย
เกินไปบ้าง และพบมากถึงที่สุดบ้าง จะเรียกว่าไม่พบเสียเลยนั้นไม่ได้; เพราะว่า

คนทุกคนจะมีความเชื่อเรื่องปฐมเหตุ ที่เชื่อว่า ทุกอย่างทุกสิ่งนั้นมันออกมาจากอะไร.

ถ้าเชื่อฝักว่าออกมาจากผี, เชื่อเวทดาวก็ว่าออกมาจากเวทดาว, ถ้าเชื่อธรรมะอันลึกซึ้ง ก็ว่าธรรมะอันลึกซึ้ง, กระทั่งว่าอสังขตะ ซึ่งเป็นของลึกซึ้งที่สุด ว่านั่นมีอยู่ก่อนสิ่งใด, เป็นที่ไหลออกมาแห่งสิ่งต่างๆ. เหมือนระฆังเป็นที่ไหลออกมาแห่งเสียงระฆัง ที่ไม่รู้จักหมดสิ้น แล้วก็ไปในจักรวาลที่ไม่รู้จักเต็ม. ระฆังก็ให้เสียงได้ไม่รู้จักจบ, เสียงก็ออกมาได้ไม่รู้จักจบจักสิ้น; ถ้าปรุงแต่งกันไปโดยไม่รู้จักจบจักสิ้น.

ถ้ามันยังมีการปรุงแต่งอยู่ มันก็ไหลออกมา มันเป็นเพียงปฏิกิริยาเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา นั่นแหละคือตัวปฐมเหตุ ตัวกฎเป็นปฐมเหตุ; ตัวอาการนั้นก็ป็นกิริยาอาการ เรามองให้พ้นกิริยาอาการเข้าไปจนถึงตัวปฐมเหตุ. เมื่อมีสติปัญญาสูงสุดด้วยกัน ก็จะพบเป็นสิ่งที่สิ่งเดียวกัน; เมื่อยังไม่สูงสุดเท่ากัน ก็จะพบในทางที่พอจะอนุโลมกันได้.

ศึกษาปฐมเหตุของแต่ละศาสนาให้ดีแล้วจะสามัคคีกันได้.

เอ้า, ที่นี้เราก็มีข้อต่อรอง ให้ทุกคนพยายามที่จะแสดงปฐมเหตุให้ดีที่สุด ตามที่ศาสนาของตนจะแสดงออกมาได้. นี่ก็คือความหวัง; เพราะเดี๋ยวนี้คนฉลาดมาก ฉลาดด้วยกันทุกๆ ศาสนา จะแสดงปฐมเหตุ ในลักษณะที่พอจะไม่เกลียดชังกันได้ หรือว่าจะร่วมมือกันได้ ให้ทุกศาสนามองด้วยกันด้วยสายตาของความรัก สามัคคีก็อ่อน; แล้วโลกนี้ก็หวังว่าจะง่ายขึ้นบ้าง หรือง่ายขึ้นไม่น้อย ที่จะมีสันติภาพ.

เดี๋ยวนี้ ศาสนาที่เป็นเหมือนกับว่าแสงสว่าง นั้น เป็นหัวใจหรือเป็นแสงสว่าง หรือแม้ที่สุดแต่ว่าเป็นเครื่องห้ามล้อ มันก็เหลวไหลหมด; มันไม่สามารถจะห้ามล้อโลกนี้ไว้ว่าอย่าหมุนลงไปไหนเลย เมื่อโลกนี้มันกำลังจะหมุนลงไปไหนเลย. ศาสนาก็ไม่สามารถจะห้ามล้อไว้ได้ เพราะมันเหลวไหลเสียเอง มันมาทะเลาะวิวาทกันเสียเองในระหว่างศาสนา.

ฉะนั้น พวกเราเมื่อช่วยตัวเองได้ แล้วก็ ควรจะคิดช่วยโลกกันบ้าง; เพราะว่าพระพุทธเจ้าท่านทรงหวังไว้ว่าอย่างนั้น ว่าพุทธบริษัทนั้นก็จะเป็นผู้มีประโยชน์แก่โลก ทั้งโลกเทวดาและโลกมนุษย์, โลกคนใจดีและโลกคนฉลาด เช่นเดียวกับที่ตถาคตเกิดมานี้ เพื่อประโยชน์แก่สัตว์โลก ทั้งเทวโลก มนุษย์โลก มารโลก พรหมโลก ทั้งหมดเลยอย่างนี้. ฉะนั้นจึงหวังว่าหลาย ๆ คนคงจะไม่ทอดทิ้ง, ไม่ท้อใจในการที่จะทำงานยาก ๆ คือการทำ ความเข้าใจอันดีต่อกัน และกัน ในระหว่างศาสนา.

นี่เป็นเรื่องการปรึกษาหารือ แล้วก็ เป็นข้อแรก เป็นครั้งแรกที่ใช้หัวข้อบรรยายตรง ๆ อย่างนี้; โดยอาศัยเรื่องไควล์ยธรรมนี้ เป็นวัตถุ หรือเป็นอุปกรณ์สำหรับการศึกษา และการปฏิบัติ เกี่ยวกับกิจการงานอันนี้; ดังที่ได้กล่าวแล้ว ให้ทราบมาตั้งแต่ต้น ๆ ว่า การบรรยายเรื่องไควล์ยธรรมนี้ มีความมุ่งหมายจะปูพื้นฐานไว้ สำหรับ การทำความเข้าใจกันในระหว่างศาสนา.

ในวันนี้ได้เริ่มกระทำเป็นครั้งแรก ที่จะแสดงให้เห็นว่า เราจะดำเนินการอย่างไร ในการทำความเข้าใจในระหว่างศาสนา, โดยอาศัยไควล์ยธรรมที่เป็นของกลางระหว่างศาสนานี้มาเป็นเครื่องมือ ก็เป็นอย่างที่กล่าวมาแล้ว.

ขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้ ให้โอกาสแก่พระสงฆ์ทั้งหลาย สวดคณสารายคาถาแทน.

ไถวัลยธรรม ในฐานะที่เป็นหลักมูลฐาน เพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนาทั้งปวง. (ต่อ)

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

ในการบรรยายเรื่องไถวัลยธรรม ครั้งที่ ๑๑ นี้ อาตมาจะได้กล่าวโดย
หัวข้ออย่างเดียวกับตอนที่แล้วมา, เพราะว่ายังไม่จบ. ในครั้งที่แล้วามีหัวข้อว่า
ไถวัลยธรรม ในฐานะที่เป็นหลักมูลฐาน เพื่อความเข้าใจอันดีระหว่าง
ศาสนาทั้งปวง และได้กล่าวถึงสิ่งที่เรียกว่า ปฐมเหตุ เป็นหลักสำหรับวินิจฉัย
ในวันนี้ก็ยังคงเป็นไปโดยหัวข้อนั้น คือต่อ.

[ข้อความเข้าใจเรื่อง ไควล์ยธรรม]

เกี่ยวกับการบรรยายนี้ ก็จะต้องขอข้อความเข้าใจไว้เสมอไป ว่าเป็นการบรรยายด้วยวัตถุประสงค์ ที่จะให้เกิดเรื่องราวที่ติดต่อกันไปเป็นลำดับ โดยสมบูรณ์เรื่องหนึ่ง, คือเรื่องไควล์ยธรรม, ได้แก่เรื่องซึ่งมีอยู่เป็นอันเดียวกัน ตลอดทุกเวลา และทุกสถานที่ เป็นเรื่องที่ยาว: ก็ต้องพูดเป็นตอน ๆ ไป ผู้ที่ มาฟังในตอนหลัง ๆ นี้ อาจจะไม่เข้าใจคำบรรยายบางสิ่งบางอย่างก็ได้. นั้นมัน เป็นสิ่งที่ช่วยไม่ได้ ด้วยเหตุผลดังที่กล่าวมาแล้ว.

สิ่งที่เรียกว่า ไควล์ยธรรม โดยใจความก็คือ สิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง; แต่เป็นสิ่งที่ไม่เกี่ยวกับเวลา ไม่เกี่ยวกับรูปร่างหรือเนื้อที่. ฉะนั้น ธรรมดาก็เลย เข้าใจไม่ได้ เพราะว่าเราไม่เคยรู้สึกเรื่องที่อยู่นอกเหนือไปจากอำนาจของกาลเวลา, แล้วก็มักจะเห็นแต่ว่า อะไร ๆ มันก็มีการเนื่องกับเวลา; เวลาวิ่งไปเท่าไร มัน ก็นานเข้าเท่านั้น. แต่มันมีสิ่งที่ไม่เนื่องกับเวลา มันจะมีอยู่โดยไม่ต้องนาน เท่ากับเวลา, ไม่ขึ้นอยู่กับเวลา จึงต้องเรียกว่า มันมีอยู่ชนิดที่เหมือนกับมิได้มีอยู่.

ถ้าพูดให้ตรงกว่านั้น ก็พูดว่ามันมิได้มีอยู่ ความที่มันมิได้มีอยู่นั้น แหละ กลายเป็นความมีอยู่ของสิ่งชนิดนี้ ซึ่งกลายเป็นสิ่งที่มีขนาดที่จำกัดไม่ได้ ก็คือไม่มีขนาดอีกนั่นเอง, เป็นตัวเดียวกัน เป็นอย่างเดียวกัน เป็นสิ่งเดียวกัน โดยที่มันไม่ต้องเป็นสิ่งอะไร.

พูดไปก็ทำให้ลำบาก แต่มันก็ต้องพูด เพราะว่ามันมีสิ่งเดียวกันเท่านั้น ที่มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง, แล้วสิ่งทั้งปวงก็มีที่หลังสิ่งนี้. และถ้าเรารู้จักสิ่งนี้ เรา จะเป็นอย่างไร ขอให้ลองสังเกตดู.

ถ้าจิตของเรา รู้จักสิ่งที่อยู่นอกเหนือเวลา จิตก็พลอยอยู่นอกเหนือเวลาไปด้วย, คือ ไม่ถูกกักขังอยู่ด้วยเวลา. ถ้าจิตของเรา รู้จักสิ่งที่อยู่เหนือความมีรูปร่าง หรือความกินเนื้อที่ หรือความตั้งอยู่ในสถานที่ไหน ๆ; จิตนั้นก็จะต้องรู้จักกับสิ่งที่อยู่เหนือความมีรูปร่าง หรือความมีอะไร ๆ ที่มันเกี่ยวกันกับเนื้อที่, การกินเนื้อที่ เท่านั้น เท่านั้น มีสูง มีต่ำ มีกว้าง มีอะไรต่าง ๆ

ถ้าจะพูดถึง ประโยชน์ โดยเฉพาะในพุทธศาสนานี้ ก็มุ่งสอน ให้รู้จักสิ่งสิ่งนี้ ที่เรียกกันว่า โลกุตตระ หรือชื่ออื่น ๆ อีกมาก. ถ้าจิตรู้จัก สิ่งนั้นแล้ว จิตก็เป็นอิสระ คืออยู่นอกเหนืออำนาจของเวลา นอกเหนืออำนาจของเวลาที่ ต้องมีรูปร่างอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นต้น.

หิน สิ่งนี้มันไม่ได้มีอยู่อย่างสิ่งทั้งหลาย; มันมีอยู่อย่างเหมือนกับว่าไม่มี มันจึงได้มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวงได้. ใครอยากจะได้แก่ใจเอาเองได้ ว่ามีอะไรบ้างที่จะมีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง? ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว อะไรต่าง ๆ ก็เพิ่งมีเมื่อเร็ว ๆ นี้ เมื่อวานนี้เอง ถ้าเราจะศึกษาให้ทั่วถึง; แล้วสิ่งอะไรที่มัน มีอยู่ก่อนสิ่งเหล่านี้ เราจะเรียกสิ่งนั้นว่า เป็นไควล์ยธรรม แปลว่าเป็นตัวเดียวกันทั้งหมดในที่ทุกหนทุกแห่ง หรือกินเนื้อที่ทุกหนทุกแห่ง แล้วก็ในเวลาทั้งปวง.

หินถ้าเรา รู้จักสิ่งนี้ มันก็ยิ่งไปกว่าที่จะรู้จักสิ่งที่เรียกว่าไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน. หินก็มีบางศาสนาที่เขาอยากจะมีตัวตน เขาก็เลยถือว่า นี่แหละคือตัวตน คือจะมีพวกหนึ่งซึ่งเอาไควล์ยธรรมนี้เป็นตัวตน.

พุทธศาสนาเราสอนไปในทางไม่มีตัวตน ก็มีแต่สักว่าไควล์ยธรรม คือเป็นเพียงสักว่าธรรมชาติ หรือบางทีก็เรียกว่าธรรมธาตุ บางทีก็เรียกว่าธาตุเฉย ๆ.

นี้พูดกันมาหลายครั้งหลายหนแล้ว ก็ต้องทบทวนอยู่ และขอร้องว่าให้จำไว้ให้
แม่นยำ; สิ่งนี้แหละบางที่พระพุทธเจ้าก็ตรัสเรียกมันว่าธาตุเฉยๆ เช่นที่สวด
เมื่อตะกัณว่า *ฐิตา ว สา ธาตุ - ธาตุนี้มีอยู่แล้วนั่นแหละ*; บางที่ก็เรียกเต็มๆ
ว่าธรรมธาตุ คือสิ่งที่มียุสกว่าเป็นธาตุตามธรรมชาติ.

แต่เดี๋ยวนี้เรามาฟังเสียงเอาเฉพาะลักษณะที่ว่า มันไม่ได้ขึ้นอยู่กับเวลา
หรือเนื้อที่ หรือการกินเนื้อที่ มันจึงมีอยู่ไปในที่ทั้งปวง, ทั้งปวงจนไม่รู้ว่าจะใช้คำ
"ทั้งปวง" ว่าอย่างไรดี คือมันทั้งปวงออกไปเรื่อย, ออกไปเรื่อย, ออกไปเรื่อย,
ออกไปเรื่อย ไม่มียกเว้นอะไร : โลกนี้ แล้วก็จักรวาลนี้, แล้วก็จักรวาลอื่น,
แล้วก็โลกธาตุอื่นอื่น, แล้วก็อื่นๆ อื่นๆ ไป, จนไม่มีอะไรเหลือ. นี่มีความ
เป็นอันเดียวเหมือนกันหมด อยู่ในที่ทั้งปวง อย่างนี้ ความเป็นอย่างนั้น
เรียกว่า ความเป็นไควล์ธรรม.

ถ้ารู้จักสิ่งนี้ ใจมันก็กว้างพอที่จะไม่มีสิ่ง ไม่มีกู, ไม่มีเรา ไม่มีเขา;
แม้แต่ในศาสนาเดียวกัน มันก็ไม่ต้องทะเลาะกัน ในระหว่างศาสนาก็ไม่ต้อง
ทะเลาะกัน.

[ทบทวนความมุ่งหมายในการบรรยายครั้งก่อนถึงหน้า ๓๔๒.]

ในครั้งที่แล้วมา ก็ได้พยายามอธิบาย ให้พอเห็นเค้าเงื่อนแล้วว่า
ทุกศาสนารับรองว่ามีสิ่งหนึ่ง ซึ่งไม่เหมือนสิ่งใดเลย แล้วเป็นที่มียุสก่อนสิ่ง
ทั้งปวง หรือว่าซัดลงไปอีกก็ว่า เป็นปฐมเหตุ เป็นที่ออกมาแห่งสิ่งทั้งหลายทั้งปวง;
ส่วนใหญ่เขาก็เรียกว่าพระเจ้า เพราะว่าไม่มีคำอะไร ที่มีความหมายดีไปกว่าคำว่า

พระเจ้า. พูดว่าพระเจ้าน้อยก่อนสิ่งทั้งปวง, พระเจ้าน้อยในที่ทั้งปวง ครอบคลุม
สิ่งทั้งปวง เป็นผู้สร้างสิ่งทั้งปวง.

“พระเจ้าน้อยก่อนสิ่งทั้งปวง” เหมือนกันทุกศาสนา.

นักต้องเห็นใจบ้าง ว่าเมื่อพูดให้คนที่ไม่รู้อะไร ก็ต้องพูดว่าเป็น
คนหรือเป็นพระเจ้า, หรือเป็นอะไร ๆ ที่มีความรู้สึกอย่างคนนั้น เป็นพระเจ้าชั้น
มา สำหรับสร้างสิ่งทั้งปวง; เพราะว่าท่านได้มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง. พวกนี้เขา
ก็ถือพระเจ้า; แต่ลักษณะของพระเจ้าชนิดนั้น ก็คือลักษณะของไควล์ยธรรม
นั่นเอง. ดังนั้น ศาสนาบางศาสนาไม่ยอมเรียกว่าพระเจ้าอย่างนั้น ก็เรียก
เสียว่าอะไรอันหนึ่ง.

พวกที่ชอบอัศตาก็เรียกว่าเป็นอัศตาใหญ่, เป็นปรมาตดา, *ปรมาตมัน*
แล้วแต่จะใช้ภาษาอะไรเรียก ให้มีความหมายเหมือนกับพระเจ้า; เพราะว่ามัน
มีอยู่ก่อนสิ่งใด. แล้วเมื่อสิ่งใดเกิดขึ้น มันก็ต้องออกมาจากสิ่งนั้น; เพราะ
ว่าสิ่งนั้นมันมีอยู่ในที่ทั้งปวง ในเวลาทั้งปวง มันกินเนื้อที่เสียหมดแล้ว. แล้ว
สิ่งใดออกมาทีหลัง ก็หมายความว่าออกมาตลอดมาจากสิ่งนั้น ซึ่งมีอยู่ก่อนแล้ว;
กินเนื้อที่ทั้งปวง กินเวลาทั้งปวงอยู่. ฉะนั้น สิ่งนี้จะถูกเรียกว่า *ปรมาตมัน*
อะไร มันก็มีความหมายอย่างเดียวกับพระเจ้า.

ที่นี้มาถึงพุทธศาสนาเรา ก็ไม่เรียกว่าพระเจ้า แล้วก็*ไม่เรียกว่า*
ปรมาตมัน; แต่มาเรียกอย่างที่เราเรียกว่าเป็นนักเลงที่สุด หรือเป็นนักวิทยา-
ศาสตร์ นักธรรมชาติที่สุด คือเรียกมันว่า ธาตุ, ธา-ตุ, หรือธาตุ หรือ ธมฺมธาตุ

หรือธาตุตามธรรมชาติ; อย่างบาลีที่สวดไปเมื่อตะกัณว่า *อุปฺปาทา วา ภิกฺขเว ตถาคตาณิ อนุปฺปาทา วา ตถาคตาณิ -ตถาคตทังหลายจะเกิตฺชนกิตฺติ จะไมเกิตฺชนกิตฺติ; ฐิตา ว สา ธาตุ ธาตุณันตงอยู่แล้วนั้นเทียว.*

บาลีนี้มีปัญหา มีความกำกวมที่จะต้องวินิจฉัย ว่า “ตถาคตทังหลาย จะเกิตฺชนกิตฺตาม ตถาคตทังหลายจะไม่เกิตฺชนกิตฺตาม” อันนี้มีอยู่แล้ว สิ่งนี้มีอยู่แล้ว. ทนคำว่า *ตถาคตทังหลายนั้นคืออะไร?* ในภาษาบาลีก็ทำยุ่ง เพราะคำว่า *ตถาคต* นี้ก็แปลว่า *พระตถาคต* คือ *พระพุทธเจ้า* ก็มี แล้วตถาคตนั้นก็แปลว่า *สัตว์ทังหลาย* ทังปวงทังไปไมยกเว้นสัตว์อะไร นี้ก็มี ก็เรียกว่าตถาคตเหมือนกัน.

ทำไมเป็นอย่างนั้น? ก็เพราะว่า สัตว์ทังหลายทังปวง มันก็มาตามเหตุตามปัจจัย แล้วก็ไปตามเหตุตามปัจจัย โดยกฎอิทัปปัจจยตาปรุงแต่งขึ้นมา ก็เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย ไปตามเหตุตามปัจจัย; เพราะฉะนั้นสัตว์ทังหลายก็เรียกว่า *ตถาคต*, คือคำว่า *ตถาคต* ใช้เรียกสัตว์ทังหลายทังปวงก็ได้. ที่จะใช้เรียกพระพุทธเจ้าก็เพียงองค์เดียวคนเดียว แม้เป็นพระพุทธเจ้า ก็เกิดขึ้นมาในโลกอย่างมีเหตุมีปัจจัย แล้วก็ดับไป ก็ดับไปเหมือนสัตว์ทังหลาย เพราะหมดเหตุหมดปัจจัย มันจะต่างอะไรกันกับสัตว์ทังหลายและพระพุทธเจ้า. ฉะนั้นภาษาบาลีคำนี้ทำยุ่ง คือคำว่า *ตถาคต* นี้ แปลว่า สัตว์ทังปวงรวมทั้งพระพุทธเจ้าด้วยก็ได้.

ถ้าถือเอาความหมายอย่างนี้ มันก็ได้ความว่า *สัตว์ทังหลายทังปวงมันจะเกิดขึ้นก็ตาม มันจะไม่ได้เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุอันนั้นมันมีอยู่แล้ว* คือธรรมชาติอันนั้นมันมีอยู่แล้ว. นี่ฟังดูก็จะเข้าใจง่าย ว่าบรรดาสัตว์ที่มีชีวิตทังหลายทังปวง

รวมทั้งพระพุทธรเจ้านั้น จะเกิดขึ้นมาหรือยังไม่เกิด หรืออะไรก็ตามใจ; ชาติุนั้น มันมีอยู่แล้ว พระพุทธรเจ้าท่านตรัสว่าอย่างนั้น.

ชาติุนั้นคืออะไร? ก็คือ ตถตา, อวิตถตา-ความเป็นอย่างนั้น, ความไม่คิดไปจาก ความเป็นอย่างนั้น, ความไม่เป็นไปโดยประการอื่น; แล้วสรุปความว่า อิทัปปัจจยตา คือความที่เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จะเกิดขึ้น. มันคือกฎที่มีอยู่ตายตัวว่า เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ จะเกิดขึ้น และว่าเมื่อมีปัจจัยอย่างนี้ ๆ สิ่งที่เกิดขึ้นมันก็ต้องเป็นตามปัจจัยอย่างนั้น ๆ เช่น จะมีรูปร่างอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นต้น และว่าเมื่อสิ่งนี้ ๆ ไม่มี, สิ่งนี้ ๆ ก็ไม่เกิดขึ้น. นี้เพราะปัจจัยมันไม่มี.

นี่คือสิ่งที่เรียกว่า ชาติุเฉยๆบ้าง เรียกว่าธรรมชาติุ คือชาติุที่เป็นธรรม ตัวธรรมที่เป็นชาติุ แล้วแต่จะเรียกมันบ้าง. มัน มีอยู่แล้ว มัน มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งหลายทั้งปวง นี้ก็ตรงกับคำว่า ไภวฉลยธรรม; มีความหมายอย่างเดียวกับพระเจ้า คือมีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง มีความหมายอย่างเดียวกับปรมาตมัน ในข้อที่ว่า มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง.

พระเจ้าสร้างสิ่งทั้งปวงท่านเองเกี่ยวกับอิทัปปัจจยตา.

ทีนี้ ที่ว่าจะสร้างสิ่งทั้งปวงหรือไม่? นี่เห็นชัด ถ้าผู้ใดศึกษากฎอิทัปปัจจยตาเข้าใจดี ก็จะทำให้เข้าใจได้ ว่า กฎอิทัปปัจจยตานั้นแหละ บันดาลให้สิ่งทั้งหลายเป็นไป หยุดอยู่ไม่ได้ คือไม่ยอมให้หยุด ไม่เกิดก็ดับ ไม่ดับก็เกิด เป็นไปตามกฎแห่งอิทัปปัจจยตา แล้วจะไม่เรียกว่า สร้างสิ่งทั้งหลายทั้งปวง

อย่างไรกัน. นี่เป็นหลักใหญ่ที่มุ่งหมายจะให้ทุกคนเข้าใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พวกที่เป็นพุทธบริษัท คือเป็นผู้ลืมหูลืมตา เบิกบานแล้ว ตื่นนอนแล้ว ไม่มัวหลับอยู่แล้ว มีความแจ่มใสเบิกบานแล้ว จะต้องรู้อะไร.

เดี๋ยวนี้เรามีปัญหาในโลกนี้ ว่าแม้แต่ในระหว่างศาสนา ก็ทะเลาะกัน เสียแล้ว; ยิ่งศาสนาที่ตกเป็นทาสของการเมืองด้วยแล้ว ยิ่งหาเรื่องทะเลาะผู้อื่น หนักขึ้นไปอีก; เป็นเหตุให้ศาสนามีทะเลาะกัน. แม้วามันจะเป็นศาสนา ตามลำพัง; ผู้ปฏิบัติมันก็มีตัวกู-ของกู, คือมันปฏิบัติไม่ถึงตัวศาสนา.

เดี๋ยวนี้สิ่งที่เรียกว่า ศาสนานี้ อยู่ในกำมือของคนชนิดนี้ คือพุทธบริษัท อุบาสก อุบาสิกา ภิกษุ ภิกษุณี หรือว่าของศาสนาอื่นมันก็อย่างนั้น มันอยู่ในกำมือของคนที่ยังไม่หมดกิเลส, คือคนที่ยังไม่เข้าถึงพระเจ้า, คือคนที่ยังไม่เข้าถึงปรมาตมัน, คนที่ยังไม่เข้าถึงกฎอภัยที่ปล่อยตา มันก็มีตัวกู มีของกู มีของคณะกู; มันก็เลยได้อัจฉาริชยา เบียดเบียนกัน, พยายามที่จะข่มขี่ ศาสนาอื่น แล้วยกตัวเอง.

ผลบาปผลร้าย มันก็ไปอยู่ที่โลก, คือที่สัตว์โลกทั้งปวง; ไม่รู้จักศาสนา ไม่รู้จักพระเจ้า ก็เลยทะเลาะวิวาทกัน; เพราะมีตัวกู, แล้วมันก็ต้องทะเลาะกับตัวกู. ถ้าตัวกูมันขยายออกไปเต็มประเทศ มันก็ได้รับกันกับต่างประเทศ นี่เรียกว่า มนุษย์ไม่มีสันติสุขไม่มีสันติภาพ เพราะว่าไม่มีศาสนาที่แท้จริง มีแต่ศาสนาที่กำลังอิจฉาริชยากัน.

ทีนี้ จะแก้ปัญหาข้อนี้ได้อย่างไร? ก็ต้องอาศัยความจริงอีกนั่นเอง คือให้ความจริงกันเสียที่ว่า โดยเนื้อแท้แล้ว ก็ไม่ได้มีหลายศาสนาอะไร;

มีศาสนาเดียว คือให้รู้ว่า มัน มีอยู่สิ่งหนึ่งซึ่งเรียกว่า ไควล์ยธรรม เป็นเพียง
สิ่งเดียว ในที่ทุกแห่ง ในกาลเวลาทั้งหมด สิ่งนี้ไม่มีความเป็นอดีต อนาคต
ปัจจุบัน มันเป็นสิ่งเหนือเวลาไปเสียทั้งหมด อันนั้นมันมีอยู่

ในพุทธศาสนาเราก็เรียกสิ่งนี้ว่าอสังขตะ, อสังขตธรรม หรือว่า
วิสังขาร, หรือว่าเรียกกันใหม่ ๆ ใหม่ว่า *สภาพโลกุตระทั้งปวง* คือว่าง; *สุญญตา*
นั่นเรียกว่า ว่าง, ว่างคืออยู่เหนือความมีตัวตน.

ถ้าใครเข้าถึงสิ่งนี้ ก็จะหมดความเป็นตัวตน, หมดความเป็นสัตว์
เป็นบุคคลเสีย; แล้วมันจะมีมันเป็นพุทธ เป็นคริสต์ เป็นอิสลาม เป็นอะไร ๆ
ได้อย่างไร? มันเลิกกันไปหมด. นี่คือการเข้าใจในระหว่างศาสนา มัน เกิด
ขึ้นได้โดยอัตโนมัติ. ถ้าใครได้เข้าถึงความจริงอันหนึ่ง คือความจริงแห่งความ
ไม่มีอะไร, ที่จะมาแบ่งแยกเป็นตัวกู เป็นของกู เป็นของกู เป็นของคนนั้น
คนนั้น ก็จะเห็นได้ว่ามัน มีแต่ธรรมชาติ ชนิดหนึ่ง เป็นธาตุตามธรรมชาติ,
คือสิ่งที่เป็นไควล์ยธรรมนั่นแหละเป็นพื้นฐาน มีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง.

รู้จักไควล์ยธรรมแล้วจะมีความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา,

นี่พูดซ้ำพูดซากอยู่แต่อย่างนี้ เพื่อให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ยธรรม
เพื่อทำความเข้าใจอันดีต่อกัน ในระหว่างศาสนาทั้งหลาย ที่ยังเห็นแก่ตัวมาก
ยิ่งจนทุกที. นี่มันน่าหัวที่ว่าพอ *วัตถุนิยมยังเจริญ* ขึ้นเท่าใด *พวกศาสนาก็ยังเห็น*
แก่ตัวมากขึ้นเท่านั้น; มันเจริญอยู่ที่วัตถุนิยม แต่ผลมันมาได้แก่ศาสนา
ซึ่งอยู่ในกำมือของคนที่มีมันหลงไปในวัตถุนิยม.

ระวังให้ดี มันกำลังเป็นเหยื่อของวัตถุนิยม : ที่เป็นตัวผู้ปฏิบัติ มันก็ปฏิบัติเพื่อวัตถุนิยม เพื่อผลเป็นสวรรค์บ้าง ถึงแม้แต่ว่าจะเพื่อเกียรติ ได้เป็นครูบาอาจารย์ชั้นดุษฎีบัณฑิตบ้าง นมมันก็วัตถุนิยม. เมื่อในโลกมันมีวัตถุนิยม เจริญก้าวหน้า มันก็ดึงจิตใจของคนทั้งหลายไปหาวัตถุนิยม จนกลายเป็นแม้ประเพณีพรหมจรรย์นี้ ก็เพื่อผลเป็นวัตถุนิยมไปเสีย; แม้ผู้เผยแผ่ศาสนา มันก็เพื่อวัตถุนิยมไปเสีย เพื่อชื่อเสียงบ้าง เพื่อเกียรติ กระทั่งเพื่อเงินเพื่อทองในที่สุด. ศาสนามันก็เลยตกมาอยู่ในกำมือของผู้เผยแผ่ ซึ่งเป็นทาสของวัตถุนิยม เรื่องมันก็จะสลายฉิบหายกันหมดเพราะเหตุนี้.

ฉะนั้น จะต้องดึงเอาไว้ให้ได้ ให้มีตัวสิ่งที่เรียกว่าธรรมะ หรือ ธรรมธาตุ หรือ ไควล์ยธรรมนี้ อยู่เป็นหลัก นั่นคือความมุ่งหมายของการบรรยายธรรมบรรยายชุดนี้ ซึ่งบรรยายมา ๑๐ ครั้งแล้ว เป็นครั้งที่ ๑๑ ในวันนี้ เรียกว่า ไควล์ยธรรม. ขอให้พยายามทำความเข้าใจให้เพิ่มขึ้น สมกับการที่ทำการบรรยายเพิ่มขึ้น.

.....

เริ่มการบรรยายครั้งนี้.

ต้องรู้จักเรื่องราวจิตทางวิญญาณจึงจะเข้าใจไควล์ยธรรม.

เดี๋ยวนี้เรามันมองกันแต่ในเรื่องที่ตาตาของบุคคล ผู้รู้จักแต่วัตถุนิยม, รู้จักแต่วัตถุด้วย แล้วก็รู้จักแต่จะนิยมวัตถุด้วย; ไม่นิยมเรื่องที่เป็นเรื่องทางจิตทางวิญญาณหลักซัง; เหมือนกับที่เราเป็นเด็กกอมมือก้นอยู่ตลอดเวลา. แม้อายุตั้งเท่านี้แล้ว ก็ยังเหมือนกับว่าเป็นเด็กกอมมือก้นอยู่ตลอดเวลา เพราะเห็นอะไรก็เห็นแต่เท่าที่ลูกตาดันมันเห็น; เหมือนกับเด็ก ๆ เราจะเห็นอะไรแต่แค่

“ไม่มีใครได้ประโยชน์อย่างทีอุปติสสะหรือโกลิตะได้; เพราะสองคนนั้นเข้าไป
ดูยี่เกไปดละคร แล้วได้ธรรมจักขุ เบื่อโลกออกไปบวช มาเป็นพระสารีบุตร
เป็นพระโมคคัลลานะ. สองคนนั้นเห็นธรรมในโรงละคร เกิดความเบื่อหน่าย.

ทั้งนี้ในโรงยี่เกคราวนั้น มันก็มีแจ๊นท์โครพกินซี; แล้วไม่มีใครเคย
นึกว่า ตัวเองก็เป็นแจ๊นท์โครพกินซี มันก็เลยหัวเราะกันใหญ่; ก็คิดดูเถอะ
ทุกคนมันก็เป็นแจ๊นท์โครพกินซี เพราะว่าถ้ามันหลงรัก หรือชอบใจอะไรแล้ว
มันก็กินซีได้ทงนนั้นแหละ คือว่าเป็นเหยื่อของสิ่งนั้น, เป็นทาสของสิ่งนั้น.

เรื่องนี้คิดดูให้ถึถึแล้วมันก็เป็นเรื่องของธรรมชาติ; เพราะว่าตัวยี่เก
ที่แสดง เขาก็ไม่ได้ตั้งใจว่าจะสอนธรรมะ ว่าแจ๊นท์โครพนี่หลงหนักเข้าแล้วก็กินซี.
คนแสดง, ตัวยี่เก มันก็ต้องการให้คนหัวเราะ ให้คนติด ให้ได้เงินมากๆ เท่านั้น
มันก็ได้ตั้งใจจะสอนธรรมะ; แต่ว่าสิ่งที่เขาแสดงออกมา มันอาจจะสอน
ธรรมะ หรือว่ามันสอนอยู่แล้ว ว่าถ้าคนเราถ้าไปหลงรักอะไรเข้าแล้ว มันก็
ยอมทุกอย่าง; แต่คนก็ไม่มองในแง่นี้ ไม่รู้สึกในแง่นี้กันสักคนเดียว. ^๕
อาตมาก็ยังเป็นเด็กมาก แต่เชื่อว่าไม่มีใครรู้สึกอย่างนี้สักคนเดียว ล้วนแต่หัวเราะ
เฮฮากันไปหมด ว่ามันกินซี.

เราจะต้องนึกถึงธรรมชาติ ที่มันสอนอยู่โดยไม่ได้เจตนา. ^๕ เต็ม
ไปหมดทุกหัวระแหง ที่มันจะสอนความจริง ในทุกแง่ทุกมุม และโดยเฉพาะ
อย่างนี้ ในแง่มุขที่ว่า ถ้าหลงไปแล้ว มันก็จะไปทำในสิ่งที่ไม่ควรจะทำ คือทำให้
ตัวเองเป็นทุกข์. ^๕ นี่จำไว้ให้ตั่วว่า เรากำลังหัวเราะอะไรอยู่ โดยไม่ได้รับประโยชน์
จากสิ่งนั้น; ^๕ เพราะว่าเรามันโง่ ก็จำว่าเรานั้นแหละมันเป็นแจ๊นท์โครพกินซี
เสียเอง.

ฉะนั้นคำอธิบายเรื่องไควล์ธรรม ก็อาจจะมีลักษณะอย่างนี้; มันก็จะดูเป็นเรื่องว่าอย่างนั้น ๆ ไปตามคำพูด ไปตามตัวหนังสือ, แล้วก็ไม่ได้ความหมาย ในลักษณะที่จะให้เกิดความสลดสังเวช หรือความรู้ถึงความจริงว่าเป็นอะไร ในส่วนจิตใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป; ไม่ใช่มาอยู่ตรงแค่ว่าวัตถุ, เช่นว่ากินอุจจาระ มันก็อยู่แค่อุจจาระ; มันไม่เลยไปถึงว่า เหี้ยวของกิเลส เหี้ยวของตัณหา ของอวิชชา ของความโง่.

ถึงแม้ว่าตนเองก็เพิ่งจะมองเห็น ว่าเรื่องจันท์โครพกินซี ที่เราเคยหัวเราะนั้น; เราก็งงมาตั้ง ๒๐ ปีแล้วกระมัง; ไม่มองเห็นว่า ความหมายนั้นมันลึกมาก มีค่ามาก ประเสริฐมาก แล้วเราก็รับเอาไม่ได้, และเพราะว่าเราก็นั่งเป็นเด็กตัว.

แต่เดี๋ยววันถ้าพอมาพูดถึงเรื่องไควล์ธรรมแล้ว อายุหลายสิบปีนั้นก็ยังเป็นเด็กอมมืออยู่ก็ได้ จึงขอรับรองว่า อย่าไปทำเล่นกับเรื่องเหล่านี้. เรื่องสิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรมนี้ อย่าไปทำเล่นกะมัน, มันมีอะไรที่ลึกซึ้งอยู่มาก; ไม่ใช่ว่าพอฟังจบแล้วก็เข้าใจ ยังจะต้องสำรวจมิจิต มีสมาธิเนียบแหลม ลึกซึ้ง ทั่วตลอด ให้รู้จักสิ่งนี้ต่อกันไปอีก เป็นชั้น, เป็นชั้น, เป็นชั้น, กว่าที่จะถึงตัวที่เป็นตัวจริงของมัน.

ที่แรก ก็ได้ยินได้ฟัง ก็เป็นความรู้จำได้; ต่อมาก็ใช้เหตุผลไตร่ตรองไปตาม ก็เป็น ความเข้าใจ เรียกว่าเป็นที่พอใจอยู่ แต่ยังไม่ถึงสิ่งนั้น จนกว่าเมื่อไรจิตใจมันสังเวช มันมองเห็นลึกกว่านั้น แล้วเกิดความเปลี่ยนแปลงในทางจิตใจ. นี่จึงจะเรียกว่า เห็นอย่างรู้แจ้งทั่วตลอด คือเข้าถึงตัวไควล์ธรรม.

ถ้าเรียกอย่าง *ศาสนามั้พระเจ้า* ก็เรียกว่า *เข้าไปเป็นอันเดียวกันกับพระเจ้า*. ถ้าว่าเป็น *ศาสนาที่มีปรมาตมัน* ก็ต้องกลับไปรวมกับปรมาตมัน. ถ้าเป็นศาสนาอย่าง *พุทธศาสนา* มีสักว่า *ธาตุตามธรรมชาติ* มันก็เหลือแต่สักว่า *ธาตุตามธรรมชาติ*, ไม่เหลือตัวกู ของกูอยู่ที่ไหนอีก; แล้ว ลักษณะของธาตุตามธรรมชาตินี้ มีลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่ง คือ *สูญญตา* -ความเป็นของว่าง; มันต้องกลายเป็นของว่างอย่างนั้นไปต่างหาก จึงจะเรียกว่าเป็นผู้ถึงซึ่งไควล์ยธรรม.

นี่มันไม่มีไทย ไม่มีฝรั่ง ไม่มีพุทธ ไม่มีคริสต์ ไม่มีอิสลาม ไม่มีพราหมณ์ ไม่มีเต๋า ไม่มีอะไรแล้ว มันเป็นว่างเนื้อเดียวกันไปหมด; เหมือนกับความว่างที่ปราศจากตัวกู-ของกู. แล้วก็ดูความว่างนี้ตั้งต้นมาแต่เมื่อไร มันก็หาไม่พบ, มันกินขนาดกว้างไปเท่าไร มันก็หาไม่พบ, มันมีอายุเท่าไร มันก็บอกไม่ได้; นี่เป็นอมิตาภะ คือ *แสงสว่างไม่จำกัด* *รัศมีไม่จำกัด*, *อมิตายุ* *ไม่มีอายุอันจำกัด*. นี่เรียกว่า *ไควล์ยธรรม*

นี่ *พระพุทธเจ้า* ท่านมาเรียกอย่างนักเลง *อย่างนักวิทยาศาสตร์* เรียกว่า *ตถตา* - *ความเป็นอย่างนั้น*, *อวิตถตา* - *ความไม่คิดไปจากความเป็นอย่างนั้น*, *อนณตถตา* - *ความไม่เป็นไปโดยประการอื่น*; นี่เราก็ก็นึก. แม้คำที่ซึ้งที่สุดคือคำว่า *อสังขตะ* นี้ ก็ยังไม่รู้ ว่ามันอสังขตะกันที่ตรงไหน; มันจะให้เป็นตัวเป็นตนอย่างใดอย่างหนึ่งเสียเรื่อย, แม้จะพูดว่าเป็นอสังขตะ มันก็จะให้เป็นตัวเป็นตน แม้จะพูดว่าอนัตตา มันก็ยังจะให้เป็นตัวเป็นตนของอนัตตา, นี่อย่างนี้เรื่อยไป. ฉะนั้น อาตมาจึงว่าต้องทน ต้องขอร้องว่าให้ต้องทน ศึกษาพิจารณาเรื่อย ๆ ไปก่อน.

.....

ที่นี้จะพูดถึงตัวเรื่องต่อไป คือ :—

ไถวัลยธรรม ในฐานะที่จะเป็นหลักมูลฐานเพื่อความเข้าใจอันดี ต่อกันในระหว่างศาสนา.

ยกใจความสำคัญข้อแรกขึ้นมาพูด เรียกว่า สิ่งที่เป็นปฐมเหตุ. ในครั้งที่แล้วมา ก็ได้พูดถึงสิ่งที่ เป็นปฐมเหตุ ในศาสนาพุทธ หรือศาสนาอื่น ๆ ในประเทศอินเดีย ที่มีอยู่ด้วยกัน. แล้วก็ขอเตือนอยู่เสมอว่า *แม้ว่าพระพุทธเจ้า ท่านไม่ได้ตรัสคำว่า ปฐมเหตุ หรือยืนยันว่ามีปฐมเหตุ แต่ท่านก็ได้กล่าวธรรมะมากมาย มีปริยายมากมาย ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่า นั่นแหละคือสิ่งที่ จะเรียกกันในชื่อว่า ปฐมเหตุ.*

ยกคำปฐมเหตุขึ้นมาพิจารณา เพื่อให้เห็นว่ามีในทุกศาสนา.

สิ่งที่เรียกว่า ปฐมเหตุนี้ ผู้ที่อยากจะค้าน ก็จะสามารถค้านได้ว่า มันเป็นตัวตนไปเสียแล้ว, ถ้ามีปฐมเหตุสำหรับสร้างสิ่งอื่น มันก็จะเป็นตัวเป็นตนไปเสียแล้ว. นั่นก็ลืมไปว่า เรากำลังจะพูด เพื่อจะทำความเข้าใจอันดี ในระหว่างศาสนา.

เมื่อศาสนาอื่นเขาจะเรียกว่า ปฐมเหตุ ก็อย่าไปว่าเขาซี; เพราะเขาเพิ่งเล็งในข้อที่ว่า มันมีสิ่งนั้นอยู่ก่อน, แล้วก็มีส่วนอื่นออกมาเรื่อยๆ เรื่อยๆ แล้วจะไม่ให้เรียกสิ่งนั้นว่า ปฐมเหตุ ได้อย่างไรกัน. และศาสนาของเขาก็ตั้งใจ

จะบัญญัติว่าอย่างนั้น : ให้คนพยายามเข้าถึงสิ่งที่เรียกว่า ปฐมเหตุ^๕ นั้น แล้วจะ
ได้เลิกกันที่ คือเลิกมีตัวกู-ของกูกันเสียที่ อยู่กับพระเจ้า ไม่ทะเลาะวิวาทกันอีก
ไม่มีความทุกข์อีก.

สิ่งที่เรียกว่า ปฐมเหตุ^๕ นี้ ก็ต้องถือว่าเป็นคำสมมติ คือเรา สมมติ
ไควล์ธรรมให้เป็นปฐมเหตุ; เพราะว่าไควล์ธรรม^๕ นั้นมีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง
แล้วก็มีสิ่งทั้งปวงออกมาเรื่อย ในขอบเขตของไควล์ธรรม ก็เลยเรียกว่า
ไควล์ธรรมเป็นปฐมเหตุ.

ทีนี้ถ้าพูดให้ สมมติหนักขึ้นไปอีก ก็ต้องพูดว่า เป็นผู้สร้าง, เดียวนี้
เรายังไม่พูดถึงว่า เป็นผู้สร้าง เราพูดว่าเป็นปฐมเหตุ จะทั้งค้างไว้ให้ทุกคนเอาไป
คิดไปนึกอยู่เรื่อย ๆ ไปก็ได้ ว่าอะไรนะที่มันมีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง? แล้วสิ่งทั้งปวง
ออกมาภายใต้อำนาจ หรือว่าอิทธิพล หรืออะไรต่าง ๆ ของสิ่งนั้น.

หรือว่าถ้าจะถามกันอย่างนี้ก็ได้ ว่า “เวลา” ^๕มันมาจากไหน? คำตอบ
ในเรื่องนี้จะฟังถูกหรือไม่ถูกก็ตามใจ ก็ต้องบอกว่า มันมาจากสิ่งที่อยู่นอกอำนาจ
ของเวลา, สิ่งที่มิได้เป็นเวลา มิใช่เวลา และอยู่นอกอำนาจของเวลา นั่นแหละ
เป็นปฐมเหตุ ของสิ่งที่เราเรียกกันว่าเวลา.

ทีนี้สิ่งทั้งปวงที่มีรูปร่างต่าง ๆ, ^๕รูปวัตถุต่าง ๆ ^๕มันมาจากไหน? มันก็
มาจากสิ่งหนึ่ง ซึ่งอยู่เหนือความที่มีรูปร่าง. สิ่งที่อยู่เหนือความที่จะมี
รูปร่าง ไม่มีรูปร่าง ไม่เป็นรูปร่าง ไม่ใช่รูปร่าง นั่นมันมีอยู่ก่อน สิ่งที่อยู่นอก
เวลา นอกเรื่องของเวลานั้นแหละ เป็นผู้สร้างเวลาขึ้นมา. สิ่งที่ไม่มีรูปร่าง ไม่กิน

เนื้อที่ ไม่เกี่ยวกับการมีรูปปร่าง นั้นแหละ มันสร้างสิ่งที่มีรูปปร่างและกินเนื้อที่
ขึ้นมา. ถ้าว่าไม่ใช่แล้วก็คืออะไรละ? ก็ลองคิดดูเองซิ. มันก็ไม่มีอะไร
นอกจากสิ่งนี้ ซึ่งมีอยู่ก่อนสิ่งใด; จึง สมมติให้แก่สิ่งนี้ว่าปฐมเหตุ เรียก
สิ่งนี้ว่าปฐมเหตุ แต่ไม่ใช่บุคคล.

๘๔๐. “พระเจ้า” ก็เพื่อสอนแก่คนผู้ไม่รู้จักภาวะน.

การที่พวกที่ถือว่ามิพระเจ้าผู้สร้าง และมีพระเจ้าเป็นบุคคล นั้นมัน
จำเป็นที่จะต้องพูดอย่างนั้น; เพราะจะสอนคนที่ยังไม่รู้จักสิ่งที่ไม่ใช่บุคคล
ได้ จึงต้องสอนให้เหมือนกับอย่างบุคคล. เขาจึงต้องเขียนรูปปร่างของพระเจ้า
ให้เหมือนกับคน.

พระเจ้าในศาสนาคริสต์ ศาสนายินดู อะไรก็ตาม ก็เขียนรูปปร่างเหมือน
กับบุคคลทั้งนั้น; เพราะถ้าเขียนผิดไปจากนั้น ก็ไม่มีใครรู้จัก; มันคล้ายๆ
กับว่า จะต้องเขียนให้เด็กอ่านหรือดู ก็ต้องเขียนอย่างนั้น จนกว่าจะรู้จักสิ่งที่
ไม่เป็นบุคคล ถึงจะเขียนเป็นอย่างอื่น.

ทีนี้ ถ้าเขียนเป็นอย่างอื่น มัน ก็เขียนไม่ได้. เอ้า, ลองเขียน
รูปปร่างพระเจ้าดูซิ ถ้าไม่ใช่อย่างบุคคล : พระเจ้าเป็นผู้สร้าง, พระเจ้าอยู่ในที่
ทั้งปวง, พระเจ้าควบคุมโลกนี้ มันก็ต้องเขียนเป็นบุคคลออกมา ถ้าจะต้องเขียน;
ไม่อย่างนั้นก็อย่าเขียน; ถ้าเขียนก็ต้องเขียนเป็นสัญลักษณ์ เป็นบุคคลออกมา

นี่คือ ปฐมเหตุ ที่ต้องเขียน เป็นพระเจ้าผู้สร้าง, หรือว่าพูดบรรยายในลักษณะ ที่เป็นพระเป็นเจ้าผู้สร้าง.

ได้พูดมาสำหรับพุทธศาสนา ว่าได้แก่กฎของอิทัปปัจจยตา ว่านั่นแหละ คือปฐมเหตุ, แล้วก็ได้พูดถึงศาสนาอื่น ที่มีอยู่ในประเทศอินเดียด้วยกัน ที่เป็นของคณมีสติปัญญาด้วยกัน ก็ระบุไปยังสิ่งที่ลัทธินเวทานตะ คือยอดสุดของฮินดูนี้ เรียกว่า ปรมัตถ์ หรืออตฺตอาณใหญ่ยิ่ง อตฺตอาณแท้จริงและใหญ่ยิ่งนี้ เรียกว่า ปรมัตถ์ ไม่มีรูป ไม่มีร่าง ไม่อยู่ในเวลา เหมือนกับที่บรรยายมาแล้ว ในลักษณะของไควล์ยธรรม. แล้วคนไหนจะเขียนรูปร่างของปรมัตถ์ได้? มันก็ไม่มี.

ทีนี้พวกที่อยากจะสอนเวทานตะนี้แก่ชาวบ้าน มันก็ยังต้องกลับไปใช้คำว่า *พรหม* หรือ *พระพรหม* อีกนั่นเอง; เพราะว่า *พระพรหม* นี้ มีความหมายผู้สร้างมาแต่เดิมอยู่ก่อนแล้ว. ทีนี้ก็จะใช้ลักษณะของปรมัตถ์ ในลักษณะที่มีอยู่ก่อนสิ่งทงปวง หรือออกสิ่งทงปวงมา ก็เรียก ปรมัตถ์นี้ว่าพรหม หรือพระพรหม นี้เสียทีหนึ่ง. ทีนี้ถ้าใครจับพลัดจับผลูมา ถือเอาว่า เอ้า, ก็พระพรหมมีรูปร่างอย่างนั้น; มันหลอกมันโกหกกันเมื่อหยกๆ หนึ่งเอง คนก็เลยไม่เชื่อสิ่งที่เรียกว่าปรมัตถ์ ก็ได้.

นี่ความจำเป็นของพุทธศาสน์มีมากอย่างนี้ เราก็ต้องเห็นใจเขาบ้าง; แล้วกรุณาความมุ่งหมายให้ดี ว่าถ้าเขาจะสอนในหมู่คน ที่ยึดถือในบุคคลอื่นเป็นที่พึ่ง คือพระเจ้าแล้ว ก็ต้องให้อันนั้นเป็นพระเจ้า มีลักษณะเป็นไควล์ยธรรม.

ที่นี้ถ้าคนที่คิดมาก เวียนมาก ฉลาดมาก อย่างในอินเดียสมัย พระพุทธเจ้า จะเกิดขึ้นนี้; พูดถึงพระเจ้าอย่างนั้น เขาไม่เชื่อกันแล้ว. เขาจึง ต้องพูดเป็นธรรมะ หรือเป็น นามธรรม เป็น ปริมาณนั้น คล้ายๆกับเป็น ธรรมชาติอันหนึ่ง; แต่โดยเหตุที่ยังไม่สลัดเยื่อใยแห่งอัตตาหรือตัวตนออกไป เสียได้ จึงต้องเอาคำว่าอัตตามาใช้; แต่ให้เป็นอัตตาใหญ่ อัตตาสากล อัตตา ที่เป็นออกมาแห่งอัตตาทั้งหลายไป. นั่นคือปฐมเหตุ.

ที่นี้ พุทธศาสนา ก็เรียกว่า กฎเกณฑ์แห่งอิทัปปัจจยตา ที่ทำให้ สิ่งทั้งหลายทั้งปวงออกมา หรือว่าจะกลับดับลงไป ก็ดับลงไปในกฎเกณฑ์แห่ง อิทัปปัจจยตา สิ้นสุดกันแค่นั้น. ถ้าจะหาเรื่องให้ทะเลาะกัน มันก็ทะเลาะกัน ได้ แต่ถ้าจะหาเรื่องให้กลมกลืนกันไปได้ มันก็มีทางที่จะกลมกลืนกันไปได้; ขอนมโนยุทว่า เจตนาดีหรือเจตนาร้าย.

แต่ถ้าจะ เอาความจริงแท้จริงเป็นหลักกันแล้ว จะว่าอย่างไร? ก็อย่า พูดถึงพุทธ ถึงฮินดู ถึงพราหมณ์; อย่าพูดถึงศาสนาเหล่านี้. พูดถึงแต่ ว่า ที่แรกมันก็มีอยู่แต่สิ่งสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นอย่างนั้นๆอยู่ตลอดนิรันดร. นี้คน เพิ่งว่าเอาเอง ว่าเป็นอย่างนั้น เป็นศาสนานี้ เป็นศาสนานี้ เป็นพระเจ้านั้น พระเจ้านี้; นี้เพิ่งว่ากันทีหลัง. แล้วคนโง่นั้นเขาว่า; พอหายโง่แล้ว มัน ก็เห็นเป็นธรรมชาติอันหนึ่ง.

อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า จิตตา ว สา ธาตุ -ตถาคตทั้งหลาย จะเกิดขึ้นก็ตาม ตถาคตทั้งหลายจะไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุอันนั้นมันมีอยู่แล้ว. นี้คือ ไภวฉลยธรรมด้วย, แล้วก็ ในฐานะที่เป็นปฐมเหตุด้วย; เพราะว่ามันมีอยู่ก่อน

ในฐานะที่เป็นกฎของอิทัปปัจจยตา, สิ่งทั้งหลายออกมาตามกฎ หรือเป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา. เราควรจะเอาอันนี้แหละเป็นปฐมเหตุ คล้ายๆกับว่าเป็นพระเจ้า ในพวกที่เขาถือพระเจ้า

ก็เป็นอันว่า ศาสนาพุทธ กับศาสนาอื่น ๆ ในประเทศอินเดีย พ้องสมัยกันนั้น ไปด้วยกันได้; ไม่ควรจะทะเลาะกัน ในข้อที่มีสิ่งสิ่งหนึ่งซึ่งมีลักษณะเป็นไถวัลยธรรม.

ที่นี้ พวกที่มีพระเจ้านั้น ก็ต้องให้อภัยเขา. เขาจะพูดกับเด็ก ๆ เรื่อยมา เขาก็ต้องสมมติพระเจ้าเป็นบุคคลยิ่งขึ้นทุกที : รูปร่างอย่างนั้นอย่างนี้, มีหน้าที้อย่างนั้นอย่างนี้, จนมีพระเจ้ามากเกินไป นึกมี; ก็ต้องให้อภัยเขา. แล้วคำสอนทั้งหลายที่เขาให้บูชาพระเจ้านั้น ก็เพื่อย้ายยึดถือตัวตนทั้งนั้นแหละ; แม้แต่ให้บูชาขันธ์ ก็เพื่อย้ายให้ยึดถือว่าตัวตนว่าของตน, เอาไปเผาไฟเสียก็ได้.

สำหรับคนที่เิ่งเกินไป; ไม่มีทางจะทำอย่างอื่นแล้ว ก็ต้องหลอกให้ทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะบรรเทาความยึดมั่นว่าตัวว่าตนอยู่โดยปริยายโดยอ้อมอยู่ในตัวมันเอง. ก็ไม่ควรจะไปว่าเขา เพราะเขาจะทำแก่บุคคลชนิดนั้น หรือว่าบุคคลชนิดนั้น มันก็มีอยู่มาแต่ก่อนแล้ว; มันยังเปลี่ยนไม่ได้, มันยังมีคนโง่จำนวนหนึ่ง ซึ่งยังเปลี่ยนไม่ได้. ฉะนั้น ระบอบศาสนาชนิดหนึ่ง ก็ต้องมีอยู่ เพื่อคนชนิดนั้น, เพื่อคนอย่างนั้น.

....

พิจารณาอุปฐัมเหตุทางประเทศจีนสมัยพุทธกาล.

เอาละทีนี้ วันนั้นกมุงหมายจะพูดถึงสิ่งที่เรียกว่าอุปฐัมเหตุ ขยายตัวออกไปอีก คือออกไปนอกประเทศอินเดียกันเสียที ก็มาทางตะวันออกก่อน คือมาทางประเทศจีน. ทุกคนก็จะทายถูก ว่าพอออกมาทางประเทศจีน ถ้าอย่างในยุคพุทธกาลแล้ว ก็มันก็ต้องมาโดนกันเข้ากับลัทธิของเหล่าจื่อ.

เหล่าจื่อเนี่ยเป็นคนพ้องสมัยกับพระพุทธเจ้า อยู่สุดมาทางตะวันออกที่เขาเล่าหรือบันทึกกันไว้ : พระพุทธเจ้ามีพระชนมายุได้ ๘ ปี; ตอนนั้นเหล่าจื่อแก่มากแล้ว แต่ว่าขงจื้อกับเหล่าจื่อยังทันพบกัน. เป็นอันว่าเหล่าจื่อเนี่ยพ้องสมัยกับพระพุทธเจ้าพอดี.

เหล่าจื่อก็ได้สอนลัทธิอันหนึ่งเรียกว่า เต๋า จะมองดูในแง่ปรัชญาที่เป็นปรัชญา, มองดูในแง่ศาสนาก็มาเป็นศาสนา, มองดูในแง่ศีลธรรมชั้นเด็ก ๆ ก็เป็นศีลธรรมชั้นเด็ก ๆ; เช่นอาชัมที่จัดรูปให้หัวหัวสิงโต น้ำมันเหลือเป็นซากสำหรับคนเขลาชนสุดเดียงเนี่ย คือให้หัวฟ้าหัวดิน.

* อย่างที่รูป *อิมเอียง* ที่เขียนอยู่ที่เขตแดนโรงหนัง ฝ่ายหนึ่งเป็นบวกลฝ่ายหนึ่งเป็นลบ สัมพันธ์กันเมื่อไรก็จะเกิดกำลัง แล้วก็หมุนไปในวิญญูสงสาร กว่าจะเลิกเสียที ๒ ฝ่าย คือทั้งดำทั้งขาว ทั้งดีทั้งชั่ว ทั้งบุญทั้งบาป; เลิกถอนไปก็เลยว่าง เมื่อนั้นจะเป็นเต๋า.

* มีอยู่ในโรงสรรพทางวิญญาณที่สวนโมกข์ฯ.

ที่นี้คำว่า เต่า นี้ มัน มีปัญหาว่า ไม่รู้จะแปลว่าอะไร? หลายคน เคยได้ยินคำว่าเต่า แต่ก็ไม่รู้จะแปลว่าอะไร? มีปัญหาอยู่มาก ในที่สุดไม่แปลนั้นแหละดี เรียกว่า “เต่า” ไปตามเดิม; แล้วก็ศึกษาให้รู้ว่า สิ่งทีเรียกว่าเต่านี้มีลักษณะอย่างไร?

แต่ถ้าเอาตามภาษาปัจจุบันนี้ ภาษาหนังสือเวลานี้ คำว่า เต่า เดียวนี้ เขาแปลว่าธรรม, ธรรมะเฉยๆ, ธรรมเฉยๆ นั่นคือเต่า แล้วก็มีคนอธิบายว่า คำว่าเต่า นี้ ตามตัวหนังสือจริงๆ ก็เคยแปลว่า หนทาง คือทางสำหรับเดินหรือทางสำหรับไป.

นี้เห็นได้ทันทีว่า นั่นมันไป แยกเฉพาะธรรมะส่วนที่เป็นการปฏิบัติ ก็เรียกว่าเป็น “ทาง” ได้แน่นอน คำว่าเต่าซึ่งแปลว่าธรรม ก็หมายถึงส่วนที่เป็นหนทางก็ได้; แต่ถ้าหมายถึงส่วนที่เป็นความจริง, เป็นปรมาัตถธรรม ก็คงเรียกว่า ธรรม หรือเรียกว่า เต่า อยู่นั่นเอง. ฉะนั้นคำว่า “เต่า” ที่แปลว่าหนทางนี้ ในความหมายแคบ เพื่อจะชี้หนทางสำหรับปฏิบัติเท่านั้น.

คำว่า “เต่า” ควรจะแปลว่า ธรรม; เช่นเดียวกับคำว่า ธรรมชาตุ ในพุทธศาสนา จะเป็น สัจธรรม จะเป็น สภาวธรรม หรือเป็น ปฏิบัติธรรม เป็น วิปากธรรม เป็นอะไรธรรมที่สุดแท้ เรียกว่าธรรมทงนั้น; ฉะนั้นคำว่าเต่า นี้ ก็จะต้องเหมือนกัน; แต่ว่าที่มัน ลึกซึ้งพิเศษ ก็คือ ธรรมในฐานะที่เป็น อสังขตะ หรือเป็น ไถวัลยธรรมนั้นแหละเรียกว่าเต่า.

นี่คอยฟังให้ดี เดี่ยวจะเข้าใจผิด ว่าทำไมมันเกิดมาเหมือนกันกับหลัก
ในอินเดีย? หรือแม้แต่ในพุทธศาสนา ทั้งที่มันอยู่สุดตะวันออกเป็นประเทศจีน.
ในเวลาที่ยังสมัยกัน ทำไมจึงพูดเหมือนกันได้? นิมิตทางที่จะสงสัยได้ คืออาจ
จะตั้งข้อสงสัยขึ้นมาว่า; แม้ว่าเหล่าจื่อจะอยู่สุดแผ่นดินทางนี้ ความคิดมันเหมือน
กันก็ได้ ในแง่ของอสังขตธรรม ที่มันตรงกันข้ามกับพวกโลกียธรรม หรือ
สังขตธรรมทั้งหลายนี้; เขาก็คิดออกเหมือนกัน อย่างนี้ก็ได้อีก.

ทีนี้อีกทางหนึ่ง ก็จะต้องอธิบายกันอย่างดูหมิ่นดูถูกสักหน่อย ว่าคัมภีร์
เต๋าเตจิงนึ่งเพงทาขนมมา หลังจากที่เหล่าจื่อตายไปนานแล้ว; เพราะว่าพวกฝรั่งที่
เป็นนักศึกษางานพวกก็มีความคิดอย่างนี้ : ว่าตัวคัมภีร์ของเหล่าจื่อ เพิ่งจะทำการ
ต่อมา หลังจากเหล่าจื่อตายแล้วตั้งหลายร้อยปี. ถ้าอย่างนั้นมันก็ เข้ารูป ที่ว่าพุทธ
ศาสนาไปถึงประเทศจีนแล้ว; หลักอันนี้ก็เข้าไปอยู่ในคำสอนอันนี้ได้ คือรับเอา
ของพุทธศาสนา, หรือว่าอย่างน้อยที่สุด ก็อย่างประมาณนั้นของฮินดู เอาไปเป็นตัว
เต๋า อย่างนี้ก็ได้อีก.

นี่มันไม่มีอะไรจะตัดสินได้แน่นอน; แต่ถ้าจะเคารพคำพูดหรือคัมภีร์
ของเขา เขาถือว่าเหล่าจื่อได้เป็นผู้สอนไว้เอง ตั้งแต่ในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังอยู่
พร้อมสมัยกัน. ก็ลองฟังดูที่ว่า สิ่งที่เราเรียกว่า เต๋า นั้นจะเป็นไภวฉัตรธรรม ได้
อย่างไร?

คัมภีร์เต๋าเตจิงทั้งหมด ๓๐ กว่าบทนั้นแหละ เพียงบทแรกบทเดียว
เท่านั้นแหละพอ. บทที่ ๑ ของคัมภีร์เต๋าเตจิง จะบอกให้รู้ได้ทันทีว่า สิ่ง
ที่เรียกว่าเต๋านั้นคืออะไร. ฉะนั้นเราไม่ต้องไปศึกษาให้ปวดหัวทั้ง ๓๐ กว่าบท.

ที่นี้ ประโยคแรกของคัมภีร์เต๋าต๊ะเจ็ง ของเหลาจื่อที่ว่า เต๋าซึ่งเอามาบรรยายเป็นคำพูดได้นั้น ยังมีใช้ eternal เต๋า, eternal ก็แปลว่า ไม่มีที่สิ้นสุด หรือ ที่มีอยู่นิรันดร คือเต๋าจริงๆ.

แล้วประโยคที่ว่า ข้อที่มาให้บทนิยามว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ได้; นามคำพูดที่ใช้นามเป็น noun, เป็นนามนี้ ถ้ายังบัญญัติให้นิยามอย่างนั้นอย่างนี้ได้ นั้นยังไม่ใช้นามที่ไม่รู้จักเปลี่ยนแปลง.

ข้อที่ไม่รู้จักเปลี่ยนแปลง มันก็คือ ไม่ใช่ชื่ออย่างที่คนเขาตั้ง เช่น ตั้งชื่อนาย ก. นาย ข. นาย ง. เป็นวิสามานยนามนกด, หรือว่าตั้งชื่อก่อนหิน ต้นไม้ หมู หมา กา ไก่ เป็นวิสามานยนามนกด, นก ล้วนแต่มีลักษณะที่นิยาม, คือจำกัดความได้อย่างนั้นอย่างนี้. นี่เขาว่า ยังมีใช้ชื่อที่แท้จริง, มีใช้ชื่อของสิ่งที่แท้จริง หรือว่ามีใช้ชื่อของสิ่งที่ไม่รู้จักเปลี่ยนแปลง, คือไม่ใช่ชื่อของเต๋านั้นแหละ.

ที่เรียกว่า ธรรมชาติเป็นธรรมหมด, นั่นนี่อะไรๆ ก็ธรรมหมด; แล้วก็เลยมาบัญญัติชื่อว่า ธรรมนชื่อก่อนหิน, ธรรมนชื่อต้นไม้, ธรรมนชื่อเมล็ดทราย, ธรรมนชื่อบุคคล สัตว์ หมู หมา กา ไก่; นี่ชื่อที่ยังให้การบัญญัติอย่างนี้ได้ ไม่ใช่ชื่อของสิ่งที่ไม่รู้จักเปลี่ยนแปลง ก็คือเต๋านั้นแหละ.

ฉะนั้นเราก็ ไม่มีคำจะพูด; เพราะถ้าไปพูดเข้า มันก็ต้องนิยาม จำกัดความหมาย. แม้แต่คำว่าเต๋านั้นก็จำกัดความหมาย; แต่ไม่มีคำจะพูด

ก็ต้องเรียกว่าเต๋า เช่นเดียวกับสิ่งเหล่านี้, ที่แท้ก็เป็นธรรมชาติ ไม่ควรจะเรียกว่าอะไร แต่เราก็ต้องเรียกว่าอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง; หรืออย่างน้อยที่สุดก็ต้องเรียกว่า ธรรมชาติ ก็ต้องเรียกว่าธรรมชาติอยู่นั่นแหละ. จะให้มันหมดความเป็นตัวตนเท่าไรๆ มันก็ไม่รู้จักหมดได้ เพราะมันไม่มีค่าที่จะพูด.

เพียงเท่านั้นก็มองเห็นได้ว่า สิ่งที่เราเรียกว่า เต๋ออันแท้จริง ตามความหมายของเหล่าจอนั้น คือสิ่งที่มีลักษณะเป็นไควล์ยธรรม.

บทที่ ๒ ก็มาต่อไปว่า “สิ่งที่มิได้มีอยู่” นี้ไม่ใช่ชื่อเสียแล้ว; เพราะถ้าใช้คำว่าชื่อก็ไม่ไหว ภาษาจีนจะเป็นอย่างไรแน่ เราก็ไม่สามารถจะเอามาให้ดูได้; ไม่รู้ภาษาจีน ก็อาศัยที่เขาแปลมาเป็นภาษาฝรั่ง ฉบับที่ถือว่าถูกต้องที่สุดก็เรียกว่า non existence คือว่า *ความไม่ได้มีอยู่*, non existence คือ “*ความที่มีได้มีอยู่*” นั่นแหละคือชื่ออันแรกที่สุดของฟ้าและดิน. “*ความที่มีได้มีอยู่*” นั่นแหละเป็นชื่อคำแรก ชื่อเก่าแก่ที่สุดของสิ่งที่เรียกว่าฟ้าและดิน. ฟ้าและดิน, คือคำว่า “อิมเอียง” เหมือนกับรูปภาพนั้น.

สิ่งทั้งปวงนี้เขาสรุปกันในภาษาจีนหรือในวัฒนธรรมจีน โดยเฉพาะลัทธิเต๋านั้น สิ่งทั้งปวงถูกสรุปลงในคำว่าฟ้าและดิน; เพราะว่ามันซีกหนึ่งเป็นฟ้า, อีกซีกหนึ่งเป็นดิน. แล้วไม่มีอะไรที่จะมีอยู่นอกจาก ๒ สิ่งนี้; ใน ๒ ซีกนี้ จะมีอะไรที่ร้อย ก็พัน ก็หมั้น ก็แสนอย่าง ก็ตามใจ.

เดี๋ยวนี้มัน มีชื่อต่างๆ กัน อย่างนั้นอย่างนี้ ว่า *อิม* ว่า *เอียง*, ว่า *ฟ้า* ว่า *ดิน*, ว่า *มวก* ว่า *ลย*, ว่า *ดี* ว่า *ชั่ว*, ว่า *บุญ* ว่า *บาป*, ว่า นานาสารพัดนั้น นั้นมัน

เป็นชื่อใหม่ ๆ หนึ่ง : ชื่อเก่าแท้จริงของสิ่งเหล่านั้นทั้งหมด คือคำว่า “ความที่มีได้มีอยู่”.

เราจะเรียกกันสั้น ๆ เดียวกันว่า อภพก็ได้ อภพ คือ ไม่มีภพ, อภพ อภวะ-ความที่มีได้มีอยู่. ถ้าพูดเป็นภาษาไทยก็เรียกว่า ความที่มีได้มีอยู่ นั่นคือชื่อ ชื่อเก่าแก่ก่อนอะไรของสิ่งทั้งปวง จะเรียกเป็น ภาษาบาลีก็ว่า อภพ คือ ไม่มีภพ. “ความที่ไม่มีภพ” นั่นแหละ เป็นชื่อของสิ่งที่ทหฺลฺง เราเรียกกันว่า ภพนั้นภพนี้; อภพเป็นชื่อเก่าแก่ เก่าก่อนของฟ้าและดิน.

จะพูดไปได้เลยถึงอย่างนั้นก็ได้ว่า รูปธรรมหรือนามธรรมทั้งหลายที่มีชอมากมาเดยวนี้; ก่อนนั้นมันชื่อว่า ความที่มีได้มีอยู่ ก็หมายถึง ไวยากรณ์ ในลักษณะที่มันยังไม่ได้เป็นอะไร, ไม่ได้ถูกแยกออกไปเป็นอะไร; มีลักษณะเป็นว่าง, เป็นมิได้มีอะไร, ที่ปรุงแต่งอะไร, ไม่เกี่ยวกับเวลา, ไม่เกี่ยวกับเนื้อที่; อย่างนี้เรียกว่า ความที่มีได้มีอยู่. มันก็ไม่เป็นคำชอขึ้นมาได้ก็ต้องใช้คำบรรยายความว่า “ความที่มีได้มีอยู่” คำนี้แหละเป็นชื่อเก่าแก่ของสิ่งทั้งปวงของสิ่งที่ต่อมาเป็นนามธรรมเป็นรูปธรรม.

ทีนี้เราอาจจะกล่าวพูดไปมากกว่านั้นว่า แม้คำว่าสังขตธรรมและอสังขตธรรมทั้งหมดนี้ ที่แรกมันก็มีชื่อว่า ความที่มีได้มีอยู่, ความที่มีได้มีอยู่ คือเป็นอภพ. เดียวนี้ฟังมาแยกเป็นสังขตธรรม, อสังขตธรรม ตามความรู้หรือความรู้สึกของคน; แล้วสังขตธรรมทั้งหลายปรุงแต่งได้มาก, ออกมาเรื่อยไม่รู้จักแสนกหมนอย่าง เป็นเดยว เป็นอยู่อย่างนั้น, ว่าชอนน ชอน : ชอรถไฟ ชอเรือบิน ชอยานอวกาศ ไปโลกพระจันทร์ มันก็ชอไปชอ. แต่ว่า

มันก็มี การตั้งต้น กิริยาอาการ ที่เป็นการเปลี่ยนแปลง, ก็เกิด ความมีอยู่ เป็นอยู่ อย่าง น้อย่าง ชนมา.

อย่างนี้เป็นปัญหา มาก ในทางที่จะเรียกด้วยคำพูดว่าอะไร; จะเรียกว่าเหตุก็ถูก, จะเรียกว่าเหตุก็ไมถูก, มันแล้วแต่จะเล็งกันในแง่ไหน. ตัวอย่างที่จะเห็นได้ในทางวัตถุแท้ๆ ไม่ใช่เรื่องลึกลับอะไร; เช่น แสงแดดอย่างนี้ :-

พอแสงแดดมาถูกอะไรเข้า มันก็เกิดการเปลี่ยนแปลง ก็เลยเกิดมีสิ่งใหม่ ๆ เกิดขึ้นในผิวพื้นของแผ่นดิน; เพราะว่าแสงแดดมันลงมาถูก. ถ้าไม่มีแสงแดดเกิดขึ้น สิ่งเหล่านั้นก็ไม่ได้เกิดเปลี่ยนแปลงขึ้นมา. อย่างนี้จะเรียกว่าแสงแดดเป็นเหตุก็ได้ จะเรียกว่าแสงแดดมิได้เป็นเหตุก็ได้; มันอยู่เฉยๆ มันไม่รู้ไม่ชี้ แต่ว่าปฏิกริยามันเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้มันถูกกระทบลงไป.

นี้ความที่มันมีอยู่ที่แรก คือความที่มีได้เป็นอะไร มิได้มีอยู่แห่งอะไรนั้น มันก็มีอยู่ คล้ายๆ กับมันส่องแสงอยู่เรื่อย. ฉะนั้นสิ่งอะไรไปถูกเข้า หรือว่ามันจะพิกัดขึ้นมาในตัวมันเอง ออกมาเป็นส่วนผิว ส่วนเปลือก ส่วนอะไรก็สุดแท้ มันพูดยากทั้งนั้น. แต่ว่ามันได้เกิดมีสิ่งอะไรขึ้นมา หลังจากความที่มันไม่มีอะไรเลย, ความที่มันไม่เคยมีอะไรเลย มันก็มีสิ่งที่เป็นอย่างน้อยอย่างนั้นขึ้นมา; ฉะนั้นความที่มีได้มีอยู่เลยนั้น เป็นข้อคงเดิมของสิ่งทงปวง.

พอเกิดเป็นความมีความเป็นขึ้นมา นี้มันก็เป็นแม่ที่คลอดอะไรออกมาเรื่อยๆ คลอดดวงอาทิตย์ คลอดดวงดาว ดวงจันทร์ คลอดจักรวาล คลอดอะไรออกมาๆ เรื่อย; นี้เป็นของใหม่ๆ เมื่อวานนี้ทงนั้น. ส่วนดั้งเดิมนั้น คือความที่ไม่มีอะไร ที่เรียกว่าเท่าด้วยเหมือนกัน ในฐานะที่เป็นไควล์ธรรมดั้งเดิม.

วันที่ ๓ คมภวันก็เขียนว่า เพราะฉะนั้นจากความไม่มีอะไร ที่เป็นนิรันดรเป็นอนันตกาล, จากนั้นแหละเราย่อมสังเกตเห็น ความตั้งต้นของความมีอะไร.

นี่ฟังดูคล้ายกับพูดบ้าง ๆ บอ ๆ หรือว่าเล่นลิ้น. ต้องไปมองที่ความ ที่มันไม่มีอะไรเลยที่แรก ที่เป็นนิรันดรเป็นอย่างนั้นอยู่ตลอดเวลา มันไม่มี อนาคต ไม่มีปัจจุบัน. ความที่มันไม่มีอะไรเลยนี้ ไม่มีอดีต อนาคต ปัจจุบัน; พอต่อไปมันก็เป็นอย่างนั้น, ที่แล้วมามันก็เป็นอย่างนั้น, ต่อไป ข้างหน้ามันก็เป็นอย่างนั้น, ปัจจุบันนี้มันก็เป็นอย่างนั้น คือความมิได้มีอะไรเลย.

แต่แล้วมัน มีอะไรออกมาจากความเป็นอย่างนั้น โดยที่ของเดิมนั้น ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงอะไร ให้ดูจากสิ่งที่ไม่มีอะไร ที่เป็นนิรันดรนั้น; แล้วเราก็จะสังเกตเห็นการตั้งต้น อันแปลกประหลาดลึกซึ้งของสากลจักรวาลนี้ หรือของความมีอะไรนี้. ถ้าเรารู้จักความไม่มีอะไรนิรันดรนั้นแล้ว ก็ไม่ยากเลย ที่เราจะรู้จักการตั้งต้นของความมีอะไรในปัจจุบันนี้.

วันที่ ๔ ที่ความมีอะไร ที่คลอตามาใหม่ เป็นความมีอะไรนี้ ก็ไม่ สิ้นสุดเหมือนกัน มันมีอะไรเรื่อย ไม่มีที่สิ้นสุดเหมือนกัน; ก็ได้ความว่า ความไม่มีอะไรนั้น มันก็ ไม่รู้จักสิ้นสุดไปแบบหนึ่ง. ที่นี้ความที่มีอะไร, มีอะไร, อะไรนี้ ก็มันมีความไม่สิ้นสุดไปอีกแบบหนึ่ง.

นี่เราเคยพูดกันแล้วถึงรูปภาพในตึกนั้น เรืองอนันตะถึงอนันตะ คือ เสี่ยงระฆัง ระฆังนั้นไปเกาะเข้ากับเสียง นี้ความที่ระฆังมีอยู่ ในระฆังมีเสียง

ความที่ระฆังจะมีเสียงนี้ ก็ไม่มีที่สิ้นสุด แต่ไม่ดังสักที, ยังไม่มีเสียงสักที, ยังไม่ดังสักที พอไปเคาะระฆังเข้าเป็นเสียง เสียงนี้ออกมาได้ไม่มีที่สิ้นสุด, แล้วเสียงก็ไปสู่ความไม่มีที่สิ้นสุดคือ *ไม่รู้จักเต็มในจักรวาลนี้*. เสียงระฆังออกไปเท่าไร ก็ไม่เต็มจักรวาลนี้; จะออกมาจากตัวระฆังเท่าไร ก็ไม่รู้จักหมดจักสิ้น.

เพราะฉะนั้นจึงพูดได้ว่า ตัวระฆังที่อยู่หนึ่ง ๆ เยียบ ๆ นั้น มีความไม่รู้จักหมดจักสิ้น ของสิ่งที่มันเป็นเสียง, หรือของความที่ยังไม่มีเสียง. ฉะนั้นจุดที่ความที่ยังไม่มีเสียง จึงจะเห็นจุดตั้งต้น ของการที่ต่อไปจะมีเสียง. ในเหล่าข้อเขาพูดอย่างนี้ ย่อมแสดงลักษณะของปฐมเหตุเป็นอย่างดี; สิ่งที่เรียกปฐมเหตุในคำพูดของเต๋าเป็นอย่างนี้.

ทีนี้พอเราดูเข้าไปที่ ความมีอยู่ คือความเป็นชนมชน อย่างนั้นอย่างนั้น แล้ว เราก็มองเห็นความแตกต่างด้วย; แล้วความมีชนเป็นชนเกิดขึ้นนี้ ไม่ใช่เกิดขึ้นอย่างเดียวได้ มันก็ ทะยอยกันไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา. ดังนั้นเราจึงเห็นความแตกต่างมากมายนับไม่ไหว ของความมีชนเป็นชน อันไม่รู้จักสิ้นสุดด้วยกัน; ก็เลยได้ของ ๒ สิ่ง คือความที่มีได้มีอยู่เลย นักเป็นอนันตะ หรือเป็นนิรันดร; แล้วความที่มีออกมา เกิดขึ้นมา นักเป็นอนันตะ หรือเป็นนิรันดร. แต่มันนิรันดรคนละแบบ; ใช้คำว่า eternal เหมือนกัน; แต่มัน eternal คนละแบบ; ของสิ่งที่เบ็ดต้นต่อที่แรกก็ไปแบบหนึ่ง, ของสิ่งที่ฟงคลอดออกมาใหม่ๆ นักอีกแบบหนึ่ง.

เช่นว่า จะคลอดออกมาได้เรื่อยไม่มีที่สิ้นสุด นี้เป็นความเป็น นิรันดร ของการปรุงแต่ง หรือ ของสังขตธรรม. ส่วน ความนิรันดร เป็นนิรันดร

ของอสังขตธรรมนั้น จึง ถูกต้อง หรือชัด หรือเหมาะสม ที่จะเรียกว่า
นิรันดร; เพราะมันนิรันดรจริง เช่น นิพพาน เช่นสุญญตา เช่นธรรมธาตุ
ทั้งหลาย นั้นเป็นนิรันดรจริง. ส่วนสิ่งที่เบ็นสังขาร เป็นสังขตะ ปรุงแต่ง
เรื่อยนั้น มันก็เป็นนิรันดรบ้างไปตามเรื่อง คือเปลี่ยนเรื่อย; ความเปลี่ยน
เรื่อยนั้นก็เบ็นนิรันดร. อันหนึ่งมีความไม่เปลี่ยนเบ็นนิรันดร, อันนี้มีความ
เปลี่ยนเรื่อยเบ็นนิรันดร.

น่อยำทำเล่นกับเตำ มันมองเห็นสิ่งเหล่านี้ เหมือนกับพุทธศาสนา
แล้ว. ถ้าเหลาเจอได้พูดข้อความนี้จริง ก็แปลว่าพูดพร้อมกันกับพระพุทเจ้าว่า
มีอยู่ ๒ สิ่งสัมพันธ์กันอยู่ในลักษณะอย่างนี้.

ที่นี้ บทที่ ๔ ต่อไปก็มีพูดว่า สิ่งทั้ง ๒ นี้ คือความไม่มีอยู่อย่าง
นิรันดร ความมีอยู่อย่างนิรันดรนี้ เบ็นของมีมูลกำเนิดเดียวกัน.

ถ้าจะพูดอย่างในพุทธศาสนา, ใช้คำในพุทธศาสนา ก็จะต้องพูดว่า
สังขตะ และ อสังขตะมีมูลกำเนิดเดียวกัน; ก็คืออะไร ในเมื่อของเหล่านี้
มันต่างกัน. มันก็ต้องเอาธาตุ หรือธรรมธาตุ ที่เป็นอสังขตะเบ็นมูล คือธรรม
เฉยๆ หรือ ธาตุเฉยๆ ในฐานะที่ว่า พระตถาคัดจะเกิด หรือพระตถาคัดจะ
ไม่เกิดขึ้น สิ่งนั้นก็มอยู่แล้ว; สิ่งนั้นมสิ่งเดียว.

ที่นี้ หลังจากนั้นก็มีความมี, ความมีความเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เบ็น
สังขาร เบ็นวิสังขาร เบ็นสังขตะ เบ็นอสังขตะ; นี้ก็เลยแยกกันเบ็น ๒ ทาง
ก็เลยถือว่าทั้ง ๒ ทางนี้มีมูลกำเนิดอันเดียวกัน คือความเป็นสักว่าธาตุตาม

ธรรมชาติ, เป็นธรรมชาติ ที่มีอยู่ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด หรือว่าพระพุทธเจ้า
จะเกิดหรือไม่เกิด ก็สุดแท้.

ที่นี้ ทำไมมันจึงแตกต่างกันไป? และกลายเป็นสิ่งแตกต่างกัน
ออกไป เมื่อมีการแสดงตัวออกมา. ถ้าอย่างมีการปรุงแต่ง ให้แสดงอะไร ๆ ออกมา
มันจะเป็นสิ่งเดียวอยู่เรื่อย; จะยังคงเป็นสิ่งเดียว คือไม่แตกต่างกันหรือไม่เปลี่ยน-
แปลง. ไม่มีการแสดงตัวแล้ว มันก็คือไม่มีการเปลี่ยนแปลง; ถ้ามีการ
แสดงตัว มันต้องมีการเปลี่ยนแปลง. เพราะฉะนั้น ความแตกต่างก็เกิดขึ้น.
ฉะนั้นสิ่งที่มีมูลกำเนิดอันเดียวกัน จึงแยกทางกันเดินเป็น ๒ ฝ่าย : เป็นความ
มีได้มีอยู่, และความมีอยู่.

เดียวกันเรามันรู้จักกัน แต่ฝ่ายความมีอยู่ อย่างที่รู้สึกได้ด้วยอายตนะ
สำหรับสัมผัส ด้วย ตา หู จมูก ลิ้น กาย. เรารู้จักอะไรได้ เราที่รู้จักแต่ความ
มีอยู่ของสิ่งที่สัมผัสได้. แล้วก็มีอยู่ด้วยความเปลี่ยนแปลง คือเกิดขึ้น - ดงอยู่
ดับไป; ส่วนอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งมันตรงกันข้าม เราไม่รู้, เราไม่รู้จัก.

ฉะนั้นจึงเรียกว่า ที่แรกเป็นสิ่งเดียวกันโดยมูลกำเนิด แต่แล้วก็เกิด
เป็นการแตกต่างกัน ต่อเมื่อมีการแสดงตัวออกมา; คือ ถูกปรุงแต่ง ออกมา
เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นคน เป็นสัตว์ เป็นต้นไม้ เป็นก้อนหิน เป็นดิน
เป็นทราย เป็นอะไร. แม้แต่ว่าเป็นคนแล้วมันก็ยังแตกต่างกันไป; เพราะ
เหตุปัจจัยใหม่ๆ ปรุงแต่งให้แตกต่างกันออกไป เรียกว่า คนที่แรกมีในโลกกับคน
เดียวกัน มันเห็นความแตกต่างกันมาก แล้วก็แปลว่า ไม่มีอะไรคงที่ สำหรับการ
เปลี่ยนแปลง.

มันมีอยู่สิ่งหนึ่ง แม้ว่าจะไม่ต้องมีความมีอะไร เป็นอะไร ไม่ต้องมีการเปลี่ยนแปลง มันก็มีอยู่ได้; ดับการเกิดขึ้นเสีย ก็มีสิ่งที่เรียกว่านิพพาน. มีภานิตในเถรคาถาที่ว่า ภวนโรโธ นิพพานํ - ความดับแห่งภพนั่นคือนิพพาน. ความดับแห่งภพคือนิพพาน แล้วนิพพานนั่นคือไม่มีอะไรอย่างนั้นหรือ? ถ้าคิดอย่างนั้น รู้สึกอย่างนั้นนั่นคือโง่ที่สุด หรือมีจนาทฎฐิที่ที่สุด.

ความดับเสียซึ่งภพทั้งหลาย คือดับเสียซึ่งความมีอะไรทั้งหมดทั้งนั้นนั่นคือนิพพาน, แล้วนิพพานนั่นคือความไม่มีอะไรอย่างนั้นหรือ? นั่นจะโง่ที่สุด หรือจะเป็นมีจนาทฎฐิที่ที่สุด. มันก็มีสิ่งนั้นแหละ; มีสิ่งที่มิได้ไม่ต้องมีความมี. สิ่งทีเรียกว่านิพพาน ๆ นั้น ที่จริงมันก็มีการมี แต่มันมิใช่เป็นการมีอย่างสิ่งทั้งหลายที่ไม่ใช่นิพพานนั่นมันมี; เพราะ อสังขตะมันก็มี แต่มันมิได้มีอย่างที่สังขตะทั้งหลายมันมี. เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า อตถิ ภิกขเว ตทหายตณฺ์-ดูก่อนภิกขุทั้งหลาย! สิ่งนั้นมิอยู่, คืออายตนะนั้นมิอยู่ คือสิ่งนั้นมิอยู่. สิ่งนั้นบรรยายไป ๆ อ้าว, เป็นนิพพาน ที่สุดแห่งความทุกข์.

ฉะนั้น การที่ภพทั้งหลายดับไป หรือความดับแห่งความมีทั้งหลายดับไป; แล้วมันยังมีอะไรเหลืออยู่? ก็คือสิ่งที่เรียกว่านิพพาน; แล้วสิ่งนั้นก็ต้องถือว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่ จะเรียกว่าไม่มีไม่ได้. แต่มันมิได้มีอยู่อย่างที่สิ่งทั้งหลายทั้งปวงมี ที่เรารู้จักกันดี. นี้ก็อย่างเดียวกันที่ว่า ความมิได้มีอยู่ กับความมีอยู่นั้น มีมูลกำเนิดสิ่งเดียวกันนี้ เพียงแยกตัวออกมา เมื่อมีการแสดงตัวให้เปลี่ยนแปลงไป.

ที่น บทที่ ๕ ข้อสุดท้ายของตอนหนึ่งนั้นกว่า ความที่มันเป็นของสิ่งเดียวกัน เพราะมีมูลกำเนิดสิ่งเดียวกันนี้ เรียกว่าภาวะที่ลึกละเอียดที่สุด.

คำพูดคำนี้มันมีความหมายอย่างเดียวกับคำว่า *เอตี สนติ เอตี ปณีตี* - นั่นละเอียดที่สุด นั่นสุขุมที่สุด นั่นลกขงที่สุด; นั่นแหละคือนิพพาน.

เดี๋ยวนี้เหล่าจ้อเขาว่า *ความมิได้มียู่กับความมียู่* เป็นของสิ่งเดียวกันนี้ เป็นความจริงที่ละเอียดที่สุด เป็นข้อเท็จจริง หรือเป็นความจริงที่ละเอียดลกขงที่สุด; เช่นเดียวกับความมียู่แห่งนิพพาน. ประโยคนี้เหล่าจ้อไม่ได้ว่า, อดมาว่า เปรียบเทียบให้ดู. มันมีเป็นความละเอียดที่สุด เช่นเดียวกับความมียู่แห่งนิพพานนั้น.

เมื่อเราพูดวิชัญหุต เราก็ต้องยกอันนั้นขึ้นมาพูดว่า *เอตี สนติ เอตี ปณีตี* - *ความมียู่แห่งนิพพานละเอียด ประณีตสุขุมลกขงที่สุด*; เพื่อจะเทียบกับประโยคที่เหล่าจ้อเขาว่า ความที่มันเป็นสิ่งเดียวกันของสิ่งทั้งสอง คือ ความมิได้มียู่ และ ความมียู่ ที่แท้มันมีมูลกำเนิดสิ่งเดียวกัน. ข้อเท็จจริงอันนั้นละเอียดเกินไป ละเอียดเหลือเกิน กว่าที่คนจะรู้ได้ เพราะฉะนั้นคนจึงไม่รู้จักเท่า.

ที่นี้ความละเอียด, ลึกละเอียดนี้ แม้ในทางวัตถุมันก็ลึกละเอียด, ในทางนามธรรมมันก็ลึกละเอียด, ความที่ลึกละเอียดอย่างยิ่งด้วย แล้วก็ไม่มีที่สิ้นสุดด้วย นี่เป็นจุดที่เหมือนกับประตู ที่จะไหลออกมาของสิ่งที่หยาบทั้งหลาย, หยาบ ๆ ทั้งหลายคือทุกๆ สิ่งทุกๆ ส่วน ที่ประกอบกันขึ้นเป็นสากลจักรวาลนี้ เป็นของหยาบทั้งนั้น แต่แล้วมันออกมาได้จากประตูอันละเอียด แสนที่จะละเอียดเล็กกว่ารูเข็ม. แปลว่าสากลจักรวาลออกมาจากสิ่งที่ละเอียด ที่เล็กกว่าปลายเข็ม หรือรูเข็ม.

ถ้าพูดตรงๆ ก็ว่า สิ่งทุกสิ่งมัน ไหลออกมาจากเต้า กับอกว่าเต้านี้ มันเล็กละเอียด ยิ่งกว่าปลายเข็ม หรือรูเข็มอะไร; เช่นเดียวกับ *ในทางธรรมะ*

เราจะพูดว่า เออ! สนดี! เออ! ปกติ! – ละเอียดจนแทบว่าจะไม่มีอะไรอยู่. มันก็ยิ่งกลายเป็นที่ออกมา ไหลออกมา, ไหลออกมา, ไหลออกมา แห่งสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เป็นรูปธรรมนามธรรม เต็มไปหมด ในอดีต อนาคต ปัจจุบัน หรือในสากลจักรวาล ในโลกนี้โลกไหนก็สุดแท้ แล้วแต่จะบัญญัติกัน.

เราจะพูดเรื่องเต๋ากันให้หมด มันก็กินเวลาเป็นเดือนๆไป; แต่ในหัวใจของลัทธิเต๋ายู่ในบทที่หนึ่งของคัมภีร์เต๋า อย่างที่เอามาพูดวันนี้ มันก็ควรจะพอ; ก็เพื่อให้รู้ว่ามีอยู่สิ่งหนึ่ง ซึ่งพูดด้วยปาก, เอาปากพูด บรรยายมันไม่ได้. นี่ต้องขอย้ำด้วย ว่าพูดภาษาธรรมดาที่สุด ที่จะให้คนธรรมดาฟังออกคือมันมีอยู่สิ่งหนึ่ง ซึ่งเราจะพูดบรรยายด้วยปากของเรามันไม่ได้, มันไม่สามารถจะพูดได้.

ยิ่งพูดเท่าไร มันก็ยังไม่ใช้สิ่งนั้น; พูด พูดได้, พูดได้ก็พูดไปซี; แต่มันไม่ใช่ตัวสิ่งนั้นที่แท้จริง. คล้ายๆกับว่า เราจะบรรยายเรื่องไควล์ธรรมกันสักบทหนึ่งก็ได้; แต่มันไม่ใช่ตัวไควล์ธรรมที่แท้จริง. เช่นเดียวกับเราจะพูดเรื่องสุญญตาก็ดังตลอดชีวิตก็ได้; แต่มันไม่ใช่ตัวสุญญตาก็แท้จริง อย่างนี้เป็นต้น, หรือว่าจะพูดเรื่อง มรรค ผล นิพพาน มันก็เป็นบั้งจัดตั้ง มันก็ได้แต่เป็นคำพูด มันจะเป็นตัวจริงไปไม่ได้. แต่ในที่สุดที่มันยอมรับได้ ก็คือว่าสิ่งนั้นมันได้มีอยู่จริง.

แล้วก็น่าขันที่สุด ที่จะใช้คำว่า “ชือ” โดยถามกันว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เรารู้จัก ทั้งสังขตะ ทั้งอสังขตะ ทั้งหมดทั้งสนั้น เมื่อก่อนมันชืออะไร? มันถูกเรียกว่าอะไร? ใครจะมีปัญญาตอบ? นี้อย่างเหล่าซือเขามองว่าชือ non existence “ความที่มีได้มีอะไรอยู่เลย”.

ความที่มีได้มีอะไรอยู่เลยนี้ ก็เป็นชื่อของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ชื่อแรก. แล้วต่อมานั้นไหลออกมาเป็นความมีอยู่ ความมีอยู่แห่งสิ่งนั้นสิ่งนี้; แล้วก็เลยเปลี่ยนชื่อหมด มาเป็นชื่อนั้นชื่อนี้ เป็นดิน เป็นน้ำ เป็นไฟ เป็นลม เป็นอากาศ เป็นวิญญาณ เป็นสุขทุกข์ เป็นอายตนะ เป็นอะไร แล้วแต่จะเรียก; นั้นชื่อนี้นั้นชื่อนั้น.

ชื่อก่อนเก่าแก่ ของมันก็ ความที่ไม่มีได้มีอะไรอยู่; นั่นแหละคือ อสังขตะ, แล้วสิ่งนั้นต้องเป็นไควล์ธรรมเสมอ. เพราะมันเป็นชื่อของทุกสิ่งทุกเวลา ทุกสถานที่; แม้แต่ชื่อของเวลา ก็ชื่อว่าความมีได้มีอยู่ ชื่อของวัตถุของเหตุต่างๆ ก็ความมีได้มีอยู่. ต่อมาเป็นความมีอยู่ แล้วกับบัญญัติชื่อไปตามความเปลี่ยนแปลงของอาการที่แสดงออกมา เป็นอย่างนั้นอย่างนี้.

.....

สรุปความกันเสียทีก็ว่า แม้ในลัทธิเต๋า ซึ่งถือกันว่า เป็นสติปัญญาสูงสุด ของมนุษยชาติหนึ่งหรือศาสนาหนึ่ง ก็มีสิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรม คือเป็นสิ่งเดียวเท่านั้นแล้วก็มีอยู่ตลอดเวลาทั้งปวง ตลอดพื้นที่ทั้งปวง ไม่มีอดีตอนาคต ปัจจุบัน นี้เป็นส่วนลึก.

ที่นี้ เต๋าส่วนที่เด่นออกมา ก็คือหนทาง. เราจะคิดอย่างไร? จะศึกษาอย่างไร? จะปฏิบัติอย่างไร? จึงจะรู้จักเต๋าดังนั้น เต๋าดังที่แรก. นี้ก็กลายมาเป็นเต๋าทิ้ง่ายแก่การเห็น หรือการรู้จัก คือทางของการปฏิบัติ เช่น มรรคมียองค์ ๘ อย่างนี้ เรียกว่าหนทาง หรือปฏิบัติเข้าเอะจะเห็นนิพพาน, จะลุดถึงนิพพาน.

ฉะนั้น นิพพานคือเต่าตัวแรก, มรรคมืองค์ ๘ คือเต่าตัวที่สอง คือตัวการปฏิบัติ นี่เป็นการปฏิบัติดี ปฏิบัติจริง ปฏิบัติชอบอยู่.

แต่แล้วพอมาถึง สมัยที่มันไวกันหนักเข้า ไวกันมากเข้า มันก็ต้องลดลงม่อีก เหลือแต่อะไรกัน ?

ก็ดู เหลือแต่เรื่องอย่างที่เราเรียกกันว่ามงาย สมัยนี้. พุทธบริษัทกำลังประพฤติปฏิบัติอะไรกันอยู่อย่างมงาย, ไม่เป็นไปตามหนทางของมรรคมืองค์ ๘. นี้เรียกว่าเต่าตัวที่ ๓ เช่นเดียวกับกับอาขิมจุตฐูปให้หัวสิงโต แกกัต้องมี ความหมายว่า ข้างบนข้างล่าง ๒ อย่างอยู่เรื่อยไป; ก็บูชาสิ่งเหล่านี้ ซึ่ง เป็นต้นตอแห่งกำลัง.

ถ้าเรายังมีสิ่งที่เป็นคู่ คือติดกับชัวเป็นต้น; ต้องมีชัว ตั้มันจึงจะเกิดขึ้น และมีความหมาย. ต้องมีดี ชัวมันจึงจะมีอยู่และมีความหมาย เช่นเดียวกับทะเลต้องมีผู้หญิง ผู้ชายจึงจะมีความหมาย, ต้องมีผู้ชาย ผู้หญิงจึงจะมีความหมาย เป็นคู่ ๆ คู่ ๆ ไป นี้เขาเรียกว่า อิมเอียง. นี้เป็นความจริง ฉะนั้นจึงต้องจุตฐูปบูชา; ไม่รู้ว่าอยู่ที่ไหน ก็บูชาที่หัวสิงโตก็ได้ เพราะว่ามันสะดวกดี.

.....

.....

.....

.....

ในที่สุดควรจะมองเห็นว่า แม้สิ่งที่เรียกว่า ไถวถยธรรม เป็นสิ่งที่ไม่มีรูปร่าง, มิได้มีอยู่ในความหมายที่ว่ามิอยู่; แต่มันก็ได้มีอยู่จริง แล้วก็มีปฏิกริยามีอาการอะไรแสดงออกมา เป็นรูปธรรม เป็นนามธรรม เป็นสังขตธรรม

ทั้งหลาย. แล้วก็ยังแสดงออกมาเป็นรูปของการปฏิบัติ ระเบียบของการปฏิบัติ เป็น ศีล สมภาณี ปัญญา ปฏิบัติเพื่ออย่าให้มีความทุกข์เกิดขึ้น. แล้วต่อมามันก็เหลวไหลมากขึ้น ๆ จนทำเป็นเพียงพิธีรีตอง; แม้แต่จะบวชพระ บวชเณร บวชเถน บวชชี ก็บวชกันอย่างพอเป็นพิธีรีตอง. มันก็เป็นปรากฏการณ์ที่เหลวอยู่อย่างนี้ เรียกว่าหลับลูหลับลตา ต่อสิ่งที่เรียกว่าไควล์ยธรรมโดยสิ้นเชิง.

เดี๋ยวนี้เรากำลังพูดถึงสิ่งนี้กันเรื่อยทุกวัน ๆ ให้เข้าใจสิ่งนี้ให้จนได้; โดยจะชี้ให้เห็นว่า มันมีอยู่ในลัทธิที่เรียกกันว่าศาสนาทุกศาสนาเลย, เป็นหลักเป็นประธานของสติปัญญาของศาสนานั้น ๆ. เพราะฉะนั้นถ้าเรารู้แล้ว ก็จะสามารถทำความเข้าใจกันได้ ในระหว่างศาสนา.

หรือพูดอีกทีหนึ่งกว่า พอรู้แล้ว ก็ไม่ต้องไปเสียเวลาทำความเข้าใจกันดอก มันเลิกกันไปเอง มันเลิกโกรธ เลิกเกลียด เลิกเข้าใจผิดกันไปในตัว; คือมันจะกลายเป็นสิ่งเดียวกันไปในตัว โดยอัตโนมัติ, โดยไม่ต้องพยายามอะไร. ฉะนั้นขอให้รู้จักสิ่งสิ่งนี้ ให้พยายามรู้จักสิ่งสิ่งนี้ด้วยกันทุกคน. เดี่ยวนี้เรามองมันในฐานะที่ว่า มันมีอยู่ก่อนสิ่งใด และเพราะความมีอยู่แห่งสิ่งนี้ สิ่งทั้งหลายจึงไหลออกมา, ไหลออกมา, ไหลออกมา, จึงเรียกมันว่าเป็นปฐมเหตุ.

เอาละ, พวกกันที่สำหรับวันนี้ ที่แสดงปฐมเหตุ โดยข้อความที่มันเป็นใจความของลัทธิเต๋า ซึ่งมีอายุตั้งสองพันกว่าปี พ้องสมัยกับพระพุทธเจ้า. เขาไปคิดดู, แล้วก็จะได้พูดกันถึงสิ่งนี้ ที่มีอยู่ในลัทธิศาสนาอื่นต่อไปในวันหน้า.

วันนี้ก็พอกันที ให้พระสงฆ์ได้สวดคณเสาราย ตามแบบวิธีของวัคนี้ต่อไปอีก.

ไถวัลยธรรม

-๑๒-

ทินโค้ง ๒๓ มิ.ย. ๑๖

ไถวัลยธรรมในฐานะหลักมูลฐาน เพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนา. (ต่อ)

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายเรื่องไถวัลยธรรม ครั้งที่ ๑๒ นี้ อาตมาจะได้กล่าวโดย
หัวข้อเดิม ซึ่งยังไม่จบ คือหัวข้อที่ว่า ไถวัลยธรรมในฐานะหลักมูลฐาน เพื่อ
ความเข้าใจอันดี ระหว่างศาสนา.

ได้กล่าวมาถึงศาสนาในประเทศอินเดีย แล้วก็ศาสนาสุดทางตะวันออก
คือศาสนาเต๋า. วันนี้เราจะกลับไปทางตะวันตกต่อไปอีก ซึ่งจะกล่าวถึงศาสนา

คริสเตียน ซึ่งมีกำเนิดมาจากศาสนายิว, และได้คลอດออกไปเป็นศาสนาอิสลาม เป็นต้น. เป็นศาสนาอีกกลุ่มหนึ่งต่างหาก เพื่อจะชี้ให้เห็นว่า แม้ในศาสนากลุ่มนี้ ก็มีสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ยธรรม โดยลักษณะดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในการบรรยายครั้งต้น ๆ หลายครั้งด้วยกัน.

[บททวนครั้งก่อนถึงหน้า ๔๒๒.]

ที่นั่นบางท่านที่เพิ่งจะมาฟัง ในครั้งนเป็นครั้งแรก ก็ไม่อาจจะเข้าใจได้ จึงต้อง ขอบททวน บ้างสักเล็กน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำหรับ คำว่า “ไควล์ยธรรม”.

คำว่า “ไควล์ยธรรม” แปลว่า สิ่งซึ่งมีความเป็นอันเดียวกันทั้งหมด ทั้งโดยเวลาและโดยเนื้อที่. ถ้าจะดูโดยเวลา ก็ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต ไม่มีปัจจุบัน สำหรับสิ่งสิ่งนี้ คือมันมีอยู่โดยที่ไม่ต้องมีการเกิดขึ้นมาหรือดับไป. หรือแม้แต่จะมีการตั้งอยู่ มันก็มีการตั้งอยู่ชนิดพิเศษ; ไม่เหมือนกับสิ่งทั้งหลายที่มีการตั้งอยู่; จึงเรียกว่ามันเป็นไควล์ยธรรม คือเป็นสิ่งเดียวกันล้นตลอดเวลา, หรือยิ่งไปกว่าเวลา คือว่ามันไม่เกี่ยวกับเวลา มันไม่ขึ้นกันอยู่กับเวลา. ถ้ามีลักษณะอย่างนี้ เราก้เรียกว่า มีไควล์ยธรรม คือความเป็นอันเดียวกันตลอดเวลา. ถ้าดูไปในเรื่องเนื้อที่หรือพื้นที่ คือขนาดเป็นต้นแล้ว มันก็ไม่เกี่ยวกับพื้นที่. หรือว่าถ้ามันเกี่ยว มันก็เกี่ยวพื้นที่ทั้งหมด ไม่อาจจะแบ่งแยกเป็นส่วนนั้นส่วนนี้. ขนาดเท่ากันเท่านั้น.

สิ่งใดมีลักษณะอย่างนี้ สิ่งนั้นก็เรียกว่า ไควล์ยธรรม คือสิ่งที่มีความเป็นอันเดียวกันโดยพื้นที่. เมื่อรวมกันเข้า ทั้งโดยเวลาและโดยเนื้อที่ คือทั้ง

time และทั้ง space หมดยกกันแล้ว ก็มีความเป็นอันเดียวกัน ถึงขนาดที่จะเรียกว่า ไควล์ยธรรม.

สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ไม่มีคำเรียกในภาษาคนธรรมดา; แต่ในเราก้เอามาเรียกว่าไควล์ยธรรม คือสิ่งซึ่งเป็นสิ่งเดียวกัน ในที่ทุกหนทุกแห่ง และตลอดเวลาทั้งปวง. แม้ว่าในลัทธิเต๋า เหล่านี้จะได้เรียกสิ่งนี้ว่า สิ่งที่มีได้มีอยู่ตลอดกาล, สิ่งที่มีได้มีอยู่ตลอดนิรันดร, ว่านี่แหละเป็นคำชื่อคำแรกของสิ่งใดก็ตามที่เป็นสิ่งทั้งหลายดังที่ปรากฏอยู่นี้ คือมาจากสิ่งที่เหมือนกับว่ามีได้มีอยู่ตลอดกาล นี่คำที่เข้าใจยากมันมีอยู่อย่างนี้.

แต่ถ้าจะสรุปเอาเนื้อความที่มีประโยชน์ ก็คือว่า มันเป็นสิ่งเดียวกันมาแต่ก่อน จนกระทั่งเดี๋ยวนี้ และตลอดไป; โดยเหตุที่มีอยู่ก่อนสิ่งใด จึงเรียกสิ่งนี้เป็นปฐมเหตุ, และ โดยที่สิ่งนี้มีอำนาจ ให้สิ่งทั้งหลายทั้งปวงงอกงามขึ้นมา จึงเรียกสิ่งนี้ว่า พระเป็นเจ้าผู้สร้าง.

ถ้ารู้จักสิ่งนี้ ก็จะมีความรู้สึกเปลี่ยนไปทันที คือจะไม่มีความรู้สึกว่ามีสิ่งใด มีเขา มีเรา มีพวกเขาพวกเขา, หรือมีประเทศนั้นประเทศนี้ ส่วนนั้นส่วนนี้ หรือว่ามีโลกนี้ มีดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ หรือดาวอื่นๆ เป็นต้น; มันจะไม่มี.

นี่เรียกว่า จะทำสิ่งทุกอย่างให้เข้าเป็นหน่วยเดียวกันได้ ก็เพราะมองเห็นสิ่งนี้, จึงถือเอาว่า หลักเกณฑ์อันนี้ จะเป็นเครื่องทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน ในระหว่างศาสนา; อย่างว่าแต่ระหว่างชาติเลย แม้แต่ระหว่างศาสนา

ซึ่งศาสนาหนึ่งก็ถกกันอยู่หลาย ๆ ชาติ อย่างนี้ก็ยังได้ คือจะไม่ต้องแบ่งเป็นศาสนา
นั้นเป็นศาสนา : เหมือนที่เรากำลังแบ่ง แล้วก็ถกถียงกัน หรือว่ากำลัง
ทะเลาะวิวาทกันเกี่ยวกับศาสนา.

ยิ่งเมื่อศาสนาถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง ศาสนาก็ยิ่ง
ทำตัวเป็นศัตรูต่อกันและกันยิ่งขึ้น ; เพราะกิเลสได้ครอบงำเจ้าหน้าที่ทาง
ศาสนาเสียหมดแล้วดังนั้น, ก็เพราะว่าเขาไม่รู้จัก เนื้อแท้ ของสิ่งที่เรียกว่าศาสนา
ซึ่งมีความเป็นไควล์ธรรม ดังที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง.

ด้วยเหตุฉะนั้นแหละ อาตมาจึง พยายามอย่างยิ่ง ที่จะให้ทุกคนในโลก
เข้าใจสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ธรรม คือสิ่งที่มีความเป็นอันเดียวกันทั้งสรรพทั้งหมด
ไม่ว่าโดยเวลาและโดยพื้นที่; เมื่อเข้าใจแล้ว ก็ จะแก้ปัญหาต่างๆ ของมนุษย์
ได้หมดสิ้น.

มนุษย์มีปัญหาอยู่ที่การเห็นแก่ตัว เห็นแก่ตัวแล้วก็เกลียดชังผู้อื่น
แย่งชิงผู้อื่น ทำร้ายผู้อื่น; นี่ก็เพราะเห็นแก่ตัว. เห็นแก่ตัวอยู่คนเดียวแท้ ๆ
ก็ยังมีความทุกข์ กลัวตาย กลัวเจ็บไข้ แม่แตกกลัวผี กลัวจงจกตุ๊กแก นมมัน
ก็เพราะความเห็นแก่ตัว คือเห็นไปว่ามัตวภู กิเลสกลัวนเป็นอันตรายกระมัง แล้ว
ก็เกิดกลัวขึ้นมา อย่างนี้เป็นต้น. ถ้าอย่างมีความรู้สึกที่เป็นการเห็นแก่ตัว เรา
ก็ไม่มีปัญหาทั้งโดยส่วนตัวและโดยส่วนรวม. ถ้าเราจะเกิดไปรู้สึกว่ามีกับเราคือ
สิ่งเดียวกัน มันก็ไม่ต้องกลัว. เดียวนี้มันมาแยกเป็นตัว ตัวเรา ตัวผี ตัวอะไร
ต่างๆ มันก็ต้องกลัว.

นี่เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ถ้ารู้จักสิ่งที่เรียกว่า ไภวฉลยธรรม ก็จะไม่เกิดปัญหาได้หมด ถึงอย่างนั้น ในส่วนบุคคล, ในภายในใจของตน ก็จะไม่เกิดสิ่งที่ทำให้เกิดกิเลส เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น. ที่นั้นนอกจากไปจากตัว ก็ไม่มีความรู้สึกชนิดที่เป็นเขาเป็นเรา, แล้วก็เบียดเบียนกัน; หรือแม้แต่จะรักกัน มันก็รักเพื่อจะมาแสวงหาประโยชน์ที่เป็นกิเลสทั้งนั้น ไม่ได้รักกันเพื่อจะทำลายสิ่งที่เรียกว่ากิเลสเลย.

นี่แหละคือความสำคัญในข้อที่ว่า มนุษย์เราจะต้องรู้จักสิ่งใดสักสิ่งหนึ่ง ซึ่งสามารถแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ทั้งหมดทั้งสิ้นจริงๆ ซึ่งในที่นี้อาตมาเรียกว่า ไภวฉลยธรรม คือสิ่งซึ่งเป็นอันเดียวกันหมด ไม่ว่าจะมองดูโดยเวลาหรือมองดูโดยเนื้อที่, ความเป็นอย่างนี้เรียกว่าไภวฉลยตา.

ความที่มันต้องเป็นอย่างนี้เรียกว่า ไภวฉลยตา คือ ความที่มันเป็นของสิ่งเดียวกันทั้งหมด ทั้งโดยเวลาและเนื้อที่ แล้วในสิ่งนี้มันมีลักษณะเป็นอสังขตะ คือ เป็นกฎที่มีอำนาจบังคับบันดาลให้สิ่งต่างๆ เป็นไป; แล้วสิ่งต่างๆ มันก็ได้เป็นไป เพราะเป็นไปตามกฎนี้ มันจึงเกิดมีนั่นมีนี่ขึ้นมา. อย่างในทางวัตถุ มันเกิดดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ เกิดระบบสุริยจักรวาล เกิดอะไรต่างๆ ขึ้นมา มีคน มีสัตว์ กระทั่งมีเรานั่งกันอยู่ที่นี่ มีก้อนหิน ต้นไม้อย่างนี้.

ที่นี้ ในทางนามธรรม ฝ่ายจิต ฝ่ายวิญญาณ มันก็มีวิวัฒนาการของจิต จินตนาการได้อย่างนี้ อย่างนี้ จนกระทั่งมีกิเลส นี้ก็อย่างหนึ่ง, กระทั่งมีปัญญามีโพธิ์ ชำกิเลส นี้ก็อย่างหนึ่ง, แต่ก็ไม่มีพื้นที่จะมาจากสิ่งที่เรียกว่า ไภวฉลยธรรม; เพราะมันเป็นเพียงปฏิกิริยา ที่ออกมาจากสิ่งสิ่งเดียวกัน คือไภวฉลยตา หรือ ไภวฉลยธรรม.

เราได้พูดกันมาเป็นลำดับ พยายามทุกอย่างที่จะทำให้เข้าใจสิ่งนี้, และพยายามที่จะทำให้เข้าใจว่า ทุกศาสนามีกฎเกณฑ์เป็นอันเดียวกันอย่างนี้. พระพุทธเจ้าเองท่านก็ตรัสว่า ท่านรู้หมด แต่ว่าเอามาสอนกำมือเดียว. สิ่งที่ท่านรู้มันใหญ่กว้างมากมาย เหมือนกับว่าไปไม้หมดทั้งป่า; แต่ว่าที่เอามาบอกสอนแก่มนุษย์นี้เพียงเท่ากับไปไม้กำมือเดียว, ก็จะบอกสอนแต่วิธีที่จะกำจัดความทุกข์ให้หมดไปอย่างไร.

แต่ถ้าท่านทั้งหลายจะมองดูอีกสักชนิดหนึ่งว่า ไปไม้กำมือเดียว มันก็เหมือนกับไปไม้ทั้งป่า ใช่ไหม? นั่นคือความที่ไปไม้กำมือเดียวนั้น ก็มีความเป็นอย่างเดียวกับไปไม้หมดทั้งป่า; เพราะว่า จะเอามาเพียงกำมือเดียว มันก็ยังเป็นไภววลัทธิธรรม คือส่วนของสิ่งที่มีความเป็นอันเดียวกันทั้งหมดทั้งสน. เดียวนี้ เราจะแยกเอามา เฉพาะเรื่องที่กำลังเป็นปัญหา, แล้วก็เฉพาะสิ่งที่แก้ปัญหานั้นได้. ฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลายพยายามเข้าใจสิ่งนี้ แล้วก็แก้ปัญหานั้นได้หมดจริงๆ เหมือนกัน.

ในครั้งที่แล้วมานี้ ก็ได้พูดถึงไภววลัทธิธรรม ที่จะมองเห็นได้จากลัทธิของเหล่าเจือ คือเรื่องเต๋า เต๋านั่นก็ว่าแปลว่า ธรรม; เมื่อกล่าวถึงเต๋าที่เป็นนิรันดร ก็เรียกว่าเต๋าทั้งหมด คือไภววลัทธิธรรม; แต่ถ้าแยกเอามาเฉพาะหลักปฏิบัติ ก็เรียกว่าเต๋าที่เป็นตัวหนทาง เช่น ทางสำหรับเดินอย่างนี้. ข้อปฏิบัติเหล่านี้ได้เป็นไปเพื่อหนทางให้ดับทุกข์ได้ อย่างนี้ก็เรียกว่าเต๋าเหมือนกัน.

เทียบกันได้กับภาษาบาลี ทั้งหมดก็เรียกว่าธรรม แยกออกมาส่วนหนึ่งก็ยังคงเรียกว่าธรรม; เหมือนกับอากาศทั้งหมดก็เรียกว่าอากาศ แม้จะแบ่ง

กันออกมาชนิดหนึ่ง ก็ยังคงเรียกว่าอากาศ. ทำไมเราจึงรู้จักแต่อากาศที่มาอยู่ในปอดของเรา? หรือว่าในขวด ในกระป๋องเล็กๆ น้อยๆ เราไม่รู้จักทั้งหมด. เราควรจะรู้จักทั้งหมด แล้วเราก็จะไม่ตื่นหรือไม่งงไม่สงสัย.

สิ่งที่เรียกว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงนี้ ก็อย่างเดียวกัน มัน ออกมาจากสิ่งสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีความเป็นสิ่งเดียว ที่เรียกว่าไควล์ยธรรมนั้น; นอกนั้นมันเป็นคล้ายๆ กับเป็นเพียงประกายชั่วขณะ ของสิ่งสิ่งเดียวนั้น ที่ออกมาเป็นอย่างนั้นอย่างนั้น.

นี่คือพวกสิ่งที่เรียกว่าสังขารทั้งหลาย หรือสังขัตธรรมทั้งหลาย เป็นเพียงสักว่าประกายที่ออกมาจากสิ่งที่เรียกว่าอสังขตะ ซึ่งเป็นเพียงสิ่งเดียวในที่ทุกหนทุกแห่ง; เหมือนกับอย่างจะบอกว่า ชาติดิน ชาติน้ำ ชาติไฟ ชาติลมนี้ มันก็ออกมาจากต้นตออันเดียวกัน, หรือว่าธาตุทั้งหลายในโลกนี้ ก็มันออกมาจากต้นตออันเดียวกัน.

หรือจะถือว่าโลกทั้งหมดนี้มีอะไรเท่าไร มันก็ออกมาจากดวงอาทิตย์, หรือจะถือว่ามีอะไรอย่างหนึ่ง ซึ่งมาจับกลุ่มกันเข้าเป็นดวงอาทิตย์ มันก็ต้องมีต้นตอที่แท้จริง ที่สุดนั้น เพียงอันเดียว.

พยายามมองความที่มีสิ่งเดียวอยู่เป็นปฐมเหตุ แล้วก็มีปฏิกิริยาชั่วขณะๆ ออกมาเป็นสิ่งทั้งหลาย; แต่โดยเหตุที่ว่า มีการผสมเปลี่ยนแปลงปรุงแต่งไม่ซ้ำที่, ไม่ซ้ำกับที่แล้วมา มันจึงมีอะไรงอกออกมาใหม่.

ดูง่าย ๆ ว่าทำไมคนสมัยนี้มีหน้าตาสวยกว่าคนสมัยก่อน? ทั้งๆที่มันเกิดออกมากจากคนสมัยก่อน หรือว่าเกิดออกมากจากเครื่องคนเครื่องลิง หรือมันเกิดมาจากลิงก็สุดแท้. แต่ทำไมมันก็เปลี่ยนมาๆ จนมีคนชนิดที่สวยกว่าคนที่แรกที่เป็นบิดามารดาหรืออะไร? ถอยหลังเข้าไปนี่ เพราะ มันมีอะไรเจือเข้าไปเรื่อย ซึ่งเป็นความเปลี่ยนแปลง?

ถ้าเรารู้หลักเกณฑ์อันนี้ เราก็จะไม่งงหรือจะไม่ตกตลิ่ง ในการที่ว่ามีอะไรผิดไปจากที่เราเคยนึกเคยคิด; มันเป็นเพียงประกายอันหนึ่ง ซึ่งปรุ่งแต่งกันไปตามเรื่อง. แต่ว่ามีความเป็นอันเดียวกัน อยู่ตรงที่ ไควล์ดามีต้นตออย่างเดียวกัน, แล้วก็มีเบื้องหลังของมันอย่างเดียวกัน. เช่นเราเห็นต้นไม้หลายต้นต่างกัน แต่เบื้องหลังของต้นไม้หลายต้นนั้นเหมือนกัน; แต่ว่าเราโง่ เราก็มองไม่เห็น. เราก็คิดว่ามันก็ต่างกัน เราก็เลือกรักต้นนี้ เลือกเกลียดต้นนั้น หรือว่ามีความคิดรู้สึกต่างๆกัน.

นี่แหละคือสิ่งที่เดี๋ยวนี้เรากำลังมีอยู่ อย่างที่เรียกว่าเป็นปัญหา คือเรารักกันไม่ได้, เราเมตตา ปรานี กรุณา กันไม่ได้, แบ่งแยกเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ กระทั่งแยกผิว กระทั่งแยกผลประโยชน์ กระทั่งแยกลัทธิการเมือง มันเป็นเรื่องบ้าบอของมนุษย์นั่นเอง.

เพราะไม่รู้จักความที่สิ่งทั้งหลายเป็นสิ่งที่มิไควล์ดาร่วมกัน, หรือจะเรียกว่าอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็เหมือนกัน, จะเรียกว่า เพราะความที่สิ่งนี้เป็นปัจเจก สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น ตามหลักเกณฑ์ของปัจเจกสมุ่บาทนั้นก็ได้; เพราะที่แรกมันก็เหมือนกัน มันก็เปลี่ยนไป ในที่สุดมันก็กลับไปเหมือนกันอีกก็ได้

เพราะว่าปฐมเหตุหรือเบื้องหลังของมันนั้น คือไควล์ยตานั้นเอง, เลาจื่อจึงบอกให้มองให้ดีกว่า สิ่งที่มีอยู่ที่แรก ที่บรรยายเป็นคำพูด ว่าอะไรๆไม่ได้ มันแหละมีอยู่ก่อนสิ่งทั้งปวง หรือจะเรียกว่า เป็นชื่อของสิ่งที่ต่อมาแยกกันออกไปเป็นฟ้า หรือเป็นดิน. หมายความว่า ก่อนแต่จะมีฟ้าและมีดินขึ้นมา มันมีอะไร? ท่านทั้งหลายลองคิดดู; เพราะว่าฟ้าและดินนั้นมันก็เพ็งมี, ก่อนแต่นั้น มันมีอะไร? มันกลายเป็นมีสิ่งหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่ฟ้าและดิน มันก็ต้องมีอะไรอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งมีอยู่อย่างแน่นอน; แล้วมันก็เกิดมีการเปลี่ยนแปลง มาเป็นความมีอยู่ชั่วขณะ ชั่วขณะ ชั่วขณะ อย่างนั้นอย่างนี้.

ดังนั้นเราจะถือว่า ความไม่มีอะไรอยู่เลยนั้นแหละ เป็นชื่อของสิ่งทั้งหมดทั้งปวงในทีแรก. แรกเริ่มเดิมทีสิ่งทั้งหลายเรียกว่าความไม่มีอะไร มันมีแต่สิ่งที่ควรจะเรียกว่าความไม่มีอะไร.

ขอให้ศึกษาสิ่งนี้ให้ดีว่า อย่าไปเข้าใจว่า มันจะไม่มีอะไรเสียเลย; แต่มันจะมีได้มีความเป็นอย่างที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้. แต่มัน มีความไม่มีอะไรนั้นแหละเป็นความมี; นี้เป็นชื่อของสิ่งทั้งปวง.

ต่อมา มันก็ขยายตัวออกเป็นความมีตามแบบนี้ เรียกว่าภพ เรียกว่าภาวะ เป็นสังขตะเรื่อยมา; มันเป็นแม่ที่คลอดสิ่งทั้งปวงออกมา ทำให้มีฟ้ามีดิน มีอะไรต่างๆ ที่เรียกว่าพระเจ้าสร้างขึ้นมา. ก่อนพระเจ้าสร้างขึ้นมามันมีอะไร? แล้วพระเจ้านั้นคืออะไร? ถ้าศึกษาเรื่องไควล์ยธรรมโดยสิ้นเชิงแล้วจะพบว่า พระเจ้านั้นคืออำนาจอันหนึ่ง ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นกฎ.

อะไรเหมือนกัน ในส่วนที่เป็นชนลึกลับ จะเถียงกันก็แต่เพียงว่า “คุณไม่เป็นลูกของพระบิดาที่แท้จริง ฉะนั้นต่างหาก” นี่เถียงกันระหว่างพวกยิวกับพวกคริสเตียนก็ดูจะมีต่างกันเท่านี้

ที่ศาสนาต่อมา เช่น ศาสนาอิสลาม ก็ยอมรับข้อเท็จจริงก่อนหน้านั้น คือก่อนหน้าที่จะเกิดศาสนาอิสลาม. ตอนนั้นศาสดาทั้งหลายในศาสนายิวหรือในศาสนาคริสเตียนก็ตาม ก็มาอยู่ในศาสนาอิสลามหมด; ฉะนั้นเราก็ไม่ต้องพูดถึงศาสนาอิสลามโดยเฉพาะก็ได้. พูดถึงศาสนาคริสเตียนอย่างเดียวนั้นก็เข้าใจได้ถึงศาสนากลุ่มนี้, ศาสนาของชนชาติเซเมติกทั้งหลายเหล่านี้ มันมีหลักเกณฑ์ต้นตอรากเหง้าเหมือนกัน.

ทีนี้เมื่อพูดถึงศาสนาคริสเตียน ก็นึกถึงข้อเท็จจริง ที่มีอยู่ในบ้านเราเวลานี้แล้วกัน ทุกคนที่นั่งอยู่ที่นี้ ก็คงจะนึกว่าศาสนาคริสเตียนผิด หรือเป็นมิจฉาทิฎฐิ หรือโง่ หรือไม่ดี ไม่จริง เท่าศาสนาพุทธ อย่างนี้ก็ได้อ. นี่แหละคือคนที่ยังไม่เห็นไควล์ธรรม; ถ้าเห็นไควล์ธรรม จะมองเห็นไควล์ตา คือความที่มันเป็นอย่างเดียวกัน ในระหว่างศาสนา แม้ศาสนาคริสเตียน.

ต้องรู้จักภาษาคน, ภาษาธรรม, จึงจะเห็นค่าของศาสนา.

ถึงตอนนี้อาจจะขอพูดเป็นหลักไว้สักอย่างหนึ่ง และตลอดกาลด้วยว่า ความไม่รู้ภาษาคนและภาษาธรรม ว่ามันต่างกันอย่างไร? เกี่ยวข้องกัน

อย่างไร? นี่แหละทำยุ่ง; เพราะไม่รู้ภาษาคน, ไม่รู้ภาษาธรรม, ไม่รู้ว่าภาษา มี ๒ ภาษาเสมอไป. คำพูดคำเดียว แต่ความหมายเป็น ๒ ภาษาเสมอไป; เช่น พูดว่าไฟ ถ้าภาษาคนก็หมายถึงไฟที่หุงข้าว; แต่ถ้าภาษาธรรม คำว่าไฟหมายถึงกิเลส. ถ้าพูดว่าเย็น ภาษาคนก็หมายถึงเย็น คือ ไม่มีไฟ; แต่ภาษาธรรมหมายถึงนิพพาน, คือความที่ไม่มีกิเลส; อย่างนี้เป็นตัวอย่าง.

ทีนี้เราพูดกันแต่ภาษาคน ภาษาคนธรรมดา รู้จักแต่ภาษาคนธรรมดา จึงทำความเข้าใจกันไม่ได้, ในระหว่างศาสนาต่อศาสนา ก็ทำความเข้าใจกันไม่ได้ มันก็เถียงกันเรื่องความหมายของคำ. ทีนี้ในศาสนาของตนเองเพียงศาสนาเดียว ตนก็ยังเข้าใจไม่ได้ในศาสนาของตน ซึ่งมันมีคำอยู่เป็น ๒ ชนิดเสมอ.

เพราะฉะนั้นในขั้นแรกที่สุด เราจะต้องมองให้เห็นปัญหายุ่งยากว่า มันอยู่ที่การที่เราไม่รู้ท่าทีของภาษา ที่เรากำลังพูดจากันอยู่ ว่าเราพูดกันภาษาไหน ภาษาคนหรือภาษาธรรม, คือภาษาสมมติ หรือภาษาแห่งความจริงแท้. นี่เราสงวนไว้พูดข้างเดียว ตามความรู้สึกของเราข้างเดียว; พอศาสนาอื่นเขาจะพูดเป็น ๒ ภาษาอย่างนั้นบ้าง เราไม่ยอม. คิดดูให้ดี, เราไม่ยอม.

เช่น จะพูดการเปรียบเทียบ ระหว่างพระพุทธเจ้า กับพระเยซูคริสต์; ถ้าพูดว่า พระพุทธองค์จากสวรรค์ลงมาเกิด เราว่าได้, ได้, ได้; แต่ถ้าพระเยซูลงจากสวรรค์มาเกิด เราไม่ยอม. แต่พอพูดว่า พระพุทธเจ้าลงจากสวรรค์มาเกิด เราก็ออม เรามั่นก็บ้า; เพราะว่าเรื่องมันเหมือนกัน.

ถ้าพระพุทธเจ้าลงจากสวรรค์มาเกิดได้, พระเยซูก็ต้องลงจากสวรรค์มาเกิดได้; นี่เรามั่นพูดเป็นคนบ้าเสียเรื่อยไป. ถ้าทีของเรา เราก็ออ แต่

คนอื่น จะพูดอย่างนั้นบ้าง เราไม่ยอม. ทั้งที่ว่าในคัมภีร์ของเรา ก็มีว่า พระพุทธเจ้า^๕ ท่านไปเกิดเป็นเทวดา อยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต; แล้วเทวดาทงหลาย ต้องไปอยู่เชิญท่านอ้อนวอนท่าน ให้มาเกิดเป็นมนุษย์ในโลกนี้, แล้วเป็นพระพุทธเจ้า, แล้วก็มาเกิดเป็นพระพุทธเจ้า อย่างนเรายอม, เรายอมรับ.

แต่พอที่พวกคริสเตียนจะพูดว่า พระเยซูอยู่ในสวรรค์, พระเจ้าส่งมาสำหรับเกิดให้ช่วยคนในโลกนี้ เราไม่ยอม. นี่เรามันบ้าถึงขนาดนี้ เห็นไหม? เพราะว่าเราไม่ยอมรับ การพูดจาระหว่างภาษาคนกับภาษาธรรมที่ต่างกัน; แล้วเราก็เห็นแก่ตัวเราข้างเดียว.

นี่คือข้อที่เราไม่มองเห็นข้อเท็จจริง ที่ว่ามันมีได้เหมือนกัน; แล้วมันก็จริงเสียด้วย. เราจะกีดกันไว้แต่สำหรับเราเท่านั้น ที่ว่าจะถูก หรือว่าจะจริง. ถ้าอย่างนั้นแล้ว ก็ไม่มีทางที่จะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ตา คือความที่มันเหมือนกัน, สิ่งเดียวกัน ทั้งโดยเวลา ทั้งโดยเนื้อที่ อย่างที่กล่าวแล้ว.

ฉะนั้น ขอให้ทำในใจ ในเรื่องนี้ กันให้มากเป็นพิเศษสักหน่อย เมื่อจะพูดถึงศาสนาคริสเตียน เราก็มี่สิ่งที่จะต้องเปรียบเทียบกันหลายๆอย่างสักหน่อย; เพื่อให้เห็นว่า มันมาตะเภาเดียวกัน, นี้ใช้คำอย่างนี้.

เปรียบเทียบดูความเชื่อระหว่างพุทธกับคริสต์.

ในพุทธศาสนา เราก็เชื่อกันว่า เทวดาต้องไปประชุมกัน อ้อนวอนเทพบุตรข้อสันตติตะ ลงมาเกิดเป็นพระพุทธเจ้าในโลกนี้. พระพุทธองค์ก็ลง

มาเกิด นี่เราก็เชื่อ. หรือข้อความชั้นหลัง ๆ ที่สุดว่า พระพุทธเจ้าเสด็จขึ้นไปสู่
 เทวโลก โปรดพระพุทธมารดา ๓ เดือนบนสวรรค์ แสดงอภิธรรม; นี่เราก็เชื่อ
 เพราะว่ามันเป็นเรื่องของเรา ในคัมภีร์ของเรา.

หรือว่าพอแสดงธรรมจักรจบลง เทวดาทิ้งหลายตะโกนบอกกันเป็นชั้น ๆ,
 ตั้งแต่กุ่มมะเทวดาขึ้นไปจนถึงพรหมโลกชั้นสูงสุด; นี่เราก็เชื่อ. แม้ที่สุดแต่ว่า
 เรื่องในชาดก ว่า ต้นไม้พุดได้ สัตว์พุดได้ นี่เราก็อวยอมเชื่อ. หรือโพธิสัตว์นั้น
 เป็นสัตว์ไตร่จกาน เป็นลิง เป็นอะไร กระทั่งเป็นปลาตุก ก็ยังยอมเชื่อ นี่เรา
 ยอมเชื่อกันขนาดนี้.

แต่พอที่ศาสนาอื่น เราไม่ยอมให้; มีอะไรแปลกออกไปสักนิดเดียว
 เราหาว่าไม่จริงเสียทันที. ทำไมไม่ยอมเชื่อว่าพระเยซูเป็นบุตรพระเจ้า? พระเจ้า
 อยู่บนสวรรค์ ส่งพระเยซูลงมาเกิด, พระเจ้าส่งมาพูดแทนท่าน, พระเจ้าไม่ต้อง
 ลงมาเอง.

นี่ขอให้นึกดูให้ดี ๆ ว่า พระเจ้าที่ไม่ได้ลงมาเอง แล้วใช้ให้พระเยซู
 ลงมาเกิด เพื่อสอนคนนั้น มันต่างกันอย่างไร? พระเยซูมาจากไหน? ถ้าว่า
 เชื่อว่ามาจากพระเจ้า มันก็ต้องดูกันอีกที ว่าพระเจ้านั้นคืออะไร? ถ้าพระเจ้า
 เป็นคน ๆ อย่างพ่อแม่ คลอดลูกออกมา ส่งลูกออกมา; นั่นมันคือความโง่
 ของเราเอง. เราไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น มันมีอะไรที่ลึกกว่านั้น.

การที่พวกคริสเตียนเขาจะพูดอย่างนั้น เขาก็ไม่ได้หมายความว่า
 อย่างนั้น มันต้องตีปัญหา ตีความหมายของข้อความนี้ว่า พระเจ้านั้นคืออะไร?

อะไรเล่าที่จะส่งสิ่งทั้งหลายทั้งปวงออกมาได้ ถ้าว่ามีใช้สิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรม หรืออสังขตธรรม อย่างที่ได้พูดมาแล้ว.

๒ พุทธ, คริสต์ไม่เข้าใจคำสอนชั้นลึก.

เดี๋ยวนี้มันก็เหมือนกัน ทั้งพุทธและคริสต์ ในข้อที่ว่า เข้าใจคำสอน ในชั้นลึกไม่ได้. พุทธบริษัทนี่มีกี่คน ที่เข้าใจคำสอนเรื่องอนัตตาและ เรื่องสุญญตา ซึ่งเป็นหัวใจของพุทธศาสนาว่า มันไม่มีตัวเรา, ว่ามันมีแต่ ธรรมชาติ, แล้วธรรมชาตินี้ ถ้ามองให้ลึกเข้าไป, ลึกเข้าไป, ก็กลายเป็น ไควล์ธรรม คือสิ่งที่เป็นอย่างเดียวกันหมด ทั้งโดยเวลาและโดยพื้นที่. นี่ทำไม เราจึงไม่เข้าใจคำของพระพุทธเจ้า? ทั้งที่เราเป็นพุทธบริษัท.

ที่นั่งอยู่ตรงนั้น มีกี่คน ที่เข้าใจ *คำว่าสุญญตา ว่าอนัตตา*, หรือว่า *สิ่งทั้งหลายทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น, ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ตัวตน เราเขา; มีแต่ธรรมชาติ* เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ โดยกฎของอิทัปปัจจยตา เป็นต้น? นี่พระก็สวดไม่รู้จักกี่สิบครั้ง, ก็ได้ยินไม่รู้จักกี่สิบครั้ง, แล้วก็หาคนเข้าใจยาก; นี่จะเรียกว่าหูของท่านไม่ได้ยิน, หรือว่าท่านไม่เข้าใจคำเหล่านั้น.

นี่ปัญหาอย่างนี้ มันก็เกิดขึ้นกับศาสนาอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็ ศาสนาคริสต์เดียน เพราะมันมีความหมายอย่างเดียวกัน มีเรื่องราวอย่างเดียวกัน: พระเยซูก็ได้พูดว่า *ทำไมท่านจึงไม่เข้าใจคำของเรา? ก็เพราะว่าท่านไม่สามารถ ได้ยินคำของเรา.* คัมภีร์ที่พวกคาธอลิกใช้กัน เขาแปลว่า เพราะท่านไม่ได้ยิน, ไม่ได้ hear, ไม่ได้ยินคำของเรา. คัมภีร์ที่พวกโปรเตสแตนต์ เขาใช้กันก็ว่า

เพราะว่า revelation ของเรา อยู่เหนือการรับของท่าน หมายความว่าสิ่งที่เราจะมาเปิดเผยนั้น มันอยู่เหนือการรับได้ของพวกเขา; ฉะนั้นท่านจึงไม่เข้าใจ.

ตัวหนังสือที่แปลต่างกันอย่างนี้ มันก็โทษกันไม่ได้ มันก็ต้องต่างกันบ้าง; แต่ความหมายมันยังคงเดิม. ใช้คำว่า “เพราะท่านไม่ได้ยิน” นี่มันคำเจ็บกว่า. อย่างอาดมาพูดอยู่กองไปหมดนี้ ท่านทั้งหลายก็ไม่ได้ยิน คือท่านไม่สนใจ; ท่านไม่เข้าใจ ท่านไม่สนใจ มีค่าเท่ากับท่านไม่ได้ยิน เพราะว่า “สิ่งที่ข้าพเจ้านำมาเปิดเผยนี้ มันอยู่เหนือสมรรถภาพแห่งการรับของท่าน” อย่างนี้มัน เป็นกันทุกศาสนา.

อย่างเรื่องเต้าน ก็ดูไม่ได้ยิน, พดก็เหมือนกับไม่ได้ยิน. เรื่องปรมาตมัน, เรื่องไควล์, เรื่องอะไรต่างๆ ของฮินดู ก็เหมือนกับไม่ได้ยิน. เรื่อง revelation ของพระเจ้า ที่พระเยซูเอามาเผยแผ่สั่งสอน ท่านก็ไม่ได้ยิน. ขอให้มองให้เห็นออกเห็นใจกันในข้อที่ว่า สิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรม มันอยู่ลึกอย่างนี้;

ความจริงบางอย่างของพุทธและคริสต์กษานองเดียวกัน.

พระเยซูก็ยืนยันว่า ท่านไม่รู้เรื่อง, ท่านเอามาบอก “สิ่งที่ข้าได้ฟังจากพระองค์ ข้าก็นำมาบอกแก่โลก”; นี่พระเยซูว่าอย่างนี้. นี่ไปดูคัมภีร์โยฮันพวกนี้ จะมีเรื่องอย่างนี้ทั่วไป ว่าพระเจ้าบอกพระเยซูอย่างไร; พระเยซูก็เอามาบอกคนอย่างนั้น.

นี่ก็เช่นเดียวกับที่ว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้อย่างไร อภิสมฺมุขณฺติ อภิสเมติ-รู้และตรัสรู้ธรรมชาตุนั้นอย่างไร, แล้ว อาจิกฺขติ เทเสติ ปญฺญเปติฯ-เอามาบอกเอามาแสดง เอามาเปิดเผย หมายความว่าท่านมิได้ทำมันขึ้นมา แต่ท่านได้ตรัสรู้สิ่งสิ่งหนึ่ง ซึ่งมันมีอยู่.

แต่พระเยซูไปพูดว่า พระเจ้าบอกมาแล้วเอามาบอกต่อ; มันก็ไม่ได้ต่างกัน. ไม่ใช่ที่ท่านเป็นสิ่งนั้น, หรือท่านสร้างสิ่งนั้นขึ้นมา, ท่านบัญญัติสิ่งนั้นได้ด้วยตนเอง; ล้วนแต่ไปรับเอามาจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือคนใดคนหนึ่ง.

พระพุทธเจ้าท่านใช้คำตรงๆ ก็เลยว่า รับเอามาจากธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นกฎของธรรมชาติ จึงเอามาบอกให้; แต่พระเยซูท่านจะพูดสำหรับคนที่สมมติมาก ในหมู่ชนที่ถือสมมติมาก ท่านก็บอกว่า ได้ฟังมาจากพระบิดาคือพระเจ้า แล้วก็มาบอกท่านทั้งหลาย. ถ้าดูตามตัวหนังสือในภาษาคน มันก็ดูจะต่างกัน หรือจะไปกันคนละทาง. แต่ถ้าใน ใจความทางภาษาธรรม แล้วมันเหมือนกัน; เพราะมันมีอยู่สิ่งสิ่งหนึ่ง ซึ่งใครรู้เข้าเป็นคนแรก แล้วก็มาบอกคนทั้งหลายได้.

เราต้องมีความเห็นอกเห็นใจ หรืออ่อนน้อมกันแบบนี้ มันจึงจะพูดกันรู้เรื่อง; อายันนัยน์ไปเป็นภาษาธรรมอย่างเพียงภาษาคนอย่างเดียว. ลองเทียบกันโดยความหมาย แล้วก็พบว่ามันเหมือนกัน; ถ้าจะเทียบกันโดยตัวหนังสือหรือคำพูด มันก็อาจจะต่างกัน ในคำพูดที่ต่างกัน. แต่ถ้าเกิดไปตีความหมายเข้า ก็พบว่ามันมีความหมายเหมือนกัน. อย่าง พระเยซูจะพูดว่า พระเจ้าส่งฉันมาพูดแทนพระเจ้า พระพุทธเจ้าก็ว่า เราตรัสรู้ธรรมชาตุนั้นแล้ว

ก็เอามอบอก; มันก็เหมือนกับว่าธรรมชาติเป็นผู้บอกพระพุทธรเจ้า ในขณะที่เรียกกันว่าท่านตรัสรู้.

ผู้รู้มีการกระทำอย่างนั้นทั้งนั้น : ไปนั่งเฝ้ามอ้อมห้องหู ฟังเสียงธรรมชาติอยู่ในป่าจนได้ยิน แล้วก็เอามอบอกคนทั้งหลาย; นี่เป็นคำอุปมาว่ามีกริยาเหมือนกับว่าเราไปนั่งฟังเสียงธรรมชาติอยู่กลางดง แล้วไม่ทำอะไรได้ยิน แล้วก็มาบอกคนทั้งหลาย.

คำกล่าวในศาสนาที่ต่างกันย่อมสันนิษฐานได้.

ฉะนั้นจึงมี ปัญหาอยู่ที่คำ สำคัญที่สุด คือ คำว่าพระเจ้า, พระเจ้านั้นคืออะไร? ที่บอกพระเยซู, แล้วให้มาสอนคน หรือ พระโมฮัมหมัดก็เหมือนกัน ฟังมาจากพระเจ้า, คัมภีร์โคระอ่านทั้งหมด พระโมฮัมหมัดฟังมาจากพระเจ้า แล้วมาบอกคนทั้งหลาย. นี่ศาสนาเครือเดียวกันนี้ เขจะมีอย่างนี้ทั้งนั้น. ศาสนายิว ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม จะมีว่าฟังจากพระเจ้าแล้วมาบอกคนทั้งหลาย.

ที่นี้ พระพุทธรเจ้าท่านรู้มาจากธรรมชาติ ฟังมาจากธรรมชาติ แล้วก็มาบอกคนทั้งหลาย. นี่ถ้าเราจะไม่อยากทะเลาะกัน เราก็จะต้องสันนิษฐานลงไปทีหนึ่งก่อนว่า สิ่งที่เราเรียกว่าธรรมชาติ กับสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้านั้น เป็นสิ่งเดียวกัน. เมื่อเขาอยากจะเรียกว่าพระเจาก็ได้ ตามภาษาคนธรรมดา; เราก็เรียกอย่างภาษาวិทยาศาสตร์ ว่าธรรมชาติ.

สิ่งที่เรียกว่า **ธรรมชาติ** นั้น คือ **ปรากฏการณ์ทั้งหลาย**, และ **กฎเกณฑ์** มีอยู่ในปรากฏการณ์ทั้งหลาย **นั่นก็เป็นธรรมชาติ**; ฉะนั้น สิ่งที่เรียกว่า **สัจจะ** หรือ **ความจริง** หรือ **truths** ทั้งหมดนั้น คือ **กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ** ซึ่งใครแต่งตั้งไม่ได้. มันเป็นกฎของธรรมชาติ; เพราะฉะนั้นมันจึงอยู่เหนือการบีบบังคับของสิ่งใด มันเป็นกฎที่ตายตัว.

อย่างนี้เราเรียกว่า **สัจจะ** คือ **จริง** มันไม่หลอก เรียกว่า **สังขตะ** คือ **ไม่มีสิ่งใดไปกระทำมันได้** ไม่มีใครไปเปลี่ยนแปลงมันได้อีกต่อไป. นั่นแหละ **ถ้าจะเรียกว่าพระเจ้าก็ได้** หรือถ้าไม่เรียกว่าพระเจ้า ก็ **เรียกว่าบิดาของเราก็ได้**; เพราะว่าทุกคนออกมาจากกฎเกณฑ์อันนั้น. ทุกคนที่นั่งอยู่ที่นี้ คลอดออกมาตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ โดยสิ่งที่ เป็นธรรมชาติ โดยกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ จึงถูกคลอดออกมาเป็นมนุษย์ เป็นคนอย่างนี้. ทางโน้นก็เรียกว่า **ออกมาจากพระเจ้า** คือ **ธรรมชาติ**. ฉะนั้น ควรจะให้ความเป็นธรรม ผ่อนผันกันได้ ในเรื่องกฎเกณฑ์ของธรรมชาตินั้น **เรียกว่าพระเจ้าก็ได้**.

.....

พิจารณาถอยหลังไปจะเห็นไวยากรณ์ธรรมซึ่งเป็นสิ่งเดียวกัน.

ที่นี้ **ดูถอยหลังเข้าไป** จะเป็นสิ่งเดียวกันทั่วไปหมด **ทั้งโดยเวลา** และ **โดยพื้นที่**. **สิ่งนี้อาตมาใช้คำว่า ไวยากรณ์ธรรม** เป็นชื่อของสิ่งที่นำมาบรรยายกันทั้งสิ้น **๑๑ ครั้งมาแล้ว**. **เรื่องเดียวกันพูดกัน ๑๑ ครั้งมาแล้ว**. ท่านคงจะจำได้, แล้วคงจะค่อยเข้าใจขึ้นราว ๆ ว่า **สิ่งที่เรียกว่าไวยากรณ์ธรรมนั้นคืออะไร**. **เดียวกันก็กำลังพูดถึงสิ่งอื่นอีก**.

พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ตถาคตสุส อธิวณิ ฐมุกกาโย อติปิ, พุหมุกกาโย อติปิ, ฐมุกกุโต อติปิ, พุหมุกกุโต อติปิ ซึ่งหมายความว่าท่านตรัสว่า ชื่อของฉันทันนั้น ชื่อที่จะใช้เรียกกันต่าง ๆ กันนั้น จะเรียกว่าธรรมกายบ้างก็ได้ จะเรียกว่าพรหมกายบ้างก็ได้ จะเรียกว่าธรรมกุตีบ้างก็ได้ จะเรียกว่าพรหมกุตีบ้างก็ได้.

ถ้าพูดกันเป็นภาษาธรรมดาก็คว่า พระพุทธเจ้าท่านบอกเราว่า ชื่อของท่านนั้น ในความหมายด้านหนึ่งจะเรียกท่านว่า ฐมุกกาโย - ตัวหรือกายของธรรมก็ได้; เอ้า, ฐนิกาย แล้วก็จะถือว่า กายนี้แหละ; แต่ธรรมนะ ก็อะไร? กายของธรรม ตัวของธรรม ธรรมนั้นคืออะไร? ถ้ามันเป็นนามธรรม จะไปควักกันที่ไหน?

ระวังให้ดี, คำว่า ธรรม อย่างนี้ จะหมายถึงสิ่งที่เรียกว่าพระเจ้า, หมายถึงธรรมที่แท้จริงคืออสังขตะ แต่เรียกเป็นภาษาบาลีคำเดียวว่าธรรม ธรรมประเภทที่เป็นกฎของธรรมชาติ.

ที่เรียกว่าเป็น พุหมุกกาโย นี้ - เป็นกายอันสูงสุด คำว่าพรหม นี้มีความหมายหลายอย่าง ความหมายทั่วไปแปลว่า สูงสุด; แต่ความหมายเฉพาะศาสนา อย่างในประเทศอินเดีย พรหม นี้แปลว่า ผู้สร้าง ผู้มีอยู่ก่อนใคร ผู้มีอำนาจเหนือใคร ผู้สร้างสิ่งทั้งปวง.

ทำไมพระพุทธเจ้าเอามาเป็นชื่อของพระองค์? ว่า พุหมุกกาโย นี้ เป็นชื่อของฉันทันก็ได้, ฐมุกกาโย นี้เป็นชื่อของฉันทันก็ได้, ฐมุกกุโต เป็นตัวธรรม

แท้ เป็นตัวธรรมแท้เป็นชื่อของฉนัก็ไต้, หรือ พุทธมฤต เป็นพรหม, เป็นพรหมแท้, นี้เป็นชื่อของฉนัก็ไต้. นี้พระพุทธเจ้าที่เป็นเนื้อหนังร่างกาย จะเป็นไต้ไต้ยั่ยั่ยั่หรือ?

พระพุทธเจ้าท่าน ไม่ได้หมายถึงเนื้อหนังร่างกายที่เป็นคน ที่เกิดมาจากบิดามารดา; แต่ท่าน หมายถึงอะไรอันหนึ่งซึ่งเป็นธรรม, แล้วก็ธรรมยั่ยั่ยั่ขึ้นไป ประเภทที่ไม่อยู่ไต้เหตไต้ปัจจัย จนกระทั่งเป็นอสังขตธรรม คืออะไรเปลี่ยนแปลงไม่ได้; คือเป็นสัจจะจริง จนอะไรไปเปลี่ยนแปลงไม่ได้.

รู้จักพระพุทธเจ้าอย่างนี้แล้ว ก็จะไปพบว่ามีสิ่งสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะเรียกว่าพระเจ้ก็ไต้ เรียกว่าพระธรรมก็ไต้. ที่แสดงออกมาในรูปของพระพุทธเจ้า, เป็นองค์พระพุทธเจ้า; อย่างที่เราทำพระพุทธรูปไว้เต็มไปหมดนั้นแหละ เหมือนหรือไม่เหมือน. แต่เขาหมายถึงว่ากายของธรรม หรือกายของพรหม คือสิ่งที่มองเห็นไม่ได้ด้วยตา ไม่อยู่ในรูปแบบ ไม่แสดงไต้ด้วยรูปแบบ ไม่บัญญัติด้วยคำบัญญัติไต้ไต้ไต้.

ฉนัทุกคนที่มาที่นี่ ควรจะเข้าใจเรื่องนี้ โดยการไต้เห็น ภาพมันจำลองหินสลัก ที่อยู่รอบ ๆ ตักหลังนี้. ที่ตรงไหนเป็นพระพุทธเจ้า ตรงนั้นเขาทั้งว่างไว้, เห็นไหม? เพราะคนพวกนี้ยุคนั หรือศิลปินเหล่านี้ ทำตามหลักเกณฑ์ที่ว่า พระพุทธเจ้าพระองค์จริง แสดงด้วยรูปไม่ได้, ธรรมะจริงแสดงด้วยรูปไม่ได้, สิ่งจะจริงก็แสดงด้วยรูปไม่ได้. เพราะฉนันั้น ในหินสลักรุ่นแรก ที่สุดยุคสาณูจี ก็ตาม ยุคภารุท ก็ตาม จะหาไม่พบรูปพระพุทธ และ รูปพระ-

• คือโรงมหรสพทางวิญญาน ในสวนโมกขาร

ธรรม หรือ รูปพระสงฆ์; จะเป็นสัญลักษณ์บ้าง เป็นว่างบ้าง; แม้แต่รูปพระสงฆ์ เขาก็ยังไม่ทำกัน. เพราะพระสงฆ์ที่แท้จริงก็แสดงด้วยรูปไม่ได้ เช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าเหมือนกัน. ในความที่เป็นอันเดียวกัน ลึกซึ้งละเอียดจนไปถึงอสังขตธรรม เป็นไควล์ธรรม เป็นต้น.

นี่ขอให้เราเข้าใจคำว่า ธรรม ในพุทธศาสนา นี้ก็ดี ว่าไปถึงไควล์ธรรม. แต่ถ้าเราพูดว่าพระพุทธเจ้าเป็นธรรม, เป็นตัวธรรม; เราอย่าไปหมายถึงตัวเนื้อหนัง. เราต้องหมายถึงอะไรอันหนึ่ง ซึ่งลึกไปกว่านั้น. เพราะฉะนั้นเมื่อ พระเยซูพูดอย่างนั้นบ้าง เราก็ต้องยอม ว่านั่นไปถึงพระเจ้า; แต่ไม่ใช่พระเจ้าอย่าง มีตัวมีตน เป็นคนหนวดยาวถือไม้เท้า นั่นเป็นพระเจ้าสำหรับเด็กๆ. ถ้าพระเจ้าเป็นอย่างนั้นจริง ก็เป็นว่ามันเป็นคำพูดที่โง่เกินไป.

แต่แล้วระวังให้ดี, เขาฉลาดจนกลายเป็นทำให้เรานี้แหละโง่ไปว่า เราเข้าใจว่าพระเจ้าเป็นอย่างนั้น. ถ้าเราไปเข้าใจพระเจ้าคือคนที่ถือไม้เท้าหนวดยาว; นี่เราก็อโง่-โง่-โง่-แสนจะโง่. เพราะเขาไม่ได้ต้องการอย่างนั้น; แต่เขาจำเป็นจะต้องเขียนภาพอย่างนั้น, เพราะมันต้องเขียนภาพ.

นี่การที่ไม่เขียนภาพเสียเลยนั้นมันฉลาดกว่า จริงไหม? การที่ไม่เขียนภาพพระเจ้า หรือพระพุทธเจ้าเสียเลยนี้ ฉลาดกว่าที่จะไปเขียนเข้า หรือไปทำเข้า ไปปั้นเข้า; เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่าธรรมนั้น แสดงไม่ได้ด้วยรูปภาพ.

ในที่สุดก็เห็นว่าจะเรียกว่าธรรม ก็ได้, จะเรียกว่าพระเจาก็ได้, หรือเรียกว่าสัจจะก็ได้ อสังขตะอะไรก็ได้; ล้วนแต่แสดงไม่ได้ด้วยรูป. นั่นแหละคือสิ่งที่เป็นสิ่งเดียวกัน จนเรียกได้ว่า เป็นไควล์, ไควล์ตา.

....

พิจารณาคูสังที่เป็นวัตถุสันนิษฐาน.

ทีนี้เราจะพูดเลยไปถึงกับว่า บ้านเมืองของพระเจ้า, นี้ฟังดูให้ติดอยู่ที่ไหน? ถ้าบ้านเมืองของพระเจ้า มีสวรรค์มีวิมาน อย่างที่เขียนในรูปภาพนั้น มันก็โง่ ยิ่งกว่าโง่ - โง่ - โง่ - สักก็ร้อยโง่ พันโง่ มันก็ไม่เท่า. หรือถ้าจะยิ่งเข้าใจไปว่านิพพานเป็นบ้านเมืองทำนองนั้นแล้ว ก็ยิ่งโง่กว่านั้นอีก; แต่เขาก็ต้องเขียน, ต้องพรรณนาว่า ในเมือง ในบ้าน ในวัง ของพระเจ้า เป็นอย่างนั้น ๆ, พระเจ้านั่งตรงนั้น, เทวดานั่งตรงนั้น อะไรวางนั้น; มันก็ต้องเขียนอย่างนั้นแหละ เขียนอย่างอื่นไม่ได้, ถ้ามันจะต้องเขียน.

ทีนี้เราต้องถือว่า เมืองของพระเจ้านั้นคือไควล์ธรรม. พระเจ้าท่านประทับนั่งอยู่บนบัลลังก์ ในท่ามกลางเมืองของท่าน คือไควล์ธรรมหรืออสังขตธรรมก็ได้; เพราะว่าไควล์ธรรมย่อมนับเป็นอสังขตธรรม. ฉะนั้น อสังขตธรรมนั้นแหละคือบ้านเมืองของพระเจ้า, ที่อยู่ของพระเจ้า. เมื่อคนหรือสัตว์หลุดพ้นไปจากโลกนี้แล้ว ไปอยู่กับพระเจ้าแล้ว ก็ไปอยู่ที่บ้านเมืองนี้, ซึ่งหมายถึงภาวะที่เป็นสังขตะเป็นไควล์ยะ. นี้เราจะต้องมองดูกันอย่างนี้ จึงจะเกิดความเป็นธรรมหรือยุติธรรม.

ทีนี้เราจะเอาแต่เราข้างเดียว; อย่างที่ได้ยกตัวอย่างมาแล้วข้างต้นว่า พระเยซูลงจากสวรรค์มาเกิด เราไม่เชื่อ; แต่พอพูดว่าพระพุทธเจ้าลงจากสวรรค์มาเกิดเราเชื่อ. นี้คือความที่ไม่รู้ ก็ทำให้เกิดความลำเอียง.

ขอให้เข้าใจให้ดีๆ ว่า คำพูดว่า "บ้านเมือง" ถ้ามันหมายถึงทางวัตถุก็คือบ้านเมืองอย่างนี้; แต่ถ้ามันหมายถึง บ้านเมืองในภาษาธรรมะแล้ว เช่น

บ้านเมืองของพระเจ้า หรือว่าเมืองนิพพานที่พระอรหันต์ทั้งหลายจะเข้าไปสู่แล้ว มันไม่ใช่บ้านเมืองอย่างนี้ มันไม่ใช่วัดตุอย่างนี้. มันเป็น ไถว้ลยธรรม เป็น อสังขตธรรม, เป็นที่ต้องใช้คำพูดอย่างหนึ่งว่า “ความไม่มีอะไร”. มันมีความไม่มีอะไร เหมือนกับที่มีอยู่ที่นั่น, ไม่มีอะไรทุกอย่าง ที่เหมือนกับที่มีอยู่ที่นั่น; นั่นแหละคือบ้านเมืองของพระเจ้า, หรือว่า นิพพานที่พระอรหันต์ทั้งหลายจะเข้าไปสู่.

พูดว่า “เข้าไปสู่” นี้ ก็พูดเป็นคำสมมติ ภาษาชาวบ้าน ภาษาเด็ก ๆ. เมื่อจิตลุดังความเป็นอย่างนี้ แล้วก็หมดความรู้สึกเป็นตัวเราตัวเขา เป็นไถว้ลยธรรม อย่างเดียวกันหมด; อย่างนี้เราเรียกว่า ความเข้าไปสู่สิ่งนั้น. แล้วคนก็จะเข้าใจไปว่า เดินไป คลานไป หรือว่าขี่รถไป หรือว่าหะไป เข้าไปสู่สถานที่นั้น; อย่างนี้มันก็เลยเป็นเรื่องที่น่าหัว.

ไปหาว่าเขาโง่; แต่ที่แท้เขาได้ทำไว้ให้เราโง่. เขาพูดไว้ฉลาดเกินไป จนเราไม่เข้าใจ, เราคิดว่าเขาพูดโง่ ๆ; แต่เขาได้พูดไว้สำหรับให้เรากลายเป็นคนโง่; เราไม่รู้, แล้วก็พูดว่าเขาโง่. เราก้โง่ ๒ ชั้น ๓ ชั้น. นี่เป็นเรื่องที่น่าหัว มันมีอยู่อย่างนี้.

นี่จะขอสรุป คำว่า ไถว้ลยธรรม ว่าคือสิ่งที่เรียกว่าอสังขตธรรม ไว้ อย่างนี้เสมอไป; ไม่ว่าจะพูดเรื่องอะไร คราวไหน แล้วบ้านเมืองของพระเจ้านั้นคืออสังขตธรรม, หรือสิ่งที่เรียกว่า อสังขตธรรมนั้นแหละคือบ้านเมืองของพระเจ้า ถ้าพูดอย่างสมมติ. ถ้าไม่พูดอย่างสมมติก็คือ นิพพานในพระพุทธานุศาสนานั่นคืออสังขตธรรม, เข้าถึงนั่นก็คือนิพพาน หรือเข้าสู่อสังขตธรรม. ถ้า

พูดอย่างสมมติ ก็บ้านเมืองพระเจ้าสวยามาก, เต็มไปด้วยทอง, เต็มไปด้วยเพชรนิลจินดา, เต็มไปด้วยอะไรต่างๆ, เขาก็ไม่ได้หมายความว่าอย่างนั้น แต่คนมันต้องเขียนรูปภาพอย่างนั้น.

ฉะนั้นแม้แต่ศาสนาคริสต์ียน ก็ต้องแปลความหมายเช่นเดียวกับศาสนาพุทธ; ที่พูดไว้ในภาษาคน นี้ก็อย่างหนึ่ง เช่นว่า “เมืองแก้ว กล่าวแล้วคือพระนิพพาน” อย่างนี้ มันก็ต้องพูด ให้คนที่มันชอบอย่างนั้น ได้สนใจในนิพพาน. แต่ถ้าพูดสำหรับคนรู้ว่า เข้าสู่วิสังขาร คือไม่มีอะไรปรุงแต่ง, ไม่มีอะไรปรุงแต่งได้อีกต่อไป; เข้าถึงสิ่งหรือภาวะอย่างหนึ่ง ซึ่งภาษาธรรมดาไม่มีสำหรับจะพูด เลยต้องพูดว่าเป็นอหยาकตะ คือพูดว่าอะไรก็ได้. ที่ “พูดว่าเป็นอะไรก็ได้” คือนิพพาน หรือ อสังขตะ หรือ อมตะ หรือ สัจจะ หรืออะไรแล้วแต่จะเรียก.

คู่สังขตะ, อสังขตะหรือนิพพานในศาสนาคริสต์.

ที่นี้เราก็คงว่า ในศาสนาคริสต์ียนนั้น มีเรื่องนิพพาน หรือเรื่องอสังขตะ อย่างไร? ที่เราไปหาเขาว่าโง่ หรือเป็นศาสนาที่ต่ำต้อย ไม่มีสาระอะไร; อยากจะบอกให้รู้เลยว่า โใบแรกของคัมภีร์ไบเบิลของคริสต์ียน โใบแรกเลย แผ่นแรก ๒ หน้า^๕ นี้ มีพูดถึงสังขตะและอสังขตะ.

ว่าต้นไม้อันหนึ่ง พอไปกินลูกของมันเข้า ก็เกิดความรู้ว่าอันตนชั่วแล้วก็ตาย คนนั้นก็ตาย, แล้วต้นไม้อีกต้นหนึ่ง ไปกินลูกของมันเข้า แล้ว

เขาก็ไม่รู้จักตาย มีชีวิตนิรันดร ไม่รู้จักตายอีกต่อไป; คัมภีร์ไบเบิลพูดไว้ในไบเบิลว่า.

เรื่องต้นไม้ ๒ ต้น ต้นหนึ่งไปกินเข้า จะเกิดความรู้สึกเป็น ๒ อย่าง คือ ดีชั่ว บุญบาป สุขทุกข์ เป็นต้น. พอไปกินเข้าแล้วจะตาย คือจะยึดมั่นถือมั่น ระหว่างดีกับชั่ว ระหว่างบุญกับบาป เป็นต้น; แล้วจะต้องตาย คือมีความทุกข์.

ที่ต้นไม้อีกต้นหนึ่ง ถ้าไปกินลูกเข้าแล้วจะ**ไม่รู้จักตาย** คือทำให้มีปัญญา หูตาสว่างไสวหมด ไม่เห็นโดยความเป็นคู่ ว่าดีชั่ว บุญบาป สุขทุกข์, แล้วก็ไม่มีดีถืออะไร, แล้วก็ไม่มีตัวเรา; ก็เป็นอสังขตะ หรือเป็นไถวัลยะ คือ **ไม่รู้จักตาย** และเป็นนิรันดร.

นี่อาตมาก็ถูกตำราเรียกว่า เขาใจออกห่างจากพุทธศาสนา ไปเข้าข้างคริสเตียน ยกย่องเซดซุอะไรนี้ เรื่องนี้ขอยืนยันว่าไม่เป็นความจริง; เป็นเรื่องที่ถูกตามจริง เป็นเรื่องที่ถูกตามที่มืออยู่อย่างไร. แล้วก็ไม่ได้แกลังตีความหมายให้เป็นประโยชน์, หรือให้โทษแก่ฝ่ายใด. พูดไปตามจริง จึงพยายามชี้อย่างยิ่งที่จะให้เห็นว่า ในทุกศาสนามีสิ่งที่เรียกว่าไถวัลยธรรม อันเดียวกัน ข้อเดียวกัน. ใครเข้าถึงแล้ว จะหมดความยึดถือที่แยกเป็นศาสนานั้น เป็นศาสนานี้ จนได้ดูถูกดูหมิ่นกัน นี้ขอให้ฟังให้ดี ๆ อย่างนี้.

.....

ถ้าเราจะคิดอย่างนั้น มันก็เป็นเรื่องนักประวัติศาสตร์, ไม่ใช่เรื่องสอนศาสนาหรือศีลธรรม. ถ้าคิดอย่างนั้น อาจจะเถียงกันได้ จนได้ชกต่อยกันได้; เพราะการแย่งกรรมสิทธิ์ของความรู้ข้อนี้. ถ้าจะพูดถึงศาสนาคริสต์นิกาย มัณีกัณฑ์หลังพุทธศาสนา ก็จะไม่พูดได้ว่า เขาของพุทธศาสนาไป. แต่ถ้าพูดถึงศาสนาอื่น ซึ่งมัน อาจจะมียุ่ก่อนพระพุทธศาสนาด้วยซ้ำไป หรืออย่างน้อยก็พ้องสมัยกัน; มันก็ไม่วิเคราะห์ใครว่าขโมยใคร? หรือใครขโมยเอาใครไป? ในหลักที่ว่าอย่าไปยึดเรื่องดีเรื่องชั่วนะ จะเป็นทุกขันธ์ จะตายนะ?

นี่เราก็มาคิดเสียว่า มันก็เป็นสมบัติของธรรมชาติ; จำคำว่าสมบัติของธรรมชาติไว้ มันมีไว้แบบนี้. ใครเข้าถึงก็รู้แบบนี้ เห็นอย่างนี้ แล้วก็ดับทุกข์ได้อย่างนี้; ที่ไหนก็ตาม, เมื่อไรก็ตาม.

ถ้าเราจะคิดถึงข้อที่ว่า ในคัมภีร์ของเราเอง ก็ได้กล่าวไว้ว่า พระพุทธเจ้า *นั้นมีจำนวนนับไม่ถ้วน* ชั่วระยะนี้ : พระกกุสันโธ โทนาคม กัสสปะ สมณโคตม อะโรหิตันก็มี; แล้วยังถอยไปอีก ๗ พระองค์, แล้วถอยไปอีก ๒๘ พระองค์, แล้วก็ล้วนแต่สอนเหมือนกันหมดเลย; จะว่าอย่างไร; *ล้วนแต่สอนไม่ให้ยึดมั่นถือมั่น สอนอริยสัจ ๔* สอนอะไรด้วยกันทั้งนั้น. นั่นมันเมื่อไรที่ไหน มันก็เลยเอาเป็นหลักฐานไม่ได้ ว่ามันกรอภัยพันปีหมื่นปีมาแล้ว เป็นต้น เลยยกให้เป็นสมบัติของธรรมชาติ ว่าถ้าใครก็ตาม ถึงที่สุดแห่งความรู้ จะต้องรู้อันนี้; แม้ไม่รู้หมด รู้งัดก่อนก็ยังดี รู้อีกครึ่งหนึ่งก็ยังดี ว่าเริ่มจะมียึดถือจนเกิดแล้ว, ดีกว่ายึดถือโดยประการทั้งปวง. ฉะนั้น ขอให้ฟังเสียงไปยังจุดของเรื่อง คือความเป็นไควล์ธรรมของธรรมชาติ มีอยู่อย่างเด็ดขาด และตายตัว.

คำสอนของยิวและคริสต์กัมคล้ายพุทธในเรื่องไถวัลยธรรม.

เมื่อพูดถึง คำสอนของพระเยซู โดยตรง นั้นหมายความว่าตอนหลังมาจากศาสนาของพวกยิว ก็จะต้องพบว่า มีสอนอะไร ๆ คล้ายกันมากขึ้นทุกที โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่เราจะเข้าใจไม่ได้ง่าย ๆ และ พวกคริสเตียนเองก็ไม่เข้าใจ คือประโยคที่ว่า “จงสละชีวิตแล้วจะได้ชีวิต” เพราะว่าคำพูดนี้ เขาเจตนาจะพูดให้ตักตสิทธ์; จึงพูดว่า “จงสละชีวิตซิแล้วจะได้ชีวิต” เราก็อหว่าเขาโง่; แต่เราโง่กว่าเขา ๒-๓ เท่า. เราไม่รู้; เราก็อหว่าเขาพูดบ้า ๆ บอ ๆ. เรากลับบ้าบอกว่าเขาหลายเท่า; เราก็ยังไม่รู้.

ชีวิตชนิดที่ต้องสละเสีย ก็สละเสียซิ, แล้วก็จะได้ชีวิตชนิดที่ควรจะได้ คือความไม่ตาย. ชีวิตทางเนื้อหนัง ความสุขทางเนื้อหนังนี้สละเสีย แล้วก็ได้ชีวิตหรือความสุขทางวิญญาณ คือทางธรรมะ ซึ่งไม่ใช่ทางเนื้อหนังก็แล้วกัน; แล้วมันก็จะ ไม่มีความทุกข์ คือจะไม่รู้จักตาย.

ที่นี้ว่า ถ้าเราจะพูดอย่างพุทธบ้าง ก็พูดว่า “สละธรรมะอย่างสังขตะเสียซิ แล้วจะได้ธรรมะอย่างอสังขตะ”, ให้สละสังขตะเสียซิ แล้วก็จะได้อสังขตะ; แต่ทั้งสังขตะ และ อสังขตะ มัน เป็นธรรมเหมือนกัน, ธรรมชาติเหมือนกัน.

ธรรมชาตินั้นมัน เป็นเรื่องปรุ้งแต่ง, ธรรมชาตินี้ ไม่มีการปรุ้งแต่ง. สละธรรมชาติที่เป็นเรื่องของการปรุ้งแต่งเสีย; แล้วจะได้ธรรมชาติของการที่ไม่ปรุ้งแต่ง. นี่สละธรรมเสียซิ แล้วจะได้ธรรม. นี่ก็เหมือนกับที่พระเยซูพูดว่า “สละชีวิตเสียซิ แล้วก็จะได้ชีวิต”. ฝ่ายเราก็ “สละธรรมเสียซิ แล้วก็จะได้ธรรม”.

เพราะมันมีธรรมที่ควรสละ คือสังฆตธรรม แล้วก็ได้ธรรมที่ถาวรแท้จริง คืออสังฆตธรรม; อย่างนี้ใครผิดใครถูก?

ที่นี้เรามันลำเอียง เรามันรักตัวกู แล้วก็เกลียดผู้อื่นหรือตัวชู. ความคิดหรือคำพูด มันก็ไปในทางที่จะให้คนอื่นฉิบหายทำเดี๋ยว: ยกย่องตัวเองเสมอไป. นี่เป็นเหตุให้ไม่เข้าใจไถวัลยธรรม หรือ ไถวัลยตา คือ ความที่มันเหมือนกัน อย่างเดียวกัน ทั้งโดยเวลา ทั้งโดยเนื้อที่ ของสิ่งที่ป็นธรรมชาติ อันแท้จริง ซึ่งทุกคนพยายามจะเข้าถึงสิ่งนี้ แล้วก็นำมาบอก นำมาสอน. ใครถึงก่อนรู้ก่อนด้วยตนเอง ก็เรียกว่าพระศาสดาหรือพระพุทธเจ้า. นี้เรียกว่าสิ่งที่เรียกว่า ไถวัลยธรรม นั้น ก็มีอยู่โดยสมบูรณ์ แม้ในศาสนาคริสต์เตียน.

ไถวัลยธรรมเป็นธรรมแท้ ซึ่งบาลีเรียกว่า “ธรรม”.

แล้วที่นี้เราก็จะพูดกันถึงเรื่องนี้ ให้ละเอียดออกไปอีกหน่อย; แต่มันก็เป็นเรื่องชวนง่วงนอน ก็บอกให้รู้ล่วงหน้า คือว่าสิ่งที่ป็น ไถวัลยธรรม หรือ เป็นธรรมแท้จริงนี้ คือธรรมชั้นลึกสุด ไม่มีอะไรลึกกว่านี้ เราเรียกกันง่ายๆ ว่า “ธรรม” ในภาษาบาลี; ไม่มีคำอื่นเรียก. ผิด โง่ หลอก อะไรนี้ก็เรียกว่าธรรม. จริงแท้ ถูกที่สุด มีประโยชน์ที่สุด ก็เรียกว่า ธรรม. ทำไมเป็นอย่างนี้? เพราะว่ามัน เป็นของจริงเหมือนกัน. นี่มันจริงอย่างนี้, นี่มันก็จริงอย่างนี้. ที่จะเป็นทุกข์ มันก็ต้องทุกข์จริง; ที่จะไม่ทุกข์มันก็ต้องไม่ทุกข์จริง.

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า ทุกข์ อริยสัจ - สัจจะอัน
ประเสริฐคือทุกข์, ทุกขสมุทโย อริยสัจ - สัจจะอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์,
ทุกขนิโรธ อริยสัจ - สัจจะอันประเสริฐ คือการดับไม่เหลือแห่งทุกข์, ทุกขนิโรธ
คามินี ปฏิปทา อริยสัจ - สัจจะอันประเสริฐคือทางให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

นี้เรายังไม่รู้เรื่องนี่. พอได้ยินคำว่าทุกข์ เราก็สะดุ้ง แล้วไม่อยาก
จะแตะต้องเกี่ยวข้อง; พอได้ยินว่าสุข เราจึงจะสนใจ. เราก็เลยไม่รู้สัจจะ;
เพราะว่ามันจะเป็นอะไร มันก็เป็นสัจจะตามแบบของมัน ในส่วนลึกที่เป็น
ไถว้ลยธรรม :-

ส่วนที่ไม่เที่ยง, มันก็ไม่เที่ยงจริงๆเหมือนกัน. นี่มันเป็นสัจจะ
ว่ามันไม่เที่ยง; เพราะมันเป็นไปตามกฎของไถว้ลยธรรมส่วนที่ไม่เที่ยง. ถ้าว่า
เที่ยง มันก็จริงเหมือนกัน : สิ่งของมันไม่ใช่อย่างนั้น แล้วมันจะต้องเที่ยง.
มันเป็นไปในทางที่ว่า เป็นตัวไถว้ลยธรรมแท้ เลยก็มีของเที่ยง ของไม่เที่ยง
ขึ้นมา. แต่แล้วทั้งสองอย่างนี้ ก็เป็นสัจจะด้วยกัน : นั่นสัจจะสำหรับ
ไม่เที่ยงหรือเปลี่ยนแปลงเรื่อย, นี่สัจจะสำหรับไม่มีการเปลี่ยนแปลงเลย.

อย่างที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้นว่า ตัวแท้ดั้งเดิมเป็นอสังขตะ, เป็น
สัจจะแท้จริงที่สุด คือไม่เปลี่ยนแปลง, แล้วก็ต่อมาตลอดออกมาเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง
และเปลี่ยนแปลง แต่มันก็มีสัจจะติดมา คือมันเป็นไปตามกฎของการที่มันจะ
ต้องเปลี่ยนแปลง. ฉะนั้น ความทุกข์ก็เป็นของจริง; ความดับทุกข์ก็เป็นของ
จริง; ฉะนั้นเราจึงต้องรู้อะไรของจริงนี้ ทั้งฝ่ายที่เป็นทุกข์ และทั้งฝ่ายที่ไม่เป็นทุกข์
ก็เลยเรียกว่าสัจจะก็แล้วกัน.

ทีนี้ตัวสัจจะแท้ ๆ จะเป็นรูปร่างอะไร ถ้ามัน เป็นสัจจะแล้วก็เรียกว่าจริง, มีลักษณะเป็นไถวัลยธรรม. เพราะว่าถ้าสัจจะจริง ต้องเป็นไถวัลยธรรม. สัจจะจริงต้องไม่มีอะไรไปแตะต้องให้เปลี่ยนแปลง ให้ผิดไปจากเดิมได้; ฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่มีอยู่อย่างนั้น, เป็นอยู่อย่างนั้น มีอยู่อย่างนั้น, หรือเรียกว่ามีสภาพอย่างนั้น มีอะไรอย่างนั้น อยู่ตลอดเวลา.

นี่ขอเตือนไว้เสมอว่า นิยมคำพูดชาวบ้านไปใช้ ที่ว่า *มีอยู่อย่างนั้น เป็นอยู่อย่างนั้น, สำหรับสิ่งที่มีอยู่ได้โดยไม่ต้องมีความมี หรือเป็นอยู่ได้โดยไม่ต้องมีความเป็น* ที่เรียกว่าไถวัลยธรรม.

รู้จัก “ความจริง” แล้วจะเห็นความไม่มีอย่างนั้นอย่างนี้.

นี่ก็ต้องเพ่งเล็งถึงความจริงอย่างนั้นก่อน เดี่ยวมันก็จะหายไปหมด ว่านั่นเป็นพุทธ นี่เป็นคริสต์ นี่เป็นอิสลาม นี่เป็นไทย นี่เป็นฝรั่ง; มันจะค่อย ๆ หายไป แล้วมองดูถึงตัวความจริงของธรรมชาติมากขึ้น; เช่นว่า มันเป็นคน มันมีกาย มีร่างกาย มีจิตใจ กระทั่งมันมี รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ กระทั่งมีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อากาศธาตุ วิญญาณธาตุ. ดูลักษณะไปอีก ธาตุทั้งหลายก็เป็นสัจว่าสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติ; ในที่สุดเป็นสังขตธรรมเหมือนกันหมด คือมีปัจจัยปรุงแต่ง ในบรรดาธาตุทั้งหลายเหล่านี้.

ธาตุที่ตรงกันข้าม คือ อสังขตธาตุนั้น ยังไม่พูดถึง, หรือมันเอาใส่กันไม่ได้. แต่เนี่ยเรามันก็มีแต่ธาตุที่เป็นสังขตธาตุ มีการปรุงแต่งได้ต่างกัน;

เพราะฉะนั้นมันเกิดการปรุงแต่งต่างกัน คิดได้ต่างกัน เลยมีมิงมีกู : ฝรั่งเศสเกลียดไทย ไทยก็เกลียดฝรั่ง อย่างนี้; เพราะมัน ไปถือเอาส่วนใดส่วนหนึ่ง ซึ่งยังมีใช้ส่วนเล็ก หรือส่วนแท้ ของสิ่งที่เรียกว่าความจริงนั่นเอง.

ฉะนั้นเมื่อจะให้มันเป็นไควล์ธรรมร่วมกันได้หมดทุกศาสนา ต้องถือเอาคำว่า สัจจะนี้เป็นหลัก, แล้วก็ต้องจริงแท้ด้วย ไม่ใช่จริงอย่างว่าเอาเอง จะใช้ได้กับทุกศาสนา; ไม่ว่าศาสนาไหนหมด มีสิ่งสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของความสนใจ หรือควรจะรู้ ของความรู้ ว่าคือสิ่งที่เรียกว่าความจริง หรือ สัจจะ เป็นไควล์ธรรม รู้แล้วทำให้ไม่มีเราไม่มีเขา.

.....

ทุกศาสนามีหลักปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นเหมือนกัน.

ที่นี้ยังมีสัจจะส่วนที่ย่อยลงมา คือว่า ทำอย่างไรจึงจะรู้ ความที่ไม่ต้องมีเรา มีเขา? หรือว่าทำอย่างไรจึงจะสลัด ความมีเรามีเขาออกไปได้โดยวิธีใด? นั่นมันก็แยกลงมาเป็นส่วนน้อยๆ สำหรับศึกษา สำหรับปฏิบัติ; สำหรับที่จะมาเป็นผลของการปฏิบัติ.

แม้พระเยซูก็ได้พูดว่า "สัจจะที่จะทำให้ท่านหลุดพ้นเป็นอิสระ" ^๕ นี้ อยากจะข้อมดูสักหน่อยว่า ใครเคยได้ยินบ้างประโยคนี้? ประโยคที่ว่า สัจจะ The Truth จะทำให้พวกท่านหลุดพ้นและเป็นอิสระ; ^๕ นี้เป็นคำของพระเยซูพูดอยู่ที่คัมภีร์นั้น เล่มนั้นหน้านั้น อ่างได้เลย.

แต่เราทำไมไปคิดว่า "พวกคริสเตียนสอนว่า ให้เชื่อพระเจ้า พระเจ้าจะทำให้เป็นอิสระ". เราโง่หรือเราพูดผิด ที่เราจะไปคิด หรือถือว่า พวกคริสเตียนเขาสอนว่าให้เชื่อพระเจ้า, แล้วพระเจ้าจะทำให้เป็นอิสระ คือหลุดพ้นจากความทุกข์. แต่พอเราไปดู ในพระคัมภีร์ของเขาเอง เช่น คัมภีร์โยฮันหนวมวทที่ ๘ ประโยคที่ ๓๑ นั้น ก็มีว่า *สัจจะ จะทำให้พวกท่านเป็นอิสระ; พระเยซูว่า.*

แต่เราไปกล่าวหาเขาว่า พวกคริสต์สอนว่า "พระเจ้าจะทำให้เป็นอิสระ". ฉะนั้น ถ้าเราไม่โง่ เราต้องถือว่า พระเจ้านั้นคือสัจจะ, ที่เราไปตำหาว่า พระเจ้า, พระเจ้า นั้นแหละ, นั้นแหละคือสัจจะ เพราะว่าสามารถทำคนให้เป็นอิสระ. เช่นเดียวกับพุทธศาสนา : *ถ้ารู้ธรรมะรู้สัจจะแล้วก็ดับทุกข์ได้.*

นี่คือข้อที่ว่า เราเลิกกันเสียที่เถอะ ที่จะเห็นแก่ตัว เพราะมาโง่ในความเท็จ ที่ทำให้เกิดการแบ่งแยกเป็นเขาเป็นเรา; แล้วเรามาเข้าถึงความจริง ที่ไม่มีทางที่จะทำให้เกิดการแบ่งแยก เป็นเขาเป็นเรา; เพราะมีไกวล์ยตา คือความเป็นอันเดียวกันแท้ ทั้งโดยเนื้อที่และโดยเวลา อย่างนี้.

ถ้าจะพูดถึงคำอื่น ๆ แล้ว ก็ยังหวังว่าอาดมานี่เข้าด้วยข้างคริสเตียนมากขึ้นไปอีก. นี่ไม่ค่อยอยากจะพูดเหมือนกัน; เช่น พระเยซูจะพูดว่า "ปฏิบัติให้เข้าถึงสัจจะตามคำของเรา แล้วท่านก็จะเป็นสาวกที่แท้จริงของเรา" ฟังดูให้ดี ๆ ซิ. ว่าพระเยซูก็พูดว่า "ปฏิบัติให้ตรงตามคำของเรา แล้วท่านก็จะเป็นสาวกที่แท้จริงของเรา;" อย่างนี้พระพุทธรเจ้าพูดไหม ?

แม้บางคนจะไม่เคยอ่านในพระไตรปิฎก ก็จะต้องเชื่อเต็มใจเลยว่า พระพุทธเจ้าก็ต้องพูดอย่างนี้ ว่าต้องปฏิบัติตามคำของเราแท้จริงซี้ จึงจะเป็นสาวกที่แท้จริงของเรา. เอาอย่างนี้เป็นหลักกันแล้ว พระเยซูก็พูด คือ ประโยคที่ ๓๒ แห่งหมวดที่ ๘ ของคัมภีร์โยฮัน จะมีข้อความอย่างนี้.

นี่ พูดไปๆ สักเท่าไรก็ได้ ที่จะแสดงความเหมือนกัน ในระหว่าง คริสเตียน กับพุทธศาสนา. ที่ว่าธรรมะเป็นสิ่งที่ช่วยให้หลุดออกไปได้ พระเยซูก็พูด, พระพุทธเจ้าก็พูด, ศาสดาองค์อื่นก็พูด, แม้แต่เหล่าจอกก็พูด, แต่เราไม่สนใจนี่. เราสนใจแต่เรื่องของเราที่จะเอาไปช่วยผู้อื่น; นั่นแหละ คือความที่ยังไม่รู้เรื่องไควล์ยธรรม เสียเลย.

พระเจ้าในฐานะเป็นปฐมเหตุเป็นกฎ, ควรต้องรู้ เพื่อความเข้าใจกันดี.

เรื่องพระเจ้านี้สำคัญมาก ในฐานะเป็นปฐมเหตุ; รู้จักให้ดีๆ, รู้จักดีแล้วจะรู้จักว่า สิ่งที่เราเรียกว่าพระเจ้าผู้สร้าง พระเจ้าผู้อะไรก็ตาม; นั่นแหละ คือ สัจจะ หรือ สัจจธรรม หรือ อสังขตธรรม ที่เป็นตัวไควล์ยธรรม เป็นตัวธรรมชาติเดิมแท้ ก่อนธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวง. ธรรมชาติลูกหลานทั้งหลายนั้นเป็นเพียงประกาย เป็น Spark ของธรรมชาติเดิมแท้เท่านั้น. ตัวธรรมะแท้ก็คือ ธรรมชาติเดิมแท้ คือ อสังขตธรรมที่เป็นกฎ ที่ไม่รู้จักเปลี่ยนแปลง.

แต่ที่นั่นเนื่องจากว่ามันต้องสอนแก่คน: ขอภยใช้คำหยาบๆว่า สอนแก่คนโง่ จะมันต้องเรียบเรียงคำพูดใหม่ เพื่อจะสอนแก่คนโง่, จึงได้สอนให้เป็นคน เป็นตัวเป็นตนเหมือนกับคน. บางทีต้องสอนแก่เด็กเล็กๆ ก็ต้องให้มีพระเจ้าอย่างนั้นอย่างนั้น พอที่เด็กเล็กๆเขาจะถือเอาได้.

ที่นั่น พุทธศาสนาก็ต้องมีพระโพธิสัตว์ ที่ไปเกิดเป็นคนบ้าง เป็นเทวดาบ้าง เป็นสัตว์บ้าง เป็นนกบ้าง เป็นลิงก็มี, กระทั่งดูเหมือนว่า จะเป็นปลาตกก็มี, เพื่อให้มันมองเห็นกันเสียที่ว่า รูปร่างนั้นมันไม่สำคัญ: แต่ถ้ามันมีการรู้อะไร เขาก็จะร้อง แล้วก็ควรจะเรียกว่า ผู้รู้ด้วยกันทั้งนั้น.

นี่คือ ความเฉลียวฉลาดของผู้สั่งสอนทั้งหลาย ที่มีอยู่ในประเทศอินเดีย หรือดินแดนปาเลสไตน์ ฝ่ายโน้นก็เหมือนกันแหละ; บางทีจะเป็นครูเดียวกันก็ได้, ดันต่อเดียวกันก็ได้ ในการพูดจาสั่งสอน ด้วยการทำให้มันเป็นวัตถุ หรือว่าเป็นอุปมาขึ้นมา.

เรื่องพระเจ้ามัน อาตมาก็เคยโง่ นี่ต้องสารภาพกันที่นี่; เคยเข้าใจผิดโดยไปถือเอาตามตัวหนังสือ, แล้วว่าเหมือนกับบุคคล. อย่างนั้นก็เคยโง่ เพราะว่าเคยด่าเขา. เดียวนั้นก็ต้องขอภยเขาว่า มันเรามันเข้าใจผิด. เราไปมองแต่ตัวหนังสือ เข้าใจว่าเป็นบุคคล; ฟังออกแต่ภาษาคน ไม่รู้จักภาษาธรรม. เดียวนั้นพอมาศึกษามากเข้า หลายสิบปี ก็รู้ว่า อ้าว, สิ่งที่เราเรียกว่าพระเจ้านั้น เขากล่าวไว้สำหรับให้เราโง่. ขอภยเถิด.

เดี๋ยวนี้ก็จะรู้ว่ามันเป็นจริงว่า พระเจ้านั้นคือธรรมชาติดั้งเดิม ที่เป็นอสังขตธรรม เป็นไถวัลยธรรม มีอยู่ในทุกศาสนา.

ความฉลาดของผู้ที่มีบุญดีพระเจ้าในศาสนาฮินดู.

ยกตัวอย่างอีกเรื่องหนึ่ง. แม้แต่ว่ามันจวนจะหมดเวลาแล้ว ขอให้
ทนหน้อย ว่า อย่าไปดูหมิ่นดูถูกคนที่เขามีพระเจ้า และเขาเชื่อพระเจ้า;
เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่า พระเจ้า นั้น ละเอียดเกินไป กว่าที่จะมาพูดให้คนทั่วไปรู้
หรือเข้าใจทันที ที่นี้และเดี๋ยวนี้.

ถ้าไม่พูดไว้มันก็ไม่อยู่; ถ้าพูดไว้อย่างภาษาลึก คนเขาก็จำไม่ได้,
เข้าใจไม่ได้ มันก็หายหมด; ก็ต้องพูดไว้ในลักษณะที่ว่า เหมือนกับใส่เปลือก
ไว้ ใส่จาน ใส่ชาม ใส่ถุง ใส่อะไรไว้ นี่จึงต้องพูดพระเจ้าเป็นบุคคล;
แล้วแต่ว่าพระเจ้าในศาสนาไหน จะวาดรูปภาพให้อย่างไร; โขกคืออยู่แต่
ศาสนาเด้าเท่านั้นแหละ ที่ไม่วาดรูปเด้าเป็นบุคคล.

เด้าก็คือพระเจ้า แต่ไม่ถูกวาดเป็นบุคคล. ในศาสนาฮินดู
ศาสนายิว หรือกระทั่งศาสนาคริสต์นิกายไหน ในตอนหลังนี้ก็ถูกวาดรูปพระเจ้า หรือ
ผู้แทนพระเจ้า คือพระศาสดาเหล่านั้นทั้งนั้น. แต่ที่แท้แล้ว พระเจ้านั้นเป็น
สิ่งที่ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่มีรูปร่างอย่างบุคคล วาดเป็นบุคคลไม่ได้.

ที่นี้ ความฉลาดของพวกฮินดูกลุ่มหนึ่ง คือพวกฮินดูที่ **บุญดีลัทธิ**
เรื่องพระนารายณ์สิบปางขึ้นมา. นี่คนที่มองดู ด้วยความไม่รู้เรื่องไควล์ยธรรม
ก็จะหาว่านั่นเป็นเรื่องโง่ เรื่องผิด เรื่องโกหก เรื่องหลอกๆ เรื่องนารายณ์สิบปาง.
แล้วดีกว่านั้น ก็คือว่า เขาจะพยายามรวมฮินดูกับพุทธด้วย.

จะต้องเข้าใจคำว่า พระนารายณ์ ก่อน, พระนารายณ์นั้นเป็นชื่อของ พระเป็นเจ้า พระเป็นเจ้าที่มีหน้าที่สำหรับการควบคุม. พระพรหม นั้นเป็นชื่อของ พระเจ้าผู้สร้างโลกขึ้นมา. พระนารายณ์นั้นเป็นชื่อของพระเจ้าที่จะควบคุมหรือ จัดการหรือทำทุกอย่าง เป็น administrator ตลอดเวลา เรียกว่าพระนารายณ์, แล้วก็มีพระเจ้าชื่อว่า พระศิวะ มีหน้าที่ยุบ เลิกในวาระสุดท้ายโน้น. จะเลิก จะยุบ จะเลิกกันเสียทีหนึ่ง; แล้วก็สำหรับจะเกิดใหม่สร้างใหม่.

ฉะนั้นจะเห็นว่า พระเจ้าที่เรียก พระนารายณ์นั้น จำเป็นสำหรับ ทุกคน; เพราะอยู่เดี๋ยวนี้ เมื่อโลกสร้างขึ้นมาแล้ว พระนารายณ์มีหน้าที่ดูแล รักษา ควบคุม. นี่คืออะไร? มันคือกฎที่เรียกว่าสัจจะ, หรือเรียกว่ากฎที่เป็นอสังขตะ ที่บังคับให้สังขตะทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไป อย่างนี้. ผู้ที่ไม่เคย ฟัง อย่าสับสนกันเสียนะ; ถ้าอาตมาพูดเร็วไปบ้าง.

อสังขตะกับสังขตะนั้นตรงกันข้าม : สิ่งที่เรียกว่าเป็นกฎ เปลี่ยนแปลงไม่ได้ จริงแท้ แล้วต้องเป็น อสังขตะ, คืออะไรทำมันไม่ได้ เปลี่ยนแปลง มันไม่ได้ แล้วสิ่งนี้มีมันมีสำหรับให้เกิดเป็นสิ่งหนึ่ง ซึ่งจะเป็นไปได้ด้วยการ เปลี่ยนแปลง นี้ก็เรียกว่าสังขตะ. เช่น เราทั้งหลายที่นั่งกันอยู่ในที่นั่ง อยู่ในพวกสังขตะ คือสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ มีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง แล้วก็ต้อง เปลี่ยนแปลง. ไควล์ธรรมแท้เป็นอสังขตะ มันมีอำนาจที่ไม่รู้จักเปลี่ยนแปลง; ฉะนั้นประกายของมันเท่านั้นที่ออกมา ฉะนั้นจึงมีการเปลี่ยนแปลง.

เขา พูดถึงพระนารายณ์ในฐานะที่เป็นกฎ ควบคุมสิ่งทั้งหลายทั้งปวง คุมโลกทั้งปวง สังขารทั้งปวง; นี่เป็นกฎที่ควบคุม ก็คือกฎแห่งกรรม :

การกระทำความผิดแล้ว ต้องได้รับผลแห่งกรรม. แต่ถ้าพูดให้กว้างกว่านั้น ก็คือ กฎแห่งวิวัฒนาการ เรื่อยมา เพราะมีสิ่งนี้ แล้วสิ่งนี้จึงมี, เพราะมีสิ่งนี้ แล้วสิ่งนี้จึงมี. เพราะฉะนั้นคำว่า พระนารายณ์ หรือนารายณะนี้ ก็คือ กฎแห่งปฏิจางสมุปบาท หรือ กฎแห่งอิทัปปัจจยตา ที่พระสวดว่า เมื่อมีสิ่งนี้ เป็นปัจจัย สิ่งนี้จะเกิดขึ้นนี้.

เราอาจจะพูดได้ว่า พระพรหมมีหน้าที่สร้างขึ้นมาเท่านั้น : จุดตั้งต้น ของวิวัฒนาการ; เช่น สร้างดวงอาทิตย์ขึ้นมาในทางวัตถุ. ต่อไปก็มีวิวัฒนาการ จากดวงอาทิตย์ จากแสงแดด จากผิวดิน จากอะไรต่างๆมาเป็นโลกเป็นสัตว์นี่. นั่นมัน เป็นหน้าที่ของวิวัฒนาการ คือพระนารายณ์. ฉะนั้นเขาจึงบัญญัติกฎนี้ หรือ กิจกรรมอันนี้ไว้ในรูปบุคคลาธิษฐาน เรียกว่าพระนารายณ์ สิปปาง คือ กฎที่จะควบคุมโลกหรือวิวัฒนาการของโลก นี้เป็นพระเจ้า เป็น ไภวัญญธรรมลักษณะหนึ่ง คือเป็นกฎส่วนที่เป็นกรรมและผลกรรม.

เปรียบเทียบคุณธรรมชาติกับการอวตารของพระเป็นเจ้า.

พระนารายณ์ปางที่ ๑ คือวิวัฒนาการปางที่ ๑ ก็จะเรียกได้; แต่ก็เรียกว่า อวตารของพระนารายณ์ :-

- อวตารปางที่ ๑ เป็นปลา มัธยมตาร เป็นปลาก่อน อยู่ในน้ำ.
- อวตารปางที่ ๒ ก็เป็นเต่า ครึ่งบกครึ่งน้ำเรียก กูรมาวตาร นี้.
- แล้วพระนารายณ์อวตารปางที่ ๓ เป็นหมู วราหาวตาร.

คุณเทียบต่อนักกรแล้ว ที่แรกอยู่ในน้ำเป็นปลา พระนารายณ์นั้น; แล้วต่อมาเป็นตัวครึ่งบกครึ่งน้ำ คือเป็นเต่า; แล้วต่อมาเป็นหมู บกแท้สี่ขา วิ่งอยู่บนบกนี้.

อวดตารปางที่ ๔ ต่อมาก็ **เป็นสิงห์, นรสิงหะ** คือสิงโตนั่นแหละ คือราชสีห์หรือสิงหะ แต่ว่าเรียกว่านรสิงห์ ก็เพราะมันมีอะไรที่ฉลาดกว่าสัตว์ หนึ่ง, ก็เรียกว่านรสิงห์ คือจะครึ่งคนครึ่งสัตว์แล้วทีนี้.

อวดตารปางที่ ๕ ต่อมาก็เป็นคนแคระ **วามนาวตาร - คนแคระ**; นึกถึงนิโกรชิ นิโกรดีกว่าสัตว์ แต่ไม่เท่าฝรั่งใช่ไหม? คนแคระ วามนาวตาร.

แล้วต่อมาอวดตารปางที่ ๖ **เป็นปรัคราม** อันนี้จะเรียกว่าปางอะไรก็จำชื่อไม่ค่อยได้ นี่มันเป็นคนอย่างสูง ใหญ่ ฝรั่งแล้ว.

ต่อมาอวดตารปางที่ ๗ ก็เป็น **รามอันทรวตาร** คือ **เป็นพระราม** ในเรื่องนางสีดา นี่มันเก่งมากแล้ว.

ต่อมาอวดตารปางที่ ๘ เป็น **กฤษณาวตาร, กฤษณะ** ก็เลยสูงสุดในทาง **สติปัญญา** เลย.

แต่ ๒ ตอนนั้นขอยก ที่จำไม่ถนัดนักกว่า จะเป็นรามะก่อน หรือเป็นกฤษณะทีหลัง; แต่เชื่อว่าที่ความจำเดียงนั้นนะว่าเป็นรามจันทร์ เป็นพระรามนี่ก่อน แล้วจึงมาเป็นกฤษณาวตาร. นี่ฉลาดถึงที่สุด ถึงกับกล่าวพระภควัดคือได้แล้วนะ.

พองอิงปางที่ ๘ เป็นพุทฺธชาวดาร คือพระพุทฺธเจ้า อย่างที่เราได้อธิบายไว้ เขาใช้คำว่า พุทฺธะ เจย ๆ ไม่รู้ว่าองค์ไหนแน่ ? แต่ถ้าว่าถือตามหลักกันแล้ว ก็ต้อง พระพุทฺธเจ้าองค์นั้นแหละ ถูกเอาไปไว้เป็นพระนารายณ์ปางที่ ๙.

พระนารายณ์จะมาปางสุดท้าย ปางที่ ๑๐ ที่เรียกว่า กัลกียาวดาร อธิบายลักษณะไว้เหมือนกันกับพระศรีอาริย์ที่สุด. พระศรีอาริย์กับพระพุทฺธเจ้าธรรมดานี้ ก็จะต่างกันอยู่แต่ว่า พระพุทฺธเจ้าอย่างของเรา ศาสนาของเราเดี๋ยวนี้เป็นทางธรรมะเกินไป ทางจิตใจเกินไป ไม่คำนึงถึงวัตถุ. ที่นี้จะมีพระพุทฺธเจ้าให้อีกองค์หนึ่ง หรือนารายณ์อวตารอีกองค์หนึ่ง เป็นกัลกียาวดาร ที่เรียกว่า พระศรีอาริย์ นี้ จะสมบูรณ์ทั้งทางจิตใจและทางวัตถุ.

ฉะนั้นถ้ามาเกิด ก็ต้องมาเกิดในยุคที่โลกเจริญด้วยวัตถุด้วย, และทางจิตใจด้วย นี่มันเป็นความหวังอยู่; พวกอินเดียเขาหวังอย่างนี้อยู่. แต่เขาเรียกอย่างแบบของเขาว่ากัลกียาวดาร จะขึ้นมาขวามาโปรดโลก ช่วยโลกทั้งหลายทั้งปวงได้; คล้าย ๆ กับว่าพระพุทฺธเจ้าก็เป็น, จักรพรรดิก็เป็นอย่างนี้ คือว่าเป็นทั้ง ๒ ฝ่าย ทั้งฝ่ายโลก ฝ่ายธรรม, ทั้งฝ่ายร่างกาย ทั้งฝ่ายจิตใจ นี่เป็นคนสุดท้าย.

ถ้ามนุษย์ไปถึงจุดที่สุดนั้น แล้วมันก็จบแล้ว ไม่มีทางจะไปอีกแล้ว; เพราะมัน ค้างตันมาแต่เป็นปลา อยู่ในน้ำ, แล้วเป็นเต่า ครึ่งบกครึ่งน้ำ, แล้วก็ เป็นหมู ที่เป็นบก, แล้วก็ เป็นราชสีห์ แล้วจึงมาเป็นคนแคระ, แล้วจึงมาเป็นคนสูงใหญ่, แล้วจึงมาเป็นพระราม, แล้วมาเป็นพระกฤษณะ แล้วจึงเป็นพระพุทฺธเจ้า, แล้วจึงจะมีอีกทีหนึ่ง ที่แก้ปัญญานหมด ที่เรียกว่า พระศรีอาริย์ หรืออะไรแล้วแต่จะเรียก. นี่มันคือกฎของอิทัปปัจจยตา ซึ่งเป็นไภวัญญธรรม.

จะน้อยก็ได้เข้าใจว่า เรื่องนารายณ์สิบปางนี้เป็นเรื่องโง่ สำหรับ
 หลોકเด็ก, อ่านสนุก. มันเป็นเรื่องแสดงวิวัฒนาการ อย่างวิทยาศาสตร์
 แท้ๆ, ทางศาสนามันก็แสดงถึงความเป็นไควล์ตา; เพราะมันเหมือนกัน
 หมด จะเป็นหมู เป็นปลา เป็นเต่า เป็นคน เป็นมนุษย์ มันก็เหมือนกันหมด
 โดยที่มันออกมาจากกฎของอสังขตะ ที่วิวัฒนาการมาอย่างนี้.

แม้ว่าเรื่องนี้จะเพ่งบุญตชนเมื่อไม่นานนี้ แต่มันก็หลายร้อยปี, หรือ
 ๕ พันปีเหมือนกัน; มันก็เป็นเรื่องแสดงความหมายอย่างเดียวกันของไควล์-
 ธรรม, ที่มันจะไหลมา เป็นรูป เป็นเรื่อง เป็นอะไรต่างๆ, ที่เราจะมองเห็นได้ว่า
 ในที่สุด ไปรวมอยู่ที่ธรรมะนิรันดร, ธรรมะที่เป็นอนันตะ เป็นนิรันดรอันหนึ่ง
 ซึ่งเรียกว่าไควล์ธรรมนั่นเอง.

ที่อาตมาพูดอย่างนี้ ก็เพื่อจะให้ทุกคนมองเห็นว่า มีสิ่งหนึ่ง ซึ่ง
 เป็นปฐมเหตุ; นี้สมมติเรียกว่า ปฐมเหตุ จะเรียกว่า แกนกลาง จุดศูนย์กลาง
 ก็ได้ ก็สมมติเหมือนกัน; เพราะทุกอย่างมันออกมาจากจุดศูนย์กลาง หรือจะ
 เรียกว่าปฐมเหตุก็ได้ เพราะมันมีอยู่ก่อนสิ่งใด และเพราะเหตุที่สิ่งนี้มีอยู่ สิ่งนี้
 จึงมี ตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตา, หรือจะเรียกอย่างอื่นอีกก็ได้ ว่ามันเป็น
 ทั้งหมด. แล้วจะหลุดออกมาเป็นอันเล็ก ๆ เล็ก ๆ อะไรก็ได้.

อย่างนี้เรียกว่า เป็นทั้งหมด, แล้วก็ออกมาเป็นอันเล็ก หรือมีอยู่เป็น
 ศูนย์กลาง แล้วออกมาเป็นทุกอัน. หรือว่ามีอยู่ก่อนสิ่งใด สิ่งอื่นก็เป็น
 ปรากฏออกมาจากสิ่งนี้ มันถูกทงัน, ฉะนั้นอย่าคิดว่าเขาโง่. แต่เขา

แล้ว The Word นั้นแหละอยู่กับ God เดียวกันพอจะรู้ได้แล้วว่า
 ถ้าอย่างนั้น Word นี้ ต้องเป็น Word ของ God; God เป็นผู้พูด คือเป็นผู้สั่ง.
 ฉะนั้น God คือธรรมชาติ; ธรรมชาติย่อมมีกฎของธรรมชาติ. ฉะนั้นกฎของ
 ธรรมชาติคือ The Word; กฎของธรรมชาติก็ต้องอยู่กับตัวธรรมชาติ. ฉะนั้น
 คัมภีร์ New Testament ก็ได้พูดไว้ถูกต้องแล้วว่า The Word was with God.

นี่เขาพูดที่หลังว่า Word was God ก็ชัดเจนว่า Word คือกฎนั้นแหละ
 คือ God, คือพระเจ้า หรือโองการของพระเจ้านั้นแหละคือตัวพระเจ้า. นี้เรียกว่า
 Word นั้นคือคำพูดของธรรมชาติ ที่บัญญัติลงไปแล้วเปลี่ยนแปลงไม่ได้. ใน
 ภาษาไทยเรียกว่า กฎ กฎเกณฑ์ที่มันเปลี่ยนแปลงไม่ได้ เรียกว่ากฎ.

ทีนี้พอเขาพูดว่า The Word นั้นแหละคือ God เราก็สบายเลย; เรา
 ก็พูดเสียงคำว่า กฎ นี้ให้ยาวออกไปซิ กฎก็เลยกลายเป็น God, God ก็คือพระเจ้า.
 มันน่าหัว เป็นเรื่องน่าหัว; ฉะนั้นอย่าไปดูหมิ่น สิ่งที่เราเรียกว่า God เพราะ
 มัน คือกฎ แล้วมัน เป็นกฎของธรรมชาติ ฉะนั้นมันจริง จนใครไปเปลี่ยนแปลง
 มันไม่ได้.

นี่สิ่งที่เรียกว่า ไควล์ยธรรม คือ The Word; The Word คือ คำพูด
 หรือ บทบัญญัติของธรรมชาติ; แต่ไม่ได้เป็นเสียง, ไม่ได้เป็นตัวหนังสือ.
 ถ้าจะว่าเป็นเสียง ว่าเป็นตัวหนังสือ ก็เพราะว่า คนมันไปพูดที่หลัง เช่นให้เป็น
 ตัวหนังสือเขียนไว้ในแผ่นหิน; โมเสสเอามา อย่างนี้เป็นต้น. มันก็เป็นเรื่อง
 พูดสำหรับคนธรรมดา; แต่ถ้าพูดถึง ผู้รู้ เขามุ่งหมายถึงสิ่งที่ เป็นนามธรรม
 ล้วน.

ทุกศาสนาจะเรียกพระเจ้าหรืออะไรก็ตาม ล้วนเป็นไควล์ธรรม.

ฉะนั้นในวันนี้ ก็ขอสรุปความว่า ในศาสนาคริสต์นิกายใดก็ตาม ศาสนาในเครือเดียวกัน ก็คือศาสนายิว ที่เป็นต้นตอของคริสต์นิกาย หรือศาสนาอิสลาม ที่เป็นสิ่งที่แตกแขนงออกมาจากนี้; ก็มีสิ่งหนึ่งซึ่งเขารู้อย่างตรงกัน พูดยุติตรงกัน. ในศาสนายิวจะเรียกว่าเยโฮวาห์, หรือว่าในศาสนาคริสต์จะเรียกตามยิวว่า เยโฮวาห์, หรือจะมาเรียกว่า God ว่าอะไรก็สุดแท้. ในศาสนาอิสลามจะเรียกว่า อัลลอฮะ ก็ตามแท้. มันหมายถึงสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีคุณภาพเหมือนกัน คือมีอยู่ก่อนสิ่งใด; เพราะเหตุสิ่งนี้มี สิ่งทั้งหลายจึงมี จึงถือคล้ายๆ เป็นผู้สร้าง หรือเป็นปฐมเหตุ.

นี่สรุปความว่า ใน ๓ ครั้งที่แล้วมา รวมทั้งครั้งนี้ด้วย ก็ได้พูดถึงสิ่งที่เป็นปฐมเหตุพอสมควรแล้ว. ต่อไปเราก็จะพูดถึง ภาวะปัจจุบันและอนาคตว่า มันจะเป็นไควล์ธรรมตัวเดียวกันอย่างไร? ที่พูดมาแล้ว แสดงให้เห็นแล้วว่า ปฐมเหตุไม่ว่าจะพูดกันที่ไหน หรือศาสนาไหน คือสิ่งเดียวกันแท้.

ที่ภาวะปัจจุบันที่เป็นอยู่ในสากลจักรวาลนี้ ก็ยังคงเป็นไควล์ธรรมอย่างไร? และแม้ในอนาคตอันไม่รู้จักสิ้นสุดนั้น มันจะเป็นไควล์ธรรมอย่างไร? ก็จะได้เข้าใจได้ทันทีว่า ไควล์ธรรมนั้น ไม่มีอดีต ปัจจุบัน และอนาคต.

ขอให้ทำความเข้าใจ โดยสังเขปหรือโดยย่อ ต่อศาสนาคริสต์นิกายใดก็ตาม หรือศาสนาที่เครือเดียวกันกับคริสต์นิกาย ในลักษณะอย่างนี้; ประโยชน์จะ

เกิดขึ้นแก่เรา ก็คือไม่มีกิเลสที่จะดูหมิ่นผู้อื่น ไม่มีเราไม่มีเขาก็สบายดี. แล้วก็จะเกิดประโยชน์แก่โลกทั้งปวง คือว่าจะมองดูกันได้ ด้วยสายตาที่เป็นมิตร, หรือยิ่งกว่ามิตร; เพราะว่าออกมาจากต้นตอเดียวกัน.

ศาสนาคริสต์นิกายก็มุ่งหมายจะให้ถือว่า ทุกคนออกมาจากหัวเมี่ยงคู่แรก คืออาดัมกับอีฟ ที่เผชิญไปกินผลไม้ต้นที่ทำให้ยี่ดถือดีชั่ว คือต้นไม้สังขตะ นั้นเข้า; แล้วก็ปรุ่่งแต่งเป็นลูกหลานมา จนกระทั่งเดี๋ยวนี้. ถ้าเรายอมเชื่อว่า จากพ่อแม่คนเดียวกัน แล้วเราก็ไม่ควรจะทะเลาะกัน หรือเกลียดกัน เหมือนที่พวกฝรั่งผิวขาวเกลียดชาวนิโกรผิวดำ นี่คือความโง่ เพราะไม่รู้จักไควล์ยธรรม. เอาละ, มองศาสนาคริสต์หรือศาสนาเครีอเดียวกันในลักษณะอย่างนี้ก็พอแล้ว สำหรับจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ยธรรม.

ขอจบการบรรยายตอนนี้อย่างนี้ ขอให้พระสงฆ์ทั้งหลายสวดคณสาชยาย ส่วนที่จะทำให้เข้าใจและพอใจและสนใจ ในสิ่งที่เรียกว่าธรรมนั้นยิ่งๆ ขึ้นไป ในลำดับต่อไป

โกว๊ลยธรรม

— ๑๓ —

พินโด้ง ๗ ก.ค. ๑๖

โกว๊ลยธรรม
เมื่อมนุษย์ยอมรับเอาเป็นเครื่องคุ้มครองโลก.

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

ในการบรรยายเรื่องโกว๊ลยธรรม ซึ่งเป็นคำรบที่ ๑๓ ในวันนี้ อาตมา
จะได้กล่าวโดยหัวข้อว่า โกว๊ลยธรรมเมื่อมนุษย์ยอมรับเอาเป็นเครื่องคุ้มครอง
โลก.

[บทวนคำบรรยายครั้งก่อน]

ท่านทั้งหลายจะต้องทบทวนความจำว่า
ละเอียดถึงเรื่องโกว๊ลยธรรมมาแล้วถึง ๑๒ ครั้ง;

เราได้พิจารณากันโดยราย
จากรายละเอียดทั้งหมดนั้น

๔๕๖

มีความหมายอย่างเดียวกัน คือมุ่งหมาย จะให้รู้จักสิ่งสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะที่
 ประหลาดก็ประหลาดที่สุด หรือว่าสูงสุด ก็เป็นเรื่องที่สูงสุด หรือว่ามี
 ประโยชน์ก็มีประโยชน์ที่สุด อย่างนี้เป็นต้น. หากแต่ว่าเรื่องนี้ มันเป็น
 เรื่องที่ไม่คุ้นเคยกับพวกเรา จึงฟังดูเป็นเรื่องใหม่, เป็นของใหม่ หรือคล้ายกับว่า
 เป็นเรื่องเพ็งจะค้นพบใหม่. แต่ถ้าวาโดยที่แท้แล้ว ก็เหมือนกับที่ได้กล่าวแล้ว
 กล่าวอีกว่า เป็นสิ่งที่มีอยู่ก่อนสิ่งใดและสูงสุด ควรแก่นามว่า พระเจ้า หรือ
 ว่าเป็นต้นตอของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง; อย่างนี้เป็นต้น.

[เริ่มคำบรรยายตามหัวข้อครั้งนี้.]

ในการบรรยายครั้งนี้ จะได้กล่าวในลักษณะการสรุปความทั้งหมดนั้น
 มาพูดกันให้ครบถ้วนแต่โดยย่อ แล้วแสดงอานิสงส์ขั้นสุดท้าย คือข้อที่ว่าเมื่อ
 มนุษย์ยอมรับเอาธรรมะนี้เป็นเครื่องคุ้มครองโลก แล้วผลจะเกิดขึ้นอย่างไร ใน
 ที่สุด.

ฟังเข้าใจความหมายของไควล์ยธรรมให้ถูกต้อง.

สำหรับความหมายของคำคำนี้ คือคำว่า “ไควล์ยะ” นี้แปลว่า
 มีเพียงสิ่งเดียว อันเดียว ในที่ทุกหนทุกแห่งและตลอดเวลา, ไม่มีอดีต ไม่มี
 อนาคต เป็นเวลาที่จะแบ่งเป็นอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคตไม่ได้. สิ่งใดมีอยู่ใน
 ลักษณะอย่างนั้น สิ่งนั้นก็เรียกว่า ไควล์ยธรรม โดยเวลา. ที่นี้สิ่งใดมีอยู่ใน
 ที่ทั้งปวง ไม่ยกเว้นที่ใด สิ่งนั้นก็เรียกว่า ไควล์ยธรรมโดยเนื้อที่; คือเมื่อ
 จะกล่าวโดยกาละกิติ, โดยเทศะกิติ, ไม่มีขอบเขต ไม่มีการแบ่งแยกเพื่อสิ่งสิ่งนี้.
 ดังนั้นจึงได้เรียกว่า ไควล์ยะ คือความเป็นของสิ่งเดียว.

สิ่งนี้จึงมีลักษณะอย่างอื่น เพิ่มเติมมาอีกหลายลักษณะ คือว่าสิ่งที่จะไปอยู่ในที่ทั่วไปและตลอดทุกเวลาได้นั้น หมายความว่า ต้องไม่มีการเกิดขึ้น หรือ ไม่มีการดับไป. ถ้าจะสมมติเรียก ก็เรียกว่า มีแต่การตั้งอยู่; แต่ก็มีได้ตั้งอยู่เหมือนกับสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ที่มีการเกิดขึ้นและดับไป. ฉะนั้นถ้าใช้คำว่า ตั้งอยู่ ก็หมายความว่า ตั้งอยู่กษณิดหนึ่ง; มิได้ตั้งอยู่เหมือนสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ที่มีการเกิดขึ้นและดับไป เมื่อไม่มีการเกิดขึ้น ไม่มีการดับไป ก็เรียกว่า มัน เป็นสิ่งที่ไม่รู้จักตาย เหล่านี้.

หลักการทั่วไปสำหรับจะรู้จักและเข้าใจสิ่งนั้น ๆ.

ที่นี้ เราจะสรุปความในข้อที่ว่า คนเราจะรู้จักสิ่งสิ่งนี้ได้โดยวิธีใดบ้าง? ข้อนี้ก็เหมือนกับสิ่งที่เรียกว่า "ธรรม", ธรรมะโดยทั่ว ๆ ไป.

อย่างแรกที่สุด ก็คือ ด้วยอาศัยการศึกษา คือการฟังหรือการอ่าน แล้วก็เชื่อไปตามที่ฟังหรืออ่าน นั้นเป็นขั้นแรกที่สุด. ตามธรรมดาคนเราก็มักจะมีแต่เรื่องฟัง เรื่องอ่าน คือได้ยินได้ฟังแล้วก็เชื่อ กันอยู่โดยทั่ว ๆ ไป; นี้ไม่เคยสำเร็จประโยชน์ถึงที่สุด. ฉะนั้นจึงต้องมีสูงขึ้นตามลำดับ, คือว่าที่สูงขึ้นมาจากการศึกษา, การฟัง การเชื่อ.

แล้ว อย่างที่สอง ก็ต้องมีการใช้เหตุผล แม้ว่าจะเป็นการใช้เหตุผลตามทางตรรกหรือทางปรัชญา ก็ยิ่งดีกว่าที่จะไม่รู้จักใช้เหตุผลเสียเลย. สิ่งที่เราได้ยินได้ฟังมา แล้วก็เชื่อด้วย; นี่ก็จะต้องใช้เหตุผลอีกทีหนึ่ง, ไม่ใช่ว่าเพียงสักว่าเชื่อ แล้วมันก็พอแล้ว. โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ธรรม นี้ ยังจะต้องใช้เหตุผลให้เข้าใจตรงตามที่ได้ยินได้ฟัง.

อย่างที่สาม เมื่อมีการใช้เหตุผลแล้ว ยังจะต้องทำต่อไปอีก; ก็คือ การปฏิบัติ ตามที่มีเหตุผลชัดเจนอย่างไร ถ้าการศึกษามันถูกต้อง การใช้เหตุผลมันถูกต้อง การปฏิบัติมันก็ถูกต้อง. ทนใครจะเป็นคนบอกว่าถูกต้องหรือยัง? มันก็ต้องอาศัยการที่สังเกตเอา จากการปฏิบัติหนึ่ง อีกทีหนึ่ง. ถ้าการปฏิบัตินั้นนำมาซึ่งผลที่เห็นได้ชัด เช่นอย่างน้อยที่สุด ก็มีความทุกข์น้อยลง มีความสบายใจ มีความอ่อนใจ อะไรมากขึ้น หรือมีกิเลสเบาบาง; อย่างนี้แล้ว ก็เรียกว่า การปฏิบัติมันถูกต้อง.

ทนมาถึงอย่างที่สุดสุดท้าย ที่จะรู้จักสิ่งนี้โดยชัดเจน แท้จริง ถูกต้อง สมบูรณ์ ก็คือ การชิมรสของการบรรลุธรรมอันนี้. เมื่อจิตได้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ยะ กลายเป็นจิตที่ไม่มีความยึดมั่นถือมั่น อย่างนั้นเป็นต้น; มันมีรสอะไรเกิดขึ้น ก็ชิมรสนั้น, มาถึงขั้นนี้ จึงจะเรียกว่า ได้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ธรรมนั้น โดยครบถ้วน.

และขอให้ถือว่า นี่เป็นหลักทั่วไป ไม่ว่าในเรื่องอะไร; แม้แต่เรื่องโลกๆ ที่จะอยู่ในโลกนี้ จะประกอบการทำงานอะไรสักอย่างหนึ่ง; แม้ที่สุดแต่จะทำไร่นานา ก็ต้องอาศัยหลักเกณฑ์อย่างนี้ทั้งนั้น : จะต้องศึกษาก่อน, จะต้อง

ใคร่ครวญคำนวณแทบทวนด้วยเหตุผลในสิ่งที่รู้มานั้น ให้มันเป็นการแน่นอน แล้ว ก็ปฏิบัติลงไป เห็นอยู่ว่ามันก้าวหน้าไปอย่างถูกต้อง จนกว่าจะได้ผลอันสุดท้าย มาชิมดู จึงจะเรียกว่าเรารู้ เราเข้าใจ เราเข้าถึงสิ่งนั้น ๆ จริง ๆ.

การกล่าวอย่างนี้ เป็นการกล่าวไป ตามหลักของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความมุ่งหมายใหญ่อยู่ที่ว่า ไม่มีส่วนใดที่จะเหลือไว้ให้เป็นความงมงาย ถ้ายังมีการเหลือไว้สำหรับความงมงาย ก็เรียกว่า ยังไม่ใช่ถูกต้องตามหลักของพระพุทธศาสนา. ขอให้ท่านทั้งหลายถือเอาหลักเกณฑ์อย่างนี้ไว้ ว่าเป็นลักษณะของพุทธบริษัท.

ในการบรรยายบางครั้ง ก็ได้ชี้ให้เห็นชัดว่า ไวยากรณ์ ก็เสด็จถึง อสังขตธรรม หรือถึง นิพพาน; แม้ว่าชื่อนี้จะไปพ้องกับคำบางคำในศาสนาอื่น เราก็ถือเอาตามความหมายของพุทธบริษัท. ดังนั้นเมื่อเรารู้จักไวยากรณ์ดีแล้ว เราก็จะมองเห็นได้ว่า เรื่องคำที่เรียกนั้นไม่สำคัญ; มันสำคัญอยู่ที่ความหมาย หรือตัวจริงของสิ่ง ๆ นั้น; ใครจะเรียกว่าอย่างไร นั้นมันเป็นเพียงเรื่องของภาษา.

แม้ว่า ถ้อยคำที่เอามาเรียกนั้น จะมีความหมายต่างกันบ้าง มันก็จำเป็นที่จะต้องทำอย่างนั้น; เพราะคนบางคนคือคนบางพวก บางหมู่ บางยุค บางสมัย เขามีระดับแห่งจิตใจเป็นอย่างหนึ่ง, มีการศึกษาอบรมมาเป็นอย่างหนึ่ง, คือเรียกว่ามีวัฒนธรรมโดยเฉพาะของเขาอย่างหนึ่ง ในคำที่พูดจึงต้องต่างกัน.

เรามุ่งหมายจะให้หมายถึงสิ่งที่สูงสุดด้วยกัน, หรือแม้ที่สุดแต่จะให้สิ่งถึงสิ่งที่เบบเองต้น เป็นปฐมเหตุด้วยกัน ก็มีคำสำหรับเรียกต่างกัน; สำหรับสิ่งที่เรียกว่าไควล์ยธรรมนี้ จึงอาจจะใช้คำได้ต่างๆกัน จนถึงกับว่าทุกศาสนามีสิ่งสิ่งนี้ แล้วก็เรียกชื่อไว้โดยคำที่ต่างๆกัน.

ในที่นี้อยากจะสรุปความหมาย และทบทวนความจำแก่ท่านทั้งหลาย อีกครั้งหนึ่ง ว่าเราจะรู้จักสิ่งนี้โดยความเป็นอะไรได้บ้าง? เราจะรู้จักไควล์ยธรรม โดยความเป็นอะไรได้บ้าง? ขอให้คอยฟังและสังเกตดูให้ดี จะช่วยให้รู้จักสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ยธรรม นนดชน.

ปฐมเหตุที่ไควล์ยธรรมเป็นพระเจ้าอย่างบุคคล.

ในหมู่คนที่อยู่ในยุคสมัยแรกเริ่ม ที่รู้จักแต่เรื่องทางวัตถุ คือรู้จักแต่เรื่องที่เป็นบุคคล เป็นสิ่งมีชีวิต; รู้สึกนึกกันอย่างบุคคล เขาก็ต้องคิดว่าสิ่งสูงสุดที่สุดนั้นก็ต้องเป็นบุคคล. ตัวอย่างเช่นคนป่าสมัยแรก และคนป่าสมัยต่อมา จนกระทั่งไม่เป็นคนป่าอยู่แล้ว; เขาก็รู้จักแต่สิ่งที่เรียกว่าบุคคล คือมีชีวิต มีตัวมีตน เหมือนกับตน, แล้วสิ่งสูงสุดนั้นก็อยู่ที่บุคคลชนิดนั้น.

คำที่มีความหมายอย่างเดียวกับคำว่าพระเจ้า หรือพระเป็นเจ้า ก็เกิดขึ้น แต่มีความหมายเป็นบุคคล เหมือนกับคนเราๆ นี่เป็นเหตุให้เกิด

คำว่า “พระเจ้า” ขึ้นมา, ให้รู้จักใช้คำว่า พระเจ้าขึ้นมาในหมู่มนุษย์; คือว่า
อะไรๆ ก็ต้องไปหยุด สิ้นสุดอยู่ที่พระเจ้า; เพราะว่าแกร่งกว่าสิ่งใดทั้งหมด หรือ
สร้างสิ่งใดก็ได้ ยุบสิ่งใดก็ได้.

ความคิดค่อยๆ ขยายออกไป จนให้พระเจ้าทำอะไรได้, พระเจ้ามีอยู่ใน
ที่ทุกหนทุกแห่ง, พระเจ้าคอยดูแลเราอยู่อย่างนี้, เขาทำได้เพียงแค่นี้ เพียงเท่านั้น.
ถ้าจะถามเขาว่าอะไรเป็นต้นตอของทั้งหมด? เขาก็จะตอบสิ่งนี้. อะไรสร้าง
สิ่งทั้งหลายมา? เขาก็ตอบสิ่งนี้; หรือว่าในที่สุดก็ต้องสลายไป เพราะอำนาจ
ของสิ่งนี้. คำคำนี้จึงเกิดเป็นคำใหม่และน่ากลัวที่สุด ขึ้นมาในหมู่มนุษย์;
มนุษย์ไม่ทันจะรู้อะไรมากมาย แต่ก็รู้จักสิ่งที่น่ากลัวที่สุด น่าเคารพ น่าเกรงขาม
ที่สุดขึ้นมาก่อน.

พระเจ้าอย่างบุคคลวิวัฒนาการมาเป็นนามธรรม.

ทีนี้ ต่อมา คนเจริญในวิชาความรู้ ความคิด มันสมอง ไปรู้จักสิ่งซึ่ง
มิใช่วัตถุ คือเป็นเรื่องของจิตของนามธรรม ของความรู้ ก็เลยไปเชื่อทางนาม-
ธรรม มากขึ้น. ฉะนั้นเขาจึงมีความคิดสูงขึ้นไปถึงกับว่า ที่เรียกว่าพระเป็นเจ้าๆ
นี้ ถ้าจะไม่ใช่อ่างคนเราๆ เสียแล้ว จะต้องเป็นสิ่งหนึ่งซึ่งลึกลับกว่า หรือไกล
ไปกว่า.

ยุคต่อมาสิ่งที่เรียกว่า พระเจ้า หรือสิ่งสูงสุดนั้น จึงเลื่อนไปยังสิ่ง
ที่เป็นนามธรรม; แม้จะใช้คำคำเดียวกันว่า พระเจ้า อยู่ตามเดิม ก็เปลี่ยน

ความหมายเป็นนามธรรม คือสิ่งที่ไม่เห็นตัว ไม่มีรูป ไม่มีร่างอย่างคน ไม่มีจิตใจอย่างคน แต่กลับมีอำนาจสูงสุด.

ความคิดที่ว่าโลกเกิดขึ้น แล้วโลกจะดับไปนี้ นี่ก็ยังคงมีอยู่ : โลกเกิดขึ้นก็ด้วย อำนาจสิ่งสูงสุดอันนี้, โลกจะดับไปก็จะต้อง ด้วยอำนาจของสิ่งสูงสุดอันนี้, ทั้งมิใช่เป็นบุคคล; แต่เป็นอะไรก็ยังไม่รู้ ก็เลยต้องเรียกว่าอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งไปตามที่จะนึกได้. แต่ก็ไม่ฟังความหมายของคำว่าพระเจ้า เพราะคำว่า พระเจ้า นั้น มันมีความหมายยืดหยุ่นได้มาก สูงสุด ประเสริฐที่สุด อะไรที่สูงสุดๆ อยู่ที่พระเจ้าทั้งนั้น ; ถ้าเป็นอย่างคนก็สูงสุดอย่างคน, ถ้าไม่ใช่อย่างคนก็สูงสุดอย่างมิใช่คน.

ครั้นต่อมาอีก คนมีความคิดที่ ฉลาดขึ้นไปอีก ก็มาเอาสิ่งที่เป็นธรรมะ ประเภทที่ตรงกันข้ามจากธรรมะธรรมดา ที่เรียกว่า อสังขตะ. ฉะนั้น คำพูดเก่าๆ ก็ยังเหลืออยู่เรื่อยมาๆ เช่น พระเจ้า คำนี้ก็เหลือมา, อะไรๆ ก็เหลือมา จน มารู้จักสิ่งที่เรียกว่า อสังขตะ ก็เอาสิ่งนี้เป็นพระเจ้า; เช่นเอาธรรมะประเภทอสังขตะมาเป็นพระเจ้า.

คำที่เก่ายังเหลืออยู่ อย่างว่าในพระบาลี มีคำว่า “ที่สุดแห่งโลก” “ที่สุดแห่งโลก” คำนี้ ต้องมีอยู่ก่อนพระพุทธเจ้าแน่นอน คือเป็นคำที่ใช้พูดกันอยู่ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด; เพราะ มีคนมาถึงกับทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ที่สุดโลกอยู่ที่ไหน? เขาได้เที่ยวค้นหาจนหมดความสามารถแล้ว ก็ไม่พบที่สุดแห่งโลก, อยากรจะพบ “ที่สุดแห่งโลก”.

นี่ก็แปลว่า เป็นคำที่เขาพูดกันอยู่ก่อน. เขาต้องการกันอยู่ก่อน พระพุทธเจ้าเกิด โดยที่เขายังยึดถือในทางวัตถุ เขาก็เที่ยวหาไปทางวัตถุ ไปทาง ทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก สุดขอบเขตจักรวาลแล้ว ก็ยังไม่ พบที่สุดของมัน. พระพุทธเจ้าท่านจึงทรงแสดงธรรมว่า “ที่สุดของโลก” มัน อยู่ในร่างกายนี้; อย่างนี้เป็นต้น.

นี่เพื่อจะ *เปรียบเทียบให้เห็นว่า* ความเจตียวจลิตของมนุษย์นั้น เลื่อนขนมาอย่างไร? จากที่สุดโลกที่อยู่ผิวโลก กลายเป็นมาอยู่ในจิตใจว่า. *ถ้าเราทำอะไรให้มันสิ้นสุดได้ในจิตใจเกี่ยวกับโลก แล้วโลกก็จะสิ้นสุดไปด้วย.*

ถ้าพูดกันตรง ๆ ก็คือว่า มอง เห็นความที่มันไม่ใช่โลก, มันไม่ใช่มีโลก อย่างที่เชื่อกัน หรือหวังกัน หรืออะไรอย่างนั้น; มันเป็นเรื่องมายาทางนั้น. มัน ต้องดับความคิดนี้ความรู้สึกนี้มันถอมันนั้นเสีย โลกมันจึงจะสิ้นสุด; อย่าง นี้เป็นต้น. ขอให้พิจารณาดูว่า คำนี้เปลี่ยนมาตามความฉลาด รู้สึกได้สูง ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ของมนุษย์เราเอง.

ทางฝ่ายตะวันออกเรา ที่ขอให้สนใจก็คือลัทธิเต๋า ซึ่งถือกันว่า เป็น ลัทธิของเหลาจื่อ พ้องสมัยกันกับพระพุทธเจ้า ก็ได้พูดถึงสิ่งที่เรียกว่า เต๋า ซึ่งถ้าแปลก็ต้องแปลว่า ธรรม หรือธรรมะ อีกนั่นเอง; แต่เป็นธรรม หรือธรรมะชนิดอสังขตะ ก็มีอยู่ก่อนสิ่งใด, กระทั่งว่ามีธรรม หรือธรรมะ ชนิดลูกเด็ก ๆ เมื่อวานนี้เป็นต้น. เพราะว่าคำสอนเรื่องเต๋านั้น ได้พูดถึงสิ่งที่ มิได้มีอยู่อย่างตลอดกาล แล้วจึงมาถึงสิ่งที่มิได้อยู่ตลอดกาลอย่างนี้. ลองคิดดูมัน ไกลเท่าไร ?

ความไม่มีอะไรอยู่เลยตลอดกาลนั้น ก็เรียกว่า เต๋า. มีสิ่งหนึ่ง ซึ่งไม่ต้องมีความมีอยู่; แต่แล้วมันก็ไม่ได้มีความมีอยู่นั้นตลอดกาล เท่ากับว่า มันมีอยู่โดยวิธีของมันเอง ไม่เหมือนกับสิ่งใด แล้วก็มีอยู่ตลอดกาล; สิ่งนี้เป็นข้อแรกของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ที่มาเป็นฟ้าเป็นดิน ในตอนหลังๆ นี้. นี่ก็แปลว่า เขารู้สิ่งซึ่งคนธรรมดาไม่เคยนึกเคยฝัน แล้วก็เป็นตัวกำเนิด, เป็นปฐมเหตุ, เป็นอะไรของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งรู้จักกันดีนี้ นี่ทางตะวันออกก็เป็นอย่างนี้.

ถ้าข้อความที่เขาเขียนไว้นั้นเป็นความจริง; หมายความว่า คนชื่อ เหลาจื่อ ได้เกิดขึ้นในประเทศจีน พ้องสมัยกับพระพุทธเจ้า และได้กล่าวข้อความนี้ไว้. ถ้าเรื่องนั้นมันไม่จริง มีคนแต่งขึ้นหลังจากที่พระพุทธศาสนา หรือ ศาสนาอะไร ไปถึงประเทศจีนแล้ว แต่งคัมภีร์ขึ้นมา; อย่างนี้ก็เรียกว่า ตัวเหลาจื่อ นั้นก็เป็นอากาศธาตุไป.

แต่ถึงอย่างไรก็ดี *เต๋ยวนก็เป็นที่รับรองกันอยู่ว่า* คนที่ชื่อเหลาจื่อนี้ ก็ได้สอนสิ่งหนึ่งไว้จริง, คือสิ่งที่เรียกว่า เต๋า; สิ่งหนึ่งซึ่งเป็นความไม่มีอะไร ไม่เป็นอะไร อยู่ตลอดอนันตกาล แล้วก็คลอออกมาเป็นสิ่งที่มีหรือเป็น อยู่เรื่อยๆ ไป เป็นอนันตกาลอีกเหมือนกัน. ความที่ไม่มีอยู่ตลอดอนันตกาล ได้คลอออกมาเมื่ออยู่ตลอดอนันตกาลออกมา ถ้าเราเข้าใจสิ่งเหล่านี้ เราจะรู้จักความคิดนึกของคนโบราณ ที่รู้ไกลออกไปถึงสิ่งหนึ่ง ซึ่งประหลาด ซึ่งไม่ขึ้นอยู่กับเวลา ไม่ขึ้นอยู่กับเนื้อที่ เป็นต้น.

**พุทธบริษัทไม่ใช้คำ “พระเจ้า” เป็นสูงสุด
แต่ใช้คำว่า “ธรรม”.**

ทีนี้เราจะมาดูถึงใกล้ๆ เรา คือคำว่า ธรรมะ นั้นแหละ ที่คือนปาก
พุทธบริษัทที่สุด เมื่อถามว่าอะไรสูงสุด? ก็กลายเป็นไม่ใช่พระเจ้าแล้ว; ทีนี้
ไม่อยากจะใช้คำว่าพระเจ้า; ใช้คำว่าบรมธรรม ใช้คำว่า อมตะ อสังขตะ
อะไรไปทำนองนั้น. ถ้าถามว่า สิ่งเหล่านี้ มีมาแต่เมื่อไร? ก็ต้องตอบว่า
มีมาแต่ไม่รู้เมื่อไร เหมือนกัน.

ถ้ามัน เป็นสัจจะจริงๆ ก็เป็นอสังขตะ คือมีเหตุปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้
ไม่ต้องมีอะไรมาช่วยปรุงแต่ง มันเป็นอยู่ของมันเองได้. ถ้าอย่างนั้น มันก็มี
อยู่ก่อนเหตุก่อนปัจจัยทั้งหลาย, ก็มีมาตั้งแต่ไม่รู้ว่ามีเมื่อไร. ถ้ามัน เป็นอสังขตะ
มันก็ไม่มีการเกิดขึ้น ไม่มีการดับไป; มันก็ไม่ตาย, ไม่มีการตาย, แล้วไม่มี
อะไรเหมือนสิ่งนี้. เพราะฉะนั้นสิ่งนี้จึงต้องเรียกว่า สิ่งสิ่งเดียว คือเป็นเอก-
สัจจะ, สัจจะเดียว, ของจริงแต่เพียงอย่างเดียว แล้วก็ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่านี้ ก็
กลายเป็นบรมสัจจะ.

คำพูดชนิดนี้มีมากคำ นำเอามาพูดให้หมดไม่ไหว; แต่ว่าเอามาแสดง
พอให้หลับตาเห็นว่า มันไม่ต้องมีการเกิดขึ้น - ตั้งอยู่ - ดับไป, ไม่มีเหตุปัจจัย
ปรุงแต่ง, และมีสิ่งเดียว; แล้วก็ไม่มีขนาด ทั้งโดยทางเนื้อที่และเวลา ไม่มี
มิติใดๆ, แล้วก็ไม่มีเวลาใดๆที่จะไปจับกับสิ่งสิ่งนี้ได้. ก็ลองหลับตาดูว่า มัน
จะขนาดไหน? หรือว่าอายุเท่าไร? ใช้คำว่าคำนวณไม่ได้ทั้งโดยขนาด ทั้งโดยอายุ.

นี่คือ บรมธรรม หรือ อสังขตธรรม หรือ เอกสัจจะ ของจริงอันเดียวที่มีอยู่ก่อนสิ่งใด ๆ. คำว่า นิพพาน ก็รวมอยู่ในคำคำนี้ เป็นเพียงสัจจะอันเดียว แล้วก็ไม่มีอะไรสูงสุดกว่านี้; แล้วเป็นอะไร? เป็นสักแต่ว่าธรรมชาติ ไม่เป็นตัวคน สัตว์ บุคคล เรา เขา ของใคร? อะไร? ที่ไหน? เป็นธรรมชาติ; แต่เป็นธรรมชาติอสังขตะ. เพราะฉะนั้นจึงผิดแปลกจากธรรมชาติทั้งหลาย ที่คนเรารู้จักกันอยู่.

เดี๋ยวนี้ เรารู้จักกันแต่ธรรมชาติฝ่ายสังขตะ คือรูป คือนาม คือชีวิต ธรรมดาสามัญ ซึ่งล้วนแต่ต้องมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง มีการเกิดขึ้น มีการตั้งอยู่ มีการดับไปทั้งนั้น. นี่คือธรรมชาติธรรมดาสามัญ, หรือสังขตธรรม; แต่ธรรมชาติที่ตรงกันข้ามจากสิ่งนี้ เราไม่รู้; เพราะฉะนั้นเราจึงไม่รู้จักรัสิ่งที่มีอยู่เพียงสิ่งเดียว.

เราไปรู้จักสิ่งที่มีมากมาย, มากมายหลายหมื่น หลายแสน หลายล้าน หลายโกฏิ จนไม่มีตัวเลขจะเรียก จะคำนวณได้, แล้วก็ไม่ใช่ของจริง ไม่ใช่ของสูงสุด, ไม่ใช่ของที่เป็นอนันตะ, เป็นของเกิด ดับ ยุบยับ ๆ อยู่; ได้แก่สิ่งที่เหล่าซือเขาเรียกที่หลังว่า สิ่งที่มีการเกิดอันไม่สิ้นสุด, มิใช่สิ่งที่ไม่มีการเกิดอันไม่สิ้นสุด. นี่ก็แปลว่า เราทุกคนมันโง่ คือ รู้จักแต่สิ่งที่มีการเกิดขึ้น-ตั้งอยู่-ดับไป; สิ่งที่ตรงกันข้ามนั้นไม่รู้จักรั, ก็เลยไม่รู้จักรัสิ่งสูงสุด ซึ่งในที่นี้เรียกว่า ไถวัลยธรรม.

ควรรู้จักสิ่งสำคัญในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นไถวัลยธรรม.

ในพุทธศาสนามีคำที่น่าสนใจอยู่คำหนึ่ง คือคำว่า “บรมธรรม” แปลว่าสิ่งสูงสุด. คำว่า บรมธรรม ธรรมะสูงสุดนี้ มันก็ยังแยกออกไปได้ โดยถือว่า เราจะมองกันในแง่ไหน.

บรมธรรมอย่างที่ ๑ บรมธรรมในฐานะที่เป็นสัจจะ : เป็นความจริง, เป็นกฎเกณฑ์อันตายตัว, นี้ก็เรียกว่า บรมธรรม ได้เหมือนกัน; เป็นความจริงที่สูงที่สุด ก็คือกฎเกณฑ์เรื่องอสังขตะ ซึ่งตรงกันข้ามกับสังขตะ.

หรือว่า กฎเกณฑ์ทุกอย่าง ที่เกี่ยวกับธรรมะทั้งหลายนี้ก็เรียกว่า บรมธรรมในส่วนที่เป็นสัจจะ. ถ้าเรื่องเกี่ยวกับอสังขตะ ก็เป็นอสังขตธรรม เป็นเรื่องเดียว สิ่งเดียว อย่างเดียว ซึ่งเรียกว่า ไถวัลยธรรม ในที่นี้; นอกนั้นมันเป็นเพียงประกาย, ประกายที่แลบแปล็บ ๆ ออกมาจากสิ่งเดียวนั้น ก็เป็นของที่มีมาก. นี้บรมธรรมในฐานะที่เป็นสัจจะ หรือเป็นกฎเกณฑ์ ก็มีอยู่อย่างนี้.

บรมธรรมอย่างที่ ๒ ก็คือ บรมธรรมในฐานะที่เป็นการปฏิบัติ; นั้นมันเกี่ยวกับมนุษย์แล้ว. เมื่อมนุษย์รู้จักบรมธรรมที่เป็นสัจจะแล้วก็เอามาปฏิบัติ ก็มีบรมธรรมที่เป็นส่วนการปฏิบัติของมนุษย์. *ภาษาโบราณในประเทศอินเดีย มีคำว่า อหิสา ปรม-ธมโม การไม่เบียดเบียนเป็นบรมธรรม, คืออย่าทำตนเองให้ลำบาก, อย่าทำผู้อื่นให้ลำบาก, อย่าทำใครๆ ให้ลำบาก; นั่นเป็นบรมธรรม. คำนี้มันกว้างแยกออกมาเป็นการปฏิบัติในศาสนาไหนก็ได้ รวม*

ทั้งพุทธศาสนาด้วย. ถ้าปฏิบัติแล้ว ระวังความลำบาก คือความทุกข์เสียได้ ก็เรียกว่า บรมธรรม, คือการปฏิบัติ, บรมธรรมในส่วนที่เป็นการปฏิบัติ.

ที่นี้ บรมธรรมอย่างที ๓ ก็มา ในรูปของผลของการปฏิบัติ อย่างนี้มี พระบาลี โดยเฉพาะในพระพุทธศาสนา นี้กล่าวไว้ชัด ว่า นิพพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา - พระพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวพระนิพพานว่าเป็นบรมธรรม. นี้ เป็น บรมธรรมในฐานะที่เป็นผลของการปฏิบัติ คือดับทุกข์สิ้นเชิง หรือถ้าจะ พูดเป็นสมมติหน่อยก็ว่า การเข้าสู่สภาพชนิดนั้น : เข้าสู่นิพพาน คือการเข้าสู่ สภาพที่เป็นความดับทุกข์สิ้นเชิง.

ขอให้เราสนใจคำว่า “บรมธรรม” แล้ว จะต้องเป็นของที่สากล แก่เวลา แก่พื้นที่, คือว่าจะยุคไหนก็ตาม, เป็นถิ่นไหน ประเทศไหน ยุคไหน ก็ตาม, มันจะต้องเป็นกฎเกณฑ์อันนี้เพียงอย่างเดียว และต้องเป็นการปฏิบัติ อย่างนี้เพียงอย่างเดียว จึงจะไม่มีความทุกข์. ได้ผลมากก็ต้องเป็นเพียงอย่างนี้ เพียงอย่างเดียว จึงจะเรียกว่าสูงสุด คือไม่มีความทุกข์.

ฉะนั้นเราเห็นได้ยิ่งขั้นทุกที ๆ ว่า คำพูดนี้มันมากมาย แล้วแต่จะพูด กันเมื่อไร, ที่ไหน, ในศาสนาไหน, ในยุคไหน. ที่นี้ถ้าจะเลิกบัญญัติว่า ที่นี้ ที่นี้ ของศาสนานี้ ของศาสนานี้กันเสียที่ยังได้ คือยกให้เป็นเรื่อง ของธรรมชาติ.

พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ประหลาด ที่ว่าจะให้เข้าถึงธรรมชาติ หรือว่า ยกเอาคำว่าธรรมชาติขึ้นมาเชิดชู. แต่เดี๋ยวนี้เรายอมต่อรองกันว่า ธรรมชาตินี้

เป็นของธรรมชาติ, ไม่ใช่ของพุทธศาสนา; ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นเรื่องกฎของธรรมชาติ มีตัวธรรมชาติที่ปรากฏอยู่ แล้วก็มีกฎเกณฑ์ของ ธรรมชาติ. นี่จะเป็นไควล์ยธรรมที่บริสุทธิ์ ที่ผ่องใสยิ่งขึ้นไปอีก, คือ เป็นสักว่าธรรมชาติ เป็นของธรรมชาติ เป็นไปตามธรรมชาติ; ไม่มีอะไรที่ไม่ใช่ ธรรมชาติ.

ถ้าจะมี การปฏิบัติ ก็ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎเกณฑ์ของ ธรรมชาติ. ถ้ามันเกิดผลขึ้นมา มันก็ไม่มีอะไรมากไปกว่าธรรมชาติ; เช่น แม้แต่เป็น นิพพาน ชั้นสูงสุด มันก็ยังเป็นธรรมชาติ อยู่นั่นเอง : ออกมา ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ, ปรากฏแก่จิตใจของคนที่ปฏิบัติถูกต้องตาม กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ.

ฉะนั้น อาตมาจึงอยากจะ ขอร้องให้ท่านทั้งหลายทุกคน สนใจคำว่า “ธรรมชาติ” ให้เป็นพิเศษยิ่งขึ้นไปกว่าที่แล้ว ๆ มา, และพร้อมกันนั้น ก็ได้ อาศัยคำว่า ไควล์ยธรรม มาเป็นเรื่องสำหรับพูดจากันให้เข้าใจ ให้ละเอียดยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ถ้ารู้จักไควล์ยธรรม ก็จักรู้จักธรรมชาติอันสูงสุด; เพราะ ไควล์ยธรรมเป็นของใครไม่ได้. มันเป็นตัวธรรมชาติ, เป็นของธรรมชาติ, เป็นกฎของธรรมชาติ. แต่ว่าคนเราเข้าไม่ถึง ก็เลยยอมให้เขาบางคนบางพวก ว่า เป็นพระเจ้าก็แล้วกัน; หรือแม้ที่สุดแต่ พุทธบริษัทจะพูดว่า กรรม เป็นกรรม เป็นกรรมลิขิต, เป็นไปตามกรรม; อย่างนั้นมันก็มีลักษณะ คล้าย ๆ กับว่าเป็น บุคคล; เพราะว่าไม่มีใครจะมีใครเข้าใจ, หรือฉลาดจนถึงกับเข้าใจว่า คำว่า

“กรรม” ^{๕๕๕}นักค่อธรรมชาติ; เพราะบางทีมันก็ยังชอบใจในกรรม หรือว่าเกลียดกรรม โกรธกรรมอะไรก็ได้.

พูดว่า “ธรรมชาติ” ถูกต้องกว่าที่จะพูดว่ากรรม. ^{๕๕๖}ทั้งที่แท้เรื่องกรรมเป็นเรื่องกฎของธรรมชาติ, เรื่องเป็นไปตามธรรมชาติ. ^{๕๕๗}ที่นี้ *คนที่ยังติดพระเจ้ามาก* เขาก็เรียกว่าพรหมลิขิต, อะไรลิขิตกันไปตามเรื่องตามราว; ไม่ได้พูดว่าธรรมชาติลิขิต. *เขาชอบพระเจ้ายิ่งก็กลายเป็นพระเจ้าลิขิต. ถ้าเชื่อกรรมก็ให้กรรมลิขิต;* แต่จิตใจยังไม่แจ่มแจ้ง ถึงกับจะรู้จักว่า ^{๕๕๘}นี่เป็นสักว่าธรรมชาติ.

เพราะเกิดมาไม่ได้รับคำสั่งสอนถึงที่สุดให้เข้าใจถึงธรรมชาติ; ฉะนั้นจึง ไปติดอยู่ครึ่ง ๆ กลาง ๆ ที่พระเจ้ายิ่ง ก็มี ที่กรรม ก็มี ถึงแม้ในพุทธบริษัทเรานี้ก็ยังติดอยู่เป็นหลาย ๆ ชั้น ยังถือพระเจ้าชนิดใดชนิดหนึ่งอยู่ก็มี ^{๕๕๙}ทั้งที่เรียกตัวเองว่าพุทธบริษัท; ฉะนั้นเราก็ต้องให้อภัยแก่ศาสนาอื่นลัทธิอื่น เขาก็ต้องมีอย่างเดียวกับเรา ฉะนั้นเราเลิกดูหมิ่นกันเสียในเรื่องระหว่างศาสนานี้ เพื่อประโยชน์สูงสุดของมนุษย์นั่นเอง.

ถ้าเรายังไม่รู้จักรธรรมชาติที่แท้ที่เป็นเพียงสิ่งเดียว อย่างเดียว เรื่องเดียวตัวเดียว เป็นต้นตอของสิ่งทั้งปวงแล้ว ก็เรายังโง่อยู่ตราบนั้น; ฉะนั้นจึงได้ขอร้องให้ชวนช่วยศึกษากันให้รู้จักสิ่งสิ่งนี้เสียโดยเร็ว จะเรียกว่าธรรมชาติดีที่สุด. แต่ถ้ารู้จักธรรมชาติจริงแล้ว จะรู้ว่ามันเป็นอันเดียวกันทั้งหมด. ความที่มันเป็นอันเดียวกันทั้งหมดนี้ เรียกว่า ไควล์ยตา, ภาวะอย่างนี้เรียกว่า

ไควล์ตา. สิ่งเหล่านี้ก็เรียกว่าไควล์ธรรม คือสิ่งที่เป็นของสิ่งเดียวกันแท้ ตลอดเวลา ตลอดเนื้อที่พื้นที่.

....

ประโยชน์ที่เราจะได้รับจากการเข้าถึงไควล์ธรรม.

ที่นี้มาถึงความมุ่งหมายสุดท้าย ที่เป็นการสรุปได้ทีหนึ่งว่า เราจะได้รับอะไร? จะได้รับประโยชน์อะไรจากการเข้าถึงไควล์ธรรม? ถ้าเราฉลาดกันทุกคน จนถึงกับรู้จักสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ธรรม ว่ามันตั้งอยู่อย่างไร, เป็นอยู่อย่างไร, คือเกี่ยวข้องกับชีวิตทั้งหลายทั้งปวงอย่างไร; อย่างนี้แล้วเราจะได้อะไร? จะขอตอบอย่างกำปั้นทุบดิน ว่ามันก็ต้องได้สิ่งที่ไม่เหมือนกับสิ่งที่เรากำลังได้อยู่ในเวลานี้.

เดี๋ยวนี้เรากำลังได้ความทุกข์, อย่างน้อยก็ความโง่ ความหลง ยึดถือ ในนั้นในนี้จนมีความทุกข์ มีโลภ มีโกรธ มีหลง มีเกลียด มีกลัว มีปัญหา จนไม่รู้ว่า ทำไมมันจึงจะต้องเอามาเป็นปัญหา หรือมีความทุกข์. นี่ที่เราได้อยู่เดี๋ยวนี้มันเป็นอย่างนี้. เพราะว่าเรายังไม่รู้จัก สิ่งที่เราเรียกว่า ธรรมชาติที่เป็นไควล์ธรรม.

ถ้าเมื่อใดเราเข้าถึงสิ่งนี้ เราก็ได้สิ่งที่ตรงกันข้ามจากสิ่งที่เรากำลังได้อยู่เวลานี้. สิ่งที่อยู่เวลานี้ ก็คือความทุกข์ หรือปัญหาต่างๆ. ทำไมจึงต้องมาทำนี้? จะต้องมาพูดมาฟัง มาศึกษากัน ทำไม? นอนเสียที่บ้านไม่สบาย

ดีกว่าหรือ? เพราะว่าเรามันทนไม่ได้, แล้วเรายังมีปัญหา มีอะไรบวกรวน. เรามีความกระหาย อยากรที่จะได้สิ่งที่ดีที่สุดในชีวิต; เรารู้สึกหรือเชื่อว่า เรายังไม่ได้สิ่งที่ดีที่สุดในชีวิต. เรากลัวว่าเกิดมาทั้งทีจะเสียชาติเกิด เราจึงดิ้นรนจะให้เราได้สิ่งที่เราคิดว่ามันดีที่สุดในชีวิต, เราจึงต้องศึกษาให้รู้จักสิ่งที่สูงที่สุด.

นี่เรียกว่า พุดกันในระดับสูงที่สุด; แต่ถ้าพุดในระดับที่ต่ำ ๆ ลงไป มันก็เป็นเรื่องของคนที่โง่มากขึ้น ๆ จนไม่รู้ว่าจะอยู่กันอย่างใด, จะพุดจากกันอย่างไร, จะทำมาหากินกันอย่างไร จึงจะมีความสงบสุข.

เดี๋ยวนี้เราพุดกันถึงขนาดที่ว่า แม้จะมีข้าวกิน มีอะไรสบายแล้ว; แต่ทำไมเราจึงยังมีความทุกข์? หรือว่า แม้จะเป็นเทวดาแล้ว มันก็ยังมีความทุกข์ เพราะมันยังโง่ต่อสิ่งที่เรียกว่า ไถวัลยธรรม; ฉะนั้นไถวัลยธรรมต้องเป็นสิ่งที่หยุด หรือเป็นที่จบสิ้นลงของความทุกข์. ถ้าใครไปถึงเข้า ไปรู้เข้า; โดยส่วนตัวบุคคล ก็เรียกว่าไม่รู้จักความทุกข์, ไม่มี ความทุกข์ในส่วนตัวบุคคล, เป็นสันติสุขเฉพาะบุคคล เพราะเหตุว่าบุคคลมันหายไป.

นี่ถ้าพุดอย่างสมมติหน่อย ก็เรียกว่า ถ้าเรารู้จักไถวัลยธรรม มันก็จะกลายเป็นความว่างจากตัวตน, คล้ายกับว่าเราเห็น เนื้อตัวเรา จิตใจของเรา, อะไรของเราทั้งหมด มันสลาย กลายเป็นความว่าง. มันหลอมเป็นอันเดียวกันกับไถวัลยธรรม กลายเป็นความว่างที่สุด, ว่างจากตัวตน. นี่มันได้สิ่งที่มันไม่เหมือนกับที่เรากำลังได้อยู่ในเวลานี้.

ขอให้ถือว่า เป็นสิ่งสูงสุดที่มนุษย์จะต้องรู้จัก, เรารู้จักการที่ว่าเรา มันหมดตัว หมดเนื้อหมดตัว ไม่มีตัว หลอมหายกลายเป็นความว่าง, กลายเป็น

ความว่างสากลไปกับสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ยธรรม, หรือว่าธรรมชาติแห่งสุญญตา หรืออะไรก็สุดแท้. นี่ผลของการที่เข้าถึงไควล์ยธรรมในส่วนตัวบุคคล; แล้วจะมานั่งกลัวตาย หรือจะมานั่งเป็นทุกข์อยู่อย่างไร, หรือจะมาทะเลาะวิวาทกันอยู่ได้อย่างไร, มันเป็นไปไม่ได้.

นี่เรียกว่า ส่วนสังคัมก็พลอยหมดปัญหาไปด้วย ไม่มีเรื่องที่จะต้องมาเบียดเบียนกัน. เมื่อคนหนึ่งหลอมตัวเป็นความว่างไปหมดแล้ว ก็แปลว่าทุกคนก็หลอมตัวเป็นความว่างไปด้วยกันหมด; เป็นสิ่งเดียวกันหมด จะทะเลาะกันไม่ได้ ไม่มีคู่แข่งทะเลาะเพราะมันเหลือแต่ตัวเดียวกันไปเสียทั้งหมด. นี่เรียกว่า ความรักสากล เมตตาสากล อะไรที่มันเป็นสิ่งเดียวกัน มันเกิดขึ้นมาได้เพราะการเห็นสิ่งนี้.

เดี๋ยวนี้เรามีตัวกู, มีของกู; แล้วก็แยกกันออกไป ทุก ๆ ชีวิตที่จะคิดนึกรู้สึกได้ มันก็มีมากมาย ไม่รู้จักกฎก็ล้าน. ไม่มีใครยอมรู้สึกว่าเป็นตัวเดียวกัน, เป็นสิ่งเดียวกัน. ใครมาพูดชวนอย่างนี้ก็หัวเราะเอา : จะเป็นสิ่งเดียวกันอย่างไรได้, เป็นคนคนเดียวกันอย่างไรได้. นี่ เพราะว่าไม่มีไควล์ยธรรมในจิตใจของบุคคลนั้น มันจึงแบ่งแยกเป็นตัวกู เป็นของกู เรื่อยไป : ทั้งมนุษย์ทั้งเทวดา หรือแม้แต่พรหมในพรหมโลก ที่ว่าสูงสุดแล้ว ก็ยังมีตัวกูตัวโต ๆ; สัตว์เดรัจฉานเสียอีก จะมีตัวกูน้อย ๆ เล็ก ๆ และไม่ค่อยรุนแรง.

ฉะนั้นเราพอจะพูดได้ว่า ตัวกู-ของกูนี้มันใหญ่ และมันแรงขึ้น ตามความคิดนึก ที่มันฉลาดวิวัฒนาการมากขึ้น แต่แล้ววิวัฒนาการไปในทางที่ไม่เห็นไควล์ยธรรม.

ถ้าเราเกิดเห็นไควล์ยธรรมขึ้นมา โลกนี้ก็จะมีสันติสุข; คือ การเบียดเบียนมันมีไม่ได้ เพราะมันหลอมตัวเป็นตัวเดียวกัน. นี่เรียกว่าความ เต็มเปี่ยมของความเป็นมนุษย์ คือมีจิตใจเต็มเปี่ยมอยู่ด้วยธรรมะชนิดนี้ แล้ว มันก็ไม่หิว ไม่กระหาย ไม่พร่อง ไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง.

นี่เรียกว่า มาดูกันทีเดียวคร่าว ๆ ว่า ; เราจะต้องรู้จักไควล์ยธรรม ในลักษณะอย่างนั้น ๆ, โดยวิธีอย่างนั้น ๆ, แล้วผลมันก็จะเกิดขึ้นอย่างนั้น ๆ เป็นต้น. นี่เป็นการสรุปเอาแต่ใจความของเรื่องที่ได้บรรยายมาแล้ว.

นี่ เพื่อให้มันเป็นผลยิ่งขึ้นในการปฏิบัติ อยากจะขอโอกาสสัก หน่อยหนึ่ง พูดกันอีกตอนหนึ่ง :-

ทุกเรื่องเหมาะแก่ภาวะของเขา อย่าคุ้มหน้าว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิ.

ข้อแรก ก็อยากจะพูดว่า เราอย่าเป็นคนประมาท หรือ ใจ หรือ มงาย อวดดี. อย่าอวดดีว่าเรารู้แล้ว, และอย่าโง่ถึงกับว่า พอได้ยินคำพูดใน ศาสนาอื่น พวกอื่น ก็หาว่าเขาโง่ หรือว่าเขาเป็นมิจฉาทิฎฐิไปเสียหมด.

ที่แล้วมาเราก็เห็นกันอยู่แล้วว่า พอเอ่ยถึงคริสเตียน เราก็ว่าไอ้มิจฉา- ทิฎฐิ. พูดถึงศาสนาฮินดู ไสยศาสตร์อะไร ก็เรียกว่าไอ้มิจฉาทิฎฐิ. หรือ จะพูดถึงลัทธิเต๋า เราก็จะด่าเขาว่า แจกปาที่ อะไรทำนองนี้; มันเป็นเรื่อง

ที่มองคนอื่นผิดไปหมด. หารู้ไม่ว่า นั่นเพราะว่าเรานั้นไม่รู้ คือหลับตาหรือ
มันตาบอด.

เดี๋ยวน พอมารู้เรื่องไถว้ลัษรรม ก็กลายเป็นอันเดียวกันตัว
เดียวกัน, สิ่งเดียวกัน, เหมือนกัน, เปลือกข้างนอกนั้นหายไป เหลือแต่
ข้างในเหมือนกัน. นี้เรียกว่าเป็นมนุษย์ด้วยกันก่อน พวกคนที่เราหาเอาว่าเป็น
มิจฉาทิฎฐินั้น เราช่วยหลับตาเสียใหม่, แล้วมองกันอีกทางหนึ่ง ว่าเขาก็เป็น
มนุษย์เหมือนกัน.

ศาสนา บางศาสนาก็มีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาลก็มี, พ้องสมัยพุทธกาลก็มี,
หลังกว่านั้นอีก เมื่อเรเวนก็มี; แล้วมันของใคร? มัน ของมนุษย์ด้วยกัน,
มนุษย์ที่ต้องการจะดับความทุกข์ จะหาความสุขด้วยกันทั้งนั้น. มันเป็นผู้
ที่มีปัญหาอย่างเดียวกัน อย่างนั้นเสียก่อน. แล้วเราอย่าไปหาหรือจะไปจัด
เขาไว้ว่าเป็นมิจฉาทิฎฐิ, เป็นคนโง่, เป็นคนมิจฉาทิฎฐิ, เป็นศัตรูปรปักษ์
ทำนองนี้.

ถ้าใครเคยมีความรู้สึกคิดนึกอย่างนั้นก็ทิ้งไปเสียได้ ไม่ยากเย็นอะไร
ไม่ต้องมีปัญหอะไรมาก คือว่าเลิก หรือทิ้งมันไปเสีย; ไม่ต้องสนใจ ที่จะ
หาว่าเขามีมิจฉาทิฎฐิอะไร, เป็นข้าศึก เป็นปรปักษ์ เป็นคู่แข่งชั้น และโดย
เฉพาะอย่างยิ่งทางศาสนา.

โดยถือเสียว่า ถ้าศาสนาใดยังคงมีอยู่ในโลกในเวลานี้ได้ ก็พอจะ
กล่าวได้ว่า มัน ต้องมีส่วนที่ดี ที่ถูก ที่มีประโยชน์; หากแต่ว่าเขาได้พูดไว้
ในรูปหนึ่ง แบบหนึ่ง คือใส่ภาชนะที่ต่าง ๆ กัน; หมายความว่า วิธีการที่

ต่างกัน เพื่อให้เหมาะกับบุคคลนั้น ๆ ในถิ่นนั้น ๆ ในยุคนั้น ๆ สมัยนั้น หรือ วัฒนธรรมชนิดนั้น.

ข้างผิวนอกนี้เราไม่เอา เอาแต่ข้างใน ว่ามัน เป็นมนุษย์ด้วยกัน เป็นมนุษย์เหมือนกัน ช่วยจำคำว่า “เป็นมนุษย์เหมือนกัน” นี้ไว้ ว่ามันมาจากต้น ต่อเดียวกัน คือสิ่งที่เรียกว่า ไถว้ลยธรรม ซึ่งเป็นวิวัฒนาการของมนุษย์. เขา จึงต้องพูดไปตามขั้นตามตอนของวิวัฒนาการ; มันจึงผิดกันบ้างก็แต่เพียงเปลือก- นอก; เนื้อแท้มันก็มีความเป็นมนุษย์ สัก ๗๕% ทดนรณระดับความทุกข์ จะถึงความสุข.

ฉะนั้นเมื่อกล่าวถึงคำบางคำ เช่นคำว่า “ปฐมเหตุ” นี้ บางคนจะคำม- เสียงแข็งว่า ในพุทธศาสนาไม่มี; อย่างนี้เป็นต้น ที่จริง คำว่า ปฐมเหตุ นั้นมี มากกว่าที่จะมี; แต่ไม่ได้เรียกว่า ปฐมเหตุ คือได้กล่าวไว้ในลักษณะที่ ยอมรับว่า : ที่แรกมันก็มีสิ่งหนึ่ง แล้วมันจึงมีสิ่งหนึ่ง ตามกฎของอิทัปปัจจยตา เพราะมีสิ่ง ๓ เป็นปัจจัย สิ่ง ๓ จึงเกิดขึ้น อย่างนี้. มันก็ ถอยหลังไปได้เรื่อย จนถึงที่สุด ว่า เพราะมีสิ่งอยู่สิ่งหนึ่ง สิ่งเหล่านี้จึงมีขึ้นมา แต่ก็ไม่ใช่เป็นตัวเป็นตน ไม่เป็นบุคคล เช่นพระเป็นเจ้า เป็นต้น.

แต่ถ้าใครเขา จะเรียกพระเป็นเจ้าก็ช่างเขา; เพราะเขาอยากจะ เรียกอย่างนั้น. เพราะว่ามันเหมาะแก่เขา เหมาะแก่จิตใจของเขา เขาก็พูดถูกแล้ว ที่เขาจะถือว่ามันมีปฐมเหตุ ที่ทำให้สิ่งทั้งหลายทั้งปวง วิวัฒนาการออกมา; เขา จะเรียกว่าพระเจ้าก็ตามใจเขา.

เราจะเรียกว่า กฎของธรรมชาติ ก็ตามใจเรา; มันควรจะได้ทั้งนั้น. นี้เรียกว่าพอได้ยืนอ้อยคำในศาสนาอื่น แล้วอย่าเพ่อคิดว่า เขาเป็นมิจฉาทิฎฐิ, หรือ โง่, เราเสียอีกจะเป็นคนโง่, เป็นมิจฉาทิฎฐิ เพราะเราฟังเร็วเกินไป ตัดสินเร็วเกินไป, อะไรก็เร็วเกินไป จนไม่ได้เรื่องได้ราว. ฉะนั้นเราจึงยอมรับกันว่า ไถวัลยธรรมเป็นปฐมเหตุ; เพราะมันเป็นสิ่งที่มีอยู่ก่อนเวลา หรือว่าก่อนพื้นที่ หรือก่อนการเกิดอะไร เป็นเนื้อที่ เป็นเวลาขึ้นมา. รายละเอียดก็พูดมาแล้วตั้ง ๑๐ กว่าครั้ง; ถ้ายังไม่มองเห็นชัด ก็ไปมองให้เห็นชัดเสียก็แล้วกัน : ว่ามีอยู่สิ่งหนึ่ง ซึ่งจะมีอยู่ก่อนสิ่งใดทั้งหมด แล้วเต็มไปทุกหนทุกแห่ง ตลอดเวลาทางปวง.

เราสร้างทุกข์ เพราะไม่รู้จักไถวัลยธรรม.

เดี๋ยวนี้เรามีปัญหา เอาปัญหาในปัจจุบันเป็นหลักกัน. เรากำลังต้องการอะไรเดี๋ยวนี้? เราต้องการความดับทุกข์, ต้องการความไม่มีทุกข์, เรา กำลังแตกแยกกันเป็นพวกๆ, เป็นพวกๆ, แล้วกำลังรบราฆ่าฟันกัน; แม้ใน ส่วนย่อยน้อยๆก็แตกไปส่วนน้อยๆ; แม้แต่ในครอบครัวเดียวกัน มันก็ยังเป็น คนนั้นคนนั้น; แล้วก็ทะเลาะวิวาทกัน แม้แต่สามีกับภรรยา.

ทำไมมันแตกแยกกันมากถึงขนาดนั้น? ก็เพราะไม่มีธรรมะ เพราะไม่เห็นธรรมะ, เพราะไม่มีธรรมะ แม้แต่กะฝักหนึ่งของสิ่งที่เรียกว่า ไถวัลยธรรม.

ถ้าเราจะเห็นธรรมะที่ถูกต้องอยู่สักส่วนหนึ่งเท่านั้นแหละ มันก็จะทะเลาะกันไม่ได้. นี่เป็นผิวเมี่ยมกันแท้ๆ ก็ยังทะเลาะกันได้, แล้วก็ทะเลาะกับเพื่อนบ้าน แล้วก็ทะเลาะกันกับกลุ่ม หมู่ คณะ. เดี่ยวนี้ประชาชนก็ทะเลาะกับรัฐบาล หรือประเทศชาติก็ทะเลาะกันกับประเทศชาติอื่น ๆ กระทบคุมพวกกัน จะมีการทะเลาะวิวาทที่ไม่มีที่สิ้นสุด.

นี่เรามีปัญหาอย่างนี้; เพราะว่าเราไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่า ไถว้ลยธรรม คือธรรมะที่ทำให้ทุกคนหลอมเป็นตัวเดียวกัน เป็นอันเดียวกัน เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง ซึ่งบริสุทธิ์ หรือว่าซึ่งสงบเย็น หรือซึ่งไม่มีความทุกข์. เดี่ยวนี้มันแยกออกเป็นประกายของการปรุงแต่ง : เป็นกิเลส เป็นตัณหา เป็นของกู. เดี่ยวนี้เรามีปัญหาอย่างนี้ เราก้ออาจจะรู้ได้ หรือพูดได้ กล่าวได้ โดยไม่ต้องกลัวผิดว่า : ข้างหน้ามันก็ต้องเป็นอย่างนี้ ถ้าหากว่าเรามีมันยังง้ออยู่อย่างนี้.

เดี่ยวนี้เรายังไม่มัวแหว่ร่องรอยที่จะมองเห็นว่า เราจะฉลาดขึ้น. ระวังให้ดี, เดี่ยวจะหาว่าอาดตามันดูถูก. ทุกคนดูตัวเอง ดูอะไรด้วยตนเองก็แล้วกัน ว่ามันมีหวังไหมว่า ข้างหน้าเราจะฉลาดขึ้น? เพราะว่าหลายปีมาแล้ว มันก็ยังไม่เห็นมีอะไรเปลี่ยนแปลงนักบ้าง เพราะเราไม่ได้คิดเรื่องนี้ เพราะเราไม่ได้คิดให้ก้าวหน้า เพื่อจะไผ่เข้าไปหาสิ่งที่เรียกว่า ไถว้ลยธรรม.

เราอยากจะมีตัณหา มีของกู, มีอะไรอยู่ที่นี้ จะมีเงินของกู ทองของกู อะไรของกูอยู่ที่นี้; มันก็ไม่มีอะไรที่จะเปลี่ยนแปลงแน่นอน, แล้วอนาคตก็จะต้องเป็นอย่างนี้. ย้อนไปดูอดีตก็เห็นได้ว่า ส่วนมากมันเป็นมาอย่างนี้ : มีตัณหา

- ของกู, เดียวนี้ก็มีตัวกู-ของกู, ในอนาคตก็จะมีตัวกู-ของกู, ทั้งหมดนี้ เพราะไม่รู้จักสิ่งๆที่เรียกว่าไควล์ยธรรม.

ฉะนั้น จึงกล่าวพูดว่า อีกสักหมื่นปี มนุษย์ก็อาจจะ ยังมีตัวกู-ของกู อยู่ นั่นแหละ; แล้วจะร้ายกาจไปกว่านี้เสียอีก เพราะว่าเขาไม่สนใจเรื่องไควล์ยธรรม, ไม่มีเค้าเงื่อนว่า มนุษย์จะสนใจเรื่องไควล์ยธรรม. เพราะเดี๋ยวนี้กำลังค้นคว้าแต่ในทางที่จะทำให้เกิดการแตกแยก : ไปโลกพระจันทร์ได้ หรือไปได้ทุกโลก ทุกดาว ทุกดวง มันก็เพื่อการแตกแยก; มันไม่ใช่เพื่อการรวมเป็นสิ่งเดียวกัน เป็นไควล์ยธรรม.

ฉะนั้นเราจึงเห็นว่า น่าจะพอกันที่สำหรับการแตกแยกกัน : แบ่งแยกเป็นตัวกู-ตัวกู, เป็นของกู-ของกู, เป็นอะไรต่างๆ-เหล่านั้น, มันเป็นที่ตั้งแห่งกิเลส และเกิดความทุกข์ เกิดการเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร.

ต้องการความสงบ ก็ต้องกลับปฏิบัติให้เข้าถึงไควล์ยธรรม.

ฉะนั้นเดี๋ยวนี้ เราก็ต้องกล่าวพอบที่จะตัดสิ้นใจเราเองว่า ถ้าคนอื่นเขาไม่เอากับเรา ก็ตามใจเขา; เพราะว่าเรามีสิทธิ มีโอกาส มีความสามารถที่จะเอาได้ คือทำจิตใจของเราให้เข้าถึงสิ่งๆที่เรียกว่า ไควล์ยธรรม, คือเข้าถึงธรรมะที่แท้จริง เข้าถึงธรรมะที่สูงที่สุด ที่จะดับเสียได้ซึ่งตัวกู-ของกู หรือจะดับความทุกข์ทั้งหลายเสียได้ หรือจะเรียกว่าเข้าถึงนิพพานก็ได้.

หรือว่า พวกอื่นเขาอยากจะเรียกว่า เข้าไปอยู่กับพระเจ้า ไปอยู่ในโลกของพระเจ้า เป็นอันเดียวกับพระเจ้า; เขาก็ควรจะพูดได้. เราอย่าไปขัดคอเขา; ขอแต่ว่าให้ความมุ่งหมายนั้น มันเป็นไปเพื่อความสงบบำรับ ความหยุด ความเย็น ความไม่มีทุกข์แก่กัน. นี่เราจะต้องเข้าใจสิ่งที่สูงสุด และเด็ดขาดสิ่งนี้กันให้ได้.

อาตมาเชื่อเหลือเกินว่า เรื่อง ไควล์ยธรรม ซึ่งเป็นเรื่องธรรมชาติ แท้ๆนี้ จะช่วยโลกทั้งโลกนี้ได้; จึงอุทิศสำหรับเอามาพูด, พูดอย่างที่ไม่กลัวว่า คนจะรำคาญ, หรือตัวเองก็ไม่คิดว่าจะเหน็ดเหนื่อยอะไร.

ถ้าเราพูดให้คนทุกคนเข้าใจได้; คนทุกคนก็จะหลอมตัวเป็นอันเดียวกัน ไม่มีเขามิเราได้; มันเป็นศาสนาของธรรมชาติ. อาจจะมีพูดให้พวกคอมมิวนิสต์ เป็นต้นนี้ เขายอมรับได้, หรือยิ่งกว่าคอมมิวนิสต์ ก็ยอมรับได้ เพราะมันเป็นเรื่องของธรรมชาติ ซึ่งเขาอาจจะมองเห็นอยู่, เห็นได้ด้วยตนเอง.

แต่ถ้าไปพูดเรื่องพระเจ้าชนิดที่เป็นคน อย่างมๆงๆแล้ว; พวกคอมมิวนิสต์เขาด่า เหมือนกับที่เราได้ยินอยู่ทั่วไป. คอมมิวนิสต์เขาด่าศาสนาที่มีพระเจ้า เพราะอธิบายพระเจ้าผิด.

เราอธิบายพระเจ้าให้ถูก ให้เป็นพระเจ้าที่จริง คือพระเจ้าที่เป็นกฎของธรรมชาติ พวกคอมมิวนิสต์ก็จะหุบปาก หรือไม่มีอะไรจะพูด; เพราะคอมมิวนิสต์เองก็รู้จักสิ่งนี้ อาศัยสิ่งนี้ พัฒนาตัวเองอยู่ แต่มันเป็นไปในเรื่อง

โลก. ถ้าเขายับมาในเรื่องธรรม, เรื่องธรรมะมันก็มีผลอีกทางหนึ่ง เป็นคู่กันขึ้นมา ในเรื่องความสงบสุขทางธรรม.

แต่ที่เราจะไม่ให้, คล้าย ๆ กับว่าจะไม่ให้ใครคิดอย่างอื่น นอกไปจากที่เราคิด, หรือพูดด้วยถ้อยคำอย่างอื่นนอกจากที่เราพูด; แล้วเราก็ไม่รู้จักพูด, หรือไม่รู้จักคิดให้มันเข้าเป็นสากล, เป็นอันเดียวกัน คือสิ่งที่เรียกว่าไถวัลยธรรม ได้แก่ กฎของธรรมชาติ ที่ควบคุมกำกับอยู่ในตัวธรรมชาติ ให้มนุษย์ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ ก็ได้ผลมาตามที่ตัวต้องการ.

ฉะนั้นเราไม่ต้องกลัวว่า จะเกิดบุคคลอีกประเภทหนึ่ง, จะทำลายศาสนา, จะทำลายความสงบสุขของมนุษย์. เราจะต้องคิดให้ถูกต้อง หรือต้อนรับให้ถูกต้องว่า : ต่างก็เป็นมนุษย์เหมือนกัน จะต้องไปกลัวเขาทำไม? เมื่อเอาสิ่งที่ถูกต้องหรือดีกว่า ที่เขารู้อยู่ ให้เขาได้ยินได้ฟัง เขาก็ต้องรับ. เพราะเขาก็ต้องการจะดับความทุกข์ด้วยเหมือนกัน; ไม่มีใครอยากจะได้ความทุกข์.

นี่เรื่องอื่นมันไม่อาจจะมาเป็นเรื่องสมานสามัคคีกันได้ นอกจากเรื่องความจริงของธรรมชาติ ซึ่งไปเกี่ยวฝากอยู่ในศาสนานั้น ศาสนานี้ ในรูปต่าง ๆ กันจนเข้าใจยาก. เอามาใส่ครกตำแหลมเป็นอันเดียวกันเสียใหม่, ให้มันเป็นเรื่องของธรรมชาติ กฎของธรรมชาติ หน้าที่ตามธรรมชาติ ผลที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ; ให้ทุกคนมองเห็นชัด มันก็จะมีสันติสุขในโลกนี้ได้,

เดี๋ยวนี้ ทางความรู้อย่างสมัยใหม่ เขาก็เริ่มมองเห็นธรรมชาติ; แต่มองเห็นด้านเดียว คือเห็นแต่ในทางวัตถุมากเกินไป; ไม่สนใจในทาง

นามธรรม หรือที่ยิ่งขึ้นไปกว่านามธรรม. ทางวัตถุมันก็เป็นธรรมชาติ, ทางนามธรรมมันก็เป็นธรรมชาติ หรือถ้าจะมีอะไรยิ่งไปกว่านั้น เป็นที่ดับของสิ่งเหล่านั้น มันก็ยังคงเป็นธรรมชาติ.

เดี๋ยวนี้เขาไปรู้จักธรรมชาติแต่ในส่วนที่เป็นวัตถุ แล้วก็ใช้ในทางที่จะส่งเสริมเป็นตัวกู-ของกู นี่มันจึงไกลออกไป ๆ ไม่รู้เรื่อง; มันก็กลายเป็นเหมือนกับว่า ดอกส้ม เอาเหล็กสะกัด หรือเอาลิ้มมาดอก ให้มันแตกกระจายออกไปเป็นมากมาย แฉง หลายเสียง หลายแขนง ไกลออกไป. มันไม่มีอะไรที่จะเก็บเอามาหลอมให้เป็นอันเดียวกัน; มันมีแต่จะดอกส้มให้แตกออกไปเป็นหลายทิศหลายทาง.

นี่เพราะเหตุไร? เพราะเหตุว่าเ็งต่อสิ่งที่เรียกว่า ไควล์ยธรรม; มันเ็งต่อความรู้ที่บอกว่ามันมีเพียงสิ่งเดียว, สิ่งที่เป็นของจริงนั้น มีเพียงสิ่งเดียว เอก์ หิ สุขัง น ทุตติยมตฺติ นี้เป็นภาคบาลี ว่าของจริงมีอยู่สิ่งเดียว ไม่มีส่วนที่สอง.

ทีนี้เมื่อ ไม้รู้จักสิ่งเดียว, สิ่งที่มีอยู่เพียงสิ่งเดียว; มันก็เ็ง ทำให้แตกแยกออกเป็นหลายสิ่ง นี่เรียกว่ามัน ดอกส้ม คือปฏิกิริยาที่ ออกมาเป็นกิเลส : เห็นแก่ตัว, เป็นตัวกู-ของกู, มีความเห็นแก่ตัว มันก็ดอกส้มออกไปตัวหนึ่ง ๆ.

ทีนี้ ถ้าจะให้หลอมเข้าเป็นอันเดียว มันก็ต้องรู้จักสิ่งซึ่งมีอยู่เพียงสิ่งเดียว คือไควล์ยธรรม. อย่าให้ปรงออกมาเป็นกิเลส; แต่ให้ปรงออกมา

เป็นความรู้ คือโพธิ. มันก็จะหลอมเป็นอันเดียวกันได้, ถ้ามีปัญญา หรือโพธิ
ในสิ่งที่เรียกว่าไควล์ธรรม.

ไม่รู้จักไควล์ธรรม ก็เพราะไม่เข็ดหลาบต่อความทุกข์.

ที่นี้ปัญหาสุดท้าย ก็น่าจะมองดูกันในแง่ที่ว่า มันจะมีอะไรที่จะมาช่วย
ทำให้เราเกิดความคิด ที่จะหลอมตัวเข้าด้วยกัน; มันก็เป็นเรื่องที่เราเห็น ๆ กันอยู่
แท้ ๆ แล้วเราก็ไม่ยอมทำ, คือมันไม่รู้จักเข็ดหลาบ; เราไม่รู้จักเข็ดหลาบต่อ
ความทุกข์ ที่มันเกิดขึ้นทุกวัน. เราไม่ละอายต่อการที่โง่ ทำให้ความทุกข์นั้นมัน
เกิดขึ้นทุกวัน. เราก็ไม่กลัวความทุกข์ชนิดนี้.

เราไปกลัวที่จะไม่มีความทุกข์ ชนิดนี้; เราไปกลัวว่า จะไม่มีตัวกู-
ของกู เราไม่กลัวว่า มันมีตัวกู-ของกูนี้มันร้ายกาจ แล้วเราไปกลัวว่า มัน
จะไม่มีตัวกู-ของกู เพราะว่ายังเห็นแก่ตัว ยังอยากจะเข้าข้างตัว อยากจะมีตัว
อยากจะได้ อยากจะเด่น อยากจะอะไรไปต่างๆ ตามประสาของความรู้สึกที่มัน
เป็นกิเลส, เป็นความเห็นแก่ตัว.

ฉะนั้น ขอให้มองในทางที่จะรู้จักเข็ดหลาบกันบ้างเถิด. ความ
ทุกข์ทั้งหลายมันก็แสดงมามากมายแล้ว; แล้วเราก็ทำเอง เพราะเราไม่มีปัญญา
ไม่มีความรู้อย่างอื่น นอกจากจะทำให้มันเกิดแต่สิ่งยุ่งยากลำบาก ที่เป็นทุกข์;
แม้แต่จะแสวงหามากิน มาใส่ปากใส่ท้อง ก็ยังไม่รู้จักแสวงหา.

อย่าให้มันเกิดความลำบากหรือเป็นทุกข์; มันมีจิตใจที่เป็นทุกข์เสีย
เรื่อย : ได้ก็เป็นทุกข์, เสียก็เป็นทุกข์, แพ้ก็เป็นทุกข์, ชนะก็เป็นทุกข์, ตัน
อยู่ก็เป็นทุกข์, นอนหลับก็เป็นทุกข์. นั่นมัน ฉลาดแต่ในทางที่จะเป็นทุกข์;
แล้วมันก็ไม่รู้จักเข็ดหลาบ. เพราะฉะนั้นจึงว่ามันไม่รู้จักละอาย, ไม่รู้จัก
เข็ดหลาบ.

อย่างเช่นเรื่องเกิดเมื่อเช้านี้ ควรจะจำไว้เป็นตัวอย่างสำหรับจะเข็ด
หลาบ : พอมาเดี๋ยวมันก็ลืมแล้ว, พอพุงมันก็ลืมแล้ว, มันก็รูดหน้าไปหาเรื่อง
ตัวกู - ของกู อะไรกันใหม่ต่อไปอีก. เรียกว่าเวียนวายอยู่ในวิภวสงสาร
เพราะความไม่รู้จักเข็ดหลาบ, และเพราะว่ามันโง่ถึงขนาด ที่ไม่รู้ว่าเป็น
ความทุกข์. มันก็เลยไม่อยากจะเข็ดหลาบ, ไม่รู้จักความเข็ดหลาบ. เพราะ
ไม่รู้ว่าเป็นความทุกข์;

แต่มันก็รู้สึกว่าจะเจ็บปวด หรือทนทรมาน; แต่ก็ยังไม่รู้จักเข็ดหลาบ.
แล้วมัน มีอะไรที่คอยถ่วงกันไว้เรื่อย ก็คือ อวิชชา-ความโง่ ความหลง; นี่มัน
คอยถ่วงไว้เรื่อย ให้โพธิหรือปัญญาขึ้น มันเลิกร้างไปทุกคราว. แม้ว่ามันจะ
เคยเกิดขึ้นบ้าง แต่มันก็มีอวิชชาขึ้นลบลงไปเสีย, สร้างเรื่องอันอื่นใหม่ขึ้นมาอีก
อย่างนี้เรื่อย ๆ ไป จนกระทั่งตาย.

ถ้าเราจะถือเอาตามที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ ก็คือ อย่าประมาท,
อย่าประมาท ก็มาดูกันให้ดี ๆ ก่อนแต่ที่จะตายนี้ ให้จิตใจมันรู้แจ้งต่อสิ่งที่
เรียกว่าสูงสุด ประเสริฐที่สุด คือบรมธรรมความที่ไม่มีทุกข์เลย; เพราะ
มองเห็นว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไถวัลยธรรม, สักว่าธรรมชาติ ซึ่งเป็นธาตุอยู่
ธรรมชาติ ไม่ควรจะไปหลงเข้าใจผิดเป็นตัวกู - ของกู.

ถ้าได้อย่างนี้ มันก็มีจิตใจที่แจ่มใส สะอาด สว่าง สงบ เพิ่มขึ้น ๆ อาจจะได้ถึงที่สุดได้ ก่อนแต่ที่จะตาย เรียกว่าเกิดมาทางที่ก็ไม่เสียที่ที่เป็นมนุษย์ หรือได้พบพระพุทธรูปศาสนา, คือได้พบกับจิตใจที่สะอาด สว่าง สงบ, เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ที่เราสวดกันอยู่เสมอว่า พุทธะ คือผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน.

ฉะนั้น เกิดมาทางที่ก็ขอให้ได้เบิกบาน. อย่าให้ตายไปเสีย โดยไม่รู้จักกับความเบิกบาน; จะได้ไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และพบพระพุทธรูปศาสนา.

นี่คือการฆ่าแล้วฆ่าแล้ว ขอร้องแล้ว ขอร้องแล้ว ว่าเมื่อทางอันมันไม่ลัด ไม่ตัดลัดพอ; มันก็มีอยู่ทางนี้ ทางเดียว ที่จะตัดลัด คือรับรู้จักสิ่งที่เรียกว่า ไถวล์ธรรม กันเสียทุกๆคนเกิด จะเห็นว่าทั้งหมดเป็นสิ่งเดียวกัน, เป็นอย่างเดียวกัน, เป็นว่างจากตัวตนอย่างเดียวกัน. จิตใจเป็นว่างจากตัวตนอย่างเดียวกันหมดทุกคน; แล้วมือเท้า ก็ทำการทำงานไปได้ด้วยจิตใจชนิดนี้ มันก็ไม่เบียดเบียนกัน; ทุกคนก็มีกินมีใช้ แล้วก็ไม่ต้องเบียดเบียนกัน.

เหมือนกับที่เราเห็น สัตว์เดรัจฉานต่างๆ; นก หนู บางพวกไม่ได้เบียดเบียนกัน เป็นอยู่ด้วยกัน; เรียกว่าอยู่ร่วมกันอย่างสันติยิ่งกว่ามนุษย์ ซึ่งรู้จักแต่เบียดเบียนกัน; แล้วปากก็จะพูดว่าอยู่ร่วมกันอย่างสันติ. ฉะนั้น สัตว์เดรัจฉานตัวเล็กๆก็ไม่ได้ ที่มันอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติ; เพราะมันไม่มีตัวกู-ของกูในจิตใจ มันปล่อยจิตใจให้ว่าง เป็นอันเดียวกัน ไปตามธรรมชาติ. ตัดจากตัวกู-ของกู; หิวก็ไปหากิน อิ่มก็นอน หิวก็ไปหากิน อิ่มก็นอน มันก็เป็นเรื่องที่ถูกตามธรรมชาติมากกว่า.

อนัตตา เป็นกฎแห่งอิทัปปัจจยตา เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี, แล้วขยายออกมาเป็นกฎแห่งอริยสัจจ์ ว่าต้องกำจัดตัณหา อูปาทาน ตัณฐะของกุเสีย ความทุกข์จึงจะไม่เกิดขึ้น.

ในสิ่งทั้งปวงนี้ มันมีธาตุแห่งความเป็นพุทธะ คือจะรู้จักไถวัลยธรรมนี้ได้; แม้ยังเป็นสักว่าชีวิตที่ยังหลับๆอยู่; เหมือนกับต้นไม้ หรือเหมือนกับอะไรทำนองนี้ มันก็มีส่วนแห่งความรู้ ที่จะวิวัฒนาการต่อไป.

ฉะนั้น อย่าได้ถือเอาว่า เราเกิดเป็นมนุษย์ทั้งที จะไม่มีเชื้อของความ เป็นพุทธะ อย่างไรได้; แม้แต่ในต้นไม้ มันก็ยังมี. ถ้ามองกันให้ลึกซึ้งแล้ว แม้แต่ในก้อนกรวด ก้อนหิน ก้อนดิน มันก็ยังมี แต่มันยังหลับอยู่มากเท่านั้น.

แล้วยังพูดถึงว่า กฎเกณฑ์ของไถวัลยธรรมนี้ จะไม่มีวันเปลี่ยนแปลง จะไม่มีวันสูญสลาย. มันเป็นของคงทน ที่เรียกว่า คงกระพันชาตรี นั่นเป็นอย่างยิ่ง.

ที่นี้ก็พูดมากที่สุดถึง ๓ วันว่า ถ้าเรารู้เรื่องนแล้ว จะเป็นเรื่องต่อรองกันได้ เพื่อทำความเข้าใจอันดีในระหว่างศาสนา. และในวันนั้นก็พูดเฉพาะในข้อสรุปความทั้งหลายเหล่านั้น มาเป็นเครื่องเตือนความทรงจำ แล้วก็บอกให้ทราบว่ เมื่อไถวัลยธรรม ถูกรับเอามาเป็นเครื่องคุ้มครองโลกแล้ว โลกก็จะมีแต่ความสุขอย่างเดียว.

นี่เป็นอันว่าจบเรื่องไถวัลยธรรม โดยเค้าเงื่อนที่ควรจะนำมาพูดกัน
ในหมู่พุทธบริษัทเรา ผู้ถือธรรมชาติเป็นหลัก ปราศจากตัวตน สัตว์ บุคคล
เราเขา.

การบรรยายนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว ขอให้พระสงฆ์ทั้งหลาย สวด
คณสาธยายตามเคยต่อไป โดยสมบูรณ์.

บันทึก ท้ายเรื่อง จาก ผู้จัดพิมพ์

ธรรมบรรยายเรื่อง ไกวัลยธรรม ของท่านอาจารย์ พุทธทาสฯ นี้ เกิดขึ้น
แต่ครั้ง ๒๐ ปี ก่อนที่ท่านอาจารย์จะได้ละลาสังขารจากโลกนี้ไป คือ ท่านเริ่ม ครั้งแรกเมื่อ
๗ เมษายน ๒๕๑๖ และสัปดาห์ละครั้งรวม ๑๓ ครั้ง ถึงสุดท้าย เมื่อ ๗ กรกฎาคม ๒๕๑๖
เป็นเวลาไตรมาสพอดี ณ สถานที่ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม และท่านถือว่าเป็น
อันจบโดยเค้าเงื่อนแล้ว สำหรับพุทธบริษัทเรา “ผู้ถือธรรมชาติเป็นหลัก ปราศจาก
ตัวตน, สัตว์, บุคคล, เรา เขา”.

การบรรยายธรรมะของท่านอาจารย์ ฯ ในช่วงกว่าสองทศวรรษมานี้ ท่านได้จัด
แนวทางแห่งโลกุตตรธรรม (อันล้วนเป็นธรรมเครื่องออกจากทุกข์ได้อย่างระงัด คือ
นิยานิกธรรม) แสดงออกมาให้ปรากฏอย่างเป็นขบวนการ ตั้งแต่ต้นจนตลอด สรุป ได้
เรียกว่า ‘ธรรม ๔ ตา’ ธรรมชุดเหล่านี้ล้วนทรงคุณค่าลึกลับ และสาธุศิษย์หรือผู้สนใจ
ใคร่รู้ธรรม คือธรรมกามิกทั้งหลายจะไม่ใคร่พบ ณ ที่ใด ท่านได้เฝ้าออกมาตีแผ่และเป็นระบบ
คุงได้พักเพียรชุดเพชรจากพระพุทธศาสนา ซึ่งอุดมกัมมมหาปฐพีแห่งความรู้ที่เป็นสุทธิสัจจะ
เอ้าขึ้นมาชัดล้าง เจียรระโนให้ส่องแสงประกายเจิดจรัสแก่ตาประกาศาธรรมกามิกทั้งหลาย
เมื่อกแล้วเมื่อกเล่า ในขณะที่เดียวกันท่านก็มีได้ละเลยในอันที่จะกล่าวเตือนสติถึงธรรมะพัน ๆ ที่
ธรรมอาจารย์ทั้งหลายพูดสอนในทั่ว ๆ ไปนั่นด้วย เพียงแต่ท่านอาจารย์จะกล่าวด้วยนัยะที่ให้ได้
ว่าผู้ฟังต้องหักใช้ความคิดให้ลึกซึ่งโดยควรแก่การรู้ธรรมะนั้น ๆ (และเป็นเชิงบังคับให้ศึกษา
ให้ตลอดแต่ต้นสักหน่อย) อันเป็นมรรควิธีปลุกปัญญาแบบเซน (ZEN) คือสอนให้รู้จักคิดเป็น
กัน เพื่อจะได้ไม่ต้องพูดกันให้ยืยาวความนัย เพราะโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเบื้องปลายปัจฉิมวัย
ของท่านอาจารย์ รู้สึกจะรู้ถึงความเหน็ดเหนื่อยที่ท่านมี แม้พยายามจะไม่ให้ปรากฏก็ดูจะ

มีมากขึ้นทุกที เช่น ธรรมะเนื่องเรื่องปรุ่่งแต่งทั้งมวลคือ สังฆารธรรม ท่านก็จะแสดงอรรถ
ออกมาด้วยคำเพียง “น้ำหนึ่ง – ดลิ่งไหล” แค่นี้ก็เป็นอุบายใจไปสู่คำตอบปัญหาว่า ทำไม
เราทุกวันนี้จึงข้ามฟากข้ามน้ำไปฝั่งข้างโน้นไม่ค่อยได้กัน.

ในช่วงสอง-สามทศวรรษหลังของท่านอาจารย์งาน ชุคและเจียรในเพชรจาก
พระไตรปิฎกดังกล่าว ก็ได้ปรากฏธรรมะที่เรียกว่า ‘ธรรม ๔ ตา’* ซึ่งเริ่มแก่

- อนิจจตา, ทุกขตา, อนัตตตา;
- ธัมมัญญิตตา, ธัมมนิยามตา, อิทัปปัจจยตา;
- ตถตา, สุญญตา, อตัมมยตา.

ธรรมทั้งเก้านี้ ก็ได้ปรากฏแจ่มแจ้งขึ้นทีละน้อยในจิตใจของสาธุชน จน
ท่านอาจารย์อดที่จิตใจให้ปรากฏแก่ผู้ติดตามหรือธรรมานุกรทั้งหลายไม่ได้ว่า ท่านเห็นแล้ว
ว่า มีผู้เข้าใจในองค์ธรรมหลายๆ องค์นั้น ถึงขั้นที่ท่านพูดว่า “ใช้กันเป็น” มากขึ้นแล้ว.

อัน ‘ธรรมทั้งเก้า’ นี้ ซึ่งเริ่มจากชุก ‘พระไตรลักษณ์’ หรือที่เป็น ‘สามัญ
ลักษณะ *The Common Characteristics*’ ซึ่งเป็น ธรรมขั้นพื้นฐานที่สุด ในพุทธศาสตร์
แล้วก็ค่อยไต่ระดับสูงขึ้นสู่ ชั้นกลาง คึงยกจากชั้นประถม เป็นมัธยม คือชุกที่สอง และ
ในที่สุดชุก ๓ หลังนี้ก็คึง ธรรมขั้นสูง หรือ ชั้นอุดม เมื่อรวมธรรมบรรยายของท่านซึ่งจัด
ได้ว่าเป็น ธรรมะเพื่อโลกุตตรกุศล เฉพาะ ระบบ ‘ธรรมเก้าตา’ นี้ ก็คึงได้ ธรรมจักษุ
ที่จะมองเห็นสัจจธรรมได้รอบตัว และจากส่วนที่ต้นสุด จนถึงส่วนลึกที่สุด ซึ่ง
จะทำให้ชีวิตดำรงไปได้อย่างเหมาะสมถูกต้อง และรู้จักพาชีวิตนั้น ไปให้ไกลห่างจากกิเลส
อวิชชาและทุกขภัย ได้มากที่สุดนับตั้งแต่พื้นฐาน ไปจนถึงขั้นสลบ วัชช้อนสูงสุดด้วยนัยแห่ง
คำที่ว่า บุคคลลบริสุทธีได้เพราะด้วยปัญญา นั้นได้.

*คำว่า “ตา” ทั้ยคำบาลี มีความหมายว่า “ความเป็น ๖ คึง (คำข้างหน้า) นั้น”

ในระหว่างที่ท่านอาจารย์ได้ค่อยบรรยายและทำให้แพร่หลาย ซึ่งกระบวนการทางโลกุตตระเหล่านี้ไปที่ละองค์สององค์ ธรรมะทั้งหมดอยู่ในครรลองธรรมจักรของท่านอยู่อย่างชัดแจ่มแจ้งแล้ว หลังจากได้กล่าวถึงคำว่า ไกวัล, เกวล บ้างบางครั้งเมื่อพูดถึง พระนิพพาน แล้วที่สุดท้ายก็อดไม่ได้ที่จะพูดถึงสิ่งนั้นออกมาเป็นเรื่องเป็นราวเสียทีเดียว ดังนั้นในปี ๒๕๑๖ การบรรยายธรรมเรื่อง ไกวัลยธรรม จึงได้มีขึ้น.

คำ ไกวัล พจนานุกรมให้คำนิยามไว้ว่า “ไกวัล : น. ชั้นสวรรค์ ; ว. ทวีป”. (การบรรลุโมกษะ ในศาสนาเซนหรือโซเนกั้เรียกว่า ดึงไกวัลย์) และคำว่า “เกวล” เองก็แปลว่า “เดี่ยว, ล้วน, หนึ่ง, หมดจด, ทั้งหมด. ฯลฯ : เกวลี น. ผู้สำเร็จ : เกวลิน น. ผู้สำเร็จ, ผู้ศึกษาตลอด”.

ดังนั้น เมื่อธรรมแก่ตาชุดสำคัญของโลกุตตระธรรมนี้ หากมีผู้ได้ศึกษาและเข้าใจโดยตลอดทั้งหมดแล้ว ก็ชอบที่จะได้เข้าถึง “ไกวัลยธรรม” อีกหนึ่ง อันรวมธรรมทั้งหมดเหล่านั้นมาไว้เป็นเอกถ้อย เพื่อธรรมกามิก – ธรรมานุจร ผู้ศึกษาและบำเพ็ญธรรมแห่งโลกุตตระตั้งแต่แก่นจนตลอดครบจบทั้งกระบวนการถึงที่สุดนี้ จะได้เห็นความเป็น ‘เกวลิน’ ในตนเองเมื่อเห็นแจ้งแทงธรรมแห่ง ไกวัลยธรรม ได้ปรากฏในครรลองธรรมจักรของแต่ละท่านนั้น ๆ ได้เองบ้าง, ว่าจะตลอดและจะใกล้หรือยังห่างไกลเพียงไร.

อัน “ไกวัลยธรรม” ซึ่งรวบยอดธรรมเหล่าที่ท่านกล่าว และแม้จะไม่ได้กล่าวทั้งหมดนี้ เป็นธรรมะที่ยากและผู้นับถือให้ได้ทะลุใน ‘ธรรมแก่ตา’ นั้น ไม่สามารถเข้าใจได้เลย แม้ใครผู้ใดจะท่องจำข้อให้คำต่อคำก็ตาม ฉะนั้นท่านอาจารย์จึงได้เพียงจะอธิบายให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ท่านเขียนสิ่งที่เรียกว่า “อรรถาธิบายเกี่ยวกับไกวัลยธรรม” ไว้บทหนึ่ง ซึ่งคงจะยังไม่จบก็ตามต้องประสบกับ ‘อนิจจัง’ เสียก่อน, โดยท่านอาจารย์ก็ได้อาพาธลงในระหว่าง จึงยังไม่ทันจบลงท้าย “อรรถาธิบาย” ให้เป็นที่บริบูรณ์, แต่ในส่วนที่ทำไว้แล้วนี้ ก็นับว่าเป็นประโยชน์ชิ้นอีกพอสมควรและยังได้แสดงให้เห็นปรากฏแก่เราด้วยว่า

ภาพเจ้าเป็นพ่อค้า.

- ๑ เกิดในตระกูล "พวนิช" บุรุษนพราช ทำการค้า, ตัวเองก็เคย บัดนี้ไปสืบนามเป็น พ่อค้า ทรงวิเศษในนามว่า พุทธรักษา, เป็นลูกชายของพระพุทธรักษา ๑๑ ต่อมา ภาย ภาย ภาย พุทธรักษาของยิ่งกว่ามีใจพิหาร ๑๑ แต่ไม่สู้ ใจจริง ก็นี้ ก็ ๑๑.
- ๒ ทำชื่อเสียงมาแต่ สมเด็จพระพุทธรักษา มีชื่อตาม นามพระพุทธรักษา ซึ่งเขียนเรื่อง ในพระไตรปิฎกหรือของ โลก; ทำชื่อเสียงมาแต่ สมเด็จพระพุทธรักษา ๑๑ ต่อมา ภาย ภาย พุทธรักษาของยิ่งกว่ามีใจพิหาร ๑๑ แต่ไม่สู้ ใจจริง ก็นี้ ก็ ๑๑.
- ๓ มีชื่อตาม นามพระพุทธรักษา มีชื่อตาม นามพระพุทธรักษา ๑๑ ต่อมา ภาย ภาย พุทธรักษาของยิ่งกว่ามีใจพิหาร ๑๑ แต่ไม่สู้ ใจจริง ก็นี้ ก็ ๑๑.
- ๔ ทำชื่อเสียงมาแต่ สมเด็จพระพุทธรักษา มีชื่อตาม นามพระพุทธรักษา ๑๑ ต่อมา ภาย ภาย พุทธรักษาของยิ่งกว่ามีใจพิหาร ๑๑ แต่ไม่สู้ ใจจริง ก็นี้ ก็ ๑๑.
- ๕ มีชื่อตาม นามพระพุทธรักษา มีชื่อตาม นามพระพุทธรักษา ๑๑ ต่อมา ภาย ภาย พุทธรักษาของยิ่งกว่ามีใจพิหาร ๑๑ แต่ไม่สู้ ใจจริง ก็นี้ ก็ ๑๑.
- ๖ ทำชื่อเสียงมาแต่ สมเด็จพระพุทธรักษา มีชื่อตาม นามพระพุทธรักษา ๑๑ ต่อมา ภาย ภาย พุทธรักษาของยิ่งกว่ามีใจพิหาร ๑๑ แต่ไม่สู้ ใจจริง ก็นี้ ก็ ๑๑.